THEOLOGIA

MORALIS UNIVERSA.

TOMUS I.

Parisiis. — Excudebant Firmin Didot fratres, via Jacob, 56.

THEOLOGIA MORALIS UNIVERSA

PIO IX PONTIFICI MAXIMO

DICATA.

ALMA COLLEGE FATHER'S LIBRARY Alma, California

Auctore Petro Scavini,

Theologo collegiato, J. U. D., Equite SS. Mauritii et Lazari, Romanæ Academiæ religionis catholicæ, Arcadiæ et catholici Parisiensis instituti socio, ecclesiæ cathedr. Novariæ canonico præp., urbis et diœc. vicario generali.

EDITIO PARISIENSIS JUXTA QUINTAM NOVARIENSEM,

REVISAM ET AUCTAM,

ACCEDIT COLLATIO CODICIS CIVILIS GALLICI.

TOMUS PRIMUS.

De Actibus humanis et de Conscientia; de Legibus, de Obligationibus ac de Peccatis in genere.

Property of CLgA Please return to raduate Theological Union Library

ALMA COLLEGE 239.02 LIBRARY Sc92 Alma, California

PARISIIS,

APUD JACOBUM LECOFFRE ET SOCIOS, BIBLIOPOLAS,

VIA VULGO DICTA DU VIEUX-COLOMBIER, 29.

1853.

4919

MONITUM EDITORIS.

Editio hæc præclari operis cui titulus : *Theologia moralis universa*, quodque auctoris pietas, scientia, prudentia ac sana doctrina æque commendant, non alia est quam ultima editio Novariensis auctior et emendatior, a nobis, de ipsius Reverendissimi auctoris per litteras transmisso consensu, verbis ad verba reproducta. In hoc solummodo Parisiensis hæc editio differt a Novariensi quod juri civili Pedemontano jus gallicum substituerimus, prætermissis, brevitatis causa, nonnullis Annotationibus minus theologicis ad unius cujusque Tractatus calcem relatis; atque varia testimonia, in decursu operis idiomate italico exarata, hic gallice reddenda curaverimus.

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/theologiamoralis0001auet

EPISTOLA REGNANTIS PONTIFICIS MAXIMI

AD 'AUCTOREM.

PIUS PP. IX

Dilecte Fili,

Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Dilectus Filius Religiosus Vir *Joannes Carolus Magni*, Minister Generalis Fratrum Ordinis Minorum Conventualium, Nobis tuo nomine obtulit Opus latine a te conscriptum, tribusque Voluminibus in lucem semel atque iterum editum, cui titulus: *Theologia Moralis Universa in usum Clericorum Diœcesis Novariensis.* Quod quidem Opus benevolo libentique animo excepimus, tibique vehementer gratulamur quod in hisce Theologicis Institutionibus conficiendis nihil antiquius habueris quam salutares Sanctissimi ac Doctissimi Viri Alphonsi Mariæ De Liguorio doctrinas magis magisque propagare, iisque Ecclesiasticæ præsertim Juventutis animos imbuere. Itaque susceptum a te consilium summopere commendamus, teque in Domino hortamur

ut pro eo quo polles ingenio atque doctrina sacras disciplinas ad fidelium utilitatem et ædificationem alacriori usque studio excolere atque illustrare pergas.

Jam vero dum pro munere gratias agimus, enixis tuis votis libenter annuimus, tibique veniam facimus ut tertiam ejusdem tui Operis editionem Nobis dedicare possis. Ex quo vel facile intelliges qua te præcipua benevolentia prosequamur, cujus etiam pignus esse volumus Apostolicam Benedictionem quam toto cordis affectu tibi, Dilecte Fili, amanter impertimur.

Datum Romæ, apud S. Mariam Majorem,
Die 7 aprilis, anno 1847,

Pontificatus nostri anno primo.

PIUS PP. IX.

Foris.

—

Dilecto Filio

Petro Scavini Canonico Præposito
Ecclesiæ Cathedralis Novariensis.

Novariam.

PIO IX

PONTIFICI MAXIMO

RESTITUTORI FELICIUM SÆCULORUM

PETRUS SCAVINIUS

Duodecimus annus est, Pater Sanctissime, ex quo Institutiones exaravi Theologiæ Moralis universæ, ut epheborum commodis consulerem, qui apud sacra Novariensis Diœceseos Seminaria in spem christiani nominis adolescunt. Quo in opere conscribendo eo præsertim spectabam ut auream doctrinam Alphonsi De Liguorio, planiori quo fieri posset ratione concinnatam, sacrorum alumnis proponerem. Hic enim media via insistens, a severiori tetricaque disciplina, quæ mortales a pietate deterret,

non secus atque a laxiore, quæ religionis fundamenta convellit, mihi sapientissime recedere visus est. Quemadmodum vero Vir doctissimus, veterum hæreticorum erroribus refutatis, scripta sua ad leges atque instituta Ecclesiæ Romanæ diligentissime exegit; ita ego, ipsius vestigiis ingressus, pravas illorum opiniones refellendo qui post Liguorii tempora christianam sapientiam pervertere conati sunt, singula Romanorum Pontificum in hanc rem decreta, et Sacrorum Consiliorum responsa subtexui, quæ ad praxim potissimum pertinerent.

Ceterum, cum exemplaria hujusce operis, jam semel atque iterum typis evulgati, nunc penitus desiderarentur, tertiam hanc editionem adornandam suscepi. Et quo gratior legentibus accideret, doctrinarum perversitatem pro opportunitate etiam notavi quæ nostræ ætatis mores præsertim inficiunt, quasque in celeberrima Encyclica Tua Qui PLURIBUS *ad omnes Patriarchas, Primates, Archiepiscopos et Episcopos* tam paterno animo, tantaque sententiarum altitudine lamentaris.

Sed omnium maxime hanc editionem commendat amplissimum Nomen Tuum, quo ipsam decorari, pro singulari Tua humanitate, passus es, Pater Sanctissime. Quo immortali beneficio ita sum affectus ut plura omnino videar consecutus quam homini

fas esset optare; præsertim cum non minus præclare mecum actum esse videam quam cum Liguorio ipso, quem in lucubratione mea ducem sum secutus. Si enim Vir ille sanctissimus Benedictum XIV nactus est, cujus nomen libro suo inscriberet, is mihi Pontifex contigit qui ita principatum est auspicatus, ut universi orbis terrarum, nedum christianæ reipublicæ admirationem sibi conciliaret.

Hic mihi liceat, Pater Sanctissime, felicissimum illum diem memorare quo Pontifex Maximus, omnibus plaudentibus renunciatus, bonum omen dedisti populo Romano. Siquidem Tu nomen a Pietate mutuatus, in hominum memoriam revocasti et ingentia molimina quæ Pium VI olim illustraverant, et invictam inter tot calamitates mansuetudinem qua Pius VII memoria nostra enituerat. Cumque non parvam Tui exspectationem concitasses, incredibile prorsus memoratu est quanta gloria illam sustineas et tuearis. Quod quidem testantur civiles motus oblivione deleti, sumptus præcisi, publicus census auctus, leges religioni, optimis disciplinis, agrorum cultui et commerciis fovendis opportunæ, viri excellentis ingenii et spectatæ virtutis ad publica munera admoti, aut in provincias legati ad regni necessitates inspiciendas, atque alia complura, ex quibus patet apertissime Te decem jam menses sic

regnare ut Romana gens, imperio Tuo recreata, jam supra ceteras caput extollere et nova quasi luce in omnium oculis nitescere videatur. Quæ omnia tam commode ceciderunt, ut si antea dubitatum fuisset utrum Pontifices casu, an Deo afflante crearentur, id profecto nunc desiisset dubitari.

Verum hic finis jam sit. Neque enim minus mihi videndum quid modestia Tua pati possit quam quid meritis Tuis debeatur. Quapropter, testatus me nihil magis cupere quam facta dictaque mea Tibi probari, Deum immortalem precor ut omnia consilia Tua sic velit fortunare ut catholici nominis amplitudo virtutibus Tuis aucta in dies propagetur.

Dabam Novariæ in Insubribus, v Cal. Maias, anno post Christum natum M. DCCC. XLVII.

THEOLOGIA MORALIS UNIVERSA.

AUCTORIS PRÆLOQUIUM AD LECTOREM.

Mirari ne velis, Lector benevole, si inter tot ac ferme sine numero libros, quos ubique ætate nostra videre est de rebus moralibus pertractantes, novam hanc meam tuis sub oculis exhiberi, et publicam subire lucem conspicias *Theologiam Moralem Universam*. Nam præterquam quod, Augustino docente, *utile est plures a pluribus fieri* (libros) *diverso stylo, non diversa fide, etiam de quæstionibus iisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic* [1]; non habes hic aliam, nisi Theologiam omnibus notissimam et unanimi jam fere DD. plausu in Catholica Ecclesia exceptam et commendatam, Theologiam, inquam, S. Alphonsi Mariæ de Liguorio Fundatoris Congregationis SS. Redemptoris ac olim Episcopi S. Agathæ Gothorum, de quo *illud imprimis notatu dignum est*, ut verbis utar sanctæ memoriæ Pontificis Gregorii XVI, *quod licet copiosissime scripserit, ejusdem tamen Opera inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse post diligens institutum examen perspectum est* [2].

[1] L. 1 de Trin., c. 2.
[2] Bulla Canoniz., § 7.

En tota nunc studii ac laboris mei ratio : cum nempe comperissem Opus Liguorianum tot laudibus ubique gentium efferri, utpote quod tam difficilem et simul tam ab omnibus exoptatam inter opiniones nimis rigidas et nimis benignas mediam indicet viam : imo, ipso Pontificio Oraculo probante, in eo *nil censura dignum* fuisse repertum [1], adeo ut *opiniones quas in sua Theologia Morali profitetur B. Alphonsus sequi tuto possimus ac profiteri* [2]; illud cito mihi in votis fuit ut Clericorum nostrorum Theologiæ Moralis studio proludentium usui posset facile accommodari, et præ manibus ad pensum quotidianum ipsis exhiberi. — Sed quid? annorum complurium experientia, et virorum præstantium auctoritas aperte me docuit id feliciter obtineri non posse, si iisdem Auctoris Nostri textus, qualis est, traderetur, tum ob nimiam rerum copiam, tum ob methodi ac ordinis in iis evolvendis desiderium. Adde tam ingentem illum citationum quasi cumulum, qui si Theologo jam in scientia versato gratus esse solet ac utilis, non item tyroni. Adde tot illas opinionum diversitates fusiori calamo exaratas, quas facillime juvenes fastidiunt. Adde tandem defectum definitionum complurium, divisionum, dogmatum et scholasticorum principiorum, quæ licet apud omnes in confesso sint, non adhuc tamen studiosæ juventuti innotescunt.

Neque magis ad rem facere videntur *Compendia* illa quæ ex toto suo Opere Auctor ipse confecit [3], vel ab aliis confecta sunt [4]; idem enim in iis plus minusve occurrit desiderium,

[1] Decreto S. C. R. confirmato a Pio VII, 18 maii 1803.

[2] S. Pœnitentiariæ responsum confirm. a Gregorio XVI, 5 julii 1831. — *Vid.* Gousset, jampridem Vicarius Generalis, nunc Archiep. Cardin., *Justification de la Théologie morale du B. Alphonse M. de Liguori; Monza, Tip. Corbetta*, 1833.

[3] 1. *Istruzione e prattica per li Confessori;* — 2. *Homo Apostolicus;* — 3. *Il Confessore per la gente di campagna;* — 4. *Prattica del Confessore;* — 5. *Praxis Confessarii.*

[4] Nobis innotescunt : — 1. *Excerpta ex libro cui titulus, Homo instructus in sua vocatione ad audiendas confessiones, auctore S. Alphonso M. de Liguorio, seu sensa ejusdem;* Vesontione, et Novariæ; — 2. Galani, *B. Alphonsi Theologia Moralis in compendium redacta*, Bassani, 1831; — 3. *Compendium Theologiæ Moralis S. Alphonsi sive Medulla Hermanni Busembaum;* — 4. Neyraguet, *Compendium Theo-*

ut legenti patebit. Hoc idem jampridem judicium tulerant et votum expresserant eximii Romani Censores Theologi, P. Mich. Dominicus Zecchinelli S. J.; et P. Joachim Ventura Theatinus Juris Pub. Eccl. Professor. Primus ille, post datas Theologiæ Liguorianæ promeritas laudes, affirmat *optandum..., ut res tam ampla et multiplex in eam doctrinæ formam redigeretur quæ junioribus præsertim Clericis ad rem moralem tenendam aptior esset; et cujus usus instruendis maxime ad excipiendas fidelium confessiones Sacerdotibus facilior fieret et expeditior.* Alter vero sic habet: *optandum procul dubio erat, ut Moralis Doctrina B. Alphonsi Mariæ de Liguorio, pro qua singulare illud exstat et plane gravissimum Sanctissimæ Apost. Sedis suffragium, quod nempe in ea* nihil censura dignum *invenitur, ad usum Ecclesiasticæ juventutis rei moralis potissimum studiosæ in commodiorem formam redigeretur* [1].

Quapropter si quid est in me ingenii, quod sentio quam sit exiguum, aut si qua exercitatio in rebus scholasticis, in quibus me non inficior mediocriter esse versatum; id omne a me in tantum opus esse conferendum existimavi. Et lubenti sane animo collocatum est, ita ut, ipso S. Alphonso e cœlis certe opitulante, suum jam finem attigerit.

Vides ergo, amice Lector, tum opus ipsum, tum ejus finem et metam, tum denique auctoris mentem et scopum. Singulorum hic tibi Tractatuum exhibetur more stricte scholastico distributio: datæ suo loco scholasticæ definitiones ac divisiones: singulæ materies ad Tractatum proprium revo-

logiæ Moralis S. Alphonsi M. de Liguorio, complectens tum Operis Moralis, tum Operis cui tit. Homo Apost. substantiam, solamque Auctoris doctrinam, etc.; — 5. Panzuti, *Theologia Moralis S. Alphonsi Episcopi atque Fundatoris Congr. SS. Redemptoris in Institutiones redacta ad usum studiosæ juventutis ejusdem præsertim Congreg.* Neapoli *tertio edita* 1840. — 6. Gousset, *Théologie morale à l'usage des Curés et des Confesseurs*; — 7. Moullet, *Compendium Theol. Moralis, Prati*, 1846; — 8. Lexicon *Theol. Moralis ex Operibus S. Alphonsi M. de Liguorio*, Vercellis, 1846.

[1] *Vid.* in citato Opere *Blasii Panzuti* Romanorum Censorum vota ad pro-Magistrum Sacri Palatii Apostolici delata super prima hujusce Operis editione Neapoli excusa, ut illud denuo Romæ excuderetur.

catæ : constitutæ ac suis argumentis firmatæ dogmaticæ theses : varii præcipui nominis Auctores in unaquaque materia graviori laudati. In singulis tamen scrupulose semper exhibita ipsius S. Alphonsi doctrina, inspecto tum fusiori *Opere Theologiæ Moralis*, tum etiam aliis ejusdem *Opusculis Moralibus* præcitatis, in quibus, ut Auctor ipse fatetur, alia habentur adjecta, alia clarius explanata.

Opportuna sic etiam occasio facta est Decisiones S. Apostolicæ Sedis recentiores tradendi : ipsas Leges Civiles ubicumque opus fuerit in medium proferendi [1] : demum Constitutiones Synodales Novarienses [2] suis locis adnotandi. Uno verbo id unum curavit tenuitas mea, ut Studiosis Juvenibus, qui mihi semper cordi fuerunt, nihil deesset ad eorum institutionem atque profectum. Huic desiderio non omnino me defuisse, opusque meum haud ingrate fuisse exceptum, vel ex eo patet, ni fallor, quod unius fere anni spatio exemplaria omnia elapsa sint, licet plurima; quin tamen interea cessent expostulari quotidie [3].

Novam idcirco editionem libenter aggredior bonam in spem elatus fore ut hanc quoque, quæ nova quasi veste induta in medium prodit, benigne sint excepturi Christianæ Ethices amatores. Etenim non solum in ea habentur alia

[1] In hac editione parisiensi non citantur nisi leges civiles ad imperium Galliarum spectantes, omissis aliarum Regionum legibus. (*Not. Edit.*)

[2] Plura etiam hac de re vulgata sunt sapientium judicia, qui Opus meum laudibus exornare non dubitarunt. — *Vid.* Il Cattolico, *Giornale Rel. Lett.* Lugano, vol. XXV, p. 21; XXVI, p. 105. — L'amico Cattolico, *Giorn. Rel.* Milano, vol. XI, p. 297. — Courrier des Alpes, *Journal de la Savoie et des États Sardes*, 19 févr. 1846, n° 22. — Ami de la Religion, *Paris*, vol. CXXXI, p. 797, 31 décembre 1846. — Annali delle Scienze Religiose, vol. V, fascic. 13; Roma, 1847. — Civiltà Cattolica, vol. VI, p. 580; 1851.

[3] Accedit quod, cum obtulissem unum mei Operis Exemplar tunc Regnanti Pontifici Gregorio XVI, Is mihi scribere dignatus est, sub die 9 maii 1846, se illud *lubentissimo animo excepisse, meque vehementer in Domino commendare, quod in Ecclesiasticæ juventutis utilitate procuranda studuerim.*

Sed omnium vicit expectationem singularis humanitas Regnantis Pontificis Maximi Pii IX, qui non solum scopum et laborem meum *summopere commendavit*, sed mihi veniam fecit, ut novam hanc Operis editionem, quam aggredior, suo Amplissimo Nomine decorare potuerim.

clarius explicata, alia in melius reformata; sed plura inveniuntur de novo disputata, quorum præcipua Religiosorum obligationes, SS. Missæ Sacrificium, atque Ordinum numerum et requisita respiciunt, præter ea quæ hic subnecto Prolegomena..... [1]

Sed præfari plura quid prodest? Eja igitur, lubenti animo accipe, benevole Lector, qualecumque opus hoc meum, quod comitati tuæ commendo. Sed potissimum omnia et singula in eo contenta Supremo Sanctæ Apostolicæ Sedis Judicio humillime et ex præcordiis submitto, probans quæ Ipsa probaverit, et ab Ipsa reprobata condemnans.

Jam igitur sit:

QUÆSTIO PROLEGOMENA AC TOTIUS OPERIS PARTITIO.

Q. 1. *Quid est Theologia Moralis?*

R. 1. Theologia Moralis, si ipsum per se vocabulum inspiciamus, est illa Theologiæ pars quæ circa mores versatur [2].

[1] Hæc quoque editio multa habet novi: *maculæ* quæ irrepserant abstersæ sunt: *menda* quæ effugerant, castigata: *non pauca*, quæ ad certarum quæstionum complementum atque ordinem desiderabantur, addita: *notæ* plurimæ, ad praxim maxime spectantes, adjectæ. Demum *novæ leges, nova decreta*, ac præcipue *monita præclarissima*, quæ Immortalis ac feliciter Regnans Pontifex suis Encyclicis dabat, locis propriis diligenter exhibita.

Quod quidem et in posterum in ceteris quoque editionibus me facturum polliceor, quoad Deus dederit; sacer enim est mihi Magni Pii hortatus, quem legere est in suis mihi datis litteris, ut nempe pergam quo cœpi animo, ac labore.

[2] Notum est præter generales Theologiæ viatorum divisiones tradi solitas *tum* in naturalem et supernaturalem; *tum* in dogmaticam seu speculativam, et moralem seu practicam; *tum* in positivam et scholasticam; *tum* in polemicam seu disceptatricem; alias speciales adsignari claritatis gratia ab accuratioribus tractatoribus, habita nempe ratione objecti specialis, quod peculiari modo suscipitur investigandum.

Sic distinguitur Theologia *mystica*, *ascetica*, *exegetica*, *patristica*, *casuistica*, *symbolica*, *liturgica*, *synodica*, *homilitica*, *catechetica*, *historica*. Prout *vel* dona mysteriosa et supernaturalia; *vel* perfectionis exercitium et media edocet; *vel* Scripturæ sensum investigat; *vel* ex scriptis Patrum argumenta eruit; *vel* Casuistarum rationem sequitur; *vel* liturgiam, aut symbola, aut concilia evolvit; *vel* de homilia, aut catechesi, aut historia tractat.

Vid. Bouvier, *Institutiones Theol.* ad prolegomena, ubi historiam quo-

Quemadmodum enim ea quæ disputat circa Fidei dogmata, *Theologia Dogmatica* appellatur, et qui illi vacant, *Dogmatici;* ita hæc quæ hominum mores considerat, *Theologia Moralis,* et qui illi dant operam, *Moralistæ* vocantur.

R. 2. Theologia Moralis ratione rei definiri potest: *illa disciplinæ Theologicæ pars quæ humanas actiones ad morum honestatem dirigit in ordine ad vitam æternam.*

Dicitur 1 : *quæ humanas actiones ad morum honestatem dirigit.* Quibus verbis habetur objectum Theologiæ nostræ, tum *materiale,* circa quod nempe ipsa versatur, et sunt actiones humanæ in se spectatæ; tum *formale,* nempe ratio sub qua ipsum materiale objectum attingitur, et est ipsarum actionum dirigibilitas ad honestatem. Dirigit autem mediis tutissimis ac sibi propriis, quæ sunt : — 1. *Scriptura ;* in ea enim Dei verbum continetur falli ac fallere nescium; — 2. *SS. Ecclesiæ Patres,* qui nobis dati sunt *in consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem Corporis Christi* [1]; — 3. *Decreta SS. Pontificum,* qui sunt *totius Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum Patres atque Doctores* [2]. — 4. *Concilia,* quorum auctoritas patet ex illis Domini verbis: *Ubi sunt duo, vel tres congregati in Nomine meo, ibi sum in medio eorum* [3]; — 5. *traditio constans et firma,* cum error stabilitatem nesciat; — 6. *jus tum canonicum tum civile;* cum ideo lata fuerint, ut essent totidem morum atque judiciorum regulæ; — 7. *auctoritas Theologorum ;* nam in quacumque arte peritis credendum esse, res loquitur ipsa per se; — 8. demum *ratio,* tam prout a natura nobis indita est, et dicitur *naturalis* [4]; quam prout est principiis Theologicis imbuta, et dicitur *Theologica.* Utriusque vero magna auctoritas est, si debito modo suma-

que totius Theologiæ pressius enarrat. — Perrone, *Compendium Prælec. Theol.* V, 1 : historiæ Theol. cum philosophia comparatæ synopsis.

[1] Ephes. 1.

[2] Concilium Gener. Florentinum.

[3] Math. 18.

[4] Hac utitur singulari prorsus methodo D. Thomas in suis Operibus. Vid. *Commentarius apologeticus de usu philosophiæ in Theologicis D. Thomæ Operibus* Fr. D. Th. Valfredi, Genuæ, 1777.

tur ; cum ipsius rei viscera quodammodo scrutetur [1]. Hæc sunt loca Moralis Theologiæ : ne tamen in iis interpretandis occurrat abusus, tyrones nostros mittimus ad eruditissimum P. Zachariâm S. J. in sua *Dissertatione prolegomena* [2].

Quæ media cum illis quidem convenire videntur quibus ceteræ Theologiæ partes utuntur ; re tamen discrepant. Cum aliæ credenda ; nostræ vero quæ sunt agenda, respiciant [3].

Dicitur 2 : *In ordine ad vitam æternam ;* hæc enim omnium rerum consummatio est. Unde si finis *proximus* disciplinæ nostræ est honestas in mores inducenda, finis *ultimus* erit ipsa consecutio felicitatis æternæ. Qui enim *se per bona opera exercet*, dicente S. Gregorio, *restat ut, quisquis ille est, spe ad supernam patriam tendat ; et nequaquam se a vitiis pro hujus mundi honestate contineat* [4].

Q. 2. *Quomodo universa Moralis Theologia dividitur ?*

R. Cum tota Theologia Moralis versetur circa actus humanos, cumque in omni actu humano tria consideranda sese nobis offerant : nempe *causæ*, quæ ipsum efficiunt et constituunt : *regulæ*, quæ ipsum moderantur et dirigunt : demum *motiva*, quæ ad ipsum movent atque alliciunt ; idcirco divisio hæc divisionem clare suppeditat totius nostræ Theologiæ Moralis.

Primo a *causis* incipiendo quæ actum humanum vere constituunt in suo esse tum physico, tum morali, nobis occurrunt *intellectus* et *voluntas*, ad quam accedit *libertas* et *moralitas*. — Et en prima Disputatio, quam tamen cum aliis inscribimus : *De actibus humanis*.

Secundo progrediendo ad *regulas* quæ humanum actum moderantur, illæ nobis suppeditant Disputationem *De Con-*

[1] *Vid.* Amico Cattolico, *Giornale Religioso*, Milano, tip. Pogliani, tom. XI, Art. *Dell' uso della ragione in materia di Religione*.—Bergier, *Dict. de Théologie*, v° *Raison*.

[2] Exstat sub initio Theologiæ S. Alphonsi. *Edit. Taurinens., typ. Marielli*, qui aliam nunc editionem confecit, quæ est omnium accuratior, continens quidquid Sanctus in ceteris addidit, reformavit, vel explicavit.

[3] *Vid.* Zacharia supra laudatus. — Stapf, *Theologia Moralis in Compendium redacta*, ed. sexta, OEniponti, typ. Wagnerianis, 1846, t. I, cap. III, *Indoles Theologiæ Moralis*.

[4] Hom. 13, in Evangel.

scientia tanquam regula prima humanorum actuum directrice. Sicque habetur primus *Tractatus : De Actibus humanis ac de Conscientia.* — Regula proxima et interna ad remotam et externam cito nos ducit, quæ *lex* est; ideoque sequitur secundus *Tractatus : De Legibus*, cui quidem sponte quasi sua accedit Appendix : *De præceptis Ecclesiæ*, quibus speciatim Christianorum mores informantur. — Jam vero tam a conscientiæ dictamine quam a legibus peculiaria quædam officia oriri videmus, quibus Christianus in quolibet statu obstringitur. Ex quo prodit tertius *Tractatus : De Obligationibus particularibus.*

Tertio ad *motiva* pervenientes, quæ actum humanum provocant et alliciunt, agendum primo de iis motivis quæ actum provocant ad malum, et sunt vitia et peccata. Sicque erit quartus *Tractatus : De Peccatis*, cui adjungetur Disputatio de pœnis quibus quædam peccata graviora ab Ecclesia puniri solent, nempe *de Censuris.* Secundo agendum est de iis quæ actum humanum provocant ad bonum.

Sed cum bonum duplicis sit ordinis : *naturalis* et *supernaturalis*, tractandum prius de iis quæ provocant ad bonum in *ordine naturali :* et sunt virtutes morales, præsertim *Religio* ac *Justitia.* Erit igitur quintus *Tractatus : De Virtute Religionis*, præviis nonnullis verbis de *Virtutibus generatim.* Et sextus : *De Virtute Justitiæ*, cui addimus septimum *DeRestitutione*, quæ ex ipsius justitiæ violatione oritur. Ne quid autem desiderandum remaneat, brevem hic adstruemus *Appendicem : De Justitiæ Filiabus, ac ceteris Virtutibus Cardinalibus.*

Inquirendo autem motiva quæ actum alliciunt ad bonum in *ordine supernaturali*, nobis occurrunt virtutes Theologicæ ac Sacramenta. Erit ergo octavus *Tractatus : De Virtutibus Theologicis.*

Tandem vero *Tractatibus* nono, decimo, undecimo et duodecimo materiam omnem *de Sacramentis* tum *in genere*, tum *in specie* complectemur. Atque sic, Deo dante, Theologiæ Nostræ dabimus finem.

TRACTATUS PRIMUS.

DE ACTIBUS HUMANIS ET DE CONSCIENTIA.

Duplex erit hujus Tractatus Disputatio pro duplici, quo inscriptus est, titulo : prima De Actibus Humanis ; altera De Conscientia.

Ne quis inter Tyrones nostros animo perturbetur ad quasdam voces scholasticas quæ sæpius occurrent, juverit sub initio una vice pro omnibus animadvertere quod, sicuti in Philosophia, in Jurisprudentia, in Medicina, ceterisque scientiis omnibus, ita et in Theologia quædam fuere jampridem inducta breviora vocabula, quæ ex tacita quadam Auctorum conventione vim habent significandi, et communi eorum consensu adhibita sunt ad evitandas longiores verborum circumlocutiones : *technica* (id est *propria alicujus scientiæ vel artis*) a Græcis appellantur. Cum porro eorum usus in Scholis sit antiquissimus, cum scriptorum et doctorum omnium auctoritate innitantur, cum denique ubi semel fuerint bene percepta, in proprium finem mirifice inserviant ; injustus profecto esset et irrationalis quicumque vellet eadem rejicere, et aspernari. Ita igitur habenda sunt, ut valeant eorum nummorum instar, nempe explicari debent ubi sit opus ; rejici tamen non debent unquam.

Novitatum amatores in *Technologia Scholastica* audiant celeberrimum Canum (l. 2 de Loc. Theol.) : *Scholæ propria verba peculiaresque loquendi formas submovere non audeo ; nam, etsi disputare cupio ornatius quam solent nostri, at non debeo tamen labores duos afferre theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentia* (A).

DISPUTATIO PRIMA.

DE ACTIBUS HUMANIS.

Q. 1. *Quid est actus generatim, et quotuplex?*

R. Ad 1 : actus generatim acceptus nihil est aliud quam *animi motus*. Homo nempe vi quadam motrice sibi propria aliquos efficit motus tum internos et in se ipso, tum externos et in corpore, quorum principium est semper ejusdem anima. Hinc D. Augustinus actum charitatis vocat *motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, et se atque proximo propter Deum*[1].

R. Ad 2 : actus qui ab homine fiunt triplicis generis distinguuntur, inspecto triplici modo quo fieri possunt.

Alii videlicet fiunt ab homine mere naturaliter, quatenus nempe est animal simpliciter : uti est respiratio. Et isti dicuntur *actus mere naturales*, seu *organici ;* suntque homini cum belluis communes : unde per se nullo modo ad mores pertinent. — Alii fiunt quidem ab homine, quatenus est animal rationale, non tamen ab eo fiunt agente modo rationali, id est per intellectum et voluntatem : ut est actus quo quis sine ulla mentis advertentia ridet, loquitur, vel frontem sibi palpat[2]. Et isti dicuntur *actus hominis*, *actus indeliberati*, vel etiam *actus* aut *motus primo-primi :* qui pariter nihil referunt ad mores. — Alii denique fiunt ab homine agente ut homo est, seu prout a brutis distinguitur, cum debita nempe advertentia mentis et voluntatis deliberatione. Quia vero isti soli actus libere et determinate producuntur, et soli capaces sunt bonitatis vel malitiæ, ac digni præmio vel pœna, idcirco ii soli *a Theologis in Schola,* duce Angelico Præceptore, nuncupantur *actus humani : Illæ actiones,* inquit, *proprie humanæ dicuntur quæ ex voluntate deliberata procedunt ; si quæ autem aliæ actiones homini conveniunt, pos-*

[1] L. III, *de Doct. Christ.*, cap. X.

[2] Huc etiam spectant actus illorum qui rationis usu vel exercitio carent, ut pueri, dormientes, deliri ac similes. Item actus illorum qui subito iræ impetu trahuntur, non advertendo.

sunt dici quidem hominis actiones, sed non proprie humanæ; cum non sint hominis in quantum est homo [1].

Diximus *a Theologis in Schola;* nam actus humanus, si philosophice ac generatim spectetur, definiri potest *actus ab homine procedens ex intellectus cognitione, et voluntatis motu.* Ponimus *voluntatis motu*, ut indicemus actum humanum in genere haberi quocumque modo voluntas moveatur, etiamsi necessario. Hoc sensu et actus visionis beatificæ et actus quo quis suam in genere beatitudinem prosequitur, licet necessarii, sunt actus humani; cum oriantur ab illis facultatibus quibus homo a belluis distinguitur, id est prælucente intellectu, et appetente voluntate.

Verum cum hic a nobis non considerentur humanæ actiones, nisi prout legi directivæ subjectæ sunt, atque ad mores pertinent, ideo merito uti tales eas tantum habemus quæ a voluntatis consilio ac deliberatione procedunt, sive a libero nostro arbitrio, quod quidem fundamentum est imputabilitatis. Hinc illud D. Thomæ: *Incipit genus morum ubi primum dominium voluntatis invenitur* [2].

Q. 2. *Quotuplex est actus humanus proprie dictus?*

R. Actus humanus proprie dictus dividitur: — 1. in *interiorem* qui nullo signo externo patescit, et in *exteriorem* qui aliquo modo panditur etiam exterius; — 2. in *bonum* et *meritorium*, in *malum* et *demeritorium*. Bonus et meritorius consonat cum recta ratione et lege. Malus et demeritorius ab iisdem discordat.

Actus bonus et meritorius duplex enumeratur : *naturalis* et *supernaturalis*. — Primus est qui poni potest solis etiam naturæ viribus, et ideo aliquod præmium temporale mereri : uti est in ipsis infidelibus amor parentum, miserorum commiseratio, etc. Hinc *bene fecit Deus obstetricibus* Ægyptiacis, quæ naturali misericordia motæ conservabant mares Hebræorum contra iniquum regis præceptum [3]. — Alter totus innititur auxilio divinæ gratiæ, et præmium meretur supernaturale, uti sunt actus fidei, spei et charitatis theologicæ.

[1] 1. 2, q. 1, a. 1.
[2] In 2 D. 24, q. 3, a. 2.
[3] Exodi 1.

Iterum actus bonus meritorius duplex distinguitur, *meritorius* nempe *de condigno*, cui merces debetur ex justitia; et *meritorius de congruo*, cui non debetur merces, nisi ex quadam decentia. Sic, v. g., militi strenue bellanti stipendium debitum est de condigno; aliquod insuper præmium, nonnisi de congruo.

Q. 3. *Quænam dicuntur, et quotnam sunt principia actuum humanorum?*

R. Principia actuum humanorum dicuntur ea veluti elementa, ex quibus actus ipsi conflantur, et in natura sua constituuntur. Jam vero in quolibet actu humano tria consideranda sese nobis exhibent (ut dictum est in Proœmio) : nempe *causæ*, *regulæ*, atque *motiva*. Ex quibus patet tria esse actuum humanorum principia :

1. *Efficientia*, et sunt intellectus et voluntas, quibus necessario conjunguntur libertas uti fundamentum, et moralitas uti effectus; — 2. *dirigentia*, et sunt conscientia et lex; — 2. *allicientia*, et sunt vitia atque virtutes.

Post talem actus humani notitiam atque divisionem, tota hæc disputatio sita est in expendendis ejusdem principiis efficientibus.

De intellectu vero potius Philosophorum est disputare [1]. Quapropter restant tria alia : *voluntas, libertas et moralitas.*

CAPUT PRIMUM.

De voluntate.

Q. 1. *Quid est voluntas?*

R. Voluntas definiri potest : *Illa animi nostri facultas quæ propositum ab intellectu bonum sectatur, vel malum aversatur.* Ut perspicue hæc definitio intelligi possit, sciendum est duplicem in homine esse facultatem, unam nempe *cognoscentem*, alteram *appetentem*. Facultas cognoscens appellatur *mens* vel *intellectus*, et ejus officium est res, ut

[1] *Vid.* Bouvier, *Institutiones philosophicæ*, Parisiis, 1844, p. 364.

in se sunt, percipere atque cognoscere. Facultas vero appetens dicitur *voluntas*, et officium ejus est sibi a mente seu ab intellectu exhibitum bonum appetere, vel malum aversari.

Clarius res explicabitur si dicatur : unus idemque hominis animus, prout rem nude et simpliciter percipit, *intellectus* nomine designatur. Prout in eam tamquam sibi bonam inclinat, vel ab ea tanquam sibi mala refugit, dicitur *voluntas*. Cum vero nihil appeti possit aut amari uti bonum, nihil aversari aut odio haberi uti malum, nisi idem prius sit cognitum, quia ex vulgari adagio *voluntas non fertur in incognitum*, vel ut dicunt, *ignoti nulla cupido;* idcirco in voluntatis definitione fit mentio intellectus, tanquam illius facultatis quæ bonum vel malum voluntati ipsi proponit.

Q. 2. *An ad actum humanum cum intellectu concurrat voluntas?*

R. Ad actum humanum adeo necessarius est intellectus et voluntatis concursus, ut sine illis actus ipse nulla ratione existere queat. Quod sic ferme ostendit S. Thomas : actus non potest dici humanus, nisi procedat ab homine in quantum differt a creaturis irrationalibus. Atqui a creaturis irrationalibus non differt homo, nisi quatenus ipse est dominus suorum actuum : actuum autem suorum non est dominus, nisi per intellectum et voluntatem (B).

Q. 3. *Quotuplex distinguitur actus voluntatis?*

R. Duplex distinguitur actus voluntatis : *unus* qui perficitur in voluntate ipsa absque adminiculo alterius facultatis sive interioris et spiritualis, sive exterioris et corporalis; *alter* qui procedit quidem a voluntate, sed complementum non habet, nisi per ministerium facultatis alterius, dependenter tamen ab ipso voluntatis imperio.

Ille primus a Scholasticis nuncupatur *elicitus;* quia nempe eum elicit voluntas, et perficit in se et ex se sola, uti sunt *volitiones*, *nolitiones*. Et hanc voluntatis nostræ determinationem exprimere solemus hisce verbis *volo, assentior, non assentior*, etc. — Secundus vero dicitur *imperatus;* quia ex ipsius voluntatis imperio perficitur ab alia agentis facultate sive interiori, uti sunt intellectus, phantasia, memoria; sive

exteriori, uti sunt membra corporis, atque sensuum organa (C).

Nunc de ipsis voluntatis actibus qui voluntarii vocabulo continentur, et de eorumdem impedimentis agemus.

Articulus 1. — De voluntario.

Q. 1. *Quid est voluntarium?*

R. Quilibet motus voluntatis in rem aliquam per intellectum præcognitam, voluntarii nomine designatur. Sed Theologis communiter cum Angelico illa semper arrisit voluntarii definitio, quam tradidit Aristoteles : *Voluntarium est id quod procedit a principio intrinseco cognoscente singula in quibus est actio* [1].

Quare ad voluntarii naturam duo requiruntur : — 1. ut sit *a principio intrinseco*, id est a facultate quæ pertineat ad naturam agentis; — 2. *ut sit cum cognitione singulorum in quibus est actio*, objecti nempe, finis et circumstantiarum, quæ pertinent ad actionem. Hinc si qua actionis circumstantia ab agente prorsus ignoretur, actio relative ad circumstantiam illam non erit voluntaria, hoc ipso quia non cognita. Sic si quis percutiat hominem ignorans eum esse Sacerdotem, reus quidem erit injustitiæ, non sacrilegii; quia sacram illam Sacerdotis qualitatem in homine percusso ignorabat.

Q. 2. *An voluntarium differat a naturali, spontaneo et volito?*

R. Voluntarium differt utique a naturali, spontaneo et volito.

A *naturali*, quia, licet naturale sit a principio intrinseco, est tamen sine prævia cognitione. Sic naturalis est sanguinis circuitio.

A *spontaneo*, quia spontaneum est quidem a principio intrinseco et cum aliqua cognitione finis; sed materiali, imperfecta, et sine advertentia ad media illa quibus finis ipse obtinetur. Sic ebrio spontanea est vini potatio, cujus

[1] L. 3, Ethic. — Et S. Thomas, I. 2, q. 6, a. 2.

finis ipsi aliquatenus quidem innotescit, non tamen uti talis; cum cæco quodam impetu tendat in vinum.

A *volito* denique, quia volitum est voluntatis objectum, quod tamen a nullo omnino voluntatis ipsius influxu procedit. Sic, v. g., pluvia est volita ab agricola, nec tamen dici potest eidem voluntaria; cum ea non sit in illius potestate.

Q. 3. *Quotuplex est voluntarium?*

R. Septem modis præcipue distinguitur voluntarium :

Perfectum, liberum, forma, virtute, habituque,
Simplex, explicitum, expressum, ponensque, negansve [1].

1. Aliud est *voluntarium necessarium*, et aliud *voluntarium liberum*, seu *contingens*. — Primum est illud quod sic a voluntate proficiscitur ut, positis omnibus ad agendum præponendis, non possit non agere. Sic beati in cœlo Deum necessario diligunt : sic homo in terris necessario prosequitur felicitatem. — Secundum vero est illud quod sic procedit a voluntate ut, positis etiam ad agendum præponendis, adhuc tamen possit non agere, si ita ei libuerit. Sic adolescens, post parata omnia ad ludendum paranda, potest adhuc a ludo se abstinere, si velit [2].

2. Aliud est *voluntarium perfectum*, et aliud est *voluntarium imperfectum*. — Voluntarium perfectum est illud quod procedit a voluntate cum perfecta cognitione, qua rationes boni et mali innotescant : sive quod fit ex plena cognitione rei. Uti si quis perfecte sciens et volens carnes manducet die vetito. — Voluntarium imperfectum est illud quod a voluntate procedit cum cognitione imperfecta, qua nempe clare non innotescant boni et mali rationes ad usum

[1] Imperfectum et necessarium satis indicantur sub perfecto et libero.

[2] Ratio voluntarii perfectius reperitur in actibus necessariis quam in liberis; quo enim fortior est amor, eo major propensio est. Unde S. Thomas, q. 22, de verit. 2, a. 5, ait : *Non pertinet ad impotentiam voluntatis, si naturali inclinatione de necessitate in aliquid feratur, sed ad ejus virtutem ; sicut grave tanto est virtuosius, quanto majori necessitate deorsum fertur ; pertinet autem ad ejus infirmitatem, si ab alio cogeretur... Necessitas naturalis non repugnat dignitati voluntatis, sed sola necessitas coactionis.* Voluntarium tamen in Scholis regulariter sumitur pro libero.

libertatis perfectum, sed imperfecte tantummodo. Tales sunt actiones hominis non perfecte vigilis, sed semidormientis.

3. Aliud est voluntarium *actuale* seu *formale*, aliud *virtuale*, aliud vero *habituale*. — Voluntarium actuale est illud in quod immediate ac directe voluntas hic et nunc fertur. Sic voluntaria actualiter mihi est, v. g., hæc mea responsio ad quæsitum propositum. — Virtuale est actus voluntatis jam quidem præteritus, qui tamen in aliqua re, quæ humano modo fiat, moraliter perseverare censetur tanquam in suo effectu [1]. Sic, v. g., in viatore, qui *cupit optatam cursu contingere metam*, passus singuli quos movet ad illam sunt ipsi virtualiter voluntarii, etiamsi ad singulos non attendat, imo iter agens de rebus omnino diversis cogitet. Ratio est, quia passus illi proficiscuntur a voluntatis actu, quo viator ab initio voluit iter ad metam illam suscipere. — Habituale demum est actus voluntatis præteritus qui tamen non perseverat in aliquo sui effectu, qui fiat humano modo. Sic principi etiam dormienti voluntaria hoc sensu est pugna quam vigilans militibus indixit, si mandatum non retractaverit.

4. Aliud est *voluntarium simpliciter*, aliud vero est *voluntarium secundum quid*. — Voluntarium simpliciter, quod dicitur etiam *plenum*, procedit a plena voluntatis inclinatione sine ulla repugnantia. Sic, v. g., actu simpliciter voluntario adolescens ad animi sui solatium vult ludum; cum possit etiam aliud solatii genus sibi eligere, v. g., deambulationem. — Voluntarium secundum quid, seu non plenum, provenit quidem a voluntatis consensu, sed conjunctam semper habet aliquam ipsius voluntatis repugnantiam. Sic, v. g., actu voluntario secundum quid nauta, urgente periculo naufragii, projicit merces suas in mare : actus iste ex una parte est voluntarius, quia nauta ita se gerit ad sal-

[1] Voluntarium actuale dicitur *voluntarium in actu signato;* voluntarium vero virtuale *voluntarium in actu exercito.*—*Vid.* Basæus, *Florum Theologiæ practicæ.* Ab aliis primum dicitur etiam voluntarium *in se*, secundum voluntarium *in causa.*

vandam vitam ; sed ex alia parte repugnantiam aliquam includit, quia, si posset, merces servaret sibi libenter.

5. Aliud est *voluntarium explicitum*, aliud *voluntarium interpretativum*. — Explicitum est vera voluntatis consensio in rem ab intellectu propositam : ita explicite volo recitare, dum me ad recitandum accingo. — Voluntarium vero interpretativum est, ut ita dicam, inclusus ac delitescens consensus : sive est actus voluntatis, qui nec est nec fuit, sed esset utique, si haberetur aliqua cognitio quæ deest. Sic, v. g., si ego quid tollam de facultatibus amici mei animo restituendi probe sciens, si ipse adesset, certe mihi commodaturum quod sumo, hæc acceptio esset amico meo voluntaria interpretative [1].

6. Aliud est *voluntarium expressum*, aliud *tacitum*. — Expressum est quod distincte declaratur : ut si quis interrogetur an velit, et respondeat *volo*. — Tacitum est quod ex facto aliquo, vel ex facti omissione colligitur : uti si rogem te ut meum munus accipias, tuque taceas : tuum silentium pro tacita assensione habeo [2].

7. Denique aliud est *voluntarium directum*, seu *positivum ;* aliud *indirectum*, seu *negativum*. — Illud est a voluntate aliquid vere agente. — Hoc est a voluntate simpliciter permittente. Sic, v. g., dux exercitus urbem rebellem obsidet, eamque vexat ; in qua tamen una cum nocentibus plures innocentes sunt : hos porro vult tantum indirecte vexare, illos vero directe ac positive [3].

Q. 4. *Quid requiritur ut actio vel omissio sit voluntaria?*

R. Ut actio vel omissio sit voluntaria, sufficit ut aliquo modo a voluntate profluat. Id est sufficit ut aliquid sit voluntati propositum, ac illud voluntas velit vel respuat. —

[1] Ex quo patet voluntarium interpretativum non esse veri nominis voluntarium.

[2] Hinc regula juris in 6^s, n. 43 : *qui tacet consentire videtur.* Hoc tamen intelligendum pro consensu in iis quæ honestam aliquam nobis possunt voluptatem aut utilitatem afferre, et quando dissentire non tenemur ; secus valet illa subsequens regula : *is qui tacet non fatetur.*

[3] *Vid.* Bouvier, *Institutiones Theologicæ*, vol. IV, *De Actib.* c. 1, art. un., § 3.

Hinc deducitur ad omissionem voluntariam præcise sumptam non requiri ut res præcepta sit; præceptum enim actus voluntarios dirigit, non efficit. Sic, v. g., occurrente mihi auditione Missæ feriali die, si eam omittam ut studio vacem, illius omissio voluntaria mihi est, quin tamen sit præcepta vel prohibita.

Quid vero (quæres) *requiritur ut actio vel omissio sit etiam culpabilis?* Ut actio vel omissio sit non solum voluntaria, sed etiam culpabilis, requiritur : — 1. Ut quis agere potuerit; nam *non est culpa in eo quod nullo modo caveri potest*[1] : — 2. Ut agere debuerit; nullum enim peccatum est quod non sit contra legem aliquam juxta illud : *ubi non est lex, nec prævaricatio*[2]. Sic in supra allato exemplo, si Missam omittam festo die, ejus omissio est etiam culpabilis; cum sit contra præceptum.

Q. 5. *Quid requiritur ut effectus ex actione vel omissione proveniens sit voluntarius?*

R. Ut sit nobis voluntarius effectus actionis, satis est ut sit *vel* in se intentus, *vel* ut cognoscatur ex propria actione directe procedere; ubi enim quis vult causam, censetur etiam velle effectum quem ex ea causa scit secuturum, licet eum non intendat. Sic qui longum et asperum iter pedibus aggreditur, est ei voluntaria defatigatio, etsi de ea haud cogitaverit; cum hæc sit naturalis illius itineris effectus.

Ut vero sit voluntarius effectus omissionis requiritur insuper ut sit obligatio illum impediendi, prout communius docent cum Billuart[3]; quia nulla adsignari potest ratio cur

[1] S. Augustinus, l. 3 *de lib. arb.*, c. 18, n. 50.

[2] Rom. 4.

[3] Excipe, nisi forte omissio ordinetur per modum medii ad hunc effectum; quia tunc manifestum est quod talis effectus esset directe intentus et volitus : consequenter directe et positive voluntarius : ut si quis, eo fine ut patiatur frigus mortificationis causa, omittat accedere ad ignem; frigus est ipsi positive voluntarium, quia per se intentum et volitum.

Uno verbo hic non agitur de omissione directe voluntaria, quando nempe actu omittens vult actu positive omittere. Sed de omissione indirecte voluntaria, quando scilicet aliquis advertens ponit actum incompossibilem cum actu qui omittitur : esset si quis, v. g., audiat Missam mox esse cele-

in voluntatem tanquam in causam refundatur effectus omissionis sine tali obligatione; cum simplex negatio in actionem non influat. — Hinc Deo voluntaria non sunt peccata hominis; quia, licet possit, non tamen tenetur ea impedire. Et quamvis omissio illa sit voluntaria, non inde tamen est voluntarius ille omissionis effectus; cum nulla sit inter utrumque necessaria connexio. Neque enim peccata a voluntate Dei proveniunt, ut a principio intrinseco; sed ab hominum perversitate. — Hinc dum ego, v. g., omitto separare duos rixantes, occisio inde secuta neque a mea voluntate neque a mea omissione causatur, sed a gladio occisoris. — Item quando nauta omittit gubernare navim, neque ejus voluntas neque ejus omissio submergit navim, sed tempestas.

Ut ergo talis effectus refundatur in voluntatem ut in causam, et dicatur interpretative voluntarius, debet adsignari aliquid quo fit ut pertineat aliquo modo ad voluntatem: at aliud adsignari non potest, nisi præceptum effectum illum impediendi; ergo sine tali præcepto non erit nobis voluntarius effectus ex omissione nostra proveniens.

Quid (quæres) *requiritur ut actus ex actione, vel omissione proveniens sit etiam culpabilis in causa, seu voluntarius moraliter?*

Ut actus ex actione vel omissione proveniens sit non tantum voluntarius, sed etiam culpabilis, tria hæc requiruntur:

1. Ut agens teneatur causam illam auferre vel omittere; *ubi enim non est lex, nec prævaricatio* [1]. Nemo autem tenetur causam auferre, cum illius ponendæ jus habet repositum in necessitate vel utilitate; quia *prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus.* Sic nulla culpa est in illo qui, dum ob propriam et aliorum utilitatem studet materiis sexti Decalogi præcepti, turpes quasdam patitur sui corporis perturbationes, dummodo illas voluntate sua aversetur, neque prudens adsit periculum eas approbandi; istis enim in casibus potius habetur passio quam actio [2].

brandam, et possit eam audire (sed non teneatur), eligit tamen manere domi vel ludere; at absque eo, quod dicat: *volo omittere Missam.* Billuart.

[1] Rom. 4.

[2] S. Augustinus, l. 3 *de lib. arb.* c. 18.

2. Ut agens talem effectum impedire possit; nam *nemo peccat in eo quod nullo modo caveri potest:* neque *ad impossibilia datur obligatio.* — Quod ipsa civili lege firmatur: hinc, licet quisque teneatur de damnis latis a sibi subjectis, quia tamen difficulter liber homo coërceri potest, ideo si valeat probare se damnum impedire non potuisse, ab onere liberatur [1].

3. Ut qui ponit vel omittit causam advertat saltem in confuso talem effectum ex causa illa secuturum esse; quia *nil volitum, quin aliquo modo sit præcognitum* [2]. Nempe requiritur ex Angelico ut eventus sequens sit *præcogitatus* [3], sive *prævisus et intentus,* ut ipse se explicat [4]. Tunc vero, ait Sylvius, effectus censetur intentus non solum quando ex proposito intenditur, sed etiam quando sic prævidetur secuturus, ut potuerit ac debuerit impediri; tunc est indirecte volitus. Hinc si non imputatur Noëmo ebrietas, quia vehementissimam vini vim haud sciebat, ideo nec poterat illam advertere; imputatur tamen Davidi scandalum ex ejus peccato profectum fuit enim ab eo indirecte volitum, cum utique sciret omnium oculos in regem esse conjectos [5].

In foro tamen externo, cum animus inspici a judice non possit, res tota resolvitur ex communiter contingentibus; quæ enim communiter contingunt prævisa censentur. Hinc, ex citato Codice, proprietarius alicujus animalis tenetur absolute de damnis ab illo illatis; cum enim animalia cæco ductu ferantur, quisque scire debet ipsis esse continuo invigilandum [6].

Articulus 2. — De voluntarii impedimentis.

Q. 1. *Quænam sunt voluntarii impedimenta?*

R. Ea omnia quæ voluntatis motus *vel* impediunt *vel* minuunt *vel* quomodocumque lædunt, dicuntur voluntarii im-

[1] Cod. civ. Gall., art. 1384.
[2] *Vid.* S. Alphonsus, *Opus Morale,* l. 5. Tract. præambulus, n. x.
[3] 1. 2, q. 25, a. 1.
[4] Q. 73, a. 8.
[5] Gen. 9; 2 Reg. 12.
[6] Art. 1385.

pedimenta, quatenus voluntatis actibus adversantur; eaque involuntarium constituunt. Porro involuntarium *proprie loquendo* definitur : *id quod est aliquo modo contra inclinationem voluntatis.* Sic, v. g., homini in carcere detento involuntaria est pœna illa qua sua libertate privatur.

Diximus *proprie loquendo;* nam aliqui hoc nomen late accipientes confundunt involuntarium cum *non voluntario :* quæ duo, si stricte loqui velimus, omnino differunt inter se. Quia *non voluntarium* est id quod voluntas simpliciter non vult, licet propriæ inclinationi non repugnet : sic, v. g., nolumus solem in cœlo cursum suum suspendere. *Involuntarium* autem includit aliquam veram repugnantiam ipsimet voluntati : sic, v. g., nolumus in carcerem trahi.

Illud porro vocant *involuntarium negativum ;* istud vero vocant *involuntarium positivum.*

Q. 2. *Quotuplex est involuntarium positivum?*

R. Involuntarium positivum duplex est, aliud nempe est tale *simpliciter,* uti Scholæ loquuntur; et aliud *secundum quid.*

Involuntarium simpliciter est illud *quod voluntati totaliter opponitur sive actuali sive interpretativæ.* Sic, v. g., mors, quæ homini infertur, est eidem involuntaria simpliciter, quia ejus voluntati totaliter adversatur : actuali quidem, si invitus et pro viribus reluctans occidatur; interpretativæ vero, si dormiens vita privetur.

Involuntarium vero secundum quid illud est *quod repugnat quidem voluntati sub quodam respectu, dependenter nempe ab aliqua circumstantia; sed non repugnat totaliter.* Sic, v. g., viator, qui metu mortis dat latroni crumenam ponit actum involuntarium secundum quid; vellet enim *secundum se* pecuniam servare, sed sub alio respectu, et attenta alia circumstantia, vitæ nempe sibi suæ servandæ, magis et efficaciter vult crumena illa privari. Sic martyres veram violentiam passi non sunt; quia, si absolute voluissent, tormenta effugere potuissent jactura fidei. Illa tamen cruenta mors fuit illis *involuntaria secundum quid;* quia erat, natura repugnante, a principio extrinseco, ac contra rationalem voluntatem.

Q. 3. *Quot sunt involuntarii causæ?*

R. Involuntarii quatuor sunt causæ præcipuæ, quarum duæ propensioni voluntatis opponuntur, et sunt *violentia* et *metus;* duæ opponuntur intellectus cognitioni, nempe *ignorantia* et *concupiscentia.*

§ 1. — De violentia seu vi.

Q. 1. *Quid est violentia?*

R. Violentia, seu coactio aut vis [1], definitur: *Id quod est a principio extrinseco, repugnante omnino eo, qui vim patitur.* Ex quo patet ad violentiam duo requiri:

1. Ut ea sit *a principio extrinseco,* quia nemo proprie dici potest sibi ipsi violentiam inferre.

2. Ut patiens repugnet *pro viribus.* Dico *pro viribus;* nam si quis *secundum passionem* se habeat, scilicet cum voluntate patiendi ab alio, non conferret quidem ad violentiam agendo, sed conferret *volendo pati*, uti ait Angelicus [2]. Unde tunc non potest dici vera violentia.

Q. 2. *An voluntas quoad actus suos violentiam pati possit?*

R. *Vel* agitur de actibus imperatis; *vel* de elicitis tantum:

Si de imperatis, clare patet voluntatem posse violentiam pati; quis enim non videt quam facile possit contingere ut voluntas imperet motum pedibus, qui tamen catenis obstricti movere se nequeant?

Si vero agitur de actibus elicitis, tunc dicimus voluntatem non posse violentiam pati; nam si voluntas in actibus elicitis violentiam pati posset, idem simul esset et non esset, quod est impossibile. Voluntas nempe vellet simul et nollet: *vellet* quidem hoc ipso quia actum ponit, *nollet* autem quia ipsa sibi volenti repugnaret; nam violentia contra voluntatem in actibus elicitis non potest provenire, nisi ab ipsa voluntate [3]. Hinc D. Anselmus ait: *Invitus nemo potest velle;*

[1] Stricte loquendo *involuntarium*, *coactum* ac *violentum* in hoc differunt quod *primum* dicitur de solo agente rationali; *secundum* de solis rebus animatis sive ratione præditis, sive non; *tertium* vero dicitur etiam de rebus inanimatis, imo magis proprie de ipsis tantummodo.

[2] 1. 2, q. 6, a. 5.

[3] Quod autem aliquando videatur voluntas a tentatione cogi ad peccatum, hoc non est de vera violentia; sed allectio est et incitamentum, et

quia non potest velle nolens velle [1]. Et Seneca ipse aiebat : *corpora obnoxia sunt dominis, mens sui juris est* [2].

Sed (dices) *nonne potest Deus voluntatem hominis immutare ?* Deus potest voluntatem hominis immutare, id est eam ex nolente facere volentem per gratiam suam agendo modo libertatis proprio, *concedo;* potest eam immutare, id est eam quoad actus elicitos cogere, *nego* [3]. Certe nemo dixerit quod Deus, qui mentes humanas creavit liberas, eas in cunctis actibus gubernare non possit, quin earumdem libertati noceat (D).

Q. 3. *An violentia tollat voluntarium?*

R. Violentia *proprie dicta* tollit utique voluntarium; quando enim patientis voluntas resistit agenti extrinseco pro viribus, et potentia tam interna quam externa, tunc opus agentis extrinseci nullo modo volitum est a patiente; ac proinde eidem est involuntarium simpliciter et absolute, et nullo modo imputabile.— Hinc D. Augustinus excusat a peccato feminas illas quæ, Roma a Gothis capta, vim barbare passæ sunt; quia pro totis viribus repugnaverant [4]. Hinc etiam excusatur mulier illa, cognomento Bona, quæ a marito ad idolis sacrificandum per vim trahebatur, aliis tenentibus ejus manus : *non ego feci,* merito clamabat, *vos fecistis* [5].

Diximus *proprie dicta;* si enim violentia non sit secundum se tota, non tollit, sed minuit duntaxat voluntarium. Nam ubi voluntas non resistit quantum potest, ibi remanet in parte aliqua ratio voluntarii; et, secundum majorem vel minorem resistentiam, actio erit magis vel minus voluntaria et culpabilis [6].

voluntas semper de suo ponit, quando peccat. Potest tamen voluntas necessitari in actibus elicitis, ut patet de beatitudine in communi agendo, circa quam homo liber non est.

[1] De lib. arb. c. 6.

[2] *Vid. Consolat. c.* XI.

[3] *Vid.* Bossuet, *Traité du libre arbitre.*

[4] L. 1 *de Civ. Dei,* c. 16.

[5] S. Cyprianus, *Epist.* 18.

[6] Aliquando tamen non requiritur resistentia omnino absoluta, continua et externa illatæ coactioni, scilicet ubi ex una parte inutilis foret, et

§ 2. — De metu.

Q. 1. *Quid est metus?*

R. Metus, seu timor, definiri potest: *Mentis trepidatio ex repræsentatione mali vel futuri vel impendentis.* A quibusdam autem brevius definitur: *Instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.*

Metus differt a vi seu violentia, quod hæc sit semper et solummodo a principio extrinseco; ille vero proveniat tam a principio intrinseco, qualis est, v. g., metus mortis proveniens ex morbo, quam a principio extrinseco, qualis est, v. g., metus naufragii, metus inferni et pœnarum. Item differt; quia vis corpori, animo metus infertur.

Q. 2. *Quotuplex est metus?*

R. Quadruplici sub respectu potest metus considerari juxta illud:

Causa, modusque incunt, tempus, natura timorem.

1. Nempe ratione causæ a qua incutitur: et causa metum incutiens alia est *naturalis intrinseca*, uti esset infirmitas; alia *naturalis extrinseca*, v. g., naufragium; alia est *supernaturalis*, v. g., terribile Dei judicium; alia *libera*, ut si metum incuteret homo; alia demum *necessaria*, ut si metum incuteret cœlum tonans.

2. Ratione modi quo incutitur: et tunc metus est vel *justus* vel *injustus*, prout juste vel injuste incutitur.

3. Ratione temporis quo incutitur: et alius est metus *antecedens*, qui movet ad agendum, ita ut actio dicatur posita ex metu; alius *concomitans*, ita ut actio dicatur posita cum metu. Hæc duo sunt omnino diversa. — Sane metus *antecedens* habetur, cum ipse dat causam actioni. Sic, v. g., viator, qui in grassatione dat latroni crumenam, agit metu antecedenti; quia timet mortem, et hoc timore pro morte vitanda movetur ad crumenam tradendam. — Metus autem *concomitans* habetur, quando non ipse quidem dat causam

ex alia parte non indicat consensum, neque est de necessitate ad scandalum vel religionis injuriam avertendam. Sic sancti martyres ducti ad templa paganorum non peccabant, quamvis propriis pedibus ambularent.

actioni, sed eam tantummodo comitatur. Sic in allato exemplo latro qui crumena viatorem exspoliat agit metu concomitanti; nam etiam hic timet ne scilicet deprehendatur : sed non ab hoc timore, bene vero a divitiarum cupiditate ad furandum movetur.

4. Ratione suæ naturæ : et tunc metus alius est *gravis*, alius *levis*. — *Levis* (qui et vanus dicitur) est ille quo timetur malum leve; vel etiam grave, sed ex levi causa, aut quod facile averti possit, aut quod rationabiliter non immineat : ut si sereno cœlo timeas fulmen. — *Gravis* autem (qui probabilis etiam dicitur et cadens in virum constantem) est ille quo malum grave reformidatur ex causa valde gravi et probabili. Hujusmodi est metus mortis, exsilii, diuturni carceris, mutilationis membrorum, servitutis, verberum enormium, amissionis bonorum ingentium, etc.[1].

Cum vero malum quod reformidatur possit esse grave vel absolute et in se, vel respective ad personam timentem; ita et metus ex ejus mali repræsentatione productus potest esse gravis vel absolute vel respective. — *Absolute* quidem, si malum sit absolute grave, ut carcer, bonorum privatio, mors et similia, quibus etiam viri fortes solent vehementissime commoveri. — *Respective* autem, si malum sit tantum respective grave, quo nempe non movetur quidem vir fortis; movetur tamen meticulosus, uti est puer, senex, aut femina.

Huc revocatur *metus reverentialis*, timor nempe quo quis veretur resistere ei cui subjicitur. Hic erit gravis vel levis, habita ratione personæ reverendæ ac personæ reverentis[2].

[1] Notandum diligenter est ad metum gravem requiri, præter gravitatem mali quod timetur, hæc tria : — 1. ut prudenter, sive ex gravi motivo malum imminere credatur : nam si ab eo immineat qui aut nequeat aut non soleat malum inferre, hujus apprehensio, utpote inanis, gravem metum minime efficiet; — 2. ut malum impendens nequeat tam facile averti : non enim adeo timemus quod facile cavere possumus; — 3. ut malum illi immineat qui timore turbatur, aut iis qui vinculo vel necessitudinis arctissimo, vel propinquitatis ad quartum gradum conjunguntur cum eo qui metum patitur; nam quod nostris fit, nobis fieri censemus.

[2] Ultra proprium patrem, Episcopum atque magistratum, dicit Sanchez cum aliis, dari etiam metum reverentialem respectu soceri, avi, tutoris;

Quanquam bene observat Pontius quod hic metus, sine apprehensione alterius mali, non tam est metus quam simplex reverentia, quæ non inducit metum alicujus mali; sed tantum quamdam erubescentiam [1].

Q. 3. *An metus tollat, vel minuat voluntarium?*

R. Si metus levis sit, nulli dubium est quod nec tollit nec minuit voluntarium. Hinc illud juris: *Vani timoris justa excusatio non est* [2]. Sane metus levis nec intellectus cognitionem nec voluntatis electionem lædit; parum enim pro nihilo reputatur.

Imo neque per metum gravem voluntarium absolute tollitur, si casum particularem excipias, quo ita sit gravis, ut mentem e suo statu dejiciat. Quia non tollitur neque intellectus cognitio, neque voluntatis propensio, quamvis hæc minuatur: hinc D. Bonaventura aiebat: *Coacta voluntas, voluntas est.* Hoc patet exemplo mercatoris projicientis merces in mare, quod profecto non ageret si eas sibi absque vitæ periculo servare posset; in illis tamen circumstantiis id voluntate facit. Unde Augustinus: *Si subtilius advertamus, etiam quod quisque invitus facere dicitur, si facit, voluntate facit* [3].

Hinc colligitur civiles contractus, qui ex metu fiunt licet gravi, de jure naturæ validos esse utpote simpliciter voluntarios; quamvis ob injuriam allatam merito rescindi possint [4].

et matris, si tamen sit austera et minas exsequi soleat; et etiam fratris majoris aut patrui, si cum eis habitetur, et alimenta ab eis præbeantur.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, *l.* 3, *n.* 717; *et l.* 6, *n.* 1056;—It. *Homo Apostolicus, Tract.* III, n. 16.

[2] Reg. 184, ff. de reg. jur.

[3] De sp. et litt. c. 31.

[4] Sed nota solum quæ fiunt ex metu naturali esse voluntaria tantum *secundum quid*, ut patet mercatoris exemplo; non autem quæ fiunt ex metu supernaturali, v. g., gehennæ et terribilium judiciorum Dei, quæ quidem sunt *voluntariâ simpliciter*.

Qui enim ex hoc metu operatur potest cum perfecta voluntatis inclinatione sese a peccato abstinere, et divina mandata observare; quia hæc divinæ legis observantia est bona tum per se, tum abstrahendo ab illa gehennæ et terribilium Dei judiciorum consideratione. Ex adverso vero projectio mercium in mare est hic et nunc quidem bonum mercatoris, qui alioquin naufragium esset passurus; sed in se malum est illi.

Q. 4. *An metus gravis excuset a culpa?*

R. Distinguendo : vel quæ metu gravi fiunt *intrinsece et per se* mala non sunt, ut esset manducatio carnis; vel sunt *per se et intrinsece* mala, uti esset apostasia a fide.

Si 1, *ordinarie loquendo*, a tota culpa metus gravis excusat; quia lex quælibet positiva obligare non solet cum gravi incommodo juxta communem ac receptam sententiam. — Diximus *ordinarie loquendo;* quia si quis metu gravi compelleretur ad legem aliquam positivam violandam in contemptum legitimæ potestatis aut Religionis, vel cum gravi scandalo publico, gravis metus tunc non excusaret a culpa transgressionis; plus enim refert Religionem et potestatem legitimam non contemni, et scandalum omitti, quam evitari damnum privati. Unde ad rem Apostolus : *si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum* [1].

Si 2, certum est metum utcumque gravem (dummodo talis non sit, ut usum adimat rationis) nunquam excusare a tota culpa; hæc enim cum includant intrinsecam et essentialem malitiam, si fiant voluntarie, nunquam culpa carere possunt. Exemplum est in Christiano illo qui metu mortis fidem Christi negat. — Cum tamen metus hujusmodi voluntarium valde lædat, idcirco, licet totam culpam non tollat, minuit tamen; et in jure Canonico dicitur *culpam extenuare* [2].

Sed (quæres) *num eo in casu culpa ita minuatur, ut ex mortali fiat venialis?* R. *per se loquendo* non ita minuitur culpa; quia per se loquendo metus gravis talem adhuc relinquit cognitionem eorum quæ fiunt, ut sufficiat ad peccatum mortale constituendum.

Dixi *per se loquendo;* quia si metus ille tantam in aliquo produceret mentis perturbationem, ut eam duntaxat relinqueret cognitionem quæ in semidormientibus invenitur, tunc peccatum ex mortali fieret veniale, defectu nempe sufficientis deliberationis.

[1] Rom. 14.

[2] *C. Sacris 5, de his quæ vi.*

§ 3. — De ignorantia.

Q. 1. *Quid est ignorantia?*

R. Cum D. Thoma [1] : *ignorantia importat scientiæ privationem, dum scilicet alicui deest scientia eorum quæ aptus natus est scire.*

Differt ignorantia tum a *nescientia*, quæ indicat simplicem negationem scientiæ ; tum ab *errore*, qui est positiva probatio falsi ; tum ab *inadvertentia*, quæ est carentia actualis cognitionis ; tum ab *inconsideratione*, quæ est privatio debitæ inspectionis ; tum demum ab *oblivione*, quæ est privatio recordationis rei alias jam notæ.

Q. 2. *Quotuplex distinguitur ignorantia?*

R. Multiplex distinguitur ignorantia, ut indicant sequentes versus :

Juris vel facti est, præit aut sequitur, comitatur,
Vincenda, aut pure aut non, affectata, supina.

1. Ex parte objecti alia *est juris*, alia *facti*. — Ignorantia *juris* in eo locum habet qui nescit a lege divina vel humana quidpiam prohiberi aut præcipi. Sic qui perfecte quidem noscit hodie esse diem veneris, et cibum sibi oblatum esse carnem, sed ignorat carnis esum tali die esse prohibitum, laborat ignorantia juris. — Ignorantia *facti* est in eo qui legem quidem compertam habet, sed nescit hoc factum legi ipsi esse contrarium. Sic qui non ignorat quidem legem carnis esum vetantem diei veneris, sed nescit cibum in mensa sibi traditum esse carnem, iste versatur in ignorantia facti.

2. Ex parte voluntatis alia est *antecedens*, alia *consequens*, alia *concomitans*. — *Antecedens* ea est quæ assensum voluntatis antecedit, neque ullo modo volita est ; causa tamen est volendi id quod quis non vellet, si sciret. Ut si quis interficiat hominem credens esse feram, non interfecturus, si sciret. — *Consequens* est illa quæ a libera voluntate procedit, ac directe vel indirecte volita est. Ut si quis ideo omittat consilium petere, ne forte audiat illicitum esse id quod ipse

[1] 1. 2, q. 76, a. 2.

vult perpetrare. — *Concomitans* vero est illa qua quis ignorat quod agit, sed adhuc ageret, licet non ignoraret. Talis est illius ignorantia qui, v. g., percutit Titium credens esse Caium, adhuc tamen percussurus, si sciret illum esse Titium.

3. Ex parte intellectus alia est *invincibilis*, alia *vincibilis*. — *Invincibilis* illa est quæ communi adhibita diligentia vinci non potest, ac proinde independens est a voluntatis consensu. — *Vincibilis* vero ea est quæ morali ac communi adhibita diligentia potest vinci; et ideo sequitur voluntatis determinationem.

4. Ipsa ignorantia vincibilis subdividitur in *affectatam*, *crassam* sive *supinam*, et *pure vincibilem*. — *Affectata* ea est quam quis dato studio vult : ut si velit apposite ignorare legis præcepta, vel ut excusationem peccati commissi habeat, vel ne a peccato committendo retrahatur juxta illud : *noluit intelligere, ut bene ageret* [1]. Hæc ignorantia est in illis qui data opera neque conciones neque catecheses adeunt, ne a malo proposito terreantur. — *Crassa* sive *supina* est in eo qui, licet ignorantiam studiose non quærat, nullam tamen diligentiam adhibet in veritate indaganda. — Denique *pure vincibilis* dicitur, cum quis adhibet aliquam diligentiam pro veritate indaganda; sed valde modicam, inspecta rei gravitate [2].

Q. 3. *Utrum ignorantia tollat, vel minuat voluntarium?*

R. Discurrendo per præcipuas ignorantiæ species. Igitur :

1. *Ignorantia antecedens* tollit omnino voluntarium ; cum sit a voluntatis consensu omnino independens. Imo causat involuntarium simpliciter ; cum sit contra totalem inclinationem voluntatis.

2. *Ignorantia concomitans* non facit neque voluntarium neque involuntarium ; quia neque inducit ad volendum, neque ad non volendum, sed per accidens se habet ad opus quod agitur.

3. *Ignorantia consequens*, si sit pure vincibilis (et valet cum proportione etiam de crassa), non tollit quidem volun

[1] Psal. 35.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, *l.* 1, *nn.* 3, 26, 168.

tarium, quia est saltem indirecte volita in sua causa, id est in negligentia discendi; sed illud profecto minuit, quia minuit aliquantulum intellectus cognitionem. — Si vero sit affectata, nullo modo minuit voluntarium, imo est indicium voluntarii valde intensi, sub quo respectu et peccatum auget. *Cum aliquis directe vult ignorare*, ait Angelicus, *ut a peccato per scientiam non retrahatur, talis ignorantia non excusat peccatum nec in toto nec in parte, sed magis auget; ex magno enim amore peccandi videtur contingere, quod aliquis detrimentum scientiæ pati velit ad hoc, quod libere peccato adhæreat*[1].

§ 4. — De concupiscentia.

Q. 1. *Quid est concupiscentia?*

R. Concupiscentia communiter definitur : *motus appetitus sensitivi*, seu motus qui operatur non tantum in anima, sed etiam in aliqua sensibili corporis parte, saltem in corde, illud nempe intensius movens ad bonum reale vel apparens, aut ab eo quod repræsentatur uti malum, intensius retrahens.

Hoc ut plenius intelligatur, sciendum est quod in corpore nostro quasdam nos commotiones experimur, quæ ad aliquid nos vehementer impellunt et excitant (E). Hæ porro *passiones* dicuntur, quæ absit ut in se malæ sint; sunt enim ab auctore naturæ, iisque nos commoti nobiliores virtutum actus exercemus. Sic milites desiderio veræ gloriæ excitati fortius dimicant. — Quia tamen in præsenti naturæ corruptæ statu sæpe homines contra limites intra quos stat virtus trahunt, ideo passiones in vulgari suo vocabulo uti malæ motiones habentur, quas quidem Theologi sub nomine *concupiscentiæ*, seu *fomitis peccati* sæpe designant. Unde ordinarie concupiscentia uti res mala habetur.

Concupiscentia duplex est : altera *antecedens*, quæ omnem voluntatis actum antevertit, et in eumdem vehementer influit : sic v. g. viso inimico, statim excitatur appetitus vindictæ. — *Consequens*, altera, quæ ex præcedenti voluntatis actu consequitur : ut si quis, v. g., libros legeret obsce-

[1] Q. 3, *de malo*, a. 7.

nos et libidinosos, ut obscœnas et libidinosas in semetipso cogitationes excitet.

Utraque autem vel *gravis* est, vel *gravissima :* illa rationis usum turbat aliquantisper; hæc eumdem penitus exstinguit.

Q. 2. *An concupiscentia tollat, vel minuat voluntarium?*

R. Si agitur de concupiscentia gravissima, patet per eam voluntarium tolli omnino et exstingui ; cum enim hæc auferat ipsum rationis usum, nullum potest amplius superesse voluntarium. — Si autem agitur de concupiscentia gravi, distinguendum est : vel hæc gravis concupiscentia est *antecedens*, vel est *subsequens :*

Si sermo sit de concupiscentia gravi antecedente, tunc dicimus quod ea *ordinarie loquendo* voluntarium sub aliquo respectu auget, sub alio vero minuit. Auget ratione objecti, quod voluntatem inflammat : efficitque ut in objectum illud majori cum inclinatione feratur. Minuit autem ratione circumstantiarum ; quia minuit cognitionem eorum in quibus est actio : et impedit quominus mens, rapta ab objecto illo delectabili in quod tendit, perpendere valeat turpitudinem actus, offensam Dei, salutis perniciem, etc. — Diximus *ordinarie loquendo*, quia fieri quandoque potest ut qui agit ea concupiscentia agat cum aliqua repugnantia. Sic v. g. ageret avarus libidinosus, qui ad seducendam mulierem deberet ingentem summam profundere : hæc tamen repugnantia non oriretur a concupiscentia ipsa; sed ex alia circumstantia, nempe illius hominis tenacitatis.

Si vero sermo sit de concupiscentia gravi consequenti, tunc dicimus quod ea aliquantulum quidem minuit voluntarium ex parte cognitionis, quia agentem excæcat; sed illud auget ex parte propensionis, quia agentem facit in actionem magis inclinatum atque propensum. Cum autem prædicta voluntarii imminutio ex parte cognitionis oriatur a voluntate ipsius agentis, hinc concupiscentia consequens non minuit, sed magis auget peccatum. Quod bene demonstrat Angelicus : *passio consequens non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intentionem voluntatis ad actum peccati. Et sic verum est quod quanto aliquis majore*

libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat [1].

Q. 3. *An liceat se negative habere circa motus indeliberatos concupiscentiæ, neque illis positive resistendo, neque illis consentiendo?*

R. Certum est motus indeliberatos concupiscentiæ non esse imputabiles, cum nullus eis accedat voluntatis consensus. Hinc Tridentinum docet concupiscentiam non posse nocere non consentientibus, imo coronatum iri qui legitime certaverit [2].

Quia tamen illi actus ad peccatum inducunt et cor subvertunt, ideo recta ratio vult ut illis positive resistatur, saltem per aliquem simplicem displicentiæ actum. Excipe nisi quis ex positiva resistentia didicerit eos fieri majores; tunc melius est ut se ad alia convertat.

Sed (quæres) *graviterne an leviter peccat qui positive non resistit, sed negative se habet ad motum appetitus sensitivi circa objectum sub mortali prohibitum, quando ex positiva resistentia non timet illum fieri majorem?* —Certum est esse mortale motum illum permittere, si inde timeatur periculum consensus; nam eadem obligatione qua quis tenetur vitare peccatum tenetur etiam vitare periculum peccandi. Hoc autem periculum judicabitur adesse, *tum* ex qualitatibus pœnitentis, si v. g. sit tenuis virtutis, qui jam alias consenserit; *tum* ex materia delectationis, si multum sit periculosa in se, ut communiter censetur, si superveniat delectatio venerea.

Hoc tamen consentiendi periculo præcluso, vera sententia docet cum Angelico non esse mortale, sed veniale tantum motibus illicitis positive non resistere. Ait enim: peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed solum in ratione; quia consensus ad graviter peccandum non provenit ex appetitu, sed ex voluntate, quæ, cum non consensit positive, non committit mortale [3]. Committitur tamen veniale, in quantum homo cavere debet ne vel minimum appetitus malus turbet voluntatem, ac trahat post se [4].

[1] 1, 2, q. 77, a. 6.
[2] Sess. 5, c. 5.
[3] 2. 2, q. 74, a. 4.
[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, *l.* 5, *n.* 6.

Quod de concupiscentia dictum est valet etiam *de habitu*, qui est *quædam agendi facilitas ac promptitudo, iteratis actibus, comparata*. Hac qui tenentur, absit ut a peccatis excusentur : imo potius gravius peccant, quia propensius in malum feruntur.

Hinc *discant juvenes*, ait Bouvier, *libidines suas coercere; experientia enim constat eas in teneris annis non ægre refrenari : tunc facilis et jucunda est perseverantia. Qui vero liberius eis indulgent graves sibi imponunt catenas, quas postea difficile solvent.*

CAPUT SECUNDUM.

De libertate.

Q. 1. *Quid est libertas?*

R. Libertas in genere est *immunitas a servitute et subjectione :* unde totuplex libertas, quotuplex servitus. Triplex autem præcipue adsignari solet : *triplex nobis* (ait S. Bernardus) *proposita est libertas : a necessitate, a peccato, a miseria. Primam contulit nobis Deus in conditione naturæ : in secundam restauramur a gratia : tertia nobis reservatur in patria* [1].

Hic agitur de libertate naturæ, quæ etiam *liberum arbitrium* nuncupatur; et definitur a S. Thoma : *vis electiva*, seu *potentia eligendi* [2]. — Eligere autem est unum e pluribus *vel* contradictoriis, *vel* pugnantibus inter se, *vel* specie diversis quæ in eligentis potestate sita sint, assumere vel ponere, altero relicto et recusato.

Q. 2. *Quotuplex distinguitur libertas?*

R. Duplicem in actibus humanis libertatem distinguunt Moralistæ : alteram *a coactione*, ut vocant; alteram *a necessitate*.

Prima illa est immunitas ab omni violentia, seu *ab omni principio extrinseco ad aliquid determinante contra volun-*

[1] *De grat. et lib. arb.*
[2] 1. p. q. 83, a. 4.

tatis propensionem[1]. Hæc secunda est immunitas ab omni principio, seu *causa necessario determinante ad unum*, licet ea determinatio sit juxta voluntatis inclinationem, ut est beatitudinis amor [2]; et dicitur etiam libertas *indifferentiæ*, vel *indifferentia activa : indifferentia*, quia est expers determinationis ad unum : *activa*, quia est potentia se ipsam determinandi.

Ipsa vero libertas *a necessitate*, pro triplici modo quo potest in homine exerceri, triplex subdividitur; nempe *contradictionis*, *contrarietatis* et *specificationis*. — Vel enim voluntas unum eligit e duobus contradictoriis quidem, sed non pugnantibus inter se, uti sunt amor et non amor : et dicitur *libertas contradictionis*, et etiam *exercitii*, quia per eam homo potest actum exercere, aut non. — Vel ad unum per electionem se determinat ex duobus omnino contrariis, et pugnantibus inter se, uti sunt amor et odium : et dicitur *libertas contrarietatis*. — Vel denique se determinat per electionem ad unum ex pluribus specie diversis, uti sunt oratio, studium, ludus : et dicitur *libertas specificationis*.

Q. 3. *Utrum potentia peccandi sit de ratione liberi arbitrii?*

R. Potentia peccandi non est de ratione liberi arbitrii, imo est liberi arbitrii imperfectio. Sane quod suam habet originem a sola debilitate cognitionis et amoris, illud est liberi arbitrii imperfectio; atqui talis est potentia peccandi. Cur enim peccamus? nisi quia Deum nec perspicue et perfecte cognoscimus, nec diligimus quantum diligere debemus? Hinc in cœlo, ubi Deum videbimus *facie ad faciem*, cessabit peccandi facultas, nec tamen cessabit liberum arbitrium. *Quid erit liberius*, inquit D. Augustinus, *libero arbitrio, quando non poterit servire peccato* [3]? Et S. Anselmus ait : *Si posse peccare esset pars liberi arbitrii, Deus et An-*

[1] *Coactio* enim est vis externa contra voluntatis inclinationem illata : uti si quis nolens detrudatur in carcerem. Unde libertas a coactione importat duntaxat immunitatem a tali vi, et dicitur etiam *spontaneitas*.

[2] *Necessitas* hic est ineluctabilis determinatio ad unum juxta inclinationem voluntatis orta ex naturali instinctu. Unde libertas a necessitate importat immunitatem ab hac quoque determinatione.

[3] De corrept. et grat. c. 11.

geli liberum arbitrium non haberent, quod est absurdum[1]. Merito ergo Apostolus : *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*[2]. Et iterum : *Vos in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*[3].

Quoties igitur libertas describitur potens ad bonum ac malum, non illius essentia proprie attingitur, quæ solum sistit *in vi eligendi;* sed consideratur prout nunc est in hominibus viatoribus (F).

Q. 4. *An ad actum humanum concurrat libertas?*

R. Ad actum humanum constituendum præter intellectum et voluntatem concurrere debet etiam libertas; hæc enim sunt æque efficientia actuum humanorum principia. Videlicet actus non dicitur humanus, nisi prout procedit ab homine in quantum differt a creaturis irrationalibus; atqui homo non tantum differt a creaturis irrationalibus per intellectum et voluntatem, sed etiam per libertatem[4].

Neque dicas *actum quo beati suam amant beatitudinem esse actum humanum, cum id non conveniat brutis; et tamen illum liberum non esse.* Nam talis actus est tantum humanus quoad substantiam, non vero quoad modum; quia procedit quidem ab homine per potentias ejus nobiliores, sed non procedit juxta eum modum operandi hominis qui soli naturæ rationali convenit, qui modus est operari libere. Hic autem sermo est de actionibus humanis, quæ tales sunt non solum quoad substantiam, sed etiam quoad modum.

Articulus 1. — De libertatis essentia.

Q. *In quonam veræ libertatis essentia sita est?*

R. Bucerus, Baius, Jansenius, aliique post Tridentinum hæretici docuerunt ad liberi arbitrii essentiam sufficere *libertatem a coactione,* quam etiam *spontaneitatis,* seu *voluntarietatis* appellant, sitam nempe in carentia absolutæ et inevitabilis determinationis ad unum ortæ ex principio extrinseco contra voluntatis inclinationem.

[2] De lib. arb. c. 1.
[2] 2. Cor. 3.
[3] Gal. 5.
[4] *Vid.* Muzzarelli, *Il buon uso della Logica,* Opusc. X.

Sed Catholici tradunt ex adverso essentiam veræ libertatis in genere reponendam esse in indifferentia activa, id est in *potestate agendi et non agendi*. Unde sit de fide

PROPOSITIO.

Ad libertatis essentiam requiritur potentia agendi et non agendi.

Prob. 1, ex. PP.: S. Gregorius Nazianzenus ait: *Arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet*[1]. — Et S. Damascenus: *Arbitraria ac nobis libera sunt quæ in utramque partem æque contingere possunt, veluti moveri et non moveri, appetere et non appetere*[2].

2. Ex definitionibus Summorum Pontificum: S. Pius V, et Gregorius XIII diris devoverunt has Baii propositiones: — 1ª est: *Quod voluntate fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit;* — 2ª est: *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali*[3].

3. Ex Tridentino: *Si quis*, ait, *liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et exstinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam, anathema sit*[4]. Atqui liberum arbitrium, sublata potentia agendi et non agendi, esset solus titulus, imo titulus sine re.

4. Ex Theologorum auctoritate: instar omnium sit ille Theologiæ Catholicæ sol fulgidissimus S. Thomas, qui scribit: *Dominium quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus est potestate velle vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, et violentiam causæ exterius agentis*[5].

5. Demum ex ratione ipsa naturali: liberum arbitrium, ipsa docente ratione naturali, est vis electiva, id est potentia sese determinandi ad unum per electionem; atqui potentia hæc omnem excludit necessitatem intrinsecam ante-

[1] In Apolog.
[2] L. 2 Ort. fidei, c. 26.
[3] Nn. 39 et 66.
[4] Sess. 6, c. 5.
[5] L. 1, con. Gent, c. 68.

cedentem : *eligi* enim proprie non dicitur, nisi quod potest tam fieri quam non fieri, tam poni quam omitti.

Adde : liberum arbitrium et voluntarium stricte differunt ; sed non differunt nisi in hoc, quod liberum superaddat voluntario immunitatem ad omni necessitate simplici. Ergo, etc.

Articulus 2. — De libertatis existentia.

Q. *Quinam sunt humanæ libertatis osores?*

R. Etsi quilibet homo suo in animo invictissima gerat argumenta libertatis, quam *cantant et in montibus pastores, et in theatris poetæ, et indocti in circulis, et docti in bibliothecis, et magistri in scholis, et antistites in sacris locis et in orbe terrarum genus humanum* [1], non defuere tamen qui in eam de medio tollendam icto quasi fœdere conjuraverint. Tales fuere : — 1. *Stoici*, qui ferream necessitatem admittebant ; — 2. *Manichæi*, qui homines ad bonum aut ad malum a principio summe bono vel summe malo impelli docuerunt ; — 3. *Astrologi* sic dicti *judiciarii*, qui in diversos siderum influxus humanas refundebant actiones ; — 4. *Lutherani* et *Calvinistæ*, qui pronuntiare non erubescunt hominem ad bonum per Dei gratiam, ad malum autem per concupiscentiam protrudi vi quadam ineluctabili ; — 5. omnes ferme *hodiernæ incredulitatis magistri*, uti Collinius, Hobbesius, Helvetius, Spinosa, aliique.

Sed (quæres) *quid Jansenistæ circa humanæ libertatis existentiam?* Inter hostes humanæ libertatis merito recensentur Jansenistæ [2], qui Jansenii magistri vestigiis inhærentes docent per Adami peccatum liberum arbitrium exstinctum fuisse ; ideoque in præsenti statu naturæ lapsæ homini inesse solam libertatem a coactione.

[1] Augustinus, *De duab. animab.*, c. 11.

[2] *Vid. Giansenio d'Ipri*, Opera in Dom. Gualco Vic. Gener. ecc. *Genova*, 1844. — Muzzarelli, *Lettera a Sofia intorno alla setta dominante del nostro tempo.* — Bolgeni, *Problema, se i Giansenisti siano Giacobbini*, Roma, 1794. — La lega della Teologia moderna colla filosofia a' danni della Chiesa, ecc. — Valsecchi, *Fondam. della Relig.* c. VI.

Sed cum in Lutheranis et Calvinistis errorem hunc jam proscripsisset Tridentinum, quid Janseniani versipelles semper et falsi [1]? Ut fucum facerent et simpliciores deciperent, verba adhibuerunt apparenter catholica, sed in se prorsus hæretica. Concedunt nimirum dari adhuc in hoc statu naturæ lapsæ liberum arbitrium; sed simul contendunt eo nomine indicari solam libertatem *a coactione*, vel *a necessitate invariabili*. Nempe concedunt libertatem variare quidem, quatenus modo ad bonum, modo ad malum inclinat, sed eorum mens est hominem aut ad unum aut ad aliud insuperabiliter inclinari [2].

Hic porro loquendi modus eo semper ex natura sua tendit ut liberum arbitrium omnino tollat, atque omnibus vitiis latam viam aperiat. Sit ergo contra Jansenistas catholica

PROPOSITIO.

De fide est, in præsenti statu naturæ lapsæ, hominem habere libertatem a qualibet necessitate intrinseca, antecedente, etiam voluntaria et variabili ad sensum Jansenistarum.

Prob. 1. Ex *Scripturis :* In Deuteronomio sic Moyses Dei nomine Israelitas, utique in statu naturæ lapsæ constitutos, alloquitur : *testes invoco hodie cœlum et terram quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem : elige ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum, et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus* [3]. Jam vero si Israelitæ caruissent libertate ab omni necessi-

[1] Quanta revera sit hujus infamis, toties a Sede Apostolica damnatæ, Sectæ calliditas nefanda simul et impia suis in erroribus defendendis et evulgandis, nullibi clarius videri potest quam in opere Crescimbeni, *Le Provinciali all' Italiana*, Lugano, 1829. Itemque in libro valde jucundo, cui tit. *Avventure d'una Dama e d'un Abbate, ossia Storia della Congregazione dell' Infanzia del sig. Abb. Reboulet*, Monza, 1851.

[2] Quare in eorum sententia quidquid a nobis fit, sive bonum sive malum, illud est ex *necessitate intrinseca, antecedente, insuperabili ;* quia gratiæ divinæ delectatio major seu intensior movet *insuperabiliter* voluntatem ad bonum, antecedenter ab omni ejus libero actu ; delectatio vero major concupiscentiæ movet *insuperabiliter* voluntatem ad malum.

[3] *Deut.* 30.

tate etiam voluntaria, et variabili ad sensum Jansenistarum, exhortatio illa fuisset nugatoria ac ridicula; cum vita vel mors non ab eorum electione, sed vel a gratia vel a concupiscentia semper esset repetenda. — Item legitur in Ecclesiastico : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui; adjecit mandata et præcepta sua ; si volueris mandata servare, conservabunt te* [1]. Ergo in hominis potestate est mandata servare, vel non; atqui id frustra et jocose diceretur, si nulla in eodem admitteretur libertas a necessitate [2].

2. Ex SS. PP. : S. Irenæus ait : *homo rationalis, et secundum hoc similis Deo, liber in arbitrio factus, et suæ potestatis, ipse sibi causa est ut aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat* [3]; ergo bonum et malum agit sine ulla antecedenti necessitate. S. Athanasius inquit : *anima libera est et sui arbitrii; potest enim ut ad bona se inclinare, ita bona quoque aversari* [4].

3. Ex auctoritate SS. Pontificum; enim vero S. Pius V, Gregorius XIII, Urbanus VIII, Innocentius X toto semper pectore adversus Jansenii et Jansenistarum doctrinas pugnavere Bullis et Constitutionibus Apostolicis, uti erudite probat Canonicus Mozzi [5].

4. Ex Tridentino : *Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum omissum et exstinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam, anathema sit* [6]. Iterum : *Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere... anathema sit* [7].

[1] Eccl. 15.

[2] Neque juvat cum Calvino reponere citata Ecclesiastici verba ad solum innocentem Adamum in terrestri Paradiso collocatum, non vero ad ceteros homines lapsos esse referenda; quid enim ibi proponit sibi Ecclesiasticus, nisi Judæos monere ne dicerent per Deum stare quominus ipsi bene ac sapienter viverent? quod frustra sibi proposuisset, si ea verba ad solum Adamum innocentem voluisset referre.

[3] L. 4, c. 9.

[4] Orat. contra idola.

[5] Compendio storico cronologico de' più importanti giudizii portati dalla S. Sede Apost. sopra il *bajanismo, giansenismo e quesnellismo.*

[6] Sess. 6, c. 5.

[7] Can. 6.

5. Ex ratione ipsa. Sane si homo lapsus careret libertate, de qua dicimus : — 1. Homo teneretur ad impossibile : teneretur nempe observare præcepta divina, quæ tamen necessario frangeret quoties ea non servaret, utpote a majori concupiscentia victus insuperabiliter; — 2. homines scelesti justam haberent excusationem suorum criminum, videlicet in necessitate antecedenti peccandi. Viri autem probi frustra conatum adhiberent ad virtutem colendam, nec magis laude digni forent quam improbi : siquidem utrique facerent quod non possent non facere; — 3. tandem homo in statu naturæ lapsæ non amplius mereretur et demereretur, cum sine libertate ab omni necessitate intrinseca antecedenti dari nequeat neque meritum neque demeritum [1].

Ut tanti argumenti vim declinare quoquomodo valeant Jansenistæ, reponunt ad merendum vel ad demerendum in statu naturæ lapsæ sufficere libertatem a coactione; ideoque nihil importare quod ipsi libertatem a necessitate denegent hominibus. Sed nos animadvertimus id esse omnino falsum, et Fidei adversari : unde sit hæc alia

PROPOSITIO.

Ad merendum vel demerendum, in statu naturæ lapsæ, non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas a necessitate.

Prob. 1. Ex *Scripturis :* Sacræ nempe Litteræ hominum

[1] Hic plura solent opponi tum ex Patribus, tum ex Scriptura : quæ omnia facillime solvuntur, si hoc maxime advertatur.

Nempe Patres a toto contextu sunt dijudicandi ; cum enim eorum temporibus nondum esset hæc exorta quæstio, non ita rigorose sunt locuti. Hinc aliquando *voluntarium* ac *spontaneum* pro *libero* sumunt; item *necessitatem* cum *vi* et *coactione* confundunt.

Scriptura vero, quando videtur hominibus electionem denegare, vel loquitur de motu indeliberato, ut Rom. VII : *non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod odi malum, hoc ago.* Vel loquitur de voluntate efficaci, ut Matth. 7 : *non potest arbor bona malos fructus facere,* nempe homo habens voluntatem efficacem, quandiu illam habet, non potest malum agere. Vel tantum vult innuere hominem propriis viribus nihil posse in ordine salutis ; quo sensu iterum Rom. IX : *non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* — *Vid.* Billuart, Alasia, Antoine ; et Bergier, *Dict. de Théologie,* v° *Libre arbitre.*

meritum vel demeritum undenam metiuntur in præsenti statu naturæ lapsæ, nisi a libertate ipsa homini intrinseca? — Sic ex Ecclesiastico solus ille meretur gloriam et mercedem æternam *qui potuit transgredi, et non est transgressus; facere mala, et non fecit* [1]. Sic ex Apostolo ille solus meritum consequitur et laude dignus est qui *non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, judicavit in corde suo servare virginem suam* [2].

2. Ex SS. Patribus : Unum proferimus S. Augustinum, quem tanto obsequio se prosequi affectant Jansenistæ : *Dicere animas et esse malas et nihil peccare, plenum est dementiæ. Dicere autem peccare sine voluntate, magnum deliramentum est : et peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est et insaniæ. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est si libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum eorum tenere non possumus* [3]. Hoc testimonium decretorium est contra Jansenistas ; cum indicet distinctionem libertatis a necessitate et libertatis a coactione, et expresse teneat *magnum esse deliramentum* in eo qui asserit animum nostrum peccare *sine voluntate*, id est *sine libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi*. Quod certe dicendum esset, si ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur libertas ab omni necessitate.

Augustini sententiam præclarissime sectatur Angelicus sic dicens : *Quidam posuerunt quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant quod voluntas cogeretur ; non enim omne necessarium est violentum, sed solum id cujus principium est extra. Hæc autem opinio est hæretica ; tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actionibus* [4].

3. Ex communi hominum consensu : cur enim quidquid

[1] C. 31.
[2] 1. Cor. 7.
[3] L. de duab. animab., c. 2.
[4] Quodl. 6, de malo.

bene vel male agunt amentes et furiosi nullo modo iisdem tribuitur laudi vel culpæ, licet sponte et voluntarie agant? profecto quia constans est et universalis omnium gentium non excæcatarum consensus homines ideo tantum esse laude aut vituperatione, præmio aut pœna dignos, quia in iis quæ agunt immunes sunt ab omni necessitate.

Hinc merito uti hæreticam Innocentius X damnavit thesim contrariam a Jansenio inventam : *ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione.* — Insuper S. Pius V, Gregorius XIII et Urbanus VIII unanimiter proscripserunt alteram Baji propositionem : *homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessario facit* [1].

Sed (dices) *si ita est, in quonam ergo liberum hominis arbitrium per Adæ peccatum dicitur læsum, et viribus attenuatum?*

Dicitur læsum et viribus attenuatum non solum quia per Adæ peccatum voluntas hominis exspoliata fuit dono justitiæ originalis et speciali illa providentia quæ sic regebat hominem ut sua in potestate teneret omnes corporis et animi motus; sed maxime quia propter ignorantiam, propter vitiatum corporis temperamentum, et effrenatam concupiscentiam indesinenter ad malum impellentem, voluntas nostra bonum honestum ita fastidit, ut nihil salutare velle et agere possit sine auxilio gratiæ potentioris ea qua indiguerit Adam in statu innocentiæ. Imo sine gratia homo lapsus ne potest quidem actus honestos mere naturales arduos exercere, quos tamen cum ordinario Dei concursu actuali elicere potuisset in statu innocentiæ [2]. Hinc Augustinus [3] : *libertas periit per peccatum, sed illa quæ in paradiso fuit* [4].

[1] Non absolute requiritur ad merendum vel demerendum libertas *contrarietatis;* adhuc enim vera libertas a necessitate habetur in eo qui actum potest ponere aut non ponere, vel unum eligere ex duobus specie diversis. Ita Sancti qui fuerunt in gratia confirmati vere liberi erant ac merebantur, quamvis essent impeccabiles, et bonum eligerent, non ejus oppositum.

[2] *Vid.* Bouvier, *Inst. Theol.*, t. II.

[3] Ad Bonif. contra Pelag.

[4] Nempe, ut proprius loquamur cum doctissimo Perrone (*Prælect.*

Articulus 3. — De libertatis subjecto, objecto et exercitio.

Q. 1. *Quodnam est subjectum libertatis?*

R. Subjectum libertatis aliud est *immediatum*, et est facultas illa quæ dicitur libera; aliud *mediatum* seu *denominationis*, et est natura seu suppositum cui libertas convenit.

Hoc posito dicimus : libertatis subjectum immediatum est sola voluntas; quiá in sola voluntate residet formaliter libertas, cum solius voluntatis sit eligere. — Subjectum vero mediatum est omnis et sola natura intellectualis; nam omnis et sola natura intellectualis cognoscit finem et media, uti media ad finem conducentia, et ipsa sola potest unum præ alio eligere.

Etiam animalia bruta (inquit *Angelicus*) quædam agunt judicio, sed non libero; quia non ratiocinatione, sed ex naturali instinctu hoc judicant. Sed homo agit judicio, et judicium istud non est ex naturali instinctu in particulari operabili, sed ex collatione qualibet rationis : ideoque agit libero judicio potens in diversa ferri [1].

Q. 2. *Quodnam est objectum et exercitium libertatis humanæ?*

R. Objectum libertatis dicimus illud omne circa quod humanæ voluntatis libertas potest exerceri. Jam vero finis

Theol. Compendium, vol. 1), dum homo per peccatum excidit e statu originalis justitiæ, nihil amisit ex essentialibus naturæ suæ, sed solum dona eidem naturæ gratuito ex pura Dei liberalitate superaddita : seu, quod idem est, si statum peccati excipias, homo nunc nascitur prout a Deo constitui poterat sine gratia, sine immortalitate, sine immunitate a concupiscentiæ lucta. Ea mens Tridentini Concilii, dum definiit : *Si quis non confitetur... totum Adam per illam prævaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse, anathema sit* (sess. 6, can. 1); id est læsus fuit homo per lapsum tum in supernaturalibus, tum in naturalibus gratuitis, non vero in naturalibus essentialibus et naturæ humanæ propriis. Hinc patet ignorantiam, concupiscentiam aliaque incommoda quibus urgemur non alio sensu vocari posse læsiones seu vulnera naturæ quam habito respectu ad statum primævum protoparentum, minime vero absolute et in se.

[1] *Vid.* Tullius, *L.* 1 *de Offic.*, § 4.—Et Bossuet, *Traité de la connaissance de Dieu et de soi-même.*

ultimus ut talis consideratus, seu bonum in communi, non potest esse objectum et exercitium humanæ libertatis : felices enim nos omnes esse volumus non ex electione, sed ex naturæ ipsius impulsu.

Illud ergo constituemus in omnibus bonis particularibus, sive veris, sive apparentibus ; bona enim particularia, sive vera, sive apparentia nobis exhibentur cum admixtione alicujus mali, sive veri, sive apparentis, aut saltem uti finita, defectibilia et insufficientia. Ea itaque possunt a nobis eligi vel non eligi, retineri vel respui : et sub hoc sensu dicuntur constituere objectum et exercitium libertatis humanæ [1].

Articulus 4. — De libertatis impedimento.

Q. *Quodnam est libertatis impedimentum ?*

R. Quod adversatur libero dicitur libertatis impedimentum. Hoc autem est *necessarium*, quod generice definitur : *ad unum determinatio*. Quæ quidem determinatio, seu necessitas, multiplex est :

1. Alia est *physica*, alia *moralis*.—Illa est cui nullo modo potest resisti. — Hæc cui resisti potest absolute, sed difficulter.

2. Alia est *exercitii*, alia *contrarietatis*. — Illa determinat ad actum, quin potestatem relinquat ab eo abstinendi. Hac necessitate se ipse amat Deus ; neque enim potest abstinere ab amore sui. — Hæc vero determinat ad unam actus speciem sine potestate ad oppositum : hac necessitate Christus fertur in bonum, ut malum nequeat agere.

3. Alia est *antecedens*, alia *consequens*. — Antecedens (seu absoluta) est quæ antecedit usum rationis ac voluntatis : ut contingit in motibus primo-primis. — Consequens (seu hypothetica) est quæ sequitur consensum liberum ac voluntatis determinationem : sic necesse est velle studere, cum quis se determinavit ad studendum.

4. Tandem alia est *coactionis*, et hæc idem est ac violentia, quæ oritur a principio extrinseco, et est determinatio ad aliquid contra propriam inclinationem, ut cum quis nolens

[1] *Vid.* S. Thomas, 1, 2, q. 10, a. 2.

traducitur in carcerem. — Alia est *inclinationis* seu *naturalis*, quæ nempe sita est in quadam determinatione, seu propensione voluntati insita ab ipsa natura : uti est necessitas beatitudinis [1]. Hac necessitate beati Deum diligunt.

CAPUT TERTIUM.

De moralitate.

Q. 1. *Quid est actuum humanorum moralitas?*

R. Omnes cum D. Thoma Theologi in quolibet actu humano duplicem quasi naturam seu *esse* distinguunt, nempe *physicum*, seu in genere naturæ, et *morale*, seu in genere moris. — Actus humanus secundum suum esse physicum actus est qui a libera hominis voluntate proficiscitur. Actus vero humanus secundum suum esse morale nihil aliud est quam ejusdem actus relatio ad regulam operandi, seu ad regulam morum.

Hinc actus moralis definiri solet : *Actus humanus congruens vel repugnans morum regulis;* vel etiam : *Actus procedens a deliberata voluntate, cum subjectione ad regulas morum.* Unde proverbium illud : *Actionem humanam fieri vel moraliter bonam, si cum morum regulis congruit ; vel moraliter malam, si ab iisdem discordat.*

Sed quænam sunt (inquies) *istæ regulæ morum? in quo præcise constituendæ erunt?*

Conveniunt Auctores quod morum regulæ debeant esse rectæ, certæ et obligatoriæ. — *Rectæ*, secus non essent laudandæ, nec tenendæ. — *Certæ* quoad praxim, alioquin homo se committeret errandi periculo. — *Obligatoriæ*, ut valeant homines obstringere.

Sed in quonam præcise constituendæ sint non omnes conveniunt. Nos, omissis obscuris quibusdam Scholarum loquendi formulis, cum Continuatore Tournely aliisque communiter dicimus morum regulas esse constituendas *in*

[1] Ex his patet violentiam, metum atque concupiscentiam (de quibus dictum est supra) esse totidem libertatis impedimenta, licet non eodem modo ac ratione.

recta ratione, ita ut bonitas moralis actus humani sita sit in quadam conformitate et convenientia actus liberi cum recta ratione; malitia autem consistat *in ejus discrepantia*, seu *difformitate a recta ratione* [1]. *Rectum factum nullo modo esse potest* (inquiebat S. Augustinus) *quod non a recta ratione proficiscitur* [2].

Cum tamen recta ratio duplex distinguatur, una increata, quæ in mente divina existit, et lex æterna dicitur, altera creata, quæ est lumen a Deo creaturæ rationali impressum, seu ipsa legis æternæ cognitio; ideo nil mirum si vulgo etiam duæ adsignentur morum regulæ, nempe ratio humana et lex æterna juxta illud D. Thomæ [3] : *regula voluntatis humanæ est duplex : una propinqua et homogenea, scilicet ipsa ratio humana; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei* [4]. Utramque hanc regulam probant Scripturæ; de ista enim legitur : *beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini* [5]; de illa autem habetur : *in omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ ; hoc est enim conservatio mandatorum Dei* [6].

Ex his colligitur :

1. Actum moralitatis non constitui a libertate, licet et ipsa concurrere debeat; quia liber concipitur actus antequam sit moralis.

2. Neque ipsum constitui a natura rationali in se spectata; cum ideo illum constituat, quia ordinem dicit ad legem æternam.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 5, Tract. præambl., n. XXXIV.

[2] De util. creden., c. 12.

[3] 1. 2, q. 71, a. 6.

[4] Ex quo tamen patet rationem creatam per se non constituere regulam hanc, sed prout substat legi æternæ. Hinc Angelicus, 1, 2, q. 19, a. 4, ait : *quod ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur, habet a lege æterna, quæ est ratio divina, unde in Ps.* 4 *dicitur :* multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; *quasi diceret, lumen rationis quod in nobis est in tantum potest nobis ostendere bona et voluntatem nostram regulare, in quantum est lumen vultus, id est a vultu tuo derivatum.*

[5] Ps. 118.

[6] Eccli. 31.

3. Neque ipsum pariter esse collocandum in solo utili ac delectabili; si enim quod placet, illud semper prosequi et amplecti liceret, omnia passim pessundarentur, propria cupiditas modum non haberet, et quanto quis esset audacior, tanto esset honestior, quod rectæ rationi repugnat. Sunt consentientes *philosophi morales*, uti *Genuensis* [1], *Muratori* [2], *Galuppi* [3], *Olivieri* [4], *Cardella* [5], *Liberatore* [6].

Q. 2. *Quot sunt moralitatis species?*

R. Duæ solent moralitatis species ab omnibus indicari; *bonitas* nempe, et *malitia*. Bonitas consistit in ipsa conformitate actionis humanæ cum morum regulis; malitia in ejusdem conformitatis defectu. Disputant autem utrum etiam tertia species sit admittenda, nempe *indifferentia*, seu illud esse quod ex se et natura sua non habet quod sit vel bonum vel malum moraliter, ideoque quod sit conforme vel difforme cum morum regulis.

Alii cum Alasia affirmant; hi enim sumunt indifferentiam incomplete, seu in abstracto et in se, non autem in individuo: quo sensu actus bene potest dici indifferens secundum speciem; quia ex specie sua non quidem habet quod sit bonus vel malus, sed quod sit capax alterutrius, et via ad alterutrum.

Alii vero negant cum Gonet; nam, inquiunt, omnis species moralitatis necessario terminari debet in aliquo individuo; porro res quælibet in individuo spectata, si cum deliberatione fit, debet necessario congruere vel opponi morum regulis: si congruit, bona est; si non congruit, mala: non est ergo tertia species admittenda.

Sub duplici autem respectu considerari potest bonitas vel malitia moralis, *objective* et *subjective*. — *Objective* spectata est ipsa actionis conformitas vel discrepantia in se et in ipso objecto considerata, independenter ab agentis voluntate: hæc dicitur bonitas, vel malitia materialis. — *Subje-*

[1] De principiis legis naturæ.
[2] Philos. moral., c. 23.
[3] Filosof. morale, etc.
[4] Filosofia morale.
[5] Trattato d'Etica.
[6] Elementi di Filos.

ctive vero accepta ea est quæ in ipsa voluntate agentis consideratur, et libere ab eo volita est : atque bonitas, vel malitia formalis solet in Scholis appellari.

Restat nunc ut fontes moralitatis, quoad potest clarius, aperiantur.

Articulus unicus. — De fontibus moralitatis.

Q. *Quid sunt fontes moralitatis?*

R. Fontes moralitatis dicuntur ea omnia quorum vi actus humanus evadit moraliter bonus, vel malus. — Tres solent enumerari, *objectum* nempe, *finis* et *circumstantiæ;* nam ex his tribus habet actus ut sit bonus vel malus, melior vel pejor.

§ 1. — De morali actionis objecto.

Q. 1. *Quodnam est morale actionis objectum?*

R. Morale actionis objectum est id circa quod versatur actus moralis. Quare *objecti* nomine non intelligimus illud omne quod voluntati exhibetur in ordine ad mores; tunc enim complecteretur et finem et circumstantias. Sed sumitur stricte pro omni re ac persona, quæ primo et per se attingitur ab actu : sic, v. g., *res aliena* est objectum furti : *persona humana* est objectum homicidii [1].

Q. 2. *Utrum actus humanus sumat suam moralitatem ab objecto?*

R. Affirmative : actus humanus sumit ab objecto suam moralitatem, et quidem primariam. Ita Angelicus, aliique communiter.

1. *Sumit suam moralitatem ab objecto.* Sane actio ab eo

[1] Animadvertendum est tale objectum non accipi *physice*, et secundum naturalem suam entitatem, sub quo respectu semper est bonum *bonitate naturæ*, ut aiunt, *et entis*, et potest dare speciem tam actui bono quam malo : sic, v. g., pecunia potest esse objectum materiale tam furti quam restitutionis, tam avaritiæ quam eleemosynæ.

Sed considerari *moraliter* quatenus convenit cum recta ratione et morum regulis, vel ab iisdem discordat : si convenit intrinsece et ex natura sua, uti amor Dei, erit immutabiliter bonum ; si extrinsece tantum et vi legis positivæ, uti jejunium, poterit esse aliquando bonum, aliquando malum, ex fine nempe et circumstantiis.

sumit suam moralitatem, a quo habet ut sit bona aut mala; atqui ab objecto habet actio ut bona sit vel mala, juxta illud quod legimus de peccatoribus : *facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt* [1]. — Et D. Augustinus inquiebat : *talis quisque est qualis est ejus dilectio : terram diligis? terra es ; Deum diligis? quid dicam? quasi Deus es* [2].

2. *Sumit suam moralitatem primariam et essentialem.* Patet quia illa moralitas primaria dici debet quæ actui ante aliam quamcumque convenit, et quæ, etiamsi aliæ mutentur, semper tamen eadem ipsa remanet; atqui moralitas ab objecto sumpta ante aliam quamcumque actui convenit, cum actus sine ea concipi non possit, bene vero sine aliis : et aliæ mutari possint, ista vero nunquam mutetur. Sic furtum quod quis in Ecclesia committit ad se inebriandum primario concipitur malum ratione objecti, quatenus nempe est ablatio rei alienæ, invito rationabiliter domino : quæ quidem injustitia furto inhæret, etiam mutato fine, qui est ebrietas, et circumstantia, scilicet loci sacri.

Q. 3. *Quidnam requiritur ut actus humanus bonitatem suam ab objecto desumat?*

R. Ut actus humanus sumat bonitatem ab objecto, non sufficit quod ista sit cognita; sed requiritur insuper ut directe et explicite sit volita. Quare? *Quia*, inquit Angelicus, *ad hoc, ut sit voluntas bona, requiritur quod sit bona sub ratione boni, hoc est quod velit bonum, et propter bonum* [3]. Hinc qui jejunat ut parcat sumptibus nihil apud Deum meretur, quia bonum non intendit prout bonum est; nam bonum nonnisi ex integra causa.

Ceterum necesse non est ut operans *in actu signato*, ut aiunt, seu *reflexe* bonitatem actus intendat, v. g. ut dicat secum : *volo id agere quia bonum est;* hoc enim esset onus importabile. Sed sufficit ut eam intendat *in actu exercito*, nempe ut velit actum qua ratione bonus est : uti, v. g., si in eleemosyna intendat sublevare pauperem; jam enim vult bonum sub ratione boni.

[1] Oseæ 9.
[2] Tract. 2, in ep. Joan.
[3] 1, 2, q. 19, a. 7.

Quid vero (quæres) *requiritur ut actus humanus malitiam desumat ab objecto?* Ut actus humanus malitiam desumat ab objecto, sufficit ut ista sit cognita ac volita implicite et indirecte; agit enim contra rectam rationem quicumque aliquid appetit cum quo percipit conjunctam esse malitiam, licet hæc secundum se ipsi non placeat.

Nec refert quod, agendo de bonitate actus, ipsa bonitas directe appetenda sit; disparitas in eo est quod bonitas moralis sive honestas est appetibilis secundum se, et ideo secundum se, seu directe appetenda est; malitia vero exigit non solum quovis tempore ac loco, et a quavis persona fugi; sed etiam quovis modo, ac ideo etiam indirecte et implicite : secus non omni modo vitaretur. Hinc qui se inebriat, licet non velit directe privationem rationis et ipsam ebrietatis malitiam, sed solam intendat delectationem quam percipit ex potu, turpiter tamen agit, et peccat.

§ 2. — De fine.

Q. 1. *Quid est finis?*

R. Finis definiri solet : *illud cujus gratia aliquid fit.* Hinc finis in agente dicitur etiam ejusdem intentio. — Trifaria est finis divisio : 1ª in finem operis, et finem operantis; 2ª in finem primarium, et finem secundarium; 3ª in finem intermedium, et finem ultimum[1].

Finis operis est ille ad quem opus ex natura sua et independenter ab arbitrio et voluntate operantis dirigitur : qui inde dicitur finis proprius et intrinsecus. Sic levamen pauperis est finis eleemosynæ. — *Finis operantis* est ille qui ab ipsius operantis arbitrio eligitur et intenditur. Sic finis medici medicinam suppeditantis potest esse vel ægroti sanitas, vel pecuniæ aut gloriæ consecutio.

[1] Finis solet etiam dividi in finem *cujus gratia* et in finem *cui:* prior est res cui obtinendæ agens dat operam; secundus est persona, seu subjectum, cui appetitur *finis gratia.* Sic in medico sanitas est finis *cujus gratia,* ægrotus est finis *cui.*

Item in finem *qui,* et finem *quo:* ille est quem consequi intendimus; iste est ipsius finis possessio. Sic Deus est finis *qui* hominis; visio beatifica finis *quo,* seu formalis. Hæc divisio non est in duos fines, sed in duas res unum finem integrantes.

Finis primarius dicitur ille qui influit in actum uti causa efficiens, ita ut sine illo actus non fieret. — *Secundarius* dicitur ille qui allicit tantum ad agendum, quin tamen sit actionis causa efficiens [1].

Finis vero *ultimus* est ille ad quem omnia referuntur. Est porro felicitas, in quam homo necessario fertur. — *Finis* demum *intermedius* est qui ad alium refertur, et in quo ultimo non quiescimus [2].

Q. 2. *An homo debeat agere propter finem aliquem?*

R. Certum est hominem libere agentem aliquem semper finem sibi proponere, ideoque agere debere propter finem aliquem. Nam agere libere est aliquid eligere; aliquid vero eligere est aliquid sibi proponere: hoc autem quid est aliud quam agere propter finem?

Finis duo refert, *causam* quæ impellit ad operandum, ac *terminum*, quia, obtento fine, agens quiescit. — Est porro finis ultimus in executione, licet sit primus in intentione; quia, ut finis obtineatur, debent præire media [3].

Q. 3. *An actus humanus bonitatem et malitiam sumat a fine* [4]*?*

R. Affirmative: Actus humanus bonitatem et malitiam sumit a fine; inquit enim Scriptura: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit* [5]. Oculi autem nomine *intentionem* seu *finem* designari sic aperte tradit S. Augustinus: *Oculum hic accipere debemus ipsam intentionem qua facimus quidquid facimus: quæ si*

[1] Sic Canonicus interessendo Choro primario intendit Dei cultum, secundario autem intendit stipendium.

[2] Sic media quibus studet avarus ad augendam suam pecuniam, in qua collocat suam beatitudinem, seu ultimum finem, dici possunt totidem *fines intermedii*. Ubi notamus hos fines plures esse posse, non tamen dari plures fines ultimos totales. Sane finis ultimus est ad quem omnia referuntur: at si duo essent isti fines, non omnia dici possent ad ipsos referri, neque super omnia appeti et amari; quia amor esset divisus inter duos. Huc facit illud Matth., 6: *Nemo potest duobus dominis servire.*

[3] S. Thomas, 1, 2, q. 1, a. 2.

[4] Hic non agitur de *fine operis intrinseco*, qui non differt ab ipso objecto; sed de *fine operantis.*

[5] Matth. 6.

munda fuerit et recta, et illud aspiciens quod aspiciendum est, omnia opera nostra quæ secundum eam operamur necesse est bona sint : quæ omnia opera totum corpus appellavit[1]. — Idem adducens exemplum Catilinæ, qui uti Apostoli frigus, sitim, famem ferebat, ait : *Unde ergo discernetur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi fine illo quem diversissimum sequebatur*[2]*?*

Finis autem efficit actum humanum : — 1. ex indifferente vel bonum vel malum, uti patet, v. g., deambulatione, quæ vel bona vel mala intentione suscipitur ; — 2. ex bono efficit meliorem, uti patet, v. g., in eo qui eleemosynam erogat ut gratiam obtineat juste, caste et temperate vivendi ; — 3. ex bono efficit malum, uti patet, v. g., in eo qui dat puellæ eleemosynam ad eam seducendam ; — 4. ex malo efficit pejorem, uti patet, v. g., in eo qui furatur ad se inebriandum ; — 5. denique ex malo efficit bonum, uti patet, v. g., in eo qui facit actum materialiter malum, sed fine bono.

Q. 4. *Quid si objectum sit bonum, sed malus finis ?*

R. Si finis est malus, totus actus malus erit juxta illud : *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Qui enim malo fine agit, vult bonum, sed sub ratione mali : ideo prout est volitum ab ipso, malum est[3] ; nam *bonum ex integro.* Sane ratio improbat ut eligatur bonum ob finem malum : hinc Deo displicuerunt dona Caini licet pinguia, quia a malo fine provenientia.

Quid vero (dices) *si sit bonus finis, sed objectum malum?* Si actus est *subjective* atque in se malus, non potest fieri bonus ob bonum finem ; tum quia *bonum ex integra causa*, ut ait Dionysius, vel quivis alius[4] ; tum quia eos damnat Apostolus qui dicunt : *Faciamus mala, ut eveniant bona*[5].

Neque obstat illud : *Si oculus tuus fuerit simplex, totum*

[1] L. 2, de Serm. Domini.
[2] De moribus Manich., c. 13.
[3] S. Thomas, 1, 2, q. 19, a. 7.
[4] De divinis nominibus.
[5] Rom. 3.

corpus tuum lucidum erit[1]; quia non potest esse oculus simplex, nisi intentio fuerit recta; nec recta intentio, nisi bonus finis bene intendatur; nec bene intendi, nisi per media bona. Idem dicendum de illo Augustini : *Bonum opus intentio facit*[2], et de aliis.

Non tamen negandum, bonum finem minuere malitiam actus mali; qui enim sic agit minori affectu fertur in peccatum, et plerumque ignorantia aliqua laborat.

Q. 5. *An in eodem actu possit esse duplex bonitas vel malitia?*

R. Affirmative : in eodem actu potest esse duplex bonitas vel malitia; potest enim idem actus congruere vel pugnare cum sua regula duplici ex capite. Quo in casu duplex habebitur bonitas vel malitia, ob exercitium videlicet duarum virtutum distinctarum, vel duplicis malitiæ. — Hinc qui jejunat ex præcepto magis meretur quam qui id facit ex sola devotione; quia ille duarum virtutum intuitu movetur ad bene agendum, obedientiæ et temperantiæ. Ita Angelicus[3].

Ex his etiam infertur pro praxi quod Confessarius pœnitentem qui se accusat, v. g., de furto debet interrogare circa finem ab ipso intentum; nam si hoc furto intenderit pecuniam sibi comparare ad se inebriandum, nova esset in eo malitia.

Q. 6. *Quid si actus habeat duplicem finem, unum nempe bonum, alterum vero malum?*

R. Si unus actus habet duplicem finem, unum bonum, alterum vero malum : videndum est utrum finis malus sit secundarius, an primarius : nempe utrum hæc circumstantia finis superveniat actioni jam bonæ ex se, an vero antecedenter se habeat, et influat in totum operis corpus.

Si 1, bonitas actionis imminuitur quidem aliquantisper, sed non tollitur substantialiter; quia finis malus se habet tantummodo concomitanter, quin tamen in ipsam actionis substantiam influat, ut est levis distractio in orando, nonni-

[1] Matth. 6.
[2] In Ps. 31.
[3] Cont. gent., c. 138.

hil tædii in jejunando, quædam vanagloria in opus bonum agente; nam actio jam antecedenter est in suo esse constituta. Si secus esset, ait Billuart, vix ullus vel in ipsis Sanctis reperiretur actus bonus, cum tam facile opus quodlibet bonum circumstantia aliqua leviter mala inficiari contingat.

Si 2, tunc actus erit totaliter malus; quia ideo actus ille eligitur ut sit instrumentum ad malum : veluti si Sacerdos celebret loco indecenti vel tempore vetito, circumstantia hæc mala totam aufert operis bonitatem ; reddit enim ipsam Missæ celebrationem, quamvis in se sanctam, ob illam circumstantiam rectæ rationi contrariam, ideoque totam vituperatione dignam. Hoc sensu ait Apostolus : *Modicum fermentum totam massam corrumpit* [1]. Nempe hic *unus habetur voluntatis actus, et hic actus totus est malus*, ut ait Angelicus [2].

Erit autem malus leviter vel graviter pro levitate vel gravitate finis ; cum ipse sit regulariter tota ratio malitiæ [3].

§ 3. — De circumstantiis.

Q. 1. *Quid est circumstantia?*

R. Circumstantia, sic dicta quasi *actum circumstans*, definiri potest : *accidens quoddam moraliter afficiens actum humanum jam constitutum in suo esse.*

Duo requiruntur ad circumstantiam : — 1 ut non tribuat actui primam essentiam, quia ipsa est aliquid entitati actus extrinsecum, ita ut sine illa et concipi et subsistere possit. Talis est in furto circumstantia loci sacri ; — 2. ut aliquam moralitatem in actum referat. Sic, v. g., sicuti in furtum refert quod in loco sacro patratum fuerit ; ita nihil interest quod manu dextra vel læva illud commissum sit.

Q. 2. *An actus humanus sumat suam bonitatem atque malitiam a circumstantiis?*

[1] 1. Cor. 5.

[2] In 2, D. 38, q. 1, a. 4, ad 4.

[3] *Vid.* Contenson, *Theol. cordis*, ubi eleganter pro more suo rem hanc pertractat. — It. Liguori, *Opus Morale*, l. 6, n. 270, et 683 ; ac l. 5, Tract. præamb., n. XXXVIII.

R. Actus humanus sumit bonitatem et malitiam a circumstantiis.

Patet 1. Ex illa muliere in Evangelio quæ duas tantum monetulas misit in gazophylacium, et tamen divitibus ipsis plus offerentibus fuit a Christo prælata ob circumstantias tam illius paupertatis quam boni, quod animo gerebat, desiderii [1].

2. Ex Tridentino, quod definivit jure divino in Confessione declarandas esse circumstantias peccati speciem mutantes [2]. Quod inutiliter præceptum esset si circumstantia malitiam actui non tribueret.

3. Ex ipsa ratione, quæ ostendit ex circumstantiis revera actum sæpius evadere pejorem, ut si quis, v. g., percuteret proprium patrem: iste nempe (ipsa dictante ratione naturali) ageret non solum contra justitiam, sed etiam contra pietatem.

Q. 3. *Quomodo circumstantiæ distinguuntur?*

R. Circumstantiæ sunt triplicis generis. Aliæ *mutant speciem*. Aliæ non mutant, sed duntaxat *novam addunt speciem*. Aliæ denique bonitatem vel malitiam *augent*, vel *minuunt intra eamdem speciem*.

1. Circumstantiæ quæ *mutant speciem* illæ sunt quæ actum humanum *vel* ex una specie trahunt ad aliam, v. g., ex indifferente eum reddunt bonum vel malum: sic deambulatio, quæ fit ob corporis sanitatem, transit in actum bonum ex indifferentia, quam habet ex natura sua. *Vel* primam speciem ita præfocant, ut impediant quominus se prodere valeat: sic eleemosyna data primario ob vanam gloriam mala est, et ita mala, ut bonitas ex objecto omnino evanescat.

2. Circumstantiæ quæ *addunt speciem* sunt illæ quæ bonitati vel malitiæ objectivæ novam bonitatem vel novam malitiam addunt. Sic, v. g., bonitati eleemosynæ, si hæc fiat ad obtinendam a Deo gratiam caste, juste et pie vivendi, talis intentionis circumstantia addit novam bonitatem. Sic item malitiæ furti quod committitur in loco sacro, illa circumstantia loci addit novam malitiam.

[1] Marci 12.
[2] Sess. 14, c. 5.

3. Circumstantiæ quæ nec primam speciem mutant nec aliam addunt, sed *bonitatem* vel *malitiam augent*, aut *minuunt intra eamdem speciem*, sunt illæ quæ bonitatem ipsam, vel malitiam actus humani faciunt tantum majorem aut minorem. Sic major vel minor pecuniæ quantitas in eleemosyna facit majorem vel minorem eleemosynæ bonitatem, licet in specie et in natura sit eadem, nempe virtus charitatis. Sic major vel minor pecuniæ quantitas furto sublata facit majorem vel minorem furti malitiam, licet in specie et in natura sua sit eadem malitia, nempe vitium injustitiæ.

Id autem duplici modo contingere potest, graviter nimirum, seu, ut aiunt, *notabiliter;* et leviter, seu *non notabiliter*. Circumstantia notabiliter augens in materia quantitatis, seu quæ sita est in numero, pondere et mensura, tunc censetur quando seorsim sumpta et disjuncta ab ipso actu sufficit ad constituendum peccatum mortale : v. g., si supponamus libellas tres constituere materiam gravem in furto, si auferantur libellæ sex, habebitur circumstantia notabiliter augens in quantitate libellarum trium. — In aliis vero materiis censetur adesse circumstantia notabiliter augens quando excedit modum ordinarium peccandi : v. g. si quis per mensem, vel per annum integrum perseveret in odio; vel si quis totam noctem transigeret peccando cum muliere; vel inimicum occideret ipsum membratim concidendo. — Si hæc non occurrant, circumstantiæ erunt leviter augentes seu aggravantes : ut si quis furaretur quatuor libellas; vel si post gravem rixam aliquantulum temporis permanserit in odio [1].

Q. 4. *Quot numerantur circumstantiæ?*

[1] Ceterum hic diligenter adverfendum est quod circumstantia quæ peccatum transfert de veniali in mortale, licet speciem *moralem* non mutet, mutat tamen speciem *theologicam*, ut vocant, et *demeritoriam*. Sic, v. g., furtum libellæ unius *specie morali* non differt a furto libellarum mille; nam utrumque virtuti justitiæ eadem ratione opponitur. Sed differt *specie theologica*, quatenus furtum leve non meretur gratiæ et gloriæ privationem ut furtum grave.

R. Septem numerantur circumstantiæ notissimo illo Tullii versiculo :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando [1].

Quis indicat qualitatem et conditionem personæ operantis : v. g. ecclesiasticine an laici, liberine an conjugati?

Quid designat quantitatem, et qualitatem objecti : v. g. utrum res ablata sit sacra necne, gravisne an levis?

Ubi denotat qualitatem loci in quo peccatum commissum est : v. g. an in templo Dei, an extra?

Quibus auxiliis denotat media, et instrumenta operandi : v. g. an ope dæmonis aut maleficii amorem quis impurum inspiraverit?

Cur exprimit finem extrinsecum operantis : v. g. utrum quis ad sacram Synaxim accedat pietatis, an vanæ gloriæ causa?

Quomodo indicat modum actionis accidentalem : v. g. intensene, an remisse, an cum plena an semiplena advertentia?

Quando denotat tam qualitatem temporis accidentalem : v. g. an frequentaverit popinas die festo? quam temporis ejusdem durationem : v. g. an odium et detractio longo tempore perduraverit.

Q. 5. *Quotuplici modo actus humanus est alio vel melior vel pejor intra eamdem speciem?*

R. Triplici modo actus humanus est alio melior vel pejor intra eamdem speciem : nempe *essentialiter, intensive* et *extensive.*

Melior est vel pejor essentialiter, id est ex fine, si ex perfectiori vel pejori motivo fiat. — Intensive, id est ex circumstantiis, si fiat cum majori conatu, ardore ac vehemen-

[1] Alii inter circumstantias numerant etiam *quoties;* non tamen ad rem *per se loquendo,* ut observat Alasia; nam hoc adverbium nihil novi actui superaddit, sed indicat duntaxat multiplicationem ejusdem actus æqualiter contingentem.

Dixi *per se loquendo*, quia per accidens multiplicatio potest esse circumstantia, quatenus inducit majorem inclinationem et intensionem ad ctum.

De circumstantiis, vid. Suarez, *De pœnitentia, Disp.* XXII, *sect.* IV.

tia. — Extensive, nempe ex parte objecti, si ad complura objecta, bona vel mala, se extendat.

Q. 6. *An actus externus addat bonitatem vel malitiam actui interno?*

R. Affirmant Scotistæ quia externe operari bonum vel malum est certe aliquid majus quam illud tantum concupiscere.

Verum Thomistæ cum communiori tenent contrarium, docentes quod intrinsece et per se actus exernus nullam addit actui interno bonitatem vel malitiam moralem [1]. Constat ex Scripturis, ubi voluntas efficax pro facto reputatur; ait enim Deus Abrahamo : *Quia non pepercisti filio tuo* [2], et tamen pepercit. Ratio autem est quia actus externus nullam habet imputabilitatem propriam et distinctam ab imputabilitate actus interni, quamvis sit illius veluti consummatio. — Unde in solatium piorum, qui desideriis bonis flagrant, quin ea implere possint, ait Thomas : *Tantum meretur qui habet voluntatem perfectam bonum faciendi quantum si faceret illud* [3].

Docet tamen idem S. Doctor ex bono actu exteriori provenire aliquod præmium, non quidem essentiale, sed accidentale. Sic martyres qui facto pro Christo passi sunt habent præmium accidentale, seu quamdam veluti *aureolam* (H.) super illos qui martyrium quidem exoptarunt, sed revera non potuerunt eodem coronari, licet æquali amoris fervore in Christo mortui sint [4].

Sed quidquid sit de speculativa quæstione, in praxi etiam Thomistæ (ut declarat Estius) videntur convenire cum Scotistis. Sic Angelicus, postquam dixisset actum externum nullam actui interno bonitatem vel malitiam tribuere, exce-

[1] Hic minime agitur de certis iis actibus quibus ex divina institutione quædam gratia particularis alligata est, uti sunt, v. g., Sacramenta quæ gratiam producunt *ex opere operato*, uti Scholæ loquuntur. Certum enim est non æqualem gratiam recipere eum qui se Sacramentis reficere desiderat, quam ille recipit, qui de facto reficitur; cum gratia Sacramentorum sit a Christo tributa actu eadem suscipientibus.

[2] Gen. 22.

[3] In 4, D. 40, q. 1, a. 3.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 5, Tract. præamb., n. XL.

pit : *Nisi contingat ipsam voluntatem per actum exteriorem fieri secundum se meliorem in bonis, et pejorem in malis* [1]. Porro regulariter ita evenit : et sane quoties contingit actum externum esse causam et occasionem ob quam actus internus pejor evadat, *vel* quia actus ipse internus multiplicatur, donec per exteriorem obtineat executionem suam; *vel* quia majorem habet durationem, cum statim actus exterior perfici nequeat?

Præterea nonne per actum exteriorem magis hebetantur sensus et proniores fiunt ad malum potentiæ ipsæ exteriores? nonne scandala interdum nascuntur? contrahuntur censuræ? oritur obligatio restituendi? Ideo quia regulariter aliquid ex his accidit, bene ait Habert quod ille qui externe operatur peccatum semper dicendus est majus malum committere quam qui illud tantum concupiscit.

Adde : actus externus est interioris complementum, et ex toto unus exsurgit actus moralis, qui semper est in confessione aperiendus.

Merito ergo hæc propositio ab Alexandro VII damnata est sub n. 25 : *Qui habuit copulam cum soluta satisfacit confessionis præcepto dicens : commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

Q. 7. *An dentur actus humani indifferentes* [2]*?*

R. 1 : Certum de fide est non omnes actus humanos esse indifferentes in se secundum suam speciem, seu objectum; cum quidam sint de se boni, uti, v. g., actus Fidei, Spei et Charitatis : quidam de se mali, uti, v. g., fornicatio, odium Dei. Ratio quia sunt quædam objecta de se rationi consona, et quædam eidem de se dissona.

R. 2 : Omnino certum est dari actus quosdam in specie

[1] 1, 2, q. 20, a. 4.

[2] Actus humanus potest considerari vel in propria tantum specie, ut loquuntur Scholastici, et in abstracto; vel in individuo et in concreto.

In specie et in abstracto est actus consideratus in ordine ad solum objectum ad quod extenditur, uti deambulatio in se, abstrahendo a quolibet deambulationis fine, et a circumstantiis quibuscumque. — In individuo autem et in concreto est actus consideratus non solum in ordine ad objectum, sed etiam ad agentis finem, et circumstantias.— *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, tr. III, n. 21.

et in abstracto, prorsus indifferentes; actus enim humanus consideratus in sua tantum specie et in abstracto est ejusdem naturæ cujus est objectum. Atqui varia dantur objecta, quæ ex se et intrinsece neque bona sunt neque mala, sed plane indifferentia ad bonitatem vel malitiam, ut sunt ambulare, flores colligere, etc. Ergo dantur etiam actus humani indifferentes in specie. Huc facit illud D. Hieronymi : *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare*[1].

R. 3 : Tota quæstio est an dentur aut dari possint actus indifferentes in individuo agente cum deliberatione. — Affirmant Scotistæ sic argumentando : actus qui nec bonitatem nec malitiam contrahunt ex objecto, fine, vel circumstantiis sunt indifferentes in individuo ; atqui dantur hujusmodi actus : ut esset, v. g., ambulare, spuere, ad ignem accedere. Nulla sane est obligatio hæc ponendi, nec qui ea ponit intendit finem positive honestum ; ergo istæ actiones in individuo ipso sunt omnino indifferentes quoad mores.

Verum probabilius docent Thomistæ cum Bellarmino, Suarez, Valentia, etc., nullos omnino dari actus humanos indifferentes in individuo, scilicet *quoad bonitatem vel malitiam moralem in ordine naturali. — Omne verbum otiosum*, ait Christus, *quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*[2] : est autem *otiosum verbum*, interprete Gregorio M., *quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret*[3]. Omnis ergo hominum sermo qui non habeat talem necessitatem vel intentionem habet insitum vitium. Ergo nulla vel minima res in individuo indifferens esse potest.

Hinc merito Augustinus : *Cavendum ne, sicut philosophi, quædam facta hominum media dicamus inter recte factum et peccatum, quæ neque in recte factis neque in peccatis numerentur*[4]. — Et Angelicus sic argumentatur : *Oportet quod quilibet actus individualis habeat aliquam circum-*

[1] Epist. 89.
[2] Matth. 12.
[3] L. VIII, Moral., cap. 17.
[4] Epist. 82, n. 13.

stantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a deliberata ratione procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, eo ipso repugnat rationi, et habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem: unde necesse est omnem actum hominis a deliberata ratione procedentem in individuo consideratum bonum esse vel malum [1].

Diximus *quoad bonitatem vel malitiam in ordine naturali;* nam quoad meritum vel demeritum in ordine ad vitam æternam utique dantur actus indifferentes in individuo. Sic actus fidei et spei, quibus impii divina gratia excitati tendunt ad justitiam, *nec* merentur salutem æternam, quia impii gratia sanctificante sunt destituti; *nec* digni suut morte, quia illi actus sunt dona Dei ac Spiritus sancti impulsus, non quidem habitantis, sed moventis [2]. Hinc in Concilio Constantiensi hoc sensu damnata fuit hæc Joannis Huss propositio: *Nulla sunt opera indifferentia, sed hæc est divisio immediata humanorum operum, quod sint virtuosa vel vitiosa.*

Ex his pro praxi colligimus bonum esse ac valde congruere si sæpe in die, vel saltem mane singulis diebus generaliter offerantur Deo omnes actiones nostræ, ut sic adimpleatur Apostoli præceptum, *omnia faciendi in gloriam Dei* [3]. Sicque saltem virtualiter et implicite semper in lege Domini erit voluntas ejus qui ita agit, et omnia quæcumque faciet prosperabuntur [4].

[1] 1. 2, q. 18, a. 9.

[2] *Vid.* Tridentinum, *sess.* 6, *c.* 6; *et sess.* 14, *c.* 4.— Quanquam nonnisi improprie tales actus indifferentes dicuntur; cum non tantum deliberate fiant, sed etiam ad aliquod consequendum nos moveant.

[3] 1. Cor. 10.—*Vid.* Liguori *Opus Mor.*, l. 5, Tract. præamb., nn. XLI, et sqq.

[4] Omnibus valde est commendandum ut frequenter illam solatio et cœlesti jucunditate plenissimam D. Ignatii a Lojola orationem secum in animo devote recitent: *Suscipe, Domine, universam meam libertatem, accipe memoriam, intellectum atque voluntatem. Quidquid habeo vel possideo, tu mihi largitus es, id tibi totum restituo, ac tuæ prorsus*

Sed (quæres) *critne necessaria actualis ad Deum relatio omnium sive verborum sive operum?*

Negative : non est necessaria illa actualis relatio ad Deum; hoc esset enim onus importabile. Sed sufficit relatio virtualis implicita, quæ tunc habetur, quando quis operatur modo naturæ rationali consentaneo; eo enim ipso quo quis bonum agit ob ejus honestatem, jam censetur illud in Deum referre; quia opus ipsum ingenita sibi vi tendit ad Deum, qui est fons totius honestatis. *Sicut lapis*, ait Gonet, *ex natura sua tendit in centrum ut in terminum et finem sui motus, nisi violenter sursum impellatur ab agente extrinseco; ita quodlibet opus ex objecto et ex natura sua bonum et honestum tendit in Deum ut luminis rationis ac totius boni honesti auctorem, nisi violenter ab homine in finem malum referatur* [1].

Unde propter Deum agere facile possumus, quin semper de Deo cogitemus. Sic, v. g., operarius nonne tota die operatur mercedis amore, licet tota die nequeat de ipsa cogitare? Sic nonne peregrinus qui iter agit versus patriam suam semper dicitur ad patriam suam tendere, licet non semper de ea cogitet? Quare tametsi aliquis accedens ad mensam non cogitet actu de vitæ conservatione, sed solum de fame sedanda, non ideo peccare dicendus est; qui enim vult famem explere, saltem virtualiter et implicite id vult propter ipsam conservationem, sicque cibum non appetit inordinate.

voluntati trado gubernandum. Amorem tui solum cum gratia tua mihi dones, et dives sum satis; nec aliud quidquam ultra posco.

[1] *Vid.* Clypeus Theol., *de grat.*, disp. 1, a. 3, n. 133.—Gugy, *De Act.*, *c.* 3, *a.* 2.

DISPUTATIO SECUNDA.

DE CONSCIENTIA.

CAPUT PRIMUM.

De conscientiæ natura.

Q. *Quid est conscientia?*

R. Conscientia, si nominis etymologia spectetur, idem ac *cordis scientia*, quasi nempe sit scientia earum rerum quæ in animo nostro sitæ sunt : ita D. Bernardus. — Vel ex S. Antonio sic dicitur a *conclusione* et *scientia*, quasi idem sit ac *concludens scientia*. — Vel demum sic dicitur, quia importat ordinem scientiæ ad aliquid, ita ut idem sit ac *cum alio scientia*, ut juxta magis propriam significationem docet Angelicus, qui proinde conscientiam definit : *Applicationem scientiæ ad opus aliquod particulare* [1].

Sed moraliter spectata conscientia communiter definitur : *Judicium rationis practicum dictans ex principiis morum generalibus quid in particulari hic et nunc agendum ut honestum et bonum; quid vero fugiendum ut inhonestum et malum.*

Brevius autem sic definiri potest conscientia : *Actus intellectus, dictans quid hic et nunc amplectendum sit, aut fugiendum*. Dicitur *actus*, non potentia vel habitus ; cum conscientia sit applicatio scientiæ ad ea quæ agimus. Dicitur *actus intellectus;* nam conscientia est judicium de agendis, quod pertinet ad intellectum. Dicitur *dictans quid, etc.* Unde patet conscientiam, ut est regula actuum humanorum, versari præcipue circa actus futuros, licet aliquando versetur etiam circa præteritos, judicando utrum illi ponendi essent uti boni et honesti, an fugiendi ut inhonesti et mali. In primo casu illos approbat et laude coronat, uti contingit in justis et beatis, qui cum Apostolo jure merito dicere

[1] 1 p., q. 79, a. 13 ; et q. 17, de verit., a. 2.

possunt : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* [1]. In secundo vero casu eos mordet atque vituperat, uti contingit in peccatoribus et in damnatis, *quorum vermis*, dicente Scriptura [2], *non moritur* [3].

Ex hac conscientiæ definitione patet etiam discrimen inter *conscientiam* atque *synderesim*. — Synderesis (sic dicta a verbo græco quod idem sonat ac *conservare*) est *judicium habituale speculativum* principiorum generalium, v. g. *peccatum esse vitandum, virtutem esse diligendam*, etc. — Conscientia vero est *judicium actuale practicum*, quo principium generale applicatur actioni peculiari, v. g. *non debeo condiscipulum meum hac injuria lacessere : debeo hac in re Superioribus meis tanquam Deo ipsi obtemperare, etc.* [4].

CAPUT SECUNDUM.

De conscientiæ obligatione.

Q. 1. *An conscientia habeat vim obligandi?*

R. Certum est conscientiam habere vim obligandi quam maximam : ratio est quia agere contra conscientiam præcipientem aliquid faciendum vel omittendum, semper includit voluntatem peccandi; cum hoc nihil sit aliud quam agere illud quod prohibitum judicamus. Hinc Angelicus : *Secundum hoc conscientia ligare dicitur, quod aliquis, nisi conscientiam impleat, peccatum incurrat* [5]. Sane si res ita non esset, eccur voluisset Deus quemlibet hominum conscientia esse præditum? eccur jussisset mortales singulos veracem,

[1] 2 Cor. 1.

[2] Mar. 9.

[3] Remorsus conscientiæ inter præcipua Dei beneficia numerari debent, etenim pœnam atque vindictam præ se ferunt, ast vere paternam et qua nulla datur salubrior; ostendunt nimirum hominem quidem a Deo, sed Deum nondum discessisse ab homine.

[4] « Qui tum rationem practicam, tum moralem sensum sedulo excolit, ac ejusdem dictamen prompto animo exsequi consuevit, illum sibi habitum comparat quem *conscientiositatem* dicimus. » Stapf, *Theol. Mor. Compend.*, § 77.

[5] Q. 17, de verit.

incorruptum et inexorabilem hunc *nocte dieque suum gestare in pectore testem?*

Conscientiæ vim sentiebant et aperte fatebantur ipsi gentiles : *Magna vis est conscientiæ, Judices* (inquiebat Tullius pro Milone in senatu), *et magna in utramque partem, ut neque timeant qui nihil commiserint, et pœnam semper ante oculos versari putent qui peccarint.*

Ad veram autem radicem explanandam ex qua obligandi vim sumit conscientia, istis utimur Seraphici Bonaventuræ verbis, quibus nihil clarius : *Conscientia est sicut præco Dei et nuntius; et quod dicit non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut præco cum divulgat edictum regis : et hinc est quod conscientia habet virtutem ligandi*[1]. — Et Chrysostomus ait [2] : *Hoc tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquiescit, eo quod divinum est, et a Deo cervicibus nostris impositum* (I).

Q. 2. *An plus obliget conscientia quam Superioris præceptum?*

R. Affirmative : plus obligat conscientia quam Superioris præceptum. *Conscientia*, ait Angelicus, *non ligat, nisi præcepti divini...; comparare igitur ligamen conscientiæ ad ligamen quod est ex præcepto prælati, non est aliud quam comparare ligamen præcepti divini ad ligamen præcepti prælati. Unde cum præceptum divinum obliget contra præceptum prælati, et magis obliget quam præceptum prælati, conscientiæ ligamen erit majus quam ligamen præcepti prælati* [3]. — Hinc in Scriptura dicitur : *Obedire Deo oportet magis quam hominibus* [4]. Et D. Petrus ad Judæorum principes iniqua eidem præcipientes aiebat : *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate* [5].

Hoc tamen intellige, si certum sit Superiorem non recte præcipere; si enim tantum dubitetur, tunc possidet jus illius, et illi omnino obediendum est (*in eo quod non sit cer-*

[1] In 4, D. 39, a. 1, q. 3.
[2] Hom. ad pop. Antb.
[3] Q. 17, de verit., c. 5.
[4] Act. 5.
[5] Act. 5.

tum displicere Deo, ut ait D. Bernardus [1]). Neque enim supponi debet quod velit sua abuti potestate Superior præcipiendo quod rectæ conscientiæ repugnat.

CAPUT TERTIUM.

De conscientiæ divisione.

Q. *Quotuplici sub respectu considerari potest conscientia?*

R. Sub quadruplici respectu conscientia potest considerari : — 1. *Ratione temporis* quo judicium illud practicum exercetur ; — 2. *ratione objecti* circa quod idem versatur ; — 3. *ratione obligationis legis* quam respicit ; — 4. tandem *ratione assensus* in ipsomet agente.

Ratione temporis, vel istud actionem præcedit vel eam subsequitur : si 1, dicitur *conscientia antecedens*, et refertur ad actus futuros ; si 2, dicitur *conscientia consequens*, et refertur ad actus præteritos. — Ipsa conscientia consequens vel accusans est et remordens, vel excusans et tranquilla : illa *remorsus*, ista *testimonium bonæ conscientiæ* nuncupatur.

Ratione obligationis legis quam respicit, conscientia est *præcipiens, prohibens, consulens, permittens.*

Cum porro iste duplex respectus nullam satis gravem exhibeat controversiam, erit tantum de conscientia ratione objecti et assensus. — Porro ratione objecti alia est *vera*, alia *erronea* seu *falsa*, alia *perplexa*. — Ratione assensus alia est *scrupulosa* et *laxa*, alia *certa* et *dubia*, alia *probabilis* et *improbabilis.*

Articulus 1. — De conscientia ratione objecti circa quod versatur.

§ 1. — De conscientia vera.

Q. 1. *Quid est conscientia vera?*

R. Conscientia vera ea est *quæ ex veris principiis recte*

[1] De præcept. et discipl., c. 9.

concludit aliquid esse licitum vel illicitum, quod revera tale sit.

Hanc sequi tenemur; nam ipsa Deum nobis repræsentat vere præcipientem vel vetantem aliquid; ergo qui conscientiæ veræ obedire recusat, ille recusat obedire ipsimet Deo. Hinc Apostolus aiebat: *Omne quod non est ex fide peccatum est*[1]. Et Innocentius III addit: *Quidquid fit contra conscientiam ædificat ad gehennam*[2].

Q. 2. *An conscientia vera idem sit ac conscientia recta?*

R. Conscientiam veram, stricte loquendo, non eamdem esse ac conscientiam rectam, quamvis nonnunquam hæc vocabula promiscue usurpentur; nam *verum* dicitur juxta quod est, *rectum* autem juxta quod apprehenditur. Nempe *verum* est illud quod revera in se tale est; *rectum* vero est illud quod fit juxta prudentiæ regulas.

Unde conscientia recta prædicari potest etiam de eo qui laborat conscientia falsa, si ea invincibilis sit; nam iste prudenter operatur, cum operetur ex intima persuasione insuperabili. Et ideo ejus conscientia est recta: « Ut liquet, in« quiunt Salmanticenses, exemplo Jacob accedentis ad Liam, « qui tunc sibi hunc discursum vel formaliter vel virtualiter « efformavit: *Licitum est accedere ad propriam uxorem; « sed hæc est mea uxor, ut prudenter judicare debeo; ergo « mihi licitum est nunc ad eam accedere*[3]. »

§ 2. — De conscientia erronea, seu falsa, atque perplexa.

Q. 1. *Quid, et quotuplex conscientia erronea?*

R. Conscientia erronea (seu falsa) ea est *quæ dictat tanquam verum et licitum quod tamen in se et falsum est et illicitum.*

Duplex distinguitur conscientia erronea : invincibilis et vincibilis.

Invincibilis ea est quæ moraliter vinci non potest; cum nulla cogitatio nec dubium erroris veniat in mentem ope-

[1] Rom. 14.

[2] C. Litteras de rest. spol.

[3] Tract. xx, de princip. Moral., c. 3, pun. 2.

rantis (nec etiam in confuso) dum operatur, vel dum ponit causam actionis suæ.

Vincibilis vero ea est quam operans potest quidem et debet vincere, quia errorem jam advertit, vel saltem de eo dubitat, atque simul advertit etiam ad obligationem illam vincendi; attamen vincere negligit. Hæc autem subdividitur pro ratione ignorantiæ, a qua oritur, in *affectatam*, *crassam* sive *supinam*, et in *pure vincibilem*.

Q. 2. *An liceat sequi conscientiam erroneam?*

R. Vel conscientia est erronea vincibiliter, vel invincibiliter:

Si 1, qui agit semper peccat, sive juxta, sive contra conscientiam illam operetur; nam si agit *juxta*, cum eam deponere possit et debeat, temere operatur eam non deponendo; si vero agit *contra*, eligit quod judicat esse malum, et hoc profecto peccatum est[1].

Si 2, conscientia sic errans sequenda est; nam licet illa actio quam dictat conscientia recta non sit in se, est tamen recta juxta conscientiam agentis: ita ut quotiescumque conscientia ei suggerit sic agendum, teneatur juxta illam operari, et peccaret non agendo; nam *quod non est ex fide peccatum est*[2]. Nempe quod non est ex intima persuasione quod sit licitum peccatum est, ut interpretantur communiter Patres apud Estium[3], et patet ex contextu.

Imo sic operans probabilius acquirit sibi meritum, uti

[1] Gravius tamen ordinarie peccat qui agit *contra*, quia magis explicitum demonstrat affectum suum ad peccatum, quam ille qui *secundum* illam operatur; cum iste agat ex ignorantia, quæ minuit peccatum. Exemplum esset, aiunt Salmanticenses, in illo qui vincibiliter credit sibi mentiendum esse ad tuendam vitam proximi.

Aliquando tamen gravius peccat qui *secundum* illam operatur, ut si conscientia vincibilis ei dictet quod debeat furari ad elargiendam eleemosynam.

Aliquando vero æqualiter peccat sive agat *juxta*, sive *contra*, uti esset si quis erronee judicaret sibi dari præceptum obligans ex justitia ad furandum ut creditori faciat satis. Ratio istorum est quod gravitas violationis sumitur ex gravitate præcepti quod violari creditur.

[2] Rom. 14.

[3] Chrysostomus, Theophylactus, Patres Concilii Lateranensis IV, c. 11, etc.

recte docent Cuniliati, Sanchez et alii communissime [1]. Ut enim aliquis actus dicatur non solum bonus (saltem inadæquate), sed etiam meritorius, sufficit ut iste per rationis et prudentiæ dictamen bene dirigatur; atqui actus operantis juxta conscientiam invincibiliter errantem bene dirigitur juxta dictamen rationis et prudentiæ, ut patet. Ergo non solum erit bonus, sed etiam meritorius : non quidem in se ipso, et ratione naturæ suæ, cum hæc semper remaneat qualis est in se mala, sed ratione personæ agentis in dicta bona animi fide.

Sic subditus qui ex recta intentione Prælato suo obtemperat meritorie operatur ex D. Bernardo, quamvis materialiter erret contra legem : *Nec plane*, ait, *condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas* [2]. — In hanc sententiam consentit Angelicus [3] : *Actus*, inquit, *humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum in quod voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus* [4].

[1] Hic tres habemus sententias principales. *Prima* docet nullum meritum oriri ex actione illa utpote in se ipsa mala ; neque error etiam invincibilis in agente valet mutare naturam rei. *Secunda* tenet ex tali actione utique meritum oriri, cum ea sit bona operanti, qui, quantum in se est, agit juxta morum regulas. *Tertia* autem, in quam consentimus, docet operantem mereri, non quidem ratione objecti, quod est malum ; sed ratione finis, qui est bonus. Nempe qui hac ignorantia laborat duo efformat quasi judicia : unum generale, quo vult bonum ; alterum particulare, quo scilicet ponit hoc medium ad bonum illud obtinendum. Primum porro judicium est meritorium, non vero secundum. Vid. Alasia.

Sic in eo qui invincibiliter credit se esse mentiendum ad salvandam vitam proximi duo habentur judicia : unum universale et antecedens, quo vult salvare vitam proximi, et hoc bonum est et meritorium, cum procedat a caritate et verum sit ; alterum particulare, determinatum et subsequens, quo putat se esse mentiendum ad proximum salvandum, et hoc in se meritorium non est, cum in se malum sit, quamvis excusetur per ignorantiam invincibilem.

[2] De præcep. et disc., c. 12 et 17.

[3] Quodl., 3, a. 23.

[4] Quæ autem opponuntur testimonia, sunt intelligenda de bono absoluto, et simpliciter sumpto ; non autem de bono respective et per accidens, prout a conscientia invincibiliter apprehensum est. — Liguori, *Opus Mor.*, *l.* 1, *n.* 6.

Q. 3. *Quodnam peccatum est agere contra conscientiam errantem?*

R. Peccatum illius qui contra suam conscientiam errantem operatur habet eamdem speciem et gravitatem quam quis putat suæ actioni vel omissioni inhærere; quia iste vult interpretative talem malitiam ac gravitatem qualem in objecto apprehendit. *Actus*, inquit Angelicus, *judicantur secundum voluntatem agentium* [1] : et D. Bernardus ait : *Tantum malum quantum crediderit*. Sic, v. g., ille qui falso existimat tali die esse obligationem jejunii, et tamen non jejunat, peccat mortaliter contra legem jejunii.

Ex quo patet in praxi teneri pœnitentem in confessione aperire si egerit contra conscientiam erroneam.

Agens tamen contra conscientiam vincibiliter erroneam non incurrit pœnas latas contra transgressores illius legis contra quam ex errore putat se agere; quia pœnæ infliguntur transgressoribus legis veræ, non putativæ : sic, v. g., qui percutit laicum putans illum esse Clericum non incurrit excommunicationem. — Aliunde pœnæ respiciunt actum formalem externum et stricte accipiendæ sunt.

Q. 4. *Quid agere debet laborans conscientia vincibiliter errante?*

R. 1 : Qui laborat conscientia vincibiliter errante debet eam deponere non temere, sed prudenter.

Temere eam deponunt qui ejus judicium contemnunt, ut liberius peccent; qui Doctores quærunt loquentes *sibi placentia* [2]; qui ratiunculis quibuscumque, dummodo libertati faveant, cito acquiescunt.

Prudenter autem eam deponunt qui Deum orant ut det illis *intellectum ad scrutandum legem suam* [3]; qui sincero veritatis detegendæ studio consilium petunt a viris prudentibus et piis; uno verbo qui ad veritatem cognoscendam adhibent diligentiam quam in subjecta materia solent adhibere viri docti et timorati.

[1] Lectio 2 in c. 14 Epist. ad Rom.
[2] Is. 38.
[3] Psalm. 118.

R. 2: Si conscientia erronea hic et nunc deponi non possit, et aliunde adsit agendi necessitas, tunc, habita intentione sese instruendi suo tempore, erit illa pars seligenda *in qua minus mali appareat*. Sic ulteriori culpæ non imputabitur; sed error ex vincibili fiet invincibilis, cum actu deponi nequeat, et ejus causa fuerit retractata.

Si tamen proximo illatum sit damnum, debet resarciri; nam subsequens retractatio culpæ per actum contritionis non facit ut primitus libere ac peccaminose posita non fuerit causa efficax damni, neque ut damnum non sit ex ea secutum. Damnum enim non tam est considerandum tempore quo fit quam tempore quo ponitur ejus efficax causa: unde sola contritio non sufficit ad illud avertendum, sed de facto impediendum est, efficacitatem causæ auferendo, vel resarciendum.

Diximus *in qua minus mali appareat;* nam si agens elegerit id quod sibi majus malum videtur, peccat juxta excessum mali apprehensi; cum libere hunc excessum is eligat.

Q. 5. *Ex quibus signis colliget Confessarius conscientiam sui pœnitentis invincibiliter vel vincibiliter errantem esse?*

R. Conscientiam sui pœnitentis invincibiliter errantem judicare poterit Confessarius:

1. Si res ignorata non sit circa prima principia moralia, vel circa conclusiones iis proxime connexas; hæc enim a natura ipsa in omnium cordibus insculpta sunt.

2. Si non sit circa obligationes proprii status: alioquin esset ignorantia culpabilis in causa.

3. Si pœnitens satis diligens sit et accuratus in iis adimplendis quæ ab aliis piis hominibus ejusdem conditionis peragi solent.

4. Si, advertens se per ignorantiam violasse præceptum, doleat atque tristetur: per hæc enim recte præsumitur illius bona fides.

Quæ si desint, merito judicabitur pœnitens errare vincibiliter.

Q. 6. *Quid est conscientia perplexa?*

R. Conscientia perplexa dicitur ea *qua quis putat se pec-*

care tam si hanc quam si aliam contradictionis partem elegerit. Talis conscientia esset, v. g., in illo qui, assistens infirmo, putat se peccaturum esse *tam* si infirmum deserat, ut Missæ intersit, *quam* si ex adverso Missam omittat, ut in cura infirmi domi moretur.

Qui laborat conscientia perplexa, si potest actionem suam sine gravi suo damno suspendere, tenetur illam suspendere quousque peritos consuluerit; nam quisque vitare debet illud quo putat Deum offendi. — Si vero actionem moraliter suspendere non potest, tenetur minus malum eligere; alioquin peccat in excessu, quia in eo liber est.

Sed quid (inquies) *si nesciat discernere quodnam sit minus malum?* In hoc casu quamlibet partem eligat, non peccat; quia est quidem liber physice ratione actus, liber tamen non est moraliter ratione peccati: neque sane peccatum esse potest *in eo quod nullo modo caveri potest* [1].

Articulus 2. — De conscientia ratione assensus in persona agente.

§ 1. — De conscientia scrupulosa, et laxa.

Q. 1. *Quid scrupulus, ac conscientia scrupulosa?*

R. Scrupulus [2] in moralibus vulgo censetur *ille mentis actus quo quis ob levia momenta et absque rationabili fundamento judicat esse peccatum ubi peccatum non est, aut esse peccatum mortale quod non est nisi veniale:* v. g. si quis deambulans pede suo conculcaverit crucem casu fortuito ex paleis in terra efformatam, et putet idcirco se peccasse de irreverentia in Jesum Christum Crucifixum.

Sed actus iste, si rectius loqui velimus, potius judicium erroneum est quam verus scrupulus, quamvis a scrupulo ortum habeat.

E contrario, verus scrupulus erit in allato exemplo, si ille qui crucem ex paleis in terra efformatam pedibus suis conculcavit cogitet postea atque formidet ex una parte se pec-

[1] S. Augustinus, L. 3 *de lib. arbitr.*, c. 18, *n.* 50.

[2] Sic dictus a parvis lapillis, latine *scrupis*, qui viatorum quandoque se pedibus ingerunt, et fastidium generant valde molestum.

casse; ex altera vero parte sibi videatur contrarium. Et sic constituitur in statu quodam sane luctuoso perturbationis et anxietatis internæ.

Hinc a S. Antonino scrupulus definitur: *Vacillatio quædam consurgens cum formidine ex aliquibus conjecturis debilibus et incertis.* — Conscientia ergo scrupulosa ea erit *quæ levibus illis fundamentis innixa formidat de peccato, ubi revera peccatum non adest.*

Ex his patet quis sit homo vere scrupulosus. Errant enim toto cœlo qui scrupulosum vocant Christianum illum qui, salutis suæ sollicitus et filiali in Deum suum amore perductus, scrutatur *omnia opera sua*[1], ne forte in aliquo Deum ipsum offendat: iste non scrupulosus, sed timoratus appellandus est[2].

Q. 2. *Quænam mala ex scrupulis oriuntur?*

R. Complurima mala atque incommoda scrupuli causant:

1. Ipsam animi pacem exstinguunt; — 2. mentem excruciant; — 3. ad pietatis officia faciunt hominem ineptum; — 4. in causa sunt ut minus recte sentiatur de bonitate Dei; — 5. nonnunquam gravibus vulneribus animam sauciant, quando videlicet tot anxietatibus victus scrupulosus efformat conscientiam gravis peccati, et operatur: — 6 in graves etiam corporis morbos, in amentiam, aut in desperationem aliquando scrupulosum adducunt. Huc faciunt hi versus:

Illum qui obruitur scrupulis, hæc damna sequuntur:
Pace caret, mentem excruciat, fit ineptus et æger,
Æterno exosus, peccans, spe nudus et amens.

Q. 3. *Quænam sunt signa, et characteres conscientiæ scrupulosæ?*

[1] Job. 9.

[2] « Conscientia tenera ac timorata cum scrupulis confundi non debet, prout hominibus profanis usitatum est, qui eos quos magna conscientiæ religione duci, et ab ipsis etiam, ut ita dicam, peccatillis abhorrere conspiciunt, mox ut scrupulosos rident. » Ita *Ambrosius, Slapf*, § 78. — Et § 196 increpat profanum vulgus, quod hominem pium rideat, ideo quia aliqua scrupulositate laborat: « etiamsi tenerrimus flos iste hinc inde spinis scrupulorum sepiatur, scrupuli equidem materiam commiserationis præbent, sed flos ipse admirationem meretur. »

R. Characteres et signa scrupulosi hæc præcipua sunt :

Errat, non credit, timet, excutit, anxius orat ;
Ridiculis gestit signis, hominique simillimus illi est
Lambere qui turpes prohibet sua prandia muscas.

1. Nempe si quis putet se peccare in eo in quo pii homines nullum omnino peccatum inveniunt.

2. Si confessario vel alteri viro pio et docto asserenti nullum ibi esse peccatum aut non credat, aut ita credat ut magno semper concutiatur timore eos, aliosque sine fine interrogans.

3. Si excutiendæ conscientiæ non faciat finem, et minutissima explicet, et confessiones diligenter actas ex toto vel ex parte repetat.

4. Si preces suas maxima cum animi anxietate et semper trepidans de peccato recitet, easque continuo de novo ordiatur.

5. Si signis ridiculis, gestibus, aliisque modis utatur ad scrupulos deponendos : v. g. oculos subito claudere, contrahere supercilia, annuere vel renuere capite, secum mussitare : *nolo; recede, diabole.*

Q. 4. *Quænam scrupulorum causæ ?*

R. Nomine causæ non intelligitur impellens ineluctabiliter, sed moralis et occasionalis; nemo enim ad malum proprie adstringitur. Porro causæ istæ aliæ intrinsecæ, aliæ extrinsecæ.

Intrinsecæ scrupulorum causæ sunt :

Indolis et capitis status, mens turgida, inersque
Si nimis abstineas, si vigiles nimium.

1. Nempe est naturalis corporis constitutio admodum disposita ad suspiciones et timores, uti est indoles melancholica; — 2 infirma capitis valetudo præsertim in mulieribus; — 3 ignorantia, qua quis Dei et Ecclesiæ præcepta non bene percipit ; — 4 superbia occulta, qua quis nimis proprio fidit judicio ; — 5 nimia abstinentia, et vigiliæ immoderatæ, quibus, capite debilitato, facile conturbatur animus.

Extrinsecæ vero scrupulorum causæ :

Sunt Deus et dæmon, socii, volumina lecta.

1. Deus, qui scrupulos permittit *injustis*, ut sic purgati

magis proficiant; *in tepidis*, ut Christianæ pietatis officia ferventius obeant; *in pœnitentibus*, ut præteritorum peccatorum pœnam luant. — A Deo scrupuli esse censentur, si iis exagitati meliores evadant.

2. Dæmon, qui, *Deo permittente, movere potest melancholicos humores in homine, per quos imaginatio vel errare potest vel turbari ad timorem inordinatum* [1]. — Scrupuli a dæmone provenire existimantur, si scrupulosus ad teporem adduci, a virtute retrahi, et præcipue ad desperationem inclinari se sentiat.

3. Societas scrupulosorum, præsertim si horum consiliis se moderentur scrupulosi, et frequenter de rebus animæ cum iis confabulentur; quibus enim sociamur, hos imitamur facillime.

4. Lectio librorum qui nimis rigidi sunt, *statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere* [2]; sensim enim sine sensu iis assentimur opinionibus quibus studemus.

Q. 5. *Quibus mediis uti debet scrupulosus ad scrupulos pellendos?*

R. Præcipua media ad scrupulos pellendos :

Sunt Deus et Sancti, scrupulis sua pharmaca, Rector.

1. Nempe instanter ac confidenter se Deo commendare, *qui consolatur nos in omni tribulatione nostra* [3].

2. Protectorem invocare aliquem Sanctum, qui in vita scrupulis fuerit agitatus, ut fuit inter cæteros S. Ignatius primis suæ conversionis annis; *similitudo* enim *miseriæ* homines magis movet [4].

3. Scrupulorum causas destruere, ut illorum pravus effectus cesset. Superbus ergo suæ prudentiæ non innitatur; pertinax frangat suum judicium; rudis instruatur; otiosus operetur, etc.

4. Tandem proprii Directoris judicio se totum commit-

[1] S. Antonius, 1 p., t. 3, c. 10.
[2] S. Ambrosius, *In Ps.* 118.
[3] 2 Cor. 1.
[4] Augustinus, Serm. 9, ex 40 novis.

tere; nam scriptum est : *vir obediens loquetur victoriam* [1].

Imo hoc unicum dici potest scrupulorum remedium, quod summopere commendant S. Bernardus, S. Antoninus, S. Franciscus Salesius, S. Philippus Nerius, S. Theresia, beatus Dionysius Carthusianus, Ven. Pater Avila, S. Alphonsus Noster De Liguori, aliique sine numero. Ex quibus unus audiatur Franciscus Salesius : *Expedit quiescere, dum a Patre spirituali intelligit se bene progredi, quin ejus rei causam perquirat; nunquam perit vir obediens.* Sane cum scrupulosorum ratio plane impotens sit, aliud non restat nisi ut per rationem alienam scrupulosi gubernentur. In hoc nullum temperamentum admittatur.

Q. 6. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum scrupuloso?*

R. 1. Ante omnia oportet ut Confessarius cum scrupulosis :

Sit patiens, sit discretus, prudensque, brevisque.

1. Sciat sibi maxima patientia ac charitate opus esse cum scrupulosis; cum eorum cura longa sit et ardua, ac miserrima conditio.

2. Omni studio cognoscere nitatur an pœnitens sit vere scrupulosus, quænam in eodem scrupulorum origo : et an sit scrupulosus in omnibus, an in uno tantum, ut malis congruenter mederi valeat.

3. Regulas potius generales quam particulares prudenter præscribere satagat; regulis enim particularibus scrupulosi fere nunquam se valent accommodare, quia eas sibi applicare nequeunt. Imo semper dubitant utrum casus fuerit satis bene explicatus atque perceptus, utrum regula sibi præscripta casui illi sit bene accommodata.

4. In suis responsis brevis semper et dictarius sit [2] : et omnia, quoad potest, prompte definiat, ac firmiter; secus pœnitens auctoritate ipsius Confessarii in sua anxietate confirmaretur [3].

[1] Prov. 21.

[2] Stapf, § 78.

[3] Scrupulositas in Confessario valde noxia est; quod enim quis sit scru-

R. 2. Ut plurimum scrupuli circa tria versantur : — 1. quod malæ cuicumque cogitationi quæ menti obversatur (v. g. contra fidem, castitatem, charitatem) præbeatur assensus ; — 2. quod confessiones præteritæ nullæ fuerint, aut etiam sacrilegæ vel ob defectum integritatis, vel ob doloris imperfectionem; — 3. quod in omni actione peccatum vel peccati periculum videatur inesse. Jam vero :

1. Si Confessarius viderit suum pœnitentem ex iis esse qui timent se *malæ cogitationi* præbuisse consensum, eidem imperet ut timores hujusmodi omnino despiciat, eumque doceat non pravas cogitationes, sed pravos consensus esse peccata. — Illam semper habeat præ oculis regulam a Doctoribus sapientissime traditam, nempe eos qui sunt timoratæ conscientiæ, judicandos esse ab omni culpa immunes, nisi certo sciant se peccato gravi consensisse ; *nam*, ut ait P. Alvarez, *impossibile est peccatum intrare in animam quæ vehementer ab illo abhorreat, quin ab ipsa clare et cito percipiatur.* — Quare sæpe etiam expediet scrupulosis imponere ut a confessione hujusmodi cogitationum se penitus abstineant, nisi ita certo sciant in illas consensisse, ut queant jurare [1].

2. Si agatur de pœnitente qui de *præteritis confessionibus* anxius est, si generalem jam alias confessionem expleverit, aut per aliquod notabile tempus ad pœnitentiam dili-

pulosus cum se ipso, *infirmatas* est : quod sit cum aliis scrupulosus, *contagio* est : cum id esse non possit sine ministerii irrisione, ac desperatione pœnitentium.

Caveat ergo toto cœlo Confessarius a scrupulis, si velit utiliter muneris sui partes exercere. Unde *si* illi proveniant ex ignorantia, studiis vacet; *si* ex nimia subtilitate, ne plus sapiat quam necesse est, sciens se non mathematicum agere, sed moralistam ; *si* vero ex quadam, ut ita dicam, pervicacia, qua vult ut omnes idipsum sentiant quod ipse, sciat unumquemque suum donum habere, et alium quidem *sic*, alium vero *sic*, et ideo quærat quod justum est, non quod suum est.

Ita resolvit Opus a S. Alphonso ac Benedicto XIV laudatum, *Istruzione per i novelli Confessori, Opera di un Missionario divisa in due parti.*

[1] Addat argumentum valde urgens : et est quod in gravi Theologorum sententia scrupulosi non tenentur cum gravi damno ad integritatem materialem confessionis, ut esset, si ea semper confiteri deberent quæ menti occurrunt. Ita communiter.

genter et pie accedere consueverit, huic imponat ut non amplius de culpis præteritis cogitet, neque ullum amplius de iis verbum faciat, nisi jurare possit se certo peccata illa mortalia perpetrasse, et illa nunquam in confessione deposuisse. Quod si post confessionem rite peractam redeat, tunc Confessarius inauditum dimittat, eidem præcipiens ut accedat ad Communionem [1].

3. Si denique sit sermo de scrupulosis illis qui in omni actione *se peccare formidant*, iis Confessarius imponere debebit ut libere agant et scrupulos despiciant, imo contra eos operentur quotiescumque evidens peccatum non appareat, quia generatim loquendo isti ob rationem ex nimio illo timore perturbatam putant ibi esse peccatum ubi non est [2]. — Idcirco oportet iis præceptum injungere ut scrupulos vincant, ne inutiles tam sibi quam aliis evadant; atque ut postea de talibus actionibus se minime in confessione accusent.

Qua in re animadvertendum est quod, etiamsi contingere possit ut aliquando errent materialiter sic agendo, non peccabunt tamen formaliter ratione obedientiæ, quam Confessario præstant; quia non homini tunc obediunt, sed Deo dicenti : *qui vos audit me audit; qui vos spernit me spernit* [3].

[1] Ita se gessit S. Bernardus, qui Sacerdoti cuidam præ scrupulis a Missæ celebratione se abstinere volenti dixisse fertur: *Vade, et in fide mea celebres*, et liberatus fuit. Neque dicas : utinam qui ita loquitur, esset alter Bernardus! *quisquis ita dicis*, ait S. Antoninus ex Gersone, *erras; non enim commisisti te in manibus hominis, quia litteratus, quia pius; sed quia tibi est præpositus.* Liguori, *Op. Mor., l.* 1, *n.* 12.

Scrupulosi, et timorati de præteritis confessionibus anxii sic interrogandi sunt : 1. celastine de proposito peccatum grave? 2. proponebasne peccata iterare? — Si negative respondeant, valida judicanda confessio. *Gury.*

[2] Hac in re vid. 1. S. Alphonsi Opuscula, *Quiete per le anime scrupolose nell' ubbidire al loro Direttore. Consigli di sollievo e confidenza per un' anima desolata.* — 2. Quadrupani, *Documenti*, etc. — 3. P. Michele, *Nuovo combattimento spirituale.* — 4. Pinamonti, *Il Direttore*, c. 8. — 5. Segneri, *Il penitente istruito*, c. ult. — 6. *L'anima desolata confortata*, etc. — 7. *L'anima timorosa istruita e confortata.* — 8. Lombez, *De la joie de l'âme chrétienne*, etc., etc.

[3] Luc. 10.

Neque refert quod ipse cum actuali timore peccandi operetur; nam ex vera sententia scrupulosus ita agens minime peccat. Quia conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum, non potest auferre assensum de actionis honestate prius efformatum ex Confessarii judicio, vel alio modo : *scrupuli enim*, ait Concina, *sunt quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulum possunt judicium intellectus, nullo tamen modo illud præfocare valent* [1].

Q. 7. *Quid est conscientia laxa?*

R. Conscientia laxa ea est *qua mens ex levissimis et quidem cupiditati faventibus argumentis putat esse licitum, vel esse malum parvi momenti quod illicitum est, vel est malum momenti gravissimi.*

Huc revocatur tum conscientia *pharisaica*, quæ magna parvi et parva magni facit (sic dicta a conscientia Pharisæorum culicem scrupulose excolantium, sed camelum deglutientium [2]); tum conscientia *cauteriata*, quæ quidem judicat bonum malum, et malum bonum absque ullo remorsu [3].

Q. 8. *Quænam sunt conscientiæ laxæ causæ et effectus?*

R. Ad 1. : conscientiæ laxæ causas sequentes notant versus :

Mollities, missæque preces, nimis anxia mundi
Cura, frequens lapsus, socique, cupidinis arcus.

1. Nempe est vita mollis, quæ enervat; — 2. neglectus orationis, qui nos omnino dejicit; — 3. nimia temporalium sollicitudo, quæ nos terrenos facit; — 4. peccandi consuetudo, quæ tollit peccati horrorem; — 5. familiaritas cum hominibus vitio deditis, quibus assuescimur; — 6. demum luxuria, quæ impedit quominus Christianus ad spiritualia inclinetur, et tendat.

R. Ad 2 : effectus laxitatis hic exhibet versiculus :

Cæcutiens, durum, pia spernens, neque dolens cor.

1. Nempe est cæca animi tranquillitas post peccatum; —

[1] Ait etiam Stapf, § 78 : « Contra conscientiam agere absolute nulli hominum licet; verum persuasio scrupulosorum non est dictamen conscientiæ, sed merus tumultus phantasiæ, per quem vox rationis supprimitur, ut audiri nequeat. »

[2] Matt. 23.

[3] 1 Tim. 2. — Cauterium est a græco *caiô, ardere.*

2. insensibilitas ad pia monita ; — 3. irrisio piarum exercitationum ; — 4. *impœnitens cor thesaurizans sibi iram in die iræ* [1]. Hæc siquidem omnia in laxitatis amatore videre est.

Q. 9. *Quænam sunt conscientiæ laxæ remedia?*

R. Hæc præcipue sunt laxitatis remedia :

1. Dierum aliquot secessus, quo animus Deo et sibi vacet, dicente Scriptura : *Ducam eam in solitudiuem, et loquar ad cor ejus* [2].

2. Frequens et humilis oratio cum novissimorum meditatione juxta illud : *Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* [3].

3. Quotidiana conscientiæ discussio quoad omnia quæ per diem acta sunt, secundum illud : *Redite prævaricatores ad cor* [4].

4. Frequens optimorum librorum lectio humilis ac fidelis. In lectione nos alloquitur Deus, sicuti nos in oratione alloquimur Deum [5].

5. Promptum confugium post peccatum ad Pœnitentiæ sacramentum, ne animæ vulnus incrudescat.

6. Malorum fuga et conversatio cum bonis ; nam *qui cum sapientibus graditur sapiens erit : amicus stultorum similis efficitur* [6].

Quæ omnia includuntur hisce versiculis :

Secessus, prex, examen, pia lectio crebra,
Sit confessio, sit fuga, sint hæc pharmaca laxo [7].

§ 2. — De conscientia certa, et dubia.

Q. 1. *Quid est conscientia certa?*

R. Conscientia certa est ea *qua quis prudenter et absque*

[1] Rom. 3.
[2] Os. 2.
[3] Eccli. 7.
[4] Is. 46.
[5] *Vid.* S. Alphonsus, *Apparecchio alla morte ; Riflessione sulla passione di G. C. Pratica di amar G. C.*, etc., etc.
[6] Prov. 13.
[7] *Vid.* hac de re 1. S. Alphonsus tum epist. *Sull' utilità degli esercizj fatti in solitudine :* tum lib. *Meditazione per otto giorni ;* — 2. Belleccio, *Exercitia S. P. Ignatii :* hæc elegantissime italice donavit P. Bresciani ; — 3. Rossignoli, Cattaneo, Malfei, Petitdidier, Dierlins, etc., *Exercitia.*

rationabili errandi formidine judicat, aliquid in particulari esse bonum vel malum, licitum vel illicitum. Seu exactius *est prudens ac firmum judicium congruentiæ vel disconvenientiæ cum morum regulis de actu quem ponere hic et nunc vel prætermittere meditamur.*

Ex quo patet discrimen inter conscientiam *veram* et *certam.* Veritas enim respicit objectum, ita ut tale in se revera sit quale judicatum fuerit. Certitudo autem respicit subjectum, quatenus quis prudenter judicat rem illam ita esse, licet forsan in se talis non sit [1].

Q. 2. *Quotuplex a Theologis distinguitur certitudo moralis?*

R. Duplex distinguitur certitudo moralis : directa nempe et reflexa.

Directa oritur ex principiis propriis et intrinsecis rem ipsam afficientibus. Sic, v. g., judex hac certitudine innititur quando condemnat reum, eo quod processus ejusdem causæ subministrat certissima ipsius criminis argumenta.

Reflexa e contrario petitur a principiis generalibus rem ipsam afficientibus tantum extrinsece, ex quibus tamen recte arguitur licitum esse in praxi illud quod in se et directe non potest demonstrari licitum. Sic judex ex rationibus intrinsecis causam immediate afficientibus dubius est an Titius sit absolvendus, an vero condemnandus; sed ex illo principio reflexo et generali : *In dubio favendum est reo,* concludit Titium esse absolvendum [2].

Sed (dices) *principium reflexum non potest facere plus quam principium directum; atqui in hypothesi principium directum non parit certitudinem moralem, ergo neque reflexum.*

Distinguo majorem : principium reflexum non potest facere plus quam principium directum, si sermo sit de veritate opi-

[1] Hinc est quod conscientia potest esse certa, quin tamen sit vera, uti est conscentia invincibiliter errans : certa videlicet *subjective*, ut scholastice loquamur; non tamen vera *objective.*

[2] Ista principia dicuntur *reflexa*, eo quod a proprio, immediato et directe eorum objecto ad aliud per ratiocinationem quasi *flectantur*, ita ut per ea possit recte definiri proposita controversia.

nionis, *concedo;* si sermo sit de ejusdem usu, *nego.* Oportet nempe attente distinguere veritatem opinionis ab usu ejusdem; aliud enim est quærere utrum hæc opinio vera sit objective, an non: et aliud est quærere utrum liceat hac opinione uti in praxi, licet sit dubia?

Jam vero quando disputatur de ipsâ opinionis veritate, certe apparet non posse majorem effectum producere principium reflexum quam principium directum. Sed res ita non est quando disputatur de opinionis ejusdem usu; tunc enim potest contingere ut principium directum opinionem relinquat in statu dubii quoad veritatem objectivam, id est in se, et principium reflexum eam constituat in statu certitudinis quoad honestatem subjectivam, id est in subjecto agente. Uti patet in milite qui dubius est de justitia belli quod gerit, et concludit sibi fas esse nihilominus pugnare in bello ipso, innixus videlicet illo principio utique reflexo: *in dubio possidet præceptum Superioris, ideo illi obediendum est.*

Sed (inquies) *ex hoc sequeretur absurdum, quod nempe de eodem objecto haberi posset dubium simul et certitudo.*

Nego *sequelam;* dubium enim et certitudo in hoc casu non sunt de eodem objecto, cum habeant objectum omnino diversum. Videlicet dubium respicit *veritatem* opinionis in se, certitudo respicit *honestatem* actionis in illo qui tali utitur opinione.

Sic nonne posset miles esse dubius an bellum sit injustum, et simul esse certus moraliter quod licitum sit illud inire ex principio reflexo jam declarato, quod constituit certitudinem honestatis moralis?

Q. 3. *Quid est conscientia dubia?*

R. *Conscientia dubia est suspensio judicii circa bonitatem vel malitiam alicujus actus in particulari.* Id nempe evenit, quando conscientia assensum suum suspendit pro utraque parte dubii, et remanet anceps et hæsitans circa actionis suæ moralitatem.

Cum tamen conscientia sit judicium rationis practicum, et hic non habeatur nisi judicii suspensio, patet conscientiam dubiam non esse conscientiam veri nominis, sed tan-

tummodo improprie dictam et usu scholarum acceptam [1].

Q. 4. *Quotuplex dividitur dubium?*

R. Dubium dividitur :

1. *In dubium juris*, et *dubium facti*. — *Dubium juris* est quando dubitatur vel de lege, vel de ejus obligatione, vel de legitima legislatoris potestate : v. g. an jejunium tali die revera in lege præceptum sit? an lex jejunii in tali casu obliget, necne? an legislator possit in tali casu jejunium præscribere? — *Dubium* vero *facti* est quando dubitatur an aliquid contra legem peractum fuerit : v. g. si dubitetur an homo percussus clericali qualitate sit præditus, necne?

2. *In positivum*, et *negativum*. — *Primum* est quando pro utraque parte stant rationes æquales, aut ferme æquales. — *Secundum* est cum ex neutra parte suppetunt rationes, vel non suppetunt nisi admodum leves. Sicut statera stat in suspenso sive in æquilibrio tam si nulla quam si æqualia in utraque lance pondera ponantur [2] : a pari, homo dubius hæret in sua inquisitione, tam si nullas habeat hinc inde rationes quam si habeat æquales pro duplici contraria opinione.

3. Ipsum dubium juris dividitur in *speculativum*, atque in *practicum*. — *Speculativum* est quando dubitatur de principio morum generali, vel de bonitate actionis in se, abstrahendo a præsentibus circumstantiis : v. g. an pingere die festo sit opus servile, necne? an tale bellum sit justum, an vero injustum? — *Practicum* est quando dubitatur an actio singularis cum circumstantiis suis et in ordine ad finem agentis sit licita, an illicita : v. g. an liceat mihi in his circumstantiis constituto facere opus servile die festo? an liceat mihi servo hac in re domino meo præcipienti obtemperare?

Quare inter utrumque dubium intercedit discrimen quod

[1] Unde aliis sic placet conscientiam dubiam definire, ut sit : *status animi qui sibi conscius est se non habere sufficientes rationes ut certo judicet sibique persuadeat se cognoscere moralitatem specialis actus de quo quæritur.*

[2] Hæc similitudo est S. Basilii, *Ep.* CCIV, *edit. Maur. ad Neocæsarenses.*

intercedit latissimum inter verum et licitum. Dubium nempe *speculativum* licet in obliquo et secundario seu consequenter respiciat etiam licitum; in recto tamen et principaliter respiciat verum. Dubium vero *practicum* respicit directe, immediate et primario ipsum licitum.

Q. 5. *Utrum, stante dubio speculativo, possit haberi moralis certitudo de honestate actionis?*

R. Affirmative: stante dubio speculativo, potest haberi moralis certitudo de honestate actionis. Dubium enim speculativum non excludit practicam hanc moralem certitudinem; nam aliæ sunt rationes quibus judicamus *de rei veritate*, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. an bellum quod geritur sit justum, necne? et aliæ sunt rationes quibus judicamus *de honestate actionis*, v. g. an in bello prædicto liceat subditis, sic imperante Principe, præliari?

Res clarius patebit exemplo judicis qui, ex rationibus intrinsecis et directis, dubius est num Titius, v. g., sit reus, an non? attamen ex illo principio reflexo ac generali, nempe *in dubio favendum esse reo*, Titium absolvit. Judex videlicet laborat quidem dubio speculativo, quia, spectatis rationibus intrinsecis, dubius hæret an reus sit absolvendus, necne; sed tali dubio non obstante efformat sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis in reo absolvendo, illud amplexus principium: *in dubio favendum est reo.*

Ex his patet quomodo actio cujus honestas speculative dubia est possit in praxi evadere moraliter certa, et practice tuta.

Q. 6. *An, stante dubio practico de honestate actionis, liceat agere?*

R. Stante dubio practico de honestate actionis, nefas est agere; Scriptura enim aperte dicit: *Omne quod non est ex fide peccatum est*[1], sive quod non est ex intima persuasione quod sit licitum peccatum est. Atqui illud quod fit in dubio practico de honestate actionis nequit conjungi cum intima persuasione quod sit licitum.

[1] Rom. 4.

Accedit quod ille qui se exponit periculo peccandi jam peccat, dicente Ecclesiastico : *qui amat periculum peribit in illo*[1]; atqui agens in dubio practico de honestate actionis se exponit periculo peccandi : ergo jam peccat. — Peccat autem peccato ejusdem speciei cujus est peccatum de quo dubitatur. Hinc qui dubitat actionem suam esse furtum furto peccat; cum talis se committat illius discrimini.

Sed quid (dices) *si quis apprehendat quidem quod agit esse peccatum, sed non advertat an mortale sit, an veniale ?*

Si homo sit timoratæ conscientiæ qui neque in confuso advertat ad periculum graviter peccandi, nec objectum sit ex se mortale, probabilius non peccat nisi venialiter; ex his enim merito infertur non apprehendi peccatum uti mortale. — Mortale tamen erit si secus esset; *quia*, uti ait S. Antoninus ex S. Thoma, *periculo se exponit mortalis* qui operatur in eo dubio[2].

Q. 7. *Quomodo practice dubitans de honestate suæ actionis se gerere debet ut conscientiam practice certam sibi valeat efformare ?*

R. Si dubium est inane, illud despiciendo deponat; nulla enim obligatio inducitur sine rationabili fundamento.

Si vero dubium grave est, tunc, si dubitans sit rudis, consulat peritos; cum ex se sibi non valeat conscientiam certam efformare. — Si vero persona litteris exculta sit, illud deponat inquirendo principium aliquod reflexum de honestate actionis, et juxta illud operetur. Si tamen non valeat hic et nunc illud sibi efformare judicium, neque habeat a quibus consilium petat, et velit agere, eam debet partem eligere quæ ab omni periculo peccati removet : alioquin peccaret in eo quod se committeret discrimini[3].

[1] Cap. 3.

[2] 1. p. t. III, c. 10.

[3] Hæc resolutio præ oculis semper est habenda in omnibus dubiis materiis, de quibus erit in totius Operis nostri decursu. Et mirum sane quod nonnulli nos imprudentiæ accusent, quasi mens nostra sit omne dubium illico contemnendum esse, et nullo præmisso examine, ac quasi occlusis oculis, nos tunc tuto posse quod favet libertati sequi. Hoc quidem imprudentissimum esset : at quis unquam docuit tale ?

Nos semper loquimur de dubio, quod tale permanet, etiam post adhi-

Q. 8. *Quænam sunt principia quibus innixa conscientia evadere potest practice certa de actionis suæ honestate aut malitia?*

R. *Principium primum* et ceterorum principalissimum, cui innixa conscientia evadere potest practice certa de actione est quod *lex dubia non potest inducere obligationem certam*. Hoc a nemine negari potest; unde ad rem ait Benedictus XIV : *Non si debbono porre legami certi quando non vi è una chiara legge che l'imponga* [1]. — Ex hoc autem enascitur *aliud principium*, quod nempe *in dubio melior est conditio possidentis*. Quæ duo diversa sunt; nam 1^m^ fundatur in hac ratione, quod lex vim non habet obligandi, nisi certo atque sufficienter sit promulgata; 2^m^ huic innititur, quod homo est in certa possessione suæ libertatis [2].

Hinc in dubio morali videndum est utrum possideat lex, an vero libertas hominis? Nos dicimus aliquando possidere legem, aliquando hominis libertatem : et sic, quando possidet lex, semper pro ea standum erit; quando autem possidet libertas, stari poterit etiam pro libertate, maxime si charitas et prudentia suggesserit. Ita ut qui hoc in casu adhuc voluerit legem implere laudandus sit; si vero egerit contra, non sit damnandus uti reus peccati.

Qua regula (dices) *dignoscitur utrum possideat lex, an libertas?*

Ad dignoscendum pro qua parte in dubio morali stet possessio, videndum erit pro qua stet præsumptio [3]. Præsumptio

bitam pro rei gravitate diligentiam ad illud resolvendum, tum illud intimius rimando, tum utriusque partis argumenta sedulo pensitando, vel doctos pro temporis opportunitate consulendo. En casus quo quis valet aliquo principio reflexo practicam conscientiam efformare de honestate suæ actionis, dubium vincendo. Quod una vice pro omnibus dictum esse volumus.

[1] *Notificatione* XIII. — Vid. etiam dicenda de Legibus, c. VI.

[2] *Vid.* S. Alphonsus, *Dell' uso moderato dell' opinione probalile*, c. 3, *n.* 5.

[3] Præsumptio est suppositio quæ fit, vel fieri debet, suadente causa; seu est judicium de aliquo particulari ignoto per aliud generale notum, ac ordinarie contingens : et ideo præsumptio dicitur nasci *ex communiter contingentibus*.

Hoc vel ipsa natura dictat : sic, cum homo sit natura sua bonus, ideo

autem stat semper pro ea parte quæ non tenetur per se ipsam factum probare ; sed onus probandi transfert in partem alteram. *Factum* nempe *non præsumitur, nisi probetur :* quod est *tertium principium* nobis traditum ab ipsa lege de probationibus. Idcirco in dubio factum nunquam præsumitur, sed semper probandum est.

Quod si factum ipsum sit certum, v. g., si matrimonium certe initum sit, et solum dubitetur utrum rite initum fuerit, an non, tunc aliud recurrit principium, quod *quarto loco* adsignari potest hisce verbis contentum : *In dubio omne factum præsumitur recte factum,* sive *præsumitur factum quod de jure faciendum erat,* videlicet *standum est pro valore actus*[1].

omnis homo in dubio virtuosus præsumitur ; ac tunc tantummodo uti malus habetur, quando id clare dignoscitur : quo in casu cessat suppositum, et prædicatur verum ; et inde natum est axioma : *præsumptio cedit veritati.*

[1] Clarius patebit doctrina hæc, si ad praxim reducatur exemplis :

1. Titius, v. g., incolit domum, et ideo præsumitur habere jus in illam, et eam possidere ; sed quid ? insurgit Sempronius, qui ipsum vult exturbare. Cujusnam erit onus probandi ? Profecto Sempronii, et sufficit Titio si dicat se fuisse atque adhuc esse dominum domus illius.

2. Dubitatur, v. g., an lex condita sit, necne ? ex primo principio, cum *lex dubia nequeat parere obligationem certam,* clare deducitur nos non teneri legem illam implere. — Si vero dubitetur an lex jam certe condita fuerit abrogata, necne ? tunc tenebimur legem implere ; quia tunc lex possidet ex altero principio : *in dubio melior est conditio possidentis.*

3. Dubitatur, v. g., an lex sit justa, an injusta ? lex ista vim suam habet ob quartum principium, quod nempe *in dubio præsumatur factum quod de jure faciendum erat.* Legislator enim de jure tenebatur condere legem justam ; tenendum ergo legislatorem egisse quod ab eo de jure agendum erat.

4. Dubitatur, v. g., an ad jejunium teneatur adolescens de quo incertum est an expleverit annum ætatis suæ 21 ? item dubitatur de sene an pervenerit ad annum 60, quo completo in multorum sententia a jejunii lege liberatur ? Ex allatis principiis patet responsio, nempe adolescentem non teneri ad jejunium, quia tunc possidet ejusdem libertas ; ex adverso teneri senem, quia possidet præceptum jejunii. — Idem dicendum, v. g., de eo qui est in sabbato, et dubitat utrum pervenerit hora mediæ noctis, an non ? iste non potest manducare carnem, quia adhuc possidet præceptum abstinentiæ. E contrario autem si quis de hora mediæ noctis dubitet in feria quinta, tunc poterit carnem manducare, quia adhuc possidet ipsius libertas.

Alia exempla vid. apud S. Alphonsum, *Opus Mor., l.* 1, *nn.* 27 et 95.

Sed (inquies) *principia ex quibus regula desumitur circa honestatem actionis debent esse moraliter certa, ut certa conclusio deducatur; atqui talia non sunt dicta principia, cum plures ea negent.*

R. Dicta principia certa sunt in se, et ea omnes admittunt, ac leguntur passim in utroque jure; discrepantia est tantum in illorum applicatione : porro nos utpote generalia ea ad omnia applicare merito non dubitamus. — Neque certo sufficientem causam adducere possunt adversarii, cur ea ad particularia velint restringere, ut patet discurrendo de singulis : quod satis est ut tuti esse possimus. Neque enim in contingentibus certitudo physica requiritur, sed sufficit moralis; alioquin rigorismus induceretur.

Adde neque probabilioristarum principia inconcussa in se esse ineluctabiliter et ex omni parte; quantumcumque enim certi simus nos bene agere, tamen evenire potest ut in se, re cognita, aliter sit agendum; nam res subjective certa potest esse objective falsa. Sic, v. g., si tu dubitas an voveris Deo aliquid, puta calicem, in sententia probabilioristarum teneris de voto; sed quid si jam reddito voto certo cognoscas te revera non vovisse? nonne laborasses falso supposito? nonne reddidisses quod non debueras?

Unde patet nulla esse reflexa principia, quæ radicitus quæstionem solvant atque in se; attamen liberant a formali peccato, quatenus nempe tum probabilistæ, tum probabilioristæ illorum principiorum usu efformant practicum judicium de honestate actionis.

§ 3. — De conscientia probabili, et improbabili.

Ut quæ sumus dicturi clarius percipiantur, aliquid præmittendum de probabilitate et opinione, ex quibus conflatur conscientia probabilis[1].

[1] *Probabile* juxta vim nominis est id quod probari potest. Olim sumebatur pro eo quod erat unice certum : hoc sensu Nazianzenus doctrinam de necessitate Fidei in J^m C^m probabilem dixit (*Orat.* 22). In sacra Scriptura vero probabile sumitur pro eo quod est adprobatione nostra dignum juxta illud 2 Tim. 2 : *Sollicite cura te ipsum probabilem exhibere Deo.* Nunc communi Theologorum usu illud est quod absolute certum non

Q. 1. *Quid est probabilitas, et quotuplex?*

R. Cum Antoine : *Probabilitas est motivum grave, sed absolute fallibile, reddens opinionem verisimilem.*

Quadruplex autem est probabilitas : alia *intrinseca*, et alia *extrinseca;* alia *facti*, et alia *juris*. — *Intrinseca* est quæ innititur rationum momentis desumptis ab ipsa natura rerum, de quibus agitur. — *Extrinseca* est quæ, prætermissis rationibus intrinsecis, tota fundatur in auctoritate Doctorum. *Probabilitas facti* est quæ versatur circa rei veritatem sive substantiam, v. g. an Baptismus collatus cum lixivio sit validus, an nullus? — *Probabilitas* demum *juris* versatur circa honestatem actionis, v. g. an liceat Baptismum ministrare cum lixivio?

Q. 2. *Quid est opinio?*

R. Opinio *proprie et stricte* accepta non aliud significat, penes Philosophos, quam *actum illum intellectus nostri quo fertur in unam partem cum formidine alterius;* id est cum timore, ne altera pars sit vera, et ea in quam fertur sit falsa. Sic, v. g., dux militiæ, pendens incertus inter duos modos aggrediendi hostem suum, perpensis omnibus circumstantiis, unum elegit cum formidine tamen ne modus electus sit falsus, et alter non electus sit verus. Ex quo patet talem assensum intellectus esse imperfectum ; nequi enim intellectus noster perfecte assentiri illi parti quam formidat esse falsam.

Diximus *proprie et stricte;* nam sæpe occurrit hoc nomen, et penes SS. Patres et veteres Scholasticos acceptum late et improprie, ad significandum videlicet levem quamcumque credulitatem et propensionem apparentem, nullisque sat gravibus argumentis innixam.

Q. 3. *An opinio differat a dubio, errore, et scientia?*

R. Affirmative : opinio differt a dubio, errore et scientia:

1. Opinio, uti hic accipitur, differt a *dubio*, quia dubium est suspensio assensus cujuslibet in quamcumque partem ;

est, gravibus tamen innititur fundamentis. — *V.* Bergier, *Dict. de Théologie*, v° *Probable.*

[1] S. Thom. 1 p., q. 79, a. 9.

— 2. ab *errore* tum materiali, quia iste est id quod est certo falsum; tum formali, quia iste est assensus mentis scienter approbantis verum pro falso, vel falsum pro vero; — 3. a *scientia*, nam opinio semper conjungitur cum formidine oppositi; scientia vero formidinem istam prorsus excludit. Et ideo veritas cognita sine formidine dicitur *scientia* vel *certitudo;* veritas autem cognita cum formidine oppositi dicitur *opinio* : ita ut adhærere scientiæ sit sequi veritatem certam; adhærere autem opinioni sit sequi veritatem probabilem.

Hoc clarissime Angelicus : *Assentit intellectus alicui dupliciter : uno modo, quia ad hoc movetur ab ipso objecto...; alio modo, non quia movetur ab objecto proprio, sed per quamdam electionem voluntarie declinans in unam partem magis quam in aliam. Si hæc sit cum dubitatione et formidine alterius partis, erit opinio; si autem sit cum certitudine absque tali formidine, erit fides* [1].

Q. 4. *Quid est conscientia probabilis, et opinio probabilis?*

R. Ad 1 : Conscientia probabilis est illa *per quam aliquis, innixus opinione probabili, format sibi dictamen practicum suæ rationis ex certis principiis reflexis sive concomitantibus ad licite operandum.* Sic, v. g., miles qui pergit ad bellum dubitando utrum illud sit justum, an non, format sibi practicum rationis dictamen, quo tutus in sua conscientia ad bellum procedere potest, ex illo principio reflexo seu concomitante : *in dubio obtemperandum est superiori.*

R. Ad 2 : Opinio probabilis in genere morum (de qua solum hic agimus) est *ille actus nostri intellectus quo, gravi quidem, sed fallibili fundamento innixi, et cum formidine oppositi, judicamus aliquid esse licitum vel illicitum in se.*

Dicimus *in se :* nam quoad nos in agendo debet semper adesse certitudo moralis; *quod* enim *non est ex fide peccatum est* [2].

[1] 2, 2, q. 1, a. 4.

[2] Ex dictis eruitur : 1. opinionem probabilem a conscientia probabili differre in hoc quod *illa* judicet aliquid esse bonum vel malum, licitum vel illicitum abstrahendo a praxi, sive ab actuali exercitio et ultimo dicta-

Q. 5. *Quotuplici modo considerari potest opinio probabilis?*

R. Duplici modo considerari potest quælibet opinio probabilis, nempe vel in se ipsa et in sua probabilitate propria, vel respective et comparate ad opinionem aliam.

Opinio probabilis, ait Staïdel in notis ad Theologiam Moralem Antoine, *considerari potest vel solitarie, et extra concursum alterius probabilis oppositæ; vel conjunctive, et in concursu alterius* [1].

A. — *De Opinione probabili considerata in se ipsa et in sua probabilitate propria.*

Q. 1. *Quotupliciter opinio in se considerata potest dici probabilis?*

R. Opinio quælibet considerata in se ipsa, et in sua probabilitate propria duplici modo potest esse et dici probabilis, nempe *ab intrinseco*, quando nititur probabilitate intrinseca, id est argumentis desumptis ab ipsa rei natura; et *ab extrinseco*, quando nititur probabilitate extrinseca, id est argumentis desumptis ab auctoritate, nempe a numero simul et pondere Doctorum qui opinionem defendunt.

Iterum opinio in se probabilis potest esse talis vel *apparenter* tantummodo et *leviter*, vel *vere* et *satis graviter*. — Prima illa est quæ aliquo quidem fundamento innititur; sed apparenti et levi, ita ut non valeat assensum viri prudentis ad se pertrahere. — *Secunda* ex adverso est ea quæ innititur fundamento solido et satis gravi, vel intrinseco rationis, vel extrinseco auctoritatis, ita ut bene valeat sibi comparare assensum prudentum.

mine practico; *hæc* vero judicet actum ipsum in praxi, seu in exercitio actuali, id est cum suis omnibus circumstantiis atque hic et nunc ponendum, illumque declarat uti bonum vel malum, licitum vel illicitum per ultimum dictamen practicum.

2. Inter opinionem et conscientiam probabilem, ac opinionem et conscientiam laxam adesse discrimen latissimum. Quia conscientia et opinio probabilis habet pro suo fundamento argumenta satis gravia, quæ vel legi superioris vel libertati hominis favent; conscientia vero et opinio laxa habet pro suo fundamento argumenta levissima, et quæ favent cupiditatibus.

[1] Tract. de Consc., c. 4.

Ut autem opinio censeri possit vere ex satis graviter probabilis, hæc necessario requiruntur :

1. Ut nihil certi adsit contra illam *neque* ex Scripturis, *neque* ex Conciliis, *neque* ex definitionibus Pontificum, *neque* ex ratione theologica. Etenim si contra illam quid hujusmodi adesset, probabilitas quæcumque poterit aliquo modo apparere talis, sed in se nunquam talis revera erit; cum veritas nequeat esse contradictoria.

2. Ut opinio contra omnia argumenta quæ ei opponi possunt, talem adhuc in se vim retineat, ut prudentis assensum valeat sibi comparare ; alioquin illius probabilitas haberetur destructa. Hoc facile deduci poterit ex qualitate Auctorum qui eam tuentur, si gravitate, doctrina, experientia, pietate aliisque dotibus præstent insigniter.

Q. 2. *An usus opinionis probabilis in se, et in sua probabilitate consideratæ sit licitus?*

R. Certum inprimis est nunquam licere in re morali opinionis illius usum quam in Scholis appellant leviter et tenuiter probabilem, quæ nempe innititur quidem aliquo fundamento, sed non tam forti, ut possit ad se pertrahere assensum prudentis ; nam in his rebus *parum pro nihilo reputatur.* — Accedit quod Innocentius XI damnavit hanc, n. 3, propositionem : *Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

Quapropter tota quæstio reducitur ad usum opinionis probabilis, quæ vere, solide et satis graviter probabilis sit. Non defuerunt Doctores (*rigoristæ* ideo dicti) qui tradiderunt esse prorsus illicitum in moralibus usum opinionis probabilis cujuscumque, non solum talis vere et satis graviter, sed neque etiam probabilissimæ. Ab istorum officina prodiit notissima illa propositio ab Alexandro VIII damnata contra Sinicchium anno 1690 : *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.*

Item Doctores istos refellit Angelicus, inquiens [1] : *Certitudo*

[1] 2, 2, q. 20, a. 2.

non est similiter quærenda in omni materia : in actibus humanis, super quibus constituuntur judicia et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa; eo quod sunt circa contingentia el variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ in pluribus veritatem attingit, et si in paucioribus a veritate deficiat[1].

Dices : *ad honestatem actionis necessaria est certitudo moralis de honestate ipsa; atqui ille qui agit cum opinione tantum probabili, etsi solida et satis gravi, non habet hanc certitudinem. Opinio enim probabilis, quantacumque sit ejus probabilitas, semper conjuncta est cum formidine oppositi, ideoque cum ipso dubio.* Ergo,

R. 1. *Indirecte.* Si hoc argumentum valeret, jam excluderet usum opinionis etiam probabilissimæ, cum etiam ista semper conjuncta sit cum aliqua formidine oppositi; etiamsi enim sit probabilissima, tamen fines probabilitatis non egreditur. Et ideo redderetur absurda doctrina Alexandri VIII, qua condemnavit, sub n. 3, illam propositionem : *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.*

R. 2. *Directe* negando minorem. Ille qui agit cum opinione probabili vere et satis gravi efformat sibi dictamen moraliter certum de honestate actionis suæ ex principiis reflexis. Patet exemplo judicis qui, stante dubio an reus sit absolvendus, necne, efformat sibi conscientiam moraliter certam de honestate actionis suæ in reo absolvendo per illud principium : *In dubio favendum est reo.*

A pari, qui agit cum opinione probabili in casu nostro,

[1] Hoc argumentum facile extendi potest etiam ad usum opinionis vere et graviter probabilis, sive legi faveat sive libertati. Si nempe in actibus humanis, ex D. Thoma, non requiritur certitudo demonstrativa, ergo vera et gravis probabilitas sufficiens erit. Sane licitus dici debet usus illius opinionis quæ per se difformis non est rectæ rationi; atqui talis est opinio vere graviterque probabilis. Nam si foret difformis, non fulciretur motivo gravi, neque moveret animum viri sapientis.

Denique fas est uti opinione quæ excludit omne dubium practicum in agente, atqui talis est opinio vere graviterque probabilis. Ubi enim adest contra legem argumentum solidum et grave, jam illa evadit incerta et dubia; lex autem incerta et dubia non obligat : sic liberum restat agenti illam sequi, vel non sequi.

non agit innixus ipsa suæ opinionis probabilitate, sed ipsa certitudine morali de honestate actionis suæ. Quia sic ille secum ratiocinatur : *Quando opinio contra legem est vere et satis graviter probabilis, lex evadit dubia et incerta : atqui lex dubia et incerta non obligat. Quod si non obligat, ego possum agere quod mihi magis arriserit. Ergo, stante vera et satis gravi probabilitate opinionis meæ, ego quidquid agam, semper honeste agam*[1].

Instabis : *agere opinando non est agere cum certitudine morali de honestate actionis; atqui agere cum opinione tantum probabili, licet vere et satis graviter tali, semper est agere opinando.*

R. Si quid valeret hoc argumentum, rejiciendus esset etiam usus opinionis inter probábiles probabilissimæ contra definitionem Alexandri Pontificis; nam quoadusque opinio est, semper aliquam formidinem includit, cum id sit de illius natura.

Sed directe respondendo distinguendum est : *Agere opinando non est agere cum certitudine morali de honestate actionis;* si opinio sit circa honestatem actionis ipsius, seu si opinio sit subjectiva, concedo; si opinio sit tantummodo circa veritatem, seu objectiva, nego.

Etenim qui agit cum opinione probabili vere et graviter tali agit quidem opinando circa veritatem rei (*objective*); quia semper habet formidinem ne propositio contraria sit vera. Sed non agit opinando circa honestatem actionis suæ propriæ (*subjective*); quia circa hanc jam sibi efformavit dictamen practicum tutum et mortaliter certum. — Agit uno verbo cum formidine speculativa; sed non agit cum formidine practica. Atqui hæc duo omnino differunt inter se, ita ut cum prima agere quidem liceat, tametsi nefas sit agere cum secunda. Unde sic opinari pertinet ad prudentiam, ut ait Angelicus, qui dicit : *Prudentiam esse in opinativa parte*

[1] Hoc uno principio omnia adversariorum objecta de facili solvi possunt; ac proinde fastidiosum nobis est pluribus ea prosequi. Attamen id tyronibus nostris utile est, qui ex modo diverso, quo adversarii proprias adstruunt rationes, nonnumquam in responsione hærent, licet facile sit eas dissolvere, si bene ediscant evolvere hoc cardinale principium.

a nimæ, et versari circa operabilia contingentia, quæ nempe possunt sese aliter habere.

Ergo (subjunges) *si ita est, qui probabiliter agit prudenter agit; atqui hoc consequens falsum est; ergo et antecedens.*

R. Distinguendo : consequens falsum est, si nostra actio moralis innitatur sola probabilitate, *concedo;* secus, *nego.* Juxta sententiam nostram nemo potest opinionem aliquam sequi eo ipso quod sit vere et satis graviter probabilis ; cum per nos ad licite operandum non sufficiat dictamen probabile, sed requiratur dictamen certum, seu certitudo moralis de honestate actionis, dicente ipso Apostolo : *Omne quod non est ex fide peccatum est.*

At eam opinionem libere quilibet sequi potest, etsi contra legem, quia (en ratio quam nunquam satis repetere possumus, quæque semper præ oculis habenda est diligenter) quia agens in tali casu recte judicat legem esse dubiam, et idcirco sibi nullam ex ea oriri obligationem : cum lex dubia ex communi Theologorum et Juristarum sententia non obliget. Et hoc modo de honestate actionis suæ non habet dictamen tantum probabile, sed moraliter certum [1].

Sed nonne (dices ultimo) *ab usu opinionis probabilis ortæ sunt tot sententiæ in Theologia Morali valde laxæ, et mori-*

[1] Hæc verba : *qui probabiliter agit prudenter agit*, et vera et falsa sunt, si ita loqui fas est. *Falsa*, si illis tantum insistatur, ut nempe ideo simpliciter actio ponatur, quia est probabilis ; nam ad agendum requiritur moralis certitudo. Et en quo sensu Alphonsus Noster dicere potuit in quadam sua Dissertatione : « Plusieurs me dénigrent en disant que je suis probabiliste ; je fais voir de nouveau, dans ce petit opuscule, que je ne suis point probabiliste, et que je n'adopte pas le probabilisme, mais que je le réprouve. »

Vera, si accipiantur hoc sensu, quatenus probabilitas in causa est, ut per discursum ad aliquod principium deveniamus certum ac firmum. Unde qui ad nauseam usque nobis opponunt hoc effatum, et magno eloquio ejus impromptitudinem adstruunt, acrem verberant.

Item notandum quod aliquando Theologi Moralistæ, brevitatis ergo, sententiam quam amplectuntur probabilem simpliciter appellant : quod quidem non est velle agere cum formidine ; illud enim *probabile* (si alia ratione non destruatur) in eorum sententia dicit certitudinem, per illum nempe discursum, quem subintelligunt, et supra innuimus. Hoc autem et in præsenti Opere nostro notetur.

bus noxiæ? — Et tot etiam prodierunt propositiones a Summis ipsis Pontificibus condemnatæ?

R. Ad 1 : Falsum est ab usu opinionis vere graviterque probabilis ortum habuisse sententias laxas in Theologia Morali ; opinio enim vere et graviter probabilis innititur vero et gravi fundamento, etsi possit esse falsa : sententia autem laxa omni vero et gravi fundamento caret ; ergo hanc ab illa, uti effectum a causa, derivare repugnat. — Morum autem corruptela oritur quidem ab usu sententiæ laxæ, hoc ipso quia caret vero et gravi fundamento ; non vero ab usu opinionis vere et graviter probabilis ob rationem contrariam [1].

R. Ad 2 : Falsum pariter et consequenter est ab usu dictæ opinionis ortas esse tot etiam propositiones condemnatas. Istæ, si verius loqui velimus, originem habuere suam *vel* a mentium humanarum imbecillitate, *vel* a nimia ingeniorum quorumdam audacia atque effrenata licentia : quæ duo locum habere possunt tam in iis qui tenent opiniones probabiles quam in iis qui eas despiciunt. — Sane si Pontifices Maximi existimassent usum illius opinionis esse fontem tot malorum, quomodo fieri potuit ut de rivulis quidem obtruncandis curam haberent, fontem autem nunquam exstinguere voluerint : quod uno decretorio judicio tam facile potuissent efficere [2] ?

Q. 2. *An usus opinionis vere graviterque probabilis in rebus moralibus sit novus, et majoribus nostris inauditus?*

R. Sunt utique Theologi nonnulli qui clamitant usum opinionis probabilis in rebus moralibus prorsus esse novum. Sed falsum est : licet enim hæc quæstio suis scholasticis terminis non fuerit proposita, nisi anno 1577 a Patre Bartholomæo Medina Ordinis Prædicatorum in Hispania ; quoad

[1] *Vid.* Bergier, *Dict. de Théologie.* v° *Probabilisme.*

[2] *Vid.* Celebris Canonista Christianus Lupus, *De antiquitate, auctoritate et legitimo usu sententiæ probabilis, t.* II *Oper., Venet.*, 1729. — It. Mannhart, *Ingenua indoles scientiæ mediæ, probabilismi, et gratiæ efficacis, etc.* — It. *Dissertatio protegomena* Francisci Ant. Zaccheriæ ad Moralem Theologiam Alphonsi De Liguorio, *pars* 3ª *apologetica*, quæ præfixa est editioni Taurinensi, 1846-47, typ. Marietti, ubi aliæ a Francolino et Ahelly editæ Apologiæ summatim exhibentur.

rem tamen atque substantiam antiquissima est. Et Petrus Antonius Terillus, scriptor Anglus, in suo celebrato opere *De probabilitate*[1] clare demonstrat tam sanctos Patres quam Scholasticos antiquos omnes vel fere omnes fuisse pro usu opinionis probabilis in rebus moralibus : et sententiam contrariam non fuisse auditam in Scholis, nisi ætate Cornelii Jansenii et sectatorum ejus (J).

Hisce positis, en argumentum : si usus sententiæ cujuscumque probabilis fuisset prorsus novus non quoad terminos tantum, sed etiam quoad rem et substantiam, quomodo ex rectis criticæ regulis talis, tam improvisa et tam subita mutatio posset explicari? Quali et quanto temporis spatio non opus fuisset ad convellendam sententiam contrariam, quæ in adversariorum hypothesi per tot sæcula in Ecclesia Catholica tam profundas egisset radices?

Quidquid igitur nonnulli dicant, semper verum erit quod hac de re nobis tradit celeberrimus Pater Paulus Segneri, veteres nempe nostros eam semper tenuisse regulam in agendo, ut :

1. Legi firmiter adhærerent, qui amplius daretur vel minimus disputationi locus, quando habebatur tanquam certa.

2. Quando lex habebatur tanquam dubia, dubietatem deponere conarentur consulendo Doctores, si aderant; vel rem in natura sua per se ipsos perpendendo, si non aderant.

3. Quando opiniones Doctorum hinc inde bene perpensæ æqualibus rationum momentis adhuc inter se differrent, tunc unicuique fas esset amplecti illam quæ sibi magis placeret, deposita omni et quacumque peccandi formidine [2].

Q. 3. *An probabilitas extrinseca constituat opinionem vere et satis graviter probabilem?*

R. Affirmative : probabilitas extrinseca constituit opinionem vere et satis graviter probabilem.

Prob. 1. Ex Scripturis, ubi legitur : *inclina aurem tuam, et audi verba sapientum*[3]; at vocabulum *inclina* significat

[1] *Vid.* Tyrsus Gonzales, *Fundamentum Theologiæ Moralis*, Introd., n. 5.

[2] Lettera 1ª, *Opus cit.*

[3] Prov. 22.

profecto *audi cum humilitate, atque sapientum judicio magis defer quam tuo proprio.* — Iterum in Proverbiis [1] : *Ne innitaris prudentiæ tuæ;* ille autem dicitur non inniti prudentiæ suæ qui auctoritati sapientum ita defert, ut ob illam aliquando operetur etiam contra id quod sibi videtur, dicens secum ipse : *in verbo tuo laxabo rete* [2].

2. Ex Patribus : *Nulli dubium est,* inquit D. Augustinus, *gemino pondere nos impelli ad discendum, auctoritatis atque rationis* [3]. Et D. Thomas clarius [4] : *Auditor diversorum magistrorum tenentium contrarias opiniones potest sequi quam velit, nisi aliter determinetur esse contra Fidem ab Ecclesia* [5].

3. Ex ratione : Probabilitas extrinseca, si bene et in se perpendatur, resolvitur in probabilitatem intrinsecam ; adest enim certa præsumptio quod Doctores, cum opinionem aliquam tradiderunt, bene penitusque perspexerint rei veritatem in se; neque illam tradere voluerint, nisi rationibus satis validis et momentosis innixi. — Quis enim audeat cogitare eos temere fuisse locutos? *Aliquis parvæ scientiæ,* ait Angelicus, *magis certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur* [6].

Hinc S. Pœnitentiara anno 1831 interrogata an esset inquietandus Confessarius qui in Pœnitentiæ tribunali sequitur doctrinam S. Alphonsi, non perpendens momenta et rationes quibus nituntur variæ ipsius opiniones, seb ob solam tanti Nominis auctoritatem, respondit *negative.* Quod sane non potuisset dicere, nisi probabilitas extrinseca aliquando constitueret probabilitatem veram et proprie dictam.

[1] Cap. 3.

[2] Luc. 5.

[3] L. 3 contra Academ., c. 20.

[4] Tabula aurea.

[5] Nec juvat proferre illa ejusdem verba : *non possumus sequi opinionem alicujus Doctoris;* nam ibidem immediate subjungit : *contra manifestum Scripturæ testimonium, vel contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem.* Hoc S. Bonaventura tradit iisdem pene verbis. Ergo juxta istos possumus sequi opinionem *alicujus magistri,* quotiescumque hæc manifeste non adversatur Scripturæ vel Ecclesiæ.

[6] 2, 2, q. 4, a. 8.

Adde hoc responsum a Gregorio XVI fuisse confirmatum.

Sed (dices) *argumentum pessimi turba est ex Seneca.*

R. *Utilissimum est*, ex D. Augustino, (*maxime multitudini*) *excellentissimæ auctoritati credere, et secundum hoc agere.* Videlicet turba quidem populi indocti certe non prodest ad mores honestandos, sed prodest profecto auctoritas Doctorum gravium ac piorum.

Ipsa ratio apertissime clamat, ubi veritas certa non apparet, pro illa parte esse præsumendum pro qua stat major numerus sapientum. Accedit : si auctoritas hæc esset contra fidem vel bonos mores, Ecclesia certissime neque toleraret neque sileret : *quæ sunt*, inquit S. Augustinus, *contra fidem aut bonam vitam Ecclesia nec approbat, nec tacet, nec facit*[1].

Q. 4. *Quid de auctoritate Theologorum in re morali?*

R. Ex compluribus, quæ jam tradita sunt a Melchiore Cano[2], nobis sufficiat tria hæc duntaxat adnotare :

1. Constantem et unanimem Theologorum sententiam quæ docet aliquod esse licitum talis et tantæ auctoritatis existimari debere, ut appropinquare ad hæresim dicendus esset qui vellet ab eorum opinione discedere. Cum enim *sive* qui conciones habent, *sive* qui confessiones audiunt, *sive* qui consilium dant, id tradant quod universim tenent Theologi, si isti errarent, et Ecclesia tota erraret communem errorem dissimulando.

2. Testimonium multorum, si alii viri docti contra sentiant, non pluris esse faciendum quam *vel* ratio ipsorum *vel* gravior etiam auctoritas persuaserit. Cum enim eo in casu numerus numero compensetur, pondere est judicandum.

3. Rejiciendam esse tanquam injustam et irrationabilem illam quorumdam opinionem qua summo quidem obsequio prosequi se profitentur Theologos veteres; sed recentiores floccifaciunt ac contemnunt. Non minus enim recentiores quam veteres, ingenio, diligentia, studio, eruditione et pietatis laude scimus excelluisse quamplurimos; nec minus in

[1] Ep. 119.

[2] De locis Theol., l. 8, c. 4.

Scripturis sanctis, in Patrum operibus, in Pontificum oraculis, in Conciliorum definitionibus elaborasse. Imo recentiores maxime evolvendi sunt, utpote qui soli referre possunt decisiones noviter datas, quæ multæ sunt.

Inter ipsos autem auctores ii sunt præferendi qui ex professo rem pertractarunt; censentur enim rationes diligentius perpendisse (J). Item ii qui doctrinam quam tradunt experti sunt; experientia enim est infallibilis rerum magistra. — Item ii qui, omni passione posthabita, veritatem docuerunt; tunc enim certi sumus quod solo rationis dictamine suam tuentur sententiam.

Ergone (inquies) *etiam nos erimus inter Casuistas enumerandi?*

R. Nedum nos pudeat inter Theologos hujusmodi enumerari, imo aperte profitemur eosdem nos quam maxime venerari, et sequi. Nam prædictus usus communi jam sensu commendatus est : et experientia docet hac methodo tyrones facilius principia ediscere, et eorum ad casus practice occurrentes applicationem perfectius edoceri (K).

Sane (si a gentilibus etiam auctoribus exempla quandoque sumere non est illicitum) ipsemet Cicero hoc modo se gessit, cum adolescenti Marco filio suo tradens generale illud principium, *aliquando fas esse non servare promissa* (quando nempe promissarii bonum id postulat), casum proposuit Phaetontis, sic inquiens : *Sol Phaetonti filio facturum se esse dixit quidquid optasset : optavit ut in currum patris tolleretur : sublatus est; at insanus! antequam constitit, ictu fulminis conflagravit. Quanto melius fuerat in hoc promissum patris non esse servatum*[1] ! Quis etiam ignorat Casuistarum Principes ac veluti Magistros haberi D. Thomam Doctorem Seraphicum, D. Raymundum et D. Antoninum, aliosque pietate ac scientia illustres [2]?

[1] Libro *de Officiis*.

[2] *Vid.* Dissertatio P. Zaccheriæ, *De Casuistarum origine, progressu, ac præstantia, p.* 1, *c.* 6 *et p.* 2, *c.* 14. — It. Bergier, *Dict. de Théologie*, v° *Casuiste*.—It. Abelly, *Declaratio librorum et opinionum Casuistarum.* — It. Audisio, *Introduzione agli studii Ecclesiastici conforme ai bisogni religiosi e civili.* Torino, Stamp. R., 1847 : *Cap.* 13, *l.* 3. Les païens ont eu leurs casuistes; tels sont Panétius le jeune,

Sed (dices) *in re morali satis est principia substantialia et generalia tradere, quibus tota dein scientia magnificenter erigatur.*

R. Nihil profecto esset facilius quam universam Theologiam Moralem brevissimis principiis concludere, si tota deberet solis principiis inniti. Quid brevius, v. g., si eam duobus illis præceptis restringas : *declina a malo, et fac bonum?* At nemo sanus putat hoc modo recte tradi posse Theologiam Moralem, scientiam tam magnam, tam gravem, tamque præstantem. — Imo major difficultas in hoc consistit ut principia generalia ad casus particulares bene ac diversimode applicentur, prout diversæ occurrunt circumstantiæ.

Hoc porro est in quo Casuistæ laborant, pluria dubia effingendo et tot quæstiones practicas proponendo. Non enim Theologia Moralis in Ecclesia Catholica Apostolica Romana esse debet similis Theologiæ Morali Protestantium, qui Confessionem auricularem rejiciunt; quique proinde conscientiarum tranquillitati, securitati ac innocentiæ haud student, ultro concedentes ut omnes pro libitu suo vivant.

Instabis : *Si libri evolvendi sunt pro Theologia Morali addiscenda, exstant libri Sacræ Scripturæ tam veteris quam novi Testamenti; exstant Opera SS. Patrum; exstant sacri Canones et Conciliorum Oracula. Quid ergo opus est in libris insudare Casuistarum?*

et Cicéron dans le livre *de Officiis;* parce que, à propos des questions difficiles qu'ils rencontrent, ils posent des cas dont ils donnent la solution. Les Pandectes de Justinien, par l'exposition lucide et précise des cas, seront toujours un modèle et une source précieuse pour ceux qui veulent connaître la sagesse, en matière de droit civil. Puffendorf, dans son Traité de l'homme et du citoyen, peut être considéré comme un casuiste des protestants. La méthode des casuistes est donc raisonnable, et il n'y a rien dans leur profession qui soit de nature à déprécier cette célèbre dénomination. » *Et, post alia multa, sic concludit :*

« Qu'elle (la philosophie) soit bien convaincue de deux faits dont l'his-
« toire lui est un garant; premièrement, qu'aucun lecteur ou consulteur
« assidu des casuistes n'est jamais devenu un libertin; secondement,
« qu'aucun libertin ne l'est jamais devenu pour avoir fréquenté l'école des
« casuistes. »

R. 1. *Indirecte :* non ignoramus exstare qui ita clamitant ; sed non ita loquitur S. Carolus in sua *Instructione ad Confessarios,* ubi illos enixe præmonet ut legant attente et sedulo meditentur *auctores casus conscientiæ pertractantes.* — Non ita loquitur Salesius, qui Confessarios hortatur ut perlegant Casuistas, et signanter nominat *Toletum* et *Reginaldum.* — Non ita loquitur Benedictus XIV sua Bulla *Vix pervenit ad aures,* ubi monet in quæstionibus morum non *unum,* sed *plures scriptores* examinandos esse, qui moralem scientiam pertractaverint, *et magis inter ceteros prædicantur.*

R. 2. *Directe :* utinam in libris Scripturæ, Patrum, Canonum atque Conciliorum definitas inveniremus quæstiones morales ! Sed nemo ignorat ex ipsis ut plurimum Scripturæ verbis (utpote obscuris [1]) quæstiones hujusmodi exortas esse.

Sancti autem Patres pauca admodum de scientia morali tractarunt ; ipsi enim, cum ætate sua complura Fidei dogmata nondum fuissent patefacta ac definita, et hæreses multæ in Ecclesia ebullirent, pene unice suis in libris in id intendebant ut res Fidei elucidarent. Scripserunt utique etiam circa mores, sed vel in concionibus, vel in aliis circumstantiis tam modice, tam incidenter, ut non raro, ne in errorem labamur, alios legere oporteat, qui eos exponant.

Canones pariter modica statuerunt circa mores, et in his maxima veneratione a nobis proferuntur, utpote quæ regulæ sint tutissimæ.

Multo minus Concilia ediderunt morales resolutiones ; quia præcipuus eorum scopus fuit exstirpare schismata et hæreses profligare [2].

Sed si res ita est (urgebis), *quomodo se gerebant Confes-*

[1] II *Petri III, v.* 16.

[2] Qui ergo contendit ut Theologia Moralis, Casuistis posthabitis, tota ediscatur in Scripturis, in Operibus Patrum, in decretis Canonum et in Oraculis Conciliorum, hic opus immensum, nimis difficile et pene impossibile, maxime a tyronibus, expostulat, neque unquam faciet catholicæ Ecclesiæ ministrum ad confessiones fidelium recte excipiendas idoneum.

sarii prioribus sæculis ante inductam istam casuisticam Theologiam?

Jam ab iis temporibus, ne Confessarii cogerentur in Scripturis ac Patribus insudare, exstabant Pontificum responsa ad casus particulares una cum Patrum sententiis ac Conciliorum decretis. — His accedebant Ritualia et Collectiones canonum sine numero, quos etiam *pœnitentiales* dicebant; quia per diversa et specifica peccata discurrendo propriam cuique pœnam imponendam præcipiebant. — Deo autem opitulante, orta est sæculo XIII Theologia *Scholastica* et *Methodica:* et inde etiam nata est *Moralis* in usum Confessariorum, seu *Casuistica*. Hujus generis opus inprimis celebre fuit *Summa de casibus pœnitentialibus* concinnata a S. Raymundo, cui accessit *Confessionale* S. Bonaventuræ, quorum exemplum ceteri secuti sunt.

Quos porro libros præstat legere, ut inde peccatorum gravitas dignoscatur, uti monet S. Carolus. At cum variata sit disciplina, non amplius eos præstat sequi : et qui eos sequi vellet *non solum*, ait Benedictus XIV, *rigidissimæ ethices sectatorem se ostenderet, sed rem plane impossibilem tentaret*[1]. Imo recte ait Francolinus : *veteres libros pœnitentiales magnificare, ut præsentis Ecclesiæ disciplinam reprehendas, impium est ac detestandum*[2] : adde et jansenisticum.

Q. 5. *An auctor unus et solus sufficiat ut aliqua opinio dicatur vere et satis graviter probabilis probabilitate extrinseca?*

Cum distinctione : *vel* agitur de auctore quocumque et cujuscumque notæ : *vel* agitur de auctore gravi, magni in Ecclesia nominis, et omni exceptione majori, uti essent, v. g., S. Thomas, S. Bonaventura, S. Raymundus, S. Antoninus et alii.

Si 1, non sufficit auctor ille ut ejus opinio habeat gravem probabilitatem extrinsecam; cum ab Alexandro VII damnata

[1] *De Syn. Diœc. l.*, I, *c.* 9; *l.* XI, *c.* 11.

[2] In egregio Opere, *Clericus Romanus contra nimium rigorem munitus.*

sit hæc, n. 27, propositio : *Si liber sit alicujus junioris et moderni* (quæ verba utpote generalia, ex Viva, intelligi debent de auctore quocumque, et humilis cujuscumque notæ), *debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.* Sane cum nulla sit laxa propositio quam aliquis auctor non tradiderit, eam sequi liceret, semel generali illa propositione admissa.

Si 2, modo nihil sit contra Scripturam vel communem sensum Ecclesiæ, recte possumus sequi ejus Doctoris gravis opinionem, sic dicente ipso Angelico : *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur.*

Hanc nobis veritatem suadet vel ipsa ratio; si enim ego, v. g., teneo sententiam D. Thomæ, etiam contra aliquod argumentum quod mihi videatur probabilius, quis neget me prudenter agere; cum, mea opinione posthabita, tantæ auctoritati me totum defero [1]?

B. — *De Opinione probabili considerata respective et comparate ad opinionem contrariam.*

Q. 1. *Quotuplex opinio probabilis considerata comparate ad aliam?*

R. Opinio probabilis comparate ad opinionem aliam potest esse :

1. *Minus probabilis, æque probabilis, probabilior, pro-*

[1] Ceterum regula generalis est ut non unus, sed plures auctores graves volvantur; et quoad hoc recolatur catalogus in fine hujusce Tractatus.

Hic pro praxi notamus cum Gury, Croix, etc. : — 1. illa opinio est viro studioso et probo certe probabilis quam ipse scit se diligenter excussisse, et experitur se absque inordinato affectu, ob rationes graves, ut veram tueri; — 2. mediocriter doctus judicare potest de extrinseca opinionis probabilitate, si, statum quæstionis rite intelligens, hanc inveniat assertam ab auctoribus hujus temporis omni exceptione majoribus, id est inter Theologos omnino probatos; — 3. homo rudis, audiens a viro quem ipse existimat probum, prudentem et doctum, opinionem aliquam esse certo probabilem, potest eam ut talem habere; non enim per se expendere valet, nec aliud medium ipsi suppetit probabilitatem extrinsecam cognoscendi.

babilissima et *moraliter certa*; — 2. *minus communis, communis, communior* et *communissima*; — 3. *minus tuta* et *tutior*.

Primo erit opinio *minus probabilis*, si nitatur levioribus rationum momentis quam opinio opposita; — *Æque probabilis*, si nitatur momentis æqualibus; — *Probabilior*, si habeat in sui favorem argumenta graviora; — *Probabilissima* demum, si nitatur argumento gravissimo, ita ut opposita censeatur tenuiter vel dubie probabilis [1].

Secundo erit opinio *communis*, si multos; — *Communior*, si multo plures; — *Minus communis*, si pauciores; — Denique *communissima*, si fere omnes moraliter pro se habeat auctores.

Tertio erit opinio *minus tuta*, quæ materialiter minus recedit ab omni periculo peccandi; — *Tutior*, quæ recedit magis a dicto periculo, tametsi rationibus firmioribus non innitatur. — Opinio *tutior* dicitur favere legi atque præcepto; quia in dato casu tenet exstare legem aut præceptum, quo aliquid jubeatur aut vetetur. — *Minus tuta* dicitur favere libertati hominis; quia in casu ipso negat exstare legem aut præceptum, sed tenet hominem libere posse pro suo arbitrio tunc agere; et licet concedat eumdem perfectius agere, si juxta illud præceptum aut prohibitionem se gerat, perinde ac si revera exstaret; docet tamen minime ab eo peccari, si contra faciat, quia utitur libertate propria [2].

Ex his omnibus hactenus enucleatis triplex (quæ maxime pertinet ad morum doctrinam) potest hypothesis exoriri,

[1] Errant qui opinionem probabilissimam sumunt pro opinione moraliter certa: opinio nempe moraliter certa excludit prudentem errandi formidinem; opinio autem probabilissima, tametsi inter probabiles habeat primum locum, fines tamen probabilitatis minime excedit: et ideo non excludit omnem omnino errandi formidinem.

Quanquam nonnisi improprie opinio moraliter certa nomine opinionis donatur, hoc enim ipso quo omnem errandi formidinem excludit, egreditur e finibus opinionis stricte talis, et evadit scientia.

[2] Unum tamen hic animadvertimus, quod opinio minus tuta et minus probabilis, sicut et tutior ac probabilior, multum differunt inter se; nam major vel minor securitas alicujus opinionis desumitur a majori vel minori ejusdem distantia a peccato: cum ex adverso major vel minor probabilitas desumatur a majori vel minori veritatis apparentia.

videlicet in conflictu duarum opinionum possunt sæpesæpius contingere tria hæc :

1. Ut una sit minus tuta simul et minus probabilis ; altera vero tutior et probabilior. Sic opinio quæ docet mercatores ex professo gabellas fraudantes non teneri ad restitutionem per se est minus tuta, quia non stat pro lege, et minus etiam probabilis in nostra sententia, quia est minus fundata in ratione. Unde contraria opinio, quæ docet mercatores fraudantes peccare et teneri de restitutione, est tutior et probabilior.

2. Ut una sit minus tuta, sed magis probabilis, altera tutior, sed minus probabilis. Sic opinio quæ docet beneficiatum habentem bona patrimonialia ex hisce vivere debere, non vero ex ecclesiasticis reditibus, tutior est ; quia qui eam sequitur ne ipsi quidem materiali peccandi periculo se exponit, cum supponat et teneat strictam illam legem : est tamen certo certius minus probabilis, quia minus est fundata opinione contraria, quæ docet beneficiatum ad id non obligari.

3. Ut ambæ sint æque probabiles, sed una minus tuta, et favens hominis libertati, altera magis tuta, et favens legi. Sic opinio quæ docet beneficiatum non teneri ex justitia ad eroganda pauperibus superflua beneficii est nobis ferme æque probabilis ac contraria quæ docet talem obligationem adesse, quia utraque satis est ac fere æque fundata. Sed prima illa est minus tuta, quia liberando a tali justitiæ lege favet libertati ; e contra hæc secunda tutior est, quia stat pro hac ipsa lege, eam supponens.

Hisce positis, videamus quid in hac opinionum diversitate sit resolvendum pro praxi, juxta mentem S. Alphonsi.

Q. 2. *Utrum fas sit opinionem sequi minus tutam, et minus probabilem in concursu tutioris et simul etiam certe probabilioris*[1] ?

[1] Sæculo XVI id plures docuerunt, et *Probabilistæ* vulgo appellati sunt. Primus hujus doctrinæ scholasticis terminis expositæ patronus dicitur fuisse anno 1577 P. Medina, Ordinis Prædicatorum ; anno 1584 ejusdem Ordinis Pater Dominicus Bannez, S. Theresiæ Confessor, doctrinam ipsam aperte amplexus est, ut tradunt historici.

Ex quo patet falsum omnino esse et historicæ veritati contrarium, quod

R. Negative. Prob. 1. Scripturis, ubi legitur : *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, et ante omnem actum tuum consilium stabile* [1]. Ergo ad bene agendum necessarium est determinatum judicium intellectus, quo prudenter quis putet licitum esse quod hic et nunc agitur vel omittitur. Atqui tale judicium habere nequit qui eligit opinionem minus tutam et minus probabilem in concursu tutioris et simul etiam probabilioris ; cum ex hypothesi momenta quæ stant pro lege superent momenta quæ stant pro hominis libertate.— Hinc Clemens III eam tenendam sententiam declarat *quæ meliori et subtiliori nititur ratione*[2] : porro ubi major est probabilitas, ibi est melior et subtilior ratio.

Prob. 2. Theologica ratione : ad licite operandum debemus veritatem inquirere, et eam sequi ; ac proinde ubi veritas clare nequeat inveniri, tenemur saltem amplecti opinionem illam quæ veresimilius ad veritatem accedit ; atqui talis est opinio certe probabilior.

Adde : quando opinio quæ stat pro lege est *certe probabilior*, tunc mens nostra ex certa quadam vi suæ naturæ sentit quasi inclinari ad eamdem amplectendam, ac lex dici potest sufficienter promulgata, et certa moraliter quoad agendum. Neque enim certitudo in re morali requiritur, ut sit omnimoda ; sed sufficit *probabilis*, ut ait Angelicus, *quæ* nempe *in pluribus veritatem attingat* [3].

Unde contraria opinio, licet adhuc in Scholis defendi possit, cum ea nullimode sit proscripta, a nobis tamen probari non potest [4].

Diximus *certe probabilior*, id est *sine ulla hæsitatione*,

toties a quibusdam fuit proclamatum, Patres nempe Societatis Jesus primos fuisse probabilismi inventores.

[1] Eccli 37.

[2] C. Capellanus, de fin.

[3] 2, 2, q. 70, a. 2.

[4] « Sane omnes fateri cogimur, ait *Stapf*, § 81, naturam rationalem violari, atque impium esse si quis, neglectis momentis gravioribus, illud sequitur quod, utpote rationibus levioribus nixum, divinæ legi minus congruit. »

ideoque et *notabiliter*[1] ; nam parvus excessus ac tenuis præponderantia in moralibus non ita facile percipi potest. Hinc idem Angelicus habet : *Quod parum est, quasi nihil habet ratio*[2].

Q. 3. *An liceat sequi opinionem minus tutam, sed magis probabilem in concursu tutioris, sed minus probabilis?*

R. Affirmative : licet sequi opinionem minus tutam, sed magis probabilem, tutiori relicta, *ubi tamen de solo licito vel illicito agatur.* Et contra Jansenistas, qui contrarium tuentur, veterem Pharisæorum rigiditatem renovantes, et importunum affectantes animorum et Evangelicæ veritatis studium (L).

Prob. 1. Ex Angelico, qui ad rem scripsit : *Certitudo non est similiter quærenda in omni materia ; in actibus enim humanis super quibus constituuntur judicia et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sint contingentia et variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat*[3].

[1] *Vid.* Alphonsus De Liguori, *Dissertatio de usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris.*

[2] 1. 2. q. 14, a. 4.

[3] 2. 2. q. 70, a. 2.

Ut plenius veritas percipiatur, triplex est hic certitudo distinguenda : metaphysica, physica et moralis. *Metaphysica* est firma mentis adhæsio veritati, quæ aliter se haberi non potest : ut sunt prima juris naturalis principia. *Physica* est mentis adhæsio veritati, quæ, communibus ac perpetuis naturæ legibus inspectis, aliter se haberi non potest, etsi per miraculum aliter esse possit : sic physice certum est ignem comburere ; et tamen babylonica flamma pueros hebræos non combussit. *Moralis* est mentis adhæsio veritati, quæ, inspecto communi rerum ordine et prudentum judicio, ita se habet, quamvis alio modo etiam citra miraculum se haberi possit.

Moralis autem certitudinis triplex gradus, si subtilius loqui velimus : *Summus*, et est prudens ac firma de re persuasio, ut omnino in dubium vocari non possit ; sic certum est Cæsarem in senatu fuisse Bruti gladio transfossum. *Medius*, et est prudens de re judicium, quod ita communiter evenire soleat, ut nonnisi inopinata et extra consuetum ordinem posita causa aliter contingere possit : sic certum est summam esse matris in filios charitatem ; attamen aliqua utique potest inveniri mater humanitatis expers. *Infimus*, et est vehemens rei opinio quod res ita sit, etsi aliter

Prob. 2. Auctoritate Alexandri VIII, qui hanc damnavit, n. 3, propositionem : *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Si enim ad agendum requireretur certitudo absoluta, vel talis evidentia veritatis, quæ excludat omnem errandi formidinem, tunc ne opinionem quidem probabilissimam tenere possemus ; cum opinio hæc, licet inter probabiles habeat primum locum, fines tamen probabilitatis non excedat, et ideo omnem errandi formidinem non excludat.

Prob. 3. Ratione ; nam ista dictante, qui in concursu opinionis tutioris quidem, sed minus probabilis, amplectitur opinionem minus quidem tutam, sed probabiliorem, prudenter agit ; quia præfert argumenta et motiva graviora argumentis et motivis levioribus. Consentit vel ipse Tullius, qui ait : *Nos sequimur probabilia, nec ultra quam id quod verisimile occurrerit* [1].

Diximus *ubi tamen de solo licito vel illicito agatur ;* nam non licet sequi opinionem probabiliorem iis in casibus in quibus non agitur jam de honestate actionis, aut de simplici jure ac persuasione nostra ; sed de facto et veritate rei alicujus, quam quidem major probabilitas non valet resolvere, ideoque neque valet removere periculum damni, quod est reformidandum, si factum illud revera contingat. Unde tunc quod tutius est tenemur sequi : *ratio est,* bene ait Luraschi, *quia in his casibus, si forte opinioni quamvis probabiliori subsit error, perdita sunt omnia* [2].

esse possit. Qui postremus gradus ad operandum sufficit, quoniam, ut ait Dettori, in moralibus, si prima principia proximasque conclusiones excipias, nonnisi perraro eam habere certitudinem possis, quæ evidentiæ proxima sit.

Hinc D. Antoninus : *Æque vitiosum est persuadentem qnærere mathematicum et moralem demonstrantem ; non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis, grossis et figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus.*

[1] L. 2, Tusc. quæst.

[2] Quanquam in horum factorum specie, si strictius loqui velimus, uedum major, imo nulla adest vera probabilitas ; cum et ratio et Doctorum consensus contrarium doceat : siquidem nullus discursus valet removere

Sunt autem hi casus præcipui :

1. Quando agitur de periculo damni proximi : v. g., venator qui probabiliter judicat objectum in silva latens esse hominem, non potest ferire, licet probabilius putet esse feram. Nam ex una parte proximus habet jus certum vitæ suæ ; ex altera vero parte major probabilitas non facit quod, si revera sit homo, non pereat casu quo venator feriat [1].

2. Quando agitur de fine quem absolute curare tenemur, et ad quem major probabilitas non conducit : ita est in iis quæ sunt necessaria necessitate medii ad salutem, ubi factum unicè attenditur.

3. Quando agitur de iis quæ requiruntur ad valorem Sacramentorum, quia Sacramentum non haberetur, nisi reipsa ponerentur ea quæ Deus ad Sacramentum præscripsit ; nec enim ab hominis dictamine et conscientia pendent [2]. Id eruitur ex decreto Innocentii XI die 2ª martii 1679, quo sequentem, n. 1, damnavit propositionem : *Non est illicitum in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramentorum, relicta tutiore, nisi id vetet*

malum quod potest evenire, si aliter agatur. Unde quod iis in casibus sit tenendum quod securius est est etiam magis probabile, imo practice certum ; *tunc enim* (ad rem Ambr. Jos. Stapf, in *Mor. Theol.*, Oeniponti, 1846, ed. VIª) *status quæstionis jam non est dubius, sed plane certus efficitur.* Si adhuc tamen casus illos excipiendo ponimus, est ut morem geramus Theologorum.

[1] Hanc rationem sic perbelle more suo exponit S. Alphonsus : « *Le danger de pécher dépend du dictamen de la conscience de celui qui agit, et le danger de la damnification dépend du fait même de son action.* » (Apolog. e confutaz., vol. 1, page 251, Monza, 1821.)

[2] Excipe 1. nisi defectus suppleatur ab Ecclesia ; aliquando enim ipsa potest et censetur supplere id quod desideratur ad valorem Sacramenti. Hoc evenit tunc in Sacramento Pœnitentiæ, in quo Ecclesia aliquando supplet jurisdictionem confessarii, si forte desit ; tum in Sacramento matrimonii, quod aliquando convalidat, si invalide contractum est ob impedimentum Ecclesiasticum, quod quidem supplendo aufert.

Excipe 2. nisi urgeat casus necessitatis ; quia cum Sacramenta sint propter homines, homini in gravi periculo vitæ ea ministranda sunt meliori quo potest modo. Ad salvandam autem Sacramenti reverentiam, ipsum conferatur sub conditione. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, *l.* 1, *nn.* 49 *et* 50.

lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi[1].

4. Est quando agitur de illo qui ad tutiora adhibenda tenetur *vel* ex conventione tacita aut expressa, *vel* ex voto, *vel* ex præcepto expresso Superioris; quia omnia jura omnino clamant servari pacta, promissiones et præcepta.

Q. 4. *An liceat sequi opinionem minus tutam, et hominis libertati faventem, in concursu tutioris æque probabilis et faventis legi*[2] *?*.

R. Theologi in duas partes scinduntur.

Alii volunt partem tutiorem esse eligendam, eam videlicet quæ favet legi, quando adsit concursus alterius opinionis æque probabilis, quæ faveat hominum libertati : hi *Probabilioristæ* dicuntur. — Contendunt alii, e contrario, partem etiam minus tutam teneri posse in tali casu et faventem hominis libertati; et, licet fateantur perfectius se gerere qui sequitur illam primam, volunt tamen nullatenus peccare qui tenet secundam. Doctrina hæc nuncupatur in Scholis *Systema Morale probabilismi moderati*, et consequenter *Probabilistæ moderati*, vel *Æquiprobabilistæ* vocantur qui illud tuentur (M).

Probabilismi moderati usum tam firmiter, tam aperte, tam constanter atque copiose propugnavit Sanctus Alphonsus De Liguorio, Episcopus in Regno Neapolitano et Fundator Venerandæ Congregationis SS. Redemptoris, ut ipse ejusdem quasi pater et auctor habeatur, licet ante ejus ætatem minime esset in Scholis incognitus. Qui sine acceptione ejus

[1] Cum propositio loquatur tantum de Sacramentorum confectione, ideo contendunt Sanchez, Vasquez, etc., adhuc licitum esse uti opinione probabili in illorum susceptione.

Verum nos censemus non recedendum a sententia Cardenas, La Croix, etc., qui docent et conficientem et suscipientem non posse ex damnata propositione sequi opinionem probabilem, relicta tutiore; cum una facti species sit virtualiter inclusa in alia, et quoad potest vitandum sit frustrationis Sacramentorum periculum. Saltem hæc secunda sententia est tenenda; quia prima fere nunquam poterit deduci in praxim a suscipientibus sine propriæ animæ detrimento. — *Vid.* S. Alphonsus, *Op. Mor.*, *l.* I, n. 51.

[2] Gravissimi momenti est hæc controversia, a cujus solutione pendet etiam solutio aliarum sine numero quæstionum in toto Moralis Theologiæ cursu. Eam idcirco operæ pretium est ut, quo magis fieri per nos poterit, illustremus.

Opera perlegerit facile sibi persuasum faciet Sanctum nostrum ad nudorum probabilistarum classem non esse revocandum; imo ne probabilistæ quidem nomine vocari posse, si de stricto et puro probabilismo sit sermo.

Ipse enim 1. aperte negat, eas opiniones vere probabiles remanere quæ concurrunt cum aliis probabilioribus et tutioribus; ideoque nefas esse illas in praxi tenere.

Fatetur 2. in dubio practico de bonitate vel malitia actionis *aut* ab actione esse prorsus abstinendum, *aut* tenendam partem tutiorem [1].

Consentit 3. non licere sequi partem minus tutam, etiamsi probabiliorem, relicta tutiori, etsi minus probabili, in casibus ubi agitur de aliquo facto a quo non possit amoveri periculum, nisi per media tutiora. Hi casus (jam supra numerati) sequenti versiculo exprimi possunt :

Si damnum, finis, valor, si tutius urget.

Hisce sic stantibus, ad nos quod attinet (facta cuilibet facultate sentiendi quod sibi magis arriserit, et quin ullo modo audeamus diversimode tradentes reprehendere aut parvifacere) non dubitamus aperte tueri expositum *Systema Liguorianum*. Idcirco hæc a nobis ponitur

THESIS.

Inter duas opiniones æque probabiles potest homo sine peccato eligere et tenere partem minus tutam, relicta alia tutiori [2].

Primum argumentum desumitur ex natura legis.

Talis est natura legis cujuscumque ut, cum dubia est, minime obliget; atqui in concursu duarum opinionum æque probabilium, quarum una stat pro libertate, altera vero pro lege, lex dubia est.

Minor clare patet : *Dubium*, ait Angelicus, *est contra-*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Morale; Homo Apostolicus; Dissertationes quatuor pro usu moderato opinionis probabilis; breve Dissertazione dell'uso*, etc., *con Apologie italiane.*

[2] Hic præ oculis attente habenda est *Nota* quæ incipit: *Hæc resolutio*, etc., vid. supra cap. III, art. II, § 2, ad quæst. 7.

riarum rationum æqualitas[1]. Major autem probatur : lex non obligat nisi fuerit sufficienter promulgata; nam cum ipsa sit regula et mensura actuum humanorum, debet profecto innotescere; alioquin eos nullo modo dirigere posset; atqui lex quæ post, maturum examen, remanet dubia non est sufficienter promulgata. — Quomodo enim dici potest lex sufficienter promulgata si de illius existentia ita disceptatur, ut æqualia sint argumenta hinc et illinc? Ergo tunc tuto pronunciamus eam non obligare [2].

Confirmatur auctoritate ipsius Angelici, qui scribit : *Ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, oportet quod applicetur hominibus qui secundum eam regulari debent : talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur* [3]. — Idem sic habet : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti; et ideo ille qui non est capax notitiæ præcepti non ligatur...Sicut in corporalibus corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per scientiam* [4].

Sed (dices) *in concursu duarum opinionum æque probabilium habetur notitia saltem probabilis legis; ideoque sufficiens ad prudentem hominis assensum sibi conciliandum.*

Negamus omnino; quomodo enim probabilis haberi pote-

[1] In 3 sent., D. 17.

[2] Hæc conclusio nostra mire firmatur hisce verbis Apostoli, 1 Cor. XIV : *Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes.* Quid porro est lex dubia, nisi tuba illa quæ dat incertam vocem? nisi illa lingua quæ dat sed non manifestum sermonem? Lex igitur dubia, sit aliquo sensu lex, sed non dat vocem certam, non dat manifestum sermonem; non ergo debeo me parare ad bellandum contra meam libertatem, quia lex illa in aera loquitur. Porro si in dubio legis esset tenendum quod tutius est, et legi illi inhærendum, non bene locutus fuisset Apostolus, qui ad obediendum manifestum superioris sermonem requirit. Recta est ergo, ac in ipsa Scriptura fundata regula illi : *Contra eum qui legem dicere potuit apertius est interpretatio facienda ;* iterum : *Quidquid adstringendæ obligationis causa dictum, id, nisi palam exprimatur, amissum esse intelligendum est. Vid.* Bolgeni, *Il possesso, principio fondamentale per decidere i casi morali,* cap. XI.

[3] 1, 2, q. 90, a. 4. — [4] De verit., q. 17, a. 3.

rit notio legis alicujus, ubi argumenta quæ illius construunt existentiam eliduntur omnino ab argumentis quæ militant pro existentia libertatis? Ergo, in concursu duarum opinionum æque probabilium, non alia potest haberi notitia quam notitia et scientia dubii legis; non vero notitia et scientia legis ipsius, qualis requiritur ut lex valeat obligare.

Accedit argumentum a pari : scilicet in pari dubio, utrum aliquid sit revelatum, necne? non tenemur credere illud esse revelatum. Ergo a pari in æquali probabilitate, utrum illa actio licita sit, necne? non tenebimur illam ponere, vel ab illa nos abstinere. Ita ratiocinatur Sanctus Antoninus cum Gersone [1].

At (repones) *principium laudatum non est generale* (*ut debet esse omne principium, quod sit mensura morum*), *siquidem illud*, lex dubia non obligat, *quosdam excipit casus.*

R. Si recte loqui velimus, nullus in opinione nostra casus excipitur, ac ideo principium nostrum adæquatum est. Nam si intimius rem consideremus, ideo casus nonnulli excipiuntur, quia in illis lex non amplius habetur dubia; adest enim jam in antecedens lex certa et generalis charitatis vel justitiæ, quæ clamat vitandum esse damnum proprium vel alienum. Quæ quidem lex ideo omne dubium vincit; quia apud omnes in confesso est illius præexistentia.

Saltem (inquies) *principium illud*, lex dubia non obligat, *non poterit unquam extendi ad dubia illa quæ sunt de lege naturali?*

R. Negamus antecedens; nam S. Thomas, cujus verba retulimus, loquitur profecto etiam de lege naturali, teste S. Alphonso, sic dicente in eumdem locum : *Ivi parla* (l'Angelico) *non sollo delle leggi umane, ma anche delle divine e naturali* [2]. Sane principium illud, *nullus ligatur per præ-*

[1] 1 p., t. III.

[2] S. Alphonsus, *Apolog. e Confutaz.*, *vol.* 2, *p.* 12 *et* 77 (Monza, Corbetta, 1832), ubi subdit : *Dans un autre endroit, il* (le docteur Angélique) *enseigne expressément que les préceptes divins* (*soit positifs, soit naturels*) *n'obligent pas lorsqu'ils sont douteux* : 1, 2, *q.* 19, *a* 10. Quare toto errare cœlo dicendi sunt qui in hac quæstione contendunt S. Alphonsum posuisse discrimen circa illud principium *lex dubia non obligat* inter legem positivam et legem naturalem.

ceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti, cur extendi non debeat ad legem quamcumque, ac ideo etiam ad naturalem, nulla ratio apparet.

At (dices) *saltem illud principium non obtinet, quando agitur de dubio mali intrinseci?* R. Hic resumptus novus est et falsus; quod enim obtinet in dubio de lege naturali, id procul dubio obtinet etiam in dubio de malo intrinseco; cum sit una et eadem omnino res. Nam conceptus, vel idea *boni* aut *mali intrinseci*, ita inhæret conceptui vel ideæ legis naturalis (primum quidem præcipientis, alterum autem vetantis), ut nullo modo a se invicem separari queant.

Quid, quæso, vetat lex naturalis? *lex naturalis,* ait Antoine, *nil vetat nisi id quod per se malum ac inhonestum est,* id est quod intrinsece malum et inhonestum est; ergo ignorantia vel cognitio certa mali intrinseci erit ignorantia vel cognitio certa legis naturalis: dubium vero de malo intrinseco erit dubium de lege naturali. Atqui principium nostrum *lex dubia non obligat* ex dictis extenditur ad dubia legis naturalis; ergo etiam ad dubia mali intrinseci. Malum enim proprie dictum, sive intrinsecum sit, sive extrinsecum (id est peccatum), non oritur, nisi a violatione legis: *Peccatum non cognori nisi per legem*, inquiebat Apostolus [1].

Sed (addes) *hæc propositio*, lex dubia non obligat, *æquivalet huic alteri:* lex dubia licitam relinquit actionem. *Ergo necesse est ut antecedenter ad omnem legem ego sciam illam actionem esse licitam; sed in dubio id non potest verificari. Ergo principium illud,* lex dubia non obligat, *minime valet in dubio de intrinseca actionis licitate, seu de malo intrinseco.*

R. Dist. ant. *Lex dubia licitam relinquit actionem* in ordine ad conscientiam illius qui eam ponit, concedo; *relinquit licitam actionem* in se, nego. Si lex quæ dubia est realiter subsistit, utique actio in se ipsa et abstractive illicita est, neque incertitudo mea illam potest mutare, sive de intrinseca, sive de extrinseca licitate agatur. At diversa omnino res est, quod actio in se ipsa sit illicita, et quod sit illicita

[1] Ad Rom., c. VII, v. 7.

operanti. Ut enim quis teneatur se abstinere ab operando, necesse est ut sibi nota sit lex prohibens, qua actio illa sibi sit illicita. Quando porro quis dubitat de lege, ipsi deest etiam necessaria cognito illicitatis actionis suæ, cum hæc ab ipsa lege exsurgat; ergo illam libere ponere potest, quidquid tandem sit de actione ipsa in se.

Verum (addes) *ideo dicimus possidere libertatem, quia hæc potest agere licite; sed agere licite quid aliud est nisi ponere actionem licitam? Supponitur itaque quod actio illa sit licita quoadusque a lege aliqua fiat illicita; atqui suppositio ista haberi nequit in dubio supra exposito. Ergo, etc.*

R. Cum distinctione ad majorem : *Agere licite est ponere actionem licitam* quoad ipsum operantem, concedo; quoad rem ipsam in se, nego. Semper redit quod supra : unde omnes ferme difficultates una distinctione solvuntur. Nempe adversarii duo inter se prorsus diversa judicia confundunt, videlicet judicium de honestate actionis absolute et in se consideratæ sine relatione ad operantem, et judicium de actuali licitate quoad operantem ipsum [1].

Instabit tandem fortasse quispiam : *Quando lex est dubia, saltem quoad suam extensionem ad casum particularem, tunc dubia pariter dicenda erit libertas et ejus possessio quoad casum illum; ac proinde tunc semper remanebit dubium practicum; quo stante, fatentur omnes nefas esse operari contra legem.*

R. Nego anteced. Quando lex est dubia quoad suam extensionem ad casum particularem, remanet quoad illum certa et firma in sua possessione libertas hominis, quippe quæ legem, seu (melius dicam) legis scientiam certe præcedit. Quomodo enim ligatur libertas hominis? dicente S. Thoma, non alio modo quam *per scientiam alicujus*

[1] *Vid.* 1. S. Alfonso De Liguori presso il *sig. D. Antonio Rosmini-Serbati*, Monza, 1850, edit. 3, *con una breve Appendice in difesa di Monsignor Scavini.* — 2. *Il sig. D. Antonio Rosmini-Serbati presso S. Alfonso De Liguori, ossia Lettera secunda di Monsignor Scavini sul principio riflesso*, etc. Novara, tip. Miglio, 1850. — 3. *Risposta di un Prete Torinese all' Opuscolo* intitolato : *Osservazioni*, etc., Torino, tip. Biancardi, e Novara, tip. Miglio, 1851.

præcepti : nullus ligatur (nunquam satis repeti possunt hæc verba decretoria) *nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Jam vero Philosophi omnes cum laudato Angelico docent discrimen opinionem inter atque scientiam in eo consistere quod *opinio* denotet cognitionem dubiam aut probabilem alicujus veritatis, *scientia* autem significet cognitionem certam atque patentem. Sed lex dubia non parit cognitionem certam atque patentem, ergo neque scientiam præcepti ; ideo quandiu talis non poterit ligare libertatem hominis.

Secundum argumentum sumitur ex doctrina Sanctorum.

Sanctorum ferme omnium firmissima doctrina hæc est : *in dubiis licere partem sequi benigniorem.*

S. Joannes Chrysostomus inquit aperte : *Melius est errare in misericordia quam in severitate ; ubi enim paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Vis apparere sanctus? circa vitam tuam esto austerus, circa alienam autem esto benignus*[1]. — Præceptor Angelicus habet ad rem : *Melius excusamur apud Dominum per nimiam misericordiam quam per nimiam severitatem*[2]. — S. Bernardinus Senensis scribit : *Quando diversæ sunt opiniones, ceteris paribus, humanior est præferenda*[3]. — S. Antoninus, *Angelus consiliorum* appellatus, monet Confessarium quod *si non potest clare percipere utrum sit mortale, non videtur præcipitanda sententia, ut deneget propter hoc absolutionem, et faciat illi conscientiam de mortali. Cum promptiora sint jura ad solvendum quam ad ligandum, et melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia quam de nimia severitate, potius videtur absolvendus*[4].

Clarius S. Gregorius Nazianzenus : res erat cum quodam Novatiano, qui secundas nuptias damnabat ; ipsum porro sic insectatur S. Pater[5] : *Quo argumento id confirmas? aut*

[1] Hom. 49, in Matth. — [2] Opus 63.
[3] Serm. 3, fer. 2 post Dom. Quinq.
[4] P. 2, t. XIV, c. v. *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, *l.* 1, *n.* 78.
[5] Oratione 39.

rem ita se habere proba; aut, si nequis, ne condemnes. quod si lex dubia est, vincat humanitas et facilitas [1].

Neque aliter sensere S. Barnardus, S. Philippus Nerius, S. Franciscus Salesius, B. Leonardus aliique, qui profecto laxitatis nequeunt esse suspecti. Paucis: omnes fere Sancti, erga se tenentes Chrysostomi regulam *circa vitam tuam esto austerus*, erga proximum usi sunt illo juris adagio: *semper in dubiis benigniora præferenda sunt.*

Dices: *exstat generale præceptum in jure naturæ fundatum, scilicet sequendi in dubiis viam tutiorem. Hoc agnoverunt et declararunt Pontifices Maximi, qui tanquam principium suarum decisionum illud posuerunt effatum:* in dubiis tutior pars est eligenda, *ita Innocentius III* [2]: in dubiis semitam debemus eligere tutiorem, *ita Clemens III* [3]; in his quæ dubia sunt quod certius existimamus tenere debemus, *ita Eugenius III* [4]. *Ergo, etc.*

R. 1. Exstant in jure aliæ regulæ contrariæ omnino, ut illa: *in dubio favores sunt ampliandi, et odia restringenda.* Iterum: *in obscuris quod minimum est tenendum.* Et iterum: *nisi de mandato certus exstiteris, exsequi non cogeris quod mandatur.* Ergo, ne dicamus jus sibi contradicere, ea verba explicanda sunt.

R. 2. Si in quolibet dubio teneremur semper sequi partem tutiorem faventem legi, eccur tot Sancti (supra recensiti) tradiderunt in dubiis fas esse partem sequi benigniorem? numquid dicendi contra RR. Pontifices sensisse? absit. Summi Pontifices declarantes Sanctorum doctrinam immunem esse ab omni censura satis superque innuunt eam propriis decretis et decisionibus minime adversari.

Urgetur magis hæc nostra animadversio, vel in ipso dubio legis naturalis, ex *can. Laudabilem, tit. XV, cap.* v, ubi

[1] Quibus verbis nil clarius: unde si quando Patres videntur rigorosius loqui, ne dicamus eos sibi contradicere, dicendum eos loqui de casu, in quo nostra probabilitas malum non avertat, vel agatur de dubio practico, ut patet Opera ipsorum evolvendo.

[2] Cap. *Illud Dominus, de Cler. excom. depos., etc.*

[3] Cap. *Ad audientiam de homic.*

[4] Cap. *Juvenis*, 3 *de sponsalibus.*

Summus Pontifex uni conjugi dubitanti de propria coeundi potentia expresse permisit ut queat ad triennium petere (etiam alteram partem cogendo), et reddere debitum conjugale : et hæc est norma, praxis, atque judicium omnium Tribunalium [1]. Qua in re nemo dixerit Cœlestinum III tenuisse viam tutiorem, cum apertissime tutius sit in tali casu abstinere ab usu conjugii : evenire enim potest ut impotentia nullis probationibus vincatur, et ideo perpetua judicetur. Quo in casu certum esset jam primitus matrimonium illud nullum fuisse, ideoque copulam habitam esse inter solutos.

Neque valet dicere — 1. Quod in supra memorato ac singulari casu Deus experimentum copulæ permisit; hoc enim gratis asseritur. — 2. Quod experimentum copulæ tunc licet in bonum conjugii, atque ad veritatem matrimonii dignoscendam; quis enim dixerit intentanda esse mala sub incerta spe boni? — 3. Quod copula illa permittitur ad majus malum vitandum, ne forsan fiat contra jus alterius; nam majus malum est se periculo exponere faciendi contra jus naturæ. — 4. Quod excusari possunt conjuges, quia copulam habent affectu maritali; nam sola intentio non excusat a malo opere : neque intentio dubium excludit, imo potius a dubio ipsa excluditur intentio bona. — 5. Quod eo casu possidet contractus matrimonii bona fide initus; nam esto possideat ante experimentum copulæ : sed cognita impotentia, statim dubium exsurgit circa illius validitatem; potest enim impotentia esse absoluta, ac perpetua.

Unde si esset servanda regula ab adversariis universim tradita, quod nempe lex (saltem naturalis) antecedit humanam libertatem, ac ideo in dubio quod tutius est præferendum, nullo modo in supra citato casu (concludit S. Alphonsus) posset copula experiri; quia nullo modo potest dici matrimonium adversus divinam legem possidere [2]. Quare

[1] Datur triennium ad tentandam copulam, eo quod in communi sapientium æstimatione censeatur sufficiens ad dignoscendum num impotentia sit perpetua vel temporanea. Sunt autem alii casus in jure hanc ipsam veritatem probantes, quos refert Bolgeni, *Il possesso, cap.* XII.

[2] Il faut en venir (est-il dit dans le livre intitulé : *Dottrine di S. Al-*

totum hoc unico argumento salvatur, nempe *in dubio meliorem esse conditionem possidentis;* cum igitur in nostro casu matrimonium bona fide initum existat, illud possidet, non obstante quocumque superveniente dubio : quod quidem, quoadusque triennali copulæ usu non vincatur, per principium reflexum contrahentes jus habent insistendi in inito matrimonio, etsi invalidum esse possit.

Quomodo ergo (quæres) *accipienda sunt objecta testimonia?*

Ne dicamus canonicum jus sibi contradicere, objecta testimonia accipienda sunt *vel* de solis dubiis practicis, *vel* de iis tantummodo dubiis facti, quæ conjunctum habent proprii, aut alterius damni periculum; non vero extendenda ad dubia etiam juris, in quibus agitur duntaxat de licitate vel illicitate alicujus actionis. Aliqui *inducunt illud* (ait S. Antoninus) in dubiis tutior via est eligenda : *respondetur hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem ingredi, cum tutior via sit, quam in sæculo permanere : et istud scilicet religionem intrare utique consulitur, non præcipitur* [1].

Et revera in casibus relatis dubia erant practica et facti, nec haberi poterat principium aliquod certum directum aut reflexum, quo excusaretur qui non esset secutus partem

fonso De Liguori difese contro le imputazioni del sig. Ab. Rosmini, 2ª ediz., Bologna, 1850) à admettre de deux choses l'une : ou il faut nier que l'usage *cum non sua* soit intrinsèquement mauvais et contraire à la loi naturelle; ou il faut reconnaître que, au sentiment de l'Église, la loi naturelle n'oblige pas dans le doute. Car du moment qu'on admettrait que l'action est intrinsèquement mauvaise et en même temps que le doute en choses de cette nature laisse à la loi naturelle toute sa vigueur, de quelle autorité l'Église viendrait-elle donner des délais, des tempéraments, des dispenses ? *Numquid Ecclesia in lege naturali poterit dispensare?* (Liguori, *Dissertazione dell' uso moderato dell' opinione probabile*, ediz. Veneta, 1838, t. LXXXVI, p. 163.) Mais l'Église permet réellement que, pendant la durée du doute, il ne soit pas tenu compte de la loi naturelle, pas plus que si elle n'existait pas. Donc l'Église tient pour vrai qu'une loi douteuse, même naturelle, n'oblige pas; donc l'Église reconnaît que dans ce cas un principe réflexe sert à former un *dictamen* certain de la conscience. » — [1] P. 2, t. I, c. XI.

tutiorem, propter scandala aliaque mala quæ in iis casibus vitanda erant. — Sane primus casus erat de quodam Episcopo qui, non obstante fama publica de sui excommunicatione, adhuc de ea dubitans, temere celebrabat. Innocentius III juste illum depositione punivit; nam, persistente dubio de excommunicatione, ob scandalum a Missa abstinere debebat. — Secundus casus erat de quodam Sacerdote qui intulit cuidam viro vulnus, ex quo vita decessit; deinde dubitabatur an ille ob illud vulnus mortuus esset. Clemens III decrevit convenire ut Sacerdos a sacrificando desisteret: idque sapienter, nam facti veritas nondum erat explorata, ut habet textus. Adde Pontificem loqui de convenientia, non de præcepto : sane conveniens erat ut sacerdos a celebrando abstineret, ne, si deinde constaret ipsum fuisse revera homicidam, populo esset scandalo eum celebrantem conspicere. — Tandem tertius casus erat de quodam juvene qui septennis puellam quamdam duxit; qua mortua, postea cum consobrina illius alias nuptias contraxit. Orto dubio an primum conjugium esset validum ob ætatem, Eugenius III præcepit ut vir a præfata consobrina separaretur : et merito tum quia agebatur de Sacramento, tum quia possessio stabat pro valore primi matrimonii. Hinc non dixit *quod tutius*, sed *quod certius existimamus;* quia utique certius erat judicium de separatione imponenda, cum dubietas de valore primi matrimonii vinci non posset (N).

Tertium argumentum desumitur ex ratione.

Adversus possessionem legitimam sola certitudo prævalet. Conveniunt in hoc leges omnes canonicæ ac civiles, et decisiones omnium orbis tribunalium, ac demum totius generis humani sensus. Unde natum est vulgatissimum illud : *in dubiis melior est conditio possidentis.*

Porro antecedenter ad omnem legem quisque suam libertatem possidet; cum prius concipiendus sit homo liber : indeque lex quæ imponatur illi. — Et vero cuinam secus imponeretur? nisi quis prius concipiat *tibi et alteri*, quomodo

concipere vel sola mente poterit illam legem : *Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris?*

Sane cum sit absurdum jussa dare alicui qui liber non sit ad obediendum, item non minus absurdum est hominem, cui lex imponitur, non prius concipere liberum. Ergo ut contra certam hominis libertatem prævaleat lex, non sufficit æquiprobabilitas ; sed ejus certitudo moralis requiritur, ut vim libertatis infringere valeat.

Verum (dices) *effatum illud :* in dubiis melior est conditio possidentis, *locum duntaxat habet in materia justitiæ. — Aliunde etiam dato, quod obtineat in ceteris rebus, cum ex alio effato,* regula sit prior regulato, *lex autem sit veluti regula et libertas veluti regulatum; ideo lex est illa quæ prius possidet, non libertas.*

R. Ad 1. Nulla ratio adsignari potest cur possessio in materia justitiæ locum habeat, non in aliis. — Aliter docuit S. Alphonsus, cujus hac de re assertio, iterum atque iterum a S. Congregatione examinata, semper prædicata fuit *ut nulla censura digna.* — Aliter ratio suadet, cum per se ipsa possessio tribuat jus, quatenus nempe recte creditur cum fundamento inchoata. Si secus esset, possessio in nullo foro vim probationis obtinere posset. Ad rem Bolgeni : *Ce qui est juste devant les hommes et au for extérieur sera-t-il donc différent de ce qui est juste devant Dieu et au for de la conscience? La justice humaine sera-t-elle en opposition avec la justice divine? Les hommes me prescrivent-ils légitimement une chose que Dieu me défend? Quel homme de sens peut admettre une absurdité aussi palpable* [1] ?

[1] *Vid. il possesso,* etc. c. XII, n. 95. — Nil etiam prohibet quominus in dubio quædam quasi lis dicatur institui ac moveri inter legem et libertatem. Ego certus sum libertate mea : surgit lex quæ vult illam exturbare ; quid ergo ? quandiu lex certa non proferat argumenta, jus habeo insistendi in illa meæ libertatis possessione.

Utique tale judicatum corrigendum est quando res dignoscatur sese aliter habere (ideoque in jure dicitur judicium illud *momentaneum, præparatorium,* ac *summarium*); at quoadusque id certo moraliter non dignoscitur, judicium illud rectum est et subsistens. Nullum est enim principium reflexum vel ab ipsis probabilioristis admissum, quod rem resolvat in se, seu objective.

R. Ad 2 : effatum illud, *regula est prior regulato*, valet tantum in materialibus. Iterum Bolgeni : *Cette maxime :* Regula est prior, etc., *se vérifie quand on veut donner l'existence à quelque chose de matériel ; par exemple, quand on veut établir une fabrique, planter un jardin, etc. Alors on se forme dans l'esprit l'idée de la chose que l'on veut faire, et on en trace le dessin ; ce dessin est la règle établie antérieurement et selon laquelle on façonne l'existence réelle de la chose. Mais quand il s'agit des lois, celles-ci ne sont point et ne sauraient être des règles et des dessins selon lesquels on donne une existence à l'homme et un moule à la liberté* [1]. Nimirum hæ leges aptari debent hominibus, ut ipsi valeant eas observare.

Instabis : *Qui se exponit periculo peccandi peccat* : qui amat periculum peribit in illo [2] ; *atqui sequens opinionem faventem libertati, relicta tutiori æque probabili favente legi, exponit se tali periculo.*

R. Nego minorem. Sacer hic textus non facit ad rem ; ibi enim agitur de eo qui protrahit ad mortem usque conversionem suam : *cor durum* (ait) *male habebit in die novissimo, et qui amat periculum peribit in illo.* Iste profecto peccat graviter, quia, occasionem proximam peccandi retinens, in periculum se conjicit damnationis æternæ.

Casus autem noster differt omnino, cum nullum in eo periculum sit violandi legem Dei ; quia agens operatur practice certus de honestate actionis suæ, ita ut, si de facto existat legis transgressio, hæc non sit, nisi materialis ; non vero formalis et imputabilis [3]. Nonne etiam qui sequitur opinio-

[1] L. c., cap. I, n. 4. — [2] Eccli. 3.

[3] En verba S. Alphonsi : *En conséquence, s'il était vrai que la loi existât en faisant le contraire de ce qu'elle prescrit, on n'agirait pas alors formellement contre elle, mais seulement matériellement ; de sorte qu'il n'y aurait ici de péché qu'un péché matériel, pour lequel Dieu ne condamne pas l'homme, attendu que le péché matériel n'est autre chose qu'une action qui serait matière à péché pour le cas où on aurait la connaissance de la loi.* (*Vid.* Apolog. e confut., vol. 1, p. 207.)

Sed nonne (dices) periculum etiam peccati materialis vitandum erit? Cito respondet Sanctus noster *negative*, inquiens (cit. loc.) : *On ne peut pas dire que nous soyons tenus d'éviter le danger de tout péché, même*

nem probabiliorem, imo probabilissimam, se exponit periculo errandi? utique quia opinio licet probabilior, imo licet probabilissima, non excludit omnem erroris formidinem. Attamen probabilioristæ non attendunt ad hoc erroris periculum, utpote materiale, siquidem in praxi operantur ex recto conscientiæ dictamine. En casus noster: res omnino eadem est pro utroque systemate.

Sed (regeres) *in dubiis melior est conditio possidentis, atqui legis æternæ possessio anterior est possessione libertatis humanæ; ergo in dubio de existentia legis vel libertatis melior est conditio legis; ac proinde potius pro lege standum est.*

R. Utique lex æterna præcedit libertatem hominis *prioritate temporis*, nam Deus semper velle debuit ordinem naturalem servari; sed hominis libertatem non præcedit *prioritate rationis*, seu *ordinis*, sive *obligationis* in particularibus. Sane prius est concipere subditos, ac postea iis leges imponere, eosque obligare: quo sensu potest dici respectu hominis legem æternam non esse legem proprie dictam, quoadusque nempe ipsi per certam notitiam non applicetur.

Scilicet lex æterna habet quidem in se aptitudinem ligandi hominem, et hoc sensu dicitur obligare *in actu primo*; sed illam suam aptitudinem exercere non potest *actualiter*, id est *in actu secundo*, nisi quando homini promulgatur. — Unde homo semper quidem in generali dispositus esse debet ad obediendum Deo; sed de facto ejus voluntati obsequi non tenetur, nisi quando illam cognoverit: *in particulari nescimus quod Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem divinæ voluntati*, ait S. Thomas [1].

Ergo (addes) *fas est tenere sententiam probabilem faventem libertati et in concursu sententiæ probabiliores faventis legi; nam adhuc lex non est omnino firma, licet probabilior; atqui hoc est falsum.*

matériel, parce que, s'il en était ainsi, on ne pourrait pas suivre non plus l'opinion plus probable, ni même l'opinion très-probable; parce que, même dans l'usage de l'opinion très-probable, il y a encore danger de péché matériel.

[1] 1, 2, q. 19, a. 10.

R. *Nego sequelam majoris;* nam quando sententia quæ favet legi est certe et ideo notabiliter probabilior, lex ipsa habetur veluti satis promulgata saltem moraliter; et ideo vim suam exerere debet. Sed quando utraque sententia et favens legi et favens libertati est æqualiter hinc inde probabilis, tunc lex nullo modo dici potest promulgata, et idcirco nullo item modo dici potest obligare.

Deinde cum sententia favens legi est notabiliter probabilior, assensus mentis in eam naturaliter inclinat; sed quando est æque probabilis ac sententia favens libertati, assensus remanet in suspenso.

Adde, ex Angelico, in actionibus humanis sæpe haberi non posse omnimodam certitudinem: unde sufficit certitudo quædam resultans ex conjecturis probabilibus, quæ licet absolute loquendo certitudo non sit, respective tamen et quoad agendum ut talis habetur [1].

Oppones ultimo : *Decreto S. R. Inquisitionis* 1761 *quilibet usus opinionis probabilis fuit proscriptus; ergo non amplius licitus est.*

R. Verum est quod proscriptum fuit folium continens plures propositiones, quarum quædam justos excesserant fines, quædam catholicum probabilismum tuebantur; sed non fuere proscriptæ omnes propositiones in particulari, ac divisim [2]. Revera cum de hoc ipso S. Alphonsus noster scripsisset Pœnitentiario Majori, eum rogans ut suo nomine responsum requireret a proprio S. Pontificis ore, dictus Pœnitentiarius, postquam Clementem XIII fuit allocutus, respondit non fuisse damnatas omnes folii propositiones; sed aliquas tantum in illo contentas. Neque damnatam fuisse aliquam propositionem illarum quæ disceptantur in Scholis catholicis. Et signanter non fuisse damnatam suam, quam defendebat, sententiam [3].

[1] 2. 2, q. 70. 2.

[2] Unde hæc proscriptio valde differt ab aliarum propositionum proscriptione per Alexandrum VII, etc.; nam istæ propositiones damnatæ fuerunt *omnes et unaquæque ipsarum;* at supra objectæ tantum *in globo,* et *respective,* uti merebantur ut damnarentur.

[3] Adde : si folium objectum quoad omnes et singulas propositiones

Imo Pius VII, die 18 maii anno 1803, expresse confirmavit Decretum S. Rituum Congregationis declarantis omnibus B. Alphonsi Operibus tam typis editis quam manuscriptis ex Apostolicæ Sedis disciplina ad severam trutinam revocatis, *nihil* in iis *censura dignum* fuisse repertum. — Ergo ea nihil continent *contra fidem, vel bonos mores : nihil novi vel peregrini, atque a communi sensu Ecclesiæ et consuetudine alienum : non noxa et inutilia : non Scripturis divinis aut Patribus adversantia*, si credere est Benedicto XIV [1], qui sic laudata verba *nil censura dignum* explicat [2].

Quid plura? Rogata Sacra Pœnitentiaria a Cardinali de Rohan, Archiepiscopo Vesuntinensi, atque consulta super his dubiis :

Primo. *An sacræ Theologiæ Professor opiniones quas in sua Theologia Morali profitetur Sanctus Alphonsus a Liguorio sequi tuto possit ac profiteri?*

Secundo. *An sit inquietandus Confessarius qui omnes S. Alphonsi a Liguorio sequitur opiniones in praxi sacri Pœnitentiæ Tribunalis, hac sola ratione quod a S. Sede Apostolica nihil in Operibus ejus censura dignum repertum fuerit, cum adnotatione* (quæ sane est gravissimi ponderis) *quod nempe Confessarius iste non legit Opera beati Doctoris, nisi ad cognoscendam accurate ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesque, quibus variæ nituntur opiniones ; sed existimans se tuto agere eo ipso quod doctrinam quæ nihil censura dignum continet prudenter judicare queat sanam esse, ac tutam, nec ullatenus sanctitati Evangelicæ contrariam?*

Die 5 julii anno 1831 respondit : *ad* 1. affirmative, *quin*

esset proscriptum, jam vel ipse probabiliorismus esset damnatus ; nam hic quoque sub initio in eodem continetur. — *Vid. Theol. Moralis S. Alphonsi, edit. stereotyp., typ. Marietti, Taurini*, 1846, *t.* 1, *n.* 85, *p.* 55.

[1] De Canon. SS. l. 2, c. 21 et 28.

[2] Merito ergo Leo XII, Brevi 19 febr. anno 1825, laudavit typographum Hyacinthum Marietti Taurinensem, affirmans eumdem de Religione optime meritum *Opera sanctissimi et doctissimi Alphonsi De Liguorio colligendo et in lucem edendo*. Etiam Pius Papa IX, suis litteris 12 jul. 1847, eumdem typographum maxime laudat eo quod novam S. Alphonsi Operum editionem publicare studuerit.

tamen inde reprehendendi censeantur qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur. — Ad 2. *vero* negative, *habita ratione mentis Sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum Servorum Dei ad effectum canonizationis.*

Accedit quod prædictus Cardinalis de Rohan, die 22 julii ejusdem anni, eam S. Pœnitentiariæ responsionem tunc regnanti Gregorio XVI exhibuit, qui ipsam confirmavit (O). Imo laudavit propositum Eminentissimi eamdem publicandi in sua Diœcesi, et apposita pastorali Instructione ad Clerum suum commendandi, quemadmodum fecit.

Ex quibus omnibus evidenter apparet, Systema Morale S. Alphonsi posse quidem impugnari si placet, et derelinqui; sed non posse damnari uti veritati Evangelicæ contrarium et animarum saluti perniciosum. *Doctrina*, ait Benedictus XIV [1], *debita cum reverentia potest citra ullam temeritatis notam impugnari, si* (nota) *modesta impugnatio bonis rationibus innixa sit, etiam postquam Dei Servus qui scripsit inter beatos aut sanctos fuerit relatus. Celebris est responsio Nicolai Monachi in Epistola ad Petrum Cellensem, quæ est* IX *lib.* 9 *inter epist. Petri Cellensis :* « Sanctus ille Bernardus, quem dicis me debita exuere veneratione.... quondam Sanctorum catalogo adscriptus, nuper est in Ecclesia canonizatus, et ab humano judicio exemptus : exemptus, inquam, est, ne de gloria ejus dubitemus, sed non ut minus de ejus dictis disputemus.» (P) Non ergo bene se gerunt qui ideo nos aspernantur, quia cum illis non sentimus.

Quod si ad rem facere aliquo modo possunt animadversiones nonnullæ generales, tam *extrinsecæ* quam *intrinsecæ*, in Opere ejusdem Sancti, eas universim hic ponimus [2].

Animadversiones extrinsecæ.

1. Auctor *ingenio* plane singulari præditus erat, ut omnes fatentur; *memoria* vero, *studio* ac *diligentia* vere incre-

[1] *Loc. cit.* — [2] *Vid.* Gaume, *Manuel des Confesseurs* (*in præf.*), Paris, 1842. De hoc tamen opere *vid.* animadversiones Ab. Marinoni, apud De Luca, *Annali Relig.*, t. XIX, p. 66, Roma, 1844.

dibili, adeo ut sexdecim vix annos natus juris utriusque laurea in patria universitate, Principe eum dispensante, summa cum laude decorari meruerit.

2. *Eruditione* inter fusiores et recentiores Moralistas præstantissimus fuit. Declarat se per annos multos quamplurima Auctorum Classicorum volumina evolvisse, ac solertissime eorum doctrinas ponderasse : qua in re hoc maxime allicere debet, quod nempe Auctor in quacumque controversia solet exhibere clare et simpliciter omnes hinc inde Doctorum sententias et rationum momenta, quibus singulæ innituntur, in medium sincere proferens catalogum scriptorum melioris notæ, qui stant tam pro una quam pro altera. — Ex quo hæc duo valde utilia consequuntur : *primum* quod studiosi habeant quasi sub uno oculo Theologos et Canonistas sine numero, quos possint libitu suo consulere atque considerare, quin fiant quasi servi unius libri : *secundum* quod ii qui tenent opiniones tanti Auctoris certi et tuti sint se tenere opiniones Theologorum complurium tam doctrina quam nominis celebritate præstantium [1].

3. *Sanctitate* fuit valde præclarus [2]; *hæc* enim, ut legitur in Decreto de illius virtutibus in gradu heroico a Pio VII approbato, *refulsit in Verbi Dei ministerio apud rudem derelictam plebem, dum eam præceptionibus divinæ legis imbuebat; in cathedra morum apud conscientiarum moderatores, dum doctrinæ copiam effundebat; in pastorali officio apud commissum sibi gregem, dum vigili custodia illum salutaribus pascuis enutriebat, etc.* — Nil ergo mirum si Eminentissimus Cardinalis Mororzo (cujus memoria in benedictione est) omnia Opera S. Alphonsi universo Clero No-

[1] Sunt qui in S. Alphonso distinguunt *sanctitatem*, quam heroicam dicunt; *doctrinam*, quam irreprehensibilem appellant; et *scientiam*, quam scilicet reponunt in eruditionis copia, in criticæ regulis, in profunditate ac firmitate ratiocinationis, aliisque dotibus *scientificis*, ut aiunt : hanc porro Sancto nostro denegant, et ideo Apostolum dicunt, non doctum. Ex dictis supra neque hæc scientia de facili potest illi negari. Verum, quidquid sit, ad nos quod attinet; satis est quod illius doctrina sit in suis conclusionibus irreprehensibilis, ut tuto eam sequi possimus.

[2] *At sanctitas*, aiunt, *non arguit doctrinæ veritatem; quia et Sanctus potest errare. Ita sit; attamen nemo negaverit sanctitatem ali-*

variensi enixe commendaverit vel ab ipso suæ Curæ Pastoralis exordio[1].

4. A præconceptis et systematicis, ut dicunt, scholarum opinionibus fuit prorsus *alienus*. Imo ut sententiam veriorem in quæstione quacumque seligeret, orare plurimum solebat, laboribus non parcere, auctores tam *pro* quam *contra* sentientes evolvere omnes, doctrinas S. Thomæ et Benedicti XIV præsertim adnotare, Academias, Professores et Theologos magis doctos, pios et bonæ famæ præconiis ætate sua illustriores consulere.

5. *Doctrinæ Sedis Apostolicæ* erat addictissimus, charitatis christianæ et humilitatis speculum fulgidissimum : de quibus item virtutibus declaratum fuit constare *in gradu heroico*.

6. Non interrupto *triginta annorum spatio* doctrinas suas in sacrarum Missionum ministerio diligentissime probavit, atque innumeras, admirandas ac constantes peccatorum conversiones, Dei utique opitulante gratia, peregit, uti legenti ejus vitam omnino patebit[2].

cujus scriptoris jam esse non leve argumentum veritatis suæ doctrinæ, potissimum cum agitur de christiana ethica. In Sanctis enim minimum possunt concitati atque inordinati animi affectus, in quibus maximus reperitur istiusmodi errorum fons. — Deinde non parvum argumento pondus accedit ex considerata indole seu charactere ejus sanctitatis, quæ in S. Alphonso refulsit ; nam perspicuum fit ex historia ejusdem vitæ et ex scriptis suis sanctum hunc Virum seipsum sanctificasse potissimum in promovenda per Apostolicum ministerium proximi salute, et in aliis efformandis ministris, qui huic eidem operi vacarent : hæc fuit divina S. Alphonsi vocatio.

Verba sunt sapientissima Episcopi Derthonensis in Epistola Pastorali ad universum Clerum, 13 déc. 1846. — Hic vid. etiam lib. cui tit. *Morale Sistema del B. Alfonso M. Liguori, discusso dalla S. Congreg. dei Riti, difeso dai quattro sillogismi del sig. Can° D. Gaetano De Folgore; Napoli*, 1824.

[1] Lettera pastorale con cui S. E. Rev. il sig. Cardinale Giuseppe Morozzo, Arciv. Vescovo di Novara, ecc., ecc., accompagna il *Manuale Ecclasiastico*.

[2] *Vid.* Giattini, *Vita del Liguori*.

Et notatu digna sunt hæc verba Card. Gousset (*Justification*, etc.) : « S. Alphonse publia sa *Théologie morale*, ouvrage copié sur le cœur humain plutôt que dans les livres, composé, pour ainsi dire, dans le confessionnal plutôt que dans le cabinet. Là se trouve rapporté avec une simplicité admirable tout ce qu'une longue pratique, jointe à une étude

7. Tandem quoad vixit et post mortem *SS. Pontificibus fuit acceptissimus;* — nam Benedictus XIV eum valde commendavit, adhuc Sacerdotem *prudentis auctoris* nomine insignivit, atque alios pro consilio in quæstionibus ad eum mittebat, dicens : *Voi avete il vostro Liguorio, consigliatevi a lui.*—Clemens XIII eum reluctantem ad Episcopatum evexit, illa proferens verba : *Mi basta la sua ombra per essere di giovamento alla sua Diocesi.* — Clemens XIV eum in Episcopatu manere coegit, cum ob infirmam valetudinem renuntiare vellet, sic dicens : *Mi contento che governiate la Chiesa di sopra il letto.* — Pius VI declaravit se eum semper admiratione et amore prosecutum esse. — Pius VII eum *sanctissimum Antistitem nuncupavit.* — Leo XII *virum sanctissimum itemque doctissimum.* — Pius VIII *illustre Episcopalis Ordinis decus.* — Gregorius XVI eum in albo Sanctorum connumerando, illius Opera omnia *inoffenso prorsus pede decurri posse* solemniter decrevit [1]. — Tandem Regnans Pius Papa IX, Opus hoc meum benevolo libentique animo excipiens, mihi vehementer gratulatur *quod in hisce theologicis Institutionibus conficiendis nihil antiquius habuerim quam salutares sanctissimi ac doctissimi viri Alphonsi Mariæ De Liguorio doctrinas magis magisque propagare, iisque Ecclesiasticæ præsertim juventutis animos imbuere* [2].

« approfondie des Pères et des théologiens, avait appris à un prêtre dont la « délicatesse de conscience était extrême, et qui, pour sauver une seule « âme, aurait tout sacrifié, même sa vie. Les règles qu'il a écrites, il les a « mises en pratique, et avec quels résultats, nous l'avons vu. Il nous sem- « ble que c'est là un préjugé assez légitime en faveur d'un ouvrage, et nous « demanderions volontiers comment on s'y prend pour ouvrir sans vénéra- « tion un livre où l'on trouve les secrets d'un ouvrier si habile. »

[1] *Vid.* Circolare di Monsignor Artico, Vescovo d'Asti e Principe, ecc., al suo Clero, 6 luglio 1843 : præfixa est Operi *Homo Apostolicus*, etc., quod edidit Marietti, 1844. — Hic autem præstat legere Riccardi, *Dei mezzi di promovere l'educazione religiosa in tutte le classi di persone*, cap. 7 ; It. *Introduzione agli studii Ecclesiastici*, cap. IV.

[2] Ex suis mihi datis *Litteris* 7 *apr.* 1847, ut videre est in initio hujus voluminis. — Si Pontifex gratum habet ut hac doctrina juvenes præsertim imbuantur, absit ut eos approbemus qui decretorie contrarium pronuntiant, quasi nempe juvenibus hæc doctrina noxia esse possit ; cum tamen et ipse Alphonsus pro ipsis præcipue scripserit.

Animadversiones intrinsecæ.

1. Opera ista moralia *Juventutem maxime Clericalem* in re Theologico-morali instruendam præcipue respiciunt, ut Auctor ipse profitetur.

2. Post plurimorum *annorum studium* et effusas ad Deum *preces*, piissimus Auctor eadem edidit in hunc finem, ut nempe *viam mediam* inter tot diversas et secum pugnantes sententias edoceret [1].

3. Quæstiones quæ magis pertinent *ad praxim*, et quas diligenti annorum quinquaginta exercitio didicerat, in iis continentur.

4. Ibi inveniuntur etiam textus juris tam *Canonici* quam *Civilis communis* ad rem pertinentis. Exstant propositiones damnatæ a Sede Apostolica, et, quod majus est, recentiora etiam Decreta SS. Pontificum ad Theologiam Moralem atque ad casus conscientiæ practicos spectantia.

5. *Episcopi innumeri* Opera hæc Parochis, animarum Rectoribus et Confessariis propriæ Diœcesis expresse proposuerunt et enixe commendarunt. Et ideo factum est ut *Moralis* ejusdem *Theologia* sine numero editionibus in Europa apud Italos, Gallos, Hispanos, Germanos, Polonos; in Asia apud Indos orientales; in America apud Mexicanos;

[1] Hoc aureum medium commendat Benedictus XIV, *De Syn. l.* 12, *c.* 6, ubi monet Episcopos ut in collationibus moralibus, quæ identidem non sine maximo profectu haberi solent, Theologorum quæstiones haud definiant; *hoc tamen*, subjungit, *studiose curando ut in prædictis collationibus moralibus eorum Theologorum sententia vinceret qui media via inter rigorem et laxitatem incedere norunt.*

Ad rem ergo concludebat Cardinalis Monico circa Liguorianam doctrinam : « Plût à Dieu que ce fût ici le point de réunion où tous les directeurs des âmes finissent par s'accorder, et qu'ainsi on vît disparaître une fois pour toutes tant de controverses qui ne servent qu'à diviser les esprits, au préjudice du clergé et des fidèles ! »

Laudandus ergo clar. Derthonensis Episcopus Joannes Negri, qui Epistola Pastorali 13 dec. 1846 Clero *summopere gratulatur* quod in moralibus collationibus responsiones ad casus conspexerit *plerumque fuisse exaratas juxta doctrinam S. Alphonsi.*

uno verbo per totum catholicum orbem evulgata summo pere prædicetur[1].

CONCLUSIO.

Q. *Quid in tanta Theologorum controversia præ oculis habendum quoad regimen animarum in foro præsertim Pœnitentiæ?*

R. In tanta Theologorum controversia illud maxime præ oculis habendum est in foro præsertim Pœnitentiæ ut declinetur *indulgentia nimia et nimius rigor;* cum utrumque sit animabus maxime noxium[2]. *Cavenda est,* inquit S. Bonaventura, *conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem*[3]. — Hæc erat firmissima S. Alphonsi sententia : *Protestor* (inquit) *quod, sicut confessarios illos non approbo qui nimiæ austeritati adhærentes facile damnant usum plurium opinionum quæ gravi nituntur fundamento, ita contra neque approbare possum eos qui de facili opiniones sine fundamento tanquam probabiles acclamant.. Ubi agitur de amovendo pœnitente a periculo peccati formalis, confessarius, generaliter loquendo, et in quantum christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus debet uti; ubi vero*

[1] *Vid.* Riflessioni sulla santità e dottrina di S. Alfonso, *Turin.*

[2] Commendatus Derthonensis Episcopus doctrinam S. Alphonsi laudans, utpote quæ media incedit via, sic laxitatis atque rigoris mala aperit :

Laxitas præcepta de medio tollit, inordinatos appetitus sophismatibus cohonestat, malum excusat, a proximis occasionibus non removet, pravos habitus non expugnat, ad absolutionem pœnitentes rite non disponit.

Sed *severitas nimia* magis noxia est; nam consilia in præcepta mutat, levia in gravia traducit, nullum illi satis ut Sacramenta permittat, conscientias aggravat, homines anxietatibus vexat, quibus fit ut ipsi animo concidant, a Sacramentis abstineant, de salute desperent, fidem amittant, religionem exuant. Accedit et aliud damnum gravissimum; non enim fideles duntaxat, sed ipsos torquet confessarios nimius rigor; cum nempe jam ex se hocce ministerium totum hominem requirat, qui severioribus principiis sunt imbuti ac boni sunt ministri continuo anguntur, magnopere timentes ne suo muneri unquam faciant satis, sicque tandem ab hoc Sacramento ministrando deterrentur, abhorrent, alieni fiunt. (Vid. etiam lib. *Il Sacerdote santificato, ecc., ecc. Lett.* 2ª. — *Damni che reca la lassità— damni che reca il rigore.*)

[3] Compendium Theologiæ veritatis, l. 2, c. 32.

opiniones benignæ proximum reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullæ auctorum opiniones, v. g., quoad vitandas occasiones proximas, et aliæ hujus generis, tunc semper expedit ut confessarius utatur, imo dico quod ipse ut medicus animarum teneatur uti opinionibus tutioribus, quæ pœnitentes ad se servandos in gratia conducunt[1].

Hæc si diligenter attenderentur, sane nemo unus Sanctum nostrum de nimia indulgentia incusare poterit. Utinam omnes hac agendi ratione contenti essent, neque in praxi ultra progrederentur qui tutiora sequenda docent!

Ceterum nos sub fine Disputationis nostræ iterum declaramus et aperte profitemur fas esse et omnino liberum cuilibet e dilectissimis tyronibus nostris eam hac in re tenere sententiam quæ magis eidem arriserit. Absit ut eos qui contra nos sentiunt vel minimum reprehendere audeamus, quos neque Ecclesia sancta reprehendit : diversa via est, utraque tamen eos ad vitam perducens qui ex dictamine conscientiæ operantur, — Unde materiam totam *de opinione probabili et improbabili* concludimus his verbis Bernardi Claramontensis : *Ex quo opiniones sunt inter magnos, et Ecclesia non determinavit aliquam partem, teneat quis quam voluerit.* Duas tantum conditiones jure exigimus, et sunt : 1ª ut quilibet paratus sincero animo sit obedire definitionibus sanctæ Sedis Apostolicæ omnium Ecclesiarum Matris atque Magistræ, quando ac si forte prodibunt; 2ª ut nunquam ab eorum corde et oculis elabatur illud divi Augustini oraculum præclarissimum : *In necessariis unitas; in dubiis libertas; in omnibus autem charitas.*

Et ne his verbis fucum facere alicui videamur, subnectimus hic *catalogum Auctorum* quos utraque sententia ha-

[1] *Vid. Opus Morale, l.* 1, *n.* 77. Ubi etiam hæc verba legere est notatu sane digna : « Ego, ut sincere veritatem fatear, cum Theologiæ Moralis scientiæ vacare cœpi, quia rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contingit, pro hac strenue cum aliis tunc temporis contendebam; sed pos- « tea melius rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia, « quæ pro opinione æque probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit. »

Hoc unum semper confirmat S. Alphonsus in omnibus hac de re Opusculis, plures etiam referens sapientes viros, qui illa perlegentes rigidam deseruerunt sententiam.

buit patronos præstantiores, ut sic quisque valeat, si velit, pro suo arbitrio et ingenio eos per se legere, attente perpendere et perscrutari. — Excludimus tamen quos *laxos vel laxistas* appellant, ut sunt præcipui *Antonius a S.S. Caramuel laxorum facile princeps, Leander, Martinus a S. Josepho, Pasqualigus, Sancius Joannes, Zanardi* et alii, qui, licet probi, satis docti ac fine bono perducti, incaute tamen in opinionibus compluribus communiter censentur benignitati nimium indulsisse. Quarum quidem opinionum catalogum videre quis poterit penes Gonet[1].

Si autem Auctores complures *laudis honore* nuncupamus, non ideo ceteros minoris facimus. Hic id unum nostræ curæ fuit eos tantum referre titulos quos vel reperimus in operibus Auctoris nostri, vel scimus passim ab aliis doctis prædicari. — Item neque quis ægre a nobis ferre debet si hic Theologos videat omissos, quos vellet recenseri; impossibile ferme est ut omnium desideriis occurrere possimus, atque ut tot inter, qui ubique laudantur, nullus omnino prætermittatur[2].

Auctores qui in dubio stant (plus vel minus) pro sententia favente legi.

Alasia, Commentaria Theologiæ Moralis (inter recentiores omnibus valde notus et celebris, claritate, ordine stylo et rerum copia merito sane præstantissimus). — Antoine Gabriel Societatis Jesu, Theologia Moralis universa (Benedictus XIV gratum habuit ut ejus Opera Moralia a selectis viris perlustrata et notis prædita prælegerentur studiosæ juventuti Collegii Urbani *De Propaganda*, et in usum Missionariorum adhiberentur : hodie tamen ibi traditur Theologia P. Gury). — Armilla, qui dicitur alio nomine Fumus (e familia Dominicanorum). — Bailly. — Ballerini (Petrus et Antonius fratres). — Berti e familia Augustinianorum (valde doctus). — Besombes. — Billuart, e Domi-

[1] T. III, dissert. *de opin. prob.*, a. 3.

[2] *Vid.* De Sarasa, *De arte semper gaudendi.* — Bonacina, *Theol. Mor.*, t. III. — La Croix, *in initio Theol.* — Bergier, *Dict. de Théologie*, edit. Insul., ad calcem Appendicis. — Gury, *Compendium Theolog. Mor.*, in fine.

nicanorum familia (perspicuitate, solidate et eruditione merito prædicatus). — Blancus. — Cabassutius (perdoctus). — Cajetanus. — Camargo. — Canus Melchior (perelegans scriptor, Dominicanus et Episcopus Canariensis). — Collet (doctissimus et ex rigidioribus non ultimus). — Comitolus. — Concina (Dominicanus perrigidus et doctus). — Contensonius, Dominicanus (valde commendatur etiam Verbi Divini præconibus ob singularem oratoriæ facundiam). —Continuator Tournely (alio nomine Collet).—Cuniliati, Dominicanus. — Delamet. — Dens. — De Prado. — Dettori (recentissimus in Regio ipso Taurinensi Athenæo Theologiæ Moralis professor : ingenii acritate, styli elegantia et eruditionis copia celebratus). — Esclapezius. — Estius (doctor fundatissimus a Benedicto XIV nuncupatus). — Fagnanus (probabilioristarum facile princeps). — Franzoja (vel ipso Concina nonnunquam rigidior). — Fromageau. — Furno. — Gazzaniga. — Genetus. — Gonetus, Dominicanus (doctus). — Gonzales Thyrsus (Præpositus Generalis Societatis Jesu). — Gotti (Cardinalis). — Habert (Doctor Sorbonicus). — Hennus. — Juveninius (in indicem librorum prohibitorum relatus Decreto 25 septembris anno 1708, *donec corrigatur*). — Le Tombeur. — Liebermann. — Luraschi. — Michael De Elizalde. — Merbesius. — Mercorus Dominicanus. — Merenda. — Montazet (Episcopus Lugdunensis : prohibitus Decreto 17 decembris anno 1792). —Natalis Alexander, Dominicanus (eruditionis copia jure meritoque celeberrimus). — Panormitanus. — Parato. — Patutius (ex rigidioribus, e familia Dominicanorum). — Petra (Cardinalis). — Petrocorensis. — Piselli. — Pontassus. — Rebellus (doctus). — Ricci Flavianus. — Rulfus (ejus manuscripta exstant in Bibliotheca Seminarii Novariensis). — Sainte-Beuve, Doctor Sorbonicus. — Scarpazza. — Schram. — Sylvester. — Speroni. — Staidel. — Stuardi (qui Commentaria clarissimi Alasia contraxit aliquid addendo de suo). — Tournely (Doctor Sorbonicus et Theologiæ professor, valde ac merito ubique gentium laudatus). — Vatolus. — Victoria, qui est e familia Dominicanorum. — Vicand, etc., etc., etc.

Auctores qui in dubio stant (*plus vel minus*) pro libertate.

Abelly (Episc. doctiss.). — Albertus Magnus, Dominicanus (Episc.).—Alvarez, Dominicanus (Archiep.).—Amort (valde doctus, commendatus a Bened. XIV). — Anacletus. — Andreucci (quem multi habet Bened. XIV). — Anglvus (Episc.). — Aguirre (Card.). — S. Antoninus, Angelus consiliorum salutatus (Archiep.). — Arsdek. — Aversa. — Azorius (valde celebratus a Bossuetio).—Bannez, Dominicanus (Confessor S. Theresiæ). — Barbosa (Episc.). — Becanus (doctus ac pius, et quem commendat Dupin).—Bernardus, Claramontensis. — Bissus Bern. (valde doctus : nomine Acad. Cassin. scripsit contra Thyrsum Gonzalez). — Bolgeni. — Bonacina (Episc.).—S. Bonaventura, Doctor Seraphicus (Card. Episc.). — Bossius. — Bouvier (Episc.). — Busembaum Hermannus (illius normam ac methodum secutus est S. Alphonsus : idem La Croix, Zaccaria et Franzoja commentariis est donatus). — Candida. — Cardenas. — Castelvetere (doctus). — Charmes. — Coninkius. — Cornejo. — Covarruvias (Episc.). — Croix (quem Benedictus XIV amplissimis laudibus cumulavit). — Dearraga. — Del Bene. — De Lugo (Card. doctiss.). — De Horca. — Diana. — Duval (Prof. Sorb.).—Ægidius, Romanus Doctor fundatissimus (Archiep.). — Elbel (doctus). — Escobarius. — Fagundez. — Faure (ejus doctrinam multi faciebat Pius VI). — Ferraris Lucius. — Filliucius. — Gallego. — Gammacheus. — Gaume. — Gomez. — Gousset (Arch. Card.). — Graffius (Abbas Cassinensis). — Granadus. — Gravina. — Gury. — Holzman. — Isambertus. — A. Jeremia P. Franciscus (qui sententiam suam methodo mathem. demonstrare aggressus est). — Layman (doct.). — Leander. Ledesma (Episc.) — Lessius (a D. Salesio laudatus). — Liguori, Episc. (vir doctissimus ex Card. Gerdil; vir prudens ex Benedicto XIV; sanctiss. et doctissimus ex Leone XII et Pio IX). — Lopez. — Lupus Christianus. — Macadus. — Malderus (Ep.).—Mannhart. — Martinez, Dominicanus. — Mazzotta. — Medina, Dominicanus (Ep. doctiss.). — Moya. — Molina. — Montesinos. — Navarrus. — Nider.

— Palaus. — Pallavicini (Card.) — Paludanus. — Perez. — Pessevinius. — Pichler. — Pontius. — Potestas Felix (perspicuitate commendatus). — Reginaldus (a D. Salesio valde laudatus). — Roncaglia (optimus consiliarus). — Sa Emmanuel. — Salmanticenses (TT. Collegii Salmanticæ in Hispania, qui universam Theologiam pro suis multo studio ediderunt). — Sanchez (sapientiss. ac piiss.). — Schilder. — Segneri senior. — Serra. — Sfondratus (Card.). — Sylvius (doctiss.) — Sporer. — Stapf. — Suarez (a Paulo V et Bened. XIV doctor eximius et pius; et a Bossuetio totius Scholæ modernæ repræsentator nuncupatus). — Taberna. — Tamburini. — Tanner. — Tapia (Episc.). — Taseda. — Terillus (pro sua sententia notat biscentum AA. a se lectos). — Theologia Wirceburgensis, Lutetiæ Paris., t. III, 1852. Omnes quæstiones probabilismi, solidissime et accuratissime discutit. — Toletanus. — Toletus (Card. quem proponit Salesius). — Tudescus (Archiep.). — Umbertus, Dominicanus. — Valentia. — Vasquez (a Mabillonio valde laudatus, imo clarissimum lumen ex Benedicto XIV). — Viva (eximiæ sapientiæ vir ex Benedicto XIV). — Voit. — Zerola (Episc.), etc.

ADNOTATIONES.

(A) *Pag.* 9.

Technicorum vocabulorum vim explicant passim AA. — Sic quoad vocabula maxime liturgica vid. Macri, *Notizia dei vocaboli ecclesiastici*. — Quoad nomina in Theologicis disputationibus a veteribus, et præcipue a D. Thoma consecrata vid. Zama Mellini, *Lessico Peripatetico*. — Quoad verborum significationem in re canonica atque civili vid. Vicat, *Vocabularium juris utriusque*. — Tandem quoad voces a græca lingua mutuatas vid. Marco Aurelio Marchi, *Dizionario Tecnico-Etimologico-Filologico*, etc., etc.

Hic etiam non parum inservit tum Opus *Bergier, Dict. de Théologie*. — Tum Opus *Lucii Ferraris, Prompta Bibliotheca canonica, juridica, moralis*, etc., quod summo studio RR. PP. Montis Cassini a mendis expurgatum, atque additionibus adauctum, nunc temporis imprimitur.

(B) *Pag.* 13.

Quicumque intimum animi sui sensum attente consideraverit facile percipiet ad actum humanum voluntatem concurrere transcurrendo per quosdam veluti gradus : nempe — 1. occurrit prævia *intellectus cognitio* alicujus finis animum allicientis, quia voluntas non fertur in incognitum ; — 2. finis cognitionem subsequitur quædam *simplex volitio*, quæ est primus actus quo voluntas finem jam cognitum uti in se bonum et amabilem respicit ; — 3. succedit *deliberatio efficax* finis illius attingendi ; — 4. deliberationem statim comitatur *mentis conversio* ad media pro fine illo obtinendo. Hæc porro media vel nondum in promptu sunt et incerta ; vel sunt certa et jam in oculis parata. In primo casu accedit *consilium*, discursus nempe quidam interior et in ipso intellectu consistens, qui media hæc attente perquirit atque perpendit. In secundo autem cito accedit *voluntatis consensus ;* — 5. tandem venit *fruitio*, ille videlicet actus quo voluntas nostra in fine jam consecuto quiescit, et de eo secum delectatur.

(C) *Pag.* 14.

Duplex hæc distinctio clarius patebit aliquo exemplo practico. Quapropter supponamus hominem gravi injuria ab alio lacessitum, et malo vindictæ amore succensum. Hujus porro voluntas eum inprimis a quo injuria sibi irrogata est odio prosequitur, et vindictam contra eumdem determinat : jam vero duplicem hic habemus voluntatis actum : *primum*, quo voluntas odit injuriatorem ; *alterum*, quo vindictam in ipsum determinat. Uterque erit elicitus : quare? quia uterque in sola ipsa voluntate perficitur, neque ullus adest alterius facultatis sive interioris, sive exterioris concursus. Sed ubi semel vindicta fuerit determinata, vindicatoris voluntas adhuc progreditur : imperat nempe *phantasiæ*, ut acceptæ injuriæ magnitudinem contempletur : imperat *memoriæ*, ut ejusdem minime obliviscatur : imperat *intellectui*, ut circa vindictæ circumstantias occupetur, et perpendat tum media eam peragendi, tum etiam bona (juxta suum conceptum) inde obventura : imperat denique *toti corpori*, ut in illam vindictam perficiendam concurrat facultatibus suis omnibus, *oculis* nempe attente injuriatorem secernendo, *manibus* ferrum arripiendo, et *pedibus* in hostem incurrendo.

Multos hic habemus actus, et omnes imperatos, quia omnes proveniunt quidem *originaliter* a voluntate ; sed perficiuntur ope

diversarum facultatum quæ ad ipsius voluntatis imperium moventur et agunt.

Ex quibus constat : — 1. quanta sit voluntatis nostræ efficacia, et quanti facienda sit excusatio illorum qui, ut ducant in bonis dies suos, resipiscendi impossibilitatem adstruunt ; volenti enim nil impossibile : neque Deus in necessariis deest : — 2. quare actus humanus dicatur voluntarius, non intellectualis, licet intellectus primo concurrat ; est nempe ratione dominii, quod voluntas in facultates omnes exercet.

(D) *Pag.* 23.

Ad conciliandum supremum Dei dominium in actiones hominum cum ipsorum libertate non una est sententia. *Molinistæ* admittunt Deum in actus voluntatis nostræ liberos directe et positive influere, non vero in ipsammet voluntatem, quam non movet, nec determinat, nec ad actum applicat ; sed tantum juvat, atque cum illa ad quemlibet actum perficiendum concurrit.

Congruistæ, duce Suarez, dicunt Deum naturam mentis ejusque propensiones perfecte noscentem, eam per circumstantias opportunas (quas juxta beneplacitum suum disponit) quo vult inclinare, et tamen libertati ejus non nocere, quia moralibus tantum utitur mediis.

Thomistæ contendunt quod non tantum in actiones, sed in ipsas determinationes nostras Deus positive influere debet, ut nihil sit positivum et reale quod ab ipso non proveniat. Unde volunt concursum Dei esse tum prævium, non quidem tempore, sed natura et ratione, ut causa prior est effectu ; tum physicum, id est efficaciter producentem quidquid est entis et perfectionis in actibus nostris liberis. Quod tamen non officit libertati ; quia expedita potestas ad oppositum semper remanet in agentibus.

Sed hoc magis ad Dogmaticam spectat.

(E) *Pag.* 30.

Gall doctor germanus, qui Parisiis obiit 1828, cum adverteret homines nasci unumquemque cum propensionibus specialibus, earum rationem in cerebri conformatione quæsivit : tot autem in cerebro distinguebat organa quot sunt in homine inclinationes ; et inclinationem dominantem exterius per specialem *cranii* protuberationem innotescere contendebat. Hæc scientia dicitur *Cranioscopia*, *Craniologia*, *Phrenologia*, etc.

Plures ex celebrioribus medicis hanc doctrinam oppugnarunt, ac multa congesserunt facta dicto systemati contraria ; sed aliqui

illud admiserunt. Imo nonnulli eo abusi sunt ad libertatem labefactandam; inaniter tamen; illis enim inclinationibus ac passionibus non obstantibus, quilibet se sentit suorum actuum dominum. — Vid. Bouvier, *Instit. philosoph.*, pag. 417. — Bergier, *Dict. de Théologie*, etc., *Edit. Mediol.*, ad Append., v° *Phrenologia.* — Pensieri di un Cattollio credente, ecc., *Milano*. — Cattolico, vol. XXVII, pag. 287. — Amico Cattolico, *Milano*, 1848.

(F) *Pag.* 35.

Patet ergo quid sentiendum sit de illis qui naturam libertatis collocant in licentia opinandi, in voluntate legem transgrediendi, in facultate religionem quamcumque eligendi, in potentia omnia ad libitum agendi, divina et humana æque subvertendo, conculcando, pessundando.

« La liberté (dit l'auteur de l'*Essai sur le socialisme*, Turin, 1851), comme a très-bien répondu Alcuin, *est l'innocence*, et, loin de consister pour l'homme à se soustraire à la loi, ou à se la faire soi-même, elle consiste à l'exécuter. »

Vid. *Collez. de' buoni libri*, Torino, passim—*Saggio elementare di diritto pubbl. ecclesiastico*, vol. 1. — *Le opinioni che agitano il nostro secolo*, Trattenim., Lugano, 1850 — Orioli, *Della libertà ed uguaglianza civile*, *Roma*, 1850.

(G) *Pag.* 58.

Aureola hic est speciale gaudium proveniens martyribus ex tam excellenti eorum victoria, redundans in corpus cum peculiari decore illarum partium in quibus passi sunt martyres, ut satis indicat D. Augustinus, *l.* 22 *de Civ. Dei;* et clarius *Serm.*, 103, 115, *de divers.* — *Vid.* Ferraris, *Bibl. Conc.*, *etc.*, v° Martyrium, n. 51.

Aureola dicitur, id est parva corona aurea, quia superadditur accidentaliter in aliquibus beatis ipsi aureæ coronæ, quæ est præmium substantiale quo omnes gaudent beati. Aureola non solum martyribus, sed ipsis etiam virginibus ac doctoribus convenit. — Vid. S. Thomas, *In* 4, *D.* 49, *q.* 5, *a.* 5.

(H) *Pag.* 65.

Ex conscientiæ vi et obligatione facile deducitur quantum deploranda sit *illa conscientiæ libertas* quam ætate nostra plerique tantopere jactitant, quantumque deceat Moralistas omnes icto fœdere hanc pestem fidei exitiosam vehementer aggredi, atque omnes armis simul una conjunctis illam ad mortem usque confodere.

Ad rem auctor Operis *Saggio intorno al Socialismo, e alle*

dottrine e tendenze socialistiche, *Torino*, 1851, *tip. Zecchi e Bona* (pag. 596) :

« On dit qu'on réclame la liberté de conscience : qui peut nier que la conscience soit libre de fait, et qu'elle soit la règle la plus prochaine des actions de chacun ? Mais si elle est vraiment *conscience*, c'est-à-dire une connaissance intime de la part de l'homme, qui sait ce que c'est que d'agir moralement, il est nécessaire qu'elle considère l'acte moral, qu'elle le juge et l'apprécie dans ses rapports avec la loi, sans quoi il ne serait plus moral ; la conscience ne peut avoir de liberté que pour choisir entre le bien et le mal, ou entre des biens de nature diverse ; une conscience non formée est comme une conscience nulle. C'est pourquoi il est nécessaire qu'étant la règle prochaine de l'homme elle ait une règle éloignée pour l'homme, mais prochaine pour elle-même, qui lui fournisse les éléments et le *criterium* de ses jugements ; et cette règle c'est la loi, la loi qu'elle n'a point faite elle-même pour se l'imposer. Quand donc on parle d'une conscience libre, que veut-on dire ? S'agit-il d'une conscience irresponsable, sans loi et sans frein ? Ce n'est plus la conscience. S'agit-il d'une conscience qui se fait sa loi à elle-même et de sa propre autorité ? Cette loi n'est plus une loi. Souvent, par cette expression équivoque, on a en vue l'affranchissement à l'égard des lois positives émanées des pouvoirs humains, et à l'égard de la loi chrétienne dans ce qu'elle a de positif ; mais puisque ces lois et ces autorités s'incarnent dans le droit naturel, et que l'obéissance qu'on pratique envers elles est en définitive une forme de l'obéissance qui est due à Dieu, on aboutit à nier la conscience elle-même par la prétention de la rendre libre. Cette manière de s'exprimer est donc plus qu'équivoque. Ainsi on a coutume de dire que *les hommes doivent être égaux devant la loi*, particulièrement devant la loi civile ; cela se comprendrait si on disait que *les lois doivent être égales pour tous* (ce qui est néanmoins une erreur dès lors qu'il n'y a pas entre tous égalité naturelle, et qu'il n'y a pas, qu'il n'y a pas eu, qu'il n'y aura jamais de législation qui fasse abstraction des différences qui existent) ; mais dire que les hommes sont égaux devant la loi, devant Dieu, etc., ce sont des mots qui n'ont aucun sens déterminé, et qui induisent facilement en erreur lorsqu'on en vient à l'application. On pourrait faire un recueil nombreux de semblables axiomes, qui ne sont en réalité que des énigmes ou des paradoxes, et qui composent néanmoins le plus riche fonds des penseurs du jour. »

(I) *Page* 97.

Si attente consulatur historia Theologiæ Catholicæ, clare patebit tam inexorabilem et tam immitem quorumdam rabiem contra usum cujuscumque opinionis probabilis in rebus moralibus tunc solum exortam esse cum primum in Ecclesia audita est scandalosa illa et tanquam hæretica damnata Jansenii propositio : *aliqua Dei præcepta sunt impossibilia ; deest quoque gratia qua possibilia fiant.* Videlicet quia usus opinionis graviter probabilis facilem ac securam adaperiebat viam ad præcepta adimplenda, quia possibilia fiebant quam maxime, ideo a talibus contra hujusmodi usum acriter insurgendum fuisse nemo non videt.

Id probatur etiam ex eo quod ipsi contrariæ sententiæ patroni fateantur, statim ac Pater Medina expressis verbis tradidit usum sententiæ probabilis, eam opinionem cito fuisse communissime amplexatam non solum a Scholasticis privatis, sed etiam ab ipsis celebrioribus studiorum Universitatibus ferme omnibus, ab innumeris Religiosis Institutis, a gravissimis doctissimisque Episcopis atque Prælatis. Imo a quibusdam etiam Summis Pontificibus in aliquibus casibus, in quibus sic jubere videretur prudentia et charitas ; eorumque resolutiones jugis norma ac regula fuerunt. Ut videre est *Cap.* Ex conquæstione x, *de restitut. spol.* L. 11, Decret. — It. *Cap.* Litteras tuas XIII, *eod. tit.* — It. *Cap.* Inquisitioni tuæ XLIV *de sent. excomm.* Lib. v, Decret. Ubi non quod tutius, sed quod in se vere probabile erat tuta conscientia secuti sunt RR. Pontifices.

(J) *Page* 100.

Hoc evenit in disciplina nostra quod in re *dogmatica* et *canonica*, ut nempe præ ceteris nonnulli scriptores emineant in aliqua illarum tractationum parte, adeo ut in illa parte communi Doctorum sensu magni habeatur vel ipsorum auctoritas.

Sic quoad dogmaticam principes sunt inter Patres S. *Augustinus* in materia gratiæ et prædestinationis ; SS. *Hilarius* et *Athanasius* in mysterio Trinitatis ; S. *Leo M.* in mysterio Incarnationis, etc. — Inter TT. vero de Trinitate *Vitassius*, de Gratia *Tournely*, de Incarnatione *Le Grand*, de Homine *Billuart*, de Novissimis *Dens* — De B. M. V. generatim, *Mazzola* — De M. Virginis conceptione immaculata, *Perrone*.

Sic in re canonica ceteros antecellunt de Beneficiis *Garcias*, de Parochis *Barbosa*, de Canonicis *Scarfantonius*, de Legatis *De Luca*, de Reservationibus *Rigantius*, de Dispensationibus *Pirrus Corradus*.

Ita in disciplina nostra prædicantur *Bonacina* de Censuris; *Continuator Tournely* de Obligationibus; *Lugo* et *Lessius* de Justitia et Jure; *Suarez* et *Alasia* de Legibus; *Sanchez* de Matrimonio : item *Tractatus de Sponsalibus et Matrimonio*, quem dictabat cl. *Gorrini*, in Seminario Novariensi olim professor; *Moneta* de distributionibus.

Huc facit opus plurimis tomis distributum, *Theologiæ cursus completus ex tractatibus omnium perfectissimis ubique habitis, et a magna parte Episcoporum, necnon Theologorum Europæ catholicæ universim ad hoc interrogatorum designatis unice conflatus, etc.;* Parisiis, Migne, 1835—Itemque *Thesaurus Theologicus;* Venetiis, 1762.

(K) *Pag.* 100.

Casuistarum nomine illi solent ætate nostra indicari Theologi Moralistæ et *Tractatores* qui in usu habent res morales præsertim graviores, post tradita principia, illustrare quibusdam dubiis vel exemplis, vel casibus practicis aut veris aut ad propositum confictis et imaginatione compositis. Atque hoc modo tyrones instruunt in Morali Theologia, ut recte valeant in Tribunali Pœnitentiæ doctrinas sibi in Scholis traditas ad *casus particulares* in praxi occurrentes applicare, quæstiones dissolvere et pœnitentes optime dirigere in viam salutis æternæ.

Non una methodo Casuistæ quæstiones morales resolvunt. Aliqui enim sunt qui alphabetico ordine eas disponunt atque pertractant, ut *Pontas*, *Berchorius*, *Scarpazza;* item *Summa Sylvestrina*, *Thomisticus Ecclesiastes*, etc., etc.

Plures vero totidem casibus particularibus ideo confictis eas edocent, ut Pontas et Scarpazza laudati, Gobat, Potestas, Speroni, Vigandt, Voit.— Item Faciola, *Resolutio casuum Diœcesis Novariensis.* — It. *Casus Conscientiæ* sub auspiciis Card. Lambertini. — It. Bussetti, *Solutio casuum per Theologiam Moralem S. Alphonsi*, Alex., 1842. — It. *La Casistica*, Venezia, quæ collectio optandum ut latino sermone esset exarata.— It. Panzuti, *Casus conscientiæ.* — It. Clericatus, Moullet, etc., etc.

Ceteri tandem, qui innumeri sunt, per varios Tractatus materiam universam dividunt, atque scholastico ordine pertractant, probant, et concludunt; quæstiones tamen singulas diversis practicis deductionibus illustrando.—*Vid.* Abelly, Episc., *Declaratio librorum et opinionum Casuistarum.*

(L) *Page* 108.

Tametsi Jansenistarum doctrinæ vigesies et amplius a S. Sede jampridem diris devotæ fuerint, tametsi eorum dogmata sint evidentissime ferrea et homines in desperationem barbare trahant; adhuc tamen, eheu dolor! mutato etiam nomine asseclas habent ætate nostra non paucos, qui sententias ipsas vel suis in principiis, vel saltem in consectariis tenere non erubescunt et fidelibus evulgare. *Vid.* Bergier, *Dictionn. de Théologie.* vo. *Jansénisme.* It. Bouvier, *Institutiones Theolog.*, *t. II.*

Tale ac tantum erroris monstrum vivide contundit Gloriosus ac feliciter Regnans Pius Papa IX (quem Deus O.M. Ecclesiæ universalis amori, votis et bono diutissime servet incolumem) in sua prima Encyclica *Qui pluribus*, die 9 nov. anno 1846, ubi, inter præcipuas inimicorum machinationes a quibus sæculo nostro Dominicum Gregem præstat attente tueri, recenset etiam tenebricosissimas eorum insidias *qui in vestibus ovium, cum intus sint lupi rapaces, mentita ac fraudulenta purioris pietatis et severioris virtutis ac disciplinæ specie, humiliter irrepunt, blande capiunt, molliter ligant, latenter occidunt, hominesque ab omni religionis cultu absterrent, et dominicas oves mactant atque discerpunt.*

(M) *Page* 111.

Ut omnis quæstio circa probabile plenius dignoscatur diversas hac de re sententias catholicorum ob oculos ponamus. Quatuor sunt:

Prima docet in æquali opinionum probabilitate, id est in dubio, eligendam esse quæ stat pro lege: v. g., dubitas æque probabilibus hinc inde rationibus num votum emiseris? teneris de voto; quia illud servare tutius est. Ita Antoine.

Secunda sententia tenet eo in casu eligi posse opinionem quæ favet libertati; ideo nullam prædicti voti adesse obligationem. Ita Alphonsus noster.

Tertia sententia probat licitum esse sequi partem minus tutam, quæ scilicet stat pro libertate, modo tamen si vere probabilis; licet contraria opinio pro lege sit æque probabilis, imo probabilior. Unde non teneris in allato exemplo ad votum, si satis ac vere sit probabile quod non voveris, licet appareat probabilius ex alia parte quod voveris. Ita Voit, innumerique alii, quorum tamen plurimi nobiscum conveniunt in re, etsi non in verbis; ut enim patet eorum Opera volvendo, non ita facile excludunt opinionem probabiliorem, si ea talis sit, quam nos exposuimus, nempe *certe, sine ulla hæsitatione et notabiliter probabilior.*

Quarta demum sententia distinguit inter legem positivam et legem naturalem, ubi agitur de malo intrinseco : si dubium hinc inde æquale versetur circa legem positivam, annuit Liguorio nostro dicenti : *lex dubia non obligat;* non ita vero si dubium illud sit circa legem naturalem. Hanc opinionem primus induxit auctor libri ipsa S. Alphonsi ætate Neapoli editi cum titulo, *Dissertazioni sul diritto naturale*, Tom. 2, Dissert. 6, n. 6. Sed eam Sanctus noster ita plenissime refutavit, ut cito perierit, neque locum in scholis unquam habuerit (*Vid. Apolog. e confut.*, *vol.* 2, *pag.* 72, *Append.*, *ediz. di Monza*).

(N) *Pag.* 121.

Etiam concedendo quod contendunt adversarii, non tamen ita facile est demonstrare tutius esse obligationem imponere sequendi partem tutiorem faventem legi quam obligationem hujusmodi relaxare; qui enim hanc imponit obligationem exponit hominem periculo peccati formalis, quia docet experientia contingere sæpius ut miseri homines, hac audita doctrina, credant vel saltem dubitent inesse culpam mortalem ubi non est : sicque rerum difficultate victi, ex erronea conscientia *mortaliter* peccent et damnentur. Quapropter celeberrimus Card. Pallavicini sic scribit : *Si induceretur opinio quod semper teneremur facere actionem quæ securior est etiam a transgressione materiali, hæc opinio non esset tutior, sed maxime exposita periculo subsequentis transgressionis formalis : quare tutior est opposita.* — Unde en responsio ad difficultatem : *multa sunt quæ tutius est facere, sed simul etiam tutius est non se credere obligatum ad ea facienda, nisi moraliter constet de tali obligatione.*

(O) *Pag.* 127.

Editores Parisienses *Cursus completi Theologiæ, T.* 2, *ad append.*, parum reverenter nobis videntur se exhibere erga responsionem S. Congregationis quoad opera S. Alphonsi, et approbationem Pontificis. Ipsi enim, ea non obstante, adhuc contendunt quod Confessarius, de quo in supplicatione, *sequitur in praxi methodum valde periculosam; nam sic agendo negligit studium Theologiæ... et se exponit gravi periculo errandi.* Absit ut tantum nefas cogitare possimus de tam magna auctoritate, quod nempe noluerit inquietare, sed reliquerit in sua fide confessarium illum qui sequitur *methodum valde periculosam;* cum id esse non possit sine ingenti animarum pernicie.

Igitur nos, quin vel minimum eos exturbemus qui aliorum probatorum Theologorum sequuntur sententias, dicimus tuto agere Confessarium nostrum : et eo ipso quod Opus S. Alphonsi revolvit, jam abunde Theologiæ studere (cum Sanctus satis abunde omnia quæ ad praxim spectant referat ac ponderet), neque ideo ulla coram Deo posse culpa teneri sua agendi ratione; imo glorianter se habere posse, quia sequitur quod permittit, laudat atque commendat ipse R. Pontifex — Unde subscribimus genuinis verbis ejusdem *Cursus*, ibi declaratur quod *Roma illa* (Opera S. Alphonsi) *esse immaculata decrevit;* et *ubique* (ejus Theologia) *dominatur*.

(P) *Pag.* 127.

Ad hanc petitionem Cardinalis Morozzo, Episcopi Novariensis : *utrum quis tuta conscientia sequi in praxi possit doctrinam alicujus servi Dei comprehensam in operibus, in quibus S. Sedes declaravit nihil censura dignum reperiri*, S. C. Indicis, die 18 sept. 1828, respondit : *Ad propositum dubium jam provisum est in Doctrina S. M. Benedicti XIV, qui l.* 11 *de Canoniz. Sanctorum, Cap.* 34, *n.* 12, *edit. Rom.*, 1778, *pag.* 87, *scribit :...* (et refert verba quæ in textu jam hic a nobis prolata sunt). Ex quibus patet illos et mala fide et ignorantia laborare qui, ut enervent auctoritatem S. Alphonsi, ad supradictam responsionem appellant. Et ipsi nos ad illam appellamus, præterquam quod et alias responsiones nunc habemus maximi ponderis.

Quod ut melius intelligatur, adnotamus : Theologi triplicem distinguunt approbationem. — Alia est *definitiva*, si nempe Ecclesia aliquam doctrinam certam ac sequendam ab omnibus declaret, adeo ut qui contra sentiat contra Ecclesiam sentiat. — Alia est *electiva* seu *positiva*, si nempe doctrina ab Ecclesia extollatur et commendetur, uti quæ tuto in praxi teneri potest, quin tamen sint reprehendendi qui contrariam sequuntur. — Alia est *permissiva*, si nempe Ecclesia doctrinam ab omni censura immunem declaret, quin tamen de ipsa aliquid positive decernat, vel eam laudet.

Porro *tertiam* approbationem convenire Operibus S. Alphonsi constat ex istorum Operum revisione, in qua ab *omni censura* dicta sunt immunia. *Secundam* vero convenire patet tum ex Decreto de ejus virtutibus, tum ex Bulla beatificationis et canonizationis, ubi illius scripta quam maxime laudantur. *Prima* autem ap-

probatio utique non convenit. — *Vid. Riflessioni sopra la esimia santità e saluberrima dottrina del Vescovo B. Alfonso M. Liguori, ecc.*, 3ª ediz., 1834.

Præstat etiam hic ultimo consulere :

1. Justification de la Théologie morale du B. Liguori (par M. Gousset).

2. Feller, *Supplément du Dict. histor.*, vº *Liguori.*

3. L'Ami de la Religion, etc., *T.* XXI, *n.* 528.

TRACTATUS SECUNDUS.

DE LEGIBUS GENERATIM CUM APPENDICE DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

Ab illa morum regula quam *proximam* vocant et *internam* nobis panditur via ad regulam illam quam dicunt *externam* et *remotam*. Videlicet Tractatum *De Conscientia* sponte sequitur Tractatus *De Legibus*.

Quem ita ordinis gratia partimur, ut novem Capitibus totus sub una Disputatione contineatur, addendo Appendicem, *De Præceptis Ecclesiæ*.

DISPUTATIO UNICA.

DE LEGIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De legis natura generatim et ejus divisione.

Q. 1. *Quid est lex generatim accepta*[1]*?*

R. Lex generatim accepta suum, ut sentit Angelicus, nomen habet a *ligando;* quia proprium munus est legis cujuscumque subditos quasi ligare atque obstringere ad aliquid faciendum vel omittendum. Augustinus vero cum Tullio eam ab *eligendo* appellari voluit, eo quod unicuique ostendat quid eligendum sit[2].

[1] Legis nomen varie sumitur, modo pro inclinatione ad aliquid, juxta illud 1 Rom., 7 : *video aliam legem in membris meis;* modo pro termino alicujus rei, juxta illud Prov., 8 : *quando certa lege vallabat abyssos;* modo pro conditione alicui adjecta, ut cum dicitur : *paciscor tecum ea lege, ut*, etc.; modo pro ipso opere a lege præscripto, juxta illud Christi, Joan., 7 : *nemo ex vobis facit legem;* modo pro libro ipsam legem continente : sic dicitur *lex vetus, lex nova*. Sed proprie lex sumitur pro ordinatione atque norma humanarum actionum, ut hic.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap., Tr* [illegible] *n.* 1.

Potest autem lex definiri : *Regula agendorum*, vel *omittendorum*. Sed melius, cum S. Thoma, ea esse dicetur : *Ordinatio rationis ad bonum commune promulgata ab eo qui curam habet communitatis* [1].

Dicitur 1. *ordinatio*, id est præscriptio, et in hoc differt lex a consilio ; — 2. *rationis*, quia hæc ordinatio debet rectæ rationi congruere : alioquin non esset homine digna, utpote deficiens a rectitudine ; — 3. *ad bonum commune* tanquam ad suum objectum ; quia lex intuetur in societatis conservationem, in pacem publicam, in delictorum coercitionem, in litium et controversiarum exclusionem, et in alia similia, quibus bonum commune continetur ; — 4. *promulgata*, quia promulgatio pertinet ad legis naturam, vel saltem est necessaria conditio ; secus frustra constitueretur, cum impleri non possit quod nullimode innotescit ; 5. *ab eo qui curam habet communitatis ;* cum enim leges ferre sit actus jurisdictionis ac superioritatis, illæ dari non possunt nisi ab eo qui tali auctoritate potitur, seu a communitatis superiore.

Leges, ut consequantur finem suum, oportet ut sint stabiles, paucæ, atque perspicuæ :

1. *Stabiles* quoad potest ; nihil sane magis societatem ac judicia perturbat quam incertæ, mobiles ac continuo novæ editæ leges, maxime si unæ aliis contrariæ sint.

2. *Paucæ ;* cum enim nulla sit lex quæ ansam cavillandi non præbeat, quo plures leges, eo plures cavilli : hinc Plato, *ubi plurimæ leges, ibi lites et mores improbi.*

3. *Perspicuæ*, ut nempe ambiguitatibus careant, atque controversias celerrime solvant.

Q. 2. *An et in quonam differunt lex et præceptum?*

R. Lex et præceptum differunt sicut species a genere ; nam omnis lex est etiam præceptum, sed non omne præceptum est lex.

Quadruplici autem modo lex differt a præcepto, seu mandato :

1. Lex fertur a persona publica in totam communitatem. Præceptum vero a persona quidem superiore, sed *vel* privata

[1] 1, 2, q. 90. a. 4.

in personas privatas, uti dominus cum servo; *vel* etiam publica, sed agente cum persona privata et singulari, uti Princeps cum aliquo e suis subditis.

2. Lex etiam ad futuros extenditur, præceptum e contra non complectitur, nisi præsentes. Ratio est : lex lata est pro communitate, quæ semper durat, licet membra ejus varientur; unde patet etiam futuros homines obligare, nempe statim ac incipiunt esse partes communitatis. At cum præceptum adhæreat personæ singulariter determinatæ, persona exstincta, et præceptum exstingui debet.

3. Lex per se perpetua est, et vivit etiam legislatore suo defuncto: præceptum vero exspirat ipsa morte præcipientis. V. g., si Superior alicui particulari prohibuisset egredi sine licentia e Diœcesi, superiore mortuo, cessaret in posterum hæc contra illum lata prohibitio. E contra si per legem generalem id omnibus subditis prohibuisset, etiam Superiore mortuo, lex in suo robore permaneret.

4. Denique lex immediate afficit territorium in quo promulgatur, mediate vero personas in eo degentes; præceptum ex adverso afficit immediate ipsas personas, iisque firmiter inhæret. Ita, v. g., si Sacerdos fuerit a suo Superiore suspensus, hæc pœna eum comitatur etiam in aliena Diœcesi, neque potest in ea celebrare. E contra, v. g., si per edictum generale Episcopus suo Clero prohibuisset ingredi liquorum officinas (vulgo *café*) sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, hanc pœnam non incurreret Clericus, qui eas ingrediatur extra Diœcesim suam [1].

Q. 3. *Quænam sunt legis causæ, actus et effectus?*

R. Ad 1 : Causa legis multiplex est : efficiens, materialis, formalis et finalis. Causa legis *efficiens* est qui communitati præest; *materialis* est quidquid a lege præcipitur; *formalis* sunt verba legis, quibus nempe ea exprimitur; demum causa

[1] Notandum tamen nonnunquam prædicta nomina *legis* atque *præcepti* promiscue usurpari. Quo in casu non a nomine, sed a præfatis regulis attendenda erit differentia; neque enim nomina rebus, sed res nominibus vim tribuunt. Item legem humanam pluribus aliis donari nominibus : sic vocatur *jus*, *constitutio*, *statutum*, *sanctio*, *edictum*, *decretum*, *rescriptum*, *mandatum*, *epistola*, *litteræ*, *motus proprius*, *præscriptio*, etc.

finalis est bonum commune [1], ob quod fertur ipsa lex : *Finis legis est bonos homines facere,* ait Angelicus ex Aristotele [2].

R. Ad 2 : legis actus quadruplex est, qui hoc versu continetur :

Præcipit, ac prohibet, permittit, denique punit.

Nempe vel actus est ex suo genere bonus, et lex *imperat ;* vel est ex suo genere malus, et *prohibet ;* vel indifferens, et *permittit* [3]. Ut autem sibi obediatur, lex pœnam sancit non obtemperantibus, et ideo ponitur illud *punit.* — Alii quintum actum recensent, qui est præmio afficere ; sed illum excludit Angelicus ; *quia hoc ad quemlibet pertinet, punire autem nonnisi ad ministerium legis* [4], gravi nempe pœna, quæ a criminibus retrahere efficaciter valeat.

R. Ad 3 : legis effectus est duplex, obligatio subditorum et eorum bonitas : — 1. *Subditorum obligatio ;* cum concipi nequeat jus imperandi in superiore sine necessitate obligationis in subdito. Hinc illud : *decretum facit necessitatem* [5] ; — 2. *Subditorum bonitas ;* si enim subditus fideliter sectetur quæ lege continentur, esse non potest quin et ipse conducat ad bonum societatis, atque bonus civis evadat.

Q. 4. *Quotuplex distinguitur legis præceptum ?*

R. Omne legis præceptum vel affirmativum est, vel est negativum : — 1[m] obligat ad actum bonum eliciendum, v. g., ad eliciendum actum amoris in Deum ; — 2[m] obligat ad omittendum actum malum, v. g. ad omittendum actum odii in Deum.

Præceptum affirmativum dicitur *obligare semper ;* quia actus præceptus eliciendus est quotiescumque advenerit tempus statutum. Sed non dicitur *obligare pro semper ;* quia actus ille, quamvis eliciendus sit temporibus statutis, non tamen eliciendus est tempore omni ; cum sit onus importabile quod homo semper agat.

[1] Vid. *Suarez,* De legibus hic. — [2] 1, 2, q. 92, a. 1.

[3] Quæ quidem permissio est virtualiter præceptiva, quatenus nempe præcipit ne actus impediatur fieri.

[4] 1, 2, q. 92, a. 1. — [5] Gratianus, *Dist.* 4.

E contrario, præceptum negativum dicitur *obligare semper, et pro semper;* quia actus malus nunquam est faciendus, imo tempore omni est omittendus, quod utique fieri potest[1].

Q. 5. *Quomodo dividitur lex?*

R. Prima et generalis legis divisio est in legem *æternam, naturalem, divinam positivam* et *humanam.*

Hanc divisionem sic cum Collet explicamus. Duplex est hominis societas, *una* cum Deo O. M., a quo conditus est; *altera* cum ceteris hominibus, quibuscum dies et vitam agit.

Ad utramque porro conservandam atque fovendam quadruplex illa necessaria lex est: — 1. *Æterna* in ipso Deo, qua velit hominem nunquam ab ordine deflectere; — 2. *naturalis* in homine, qua ipsi intimetur et nota fiat illa Dei voluntas; — 3. *divina positiva*, qua homo ad finem supernaturalem ad quem conditus est certo dirigatur; — 4. tandem *humana*, qua procuretur id omne quo pax humana et publicus ordo conservari valeat et promoveri, simulque avertatur quidquid pacem illam queat perturbare et illum ordinem subvertere[2].

[1] Omnia fere legis præcepta, etsi secundum expositionem videantur esse vel tantum affirmativa vel tantum negativa, prout vel aliquid præcipiunt simpliciter, vel prohibent, attamen in se includunt utrumque. Sic, v. g., præceptum dilectionis proximi secundum formam affirmativum est, implicat tamen etiam negativum præceptum. Quatenus affirmativum obligat ad proximum amandum et ei succurrendum, juxta illud Joan., I, c. 3: *non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate;* quatenus negativum vetat odium ceterosque actus amori benevolentiæ contrarios, juxta regulam a Deo Tobiæ traditam: *quod ab alio odoris fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.*

[2] Neque dicas hæc omnia jam a lege naturali satis præscribi; nam omnia hæc lex naturalis singulariter non præscribit; quæ autem præscribit, non omnia præscribit modo evidenti et qui ab omnibus facile percipi possit. Adde nihil obstare quod vinculo vinculum addatur. Adde sic efficacius homines impelli ad observantiam mandatorum, videlicet temporalibus pœnis, quas lex humana adnexas habet.

CAPUT SECUNDUM

De lege æterna, naturali atque divina positiva.

Q. 1. *Quid est lex æterna?*

R. Divo Augustino sic placuit legem æternam definire: *Lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans* [1].

Nempe Deus a tota æternitate vidit et statuit ordinem quem unaquæque res suæ naturæ consentaneum requirebat; cum vero idem Deus ex Apostolo *seipsum negare non possit* [2], ideo ordo ab æterno constitutus velle debet, ut perpetuo immutabilis conservetur.

Q. 2. *Quomodo probatur legis æternæ existentia?*

R. Legis æternæ existentia mentem vix convertendo in præcipua Dei attributa demonstratur. Si enim Deus est *summa Bonitas*, necessario debet bonum diligere et malum aversari. Si est *summa Justitia*, non potest non probare quæ æqua sunt, et non improbare quæ iniqua. Si est *summa Veritas*, necessario veritatem amore, mendacium odio prosequi debebit. Uno verbo si est *summa Sapientia*, ordinem ex vi suæ naturæ in deliciis habere; perturbationem vero detestari tenetur. Hæc autem omnia Deus respueret, nisi lex æterna admitteretur; cum non sit lex æterna, nisi ipsa *Dei voluntas ordinem naturalem conservari jubens, et perturbari vetans.*

Ergo si hæc in Deo voluntas non admitteretur, ipse jam esset dicendus *nec* bonum diligere, *nec* malum aversari, *nec* probare quæ æqua sunt, *nec* improbare quæ sunt iniqua, *nec* veritatem amore, *nec* mendacium odio prosequi; uno verbo *nec* ordinem in deliciis habere, *nec* detestari ejusdem perturbationem: quæ de Deo pronuntiare animus noster horret. Hoc idem agnovit vel ipse Tullius aiens, *legem æternam ortam esse simul cum mente divina* [3].

[1] Ep. 22 cont. Faust., c. 29.
[2] 2 Tim., 2. — [3] L. 2 de legib.

Q. 3. *Quænam sunt legis æternæ proprietates?*

R. Quatuor sunt præcipuæ legis æternæ proprietates:

Prima, quod lex æterna plus vel minus ab hominibus sit cognita, non quidem in se ipsa, sed in ejus effectibus; sicut si quis ipsum non videat solem, sed ejus splendorem in cacumine montis [1]. Et sane omnes cognoscunt aliqua eorum quæ sunt participationes legis æternæ, ad minimum quantum ad principia communia honestatis.

Secunda, quod ipsa sit prima et sola actionum humanarum regula. Et sane extra Deum nulla nec esse nec concipi norma potest ad quam perpensæ actiones humanæ bonæ sint et honestæ; cum solus Deus sit fons et origo totius bonitatis et honestatis [2].

Tertia, quod omnia quæ in mundo sunt eidem prorsus subjiciantur, sive sint creaturæ inanimes et irrationales, sive intelligentes et ratione præditæ: — 1. quidem intelligentes et ratione præditæ, tam si bene quam si male agent; nam si bene, obtemperant legi æternæ, et ordinem nanciscuntur divinæ bonitatis præmia largientis; si male, contemnunt utique et declinant divinam bonitatem, sed incidunt in divinam justitiam] pœnas infligentem; — 2. inanimes et irrationales juxta illud: *fundasti terram, et permanet...; ordinatione tua perseverat dies; quoniam omnia serviunt tibi* [3].

Quarta proprietas est quod ceteræ leges ab ea dimanent: — Naturalis quidem; quia hæc non est nisi ipsius *legis æternæ in hominum mente facta transcriptio.* — Divina positiva; *quia,* ex Angelico, *ut altiori modo dirigatur homo in ultimum finem, superadditur lex divinitus data, per quam lex æterna altiori modo participatur* [4]. — Humana demum, *tum* quia nihil justi in humanis legibus esse potest quod ab æterna non derivetur; *tum* quia ab æterna lege Principes habent potestatem justa decernendi, juxta illud [5]: *per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt* [6].

[1] *Vid.* Thomas, 1, 2, q. 93, a. 2.

[2] *Vid.* Thomas, 1, 2, q. 19, a. 4.

[3] Ps. 118. — [4] 1, 2, q. 91, a. 4. — [5] Prov. 8.

[6] Triplici autem modo a lege æterna leges ceteræ dimanant: — 1. uti ab exemplari; cum nulla lex juxta sit nisi suum quasi exemplar imitetur

Q. 4. *Quid est lex naturalis?*

R. Legem naturalem sic cum Angelico definimus, ut sit : *Participatio legis æternæ in rationali creatura, dictans et præscribens illud esse agendum quod est intrinsece bonum, et illud fugiendum quod est ab intrinseco malum* [1].

Dicitur 1. *participatio legis æternæ;* quia lex naturalis a lege æterna dimanat, et idem utraque jubet et vetat : utraque jubet quæ sunt ordinatissima, et vetat quidquid ab ordine immutando deflectit. Naturalis nuncupatur, quia ipsam hominis naturam afficit, et videtur a Deo, naturæ auctore, manu quasi sua cordibus nostris insculpta, et ita inhæret ut homo sine illa nequeat omnino concipi, dicente Psalmista : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; dedisti lætitiam in corde meo* [2]; — 2. *In rationali creatura,* et ita distinguitur a lege generali, qua omnia creata reguntur; — 3. *Dictans et præscribens, etc.*; quæ enim jubet aut vetat lex naturalis non ideo sunt bona quia jubentur, aut mala quia vetantur; sed ideo jubentur quia ex se bona sunt, aut vetantur quia ex se sunt mala.

Lex naturalis has habet proprietates ut nempe sit necessaria, certa, universalis, perspicua, indelebilis ac immutabilis. Hinc

Q. 5. *An lex naturalis sit necessaria?*

R. Affirmative : lex naturalis nobis necessaria est. Nos intellectu et appetitu rationali constamus. Ut verum a falso, bonum a malo secernamus, intellectum habemus; ut autem quæ honesta sunt et æqua sectemur, habemus appetitum rationalem. At quomodo recte ac semper utrumque præstare possemus, si perpetua aliqua nobis ratio non adesset a firmissimis naturæ judiciis deducta? Si id ab hominum placitis penderet, nihil esset stabile : ac frustra quis hominem in homine quæreret. *Si populorum jussis* (ait Tullius), *si prin-*

æternam, eique plane conformetur; — 2. uti a causa sui efficiente, quatenus omnis potestas inferioribus legislatoribus non datur, nisi per legem æternam; — 3. quatenus lex æterna, mediante lumine rationis vel fidei, præcipit ut aliquæ leges fiant, eæque tales et tales pro diversitate temporum, locorum et personarum.

[1] 1, 2, q. 91, a 2; et q. 93, a. 1. — [2] Ps. 4.

cipum decretis, si sententiis judicum jura constituerentur, jus esset latrocinari, jus adulterare, jus testamenta falsa supponere, si hæc suffragiis aut scitis multitudinis probarentur [1].

Q. 6. *An lex naturalis certa sit et existat?*

R. Legis naturalis existentiam vel ipsi perditi homines admittant necesse est; cum nemo possit negare se ipsum. Quisquis enim ad se paululum attendit illico sibi inesse intelligit (etiam post Adæ peccatum) principia quædam quæ ineluctabiliter assensum ad bonum extorquent : *justitiæ tanta vis est, ut ne illi quidem,* ait Tullius, *qui maleficio aut scelere pascuntur possint sine ulla justitiæ particula vivere* [2]. Hinc Apostolus Paulus scribit quod *gentes, cum naturaliter quæ legis sunt faciunt, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis* [3].

Ex his patet quam gravis sit legis naturalis transgressio; qui enim ipsam violat insurgit *contra* conscientiam suam, quæ fortiter pulsat; *contra* Deum, quem ignorare non potest illius esse auctorem; *contra* ipsam naturam, in hominis enim essentia ea lex fundamentum habet. Unde ex eodem Apostolo transgressores dicuntur *digni morte* [4]; et in hac morte potest dici positam esse legis naturalis *sanctionem* [5].

Hujusce legis præcepta exhibet Decalogus, qui solet definiri : *Lex naturalis et divina, in decem præcepta distributa, digito Dei in duabus tabulis inscripta, et per manus Moysis hebraico populo data.* Additur et *divina;* quia legem illam hominum moribus deturpatam iterum positive instauravit Deus per Moysen, Exodi 20.

Unde merito Tridentinum anathemate percussit Lutherum, qui docuit *decem præcepta nihil pertinere ad christia-*

[1] L. 1 de Leg., c. xv. — *Vid.* Gerdil, *Principes métaphysiques de la Morale chrétienne, l.* III; it. *Dell' origine del Senso morale,* § 3. — Genuensis, *De Lege naturæ, diss.* 2. — S. Thomas, *Contra gentes,* c. 129.

[2] De Offic. l. III, c. IX. — [3] Rom. 3. — [4] Rom. 1.

[5] Sanctio legis, seu constitutio pœnæ in transgressores, est de omni lege; nam lex, imponendo necessitatem virtutis, consequenter facit ut ejus transgressores pœna sint digni, saltem apud Deum. — *Vid.* Suarez, *De Legibus ac Deo Legislatore,* l. I, c. XVI. — It. Alasia, *De Legib. Dissert.* II, *c.* XI, *art.* 5.

nos[1]. Nam præterquam quod Christus ea confirmavit[2], omnibus convenire debent; cum in hominis ipsius natura fundata sint[3]. Hæc exhibent hi versus :

Unum cole Deum. Nec jures vana per Ipsum.
Sabbata sanctifices. Habeasque in honore parentes.
Ne sis occisor; mœchus; fur; testis iniquus.
Non cupias nuptam. Non rem cupias alienam.

Sed (quæres) *an lex naturalis præcedat libertatem, vel potius an eam subsequatur?*

R. Lex naturalis duplici ratione potest considerari; nempe tum ratione suæ originis, quam habet a Deo; tum ratione suæ obligationis, qua refertur ad hominem :

Si 1, certe lex naturalis est anterior libertate hominis, eamque præcedit, quatenus nempe ab æterno fuit constituta.

Si 2, lex naturalis est in tempore posterior libertate hominis, eamque subsequitur, quatenus nempe hæc lex non promulgatur, sive non significatur in sua vi et in suis præceptis nisi homini jam condito in propria libertate secundum illud : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui, adjecit mandata et præcepta; si volueris mandata servare, conservabunt te*[4]. Ergo prius homo fuit constitutus *in manu consilii sui*, et postea eidem *adjecta* fuere præcepta Dei; et sane prius est *esse* quam *esse tale*.

At (dices) *lex naturalis est participatio legis æternæ in rationali creatura; sed lex æterna præcedit libertatem hominis : ergo et lex naturalis.*

R. Distinguendo minorem : lex æterna præcedit liberta-

[1] *Sess.* 6, *can.* 19. — [2] Matth. 19.

[3] Decalogus ducitur a græco *deca*, decem; et *logos*, sermo, quasi nempe decem sermones Dei contineat. Cum autem Deum et proximum respiciant, ideo recte Christus (*Matth.*, XXII) totam Decalogi substantiam ad Dei ac proximi amorem reduxit.

S. Thomas (1, 2, *q.* 100, *a.* 3) exponit quomodo omnia præcepta naturalia in Decalogo contineantur. De hisce porro erit a nobis agendum propriis locis; videlicet de *primo* præcepto, *secundo* et *tertio* erit De Virtute Religionis; de *quarto* et *octavo* erit De Obligationibus; de *quinto* et *septimo* erit De Restitutione; tandem de *sexto*, *nono* et *decimo* erit De Peccatis. — [4] Eccli. 15.

tem hominis, *prioritate temporis*, concedo: *prioritate rationis* seu *ordinis*, nego minorem. Jam vero: licet in Deo non adsit neque prius neque posterius ratione temporum, quia temporis successio in ipso admitti non potest; adest tamen saltem juxta nostrum concipiendi modum ratione ordinis in decretis divinis. Sic *prius* esse debuit ratione ordinis in Deo prævidisse in propria sapientia hominis lapsum, et *posterius* in propria misericordia determinasse ejus redemptionem. Hæc porro ordinis ratio habetur etiam in casu nostro: *prius* nempe dici debet Deus sibi proposuisse hominem conditum et liberum quocumque vinculo legis, *posterius* vero sibi proposuisse legem ipsi tradendam.

Quod clare innuunt citata verba Ecclesiastici, quibus aperte declaratur hominem *ab initio* fuisse constitutum a Deo, atque relictum in *manu consilii sui;* deinde vero ei *adjecta fuisse mandata* (A).

Q. 7. *An lex naturalis obliget omnes omnino homines?*

R. Affirmative: legem naturalem obligare omnes homines rationis usu pollentes, nemine excepto, facile et clare patet ex eo quod omnibus, nemine excepto, ea lex a Deo insculpta sit, et in ipsa hominis essentia suum habeat fundamentum. Hinc gravissime erravit Machiavellius quando sic Principem suum allocutus est [1]: *sæpe res et publicum bonum te cogunt fidem lædere, charitatem et humanitatem cum Religione negligere.* Numquid enim bonum publicum separari unquam poterit a legis justitia, a charitate, ab humanitate, a Religione? Tolle hæc ab animo Principis cujuscumque, quid erit de tota ipsa societate civili, quæ iis virtutibus fovetur et alitur?

Hæc autem obligatio legis naturalis est cum quocumque damno et incommodo; hæc enim lex non præcipit aut prohibet nisi quod est intrinsece bonum vel malum, quod proinde in se semper est idem.

An lex naturalis (forte inquires) *obliget independenter a lege divina scripta seu revelata?*

R. Fatentur Theologi omnes legem naturalem obligare

[1] Lib. *Princeps*, cap. XVIII.

independenter a lege divina scripta seu revelata ; inquit enim Apostolus : *Quicumque sine lege* (scripta) *peccaverunt sine lege peribunt* [1], id est peribunt propter peccata contra legem naturalem patrata. Ergo lex naturalis obligat independenter a lege divina scripta seu revelata. Si aliter esset, homines in statu legis naturæ sine legis ullius obligatione remansissent, saltem usque ad cognitam legis scriptæ promulgationem per Moysen factam, quod dicere est absurdum.

Si ita est, eccur (inquies) *Deus per Moysen præcepta Decalogi promulgavit?* Audiatur S. Alphonsus [2] : « Il est vrai « que les préceptes naturels ont été publiés aussi par Moïse « avec la loi écrite du Décalogue ; mais déjà avant cette loi « écrite et pour les hommes qui vivaient sous la loi de na- « ture, il y avait la loi naturelle divine, écrite (comme dit « S. Paul) dans les cœurs des hommes, et au moyen de la- « quelle ils pouvaient discerner ce qui, de soi, était bien ou « mal. Mais comme ils négligeaient d'étudier cette loi (pour « qu'ils n'eussent pas à se plaindre, dit S. Augustin, qu'il « leur manquât quelque chose pour arriver à la parfaite « connaissance de ce qu'ils devaient faire ou éviter), le Sei- « gneur donna à Moïse, écrite de son doigt divin sur deux « tables, cette loi, qui déjà était écrite dans les cœurs. » Ideo qui violat legem naturæ per Decalogum cognitam gravius quidem peccat, quia graviorem Deo injuriam irrogat ; sed non committit duo peccata.

Sed (quæres) *legis naturalis obligatio oriturne ab ipsa rerum, vel entium natura independenter a Deo Creatore et Legislatore?*

R. Fuit olim opinio alicujus auctoris *naturam ipsam rationalem esse primam moralis honestatis regulam per se et independenter a Deo Legislatore, ita ut ex conformitate vel difformitate ad illam orta desumenda esset honestas et pravitas humanarum actionum absque ullo respectu ad voluntatem Dei Creatoris et Legislatoris.* Sed hanc sententiam Pater Suarez et Du Hamel [3] cum aliis communissime decla-

[1] Rom. 2. — [2] *Vid. Apolog., ecc.*
[3] Theol. t. I, l. I, de leg., c. 2.

raverunt *omnino falsam et alienam ab omnibus theologis atque philosophis.* Et sane : doctrina est Præceptoris Angelici leges omnes (et ideo earum obligationem) non aliunde oriri quam a lege æterna Dei : lex autem æterna Dei, ex Augustino, *est ipsa ratio divina et voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans* [1]. Hinc est quod ipse S. Doctor sic peccatum definivit : *dictum vel factum vel concupitum* (non contra naturam entium rationalem, sed) *contra legem æternam Dei.* Quæ vocabula perpendens Angelicus ait : *S. Augustinus in definitione peccati posuit duo : unum quod pertinet ad substantiam actus humani, quod est quasi materiale in peccato, cum dixit :* dictum vel factum vel concupitum; *aliud autem quod pertinet ad rationem mali, quod est quasi formale in peccato, cum dixit :* contra legem æternam [2]. Ex quo sic concludebat Alphonsus noster : *Donc, toute la raison du péché ne vient pas de la nature elle-même, mais de l'opposition avec la loi éternelle. Ce n'est pas la nature qui établit la loi et la mesure de l'honnêteté, mais c'est la loi que Dieu a imposée à ses sujets de chaque nature. La loi naturelle ne tire pas son origine des natures des êtres raisonnables, comme le supposent certains auteurs ; mais elle la puise dans la loi éternelle* [3].

Si ita est (inquies), *qui violat legem naturalem absque ullo respectu ad Deum Legislatorem ejusque contrariam voluntatem dici poterit nullo modo peccare.*—R. Negando suppositum : iste non peccaret reapse, si fieri posset, ut violaret legem naturalem absque ullo respectu ad Deum Legislatorem ejusque contrariam voluntatem : *si posset esse conversio ad bonum commutabile* (inquiebat Angelicus) *sine aversione a Deo, quamvis esset inordinata, non esset tamen peccatum mortale* [4]; sed hæc hypothesis a SS. PP. atque Theologis non admittitur, imo habetur uti absurda et impossibilis, ideoque suppositum in objectione prolatum est falsum. *Ego rectam rationem nego* (ait P. Berti) *quæ non*

[1] Contr. Faust., l. XII, c. XXVII. — [2] 1, 2, q. 71, a. 6.
[3] Apolog. e confut., v. 2, ubi fusius. — [4] 2, 2, q. 20, a. 3.

sit cum participatione legis æternæ; et cum participatione legis æternæ nego posse dari invincibilem Dei ignorationem[1]. Eidem sic mire concinnebat prædictus magister noster : *Il est impossible de comprendre qu'une chose soit conforme ou contraire à la droite raison si on ne considère cette raison comme venant de Dieu. Quant à moi, en envisageant le péché comme l'offense de Dieu, qui est la bonté suprême et mon souverain Seigneur, qui m'a créé, qui m'a racheté, de qui j'ai tout reçu, je puis avec son secours en concevoir un vrai repentir : au contraire, je ne saurais en concevoir ce vrai repentir si je l'envisage comme une simple offense de la nature, qui n'est point ma souveraine, qui ne m'a ni créé ni racheté, et de qui je n'ai reçu aucun bien, vu que tout ce que j'ai, je reconnais le tenir de Dieu*[2].

Q. 8. *An lex naturalis ita perspicua sit ut ignorari non possit ?*

Ut hæc quæstio plenius intelligatur, præmittendum est legis naturalis præcepta alia esse *primaria*, alia *secundaria*, alia *remota*.

Præcepta primaria sunt quæ primo intuitu et sola quasi verborum expositione innotescunt; et sunt eadem apud omnes *non solum secundum rectitudinem* (verba sunt Angelici), *sed etiam secundum notitiam* : v. g., *alteri ne feceris quod tibi fieri nolis* : *Deus est diligendus, virtus amanda*[3].

Secundaria vero dicuntur quæ a primariis immediate et evidenter deducuntur : v. g., *furtum esse malum, fornicationem esse prohibitam.*

Remota denique sunt quæ ope ratiocinationis a principiis primariis deducuntur : v. g., *usura etiam moderata est illicita*, etc. — Quo posito,

R. 1 : Consentiunt Theologi non dari ignorantiam invincibilem circa legis naturalis præcepta primaria et secundaria

[1] Theol. t. IV, l. XXI, c. IX.

[2] Apol. e confut. v. 2, p. 19; item Opuscul., *Dottrine di S. Alfonso difese contro le impugnazioni del sig. Ab. Rosmini*, edit. 3, Monza, 1850. Item opus *Saggio intorno al Socialismo, ecc., append.*, p. 827 et seqq., Torino, Zecchi e Bona, 1851.

[3] 1, 2. q. 94, a. 4.

in semetipsis spectata (nisi forsan aliquando in rudibus omnino ad breve tempus). Nam, uti ait Suarez, *natura ipsa ac conscientia ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari.* — Diximus in *semetipsis spectata;* quia si cum quibusdam circumstantiis conjungantur apparenter a peccato excusantibus, ignorari poterunt etiam invincibiliter. Sic, v. g., invincibiliter ignorari non potest furtum in se spectatum esse illicitum; sed contingere potest ut quis bona fide sibi persuadeat illud esse licitum quando agitur de egeno hic et nunc sublevando, qui non sit in extrema necessitate.

R. 2 : Si vero agatur de præceptis remotis, unanimis sententia est, cum D. Thoma, ignorantiam invincibilem circa eadem dari posse : *Necesse est,* ait, *quod omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturalem, sed diversimode. Quædam enim sunt quæ statim per se ratio naturalis cujuslibet hominis dijudicat esse facienda, vel non facienda. Quædam vero sunt quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus judicantur esse observanda, et ita sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina qua minores a sapientioribus instruantur*[1]. Rudes ergo indigent instructione, ut præcepta juris naturæ remota addiscant; ergo ea possunt invincibiliter ignorare.

Imo hæc ignorantia dari potest in viris doctis et piis : argumento sit controversia qua Angelicus Doctor S. Thomas et Doctor Seraphicus S. Bonaventura disputant, an judex damnare possit reum convictum, quem tamem scientia privata certo scit esse innocentem? Affirmat primus; inficiatur secundus. Alteruter errat profecto : uterque tamen dicendus est omnia fecisse ad veritatem agnoscendam[2].

Quando autem ignorantia (licet sit juris naturalis) est invincibilis, est etiam inculpabilis; nam, dicente Augustino, *quis peccat in eo quod nullo modo caveri potest*[3] *?* Hinc hæc Baji propositio, sub n. 2, damnata est ab Alexandro VIII :

[1] 1, 2. q. 100, a. 1.

[2] *Vid. Dissertatio* S. Alphonsi De Liguori in *Op. Mor.*, l. 1, nn. 170, *et seqq.*, ubi scite pro more suo quæstionem resolvit auctor eruditissimus.

[3] *De lib. arb., l.* 3, *c.* 18, *n.* 50.

Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali. — Neque hæc ignorantia nobis est in Adamo voluntaria et culpabilis, ut falso autumant Lutherani, Calvinistæ, Bajanistæ et Jansenistæ; nam per gratiam regenerationis ex Tridentino *tollitur totum id quod veram et propriam peccati rationem habet*[1] : quod tamen verum non esset, si adhuc ignorantia illa esset culpabilis[2].

Hæc tamen inculpabilitas non ita facile supponi debet in iis qui ratione status legem scire tenentur, ut sunt Ecclesiastici, principes, duces, magistratus, judices, notarii, medici, advocati, magistri, etc.; eo enim ipso quod talem statum suscipiunt, ad obligationem se instruendi omnes hi jam satis advertunt[3]. Huc facit illud D. Bernardi : *Multa nesciuntur aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi*[4].

Q. 9. *An lex naturalis sit universalis et indelebilis?*

R. Ad 1 : Utique lex naturalis universalitate pollet, quantum scilicet ad prima principia communia. Hoc patet ex consensu omnium populorum, qui, licet barbari, inculti, corrupti, tamen prima rationis principia omnes semper uno ore professi sunt. Ad rem Augustinus : *Numquid lex naturalis non erat in populo Israel? erat plane, quoniam et ipsi homines erant : sine lege autem naturali essent si præter naturam humani generis esse potuissent*[5].

R. Ad 2 : Quod dicitur de universalitate, idem valet de indelebilitate legis naturalis : *Quantum ergo*, ait Angelicus, *ad principia communia lex naturalis nullo modo potest a cordibus hominum deleri in universali, deletur tamen in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile pro-*

[1] Sess. 5, can. 5.

[2] *Vid.* Bouvier, *De actibus humanis*, cap. 1, sess. 3. — Sed præ ceteris eximius liber *De peccatis ignorantiæ, sive quæstio Theologica, an insuperabilis ignorantia juris naturæ liberet a peccato.* Auctore Christiano Alethino, *Coloniæ*, 1681.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, *l.* 1, *n.* 170.

[4] *Tract. ad Hugon.* de quæst., c. 1 et 4. — [5] In Ps. 118, Ser. 25.

pter concupiscentiam. vel aliquam aliam passionem[1]. Ratio autem est : cum lex naturæ sit hominibus ingenita et innata, non potest funditus deleri quin ipsa hominum natura deleatur. Hinc D. Augustinus sic Deum alloquitur : *Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec ulla quidem delet iniquitas*[2] Quod est conforme Scripturæ, quæ legem naturalem vocat *fœdus sempiternum*[3].

Q. 10. *An in legem naturalem contingat mutatio vel dispensatio?*

R. *Stricte loquendo*, ne divina quidem auctoritate potest in juris naturalis præcepta contingere mutatio aut dispensatio :

Non 1 *mutatio ;* hæc enim esse non potest, nisi vel abrogatione per quam lex obliteretur atque tollatur, vel derogatione per quam ipsi quidpiam detrahatur ; atqui neutrum in lege naturæ admitti potest. Ut enim in ea admittatur abrogatio vel derogatio, oportet illa quæ ipsa præcipit in toto aut in parte fieri vel noxia vel inhonesta vel saltem minus utilia ; illa autem quæ prohibet, evadere vel bona vel minus mala vel indifferentia : atqui id nunquam contingere potest. Sane lex naturæ non præcipit nisi quod est intrinsece honestum et bonum ; nec prohibet nisi quod est intrinsece inhonestum et malum, quodque tandiu erit malum in omni sua parte, quandiu perdurabit ipsa ratio Sapientiæ æternæ ; ergo lex naturalis omnem respuit tam abrogationem quam derogationem, ac proinde mutationem[4].

Neque 2 contingere potest *dispensatio ;* etenim quid aliud est dispensare in lege quam aliquem liberare ab obligatione legis ejusdem, manentibus tamen omnibus circumstantiis sub quibus lex viget et obligat? atqui in lege naturali ne Deus quidem id agere potest. Absit enim ut dicamus posse Deum permittere ut quis agat quod est intrinsece malum et inhonestum, v. g., ut quis Deum ipsum odio atque blasphemiis prosequatur ; vel ut quis omittat quod ex natura rei necessarium est ad morum honestatem, et cujus omissio dedecet naturam rationalem, v. g., ut quis omittat Deum

[1] 1, 2, q. 94, a. 6. — [2] L. 2 Confess., c. 4.
[3] Isa. 24. — [4] *Vid.* D. Thomas, 1, 2, q. 100, a. 8.

amare et eumdem colere. De hac lege perbelle ait Tullius : *Nec erit alia Romæ, alia Athenis; alia nunc, alia posthac; sed et omnes gentes, et omni tempore una lex et sempiterna et immortalis continebit, unusque erit quasi magister et imperator omnium Deus. Ille legis hujus inventor, disceptator, lator; cui qui non parebit ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur*[1].

Diximus *stricte loquendo;* quia divina auctoritas in iis quæ ejusdem subjiciuntur imperio neque in rerum essentiis fundatur potest, justa interveniente causa, circumstantias mutare, sicque efficere ut obligatio ante existens evanescat et relaxetur. Quod esset quidem in legis naturalis præceptis aliquo modo dispensare, sed improprie prorsus et indirecte. —Sic, v.g., cum Deus sit supremus rerum omnium Conditor ac vitæ hominum eorumque bonorum Dominus, potuit præcipere Abrahamo ut filium sibi suum sacrificio immolaret, permittere Hebræis ut vasa Ægyptiorum mutuo accepta non amplius restituerent, in ipsos nempe transferendo dominium[2].

Q. 11. *Quid est lex divina positiva?*

R. Lex divina positiva definiri potest : *lex exterius data a Deo, hominem dirigens ad finem supernaturalem.*

Dicitur 1 *lex exterius data* ut distinguatur a lege naturali; hæc enim datur *interius per lumen rationis;* illa vero manifestatur exterius per sacras Scripturas et per divinas Traditiones. Ideo appellatur etiam *positiva,* quasi exterius sub oculis posita; — 2 *a Deo,* ut distinguatur a lege humana, quæ fertur ab homine; — 3 *hominem dirigens ad finem supernaturalem,* quia, sicuti lex naturalis ducit hominem ad finem naturalem, ita lex divina positiva eumdem ducit ad finem supernaturalem, et trahit ad felicitatem æternam.

[1] Lib. 3 de Rep.

[2] Hoc modo sustinentur etiam relaxationes a SS. Pontificibus tributæ circa vota, juramenta, etc.; quæ tamen essent de jure naturæ servanda. Nempe Pontifex, divinæ interpres voluntatis, declarat hanc vel illam causam sufficientem esse ut a Deo remittatur contracta obligatio; hanc vel illam causam ita rem immutare ut honestum evadat quod prius deforme erat. Seu, ut ait S. Thomas, *determinat quid sit Deo acceptum in ea speciali circumstantia* (2, 2, q. 88, a. 12).

Q. 12. *An lex divina positiva sit in moralibus necessaria?*

R. Lex divina positiva utique est in rebus moralibus necessaria :

1. *Relate ad ordinem supernaturalem ;* quia homo ad hunc ordinem conditus indiget lege eidem proportionata. Neque enim ad illum potest pervenire solius legis naturalis auxilio ; cum ipsa sit altioris ordinis, et facultates naturales excedat.

2. *Relate ad ordinem ipsum naturalem ;* quia propter *incertitudinem humani judicii* (verba sunt Doctoris Angelici) *præcipue in rebus contingentibus et particularibus contingit de actibus humanis diversorum diversa esse judicia, ex quibus etiam diversæ et contrariæ leges procedunt. Ut ergo homo absque dubitatione scire possit quid ei sit agendum et quid vitandum, necessarium fuit ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat quod non potest errare*[1].

Sic Deum esse colendum naturalis ratio sat omnibus ostendit : verum circa modum hujusmodi cultus, quot sententiæ ethnicorum! Hinc de illis Apostolus : *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt*[2]. Necesse ergo erat ut lex divina, falli ac fallere nescia, per revelationem id nobis panderet. Pandit autem : *multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio*[3].

Q. 15. *Quænam divisio legis divinæ positivæ?*

R. Duplex est legis divinæ divisio :

1. Alia dicitur *pure positiva*, alia *non pure positiva*. — Illa præcipit vel prohibet quæ a lege naturali neque præcipiuntur neque prohibentur. Tale erat præceptum Judæis datum qui vetabantur manducare carnes nonnullorum animalium. — Ista vero præcipit vel prohibet quæ a lege naturali præcepta jam sunt, vel prohibita. Talia sunt, v. g., singula Decalogi præcepta, si Sabbati determinatio excipiatur.

2. Alia dicitur *lex vetus*, alia *nova*. — Lex vetus a Deo

[1] 1, 2, q. 91, a. 4. — [2] Rom. 1. — [3] Hebr. 1.

lata est in veteri Testamento, et populo israelitico per Moysen promulgata versus annum 2518 a constitutione mundi. Quæ quidem, quamvis bona esset, *immaculata, convertens animas*[1], cum tamen ea non esset nisi novæ Legis figura, ideo quoad præcepta cæremonialia ac judicialia ex se cessare debuit, ista adveniente, juxta illud[2]: *Umbram fugat veritas*[3]. — Lex nova a Christo fuit indicta, et per ejus præcones Apostolos per totum orbem disseminata. Hæc perdurabit usque ad finem sæculorum, juxta illud Christi ad Apostolos eorumque successores: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*[4]. Triplicis autem generis documenta continet, nempe præcepta *moralia* circa virtutes; præcepta *cæremonialia* circa sacramenta ac missæ sacrificium; tandem mera *consilia*, sed magno præmio digna.

Cœpit autem lex nova obligare Judæos saltem die Pentecostes, quo eis solemniter promulgata est coram ingenti multitudine[5]; alios autem non incepit obligare, nisi pedetentim ac successive, ut docet *Deus*, prout nempe promulgatio illa ad varias nationes humano modo potuit pervenire[6]. — Quanta vero sit hujus divinæ legis obligatio patet tum ex illius necessitate, tum ex hisce Christi verbis: *Mandata mea servate*[7]*; si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*[8]. Hinc definivit Tridentinum: *Si quis*

[1] Ps. 18. — [2] Ecclesia, *In hym. Missæ Corp. Dom.*

[3] Præcepta tamen *moralia*, quæ nempe spectant mores informandos, semper permanserunt, non quidem vi legis positivæ, sed legis naturalis, utpote immutabilis. Imo neque ipsa præcepta *cæremonialia*, quæ nempe referebantur ad Dei cultum seu cæremonias; neque *judicialia*, quæ ad rectam populi gubernationem spectabant, illico cessarunt a lege nova, sed pedetentim; *decebat enim*, ait Angelicus, 1, 2, q. 103, a. 4, *ut Synagoga cum honore sepeliretur.*

Communis opinio est legem veterem omnino cessasse, ac mortiferam evasisse tempore Hierosolymitani excidii, quo fuit funditus eversa et destructa Synagoga, id est circa annum quadragesimum post mortem Salvatoris. Et eo etiam tempore Legem novam pro universo orbe sufficienter promulgatam fuisse communiter docent.

[4] Matt. 18. — [5] Act. 2.

[6] *Vid.* Bouvier, *Instit. Theol.*, *t.* 4, *De Legib.*, *c.* 3.

[7] Joan. 14. — [8] Joan. 15.

dixerit Christum Jesum a Deo datum fuisse ut Redemptorem cui fidant, non etiam ut Legislatorem cui obediant, anathema sit[1].

CAPUT TERTIUM.

De lege humana.

Q. 1. *Quid est lex humana, et quotuplex?*

R. Lex humana illa est quam *rector humanæ societatis suis præscribit subditis in ordine ad bonum commune.*

Duplici autem modo dividitur: tum ratione originis a qua procedit; tum ratione modi quo præcipit:

1. Ratione originis dividitur *in ecclesiasticam* atque *civilem;* quia duplex est humana societas, ecclesiastica et civilis. — Illa est quæ ab Ecclesiæ rectoribus præsulibusque dimanat. — Hæc quæ procedit a rectoribus societatis civilis.

2. Ratione modi quo præcipit, lex dividitur in præceptivam, pœnalem et irritantem.

Lex præceptiva, quæ ab aliquibus etiam moralis dicitur, est quæ præcipit vel prohibet quin pœnam in transgressores infligat.

Lex pœnalis est quæ pœnam habet conjunctam. Porro vel pœnam solam imponit quin præcipiat quidpiam aut prohibeat: si dicat, v. g., *qui certam frumenti quantitatem importaverit, persolvet pœnam scutorum triginta.* Vel pœnam imponit, aliquid simul præcipiendo aut prohibendo: si dicat, v. g., *prohibetur omnis frumenti importatio sub pœna scutorum triginta.* — In primo casu dicitur *pure pœnalis*, in secundo casu dicitur lex *pœnalis mixta* [2].

Lex irritans ea est quæ actum nullum et invalidum esse decernit: v. g., si personam ad eum actum inhabilem reddat, vel si solemnitatem in eo præscribat qua omissa actus sit nullus.

[1] Sess. 6, can. 21.

[2] Usus invaluit ut prima donetur tantummodo nomine pœnalis, alia nomine mixtæ.

Q. 2. *An jus gentium sit lex humana?*

R. Affirmative, jus gentium *stricte acceptum* est lex humana; nam illud est, ex Justiniano, *quod, usu exigente et humanis necessitatibus, gentes sibi constituerunt*, non quidem consensu expresso, sed tacito, et pedetentim. — Hoc autem jus, quod moderni *intranationale* appellant, universalius patet quam aliæ humanæ leges; cum omnium fere gentium consensione firmetur. Hinc etiam fortius obligat, adeo ut transgressores habeantur ab omnibus uti publicæ tranquillitatis et humanæ societatis hostes infensi [1].

Diximus *stricte acceptum;* nam improprie etiam jus naturale jus gentium dici solet. At discrepat quam maxime; quia jus gentium constituitur ab hominibus, jus autem naturale cum iisdem innascitur.

Q. 3. *An leges humanæ sint necessariæ?*

R. Attenta hominum pervicacia et nefanda in malum proclivitate, certum est leges humanas esse necessarias; historia enim et constans experientia docent nullam societatem, imperium nullum nullamque rempublicam diu posse consistere sine legibus.

Hinc omnes omnino gentes, etiam quæ rudiores videbantur et efferæ, proprias semper habuerunt constitutiones et leges, quibus *tum* mores componerent, *tum* scelera punirent, *tum* scelestos in officio continerent, *tum* denique communi patriæ saluti singulorumque incolumitati prospicerent. Quo sensu inquiebat Tullius: *Constat profecto ad salutem civium civitatumque incolumitatem, vitamque hominum et quietam et beatam, inventas esse leges* [2].

[1] Porro varia sunt de jure gentium: v. g., recipiendi sunt legati etiam inimicorum: libertas concedenda est contractus ineundi: fœdera pacis ac induciarum non sunt neganda: servitutis pœnæ justo bello capti non sunt subjiciéndi, etc.

[2] L. 2 de legibus.

CAPUT QUARTUM.

De auctore legis humanæ.

Articulus 1. — De auctore legis ecclesiasticæ.

Q. 1. *An Ecclesia habeat potestatem ferendi leges?*

R. Lutherus atque Calvinus, Waldensium et Wiclefitarum vestigiis inhærentes, omnem potestatem Ecclesiæ denegarunt leges ferendi quibus fidelium conscientiæ obstringerentur. — Sed eam posse leges ferre *quæ ad res spirituales et religiosas pertinent:*

Prob. 1 ex Scripturis, ubi Apostoli in primo Concilio congregati sic fideles alloquebantur: *Visum est Spiritui Sancto et nobis nihil ultra imponere vobis oneris præter hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum et sanguine et suffocato*[1]. Duo in his verbis certa sunt: 1. quod vocabulum *imponere* legem proprie dictam importat; 2. quod hujus legis objectum, abstinentia nempe a sanguine et suffocato, in lege naturali aut divina positiva minime fundatur, ac proinde constituit materiam legis pure humanæ. Ergo admittenda est in Ecclesia legislativa potestas.

2. Ex traditione: quid sibi volunt antiquissimæ illæ Canonum collectiones, de quibus in Juris Canonici Institutionibus agi solet, nisi antiquissimam in Ecclesia potestatem ferendi leges? — Profecto Concilia Œcumenica (a Nicæno 1° anno 325 usque ad Tridentinum anno 1563) leges positivas ediderunt, quas omnes omnium temporum omniumque locorum Christiani venerati sunt.

3. Denique ex ipsa ratione naturali: in omni bene constituta republica et societate necessaria omnino est potestas, ut vocant, legislativa, qua ea præcipiantur quæ publicum sibi bonum expostulat. Atqui Ecclesia est respublica et societas bene constituta; cum fundatorem habuerit sapientissimum in Christo Domino. Ergo, etc.[2].

[1] Act. 15.

[2] *Vid.* Tassoni, *La Religione dimostrata e difesa*, *T.* 3, *p.* 2, *c.* 40.

Consulto diximus posse Ecclesiam ferre leges *quæ ad res spirituales et religiosas pertinent;* leges enim civiles atque politicas ferre nequit, nisi pro iis Provinciis quæ suæ ditioni etiam politicæ subjiciuntur. Æquitas nempe postulat ut unaquæque potestas intra limites suos sistat; siquidem unaquæque portat gladium suum (B).

Hic haud possumus eos non redarguere qui R. Pontificem omni civilis sui Imperii honore ac dignitate spoliare cupiunt, ut sic melius Ecclesiæ studeat; cum potius singulari prorsus Divinæ providentiæ consilio factum sit ut civilem principatum hac de causa haberet, ut ad ipsam Ecclesiam tuendam plena potiretur libertate. *Namque omnibus compertum est* (ait Pius Papa IX, *Allocutione* 20 apr. 1849) *fideles populos, gentes, regna nunquam plenam fiduciam et observantiam esse præstitura R. Pontifici, si illum alicujus Principis vel Gubernii Dominio subjectum ac minime liberum esse conspicerent. Siquidem fideles populi et regna vehementer suspicari ac vereri nunquam desinerent ne Pontifex idem sua acta ad illius Principis vel Gubernii in cujus ditione versaretur voluntatem conformaret, atque idcirco actis illis hoc prætextu sæpius refragari non dubitarent. Et quidem dicant vel ipsi hostes civilis Principatus Apostolicæ Sedis.... quanam fiducia et observantia ipsi essent excepturi hortationes, monita, mandata, constitutiones Summi Pontificis, cum illum cujusvis Principis aut Gubernii imperio subditum esse cognoscerent, præsertim vero si cui subesset Principi inter quem et Romanam Ditionem diuturnum aliquod ageretur bellum* [1]*?*

[1] Huc etiam faciunt verba Archiep. Hughes ad populum, 18 jan. 1849 (Vid. *Civiltà Cattolica*, vol. V, p. 463) : « Dieu n'a jamais permis que les souverains pontifes remplissent les devoirs de leur haute dignité de manière à être soupçonnés d'y avoir été forcés par une autorité humaine. Voyez-les dans les 250 premieres années de l'ère chrétienne; presque tous ont été martyrs, et dans ce même temps, n'osant recourir au paganisme et à ses juges sacriléges, où cherchaient-ils la liberté? dans les catacombes de Rome, dans les montagnes, dans les solitudes; mais partout ils ont gardé leur liberté..... Je ne dis pas que leur dignité et leur ministère dépendent de leur souveraineté temporelle : un pape solitaire au sommet des Apennins serait toujours reconnu par tous les fidèles pour le souverain

Hoc adeo verum est ut vel ipse Napoleon, qui aliquando Ecclesiæ civilem Principatum usurpaverat, id ultro libenterque fassus sit hisce verbis [1] : « Le pape, gardien « de l'unité catholique, est une institution admirable. « On reproche à ce chef d'être un souverain étranger. « Ce chef est étranger en effet, et il faut en remercier « le ciel. Quoi ! dans le même pays, se figure-t-on une « autorité pareille à côté du gouvernement de l'État? « Réunie au gouvernement, cette autorité deviendrait le « despotisme des sultans; séparée, hostile peut-être, elle « produirait une rivalité affreuse, intolérable. Le pape est « hors de Paris, et cela est bien; il n'est ni à Madrid ni à « Vienne, et c'est pourquoi nous supportons son autorité « spirituelle. A Vienne, à Madrid, on est fondé à en dire au- « tant. Croit-on que, s'il était à Paris, les Viennois, les Es- « pagnols consentiraient à recevoir ses décisions? On est « donc trop heureux qu'il réside hors de chez soi, et qu'en « résidant hors de chez soi il ne réside pas chez des rivaux, « qu'il habite dans cette vieille Rome, loin de la main des « empereurs d'Allemagne, loin de celle des rois de France « ou des rois d'Espagne, tenant la balance entre les souve- « rains catholiques, penchant toujours un peu vers le plus « fort, et se relevant bientôt si le plus fort devient op- « presseur. Ce sont les siècles qui ont fait cela, et ils l'ont « bien fait. Pour le gouvernement des âmes, c'est la meil- « leure, la plus bienfaisante institution qu'on puisse ima- « giner [2]. »

Q. 2. *Quinam in Ecclesia habent potestatem ferendi leges?*

pontife. Mais il est nécessaire pour la chrétienté qu'il soit indépendant, et, s'il n'y a pas de milieu entre la condition de sujet et celle de souverain, il faut qu'il soit souverain. »

[1] Thiers, *Hist. du Consulat et de l'Empire*, liv. du Concordat.

[2] Id pluribus tuentur, *Civiltà Cattolica*, V, 2 et 4. — *Il Papa Re*, Torino, 1849. — De Maistre, *Du Pape*, l. 2, c. 6. — Salzano, *Storia Eccles.*, l. 11.—Balmez, *le Protestantisme comparé au catholicisme*, c. 67. — *Discussion des affaires de Rome dans l'assemblée française, en octobre* 1849. — Id. vel ipse Foscolo tuetur; vid. Cantù, *Storia di cento anni*, vol. III, p. 502.

R. Habent hanc potestatem Ecclesiæ Rectores hoc ordine [1] :

1. *Summus Pontifex* pro toto Orbe Catholico ; quia ex definitione Concilii Œcumenici Florentini, celebrati anno 1439, ipse est *successor divi Petri, Principis Apostolorum, et verus Christi Vicarius, totiusque Ecclesiæ Caput, et omnium Christianorum Pater et Doctor ; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universam Ecclesiam a D. N. J. C. plena potestas tradita est.*

Hæc autem legislativa suprema potestas in Pontifices Maximos non derivat ab Ecclesia, sed a Christo *immediate*, qui eam tradidit D. Petro notissimis illis verbis [2] : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam....; tibi dabo claves Regni Cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in Cœlis ; et quodcumque solveris super terram erit solutum et in Cœlis.*

Ideo jure merito contra nefariam illam Pseudosynodum Pistoriensem damnata fuit a Pio VI (anno 1794, Bulla *Auctorem Fidei*) tanquam *hæretica* ea, n. 3, propositio qua statuebatur *Romanum Pontificem esse Caput Ecclesiæ ministeriale*, quatenus ipse non a Christo in persona S. Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat.

2. *Concilia Œcumenica* pro tota etiam Ecclesia, *Nationalia* pro Natione, *Provincialia* pro Provincia [3] ; *Diœcesana* pro Diœcesi. Sane unumquodque Concilium suam respective ecclesiam repræsentat.

3. *Legatus Apostolicus* pro loco suæ Legationis ; hoc enim a jure ipsi tributum est [4]. — *Cardinalis* autem potest ratione suæ dignitatis in ecclesia sui tituli leges ferre ex eodem jure [5].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Morale*, l. 1, n. 104.

[2] Matt. 16. — *Vid.* Veith, *Richerii systema confutatum.* — Duval, *De suprema Pontificis potestate.* — Zaccharia, *Antifebronius*, etc., etc.

[3] Ipsi autem Archiepiscopi, Primates et Patriarchæ non possunt ferre leges in provinciis aut nationibus Suffraganeorum, nisi ex consuetudine id habeant, vel ex concessione Pontificis ex *Cap.* 4. *c. Conquest. ; Cap. nullus Primas*, 9, *q.* 5 ; *Cap. Duo simul, De Off. Ordinarii.*

[4] C. ult. *de off. Legatorum.*

[5] *C. His quæ de maj. et obed. C. querel. de elect.* Collegium Cardinalium vero, Sede Romana vacante, si necessitas non urgeat, non potest

1.*

4. *Episcopus* pro suis subditis (et quidem tam intra quam extra Synodum; cum hæc diversitas per se non respiciat, nisi formam ac modum). Sive enim habeat immediate a S. Pontifice suam jurisdictionem, sive tantum mediate (C), statim ac Episcopus tanta celsitudine donatur, ex vi sui muneris ei competit leges ferre; cum a Spiritu Sancto positus sit *regere Ecclesiam Dei* [1]: regimen autem hanc legis condendæ potestatem de necessitate includat.

Hoc autem jus habitu accipit Episcopus sua canonica institutione; ut tamen illud actu exerceat, necesse est *tum* ut litteræ Apostolicæ electionis expeditæ sint atque iis exhibitæ quibus sunt exhibendæ de jure [2]; *tum* ut realis possessio [3] capta sit [4]. — Sapienter autem monet Benedictus XIV cum Fagnano ne ab Episcopo in Synodo decidantur quæstiones inter DD. catholicos controversæ, et a S. Sede non definitæ, nisi totius controversiæ cardo unice versetur circa jus commune, quo solo inspecto, de licitate rei disputetur [5].

5. *Capitulum Cathedrale*, Sede vacante; jure enim succedit in jurisdictionem Episcopi [6]. — Hanc tamen ex Tridentino intra octiduum ab habita vacationis notitia in unum transferre debet [7].

6. *Abbates et Prælati exempti* pro suo territorio, ubi quasi Episcopalem exercent jurisdictionem; jurisdictioni enim adnexa est legislativa potestas. — Non tamen possunt Abbatissæ proprias leges ferre; cum femina non sit capax

leges ferre; sed nominationi alterius Pontificis debet statim incumbere, *ex Clement., L. 1, tit. 3, cap. 2.* — [1] Actor. 20.

[2] Ex Extrav. 1. *Injunctæ de elect.*

[3] *Vid.* L. Ferraris, *Bibl.* V°. *Vic. Capitularis.*

[4] Nihil autem potest Episcopus in lege superioris, cum inferior in superiorem non habeat jurisdictionem. Hinc a Pio VI in cit. Bulla damnata est illa, n. 8, propositio, quæ docebat Episcopum posse *ex juribus sibi originalibus et suadente bono Ecclesiæ suæ, statuere aliquid contra leges superioris.*

[5] *De Syn. Diœc. l.* VII, *c.* I *et* V. — Casus esset, v. g. si quid esset quidem a jure communi prohibitum, sed disputetur, an illa prohibitio in desuetudinem abierit; poterit illud Episcopus absolute prohibere, ac illicitum declarare.

[6] *Cap. His quæ, et Cap. Cum olim, de major. et obedient.*

[7] Sess. 24, c. XVI de R.

jurisdictionis spiritualis exercendæ. Quæ tamen probabilius possunt uti ministræ exigere in conscientia obedientiam per votum promissam circa res præceptas, vel circa ea quæ ad profectum Monialium juxta regulas conducunt; id enim necessarium est ad sustinendam observantiam, et talis est praxis universalis [1].

7. *Ordines* denique *Religiosi* in Capitulo Generali vi jurisdictionis a Papa concessæ; non vero vi voti, quod, cum personale sit, non dat nisi potestatem imponendi præcepta, non vero vim legis condendæ. Ceterum consulenda sunt Statuta uniuscujusque Ordinis [2].

Q. 3. *An in Ecclesia præter legislativam adsit potestas judiciaria?*

R. Præter potestatem ferendi leges adest in Ecclesia Christi illa etiam species jurisdictionis, quam appellant *judiciariam*, controversias nempe definiendi pro tribunali et per sententias, uti fieri solet penes Magistratus Civiles; nam potestas legislativa esse non potest sine potestate etiam judiciaria.

De ratione nempe veræ societatis est ut quos imperat actus per leges, ad eos implendos valeat cogere per pœnas; et si quæ suboriantur difficultates, possit cognoscere, judicare ac definire. Ergo *vel* utraque Ecclesiæ concedi debet cum Catholicis, *vel* utraque cum hæreticis debet negari. Verum Christus utramque Ecclesiæ elargitus est [3] statim ac eam fundavit ad instar societatis hominum visibilis, a re-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Morale, l.* IV, *n.* 52.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor., l.* IV, *nn.* 43 *et seqq.* — Suarez, *De statu religioso, etc.*

[3] *Vid. Annali Religiosi*, Roma, t. XX, *p.* 175. — Bouvier, *Instit. Theol., t.* IV, *De Legibus*, p. 2ª, c. III.—Et maxime *Saggio elementare di diritto pubblico ecclesiastico*, ubi nervose refutatur quod contra judiciariam Ecclesiæ potestatem (præteritam maxime) opponi solet ab indoctis. — It. vid. Bergier, *Dictionnaire*, v° *Inquisition.* — Balmes, *Le Protestantisme, etc., cap.* 36.

Hac de re habemus declarationem Joannis XXII, qui sua dogmatica Bulla, *Dudum volentes*, anno 1327, ait: *Ad fidei catholicæ fundamentum, de fratrum nostrorum consilio, Dei nomine invocato, articulos prædictos, quod..... Papa vel tota Ecclesia simul sumpta nullum ho-*

publica civili planæ distinctæ. Et Ecclesia utraque semper usa est, ut ex historia habemus [1].

Q. 4. *Ubinam continentur leges Ecclesiasticæ generales* [2]*?*

R. Vel sermo est de Jure Ecclesiastico quod vocant *novum*, quod a sæculo XII extenditur usque ad Tridentinum; vel sermo est de *Jure novissimo*, quod extenditur a Tridentino usque ad ætatem nostram: 1[m] continetur in Corpore Juris Canonici; 2[m] in ipso Tridentino, in Bullis, Brevibus et Rescriptis SS. Pontificum, in Declarationibus Congregationum, ac Regulis Cancellariæ Apostolicæ [3].

Juri tamen scripto non scriptum addendum est, quod nempe traditione et consuetudine comprehenditur. — Traditio est mandatum quod viva voce populis nunciatum est, atque ad nos usque vivens pervenit et durat. Quod quidem obligatorium esse nemo dubitat; cum illud referat superioris ordinationem nobis satis manifestatam [4]. — Consuetudo vero est jus inductum moribus hominum, liberis, uniformibus, diuturnis. Hoc aliquando tantam vim habet ut in omnium sensu obtineat vel contra ipsam recentiorem legem contrariam, nisi nominatim declaretur consuetudinem illam nihil obstare [5].

Q. 5. *Quid est Corpus Juris Canonici?*

R. Corpus Juris Canonici est complexus Legum Ecclesiasticarum in quinque Codicibus. Horum autem 1[us] est *Decretum Gratiani;* — 2[us] *Decretales Gregorii IX;* — 3[us] *Liber*

minem quantumcumque sceleratum potest punire punitione coactiva, nisi imperator daret eis auctoritatem, velut S. Scripturæ contrarios, et fidei catholicæ inimicos hæreticos seu hæreticales.... sententialiter declaramus.

Vid. La Civiltà Cattolica, vol. II, p. 195.

[1] *Vid.* Devoti, *Inst. Can., l.* III. — Balmes, *Saggio di diritto pubblico, ecc.*

[2] Diximus *generales*, quæ nempe omnes spectant; quoad speciales enim videnda sunt propriæ Diœcesis vel Ordinis statuta atque legitimæ consuetudines.

[3] Hic quæstio non instituitur de Jure antiquo, quod nempe ab Apostolorum ætate usque ad sæc. XII extenditur; cum illius ætatis leges vel apocryphæ habeantur, vel si quæ erant genuinæ et vi prædictæ, fuerint in Corpore Juris Canonici insertæ.

[4] *Vid.* Devoti, *Instit. Canon. Proleg.*, c. IV.

[5] *Cap.* 1 *de Const., in* 6.

sextus Decretalium Bonifacii VIII; — 4us *Clementinæ Clementis V;* — tandem 5us *Extravagantes Joannis XXII, atque Communes* (D).

Integrum Juris Canonici Corpus, diligentissime emendatum, Romæ edendum curavit Gregorius XII Bulla *Cum pro munere pastorali* [1].

Q. 6. *An Jus Canonicum universim obliget?*

R. Certum est librum septimum Decretalium ac Institutiones Lancelloti non habere vim; cum privatorum sint leges nulla Pontificia confirmatione donatæ. — Pariter Decretum Gratiani, licet pluries emendatum; tamen *inter omnes receptum est*, ait ipse Benedictus XIV, *quidquid in ipso continetur tantum auctoritatis habere quantum ex se habuisset si nunquam in Gratiani collectione insertum foret* [2]. — Ceteræ tandem partes universim obligant, nisi contraria lege vel consuetudine abrogatæ sint.

Quid (quæres) *de rubricis titulorum, de superinscriptionibus et summariis capitulorum, de notis et glossis, quæ in Canonico ipso jure habentur* [3]*?*

R. *Rubrica* a rubris litteris quibus scribebatur dicta est inscriptio indicans materiam tituli. In libris authenticis magnæ est auctoritatis, cum libri isti una cum rubricis probati sint; et ideo valet argumentum a rubro ad nigrum, hoc est a rubrica ad textum capituli, dummodo textus non dissonet : unde tunc rubrica potest allegari per modum regulæ generalis. — *Superinscriptiones* sunt illa verba quæ indicant unde textus capituli desumptus sit, vel ad quem directus. In libris authenticis sunt authenticæ, et ex illis validum est argumentari. — *Summaria* sunt verba quibus privati doctores capitula summarunt; ideo non sunt authentica, sed tantum inserviunt ad majorem legentium commoditatem. — *Glossa* est uberior explanatio canonum. Auctores sunt *Ac-*

[1] In duo satis ingentia volumina dividitur, quorum 1^m^ continet totam Collectionem Gratianæam; 2^m^ Collectiones ceteras. — Per modum autem Appendicis in fine apponitur tum septimus liber *Decretalium* Petri Matthæi, tum *Institutiones* Pauli Lancelloti.

[2] De Syn. Diœc., l. VII, c. XV, n. 6.

[3] *Vid.* Mascat, *Prolegom. Jur. Can.*

cursius, Bernardus, Tancredus, Joannes Andreas (filius) : his accedunt veteres interpretes *Innocentius IV,* antea dictus Sinibaldus, *Hostiensis, Speculator,* seu Guilelm. Durandus, *Panormitanus* et alii, quos refert Barbosa, ac Fagnanus. Glossa non facit jus, licet reverenter audienda sit ob excellentem doctrinam glossatoris. — *Nota* tandem est brevior illustratio, explicatio vel additio citationum : hæc habet auctoritatem pro auctoritate auctoris qui eam confecit.

Q. 7. *Quid de Concilio Tridentino uti fonte legum Ecclesiasticarum?*

R. Ad leges Ecclesiasticas quæ veniunt nomine *Juris novissimi* referri debet inprimis quidquid in Tridentino sancitum est[1]. Nullum enim Concilium generale est in quo tot quæstiones, tamque scite fuerint examinatæ et enucleatæ : in quo tot lata sint fidei dogmata, totque disciplinæ et reformationis capita fuerint statuta, ut merito veluti quoddam doctrinæ Christi compendium et disciplinæ ecclesiasticæ codex irrefragabilis ab omnibus habeatur.

A Pontifice Paulo III Concilium Tridentinum indictum est anno 1542, Bulla *Initio.* Tridentum Pontifex elegit civitatem, quæ in finibus Venetorum, in extrema scilicet Italiæ ora, Germaniam versus, amœnissimo loco sita est.

Concilio interfuerunt ex toto orbe Catholico, præter Cardinales atque Legatos, Patriarchæ 3, Archiepiscopi 25, Episcopi 168, et Procuratores absentium 39. — Fuit autem absolutum sub Pio IV, anno 1564, ut patet Bulla *Benedictus Deus.*

Concilium Tridentinum quoad fidem, quæ ubique locorum

[1] Concilium Tridentinum constat sessionibus viginti quinque, et unaquæque ferme sessio duas habet partes : — 1ª Canones 130 complectitur, quibus damnantur hæreses, et Catholicum Dogma contra Protestantes firmatur : — 2ª continet plura Decreta quæ disciplinam respiciunt et morum regulas, ac proinde inscribitur de Reformatione : quod in citandis Concilii oraculis diligenter præ oculis tenere debemus.

Ejus historiam accurate, docte et elegantissime italico idiomate conscripsit Cardinalis Sforza Pallavicini, cujus Opus innumeris ubique laudibus merito celebratur, maxime quia a putidis fabellis turpibusque mendaciis Pauli Sarpi Concilium vindicavit.

Hoc autem Opus contraxit paucis S. Alphonsus noster, libro *Opera Dogmatica contra gli eretici pretesi riformati.*

una semper est heri et hodie, constituit jus pro tota Ecclesia infallibile. Sed quoad decreta disciplinæ Concilium non obligat ubi nondum fuit promulgatum; disciplina enim cum varia esse possit, vetus non infirmatur, nisi legitime constet de illius cassatione (E).

Q. 8. *Quid de Bullis et Brevibus Pontificiis?*

R. Ad 1 : Bullarum nomine veniunt quædam Romanorum Pontificum Constitutiones sic dictæ a sigillo vel plumbeo vel aureo, exhibente hinc SS. Apostolorum Petri et Pauli imagines, illinc vero nomen Pontificis. Inhæret sigillum funiculo serico vel canapis. — Graviora, ut plurimum, negotia respiciunt, et expediuntur in Cancellaria Apostolica, membranis subfuscis et crassioribus, charactere Longobardico seu Teutonico exaratæ.

Bullæ aliæ sunt *gratiosæ*, quæ gratiæ collationem continent. Aliæ *justitiæ*, quæ justitiæ administrationem respiciunt. Aliæ *consistoriales*, quæ in Cardinalium Consistorio expediuntur. Aliæ *dimidiæ*, quæ feruntur a Pontifice nondum consecrato, et in sigillo non exhibent ejusdem nomen. Citantur autem prolato primo quo incipiunt vocabulo. — Bullarum collectiones dicuntur *Bullaria* [1].

R. Ad 2 : nomine Brevium intelliguntur Pontificiæ Constitutiones, quæ per Secretarium Brevium expediuntur in membranis albis atque subtilibus pro negotiis, ut plurimum, non ita gravioribus ac universalibus. Latino eoque nitido charactere conscriptæ sunt; et sigillum habent ceræ rubræ, in quo impressa est imago divi Petri piscationem agentis; ideo dicuntur expediri *sub annulo Piscatoris*.

Q. 9. *Quid de Rescriptis?*

[1] Magnum Bullarium per Hieronymum Mainardum editum est a Leone M. usque ad Benedictum XIV in 16 vol.; at in eo nonnullæ desiderantur Constitutiones. Majoris habetur quod per Carolum Cocquelines editum fuit in vol. 24, anno 1738. Quod hodie per Adv. Barberi Romæ ad nostra usque tempora continuatur.

Constitutionum Apostolicarum Epitomen exhibent variis Tomis distributum Guerra et Quaranta. In iisdem autem Constitutionibus inter ceteros Commentaria edidit merito celebrata Card. Petra, scilicet a Leone M. ad Sixtum IV, *in* 5 *tom.*

R. Rescripta non aliud sunt quam rogatorum Pontificum Responsa. Duplex eorum genus, alia nempe feruntur instar epistolarum familiarium; alia instar decretorum.

Prima dare solent Pontifices Maximi, cum rogantur ab iis quibuscum habent peculiarem amicitiæ relationem, vel cum rogantur de consilio tanquam viri docti et pii. — Secunda vero e contrario ferunt Pontifices tanquam D. Petri Successores in Cathedra Apostolica, et tanquam Ecclesiæ Universalis Pastores atque Magistri.

Rescriptis primi generis non inest vis obligandi; cum dentur magis ex animi comitate quam ex vera auctoritate. Aliis inest vis maxima; quia per eadem exercetur jus Pontificium et suprema Ecclesiæ jurisdictio. De istis locutus est Augustinus contra Pelagium, quando dixit : *Per Papæ Rescriptum causa Pelagianorum finita est.*

Q. 10. *Quo animo Bullæ, Brevia et Rescripta suscipienda sunt?*

R. De Bullis, Brevibus et Rescriptis ad instar Decretorum, ex sensu Catholicæ fidei et totius Christianæ antiquitatis, statuendum est ut debeant nempe *venerabiliter suscipi, summoque in pretio haberi, tanquam divina Petri voce firmata* [1]. Quantam sane iisdem vim, quantumque robur inesse putaret antiquitas Catholica ipsa indicat antonomastica vox *Auctoritatis* et *Decretalium*, qua omnes Pontificum Constitutiones denotare consuevere majores nostri; quid enim sonat vox *Auctoritatis*, nisi imperium Legislatoris? quid vox *Decretalium*, nisi *Decreta spectabilia* (F)?

Et merito id constitutum est; est enim R. Pontifex omnium Christianorum pater ac magister a Christo D. constitutus. Unde hæc est gloria nostra ipsi totis adhærere viribus. Et qui hac de re nimium amant distinguere obedientiam suam quasi taxando amant decipi.

Q. 11. *Quid de Sacris Congregationibus Romanis?*

R. Sacræ Congregationes Romanæ sunt Cœtus Cardinalium quibus Summus Pontifex certa tradit negotia perpendenda, declaranda ac definienda; earumque decreta vel

[1] Ex D. 19, c. II.

declarationes efferri ordinarie non solent nisi prius consulto Pontifice. En Congregationes præcipuæ [1] :

Prima est *Congregatio Concilii* (nempe Tridentini). Pro Tridentini observantia a Pio V primum instituta, deinde vero a Sixto V donata est potestate Concilii decreta etiam interpretandi in iis quæ aut morum aut disciplinæ reformationem respiciunt, si dubium aliquod præ se ferre interdum videatur. — Tota ex Cardinalibus coalescit, qui *Patres sacrosancti Concilii Tridentini Interpretes* nuncupantur, et eorum unus Præfecti Congregationis titulo insignitur [2].

Altera est *Congregatio Episcoporum et Regularium*, quæ tota pariter ex Cardinalibus constat, atque in bonam Diœceseon Episcopalium totius Orbis Catholici administrationem intendit. — Ad sacrorum Canonum tramites etiam Regularium utriusque sexus controversias suscipit cognoscendas et dirimendas.

Tertia est *Congregatio de Propaganda* (fide), tota ex Cardinalibus conflata, cujus est munus in propagationem Catholicæ Fidei procurandam incumbere, ut nomen indicat [3]. — Ad eam pertinet Collegium Romæ fundatum ab Urbano VIII, dictum *de propaganda fide*, in quo ad Missiona-

[1] Romæ alii sunt Conventus pro bono totius Christianitatis laudabiliter sane instituti. — Est inter alios Sacra *Rota*, tribunal, ubi materiæ maxime beneficiales discutiuntur : *Vid.* De luca, *Theatrum veritatis et justitiæ*, *tom.* XV. — Est *Fabrica*, ita dicta *S. Petri*, cui committitur cognitio onerum ac reductio Missarum : *Vid.* Benedictus XIV, *De Synodo Diœc.*, *l.* XIII, *c. ult.* — Est *Dataria*, ubi tribuuntur gratiæ pro foro externo : *Vid.* Amyden, *Tractatus de Officio et jurisd. Datarii.* — Est *Pœnitentiaria*, ubi expediuntur gratiæ ac dispensationes pro foro conscientiæ. *Vid.* Constitutiones Benedicti XIV, *Quamvis;* it. *In Apostolicæ*, et maxime *Pastor bonus.*

[2] Hujus Congregationis Decreta exhibet liber *Thesaurus resolutionum S. Congregationis Concilii* (plurimis tomis distributus), Romæ edit., ab anno 1745 ad seqq.

Quas resolutiones contraxit octo voluminibus, et alphabetico ordine disposuit Jo. Zamboni, in libro *Collectio Declarationum S. Congregationis Cardinalium sacri Concilii Tridentini, etc., etc. Viennæ*, 1812, *typis PP. Mechitaristarum*.

[3] *Vid.* Bergier, *Dictionnaire encyclop.*, v° *Missions étrangères.*— De Maistre, *Du Pape*, avec les annotations de Jean Marchetti, lib. 3, c. 1.

riorum officia in terris infidelium exercenda alumni ex diversis mundi partibus instituuntur (G).

Quarta est *Congregatio sacrorum Rituum* : in ea locum habent præter Cardinales etiam Consultores Prælati vel Regulares. Munus ejusdem est Liturgiam sacram et illa quæ ad eam pertinent negotia definire et ordinare. — Beatificatio, ut vocant, atque Canonizatio Sanctorum inter officia hujus Congregationis referuntur.

Quinta est *Congregatio Indicis* (librorum prohibitorum) : hæc curam gerit librorum qui publicam in lucem eduntur, ne quid per eos contra Religionem et bonos mores inter Christi fideles propagari valeat in præjudicium societatis tam ecclesiasticæ quam civilis [1].

Sexta est *Congregatio Sancti Officii*, quæ dicitur Suprema. Hujus autem officium est cognoscere de hæresi, de hæresis suspicione et de aliis irreligiositatis factis [2].

Septima est *Congregatio indulgentiarum*, cujus est dirimere quæstiones omnes quæ circa hanc materiam contingere possunt.

Octava est *Congregatio Immunitatis*, nempe ecclesiasticæ realis, personalis et localis. Ejus inspectio est cognitio causarum hac de re.

An (quæres) *obligent declarationes SS. Congregationum?*

R. Quoad obligationem declarationum SS. Congregationum, distinguendum est : *vel* agitur de casu particulari pro quo illæ declarationes eduntur ; *vel* de alio simili.

Si 1, obligant, uti constat ex Const. *Immensa* Sixti V, a quo talis facultas fuit illis tributa. Imo loquendo speciatim

[1] Aliquando tamen, maxime si hæresim sapiant, libri prohibentur tum a Congregatione Sancti Officii, tum etiam immediate ab ipso Pontifice peculiaribus *Brevibus* ac *dogmaticis Constitutionibus*.

[2] Ad puritatem fidei tuendam hæc sapiens institutio optime conducit. Eam autem legitime fundatam patet ex iis quæ dicta sunt de judiciaria Ecclesiæ potestate.

Hodie tamen in pluribus hujus Congregationis partes agere solent ipsi Locorum Ordinarii tanquam Sedis Apostolicæ delegati, qui, cum viciniores sint, citius malo occurrere valent. *Vid.* dicenda de Hæresi, Tract. *de Virtutibus Theologicis*.

de decretis S. C. Rituum, Sixtus illa tanti fecit ut, semel ac a Cardinali Præfecto signata sunt, ipsam Capellam Pontificiam iisdem subjecerit [1].

Si 2, multi probabiliter dicunt illas adhuc obligare si munitæ sint sigillo Præfecti atque subscriptione, et datæ consulto Pontifice; quia hæc potestas est ab ipso Papa tributa Cardinalibus. Sed multi alii item probabiliter dicunt eas, licet sint maximæ auctoritatis, tamen non obligare omnes, nisi sint emanatæ de mandato Pontificis et editæ pro tota Ecclesia; quia habentur uti novæ leges, quæ proinde nova indigent promulgatione in universam Ecclesiam. Hæc tamen fieri potest *tum* de speciali mandato Pontificis, *tum* per plurium annorum usum, vel relationem auctorum eas communiter referentium [2].

Q. 12. *Quid de regulis Cancellariæ statuendum est?*

R. Regulæ Cancellariæ, sic dictæ a Cancellario Romanæ Curiæ, qui iis sicut firmis regulis uti debet, sunt certæ Pontificum ordinationes, quæ maxime respiciunt causas beneficiales et judiciales. Sunt numero 72. — Sede suprema vacante, nullius habentur roboris; sed, Sede plena, illico confirmantur et illico obligant, cum sint veræ leges, nisi iis vel per Concordata, vel per consuetudinem legitime derogatum sit [3].

[1] Hujus Congregationis decreta sub hortatu et auspiciis Card. De Somalia, regnantibus Pio VII et Leone XII, immenso labore et patientia fideliter conscripsit ejusdem Congregationis assessor Aloysius Gardellini. — Ex qua collectione cuilibet Ecclesiastico magis utilia selegit P. Barthol. a Clantio, Capucc., in Opere *Manuale Ecclesiasticorum, etc.*, Taurini et Romæ edito, de quo vid. *Annali di Relig.*, t. XIV, p. 358.

[2] Quanto sint in honore habendæ SS. Congregationum declarationes fassus est vel ipse hæreticus Leibnitius, qui habet: *Utile esset discere quæ Romæ decernantur in Congregationibus, veluti Rituum, Inquisitionis, Indicis, etc.; nam talia a me minime spernuntur:* Opp. ed. Dutens, t. II. — *Vid.* Bergier, *Dictionnaire*, v° *Congrégation.* — Benedictus XIV, *Notificatione* x, *n.* 6.

[3] Quoad has Cancellariæ *regulas* hæc notentur: 1. Regulæ Cancellariæ, quandiu respiciebant solummodo expeditionem Pontificiarum litterarum, inutiles evadebant, Pontificia Sede vacante; nam tunc nullæ amplius litteræ Pontificiæ expediebantur, ac mortui Pontificis sigilla rumpebantur, uti etiam hodie fit.

2. Adhuc sunt tres regulæ quæ ubique ita receptæ sunt ut habeantur

Q. 13. *An deceat Moralistam versatum esse in Jure Canonico?*

R. Utique decet Moralistam versatum esse in jure canonico; nam *Theologis qui Pontificum Canones ignorant nimis multa desunt ad usus Theologiæ necessaria*, inquit Melchior Canus[1]. — Sane si Theologi præsertim Moralistæ proprium est *exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere*[2], quomodo huic muneri ille satisfaciet sine Juris Canonici disciplina?

Licet autem præcepta vivendi majori ex parte in Scriptura tradantur, tamen (inquit Cardinalis Turrecremata) *doctrina morum in specie secundum gradus singulos et ordines officiorum Ecclesiæ sine Juris Ecclesiastici cognitione non habetur*[3].

Hinc Jurisprudentia Canonica nuncupatur etiam *Theologia directrix et practica*. Hinc Cœlestinus Papa scribebat: *Nulli Sacerdotum liceat sacros Canones ignorare*[4]. Hinc Concilium Toletanum sic clamabat ad rem: *Sciant Sacerdotes Scripturas sanctas et Canones.*

Articulus 2. — De auctore legis civilis.

Q. 1. *An Principes potestatem habeant ferendi leges?*

R. Certum est Principes sæculares habere potestatem ferendi leges proprie dictas *circa res temporales atque civiles*. Id probamus:

1. Ex Scripturis: Apostolus Petrus scribit: *Subditi estote omni creaturæ propter Deum, sive regi tanquam præcellenti, sive Ducibus tanquam a Deo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum; quia sic est voluntas Dei*[5].

tanquam leges Regni, et vacante Sede non cadant: tales sunt regulæ *de verosimili notitia* (mortis beneficiati); *de infirmis resignantibus*; et *de idiomate.*

3. Ex consuetudine quoque fit ut reservationes certæ afficiant beneficia illa ipsa quæ vacant, dum Sedes Pontificia vacat. Hoc posito, regulæ illæ Cancellariæ quæ reservationes certas inducunt, re ipsa eo temporis puncto effectum producunt quo Cancellariæ regulæ non amplius exsistere finguntur.

[1] *De loc. Th., l.* VIII, *c.* VI. — [2] Ad Tit. I, v. 9.
[3] *Summa de Ecclesia.* — [4] *C. Nulli dist.*, 38. — [5] Ep. I, c. II.

— Et Paulus ait : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non enim est potestas nisi a Deo. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt* [1]. At si Principes potestatem habent imperandi, ergo et leges ferendi (H).

2 Ex traditione : omnes enim Ecclesiæ Patres atque Doctores constantissime docuerunt Principum sæcularium legibus omnino esse obtemperandum; atqui fallax esset, imo ridicula doctrina hæc, si Principes non haberent veram potestatem ferendi leges.

3 Ex ratione : Principes sæculares tenent a Deo potestatem regendi subditos, juxta illud : *Per me Reges regnant, per me Principes imperant* [2]; atqui nec Reges regnare, nec Principes imperare dici possent, si non possent ferre leges. Ergo, etc.

Merito diximus *circa res temporales atque civiles;* quia, sicuti Ecclesia leges civiles condere non potest, ita nec Princeps sæcularis leges Ecclesiasticas; quia nemo potest exercere jurisdictionem, nisi circa res suo regimini subjectas. Neque Principibus, sed Apostolis eorumque successoribus commissum fuit depositum fidei nostræ, iisque solis dixit Christus : *Qui vos audit me audit : qui vos spernit me spernit*, ut ait Gregorius XVI, Encyclica *Commissum divinitus*, anno 1835 [3].

Sed (quæres) *quinam sunt Principes quibus hæc legum ferendarum potestas inhæret ?* Sunt qui suprema gaudent auctoritate, uti Imperator pro suo Imperio, Rex pro suo Regno [1], Respublica pro suis subditis, et civitates quæ ab aliena jurisdictione dicuntur exemptæ pro suo territorio. Ratio generalis est quod præpositi communitatis perfectæ,

[1] *Rom.*, 13. — [2] Prov. 8.

[3] Qua in re juvat præ oculis semper habere quod Osius Cordubensis Episcopus Apostolica libertate ad Constantium Imperatorem scribebat : *Ne te rebus misceas Ecclesiasticis, neque nobis his de rebus præcepta mandes; sed a nobis potius hæc ediscas : tibi Deus imperium tradidit, nobis Ecclesiastica concredidit : metue ne, si ad te Ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias.* — *Vid.* Pallavicini, *Storia del Conc. di Trento*, c. XIX, § 14.

quæ nempe sibi sufficit, ex natura proprii officii legislativam potestatem habere debent, utpote necessariam ad recte ac convenienter communitatem ipsam regendam.....

Q. 2. *Quid de Corpore Juris civilis?*

R. Corpus juris civilis est complexus omnium Legum, quas Justinianus Imperator sæculo VI, opera præsertim Triboniani Jurisconsulti celeberrimi, in unum Corpus collegit et edidit pro imperii sui utilitate et recto regimine ; et constat tomis duobus satis amplis [1].

Primus continet 1° *Institutiones*, seu Elementa Juris universi in quatuor libros distributa; 2° Leges collectas ex præclarissimis veterum Jurisconsultorum scriptis, et hæc collectio appellatur *Digestum*, quasi nempe auctor in ordinem ibi *digesserit* universa quæ pertinent ad Jus civile et ad Jurisprudentiam universalem. A Græcis nuncupatur *Pandecta* (a græco *pan*, omne; et *dechomai*, continere), quasi nempe omnia complectens quæ Jurisprudentiam spectant.

Secundus tomus continet alteram collectionem decisionum et legum quas postea edidit ipse Imperator, eamque voluit appellari nomine *Codicis*. Codici accedunt Constitutiones recentiores, quas vocant *Authenticas*, et etiam *Novellas;* quia quasi de novo editæ sunt. Hæ leges omnes dicuntur *Leges Romanæ*, vel *Jus civile Romanum* [2].....

Q. 4. *An deceat Moralistam pollere scientia Juris civilis?*

R. Tam fere decet Theologum præsertim Moralistam versatum esse in scientia Juris civilis quam decet eum esse versatum in scientia Juris canonici. Licet enim hæc duo Jura sint ex natura sua valde diversa ratione objectorum, cum 1^m^ respiciat res hominum temporales, 2^m^ vero res sacras et religiosas, amice tamen in usibus humanæ vitæ consociantur, veluti duo ejusdem luminis radii, et mutuo quasi obsequio adjuvantur atque supplentur.

Hinc Lucius Papa III (sæculo XII) inquiebat : *Sicuti leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita et sacrorum*

[1] Edit. Taurin., anno 1782. — [2] *Vid.* Gravina, *De orig. Juris civilis.*

Statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur [1].

Hæc de jure civili communi : quid dicemus de jure civili patrio ? Quantum aliqualis ejus scientia necessaria sit Confessariis et animarum Rectoribus, facile patebit si animadvertatur innumeras in fidelibus occurrere factorum species in quibus directione egent ad bene agendum, etiam in rebus civilibus, in ipso foro conscientiæ ; uti si sermo sit *de* testamento faciendo, *de* legatis fundandis vel exsequendis, *de* contractibus ineundis, *de* hæreditate adipiscenda, etc.

Unde leges civiles a Moralis Theologiæ tractatoribus utiliter citantur. Utique hæc citatio tanta esse non debet ut sacra scientia profana fiat : item, ex Benedicto XIV, neque illarum civilium legum ratio habenda est quæ a canonico jure fuere expresse correctæ. *At si*, addit idem Benedictus, *etiam leges civiles ecclesiasticis constitutionibus robur et firmitatem adjiciant, puta quia in illarum contemptores et refractarios severis pœnis animadvertunt, et eæ pariter utpote foventes ecclesiasticam disciplinam perutiliter alligantur* [2]. Et in jure habetur : *Sancta Ecclesia legum sæcularium non respuit famulatum, quæ æquitatis et justitiæ vestigia imitantur* [3].....

CAPUT QUINTUM.

De legis humanæ materia atque subjecto.

Articulus 1. — De legis humanæ materia.

Q. 1. *Quidnam constituit materiam legis humanæ ?*

R. Omnes actus qui possunt ab humana lege præcipi vel

[1] Adde : leges Romanæ a piissimis Imperatoribus latæ Jurisprudentiam sacram illustrant quàm maxime. Quod quantum haberent in animo Canonistæ omnium temporum patet ex eorum studio sæpius conjungendi Jus Ecclesiasticum cum Civili, uti constat ex iis collectionibus quas *Nomocanones* nuncupant (a græco *nome*, distributio ; et *canón*, regula). *Num*, ait Canus, *justitiæ et æquitatis in foro etiam conscientiæ rectus arbiter esse poterit* (Theologus Moralista), *nisi multa a Jurisconsultis et civili prudentia mutuetur ?* (De Loc. Theol., l. x, c. viii.)

[2] De Syn. Dioec., l. ix, c. x et xiv. — [3] Cap. super specula de privil

prohiberi dicuntur constituere materiam legis humanæ.

Ut bene materia hæc cognoscatur, oportet inprimis inquirere quid ab humana lege possit, quid vero non possit juberi ac vetari. Atque illud præ ceteris certum est a lege humana nihil juberi posse quod sit contra legem naturalem et divinam positivam; nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, et inferior derogare non potest auctoritati superioris. — Hinc S. Thomas docet *legem Superioris quæ legibus Dei repugnat, nefas esse observare; quia obedire oportet Deo magis quam hominibus, ut legitur Actorum* 5[1].

Q. 2. *An lex humana possit præscribere virtutum actus heroicos?*

Nota. Virtutes ratione exercitii distinguuntur in communes et in heroicas: — *Communes* eæ sunt quæ ab hominibus exercentur secundum illam rationem quam solent servare plerique eorum qui virtutem profitentur; — *Heroicæ* vero illæ sunt quæ, habita ratione circumstantiarum, admirationem pariunt, arduitatem includunt, promptitudinem exigunt[2]: esset si puer jejunaret. Hoc posito:

R. Lex humana non potest præscribere virtutum actus heroicos; nam lex humana debet esse accommodata communi hominum conditioni et vere moraliter possibilis toti communitati vel majori saltem ejusdem parti; atqui exercere quoslibet virtutum actus etiam heroicos non est nisi paucorum[3]. — Pariter neque lex humana potest omnia omnino vitia vetare, etiam levia in generali; quia non est omnium, sed perfectorum, ideoque nonnisi paucorum ea vitare: at lex debet accommodari toti vel saltem majori parti communitatis, quæ certe perfectioni non studet.

Unde concludimus: lex humana potest generatim illos

[1] 1, 2, q. 96, a. 4.

[2] *Vid.* Benedictus XIV, *De Canoniz. SS., l.* 3, *c.* 21.

[3] Hoc tamen non debet intelligi de legibus iis quæ feruntur ex data hypothesi alicujus status peculiaris, in quem subditus se voluntarie conjecerit, quem propterea *hypotheticum* vocant, *adventitium*, sive *electivum*. Sic Ecclesia præcipit Monialibus perpetuam clausuram. Sic etiam hominibus gravissimi criminis reis pœnæ item gravissimæ possunt imponi; ipsis enim liberum erat se subtrahere aliter operando.

externos, licet occultos, virtutum actus præcipere qui communi bono expediunt et ordinariæ facultati communitatis sunt accommodati; cum hic totus sit legis finis. Item eos externos, licet occultos, vitiorum actus prohibere qui communi bono sunt noxii, et communiter declinari queunt.

Diximus 1. *externos;* lex enim humana versatur circa externam politiam ac gubernationem, quæ ut prospere cedat, satis est regulariter ut exterius homines valeat regere ac cohibere.

2. *Licet occultos;* nam uti, ait Angelicus, *omnes actus exteriores, etiam occulti, licet per accidens non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege* [1]; lex enim non attendit quod fortuito evenit. Hinc sub excommunicatione est prohibita hæresis externa, etsi occulta.

Q. 3. *An lex humana possit præcipere vel prohibere actus internos?*

Nota. Duplici modo actus internus præcipi potest vel prohiberi: directe sive in se, uti Scholæ loquuntur; et indirecte seu ratione actuum externorum, quibus ipse necessario conjungitur.

Duplici autem modo actio interna cum externa conjungi potest vel tanquam forma constituens actum ipsum externum: talis est consensus in matrimonio; vel tanquam causa effectum suum producens: talis est voluntas occidendi in homicidio voluntario. — His præmissis,

R. Si sermo est de illis internis actibus qui cum externis necessario conjunguntur, certum est legislatorem humanum præcipere et prohibere posse indirecte actus internos, quatenus nempe per se conjuncti sunt cum actibus ipsis externis vel tanquam forma, vel tanquam causa, vel tanquam conditio necessaria: uti est, v. g., animi consensus in venditione, cordis contritio in Confessione. Sane si legislator humanus cogere potest ad actum externum legitimum et validum, v. g., ad validum contractum, ad validam Confessionem, cur item obligare non poterit ad ea quæ cum validitate illa necessario conjuncta sunt, et quibus omissis actio externa frustra

[1] Quodl., IV, a. 12.

præciperetur? Qui enim præcipere potest ut valide facias potest etiam præcipere ut voluntate facias; cum non aliter quam voluntate tua illud valide facturus sis.

Si vero sermo est de iis internis actibus qui cum externis necessario non conjunguntur, tunc *quoad legislatorem civilem* consentiunt omnes eumdem non posse præcipere vel prohibere *directe* sive in se actus internos. Quare? quia etiam sine his obtinet finem suum, qui est quies et tranquillitas Reipublicæ, quæ facile habetur si actus externi qui præcepti sunt bene fiant, et diligenter evitentur qui sunt prohibiti. — Sic qui solvit tributum, etiamsi invitus, modo solvat, sufficit. — Diximus *quoad legislatorem civilem*, quia de legislatore Ecclesiastico disputant. Alii affirmant ipsum utique posse tales internos actus præcipere et prohibere; quia ipse tuetur bonum animarum et illimitatam a Christo accepit potestatem. Verum probabilius ac communius docent cum Benedicto XIV [1] ipsum quoque minime posse. Cum enim Ecclesia actus mere internos cognoscere non possit, neque judicialiter eorum potest urgere executionem, vel omissionem punire, ergo neque illos præcipere vel vetare; nam de ratione veræ societatis est ut quos imperat actus ipsa per se cognoscere valeat.

Unde quod homo debeat actus etiam mere internos ad salutem suam ponere, est de ordinatione Dei, non de potestate legislativa Ecclesiæ, quæ bonum quidem respicit animarum, sed mediante honestate actuum externorum. *In his*, ait D. Thomas, *quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur obedire homini, sed solum Deo* [2].

Q. 4. *An lex se extendat ad actus præteritos?*

R. Negative: lex non se extendit ad actus præteritos, *neque* ratione culpæ; cum non sit prævaricatio ubi non erat lex. *Neque* ratione veræ pœnæ, cum hæc tantum lata sit in

[1] De Syn., l. IX, c. IV.

[2] 1, 2, q. 100, a. 9. — De *hac quæst.* fusius agit Castropalaus. — It. vid. S. Alphonsus, *Op. Mor.*, l. 1, n. 100; et l. 4, n. 45.

Attamen Confessarius, quia ipsum Christum ita propius repræsentat et divinæ ejus potestatis in peccata delendo fit particeps, ideo et actus mere internos injungere potest pœnitenti, uti internas aspirationes, etc. *Voit.*

culpæ vindictam. *Neque* ratione rescissionis, nisi in aliquo casu a lege expresso. Unde vulgare est quod *lex non respicit retro*.....

Et hoc quidem recte; magna enim conturbatio esset si actus per veterem legem gesti per novam sine causa pro libitu mutarentur.

Articulus 2. — De legis humanæ subjecto.

Q. 1. *Quodnam est subjectum legis humanæ?*

R. *Omnes et solos subditos rationis usum habentes* vi sua complectitur lex humana :

1. *Omnes subditos* : hoc est contra quosdam qui vel christianos, vel justos excludebant; Apostolus enim neminem excludit, cum ait : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* [1]. — Unde, quando ait : *Lex justo non est posita* [2], id solum innuit justum non agere ex timore legis, sed ex amore.

2. *Solos subditos;* quia potestas legislativa in iis ad quos se extendit subjectionem importat; subjectio autem non datur, nisi in subditos. — Hinc non baptizati tenentur quidem præceptis Evangelicis ubi primum sufficientem Evangelii notitiam adepti fuerint, quia subditi sunt Deo, qui legem Evangelicam omnibus gentibus indici præcepit [3]; sed non tenentur legibus Ecclesiasticis, quia Ecclesiæ minime subjiciuntur, juxta illud Apostoli : *Quid mihi de iis qui foris sunt judicare* [4]? Quapropter non peccaret qui, secluso scandalo et legis Ecclesiasticæ contemptu, carnes die vetito iisdem suppeditaret; quia nullius peccati ne materialis quidem causa esset.

3. *Rationis usum habentes*, et merito; lex enim non imponitur nisi subditis, qui obedientiæ capaces sint atque directionis. Hinc perpetuo amentes et pueri ante septennium *regulariter* ob defectum usus rationis non obligantur præceptis; sed statim ac ipsum compleverint, iis adstringuntur, si quædam excipiantur quorum materia non adhuc ipsis congruit, ut communio Paschalis ac jejunium.

[1] Rom. 13. — [2] 1 Tim. 1. — [3] Matth. 28, v. 19. — [4] 1 Cor. 5.

Dictum est *regulariter*; quæstio enim est an ipsi teneantur legibus si ante septennium usum rationis consequantur. — Alii negant non improbabiliter cum Angelico [1], quia hoc eveniret per accidens; lex autem non respicit nisi quod communiter contingit [2]. — Attamen alii multi, cum Bosco, Salmanticensibus, Suarez, etc., valde probabiliter affirmant, quia per usum rationis homo jam fit subjectum capax; leges autem ordinarie non septennium, sed discretionem notant [3]. Et hoc quidem congruens videtur [4].

Quid vero (inquies) *de ebriis, et de iis qui delirant tantum ad tempus?* Ii legibus humanis obligantur; quia sunt in statu habitualis rationis usus, licet per accidens ad tempus aliquod impediti. Quare si (scandalo et legis contemptu seclusis) fas est carnes ad manducandum ministrare pueris et perpetuo amentibus, id agere erit prorsus illicitum cum ebriis et ad datum temporis intervallum delirantibus. Ratio est quia *primi* sunt omnino exleges, non item *secundi*.

Q. 3. *An legislator suis ipse legibus ligari dicendus sit?*

R. Si regimen in quo vivit legislator, est vel *Aristocraticum*, in quo summa potestas est penes Optimates, vel *Democraticum*, in quo ea est penes populum, vel *Repræsentativum*, seu *constitutionale*, ut aiunt, in quo potestas ferendi leges est penes regem ac simul penes suos et populi delegatos, utique legislator legibus propriis ligatur. Ratio est quia singuli sunt inferiores ipsa communitate a qua leges feruntur (K). Sic Ordinum Religiosorum Generales legibus in generali Capitulo latis subjiciuntur.

Si vero regimen sit *Monarchicum*, in quo summa potestas penes unum residet regem, tunc *vel* legum materia talis est ut ad legislatorem Monarcham (uti est Rex in Regno, Pontifex in Ecclesia) nullo modo pertineat; *vel* talis est ut ipsi quoque conveniat.

Si 1, legibus iis minime ligatur; aliter ejus dignitas læde-

[1] 2. 2, q. 147, a. 4. — [2] *Ex L. Nam ad ea ff. de Leg.*

[3] *Vid.* Liguori, *H. Ap. Tr.* II, n. 37; *Op. Mor.*, l. 1, n. 155; l. III, n. 270 et 1012.

[4] Omnes tamen admittunt, pueros ante septennium non incurrere pœnas transgressoribus impositas, nisi id expresse declaretur.

retur. Sic nemo dixerit regem ligari legibus quæ armorum vetant gestationem.

Si 2, legibus suis rex in conscientia tenetur; tum quia recta ratio jubet ut caput, quo magis fieri potest, membris suis conformetur; *si enim*, ait Augustinus, *turpis est omnis pars suo universo non congruens, quanto magis caput*[1]? tum quia ipse vi officii sui legum observantiam promovere tenetur; atqui nihil est ad hunc finem conducibilius quam proprium illius exemplum. Unde D. Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem scribebat : *quodcumque præscripsisti aliis, præscripsisti tibi*[2]. — Quare graviter peccare dicendus esset, v. g., Episcopus qui contra graves Synodi suæ Diœcesanæ Constitutiones caupones ad manducandum atque bibendum ingrederetur extra casum necessitatis.

Quid (quæres) *si legislator in materia gravi contra propriam legem delinquat; sed occulte, absque alterius scandalo et injuria?*

Tunc probabiliter alii cum Lessio eum a mortali liberant, si revera absit scandalum, neque agatur de materia justitiæ, in qua oportet servare æqualitatem. Quia (inquint) non vi propriæ legis tenetur, cum sibi ipsi nequeat imperare, sed tantum ex naturali quadam decentia quæ ex se non videtur tam stricte graviterque obligare. Non desunt tamen qui eum cum Laymano mortaliter peccare contendunt; cum semper sit agere contra æquitatem naturalem ac proprium officium in re gravi, ut supponimus.

Legislator publice delinquens (addes), *ultrà peccatum quod admittit, incurritne pœnam quam ipse transgressoribus imposuit?*

Negative; ut enim ait Angelicus, *nullus proprie cogitur a seipso : lex autem non habet vim coactivam, nisi a Principis potestate. Sic igitur Princeps dicitur solutus a lege, quia nullus in ipsum potest judicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Unde, super illud Ps.* 50, tibi soli peccavi, *dicit Glossa quod rex non habet hominem qui sua facta dijudicet*[3].

[1] L. III, Confess., c. VIII. — [2] Ep. 21. — [3] 1, 2, p. 96, a. 5, ad 3.

Ex hoc consequitur quod si Episcopus, qui sub pœna suspensionis ipso facto incurrendæ prohibuit ne Clerici sui cauponas ingrediantur, ipse eas ingrediatur, suspensionem non incurrit. — Hic tamen cum communi excipiendus est casus quo lex contractus respiciat; justitia enim postulat ut in iis cum reliquis pari conditione utatur [1].

Q. 2. *An Clerici legibus civilibus obligentur?*

R. Affirmative : Clerici legibus civilibus obligantur, si de iis legibus agatur quæ non adversantur immunitatibus illis quas Tridentinum appellat *Dei ordinatione et canonicis sanctionibus constitutas* (L). Omnes enim partes communitatis politicæ legibus politicis obligantur ; atqui Clerici sunt partes communitatis politicæ. Hinc Apostolus sine ullo personarum discrimine inquit : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* [2]. *Dicit : omnis anima*, ait hic Chrysostomus, *ergo etsi Apostolus esses, etsi Evangelista, etsi Propheta, etsi quivis alius ; neque enim hæc subjectio subvertit pietatem.*

Imo præstat ut Clerici obediendo aliis sint diligentiores : *Fidelitatis exemplum*, ait Bouvier, *præbeamus populis, et verbo ac opere reddamus quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo.*

Q. 3. *An peregrini, advenæ et vagi teneantur legibus patriis?*

Nota. *Peregrinus* dicitur qui extra proprium territorium per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem versatur animo ad sua redeundi, ut sunt viatores et mercatores excurrentes.

Advena qui extra proprium territorium posuit domicilium suum vel quasi-domicilium. Porro communiter docent quod ille statim domicilium acquirit qui habitat alicubi animo perpetuo manendi : qui animus in foro externo præsumitur, si habitatio sit decennalis, vel si ibi domus sit ædificata, aut major pars bonorum adsportata [3]. Quasi domicilium vero acquirit qui alicubi manet per majorem anni partem : ta-

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 154. — [2] Rom. 13.
[3] *Vid.* Bulla *Speculatores*. — Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XII, n. 40.

les sunt famuli et scholastici. Advena porro æquiparatur loci incolæ.

Vagus denique est qui nullibi fixum ac determinatum domicilium habet, sed de uno in alium se locum transfert. — Hoc posito :

Si sermo est de præceptis quæ nempe personas immediate afficiunt, et leges personales appellantur, certum est eas obligare peregrinos, advenas et vagos ubicumque, hoc ipso quod non eorum territorio et patriæ, sed eorum personis leges istæ tenaciter hæreant. Hinc Sacerdos, v. g., in sua Diœcesi suspensus a muniis Sacerdotalibus non potest nec in Diœcesi aliena Missam celebrare.

Si vero sermo est de illis legibus quæ afficiunt loca, et dicuntur locales, tunc sententia communissima docet, cum Lessio, Palao et Salmanticensibus, eos minime ligari, nisi *fictione juris*, uti loquuntur Scholastici, *in proprio territorio adhuc censeantur*. Ratio est quia legislatoris jurisdictio ita est proprio territorio affixa ut extra illud se extendere non possit [1]. Hinc qui moratur in loco ubi lex jejunii non est, potest licite comedere, quamvis in patria jejunium indictum sit. Quod valet licet lex jejunii sit de jure communi, sed abrogata ubi nunc ipse commoratur; quisque enim potest se conformare loco ubi est.

Diximus *nisi fictione juris in proprio territorio adhuc esse censeantur*. Sic, v. g., si quis extra proprium territorium rem suam venderet in eodem exstantem, servare teneretur ejusdem leges in tali venditione. — Sic etiam beneficiatus qui non residet omissionem patrare censetur in proprio territorio, et pœnas ibidem latas contra non residentes incurrit. Ibi enim res consummari censetur ubi fieri debuisset : unde delinquens habetur uti moraliter præsens.

Quid (dices) *si peregrinus e proprio territorio ideo egrediatur ut se a legis obligatione subducat ?*

Alii contendunt, cum Antoine, Collet, Concina, etc., peregrinum illum proprii adhuc territorii legibus teneri. Quare? quia : — 1. leges eam semper habent adnexam conditio-

[1] Constat etiam ex *C. Ut animarum, de Const.* in 6.

nem ut subditis sine causa non liceat earum effugere vim et obligationem; — 2. ex juris adagio *nemini sua fraus debet patrocinari;* — 3. Sacra Concilii Congregatio illegitimum declaravit matrimonium illius qui solo animo illud clandestine contrahendi recessit e loco ubi Tridentinum fuit promulgatum, et se contulit ubi promulgationem non habuit.

Alii tamen, cum Azorio, Bonacina, Filliucio, Palao, Salmanticensibus, Sanchez, etc., contra sentiunt. Et sane peregrinus ille utitur jure suo; lex enim non prohibet exire e proprio territorio, sed prohibet tantum præcepta sua violari ab iis qui sunt in territorio suo; ideoque non fraus et dolus, sed loci conditio peregrino illi favet: *nullus videtur dolo facere qui jure suo utitur,* clamat jus [1].

Sed (addes) *qui discedit e proprio territorio ubi lex viget teneturne ante discessum eam implere, si eo venturus est ubi illa non viget?*

Alii affirmant ipsum teneri, si eam implere commode possit; quia præceptum actu obligans actu impleri debet, si postea non potest.

Alii vero negant, *nisi lex continuatim obliget*: unde non tenetur, v. g., quis mane audire Missam die festo, si ante prandium venturus est in locum ubi non adest illud Missam audiendi præceptum. Si enim domi mansisset, legis implementum differre poterat usque ad illud temporis punctum quo discessit: cum autem pervenit ad alium locum, desinit obligari [2]. Si tamen ibidem unum tantum esset Sacrum, ac

[1] Patet autem ex hac responsione quomodo refellatur tam primum quam etiam secundum contrariæ sententiæ argumentum.

Quod vero desumitur ex declaratione S. Congregationis, ad rem non facit; nam qui discedit a proprio territorio, et se confert in locum in quo Tridentinum non est promulgatum, eo animo præcise ut ibi matrimonium clandestine contrahat, vere agit in fraudem legis, id est Constitutionis Urbani VIII, qui decretum Congregationis id prohibentis, imo annullantis probavit. Quod non currit in casu nostro, cum nulla adsit lex quæ id expresse prohibeat; quandiu igitur non sit facta prohibitio, jure nostro uti merito possumus. Et sane si res, v. g., Taurini sit minoris taxata, quid prohibet quominus me illuc conferam, ut rem illam minoris emam?

[2] Neque obest quod prævidens impedimentum tenetur illud prævenire; quia tunc id habet locum, cum, manente vi præcepti, quis prævi-

celebraretur ante illius discessum, teneretur illud audire; quia tunc tempore habili esset consummata obligatio. — Licet prima sententia non appareat probabilior, suaderi tamen poterit uti pia [1].

Diximus *nisi lex continuatim obliget;* si enim lex proprii territorii omnibus momentis urget, omnibus momentis implenda est. Sic si in tua parœcia speciale jejunium indictum sit, non potes illud frangere quandiu in ea manes. Nec excusat privilegium loci quo venturus es; quia eo nondum venisti.

Saltem (dices ultimo) *peregrini eruntne obligandi legibus loci in quo morantur, ne dicantur sine lege vagari?*

Obligantur: 1. cum agitur de talibus rerum circumstantiis ut periculum scandali sit, si peregrinus a legis obligatione subduceretur; nam scriptum est: *Væ homini illi per quem scandalum venit* [2].

2. Cum agitur de legibus Juris communis, a quibus per privilegium peregrinus suo in territorio esset exemptus; nam per discessum privilegium illud prorsus amitteret, cum loco affixum sit. Hinc, v. g., si tu mane sis in loco ubi ex privilegio non jejunatur, potes ibidem vesci carnibus; sed cum pervenis in locum ubi de jure communi viget jejunii lex, teneris jejunare. Quod videtur probabilius tenendum, etiamsi in loco privilegiato duplicem jam sumpsisses refectionem; quia redeundo in territorium legis communis, statim hac ligaris, et juberis conformari aliis subditis jejunantibus.

3. Cum agitur tam de contractibus, puta in iis quisque sortitur forum loci ubi contrahit, et merito, ut omnis confusio evitetur, quam de delictis, quia delinquens sortitur forum ubi deliquit; æquum est enim ut scelera puniantur ubique.

Hisce casibus exceptis, disputant utrum peregrini teneantur legibus loci in quo versantur. — Affirmant multi satis

det se ab illius observantia impeditum iri; non vero cum quis a præcepti obligatione futurus est liber.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 1, n. 156. — [2] Matth. 18.

probabiliter cum Antoine et Collet; aiunt enim : *Qui sentit commodum, sentire debet etiam incommodum*, uti fert adagium. Addunt illud Ambrosii : *Cum Romam venio, sabbato jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno : sic ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus mores serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi* [1].

Alii sic distinguunt cum Suarez : si peregrinus illuc advenit tanquam ad terminum itineris, tunc tenetur ad omnes leges illius loci, quia fit quasi subditus; si vero illac tantum pertransit, non tenetur ad præcepta positiva, cum hæc tantum obligent incolas, utpote permanentes; sed tenetur ad præcepta negativa, quæ, cum obligent semper et pro semper, urgent etiam simpliciter transeuntes.

Alii tandem probabilius ac communius indistincte negant cum S. Antonino, Layman, Sanchez, Toleto, etc., quia leges non obligant nisi subditos; atqui peregrini (quod valet etiam de vagis) non sunt subditi. Nam ex jure [2] nemo subditur alterius potestati, nisi ratione vel delicti, vel contractus, vel domicilii aut quasi-domicilii, vel ratione rei sitæ in territorio, vel demum ratione originis.

Ad textum vero D. Ambrosii respondent S. Doctorem expresse loqui de lege communi ac scandalo vitando, cum addat : *Si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* — Neque dicas tunc peregrinos et maxime vagos esse exleges; nam constringuntur legibus communibus; imo et particularibus, si adsit scandalum, vel si agatur de delicto aut contractibus ex dictis.

CAPUT SEXTUM.

De legis humanæ vi et obligatione.

Articulus 1. — De legis humanæ obligatione generatim.

Q. 1. *Utrum leges humanæ obligent in conscientia?*

R. Doctrina est hæreticorum ferme omnium legislatores

[1] Ep. 181. — [2] C. ult., de foro comp.

humanos, sive civiles, sive ecclesiasticos, nullam habere potestatem Christianorum conscientias per se obligandi, nisi forte illas definiendo et determinando circumstantias in quibus obligat lex divina vel naturalis.

Sed nos dicimus leges humanas obligare per se in conscientia : imo hoc de fide est quoad leges ecclesiasticas a Tridentino ita definitum : *Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint, anathema sit*[1].

Prob. 1. Scripturis. Apostolus sic ait : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas, nisi a Deo. Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt... Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*[2]. — Ex quibus patet *præceptum potestati ipsi obediendi a nemine unquam citra piaculum posse violari, nisi forte aliquid imperetur quod Dei et Ecclesiæ legibus adversetur*, ut verbis utar quibus Gloriosissimus Pontifex Pius IX Episcopos hortatur ut debitam erga Principes et Potestates obedientiam ac subjectionem christiano populo inculcare satagant[3].

2. Sanctorum doctrina. S. Bernardus sic scribit : *Sive Deus, sive homo Dei vicarius mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non præcipit homo*[4]. — Et S. Thomas hæc habet : *Leges humanæ, si justæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ*[5].

[1] Sess. 7, can. 8, de bap.

[2] *Rom.* 13. Hinc patet quam sit absurdum eorum commentum qui discrimen civilem inter et ecclesiasticam potestatem sic statuunt, ut una corporibus, altera animis duntaxat debeat imperare. Utique una curat res civiles ac temporalem hominum felicitatem; altera res sacras atque animarum salutem. Sed cum utraque toti homini sit data, totum hominem sub diversa ratione ligare omnino debet : secus quot inconvenientia! — *Vid.* Diatr. *De Eccl. potestate Romæ editam* 1774 ab Hermanno Dominico Christianopulo, Ord. Prædic., ubi solide ac nervose hoc erroris monstrum refutatur. — [3] Encycl. *Qui pluribus*.

[4] L. 4 de Cons., c. IX. — [5] 1, 2, q. 96, a. 1.

3. Ratione. Per Deum *legum conditores justa decernunt*, id est vi legis æternæ ; atqui lex æterna obligat in conscientia. — Præterea potestas ferendi leges necessaria est in qualibet societate ad bonum subditorum regimen ; atqui ea esset prorsus inutilis si leges non haberent vim per se obligandi etiam in conscientia. Subditi enim in hoc casu impune legem violarent quotiescumque violatio illa posset occultari : quod frequentissime sane occurreret [1].

Q. 2. *An leges tyranni obligent in conscientia?*

NOTA. Tyrannus [2] talis est administratione, vel titulo : *administratione* qui male administrat Rempublicam, nec bonum commune curat ; *titulo* qui regnandi titulum non habet : et iste vel pacifice usurpatum imperium possidet, vel nondum pacifice. His præmissis,

R. Si tyrannus talis est administratione, ipsi profecto obtemperandum est, clamante D. Petro : *Subditi estote dominis non tantum bonis, sed etiam dyscolis* [3]. — Id tamen intelligitur si non præcipiantur ea quæ honeste præstari non queunt ; alioquin Martyres imitari tenemur, qui mortem potius passi sunt quam tyrannorum iniqua præcipientium voluntati parere.

Item si tyrannus talis est titulo, et jam pacificus imperii usurpati possessor, adhuc tenemur ejus legibus bonum publicum et honestum promoventibus obtemperare ad vitanda incommoda et mala gravissima quæ aliter orirentur ; neque enim diu sine legibus potest stare societas : unde ad hoc ipsa censetur facultatem tribuere.

[1] Unde lex ad aliquid semper obligat in conscientia, nempe ad id quod legislator intendit ; secus esset consilium, non lex. Sic lex præceptiva obligat ad actum ; prohibitiva ad actus omissionem ; mere pœnalis ad pœnam acceptandam ; copulative mixta ad utrumque ; disjunctive mixta ad alterutrum.

Nec requiritur ut superior id explicite indicet ; nam eo ipso quo intendit uti legislativa potestate sufficienter intendit obligare sub peccato propter essentialem connexionem usus potestatis a Deo derivatæ, et obligationis sub culpa.

[2] Sic dicitur a græco *tyró*, vexare, cruciare, etc.

[3] Ep. 1, c. II. — *Voy.* Balmez, *le Protestantisme comparé au Catholicisme*, c. LVI.

Si vero tyrannus titulo nondum pacifice imperium possidet, non est ei obtemperandi obligatio, cum nondum sit verus superior (M).

Q. 3. *An lex dubia obliget?*

R. Si post adhibitam sufficientem diligentiam ad veritatem inquirendam (libros volvendo, doctos consulendo, vel aliud pro subjecta materia agendo), et præciso scandalo vel alio notabili inconvenienti, adhuc dubium est an lex exsistat, non obligat.

Id probamus : 1. Ex Scripturis : *Non cognovi peccatum, nisi per legem*, inquit Apostolus [1]. Ergo Apostolus ad peccatum requirit legis cognitionem; atqui nulla est cognitio ubi lex ipsa est dubia.

2. Ex Patribus, quorum unus sufficiat Nazianzenus, qui ait : *Si res dubia est, vincat humanitas et facilitas* [2].

3. Ex jure canonico, ubi sic legimus : *Nisi de mandato certus exstiteris, exsequi non cogeris quod mandatur* [3]. Item ex jure civili, ubi habetur : *In dubio nullus præsumitur obligatus* [4].

4. Ex Scholarum consensu, quem ita exponit Angelicus : *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti* [5].

5. Ex ratione; nam in dubio legis possidet libertas, juxta illud Apostoli : *Potestatem autem habens suæ voluntatis* [6].

Ex quibus duo hæc deducuntur corollaria gravis sane momenti :

1. In dubio *an* lex extendatur ad aliquid, vel *an* inceperit ejus obligatio, vel *an* sit jam promulgata, uno verbo *an* adsit lex aliquid vetans, legem ipsam esse probandam; quia antecedenter libertatis nostræ certi jam sumus. Hinc merito aiebat Benedictus XIV : *Non si debbono porre legami certi, quando non vi è una chiara legge che gl'imponga* [7]; certo autem lex clara non est quandiu dubia est.

2. Qui legem dubiam implet, perfectius utique agere et

[1] Rom. 7.
[2] *Orat.* 39. *Vid.* supra Trat. 1, ubi de nostro systemate.
C. Cum jure de off. et præst jud. del. — [4] Aut. quib mod. §. Natura.
[5] De verit., q. 17, a. 3. — [6] 1 Cor., 7. — [7] Notificatione XIII.

meritum profecto sibi acquirere; sed si eam non impleat et utatur libertate propria, minime peccare neque demereri penes legislatorem.

Quid (dices) *si dubitetur utrum lex in aliqua sui parte præcipiat, an suadeat tantummodo?* In tali dubio lex quoad illam sui partem non obligat, vel obligat tantum sub levi, ut docent Croix, Navarrus, Sanchez, et fuse probat Gobat[1]. Ratio quia libertas est in possessione, et *in obscuris minimum est sequendum*[2]; atque *semper in dubiis benigniora præferenda sunt*[3].

Idem dicatur si post diligentem veritatis inquisitionem dubium sit an lex obliget sub gravi; etenim est expressa Sanctorum doctrina declarari non debere quidpiam uti mortale, nisi constet ex certa vel Scripturæ, vel Traditionis, vel Ecclesiæ auctoritate, aut saltem ex ratione omnino manifesta.

Quid (addes) *si dubitetur an res sub præcepto expressa licita sit, necne?* Verior sententia et communis affirmat tunc subditum teneri dubium deponere, et superiori obtemperare, *nisi res præcepta esset valde difficilis, molesta et periculosa, prudentum judicio.* Dubium autem deponet, si vix consulat rationem et auctoritatem :

1. *Rationem;* tum quia ipsa præcipit ut superior legitime existens in possessione imperandi eadem non debeat exspoliari, nisi aperte constet rem imperatam esse illicitam; tum quia clare patet nullam hominum societatem consistere posse si semel subditis concederetur facultas sese eximendi ab obedientia quotiescumque dubium occureret de honestate actionis a superiore imperatæ.

2. *Auctoritatem;* quia clamat Deus : *Si difficile et ambiguum apud te judicium esse prospexeris, facies quodcumque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus*[4]. —

[1] Neque obstat quod, si lex tantum consuleret, non esset lex, cum lex non sit consilium, sed præceptum; nam satis jam ipsa sustinetur in ea parte qua præcipit. Quod si universim videretur consulere, rediret quod supra, quod nempe obligaret duntaxat sub levi, id est ad minus; obligaret tamen. — [2] Reg. 30, de reg. jur. in 6.

[3] Reg. 56, ff. de reg. juris. — [4] Deut. 17.

Clamat jus canonicum obediendum esse *si quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit certum non est.* — Clamat jus civile *obediendum in omnibus quæ non sunt contraria animæ et regulæ.* — Clamant omnes præclariores Theologiæ mysticæ Magistri, quorum unum appellamus S. Ignatium, qui ait [1] : *Obediendum in omnibus ubi peccatum non cernitur, id est ubi nullum manifestum est peccatum* [2].

Diximus : *Nisi res præcepta esset valde difficilis, molesta, et periculosa*, v. g., si personam exponeret certo periculo gravis damni subeundi in vita, fama, honore et fortuna. Nam tunc subditus non tenetur se privare suo jure certo, quod jam possidet circa talia bona magni momenti. Neque lex humana per se obligat cum gravi incommodo; eo igitur in casu præceptum est certe exorbitans [3]. Ita communiter Billuart, Dens, Salmanticenses, Sanchez, etc. [4].

Q. 4. *An lex humana obliget cum gravi damno?*

R. *Ordinarie loquendo* lex humana non obligat cum gravi damno. Patet ex constanti Ecclesiæ praxi, per quam præceptum jejunandi, recitandi Horas, etc., non obligat cum gravi incommodo. Leges enim, cum latæ sint pro omnibus generatim, debent esse possibiles secundum ordinariam hominum capacitatem, cujusmodi non est lex præ se ferens magnam difficultatem. Hinc D. Antoninus habet : *Impossibile est quod vix possibile est, ut, puta, nimiam habens difficultatem* [5].

[1] *Vid.* Cattolico, *Giorn. Relig.*, tom. XXIII, p. 25.

[2] Idem dicendum si dubitetur *an* superior sit legitimus, modo communiter ut talis habeatur : vel *an* imperando excedat suam potestatem, cum sit in possessione.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Morale*, l. I, n. 99; et l. III, n. 617.

[4] *Sed* (dices) *si in dubio de exsistentia legis possidet libertas, cur non etiam in dubio de illius justitia?*

Latum est discrimen : nam in 1° casu, cum dubium sit an lex exsistat, possidet utique libertas, quæ anterior est. Non item in 2°; cum enim quæratur de legis justitia, jam supponitur ipsa præexsistere; ideo ipsa possidet, nostrumque propterea est illius inhonestatem certo probare.

Eadem ratione possidet lex, si dubitetur *an* cessaverit, *an* abrogata, *an* ierit in desuetudinem, *an* acceptata, *an* eam impleveris. Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 97, etc. — [5] 2 p., tit. III, c. X, § 10.

Præterea leges ipsæ divinæ pure positivæ cum hoc gravi incommodo minime obligant, uti patet ex Christo approbante factum Davidis, qui, in necessitate gravi constitutus, comederat panes propositionis, quorum esus lege illa laicis erat prohibitus; ergo multo minus humanæ [1]. Hinc in jure infirmus declaratur immunis a lege jejunii, *cum non subjaceat legi necessitas* [2].

Diximus *ordinarie loquendo;* duo enim sunt casus in quibus lex humana cum quovis damno (ipsius etiam vitæ) potest obligare :

1. Quando id postulat bonum publicum, cui bonum privatum cedere debet. Sic miles, v. g., excubias agens mori potius debet quam silere, hoste adventante.

2. Quando legis violatio cederet in contemptum Dei, religionis, Ecclesiæ, aut Ecclesiasticæ potestatis, vel in proximi scandalum; hæc enim plus refert tueri quam privatum bonum [3]. Sic, v. g., Eleazarus [4] legitur mori potius elegisse quam carnem porcinam manducare, cum ad id cogeretur in contemptum legis [5].

Hinc si in contemptum vel si in læsionem potestatis Ecclesiasticæ tu compellaris communicare cum vitandis, laborare die festo, celebrare in loco profano, te sistere coram judice laico, vel tali libro tibi graviter vetito studere, et similia, etiam cum tuo gravi damno renuere debes. Ratio patet, ait Billuart, quia contemptus Ecclesiæ vel religionis redundat in ipsum Deum.

Q. 5. *Quale peccatum est legis contemptus?*

[1] Matt. 12. — [2] *Cap.* II, *de obs. jejun.*

[3] His tamen in casibus non ipsa lex humana vel divina pure positiva per se obligare dici potest; sed potius vi legis naturalis, quacum tunc plane conjungitur. Siquidem est de ratione legis naturalis, ut pars se objiciat pro bono totius, et minus cedat majori.

[4] 2 *Machab.*, 6.

[5] Quod si non excusaris eo in casu a peccato, ideo neque a censura, si in contraventores lata sit. Si secus, actum est de legibus Ecclesiæ, semel ac potentes sæculi illius adversantur; cum ad eas violandas omni molestiarum genere inducere soleant. Est ergo fortiter etiam cum proprii officii ac status detrimenti obsistendum, quando e violatione scandalum oritur, vel aperta potestatis religiosæ læsio.

Nota. Duplex est legis contemptus. Unus materialis, formalis alter : primus in eo est qui legem violat ut suis indulgeat cupiditatibus; alter in eo qui legem violat, quia vel illam expresse contemnit, vel ejus auctorem, qua superior est, aspernatur. Hisce positis,

R. Contemptus materialis seu late sumptus [1] est mortalis, vel venialis pro modo materiæ; cum aliud nequeat adsignari unde ipse malitiam sortiatur. Quod quidem valet, ait Angelicus, *licet frequenter peccatum iteretur; quia diuturnitas, et assiduitas non est circumstantia trahens actum in aliam speciem, nisi forte per accidens ex aliquo supervenienti. Frequentia tamen peccandi dispositive inducit ad contemptum secundum illud Proverbiorum :* Impius, cum in profundum venerit, contemnet [2].

Contemptus vero formalis est semper mortalis; quia tunc contemnitur directe ipsa præcipientis auctoritas, et proinde ipse Deus, a quo auctoritas dimanat, juxta illud Christi ad Superiores : *Qui vos spernit, me spernit* [3].

Excipe 1. si contemnatur res ipsa præcepta quatenus parvi fiat, vel si contemptus superioris non sit quatenus est superior, sed quatenus singularis persona contemptibilis; quia, v. g., imprudens, vilis, idiota, rudis, indocta [4]. Tunc contemptus non caderet in legem vel superiorem, nisi indirecte.

Excipe 2. si actus quo præceptum contemnitur perfectus non sit, si nempe non contingat perfecte ad rationem actus moralis; quia non est deliberatus, sed subitus. Hinc aiunt Lessius, Sanchez, etc., raro contingere peccatum mortale ratione contemptus.

Q. 6. *Quænam excusant a transgressione legis?*

R. Excusant a transgressione legis, *ipsa manente lege* : — 1. ignorantia invincibilis : voluntas enim non fertur in incognitum; — 2. timor gravis : lex enim humana ex se cum

[1] Qui in omnibus violationibus reperitur : quatenus qui violat legem aliquomodo facit contra legis auctorem. De quo etiam intelligendi sunt plerumque disserere concionatores.

[2] 1, 2, q. 86, a. 5 et 9. — [3] Luc. 10.

[4] Esset tamen hoc adhuc mortale, si tale judicium, quod sic efformatur de persona illa, esset graviter temerarium, ut patet.

graví incommodo non obligat; — 3. vera impotentia : nam impossibilium nulla est obligatio.

Diximus *ipsa manente lege;* etenim tanto magis excusabimur, sublata lege, cum tunc omne fundamentum obligationis tollatur[1].

Hæc de legis humanæ obligatione generatim : nunc erit speciatim de obligatione legis pœnalis, mixtæ, ac irritantis.

§ 1. — De vi et obligatione legis pœnalis.

Q. *An dari possint leges pœnales, quæ obligant ad solam pœnam?*

R. Nequit dari lex pure pœnalis hoc sensu ut nullo modo obliget in conscientia; quia præceptum superioris, si nullimode obligaret, non esset verum præceptum. Potest tamen dari lex pure ac mere pœnalis, quæ nempe obliget in conscientia non quidem ad aliquid faciendum vel omittendum, sed tantum ad pœnam acceptandam, et solvendam, si lex violata fuit, et pœna fuit applicata. En quo sensu dicimus dari leges pure pœnales. Sane tota obligatio legis pendet a voluntate legislatoris : hinc si ipse legislator intendit obligare tantum ad pœnam, dantur profecto leges hujusmodi. — Quare merito docet Angelicus *non omnia quæ continentur in lege tradi per modum præcepti, sed quædam proponi per modum ordinationis cujusdam vel statuti obligantis ad certam pœnam*[2].

Tales habentur communiter leges oppidorum prohibentes sub pœna cæsiones lignorum, herbarum; leges vetantes piscationem, venationem, etc.[3]. — Imo censet Suarez, si per verba legis pœnalis non satis declaratur præceptum, præsumendum esse pro lege pure pœnali, nisi pœna illa intrinsece supponat culpam theologicam, ut est excommunicationis pœna.

Sed (inquies) *quomodo cognosci poterit utrum legislatoris voluntas sit tantummodo ad pœnam?*

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost., Tr.* II, nn. 43 et seqq.

[2] 2, 2, q. 106, a. 9.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 145. Unde magna ex parte videtur lis de nomine negare hujus legis exsistentiam : certe possibilitas haud potest negari.

Tribus maxime modis id cognoscere possumus :

1. Si id ipse per se legislator expresserit, uti communiter agere solent Superiores regulares in suis Constitutionibus.

2. Si pœna non feratur per modum præcepti ac prohibitionis, sed pure et simpliciter : v. g., *qui frumentum e regno transtulerit, solvet centum libellas.* Vel si feratur particula disjunctiva : v. g., *nemo frumentum a regno transferat, vel, si transtulerit, solvet libellas centum.*

3. Si talem eam existimaverit communis sapientum interpretatio, a quibus in moralibus res est metienda. — Si secus, lex erit mixta [1].

Quæres : *An omnes Religiosorum regulæ sint pure pœnales?*

R. Cum Suarez : Regula religiosa collective sumpta est quædam vivendi norma secundum perfectionem Evangelicam regens animos et dirigens eorum actus ad illam acquirendam. — Si in regula distincte exponatur Religionis mentem esse velle obligare in vi præcepti, qualis videtur esse regula S. Francisci, tunc obligat graviter vel leviter pro ratione materiæ ac verborum.

Si vero expresse ponatur in regula eam non obligare in conscientia ad culpam, ut habet regula fratrum Prædicatorum, Societatis Jesu, aliarumque nonnullarum Communitatum, tunc de se ad nullam culpam obligabit, sed solum obligabit in conscientia ad pœnam sustinendam, seu ad parendum superiori pœnam imponenti pro transgressione [2]. — Hæc per se; nam ad praxim quod attinet, quamvis regula ad nullam culpam obligaret, vix tamen potest violari sine aliquo peccato levi ob defectum motivi et finis honesti. Sed fere semper adest culpa ratione negligentiæ, concupiscentiæ, scandali [3].

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 144.

[2] Hic non loquimur de substantialibus Status religiosi, quæ nulli dubium est et semper et omnes religiosos obligare.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. IV, n. 10. — It. *La vera Sposa di G. C.*, c. IV et VII.

§ 2. — De obligatione et vi legis mixtæ.

Q. 1. *An leges mixtæ obligent etiam sub culpa?*

R. Sunt qui tenent, cum Gomez, Imola et Mencada, leges mixtas non obligare sub culpa, sed tantummodo ad pœnam; *tum* quia has leges sic interpretatur consuetudo; *tum* quia per solam pœnam jam satis coercentur homines.

Sed alii probabilius et verius, cum Bonacina, Diana, Sanchez, Suarez, Valentia, etc., docent has leges obligare et sub pœna et sub culpa; alioquin nulla esset differentia inter leges pœnales mixtas et pure pœnales, quæ obligant ad solam pœnam. — Præterea leges hujusmodi sunt præceptivæ simul atque pœnales; ergo prout pœnales obligant ad pœnam, prout præceptivæ obligant ad culpam. Neque pœna ex se præceptum tollit, sed illud magis confirmat.

Q. 2. *Quotuplex est pœna quæ lege contineri potest?*

R. Pœna quæ lege continetur alia nuncupatur *activa*, quæ nequit exsecutione donari sine aliqua delinquentis actione: uti esset, v. g., pecuniæ solutio.—Alia dicitur *privativa*, quæ consistit in mera privatione alicujus rei: uti esset, v. g., suspensio, quæ Sacerdotem privat facultate munia sacra obeundi.

Utraque vero vel est *latæ sententiæ*, et est quæ ipso facto, uti Scholæ loquuntur, id est sola criminis patratione incurritur per legis verba; vel *ferendæ sententiæ*, nempe quam lex non infligit, sed infligendam decernit per judicis sententiam. — Hæc autem sententia ferenda vel *condemnatoria* est, per quam reus certa pœna mulctatur; vel *declaratoria*, per quam judex declarat aliquem in illud incidisse crimen propter quod pœna a lege statuta ipso facto incurritur.

Item pœna alia est *conditionalis*, si privat aliquo jure sub data conditione; alia *inhabilitans*, si inhabilem reddit ad aliquid obtinendum.

Q. 3. *An lex pœnalis obliget ad subeundam pœnam ante sententiam?*

R. Si agatur de pœna ferendæ sententiæ, lex non obligat ad pœnam subeundam ante illam sententiam. Quia tunc lex

pœnam ipsà per se non infligit, sed tantum decernit eam per judicem infligendam.

Verum si agatur de pœna latæ sententiæ, distinguendum : vel pœna est conditionalis, aut inhabilitans, aut privativa ; vel est activa.

Si pœna est conditionalis, aut inhabilitans, aut privativa, erit subeunda ante sententiam. — 1. Si est conditionalis ; cum enim lex non tribuat jus, nisi sub tali conditione, ea deficiente, et omne jus deficere debet. Hinc Clericus qui beneficium curatum obtinuit, si non ordinetur Sacerdos infra annum, eo ipso illo privatur ; quia sub ea tantum conditione fuit ipsi collatum [1]. — 2. Si est inhabilitans ; cum nemo possit acquirere id ad quod nullum habet jus : ut ergo eo exspolietur nulla requiritur sententia. Unde electio hæretici ad beneficium est nulla ; quia hæreticus jure est inhabilis. — 3. Idem *ordinarie* currit, si pœna sit privativa simpliciter, ut patet ex usu et consuetudine ubique recepta de censuris, ac pœnis similibus. Hinc absque alia sententia conjuges incestuosi privantur jure petendi [2] : ac merito ; cum enim incestus fere semper occultus sit, pœna redderetur inutilis si ille esset probandus, ac si sententia requireretur. — Dix *ordinarie ;* nam excipiunt, si reus nequeat pœnam exsequi sine infamia ; cum hoc esset nimis durum.

Si vero pœna est activa, atque gravis : ut si quis se debeat positive privare jure jam acquisito, puta beneficio, tunc invaluit usus ut non incurratur ante declarationem juridicam, si non pœnæ, saltem criminis, licet dicatur : *Nulla declaratione secuta.* — Id confirmatur ipso canonico jure, ubi hæretici, etsi priventur ipso facto bonis suis, tamen ex eodem jure non tenentur se iis exspoliare ante sententiam [3]. Ratio est quia nimis ardua et inexorabilis lex esset si homo deberet gravem pœnam active exsequi in semetipsum. Quæ ratio ipsi Concinæ *valde congrua* visa est [4].

Quid (dices) *de pœna conventionali apposita in contractibus?*

[1] C. Commissa, § 7, de elect., in 6.
[2] Ex c. Si quis de eo qui cognov. — [3] Ex c. secundum de hær., in 6.
[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor*, l. 1, nn. 147 et seqq.

Alii affirmant pœnam conventionalem esse solvendam ante sententiam; quia quisque tenetur stare pactis ante sententiam quamcumque.

Alii negant; quia nemo censetur sibi imponere pœnam, nisi secundum dispositionem juris circa leges pœnarum : hæ porro non contrahuntur nisi post sententiam [1].

Q. 4. *An post sententiam teneatur reus in conscientia pœnam exsequi?*

R. Affirmative : Reus tenetur pœnam exsequi, si ea nihil contineat inhumani aut inhonesti, nec sit directa sui occisio; nam justo præcepto Superioris obediendum est. Sic qui pœna capitis damnatus est tenetur manus et collum præbere carnifici, scalam conscendere, et similia præstare.

Sed non tenetur ipse in se mortem inferre, v. g., venenum sumendo, pugionem sibi in ventrem conjiciendo; quia hoc esset prorsus ab hominum moribus alienum et naturæ nimium repugnans. Imo neque id posset agere, cum sit revera se directe interimere.

Q. 5. *An ignorantia excuset a pœna lege statuta?*

R. Si ignorantia talis sit ut excuset ab omni culpa, aut saltem a gravi, excusat etiam ab omni pœna aut saltem a pœna gravi; quia nemo debet puniri, nisi in eo quod peccaverit.

Si vero ignorantia non sit talis ut excuset ab omni culpa, aut saltem a gravi, tunc neque excusat a pœna proportionata, licet pœna hæc invincibiliter ignoretur; quia omnis legis transgressio juste punitur pœna aliqua, sive a lege, sive a judice definita. Sic, v. g., qui culpabiliter legem violat, et violationi adnexa sit pecuniæ solutio, in pœnam illam incurrit, etsi eam invincibiliter ignoraverit.

Excipe 1. si pœna sit improportionata, si nempe gravissima meritum criminis excedens.

2. Si ea sit censura aliqua ecclesiastica, quam qui eam invincibiliter ignorat minime incurrit [2].

3. Si Superior ad contrahendam pœnam requirat dolum,

[1] *Vid. de Contract.* ubi de eorum solutione.

[2] Ex c. II, de Const. in 6.

contumaciam, ausum, aut temeritatem. Eo enim in casu non excusat quidem ignorantia affectata, sed excusat ignorantia crassa et supina : cum prima tantummodo scientiæ æquiparetur ; non vero aliæ[1].

§ 3. — De vi et obligatione legis irritantis.

Q. 1. *Quid est irritatio legis, et quotuplex?*

R. *Irritatio est abolitio actus qui alioquin esset validus.* Irritatio duplex est : et pœnalis et legalis. — Prima est qua actus aliquis irritatur in pœnam peccati. Sic, v. g., irritatur consecutio fructuum Beneficii ab eo facta qui Horas omittit. — *Altera* est qua actus aliquis irritatur ob bonum commune. Sic, v. g., irritatur matrimonium inter consanguineos et affines ob decentiam, et matrimonium clandestinum ob periculum fraudis.

Q. 2. *An lex inhabilitans sortiatur effectum ante sententiam?*

R. Certum est *ipsam legem humanam inhabilitantem, saltem in foro externo,* effectum suum sortiri ante sententiam, nisi aliter ferat peculiaris consuetudo. Secus frustranea omnino esset hac in re judicis sententia ; cum nemo acquirere possit id in quod nullum jus habet. Sic, v. g., qui secundum Beneficium adipiscitur incompatibile cum primo, inhabilis ad illud possidendum ipse efficitur, nisi huic renuntiet.

Diximus 1. *Ipsam legem humanam ;* id enim multo magis currit de lege naturali, si actum prohibeat ob vitium inhærens ipsius actus substantiæ ; quia, natura rei destructa, destruitur necessario res ipsa. Hinc collatio Beneficii ob pecuniam non solum illicita, sed suapte natura est invalida ; cum vendatur res ex se invendibilis.

2. *Legem inhabilitantem ;* si enim lex prohibeat tantum, actus esset quidem irritandus, non vero ex se irritus, nisi alio modo intentio legislatoris manifestetur. Hinc de legibus Ecclesiasticis legitur : *Multa fieri prohibentur quæ, si facta*

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 169 ; et l. VII, nn. 47, 48.

fuerint, obtinent firmitatem[1]. Idem statuitur de lege civili : sic Codex civilis prohibet quidem contractus fieri per vim, dolum, ac errorem: si tamen initi sint, eos declarat posse rescindi : quod probat eos per se valere[2].

3. *Saltem in foro externo* illico effectum sortiri; utrum enim etiam in conscientia lex inhabilitans ante sententiam obtineat, id certum est de lege Ecclesiastica; cum hæc directe respiciat bonum animarum. At de civili lege disputant. — *Alii* negant, quia lex inhabilitans est odiosa. Unde dici potest quod aufert tantum obligationem civilem, ut nempe neget effectus civiles; sed adhuc firma est obligatio conscientiæ, seu naturalis. — *Alii* vero affirmant ipsam quoque in conscientia obligare ante sententiam; quia lex irritans fundatur in præsumptione periculi fraudis, quod semper adest. Lata igitur est ob bonum publicum, ad consulendum plurium infirmitati, atque ad scelera plurima avertenda.

Hæc secunda sententia est certo probabilis, imo forte probabilior; sed quia adhuc est satis probabilis prima, ideo in praxi est præferendus qui est in possessione; cum hæc tribuat jus certum[3].

Q. 3. *An ignorantia invincibilis legis irritantis impediat ipsam legis irritationem?*

R. Cum distinctione : Vel irritatio data est in pœnam, vel non : sive agitur de irritatione vel *pœnali*, vel *legali*.

Si 1, ignorantia invincibilis et quælibet alia causa excusans a culpa ipsam irritationem impedit; quia pœna proprie dicta statuta est ob culpam, et hanc necessario supponit.

Si 2, eam non impedit ignorantia invincibilis; quia hæc irritatio nullam supponit culpam, sed fundatur in præsumptione periculi fraudis et incommodorum complurium, quæ semper comitantur actus patratos contra legem legaliter irritantem.

Sic si quis inculpate omitteret Horas, faceret adhuc fructus suos; quia irritatio legis qua prohibetur eorum acqui-

[1] C. de Apost. 16 de reg. — [2] Cod. Civ., Gall., a. 1117.
[3] *Vid. de Contract. ac Testamentis ubi erit de Solemnitatibus.*

sitio in iis qui Officium omittunt est mere pœnalis. — Si quis vero laborans ignorantia invincibili matrimonium clandestine contraheret, operaretur invalide ; quia irritatio legis qua talis matrimonii celebratio vetatur est legalis.

Articulus 2. — De conditionibus ad legis vim.

Q. *Quænam conditiones ad legis vim et obligationem?*

R. Conditiones ad legis vim necessariæ aliæ sunt extrinsecæ, nempe ex parte causæ. Et sunt : — 1. ut a voluntate superioris lex feratur, juxta tamen ordinationem rationis : hinc Angelicus habet : *Voluntas de his quæ imperantur ad hoc quod legis rationem habeat oportet quod sit aliqua ratione regulata, et hoc modo intelligitur quod voluntas principis habet vigorem legis* [1] ; — 2. ut ad aliquem feratur, juxta illud : *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur* [2] ; — 3. ut pro bono communitatis feratur ; cum ideo hæc legum potestas data sit.

Conditiones aliæ sunt intrinsecæ, quæ respiciunt actum imperatum : nempe 1. ut lex sit justa : hinc Augustinus ait : *Quod fit injuste, nec jure fieri potest* [3] ; — 2. ut sit possibilis : impossibile enim non potest cadere sub libertatem, ideoque nec sub legem ; — 3. ut sit proportionata viribus multitudinis : alioquin non esset in bonum, sed in gravamen subditorum ; — 4. ut sit clara et manifestata : clara, ne captionem contineat ; manifestata, nam quandiu latet non potest impleri. Hic erit de præcipuis conditionibus.

§ 1. — De materiæ capacitate.

Q. *An vis obligationis debeat rei præceptæ accommodari?*

R. Cum humani legislatoris potestas in ædificationem ipsi sit tributa, utique imposita obligatio aptari debet capacitati materiæ. Quare in re, quæ undequaque levis est, nequit superior obligare sub gravi ; ne dicatur obligare contra rectam rationem et contra bonum commune.

Censetur autem gravis materia quoties finis qui per le-

[1] 1, 2, q. 90, a. 1. — [2] Rom. 3. — [3] De Civ. Dei, l. XIX, c. XXI

gem proxime intenditur est magni momenti : et id quod per legem statuitur ad finem illum valde confert, etsi in se sit quidpiam etiam leve. Sic, v. g., abstinentia a pomo in Paradiso terrestri erat quidem in se res admodum levis, sed, ex circumstantia finis ad quem conferebat, erat res gravissimi momenti; per eam enim homo suam a Deo dependentiam profitebatur. — Item ratione scandali nonnulli Episcopi sub gravi prohibuere Clericis vel solum ingressum in popinas. — Et jus civile sub capitis pœna prohibet quandoque militibus levia furta, ratione nempe gravium damnorum quæ aliunde sequerentur [1].

§ 2. — De superioris intentione.

Q. *An in legis obligatione sit inquirenda Superioris intentio?*

R. Affirmative : ad legis obligationem inspicienda est Superioris intentio; cum enim potestas obligandi quoad usum sit in libera legislatoris voluntate, *per se loquendo* poterit legislator obligare vel sub gravi, vel sub levi pro voluntate. Unde probabilius ipse poterit obligare sub levi etiam in materia gravi, *tum* quia id aliquando expedit ad melius bonum, ne nimium graventur conscientiæ; *tum* quia materia gravis etiam minoris obligationis capax est, ut docent Antoine, Bouvier, Collet, Suarez, aliique.

Diximus *per se loquendo;* non enim posset obligare sub gravi in materia ex omni parte levi, cum minus non contineat quod majus est, et nulla sit proportio ac causa cohonestans.

Ceterum Superioris mens facile cognosci potest :

1. *Ex materiæ gravitate*, si nempe sit gravis *vel* ratione quantitatis, ut esset unus aureus in furto : *vel* ratione qualitatis, ut esset hostia consecrata : *vel* ratione alterius circumstantiæ gravis. Et sane legislator merito censetur obligationem pro rei capacitate atque circumstantiarum imposuisse, si aliter mentem suam non aperuerit.

2. *Ex gravitate verborum* quibus legislator usus est : ut

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *de Syn. Diœc.*, l. x, c. iii.

si præcipiat aut vetet *sub. indignatione Dei, sub minatione divini judicii, in virtute sanctæ obedientiæ, ex tota potestate*, etc.

3. *Ex gravitate pœnæ* transgressoribus legis mixtæ impositæ; cum pœna culpæ proportionetur. Esset, v. g., pœna exsilii perpetui, excommunicationis, intellige si sit latæ sententiæ: nam aliter dicendum probabilius, si sit tantum ferendæ in materia non gravi; cum ex una parte non sit tam magna illa pœna, quæ illico non incurritur; ex alia vero materia, quæ levis supponitur, id non ferat.

4. *Ex communi prudentum judicio ac probata consuetudine*, quæ quidem est *optima legum interpres*[1].

§ 3. — De legis justitia.

Q. 1. *An lex debeat esse justa, ut habeat vim obligandi?*

R. Affirmative: lex debet esse justa ad hoc ut obliget; lex enim humana nequit obligare, quin sit conformis legi æternæ Dei, a qua quidem omnis lex suam derivationem ac vim habet. At quomodo ei conformabitur lex quæ injustitiam præ se ferat?

Justa autem esse debet tum justitia legali in eo posita, ut publicam promoveat utilitatem; tum justitia commutativa in eo sita, ut legislator suæ jurisdictionis limites non excedat; tum justitia distributiva, quæ in eo collocatur, quod onera et præmia conferantur in subditos, et distribuantur, debita proportione servata. *Secus leges*, ex Angelico, *magis sunt violentiæ quam leges; quia, sicut Augustinus dicit: lex esse non videtur quæ justa non fuerit*[2].

Hic tamen duo animadvertimus:

1. Non omnem proportionis excessum sufficere ad legis nullitatem; sed talem requiri, quæ cedat in detrimentum commune, et in grave ac injustum onus plurium. Nam si lex sit de se justa, et tamen quidam subditi plus æquo graventur, lex adhuc erit valida et obligabit alios. Illi vero qui injuste gravantur non obligabuntur quoad excessum, nisi per

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 146; et l. VII, n. 313.
[2] 1, 2, q. 96, a. 4.

accidens, ratione scilicet scandali vel perturbationis, ad quæ vitanda quisque debet propriis etiam juribus cedere.

2. Non licere contra Principes injusta præcipientes insurgere; nam præter hallucinationem quæ timetur, hoc semel admisso principio, quot et quantæ orirentur perturbationes et mala? — Quapropter omnia patienter toleranda sunt exemplo primorum Christianorum, potius quam contra Principes hujusmodi ad rebellionem insurgere: ac imitandus est Christus [1], qui *tradebat judicanti se injuste* (N).

Q. 2. *An lex quæ fundamentum habet in aliqua præsumptione obliget in conscientia?*

Nota. Præsumptio definiri potest: *Judicium probabile, quo ex aliquibus indiciis seu circumstantiis judicatur aliquod esse verum, vel aliquod factum intervenisse.* Duplex distinguitur præsumptio: alia *facti* seu *præsuppositionis;* alia *juris* seu *periculi.* — Prima est qua legislator præsumit aliquod factum intervenisse, super quo proinde disponit. Secunda vero est qua legislator ex communiter contingentibus prudenter judicat generaliter adesse periculum mali, v. g., doli et fraudis; ideoque non attendit factum, sed habet pro ratione periculum generale alicujus mali. Quibus positis,

R. Si præsumptio, in qua lex fundatur, est *facti,* et factum non subsistat, lex illa non obligat; nam tota ratio obligationis in solo facto fundatur; cum igitur hoc minime subsistat, Superior obligare non intendit. Tunc valet axioma: *Præsumptio cedit veritati.*—Unde, v. g., mulier quæ certo scit se invalide contraxisse cum viro non tenetur parere judici etiam sub pœnis præcipienti ut debitum reddat; quia jussio præsumit factum, nempe validum matrimonium, quod tamen non adest. — Sic si in judicio falso probatum fuerit tuum animal intulisse damnum, non teneris solvere pœnam: et lata sententia ut solvas, licet externe ut vitetur scandalum ac judiciorum perturbatio, tenearis solvere; tamen potes tibi occulte compensare.

Si vero præsumptio, in qua fundatur lex, est *juris,* lex obligat in conscientia, tametsi malum quod timetur, in ali-

[1] Ep. 1 Petri, c. II. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. VIII, n. 13.

quo casu peculiari non eveniat; alioquin fraus legi quam facile fieri posset; unusquisque enim illico diceret respectu sui nullum adesse periculum, et sic ferme inutilis lex evaderet. Adde periculum generale semper adesse; lex autem hoc spectat. — Quare matrimonia absque præsentia Parochi et testium celebrata nulla omnino sunt et invalida, etiam in casu quo constaret nullas fuisse fraudes, nullumque doli periculum.—Sic si tuum animal certe fuerit causa damni; sed falsa est præsumptio quod id acciderit tua culpa, teneris solvere pœnam post sententiam; quia hujus legis finis non solum est punire, sed etiam reddere homines diligentiores ad vitanda damna aliorum [1].....

§ 4. — De legis promulgatione.

Q. *Quid de legis promulgatione?*

R. Promulgatio legis recte definiri solet, ut sit *publica legis denunciatio facta auctoritate Superioris in loco publico sive voce præconis, sive quavis alia publica solemnitate.* Hinc promulgatio differt a divulgatione, quæ est illius veluti applicatio ad aures facta per privatos fide dignos iis qui promulgationem ignorant.

Divulgatio non est necessaria ad legis valorem; nam, si aliter esset, vix ulla haberetur lex humana obligandi vi prædita; cum ferme semper sint aliqui ad quos legis notitia minime pervenit, nisi post tempus longissimum ab ejus promulgatione.

Promulgatio tamen est absolute necessaria ad communitatem obligandam; nam cum lex sit regula publica cui debent subditi suis in actibus se conformare, minime poterit habere vim obligandi, nisi subditis innotescat: *Lex*, inquit Angelicus, *imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ; regula autem et mensura imponitur per hoc quod applicatur his quæ regulantur et mensurantur. Unde ad hoc ut lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quod in eorum*

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 109; *Hom. Ap.*, Tr. II, n. 36.

notitiam deducitur ex ipsa promulgatione : unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc quod lex habeat suam virtutem [1].—Quare si quis, v. g., sciret legem utique jam esse conditam et mox promulgandam, non teneretur eam implere, nisi postquam revera promulgata esset : *Leges tunc constituuntur, cum promulgantur,* clamat Gratianus [2].

Q. 2. *Quinam esse debet modus promulgationis legis?*

R. 1. Jure naturæ nullus est modus promulgationis hujusmodi ; sed sufficit quod lex ita publice proponatur, ut facile possit ad subditorum notitiam pervenire, quocumque modo fiat; nam id unum requiritur ut lex subditis proponatur. Hinc satis erit, si lex publice denuncietur in Curia, sive in civitate, in qua residet Princeps; nam ibi denunciata facile ad subditorum notitiam potest pervenire ob frequentem ad Sedem Principis concursum ab omnibus locis eidem subjectis.

R. 2. Ubi jam sint regulæ promulgationis vel expresse constitutæ vel usu saltem introductæ, observandæ sunt, quandiu eis legitime non derogetur. Alioquin lex nunquam censebitur sufficienter et legitime promulgata, neque obligandi vi prædita, etsi optime nota.....

Q. 3. *An leges Pontificiæ debeant singulis in Provinciis promulgari?*

R. Valde communior et probabilior sententia cum Benedicto XIV docet satis esse quod leges Pontificiæ Romæ promulgentur ut vim habeant obligandi singulos ad quos leges illæ spectant [3].

Ratio prima est ipsa auctoritas Pontificum, qui sic obligare possunt et volunt : *possunt*, quia modus promulgationis juxta omnes pendet ab arbitrio legislatoris : *volunt*, quia sæpe suis in Constitutionibus clausulam apponunt qua declarant se intendere eas *sic publicatas ab omnibus ad quos spectant perinde habendas esse ac si unicuique illorum personaliter intimatæ fuissent vel exhibitæ.*

Secunda ratio est Romanæ Ecclesiæ consuetudo, juxta

[1] 1, 2, q. 90, a. 4. — [2] Decret. 4, c. In istis.

[3] De Syn., l. XIII, c. 4.— Fusius eam sententiam tuetur Sanctus Noster in *Op. Mor.*, l. I, n. 96; et in *Homo Apost.*, Tr. II, nn. 6 et seqq.

quam lites et causæ Ecclesiasticæ definiuntur per Bullas Romæ tantummodo promulgatas, a qua per totum orbem innotescere lex de facili potest ob eo recurrentium copiam [1].

Sed nonne (inquies) *Roma est, uti vocant Politici, territorium exterum relate ad provincias et regiones quæ extra Ditionem Romanam sitæ sunt? Ergo, ne ipso quidem volente Pontifice, leges Romæ promulgatæ pro dictis provinciis et regionibus valere possunt, nisi in ipsis quoque debita donentur promulgatione.*

R. Distinguendo ant. Roma est *territorium exterum relate*, etc., in rebus politicis atque civilibus, concedo; in rebus religiosis et sacris, nego. Nos hic loquimur de legibus ad Religionem spectantibus et datis ad orbem catholicum. Hoc autem sensu absolute negamus Romam esse, vel dici posse territorium exterum. Nemo enim ignorat hoc regnum et territorium non esse aliud, nisi mundum ipsum universum, a solis ortu usque ad occasum, juxta illud Christi ad prædicones suos Apostolos: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ* [2]. At hujus regni seu territorii centrum sive urbs ipsa Roma profecto est uti residentia Pontificis Maximi, visibilis nempe Christi Vicarii, ac Supremi Legislatoris pro toto dicto territorio et regno, in rebus utique religiosis et sacris.

Ergo quemadmodum repugnat ac dedecet Romanum Pontificem (*verum Christi Vicarium totiusque Ecclesiæ Caput et omnium Christianorum Patrem et Doctorem*, uti Concilia loquuntur et Patres) Principis exteri nomine nuncupare relate ad eos fideles qui extra fines Ditionis Romanæ morantur; ita dedecet pariter et repugnat, quando agitur de legibus Pontificiis ad omnes Christianos Romæ datis, Romam

[1] Qui contrarium docent semper excipiunt Bullas insertas in Bullario, quoniam hæ jam sunt corpus legum. — *Vid.* Card. Petra *in Prœmial.*, c. IV, n. 50.

Item excipiendæ sunt cum Bouvier Constitutiones in materia fidei ac morum, quæ statim obligant ac innotescunt; cum repugnet contrarium.

[2] Marc. 16.

ipsam territorii exteri vocabulo appellare [1], cum totius unitatis catholicæ ea sit centrum (O).

Quid (dices) *de legibus Episcoporum?* Certum est ac receptum, referente Benedicto XIV, Episcoporum leges obligare statim ac innotescunt per promulgationem : neque ullam ad id requiri temporis intervallum, promulgatione semel facta [2].

Q. 4. *Quodnam tempus effluere debet a legis promulgatione?*

R. Si legislator tempus illud determinavit, patet quod lex non obligat, nisi tempus illud effluxerit : cum enim lex pendeat a voluntate legislatoris, ipsius est modum et tempus obligationis definire..

Si vero tempus legislator non determinavit, tale requiritur quod sufficiat ut legis notitia ad omnes moraliter perveniat : quod communi prudentum judicio censetur bimestre, nisi agatur de regionibus adeo remotis, ut intra illud nequeat legis notitia ad illas pervenire, ut sunt transmarinæ in Asia, in Africa et America.....

Q. 5. *An, semel facta promulgatione, ut lex obliget, requiratur etiam populi acceptatio?*

R. Negative : ad hoc ut lex obliget non requiritur populi acceptatio, si de regimine monarchico sit sermo ; sed jam tenentur subditi in conscientia legem justam acceptare, sive civilem, sive ecclesiasticam.

Hoc patet : 1. Ex Scripturis, dicente Apostolo : *Qui resistit potestati Dei ordinationi resistit* [3] ; atqui non acceptare legem justam Superioris est *resistere potestati.*

2. Ex damnatione facta ab Alexandro VII illius n. 28 propositionis : *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.*

[1] Notandum tamen est cum Suarez nempe quod leges illæ Ecclesiasticæ quæ infirmant contractum natura sua validum, aut jurisdictionem auferunt jam exsistentem in foro Sacramentali, possunt benigna donari interpretatione, et sic intelligi, ut non censeatur esse mens R. Pontificis illas obligare, nisi in singulis Provinciis promulgentur. Alioquin ipsæ redundarent in detrimentum fere commune.

[2] *De Syn. D.* l., XIII, c. IV. — [3] Rom. 13.

3. Ex ratione : si hæc populi acceptatio requireretur, quælibet legislatorum auctoritas omnino desineret. Ipsi enim plus non possent evincere quam vellent subditi : quod esset non regere, sed regi.

Hoc autem quoad leges Pontificias est omnino indubitatum, uti contraria quorumdam opinio non possit componi cum fide, uti ait cum Suarez Benedictus XIV [1] ; nam R. Pontifex non a populo, sed a Christo immediate accepit potestatem legislativam per ea verba : *Pasce agnos meos... pasce oves meas* [2]. — Quod valet etiam de legibus Episcoporum, qui ab eodem Domino vel immediate vel mediate per R. Pontificem potestatem habent ex illis verbis : *Posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* [3].

Imo idem probabilius tenemus de lege civili; nam obligatio legis non oritur ex acceptatione populi, sed ex potestate quam Princeps habet a Deo independenter a populo, ut legitur in Scripturis [4].....

Q. 6. *An lex naturalis egeat promulgatione, quomodo fiat et quando?*

R. Ad 1 : non est dubium quin etiam lex naturalis indigeat promulgatione, ut habeat vim obligandi. Hoc enim est proprium naturæ cujusque legis absque ulla exceptione, ut non valeat obligare, nisi innotescat : innotescere autem non potest, nisi per promulgationem.

R. ad 2 : ad modum quo legis naturalis promulgatio contingit, audiatur S. Thomas : *Dicendum quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso quod Deus eam mentibus*

[1] De Syn., l. XIII, c. IV. — [2] Jo. 20. — [3] Act. 20.

[4] Limitant hanc sententiam : 1. si lex per decennium non fuerit acceptata, ratione contrariæ consuetudinis; — 2. si sanior et major pars legem non observet, et ex circumstantiis merito præsumatur principem non instando pro observantia, nec transgressores puniendo, nolle obligare quemlibet; tunc etsi desuetudo non adhuc sit præscripta, et primi legem non acceptando peccaverint, alii postea ob dictam præsumptionem liberi sunt; — 3. si lex sit contraria consuetudini vigenti, valde difficilis, et tales insuper sint circumstantiæ, ut si a principe prænotitæ essent, sine dubio legem non tulisset. Hæc pro foro conscientiæ; in foro externo nullus auditur, sed transgressores omnes puniuntur. *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. II, nn. 11 et seqq.

hominum inseruit naturaliter cognoscendam [1]. Videlicet non contingit quidem per modum humanum, id est signis externis, v. g., edictis, vel proclamatione vocali; bene vero per lumen naturæ, quod Deus mentibus nostris propria quasi manu inseruit, et quo pedetentim legem ipsam cognoscimus.

R. Ad 3 : quoad tempus promulgationis dicimus cum Theologis celebrioribus : promulgatio hæc vel consideratur in habitu; vel consideratur in actu (aliqui dicunt *in actu primo,* vel *secundo*).

Promulgatur in habitu, cum primum Deus eamdem inserit mentibus nostris naturaliter suo tempore pedetentim cognoscendam. — Promulgatur autem in actu, quando unusquisque nostrum cognitionem illam pedetentim acquirit, quæ eidem dictat quid juxta rationem naturalem agendum sit, quid vero fugiendum.

Ad rem faciunt hæc verba Joannis Malderi, Theologi Lovaniensis valde celebris et Episcopi præclarissimi : *Habitu promulgatur* (lex naturalis) *ab initio nativitatis, actu autem initio rationis : ut si quis, v. g., in tenebris litteras Principis aliquod jubentis accipiat, quibus tunc demum teneatur parere, quando eas legere poterit* [2].

An (quæres) *ad legis naturalis obligationem sufficiat ejus promulgatio habitualis?* R. Ad inducendam legis naturalis obligationem minime sufficere ejus promulgationem habitualem, sed requiri promulgationem actualem; per hanc enim solummodo venit homo in cognitionem præcepti; quia, docente S. Thoma, *ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat oportet quod applicetur : talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum* (hominum) *deducitur ex ipsa promulgatione;* atqui nemo in hanc notitiam deduci potest per promulgationem habitualem : ergo prorsus requiritur actualis [3].

[1] 1. 2. q. 90, a. 4.

[2] Breviter sic idem expressit doctissimus Sylvius: *Actualiter tunc* (lex naturalis) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid vero fugiendum.*

[3] S. Alphonsus, *Apologie.*

CAPUT SEPTIMUM.

De legis observantia et exsecutione.

Q. 1. *An præcepto faciat satis qui illud implet in mortali exsistens?*

R. Si agatur de illo legis implemento quod statum gratiæ necessario supponit, ut est, v. g., præceptum Paschalis communionis, utique status gratiæ requiritur. Alioquin ipsum præceptum non impleretur, cum positum sit in illo actu virtutis.

Secus est ex communi Doctorum sensu, si pure et simpliciter actus præcipiatur : tunc nullimode requiritur status gratiæ; nam ponendo opus, jam totum ponitur quod a legislatore præcipitur, sive illud ponatur in statu gratiæ, sive non. Hinc a Pio V damnata fuit hæc n. 16 Baii propositio : *Non est vera legis obedientia quæ fit sine charitate.* Unde qui in peccato recitat Horas, jejunat, Sacrum audit, satisfacit præcepto [1].

Sed (dices) *illud est in præcepto quod maxime legislator intendit; atqui legislator sua lege principaliter intendit homines virtuosos facere. Ergo de necessitate præceptum in statu gratiæ impleri debet ac fine bono, ut juxta mentem legislatoris sit capax virtutis ac meriti.*

Respondeo cum Billuart : intentio legislatoris est de duobus, de uno quidem non quod intendit præcipere, sed ad quod intendit per præceptum legis inducere; et hoc est virtus, quod est finis legis. — Aliud est, de quo intendit præceptum ferre : et hoc est quod tanquam medium inducit vel disponit ad virtutem.

Secundæ porro intentioni oportet satisfieri ut lex impleatur, non primæ; *non enim*, ait Angelicus, *idem est finis præcepti, et id de quo præceptum datur : sicuti neque in aliis rebus idem est finis, et id quod est ad finem*, seu quod est medium ad finem [2]. Atque ex hoc natum est illud ab

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. II, n. 28.

[2] 1, 2, q. 100, a. 9, ad 2.

omnibus receptum axioma : *Finis præcepti non cadit sub præcepto.* — Hinc qui modo pure naturali rem alienam domino restituit, vel pauperculo eleemosynam elargitur cum vana gloria, is satisfacit præceptis de restitutione, vel de eleemosyna facienda, licet aliunde peccet contra virtutem cui finis ille opponitur.

Q. 2. *An ad legem implendam requiratur intentio satisfaciendi?*

R. Negative : ad legem implendam non requiritur intentio satisfaciendi, ratio quia præcepta non obligant ad obedientiam formalem, hoc est ut res fiat, quia præcipitur; sed duntaxat ad materialem, hoc est ut fiat quod præcipitur. Sic qui devote die festo Missæ interest ignorans esse diem festum, satisfacit præcepto, nec tenetur ad aliam Missam; omne enim jàm egit quod lex constituit.

Imo adhuc adimpletur lex (uti sapienter docent Antoine, Croix, Lessius, Tournely et Suarez cum aliis communissime) si ille qui præstat opus a lege præceptum non solum careat intentione satisfaciendi, sed habeat intentionem etiam expresse contrariam non satisfaciendi. Esset si quis die festo Missam audiat summo mane expresse intendens illam audire ex mera devotione, et item expresse volens præcepti satisfactionem transferre ad Missam celebrandam circa meridiem, quam tamen audire postea negligit. Ratio est quia lex non obligat, nisi ad substantiam operis injuncti ; hoc ergo semel posito, non amplius est in potestate operantis ut lex non dicatur impleri [1].

[1] Neque obstat quod actus non operetur ultra intentionem agentis ; nam id procedit solum in iis quæ pendent a potestate operantis, uti sunt vota. Verum in nostro casu opus præceptum non pendet a voluntate operantis, sed a voluntate legislatoris.

Imo adhuc in illis quæ procedunt a propria potestate, operans satisfaceret sine dicta intentione (modo opus suum alteri fini particulari præcise non destinaverit) ; nam quilibet ex generali intentione prius intendit debito satisfacere quam iis quæ sibi libera sua voluntate imposuit.

Et hoc valet etiam, paritate rationis, de sacramentali satisfactione, si nempe agat opus a confessario impositum, non tamen intendens pœnitentiam implere. Ita docent Suarez, Azorius, Roncaglia, Lessius, Layman, etc.

Q. 3. *An ad satisfaciendum præcepto requiratur, ut res præcepta ponatur humano modo, id est cum advertentia?*

R. Si agatur de præceptis negativis, ad satisfaciendum non requiritur attentio ad id quod præceptum est; seu, quod idem est, non requiritur ut res præcepta ponatur cum advertentia; sed sufficit simplex et mera omissio actus prohibiti, cum ita jam totum undequaque ponatur quod est in præcepto. Sic, v. g., qui toto die dormiverit sine esu et sine potu dici non potest legem jejunii violasse.

Si vero sermo sit de præceptis positivis, dicimus illam profecto requiri advertentiam; quia cum lex præcipit hominibus positivum actum, profecto requirit actum humanum. Porro actus humanus non est, nisi fiat scienter, voluntarie et libere, id est advertenter.

Hinc recitans Horas sola intentione discendi non satisfacit præcepto; quia præceptum est de orando, non de addiscendo. A fortiori non poterit dici satisfecisse præcepto de audienda Missa qui Missæ ebrius aut dormiens interfuit.

Sed quid (dices) *de servo vel discipulo qui metu domini vel magistri Sacrum devote audit, quod tamen, eo cessante metu, sic non audiret?* Licet iste peccet illa mala voluntate, satisfacit tamen præcepto; quia talis metus non tollit libertatem. Aliter esset si omnino coactus fuerit; tunc enim illius actio non esset humana, defectu voluntatis.

Q. 4. *An diversis legibus possit satisfieri per unum actum?*

R. Affirmative : diversis legibus potest satisfieri per unum actum, si illo unico actu totum ponatur quod per diversas leges præcipitur, nec alia sit legislatoris mens. Sic, v. g., si festum aliquod occurrat in Dominica, satis est semel Sacro adesse. Sic Subdiaconus beneficiatus una Horarum recitatione satisfacit oneri Beneficii et Ordinis.

Tunc vero per unum actum censetur impleri totum quod præcipitur, quando præcepta cadunt in eamdem materiam ob idem motivum, neque agatur de materia justitiæ, in qua attenditur æqualitas rei ad rem, ideoque quando multiplicatur materia et solutio multiplicanda est. Hinc, si Caio debeas centum ex contractu, quæ voveas restituere, et ad quæ

restituenda te obligavit etiam confessarius, centum tantum uno actu restituendo satisfacis tribus illis obligationibus, nempe justitiæ, voti et præcepti; cum obligationes diversæ unam respiciant materiam, ac unum motivum. E contrario, si Caio debeas centum ex mutuo, centum ex emptione, non satisfacis centum tantummodo reddendo, quia illæ obligationes habent diversa justitiæ motiva.

Mens legislatoris colligi potest ex natura operis præcepti, ex circumstantiis, consuetudine, communi piorum sensu, etc. Hinc, etsi ille qui tenetur jejunare ex voto, aut ex pœnitentia, non satisfaciat jejunando in vigilia, cum hæc præcepta habeant motiva diversa, bene tamen satisfaceret si illud jejunium ex voto vel pœnitentia statutum esset per mensem in quo incidit vigilia; quia in ea facti specie talis censetur imponentis voluntas. Unde non teneretur alia die curare compensationem [1].

Quid (dices) *si duo actus diversi ponantur sub eodem tempore? poteritne per eosdem actus satisfieri duplici præcepto?*

Affirmative : potest duobus actibus diversis satisfieri duplici præcepto sub eodem tempore, modo actus præcepti non sint inter se incompatibiles, et tempus diversum a lege non exigatur. Ratio quia tunc totum præstatur quod præcipitur. Sic qui festo die audit Sacrum et simul orationes voto aut pœnitentia debitas, vel Horas recitat, duplici præcepto satisfacit uno tempore; neque enim unus actus alium excludit. Talis revera est praxis.

E contra, in sententia nostra non satisfaceret Missæ qui tunc temporis confessionem faceret; cum confessio excludat attentionem necessariam ad Sacrificium.

Q. 5. *Quonam tempore servandæ sunt leges?*

R. Cum distinctione : *vel* leges ipsæ tempus, diem et horam implementi determinant, uti sunt eæ quæ præcipiunt abstinentiam ab esu carnium, et Horarum recitationem; *vel* non.

Si 1, leges servandæ sunt tempore definito, uti patet. —

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. II, nn. 30 et seqq.

Si 2, impleri debent ut primum commode poterunt; alioquin nesciremus quando præcise tempus obligationis inciperet, et quando cessaret. Et ita legis implementum de die in diem posset differri, atque tandem omitti, quod est absurdum.

Quid agendum (quæres) *si eodem tempore duo occurrant præcepta æque urgentia, quin simul impleri valeant?*

Eo in casu præceptum gravius observandum est; cum hoc prævaleat minus gravi. Hinc:

1. Præceptum negativum obligans semper et pro semper præferendum est præcepto affirmativo, quod obligat quidem semper, sed non pro semper. Sic non licet furari ad subveniendum pauperibus.

2. Præceptum naturale præferendum est præcepto positivo etiam divino; præceptum vero positivum divinum præcepto humano. Sic omittendum est Sacrum die festo, ne graviter ægrotans solus deseratur.

3. Lex Superioris præferenda est legi inferioris: v. g., lex Papæ præferenda est legi Episcopi.

4. Ceteris paribus, lex innixa virtuti strictiori præferenda est legi innixæ virtuti minus strictæ: v. g., qui non potest et eleemosynam facere et debitum solvere tenetur eleemosynam omittere.

Diximus *ceteris paribus;* quia semper est habenda ratio aliarum circumstantiarum quæ forte ordinem invertere præcipiunt. Sic si pauper sit in extrema necessitate, prius ipsi succurrendum est. — Imo ratio circumstantiarum in aliis quoque præceptis attendenda est; nam ipsæ mutatæ et casum mutare possunt.

Q. 6. *An peccet qui legis humanæ implemento ponit obstaculum?*

Ut bene quæsitus solvatur, præmittendum quod aliud est non obligari a lege, id est subtrahi ab ejus obligatione: et aliud est excusari a transgressione legis, sub ejusdem tamen vi et obligatione manendo. Unde duplici modo potest quis impediri a legis observantia:

1. Apponendo causam qua subtrahatur ab ejus obligatione: v. g., si subditus discedat ab eo loco in quo est præ-

ceptum audiendi Missam, et se transferat in alium, in quo tale præceptum non exstat.

2. Efficiendo opus quod, licet eum impediat a legis observantia, ab illius tamen obligatione eum non eximit : v. g., si quis die festo discedat a loco Sacri, et se conferat eo ubi Sacrum audire non potest, sed ubi lex Sacri audiendi adhuc sit viva [1]. — Hoc posito,

R. Licitum est apponere aliquam causam directe, qua quis totaliter subtrahatur a legis humanæ obligatione, si aliud speciale non obstat [2]. Hoc enim est jure suo uti ; hinc non vetaris te conferre die festo in locum ubi non sit dies festus, neque Missæ præceptum [3].

Sed non licet sine justa causa apponere circumstantiam deobligantem aliquem a lege ipsa, eumdem vero ab ipsius vi minime subtrahentem ; secus eluderetur lex. Sic, v. g., peccat qui se inebriat, vel somno tradit tempore audiendi Sacrum ; quia hoc præceptum jam tunc ipsum obligat. Neque per illam actionem subtrahitur a legis vi ; cum adhuc in eo maneat loco ubi lex viget.

Hæc est sententia D. Thomæ [4], quam nos cum Layman, Mazzota, Palao et Sanchez, qui eam communem appellat, sequimur [5].

Q. 7. *An qui uno actu violat plura præcepta a diversis legibus edita super eadem materia committat plura peccata?*

R. Distinguendo : *vel* præcepta illa habent idem motivum formale, et versantur circa eamdem materiam, tum numero, tum circumstantiis, ita ut eorum diversitas inter se non sit, nisi materialis. — *Vel* sunt diversa formaliter, quia nempe

[1] Unde patet quod hæc distinctio non potest habere locum in lege naturali aut divina ; cum istæ omnes ubique ac semper obligent.

[2] Sic lex vetat alio ire in *fraudem reservationis peccatorum*, vel ad *matrimonium clandestine contrahendum*, etsi eo in loco quo venitur nec reservatio sit, nec præceptum Tridentini, quo solo illud matrimonium prohibetur. *Vid.* de Pœnit., ubi de *reservatione ;* ac de Matrim., ubi de *clandestinitate*.

[3] *Vid.* quæ supra tradita sunt de peregrinis. — [4] 1, 2, q. 71, a. 5.

[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, n. 152 ; et *Homo Apost.*, Tract. II, n. 20.

habent motiva proxima specie distincta, et versantur circa materiam diversam numero et circumstantiis :

Si 1, unum tantummodo committit peccatum ; quia non adsunt neque obligationes neque malitiæ diversæ. — Si 2, qui plura præcepta violat committit peccata plura ob rationem contrariam. Tunc autem dignoscitur leges conditas esse ob diversos fines, quando ipsæ trahunt actum ad specialem aliam virtutem.

Responsionem illustremus exemplis. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in Quadragesimam, etsi duplex violet præceptum, vigiliæ scilicet et Quadragesimæ, non committit tamen nisi unum peccatum ; quia in utroque præcepto unica est ratio formalis et motivum proximum, nempe maceratio carnis. Et ideo satis est ut in Confessione se accuset de uno jejunio violato. — Item qui Sacrum audire neglexit in die festo incidente in dominicam, violat utique duplex præceptum, unum de Sacro audiendo in illo die festo, alterum de Sacro audiendo in die dominico ; et tamen committit unum duntaxat peccatum, quia unica est ratio formalis, et unicum est motivum proximum præcepti utriusque, scilicet cultus Dei. Et ideo sufficit ut in Confessione seipsum accuset de uno Sacro omisso [1].

E contrario, violans votum et juramentum, vel votum et præceptum Ecclesiæ de eadem re, duplex committit peccatum ; quia duplicem committit malitiam, cum duplex habeatur ratio formalis omnino diversa in duplici præcepto sic violato. Voti enim observatio præcipitur, ut servetur fides Deo debita ; observatio autem juramenti, ut Deus vocetur in justum testem. —Item qui percutit Clericum peccat dupliciter, contra justitiam ex præcepto Dei, et contra religionem ex præcepto Ecclesiæ, quæ ex religionis motivo id prohibuit [2].

[1] Item qui committeret homicidium sub pœna etiam ab Episcopo prohibitum unum peccatum committeret ; quia tam Deus quam Episcopus habuerunt unum tantum motivum justitiæ. — Item Sacerdos beneficiatus omittens Officium (quoties vellet restituere fructus) unum peccatum perpetrat ; quia una religionis causa et beneficiato et in sacris ordinato illud oneris impositum est.

[2] *Vid.* Ligorii, *Opus Mor*, l. IV, n. 145 ; l. V, n. 33 ; et *Homo Apost.*, Tr. II, n. 32.

Q. 8. *An qui totum præceptum implere non potest teneatur saltem implere partem illam quam potest?*

R. Si illa præcepti materia indivisibilis est, qui non potest servare totum non obligatur ad partem; quia nulla in parte hac servatur ratio legis, nec ipse censetur legislator velle obligare. Sic qui voto adstrictus est Romam petendi ad visitanda limina Apostolorum, et certo scit se eo pervenire non posse, non tenetur ne in parte quidem suscipere iter; quia nec finis nec ratio legis servatur.

Si vero materia præcepti est divisibilis, tunc dicimus eum qui non potest totum implere præceptum saltem teneri ad partem, si hæc notabilis sit; in ea enim aliquo adhuc modo servatur ratio præcepti, ac proinde ad illam implendam censetur legislator obligare: et sicut *utile per inutile non vitiatur*, ita neque *pars possibilis per impossibilem*. Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 54 propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum cum Laudibus, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem* [1]. Ita qui non potest abstinere a pluribus refectionibus in Quadragesima debet abstinere a carnibus, nisi adsit indultum: item qui non potest omnibus diebus jejunare, id debet iis diebus quibus potest.

Hæc tamen nostra resolutio diversa esset, si ambiguum et incertum sit num adsit potentia etiam quoad illam præcepti partem: « sicuti, v. g., (ait ad rem nostram Billuart) in infirmis, in quibus vix aut ne vix determinari potest quid possunt, usquequo possunt, et non ultra. Unde si, dum non possunt totam legem implere, tenerentur ad partem, foret locus gravissimis scrupulis, et continua perplexitas in determinanda parte ad quam tenerentur. Et ideo jure præsumitur de mente æqui legislatoris, quod non velit in similibus casibus obligare ad partem: ita graves Theologi [2]. »

[1] Hoc nempe axioma non valet, nisi quando partes ita connexæ sunt ut eadem sit ratio partis utriusque, quod in præsentiarum non currit. Hic enim ratio excusans a toto est impotentia; sed impotentia certe supponitur non amplius in parte.

[2] *De Legib., Dissert.* IV, art. 7.

Q. 9. *Quid si lex ecclesiastica et civilis inter se pugnent?*

R. Cum utraque potestas ecclesiastica et civilis sit suprema in genere suo, et una ab altera in sui juris exercitio minime pendeat [1], dicente Gelasio Papa ad Anastasium Imperatorem : *Duæ sunt quibus mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum et Regalis potestas;* contingere nequit ut illæ inter se pugnent, nisi alterutra potestas in lege ferenda limites suos excesserit.

Quando id porro contingat, attendendum inprimis est utrum agatur de materia religiosa, an civili. In primo casu prævalet lex ecclesiastica [2]; in secundo vero casu lex prævalet civilis : *Potestas spiritualis et temporalis,* inquit Angelicus, *utraque deducitur a potestate divina; et ideo in tantum sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei a Deo supposita, scilicet in his quæ ad salutem animæ pertinent : et ideo in his magis est obediendum potestati spirituali quam sæculari. In his autem quæ pertinent ad bonum civile, est magis obediendum potestati sæculari quam spirituali* [3].

Si autem res ipsa dubia sit, videantur Concordata [4], inter-

[1] *Vid.* Scotti, *Teoremi, part.* 2ª, *Teor.* IV. — Jamin, *Pensées théologiques,* cap. VIII, *De la distinction des deux puissances.*

Notandum : lex civilis aliquando fit canonica, si nempe ab Ecclesia adoptetur : et lex canonica civilis, si adoptetur a Principe.

[2] Ex quo patet reprobandas esse appellationes sic dictas *ab abusu,* quas nonnulli juristæ tuentur cum Natali Alexandro (*Hist. ad sæc.* IV). Has tunc dari asserunt quando in causa Ecclesiastica fit appellatio ad principem sæcularem ob putatum abusum potestatis Ecclesiasticæ. Quas tamen venerandæ antiquitati ignotas, omnium perturbationum fontem, vexationum in Clerum scaturiginem, ac manifestam jurium Ecclesiæ usurpationem appellavit Leo XII, Epist. ad Galliæ Regem die 14 jun. 1824. Vel ipse Fleury, in hac re minime suspectus, aiebat : *Les appellations comme d'abus ont achevé de ruiner la juridiction ecclésiastique.* — *Vid.* Salzano, *Corso di Storia Eccl.*, l. VI, n. 7. — It. *Animadversio in Natalem Alexandrum,* loc. cit. — [3] In 4, D. 44, q. 2.

[4] Concordata nihil aliud sunt quam *conventiones, ac quædam veluti fœdera contracta inter potestatem civilem et potestatem ecclesiasticam.* Licet enim discrimen utriusque innitatur jure naturali, et divino positivo, non potuerunt tamen fines proprii ita unicuique adsignari, ut nullæ unquam orirentur peculiares factorum circumstantiæ, in quibus ad tollendum quodcumque discordiæ periculum non oporteret aliquando re-

rogetur consuetudo. Quod si, omnibus rite perpensis, dubitetur adhuc, consulenda erit suprema auctoritas Ecclesiastica, quæ doctrinali judicio rem totam definiet (P); cum ad eam uti nobiliorem pertineat leges omnes, tam naturales quam positivas, certo ac finaliter interpretari. Quo sensu dicitur *jure canonico jus reformari civile* [1].

Saltem amicabiliter mutuis consultationibus res tota finiatur : unde aiebat Cocæus : *Tot sunt paces quot sunt pacta.* Neque sane ullo modo illis subscribere possumus *qui Ecclesiam* (verba sunt Gregorii XVI, Encycl. *Mirari vos,* 15 aug. 1832) *a Regno separari, mutuamque Imperii cum Sacerdotio concordiam abrumpi discupiunt. Constat quippe pertimesci ab impudentissimæ libertatis amatoribus concordiam illam, quæ semper rei et sacræ et civili fausta exstitit et salutaris.....*

Q. 10. *An possit quis renunciare legibus in sui favorem latis?*

R. Si leges primario latæ sint in bonum communitatis, nemo potest illis renunciare; quia bonum communitatis semper est firmum. Hinc Clericus nequit renunciare privilegio fori, ubi vigeat; cum id inductum sit in decus totius Ordinis Clericalis.

Si vero leges respiciant primario bonum privati, hic utique potest legibus illis renunciare. Sane si contra voluntatem iis subjici deberet, non esset illi favere, sed onus imponere. Hinc heres ordinarie renunciare potest hereditatem sibi delatam.

ex bono et æquo componere. Huc igitur pertinent fœdera illa quæ, ubi rite percussa sint, *Concordatorum* nomine nuncupamus, et partes secum contrahentes ita obligant, ut eorum violatio sit contra ipsum jus naturale præcipiens *pacta legitime inita semper esse religiose servanda.* Ephemerides Gallicæ, quibus erat titulus l'*Avenir*, cum anno 1833 ausæ fuissent docere Concordata non esse *obligatoria*, S. Pontifex Gregorius XVI eam cito doctrinam aperte reprobavit et diris devovit. — Vid. *De la Nature et du caractère essentiel des Concordats*, Paris, Didot, 1850. — Audisio, *Introd. agli studi eccl.*, lib. IV.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. I, n. 106, ubi nonnulla exempla exhibet.

CAPUT OCTAVUM.

De legis interpretatione.

Q. 1. *Quid est legis interpretatio?*

R. Interpretatio legis nihil est aliud quam *declaratio sensus qui in lege continetur*. Per se loquendo ea locum habet in omni lege humana; nam quantumcumque lex clara sit, impossibile tamen est ut omnes omnino casus comprehendat. Imo et in ipsa lege naturali, ubi tamen actio possit ex circumstantiis malitia denudari. Sic, v. g., negamus ensem domino, qui illo sit abusurus, licet de jure naturæ res clamet ad dominum [1].

Duplex est legis interpretatio : una, quæ dicitur *simplex*; altera, quæ dicitur *per epickiam*. Prima est pura, et quasi litteralis expositio terminorum legis qui obscuritatem vel ambiguitatem aliquam pati videntur. Altera est benigna ac rationalis declaratio qua casus particularis ob particulares circumstantias statuitur non comprehendi sub lege, etsi legis verba sint generalia et perspicua.

Ipsa interpretatio simplex tripliciter subdividitur, sive consideretur ratione modi, sive ratione causæ.

Ratione modi : — 1. alia est *declaratoria*, quæ verba legis obscura declarat; — 2. alia *ampliativa*, quæ legem ad similes casus extendit; — 3. alia *restrictiva*, quæ legem restringit ad designatos casus, quamvis generalis videatur.

Ratione vero causæ, quæ maxime attenditur, alia est *authentica*, alia *usualis*, alia *doctrinalis* seu *didascalica* : — prima est illa quæ fit ab ipso legislatore, vel superiore illius aut successore : habetque vim legis, si debite promulgetur; cum ab ipso procedat a quo lex suam habet vim [1]; — secunda est illa quæ petitur ex consuetudine : quæ quidem, cum *optima sit legum interpres*, utique obligat; — tertia est illa quæ fit per Doctorum explicationem, et Jurisperitorum oracula. Hæc nullam quidem habet vim legis, cum non

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, nn. 200 et seqq.

procedat a facultate legislativa; magnam tamen habet probabilitatem. Imo si universali muniatur Doctorum consensu, temeritatis notam non effugeret qui eam sperneret; cum magna sit fortitudo consensionis [1].

Q. 2. *An authentica interpretatio indigeat nova promulgatione?*

Nota. Oportet distinguere inter puram legis declarationem et inter meram interpretationem ejusdem.

Est pura legis declaratio, quando explicatur aliquis sensus qui jam ab initio erat in lege imbibitus: uti, v. g., si dubium sit an sub vocabulo *filii* intelligatur solus filius legitimus, an etiam spurius, et legislator declaret intelligi etiam spurium.

Mera autem legis interpretatio, quæ etiam dicitur declaratio, non pure talis est quando explicatur sensus qui in lege non erat imbibitus: v. g., si legislator declaret quod sub nomine *patris* veniat etiam avus. — Hoc posito,

R. Si agitur de pura legis declaratione, tunc declaratio illa obligat statim omnes qui eam cognoverint, neque requiritur promulgatio, nisi fiat a successore [2]; quia non est nova lex. — Si vero agitur de mera legis interpretatione, tunc promulgatio est necessaria, cum nova constituatur obligatio.....

Q. 3. *Quænam sunt regulæ ad doctrinalem interpretationem?*

R. Ad doctrinalem interpretationem regulæ receptæ sunt:

1. In legis interpretatione sequi oportet naturalem verborum proprietatem, nisi sic agendo sensus fieret absurdus,

[1] Hic observamus Pium IV, Bulla *Benedictus Deus*, doctrinalem ac privatam Tridentini interpretationem ex professo factam, et typis mandatam Prælatis prohibuisse sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ, omnibus autem sub pœna excommunicationis *ipso facto* et reservatæ. Et merito, ut sic vitetur perversio et confusio, quæ de facili oriri potest in iis tanti ponderis sanctionibus.

[2] Diximus *nisi fiat a successore;* cum enim mens legislatoris successori non ita sit cognita; ideo tunc ad declarandum sensum etiam imbibitum in lege recurrere est ad argumenta et interpretationes, quæ, cum novam quasi legem inducant, nova indigent promulgatione.

aut lex ipsa prorsus inutilis. Cum enim lex debeat esse clara, præsumendus est legislator eo loqui sensu quem verba in communi hominum acceptione referunt.

2. Lex generaliter loquens omnia significata propria complectitur. Sane ubi *lex non distinguit, neque nos distinguere debemus* [1].

3. Si verba legis sint æquivoca, eorum significatio sumenda est ex antecedentibus et consequentibus, ac præsertim ex fine legis; cum finis sit quasi prima ratio operis.

4. In legis interpretatione præ oculis semper habendum est vulgatum illud : *Odia restringi, favores convenit ampliari.* Quare in odiosis stricta, in favorabilibus lata interpretatio adhibenda. — Idem tenendum est quando lex exhibet duplicem sensum, unum naturalem, alterum civilem : sic, v. g., vocabulum *mortis* ex communi acceptione tribuitur morti naturali, sed ex jure accommodatur etiam exsilio et professioni religiosæ [2]. Sic pariter nomen *filii* ex communi intelligentia refertur ad filium naturalem, sed ex beneficio legis accommodatur etiam filio adoptivo (Q).

5. Denique in dubio fit semper interpretatio pro valore actus [3].

Q. 4. *An lex de casu ad casum extendi debeat?*

R. *Ordinarie loquendo* lex non debet de casu ad casum extendi, etsi eadem ratio currat. Quia non ratio legis, sed legislatoris voluntas subditis rite intimata vim legis habet et obligat; potest enim legislator de uno disponere, et non de alio.

Diximus *ordinarie loquendo;* nam commune est legem extendi de casu ad casum, quando non solum eadem, sed eadem et adæquata simul ratio currit, adeo ut, si non extenderetur, legislator argui posset de imprudentia, vel injustitia. Unde tunc valet illud juris : *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio.* — Id autem evenit :

[1] Reg. 8, de public. in rem act.

[2] Jam vero in pœnalibus sensui naturali semper est inhærendum, civilis vero sensus teneri poterit in favorabilibus.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. II, nn. 76 et seqq.

1. In *correlativis;* jure etenim sancitur ut *dispositum in uno correlativo censeatur dispositum etiam in alio.* Sic, v. g., lex quæ eximit maritum ab obligatione reddendi debitum uxori adulteræ censetur item eximere uxorem ab eodem officio erga adulterum maritum; quia maritus et uxor sunt correlata.

2. In *æquiparatis :* sic, v. g., cum electio, postulatio et præsentatio in Beneficiis inter se æquiparentur a jure, quod lex decernit circa unum, idem decernere censetur circa aliud in his in quibus æquiparantur. Sic ova et lacticinia æquiparantur ratione abstinentiæ, et quod dicitur de primis intelligi etiam debet de secundis.

3. In *connexis* : sic, v. g., iis quibus lex permittit condere testamentum etiam notas testamentarias permittere censenda est.

4. Denique in *contentis* : sic si lex decernat aliquid causa frequentioris usus, etiam casum minus frequentem continet. Unde Pius V, permittens e monasterio egressum ob incendium aut epidemiam, censetur etiam id concedere ob inundationem et hostium invasionem [1].

In his conveniunt omnes, licet agatur de lege pœnali. Neque tunc valet regula : *Odia restringenda, favores convenit ampliari;* nam id procedit tantum cum dispositio legis extenditur ex interpretatione *congruitatis*, non cum debet extendi ex interpretatione *necessitatis*, quæ non tam debet dici extensio quam nuda comprehensio [2].

Q. 6. *Quid de epickeia?*

R. Epickeia, seu epickia, *est exceptio casus ob circumstantias ex quibus certum vel saltem probabiliter judica-*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, n. 200.

[2] Nempe, ut ait Suarez, extensio legis alia est necessaria, alia congruentialis : illa est omnino requisita ad justitiam vel rectitudinem; hæc vero non ita; sed tantum est voluntaria, quia, licet possit lex multa alia juste comprehendere, tamen minor comprehensio sufficit ad justitiam legis et proprietatem verborum cum ratione etiam legis servandam. — Porro generalis regula de non ampliando leges pœnales intelligi debet de interpretatione voluntaria, id est sine qua potest adhuc conservari prudens dispositio, et justitia legis; non de necessaria extensione legis, quæ requiritur, ut servetur justitia, vel æquitas.

tur legislatorem noluisse illum casum sub lege sua comprehendi : græca vox est, quæ idem sonat ac *æquitas.* Sane ad æquitatem pertinet, ut legislator censeatur relaxare de sua lege, gravi interveniente causa[1].

Hoc porro commune est locum habere :

1. Si legis observantia fieret peccaminosa; peccata enim sunt impedienda. Sic sine peccato non potest reddi gladius furioso.

2. Si legis observantia cederet in damnum reipublicæ. Sic, v. g., possunt cives arma capere et pugnare contra hostes civitatem invadentes, licet lex generatim armorum gestionem prohibeat; nam lex quæ sit contra bonum commune non est vera et legitima lex.

3. Si legis observantia legi Superioris adversaretur; debilior enim a majori superatur.

4. Si lex esset nimium onerosa; nam lex humana per se nequit cum gravi incommodo obligare, quia tunc non esset in bonum subditorum : ut si quis nequeat obedire sine jactura bonorum suorum.

CAPUT NONUM.

De legis mutatione.

Q. *An leges mutari possint?*

R. Licet summopere deceat legibus humanis majorem, quæ potest, stabilitatem inesse, ne confusio inducatur ac judiciorum et ipsius reipublicæ ordo pervertatur; attamen cum istæ in rerum natura non fundentur uti lex naturalis, et aliunde præstet aliquando ut, variatis circumstantiis, varientur et leges; idcirco possunt utique mutationem subire.

Id contingit : 1. per *dispensationem;* 2. per *derogationem;* 3. per *abrogationem;* 4. per *cessationem;* 5. per *privilegium;* 6. denique per *consuetudinem.* — Si nullus horum interveniat, lex semper durat, etiam ipso legislatore mor-

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. II, n. 7.

tuo; nam perpetuitas est de natura legis, ut recte probat Suarez.

Articulus 1. — De legis dispensatione.

Q. 1. *Quid est legis dispensatio?*

R. Legis dispensatio est *ejusdem relaxatio facta ad tempus a legitima auctoritate in gratiam alicujus qui lege illa obligaretur.*

Dicitur ad *tempus*, ut distinguatur a privilegio, quod est facultas permanens. Dicitur *in gratiam alicujus*, ut distinguatur ab irritatione, abrogatione, derogatione et cessatione, quibus videlicet lex pro omnibus exstinguitur.

Dispensatio alia est *totalis*, alia *partialis*, prout a toto vel a parte legis dispensat. — Alia *tacita*, alia *expressa*, prout vel ab aliquo facto deducitur, vel verbis expressis declaratur. — Alia *necessaria*, alia *libera*, prout in jure a Superiore decernitur tribuenda, tali exstante causa, vel ejus voluntati libera relinquitur.

Hic duo sunt notanda: — 1. cum dispensatio sit odiosa, ac veluti vulnus legis cui derogat, stricte accipienda est. Excipe, nisi sit *vel* debita, *vel* ex motu proprio, *vel* inserta in corpore juris, *vel* nisi concedatur communitati, *vel* ob bonum commune. Ita generatim AA.; cum iis in casibus dispensatio illa habeatur uti favor et gratia[1].

2. Dispensatio a quovis, etiam pro invito et ignorante, *valide obtineri* potest; cum hæc a legislatore pendeat. Excipe quod a S. Pœnitentiaria obtinetur; ut hoc enim valeat, postulandum est vel a Confessario vel a pœnitente vel a consanguineis ad quartum gradum[2].

Diximus *valide obtineri;* ut enim consummetur dispensatio, debet acceptari, nisi in aliquo peculiari casu aliter cautum sit.

Q. 2. *Quinam habent potestatem dispensandi a lege?*

[1] Item potestas alicui tributa dispensandi large accipitur ac favorabiliter, cum sit gratia facultativa, et hoc maxime si sit generaliter concessa.

[2] *Ex c. de motu et præb. in* 6. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, nn. 178 et seqq.

Nota. Duplex est dispensandi potestas : ordinaria et delegata.

Potestas *ordinaria* dispensandi est quæ alicui competit ex vi officii sui, qualem habet legislator in lege propria. — Potestas vero *delegata* est quæ competit inferiori ex concessione illius qui habet primam. Quod si hæc concedatur ab ipso jure, æquiparatur ordinariæ, utpote officio et dignitati adnexa; si vero tota sit a superiore, dicitur pure delegata. Hoc posito,

R. Quilibet legislator ejusque successor potest auctoritate ordinaria dispensare cum suis subditis in lege propria vel prædecessorum suorum; quia *res, per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur.* — Accedit etiam quod legem ferre, et legis relaxare obligationem est actus ejusdem jurisdictionis. — Quod autem dicitur de legislatore et ejus successore a fortiori dicendum erit de superiore; cum enim superior possit leges inferioris abrogare, quanto magis poterit in iis etiam dispensare? Excipe casum in quo lex transierit in contractum; nam pacta ab omnibus convenit observari.

Ex hoc autem principio tria hæc deducuntur :

1. Quod Papa dispensare queat in omni jure ecclesiastico, tam universali quam particulari : imo in iis etiam Apostolicis Constitutionibus quas constat ab Apostolis ipsis fuisse editas, prout erant Ecclesiæ Præsides. Tales sunt, v. g., quæ jejunium Quadragesimale respiciunt et observantiam diei Dominicæ, ac similia [1].

2. Quod Episcopus potestate officii sui, ideoque ordinaria, queat dispensare in omnibus Statutis sive Episcopalibus sive Synodalibus [2], independenter a Capitulo et a Clero. Neque obstat quod Synodus ab Apostolica Sede fuerit approbata; ista enim approbatio non est specifica et absoluta, ut singula examinentur, cognoscantur ac motu proprio et certa scientia probentur. *Sed est ordinaria, communis et*

[1] Non tamen in canonibus iis quos Apostoli a Christo ipso acceptos tanquam Ecclesiæ ministri promulgarunt et tradiderunt. Talia sunt ea quæ formam respiciunt et materiam Sacramentorum.

[2] Unum excipe ex dicendis art. seq.

conditionalis, si juste, si canonice, etc., quod quidem nihil novi juris tribuit, ut cum Fagnano docet Benedictus XIV [1].

3. Quod a Statutis Episcopalibus et Synodalibus valeat dispensare etiam Capitulum Cathedrale, Sede vacante; cum succedat in locum Episcopi. — Id tamen nequit Episcopi Vicarius sine speciali delegatione; cum id non habeat de suo jure ordinario.

Q. 3. *An superior possit legitime dispensare cum iis qui non sunt sui subditi?*

R. Cum dispensatio sit actus jurisdictionis, qui nonnisi in subditos potest explicari, patet eos tantum posse dispensari qui subditi sunt legislatori. Certum est tamen vagos posse dispensari a superioribus illius loci in quo hic et nunc resident : si secus esset, isti forenses non haberent a quibus dispensarentur a communibus, quibus ligantur, legibus. Item et advenæ possunt dispensari a superioribus loci ubi sunt; cum advenæ per domicilium vel quasi domicilium sint facti illorum subditi.

Sed magna quæstio est de peregrinis : an, v. g., Episcopus vel ab eo delegatus possit dispensare cum illis in votis, juramentis, jejuniis, festis circa opera servilia, ac cæteris quæ sunt de jure communi? Porro communior et probabilior sententia cum Croix, Layman, Salmanticensibus, Sporer, Suarez, etc., negat hac valida ratione, quia peregrinantes non habentes animum contrahendi quasi-domicilium non sunt subditi [2].

Aliter esset si non jam de dispensatione, sed de absolutione in foro Sacramentali ageretur : tunc Episcopi possunt absolvere etiam peregrinos ab omnibus casibus Papalibus occultis; quia ex consuetudine exteri subjiciendo se foro Sacramentali fiunt illorum subditi [3].

[1] Imo Episcopus potest dispensare in sua Diœcesi a legibus latis in Concilio Provinciali, modo non agatur de legibus quarum dispensationem Concilium sibi specialiter reservaverit. Hoc enim valde expedit ad bonum subditorum fidelium regimen. — *Vid.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. XIII, c. V.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. I, n. 158. — *Homo Apost.*, Tr. II, n. 42.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XX, n. 32.

Q. 4. *An inferior possit dispensare in lege sui Superioris?*

R. *Per se loquendo* inferior non potest dispensare in lege sui Superioris, quia dispensatio est actus jurisdictionis; atqui inferior non habet jurisdictionem in foro Superioris. Hinc Clemens VIII ait : *Lex Superioris per inferiorem tolli non potest.* — Neque necesse est ut Superior dispensandi facultatem sibi reservet, cum jam sit de natura rei ut inferior nihil possit in lege Superioris absque illius licentia.

Ex hoc deducitur : — 1. Nullum hominem dispensare posse in lege divina. Hinc damnata est a Clemente XI, Bulla *Unigenitus*, hæc Quesnelli propositio : *Homo ob sui conservationem potest sese dispensare ab ea lege quam Deus condidit propter ejus utilitatem;* — 2. deducitur, Episcopum dispensare non posse in lege Pontificis, nec Parochum in lege Episcopi, uno verbo nullum inferiorem in lege Superioris.

Diximus *per se loquendo;* nam poterit utique dispensare inferior si vel communi Doctorum sensu, vel consuetudine id ipsi permittatur. — *Sic* Parochi propter consuetudinem possunt dispensare cum suis subditis in particulari, etiam præsente Episcopo, in necessitatibus frequentibus circa jejunium, et in abstinentia a laboribus diebus festivis. — *Sic* usu inductum est ut Confessarii omnes solvant a censuris [1], præsertim ab excommunicatione, si non reservata. — *Sic* Prælati regulares possunt dispensare in regulis particularibus, si hoc eis non sit expresse vetitum in aliqua materia.

Sic etiam Episcopo communiter tribuunt potestatem dispensandi in legibus Pontificiis : — 1. Si in canonicis statutis adsit clausula : *donec dispensetur* absque alio addito; — 2. quando vel expresse in jure potestas hæc continetur, vel in privilegio consuetudinis legitime præscriptæ; — 3. quando *vel* urget dispensandi necessitas, *vel* magna saltem utilitas, nec facile recurri potest ad Papam, *vel* in mora est periculum alicujus gravis incommodi; — 4. in casibus frequenter occurrentibus et particularibus, v. g., in jejuniis ab Ecclesia indictis, in observantia dierum festorum, etc.; — 5. tandem

[1] *Vid.* Dicenda *De Censuris.*

quando dubium est an casus indigeat dispensatione : tunc enim Episcopus potest declarare casum dispensatione illa non indigere, vel ad cautelam ipse per se dispensare [1]. In quibus omnibus Episcopus potest aliis quoque dispensationem delegare, cum hæc potestas æquivaleat ordinariæ, utpote perpetuo adnexa illius dignitati [2].

Q. 5. *Quid notandum circa potestatem dispensandi delegatam?*

R. Certum est ex jure quod ille qui facultate ordinaria dispensat potest alteri etiam delegare facultatem dispensandi [3]. Et tunc si delegatio sit *per modum commissionis* pro certo casu particulari, morte delegantis ea exspirat, si adhuc res sit integra, scilicet si nondum sit inchoata exsecutio facultatis obtentæ [4].

Si vero delegatio sit *per modum gratiæ*, quod contingit quando delegatio est generaliter facta quoad personas dispensandas absque expressione alicujus, tunc ea non exspirat morte ipsius delegantis [5].

Delegatus alium subdelegare non potest; quia potestatem non accipit ut dominus, sed ut exsecutor. Excipe *vel* si hæc ei sit concessa facultas, uti patet; *vel* si sit delegatus a Principe aut a Pontifice [6]; *vel* si sit delegatus ab Ordinario Prælato ad universitatem causarum [7].

Q. 6. *Quænam sunt justæ a lege dispensandi causæ?*

R. Causæ justæ dispensandi ad duas revocantur, et sunt:

1ª *Necessitas*, quo nomine non mera impotentia accipienda est, quia tunc lex per se cessaret; sed incommodum respective grave. Sic dispensatur a jejunio qui nequit jejunare sine gravi capitis dolore.

[1] Quoad dispensationes *ad cautelam* hæc notat Benedictus XIV, *Notif.* CI : *Diana sapienter advertit concedi a S. Pœnitentiaria dispensationes ejusmodi non tanquam necessarias, sed ut omni scrupulo animique sollicitudini fideles eripiantur.*

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. II, DD. 55 et seqq.; et Tr. XX, n. 32.

[3] Ex l. More ff. de jurisd. omnium judicum.

[4] Ex c. 1, § 1, de Filiis Presbyt. — [5] Ex Reg. 16 juris in 6.

[6] C. fin., § 1. De off. et potest deleg.

[7] L. 1, § *An ab eo, ff. Quis.* — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 195; l. VI, n. 566.

2ª *Utilitas :* sic dispensatur a voto qui in magno castitatis periculo versatur. Ratio est bonum commune, et charitas in proximum.

Ceterum Superioris semper est judicare an causa dispensandi justa sit; inferioris vero, modo bona fide causam exposuerit, judicium Superioris exspectare, reverenter recipere, et illi acquiescere. Juvat tamen hic animadvertere non bene se gerere qui illico, obiter nempe ad causam attendentes, dispensationem a lege petunt, et obtenta sine ullo scrupulo utuntur; sicut enim Superior non debet eam elargiri sine debita ac proportionata causa, ita nec inferior eam expostulare.

Sed (inquires) *an Superior, justa exstante causa, teneatur dispensare?*

Si causa sit talis ut tantum reddat convenientem dispensationem, non tenetur Superior dispensare; nam est mera gratia, ideo libera. — Si e contrario, dispensare tenetur, si dispensatio sit necessaria ad grave damnum avertendum, ad bonum commune procurandum; ideo enim ipsi potestas data fuit. Denegata tamen dispensatione, subditus nequit agere contra legem, cum adhuc sub ipsa sit. Excipe tamen nisi causa adeo urgeat ut eum a lege omnino subducat; nam *quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum* [1].

Quid (addes) *si dubitetur an causa exstans justa sit ac sufficiens?*

Tunc superior poterit dispensare in lege humana; quia possidet illius potestas, et causa exstans præsumitur legitima. — Secus si dubitetur an quis habeat potestatem, vel an adsit causa, tunc ipsa remanet probanda (nisi tamen dubitetur post factum; nam *præsumitur recte factum quod erat de jure faciendum*).

In dubio autem, sive positivo, sive negativo, an aliquis casus indigeat dispensatione, licet satius sit adire Superiorem, saltem ad majorem tranquillitatem, ut ipse casum declaret vel dispenset, poterit tamen subditus uti sua libertate; quia idem est ac dubitare an casus ille sit inclusus in lege.

[1] Cap. IV, de reg. juris.

Excipe dispensationes matrimoniales ratione Sacramenti, ne frustrationis exponatur periculo [1].

Quid (subjunges) *si causa dispensationis sit certe injusta?* Quæstio vel est de dispensationis licitate, vel de dispensationis validitate :

1. Quod pertinet *ad licitatem*, certum est dispensationem sine causa esse illicitam utpote bono communi contrariam. Unde Tridentinum ait : *Sciant universi sacratissimos Canones exacte ab omnibus et quoad ejus fieri poterit indistincte observandos. Quod si urgens justaque ratio, et major quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita ac summa maturitate a quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum* [2].

Potestas enim hæc non est data ad destructionem, bene vero ad ædificationem; atqui ea ad destructionem uteretur qui dispensaret sine justa causa. Iste enim pacem perturbaret, quietam legis possessionem subverteret, latam transgressionibus viam aperiret, et superiores facillime exponeret inferiorum contemptui. Quare licet in communi sententia excusetur a peccato gravi, et probabiliter etiam a levi qui, præcluso scandalo, utitur dispensatione sine causa obtenta, cum non amplius sit sub lege; certum est tamen tum concedentem tum petentem peccare, quia unus alteri cooperatur in violatione legis naturalis, quæ dictat partem debere conformari toti [3].

2. *Ad valorem* quod spectat dispensationis sine justa causa concessæ, distinguendum est. Qui sic dispensat vel superior est, ita ut lex sit ab ipso lata aut a prædecessore ejus; vel est inferior.

Si 1, valide utique agit; quia legis obligatio totaliter pendet ab illius voluntate : unde, cessante hac Superioris voluntate, legis obligatio cessat. — Si 2, invalida erit dispensatio;

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. II, n. 51.

[2] Sess. 25, c. XVIII, de R.

[3] Porro peccant in aliquorum quidem opinione mortaliter; in aliorum vero (et quidem satis probabili) opinione tantummodo venialiter, prout levem vel gravem censent esse deformitatem. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, nn. 178 et seqq.

non enim Superior præsumi potest dedisse inferiori potestatem imprudenter dispensandi in lege propria ; cum non sit præsumendus velle peccare.

Q. 7. *An valeat legis dispensatio extorta per metum, vel tacita de præsenti, vel præsumpta de futuro?*

R. Dispensatio extorta per metum etiam injustum valet, si non constat omnino defuisse in superiore animum dispensandi ; quia metus non tollit voluntarium.

Item valet dispensatio tacita, modo possit juste præsumi consensus de præsenti ; tunc enim æquivalet expressæ. Hinc si superior videat suam legem negligi, et taceat, cum possit facile ac sine incommodo corrigere, nec monendo majus malum timeat, juste præsumitur dispensare ; ne dicatur superior peccare.

Non tamen valet dispensatio præsumpta de futuro; nam præsumptio indicat tantum dispositionem ad dispensandum, non actualem et veram dispensationem [1].

Q. 8. *An legislator possit in sua lege secum dispensare?*

R. In quorumdam sententia legislator non potest quidem proprie et stricte loquendo secum in suis legibus dispensare ; non enim suis legibus ipse ligatur. Sed potest improprie, explicando nempe casus in quibus vi legis naturalis non tenetur se conformare membris communitatis in servanda lege quam ipse tulit.

Nos vero cum S. Thoma dicimus ipsum posse secum dispensare etiam proprie, directe nempe et immediate. Ratio est quia dispensatio est jurisdictio pure voluntaria, quæ etiam erga seipsum exerceri potest : quod autem legislator suis non teneatur legibus, falsum est ; turpe enim est quod caput suis membris non congruat. Hinc bene sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio, etc. [2].

[1] Nec refert quod valeat licentia præsumpta ; etenim dispensatio, cum sit vulneratio legis, stricte est accipienda. Non item licentia, quæ non aufert legis obligationem, sed tantum conditionem apponit sub qua lex non obligat. Sic, v. g., si agere aliquid prohibeatur sine licentiâ, qui licentiam illam obtinet a Superiore ut agat non proprie in lege dispensatur, imo potius operatur juxta legem ipsam, quæ vult ut in casibus occurrentibus licentia petatur. — [2] 2, 2, q. 18, a. 8.

Quod pariter dicendum est cum communi Doctorum de illo qui obtinuit facultatem universalem dispensandi cum aliis; iste enim potest etiam cum se ipso dispensare.

Q. 9. *An valida sit dispensatio obreptitia et subreptitia*[1]?

Nota. Dispensatio obreptitia est si ad eam obtinendam mendacium exponitur; subreptitia, si tacetur veritas. — Hoc posito,

R. Ad dispensationem obreptitiam quod attinet, dicimus eam invalidam esse si mendax causa exposita erat finalis, ea videlicet ob quam Superior ad dispensandum inductus est; deficiente enim causa substantiali, effectus deficit. — Quod si dubium sit an Superior etiam sine mendaci illa causa dispensasset, tunc standum erit pro valore dispensationis; quia jura in dubio favent valori actus.

Quod vero respicit dispensationem subreptitiam, ea erit valida si veritas quæ reticetur in precibus sit ita cum dispensatione conjuncta ut, ea cognita, Superior dispensasset; quia totum haberetur quod Superiorem movet. Si secus, dispensatio erit invalida. — Aiunt tamen vitium subreptionis sanari si in dispensatione sit clausula : *Nisi aliter de jure tertii, motu proprio.* — Item valere eam dicunt si plures causæ sint expositæ, aliæ veræ, aliæ falsæ, modo una ex illis sit vera et sufficiens; jam enim adesset causa finalis.

Ceterum quoad vitium sive extrinsecum quod consistit in defectu formæ, sive intrinsecum quod sistit in causæ narratione, attendendus est stylus Curiæ, ac usus; cum habeatur uti lex. Sic si erratum sit in nomine vel personæ, vel Diœcesis, praxis est ut iterum Romam mittatur rescriptum corrigendum[2].

[1] Plura de dispensationibus in *Tract. de Matrim.*

[2] Hic nonnulla notanda pro praxi :

1. Valet dispensatio alicui improbo concessa, quem Superior probum putavit; etsi, cognita improbitate, ipse non fuisset dispensaturus; quia probitas non reputatur nisi causa impulsiva.

2. Valet dispensatio si Superior eam concedit in mala fide, putans causam non adesse, quæ revera adest; nam valor non pendet a cognitione, sed ab exsistentia causæ. Item valet si causa finalis tempore petitionis sit falsa, sed vera fiat tempore concessionis; quia a concessione dispensatio obtinet.

3. Valet dispensatio concessa a primario Superiore, licet ab alio jam

Q. 10. *Quandonam cessat dispensatio legis?*

R. Cessat dispensatio : 1. per renunciationem dispensati ; potest enim quilibet cedere juri suo. Consummatur autem renunciatio, cum a Superiore acceptatur : unde tunc renuncians nequit amplius ea uti.

2. Per revocationem dispensantis ; *per quas enim causas res nascitur, per easdem dissolvitur*. Si revocatio sit facta a Superiore in lege sua, valida est, etsi sine causa ; quia obligatio et deobligatio a legislatoris voluntate omnino pendet : peccat tamen qui sic revocat, quia agit inordinate. Si vero revocatio sit facta a Superiore secundario, seu a delegato ab ipso legislatore, tunc ea et illicita est et invalida, si justa non adsit causa ; siquidem facultas inferiori est specialiter limitata, id est ne male illa utatur. Ita Salas, Salmanticenses, Sanchez, Tapia, etc. [1].

3. Cessat per totalem [2] cessationem causæ finalis ; cum hæc tota sit ratio illius. Quod si dubium sit an totaliter causa cessaverit, standum est pro dispensatione, quæ possidet.

Quando (quæres) *dispensatio cessat per cessationem causæ finalis?*

fuerit negata, etsi de negatione mentio non fiat. Imo probabiliter valet etsi a primario negata, fuerit a secundario Superiore concessa ; quia potestas inferioris non est restricta per negationem superioris, nisi hic expresse eam restringat. *Vid.* Liguori, *H. Apost.*, Tr. II, n. 53.

[1] Notandum quod dispensatio quæ absolute concessa est non censetur revocata, ideoque non cessat morte dispensantis, quicumque ille sit, sive supremus, sive inferior ; cum dispensatio sit gratia, et gratia habeat per se quod sit duratura. Excipe si Superior dispensaverit cum clausula : *donec nobis placuerit*, vel *ad arbitrium nostrum* ; tunc si res adhuc sit integra (puta si confessarius obtinuerit facultatem dispensandi, et nondum inceperit audire confessionem), morte concedentis dispensatio exspirat ; quia ejus placitum et arbitrium morte finitur.

Si tamen dispensatio sit concessa cum clausula : *donec revocavero*, tum non exspirat morte concedentis ; quia revera nulla tunc habetur revocatio. Idem est si concessa sit : *ad arbitrium Sedis Apostolicæ*, vel *Episcopalis* ; quia Sedes non moritur. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. I, n. 197.

[2] Hinc si causa finalis, v. g., dispensandi in impedimento matrimonii, sit et legitimatio prolis et reparatio scandali, vel damni, si proles moriatur, vel fœtus ejectus fuit, adhuc sustinetur dispensatio ad scandalum reparandum vel damnum ; quia, ut patet, causa finalis non cessat totaliter.

R. Dispensationis causa finalis triplici tempore cessare potest : — 1. tempore quo litteræ dispensatoriæ expediuntur; — 2. tempore quo expeditæ jam quidem sunt, sed nondum exsecutione donatæ ab eo cui litteræ illæ diriguntur, et qui pro earum exsecutione delegatur, uti fieri solet ;— 3. tempore quo exsecutione donatæ quidem sunt, sed nondum effectum suum consecutæ. His positis, dicimus :

1. Si finalis causa dispensationis cessat *tempore quo litteræ dispensatoriæ expediuntur*, tunc ipsa cessat dispensatio ex definitione Bonifacii VIII [1]. Ratio est quia Superior in hoc casu dispensaret sine causa, ac proinde peccaret : quod præsumi non debet.

2. Si causa finalis cessat *tempore quo litteræ dispensatoriæ expeditæ jam sunt, ut nondum exsecutione donatæ*, tunc cessat pariter dispensatio. Ille enim cui litterarum exsecutio demandatur muneri suo non potest satisfacere, nisi sub tacita conditione : *Si preces veritate nitantur*. — Quæ conditio exigit ut causa finalis persistat actu quo dispensatio sortitur exsecutionem [2]. Sic Titius petit dispensationem ab impedimento consanguinitatis, exponens pro sola causa finali prolis jam a consanguinea susceptæ legitimationem : obtinet dispensationem, et dispensatoriæ litteræ jam sunt expeditæ ; sed, antequam istæ exsecutione donentur, proles moritur : unc dispensatio cessat.

3. Si causæ finalis cessatio contingit *tempore quo litteræ exsecutione donatæ sunt quidem, sed nondum effectum consecutæ*, tunc si litteræ illæ concessæ sunt hac sub conditione expressa, vel tacita : *Quandiu causa perduret*, cessante hac causa antequam litteræ suum plenarium sortiantur effectum, ipsa pariter dispensatio cessat. Nam eo in casu censentur tot virtualiter dispensationes quot dies (et sic habetur concessa dispensatio, si habeat tractum successivum). — Res patet exemplo illius qui, ob infirmitatem quæ perpetua censebatur, obtinuit dispensationem a jejunio, vel ab Officii recitatione : si cessat infirmitas, redit profecto obligatio jejunandi et Officium persolvendi.

[1] C. 9, de rescript. — [2] C. 30, de præb., l. c.

Si vero litteræ dispensatoriæ sunt absolutæ, id est si non mandent dispensari, sed de facto, absolute, et sine ulla neque tacita neque expressa conditione illico dispensent, tunc concludendum quod, etiam cessante causa finali, non cesset dispensatio; quia semel per dispensationem sublata legis obligatione, hæc non redit, nisi iterum a superiore imponatur [1]. Huc facit illud juris : *Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat a quo non potuit inchoari* [2]. Imo si dispensatio absolute concessa est, illa ne cessat quidem, etiamsi jam ea quis usus fuerit. — Sic, v. g., si quis absolute et illimitate obtinuerit dispensationem a voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortua conjuge, durat dispensatio, ut possit de novo contrahere [3].

Hæc generatim : suis in locis erit de dispensationibus in particulari.

Articulus 2. — De legis derogatione, abrogatione et cessatione.

Q. 1. *Quid est legis derogatio, abrogatio atque cessatio?*

R. Licet derogatio, abrogatio et cessatio eumdem sensum videantur exprimere, differunt tamen inter se.

Derogatio legis est legis adhuc vigentis quædam quasi imminutio secundum aliquam ejusdem partem, seu brevius est abolitio partis legis. — *Abrogatio* est abolitio legis totius. — Denique *cessatio* est pura et simplex legis per se ipsam exstinctio.....

Q. 2. *Quotuplici modo fieri potest legis abrogatio et derogatio?*

R. Triplici modo abrogatio et derogatio legis haberi potest :

1. Per legislatoris vel superioris revocationem; etenim *res*

[1] Hinc si quis obtinuerit dispensationem ab irregularitate ob pauperlatem parentum, vel ob inopiam ministrorum, posset illa uti, etsi casu postea cessent illæ causæ; ratio quia hæ causæ non censebantur pro tempore tantummodo duraturæ, sed habitæ sunt uti perpetuæ et absolutæ

[2] Reg. 73, de reg. jur.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. II, n. 66.

per quas causas nascitur, per eas dissolvitur. Atqui lex tam in toto quam in parte nascitur per legislatoris voluntatem; ergo per eamdem tam in toto quam in parte dissolvi potest[1]. Nequit tamen legislator sine causa legem *licite* revocare; nam potestas non est data superioribus in *destructionem*. At potest illam revocare *valide*, etiam sine justa causa, cum tota vis legis pendeat ab illius arbitrio.

2. Per contrariæ consuetudinis præscriptionem (ex dicendis).

3. Per legem posteriorem universalem, priori legi *item universali* derogantem; alioquin foret inanis posterior lex. — Diximus : *Item universali;* nam jure statutum est speciali legi non derogari per generalem, nisi vel fiat specialis mentio, vel aliter constet esse mentem legislatoris, vel dicatur : *Nostra certa scientia.*

Q. 3. *Quandonam lex dicitur per se ipsam cessare?*

R. Lex dicitur cessare per se ipsam :

1. Quando propter materiæ vel circumstantiarum mutationem facta est injusta, vel inutilis bono communi; nam lex debet esse ex vi naturæ suæ justa et bono communi utilis.

2. Quando respectu communitatis cessat totaliter ejus causa finalis adæquata; tunc enim valet adagium : *Cessante causa,*

[1] Quæres : *An Episcopi possint extra Synodum Diœcesanam abrogare leges ipsas Synodales, et novas condere contrarias?* Affirmative, sive leges a se, sive a suis antecessoribus factæ fuerint, quibus in omnibus succedunt; nam per quas causas res nascitur, et per eas dissolvitur. Unum excipe : nempe non possunt Episcopi dispensare in lege Synodali taxativa congruæ pro Ordinandis, quæ est lex scripta; nec in non scripta, scilicet consuetudine regionis. Ratio est Bulla Innocenti XII, *Speculatores* (quam refert Croix, n. 2166), edita anno 1694 : statuit enim ut *beneficium ejus sit reditus, ut ad congruam vitæ sustentationem, sive juxta taxam synodalem, sive, ea deficiente, juxta morem regionis pro promovendis ad SS. Ordines, detractis oneribus, per se sufficiat, illudque ab ordinando pacifice possideatur.*

Unde Pontifex virtualiter et implicite adimit Episcopo facultatem dispensandi, seu potius arbitrandi, aut faciendi supputationem suo modo, licet pro illa vice tantum. Ita resolvit lib. *Praxis Secretariæ Tribunalis Cardinalis Urbis Vicarii*, auctore Romualdo Honorante, Romæ, 1662, cap. VIII.

cessat etiam effectus : et lex evadit inutilis. Ita D. Thomas cum communi [1].

Si vero lex lata sit ob plures causas, et una tantum earum cesset, adhuc viget illius obligatio, si adhuc revera sufficiens causa sit.

Sed quid (quæres) *si finis adæquatus, nempe totalis legis cesset tantum in casu particulari?*

Tunc oportet distinguere : si finis totalis seu adæquatus cesset *contrarie*, nimirum si lex reddatur nociva eo in casu, aut saltem valde difficilis, tunc communis est sententia eam non obligare.

Si vero finis adæquatus in particulari cesset tantum privative, nempe si lex pro illo casu particulari aut illa persona esset inutilis, non ita conveniunt. Attamen communius est, quod lex illa adhuc obligat; quia quamvis cesset finis legis in particulari, non cessat tamen in communi : ideo est periculum hallucinationis, qua quisque in casu proprio faciliter decipi potest. Unde tunc evadit lex fundata in præsumptione juris, quæ utique semper obligat [2]. Ita D. Thomas [3].

[1] 1, 2, q. 103, a. 4. — [2] 2, 2, q. 154, a. 2.

[3] *Sed oppositum tenent,* ait Alphonsus Noster, *plures graves Doctores, nimirum Cajetanus, Sylvester, Panormitanus, Angelus, Valentia, Sa, Cardenas, Ledesma, Granado, Henriquez, Hurtadus et Tamburini cum Navarro, Abbate et Comitolo; et Salmanticenses ac Viva vocant etiam satis probabile dicentes quod, sicut cessante fine in communi, cessat lex pro omnibus; ita, cessante fine in particulari, cessat lex in particulari; cum æque in ambobus casibus lex reddatur inutilis. Et quemadmodum cessante fine in uno tempore, cessat lex pro illo, licet non cesset pro alio tempore; ita, cessante fine in uno casu, cessat lex pro eo, licet non pro aliis. Et ideo dicunt communiter admitti legem fraternæ correctionis non obligare ubi non speratur fructus. — Et ut hæc sententia locum habeat, semper sic intelligenda est, dummodo certe in illo casu nullum subsit periculum hallucinationis, quod quidem semper inest in casu allato a S. Thoma, fornicationis nempe, de qua duntaxat loquitur loco citato.* Homo Apost., Tract. II, n. 69.

His tamen non obstantibus, ait idem Sanctus in *Opus Mor.*, l. I, n. 199, *magis mihi arridet prior sententia, eo quod fere nunquam communiter loquendo in particulari cessat omnino periculum hallucinationis.*

Articulus 3. — De privilegio [1] et consuetudine.

Q. 1. *Quid est privilegium?*

R. Privilegium (sic dictum quasi *privata lex*, vel *privans lege*) definitur : *Lex privata speciale aliquod alicui concedens beneficium.* — Appellatur *lex privata*, non quidem respectu personæ privilegiatæ, cui nulla imponitur lex, imo gratia confertur; sed respectu communitatis, cui imponitur obligatio non impediendi privilegii usum. Ex quo sequitur privilegium non concedi, nisi ab eo qui legem condit. Item acquiritur consuetudine legitime præscripta, cum hæc vim legis obtineat.

Differt autem privilegium a licentia; quia hæc conceditur tantum ad determinatos actus, et singularibus personis.

Privilegium est interpretandum eo modo ut non sit inutile privilegiato; cum sit gratia. Quod si interpretatio prohibeatur, id intelligitur de sola juridica et authentica; vel de ea quæ fit ex professo : non vero de doctrinali, quæ interdum necessaria est. — Est porro regula generalis privilegium large accipiendum esse, maxime si sit reale, vel insertum in corpore juris ob illius perpetuitatem [2].

Item ut privilegium deroget juri communi, non requiritur clausula derogatoria; præsumitur enim Princeps scire leges communes. Aliter esset si sit contra peculiarem consuetudinem, vel etiam legem municipalem, de qua nulla mentio fiat.

Q. 2. *Quomodo dividitur privilegium?*

R. Tripliciter præcipue dividitur privilegium : 1. in *reale* et *personale;* 2. in *gratiosum* et *remuneratorium;* 3. in *favorabile* et *odiosum.*

[1] Fusius de privilegiis S. Alphonsus, *Opus Mor.*, l. 1, App., n; et *Homo Apost.*, Tract. xx, nn. 18, etc., nempe Ecclesiasticorum, Episcoporum ac Regularium. — Privilegia nonnulli damnant, attamen extra æquitatem; etsi enim privatis concedantur, semper in publicum bonum cedunt, ubi rite tributa sint; cum ideo plurimum alliciantur homines ad præclara intentanda : quod quidem ad communem utilitatem inservit.

[2] Ex *Cap. Olim* 6 *de verb. signif.* Et *ex Lege ult. ff. de Const. Princip.*

1. Privilegium reale est quod directe et immediate conceditur alicui rei, v. g., loco, dignitati, muneri, statui. Hoc transit ad heredes et successores in eadem re; cum rei ipsi privilegium inhæreat. Sed qui illud habent nequeunt eodem uti extra territorium concedentis, quia censetur locale.

Personale vero est quod conceditur immediate personæ ratione sui ipsius, v. g., ob scientiam, sanctitatem, etc. Hoc exstinguitur cum eadem persona : et qui illud habent possunt eodem uti in quocumque loco; quia personam afficit, eamque sequitur quocumque pergat.

Privilegium censetur personale si exprimatur nomen personæ cui conceditur : v. g., *concedimus Francisco Archiepiscopo Taurinensi*. Si autem sola exprimatur dignitas : *Concedimus Archiepiscopo Taurinensi*, erit reale. In dubio si odiosum, habetur uti personale; secus, uti reale. Ratio quia *odia sunt restringenda, favores ampliandi*.

2. Privilegium gratiosum datur gratis, nempe sine ratione sive privilegiati, sive aliorum. Hoc sine causâ revocare licet.

Remuneratorium, e contrario, illud est quod alicui conceditur ratione meritorum ipsius, vel alterius. Hoc revocari non potest, nisi ex justa et gravi causa, atque cum ablati privilegii compensatione; nam erat quasi merces laboris.

3. Privilegium favorabile est quod privilegiato confert commodum, et nemini affert incommodum : tale est privilegium vescendi carnibus in Quadragesima. Hoc semper est ampla interpretatione explanandum; quia *beneficium Principis late accipiendum est* [1].

Odiosum vero est illud quod uni confert commodum, alteri præjudicium. Dicitur *odiosum* respectu aliorum : talis est, v. g., exemptio a solvendis tributis, quæ gravant alios. Et ideo semper est strictæ interpretationis, quia *odia sunt restringenda* [2].

[1] *C.* VIII, *de privil.*

[2] Aliæ sunt privilegiorum species. — Sic est privilegium *contra jus*, si juri communi derogat; et *præter jus*, si ejus actus a jure non attendatur. — Est privilegium *motu proprio* datum, et ita censetur si proferat illam

Q. 3. *Quot modis privilegium amittitur?*

Sex modis privilegium amitti potest :

1. Lapsu temporis præscripti : aut cessante causa propter quam fuit concessum : aut non servata conditione sub qua fuit concessum. Nam privilegium non durat ultra intentionem concedentis ; atqui concedens noluit privilegium tribuere, nisi ad tale tempus et sub tali causa et cum tali causa et cum tali conditione. Ergo, etc.

2. Per voluntariam et liberam renunciationem factam a privilegiato et acceptatam a privilegiante. Quia *liberum est unicuique juri suo renunciare* [1], si hoc jus favorabile proxime non respiciat bonum communitatis [2].

3. Per non usum spatio temporis ad præscriptionem sufficienti, si privilegium sit odiosum, *et se obtulerit occasio illo utendi;* quia in hoc casu censetur adesse tacita illius renunciato [3]. Si non sit odiosum, non amittitur per præscriptionem ; quia nemo est qui habeat jus querelam de eo movendi.

Diximus *et se obtulerit occasio illo utendi;* nam secus privilegium non amittitur. Sic qui usus non est privilegio ducendi aquam de fundo alieno in fundum proprium, quia fons exaruit, privilegium amisisse dici non poterit [4].

4. Per usum privilegio formaliter contrarium, si privilegium sit odiosum, ob præsumptam nempe privilegii renunciationem. Sic qui habet privilegium non solvendi decimas, et eas tamen solvit scienter et libere, privilegium amittit [5].

Si vero non sit odiosum, illud non amittitur ob contrariam rationem. Sic qui habet privilegium non jejunandi tempore Quadragesimæ, et tamen jejunat, privilegium suum non

clausulam ; secus censetur datum *ad instantiam.* — Est privilegium *ad instar*, si quæ uni sunt concessa, alteri communicentur accessorie ; atque *pariformiter*, si quæ uni data sunt, alteri communicentur æque principaliter. Illud exstinguitur, minuitur, augetur prout exstinguitur, minuitur vel augetur privilegium principalis ; non item istud, quod non dependet ab alio, etc.]

[1] Cap. VI, de priv., l. 29, Cod. de pact.

[2] Cap. VIII, de const. ; cap. XXII, de præb., arg. l. 47, ff. de re judicata.

[3] Cap. VIII, de priv. — [4] L. XXXIV, Unus ex sociis, § ult.

[5] Arg. cap. Cum accessissent, VIII de const.

amittit; quia jejunare præsumitur tantum ex devotione, non vero ex voluntate privilegio renunciandi [1].

5. Per abusum; quia privilegium meretur amittere qui eo abutitur. Ad id tamen requiritur sententia declaratoria, nisi privilegium datum sit sub conditione illud ipso facto amittendi per abusum [2].

6. Denique per revocationem concedentis aut ejus successoris privilegiato significatam. — Porro privilegium regulariter intelligitur revocatum per novam legem, quamvis non adsit clausula revocatoria, quando aliter non potest nova lex suum effectum sortiri; neque enim dici debet conditam fuisse legem inutilem.

Ad revocationem autem ordinarie sufficit clausula generalis : *non obstantibus privilegiis,* nisi sint justitiæ, vel qualificata, vel inserta in jure. Si vero dicatur : *Ex certa scientia, ex motu proprio, de plenitudine potestatis,* vel si certo constet de mente legislatoris, tunc revocatur quodcumque privilegium, exceptis onerosis [3].

Q. 4. *An privilegium exspiret morte concedentis?*

Nota. Distinguendum est rescriptum gratiæ, quod nempe continet gratiæ alicujus elargitionem : v. g., absolvendi, dispensandi, recipiendi Ordines extra tempora. Et rescriptum justitiæ, quod nempe respicit justitiæ administrationem : v. g., appellandi ab aliqua sententia, jurisdictionem in tali re, vel persona exercendi.

Item in rescriptis gratiæ distinguenda est gratia facta a gratia facienda. *Gratia facta* dicitur quando delegatus habetur ut merus exsecutor. *Gratia facienda* dicitur quando conceditur facultas dispensandi, et relinquitur arbitrio ipsiusmet delegati. — His positis,

R. Rescriptum gratiæ factæ non exspirat morte concedentis, hoc ipso quod gratia jam facta sit. — Rescriptum vero justitiæ et gratiæ faciendæ exspirat utique [4], si res adhuc sit

[1] Arg. l. 2, ff. de via publ. — [2] Cap. xxiv, de priv.

[3] Cap. 1, de const. in 6.—*Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. xx, nn. 11 et seqq.

[4] *Si cui* 36, *de præb.* in 6. — Hoc tamen non currit de gratiis obtentis a Majori Pœnitentiario vel a Legatis Apostolicis, quæ morte Papæ non

integra, id est si delegatus jurisdictione sibi concessa nondum uti cœpit [1].

Privilegium sub clausula *donec voluero,* alii dicunt exspirare morte concedentis ad modum dispensationis ; quia voluntas morte finitur. Alii probabiliter negant; quia privilegium utpote favorabile (cujusmodi non est dispensatio utpote vulnus legis) ut exstinguatur, debet concurrrere actus positivus; cum per se favores sint ampliandi.

Certum tradit cl. Alasia, *nostris in regionibus* (in regno Pedemontano) *usu et praxi receptum esse omnia officia et gratias quæ alicui conceduntur a Principe, durante ipsius beneplacito, per illius obitum non exstingui.*

Q. *Quid est consuetudo?*

R. Consuetudo est *jus quoddam populi actibus uniformibus, diuturnis ac liberis inductum.* Obligat in conscientia, si debitis fulciatur conditionibus. Constat *tum* ex utroque jure, ubi pluribus in locis hoc manifestissime traditur [2]; *tum* ex ratione, nam, consuetudine semel inducta, lex non amplius confert ad bonum publicum : *Tunc manifestatur,* ait Angelicus, *quod lex ulterius non sit utilis, sicut manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur* [3].

Consuetudo alia est universalis, quæ in toto Regno, vel in tota Ecclesia viget; alia particularis, quæ non viget nisi in aliqua parte, v. g., in Provincia vel Diœcesi. — Item alia dicitur juxta legem, alia præter legem, alia contra legem : 1ª legi conformis est, et eam magis explicat : 2ª inducit novum jus, quod antea non exsistebat : 3ª abrogat legem ipsam jam latam.

Q. 6. *Quid requiritur ut consuetudo vim legis habeat?*

R. Quinque communiter requiruntur ut consuetudo fiat lex :

exspirant, ex *C. Clem. II, de elect.,* § *Eo tamen ;* et *Cap. Legatos,* 2, *de off. Leg.* in 6.

[1] C. si cui nulla, 36, de præb. in 6.

[2] *Cap. In his, D. XI ;* et *Cap. Illa, D.; Cap. Cum delat. de consuet. et tot. tit. — L. de quibus ff. de Legibus;* et *L. præses, C. Quæ sit longa consuet.*

[3] 1. 2, q. 97, a. 3. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, nn. 107 et seqq.

1. Ut non introducatur a persona particulari, sed a majori parte communitatis; alioquin novæ leges novis continuo locum darent, cum privatum instabilem reddat mala sua cupiditas. Non tamen ut omnes omnino e communitate eam inducant necesse est; ab omnibus enim moraliter factum censetur quod fit a parte majori.

2. Ut sit rationalis, non quidem in eo sensu quod non sit peccaminosa; nam ordinarie peccant qui eam primitus inducunt. Sed eo sensu quod sit de materia quæ possit per legem humanam imperari. Hinc non datur consuetudo *neque* contra legem naturalem; hæc enim respicit honestatem, quæ impræscriptibilis est. *Neque* contra legem divinam, quam voluit Christus perduraturam ad mundi finem independenter a populo. Unde ea datur tantum contra humanam.

Hic autem animadvertimus in consuetudine non requiri bonam fidem; nam etiam *peccando* consuetudo potest induci, ut merito docet Antoine; fortior enim vis legitimæ consuetudinis in eo est, ut lex passim non servetur, quando occurrit servanda[1].

3. Requiritur tempus diuturnum *cum repetitis actibus continuatum*. — Dicimus : — 1. *cum repetitis actibus*, ut colligatur populi consensio. Tales autem actus oportet ut sint *liberi* ac *notorii* saltem notorietate facti; nam consuetudo cum vim legis habeat, non minus quam lex debet esse voluntaria et promulgata : — 2. *continuatum;* nam si interrumpatur etiam per actum unicum a majori parte communitatis, vel si interim princeps reclamet et puniat consuetudinis introductores, consuetudo illa minime præscribet. Nomine autem *actuum* hic intelligimus etiam actus negativos, seu omissiones contingentes eo tempore quo lex suam urgeret obligationem[2].

[1] Triplicem in consuetudine veluti temporis statum distinguunt Salmanticenses : *initium*, *progressum* et *finem*. Initio introducentes consuetudinem contra legem omnes peccant; quia adhuc obtinet lex. In progressu non peccant qui ea jam a majoribus inducta utuntur bona fide, sed adhuc possunt a Principe puniri; quia nondum ea est legitimata. In fine neque peccant, neque amplius puniri possunt; cum jam sit vera lex.

[2] Hoc modo cessavit obligatio audiendi Missam Parochialem in die festo; quia nempe a fidelibus omissa est eo tempore quo vigebat.

4. Requiritur intentio se obligandi, vel consuetudinem introducendi. Quapropter nulla evadit consuetudo si populus aut major ejusdem pars aliquid, v. g., ex devotione peragat. — Intentio vero se obligandi cognoscitur ex circumstantiis, nempe *si* consuetudo constanter observetur, *si* observetur etiam cum incommodo satis gravi, *si* ita sentiant homines pii [1].

5. Denique requiritur consensus Principis personalis vel legalis; quia lex prodit a superiore, ideoque non sine illius consensu [2].

Princeps consentit personaliter cum *vel* per se et immediate consentit ut inducatur consuetudo obligatoria, *vel* eam tacite aut expresse approbat, *vel* illi non resistit; scire enim debet eam passim introduci ubique : unde continuo ipsi invigilandum est, si velit, ut sua lex firma exsistat. — Consentit legaliter, quando ipse aut ejus prædecessores leges *vel* tulerint *vel* receperint, quibus approbantur consuetudines rationabiles atque legitime præscriptæ.

Q. 7. *Quantum temporis requiritur ut consuetudo obtineat?*

R. Vel consuetudo inducitur via conniventiæ, legislatore nempe sciente et connivente : quod evenit quando legislator scit legem non recipi, et dissimulat, cum possit facile urgere observantiam. Vel inducitur ordinaria via præscriptionis, legislatore ignorante.

Si 1, docet Benedictus XIV *nullum temporis spatium esse necessarium. Tunc quippe post paucos actus a superiore toleratos præsumitur quod idem per hanc ipsam conniventiam suam legem tacite revocet; nolitque eam obstringere communitatem, cui displicet* [3].

Si 2, *alii* dicunt hoc relinquendum esse arbitrio prudentum, qui juxta repetitionem actuum negotiorumque qualitatem pronunciabunt. *Alii* decem annos sufficere docent

[1] In dubio an consuetudo sit ex obligatione necne, sub gravi an sub levi, ad culpam an ad pœnam tantum, benignior pars erit tenenda; nam quisque censetur minus quoad potest se obligare.

[2] S. Thomas, 1, 2, q. 97, a. 3.

[3] De Syn. Dioec., l. XIII, c. 5.

contra leges civiles; quia hoc tempus in jure dicitur longum[1]. Sed contra leges ecclesiasticas requirunt 40 annos; quia hoc tempus necessarium est ad præscribendum contra Ecclesiam[2]. — *Alii* demum plures, cum Ferraris, Lessio, Lugo, Navarro et Sa (in quorum sententiam evidenter inclinat laudatus Pontifex), rationabiliter dicunt sufficere 10 annos pro utraque lege; cum nulla in jure habeatur facta legis distinctio, et textus contrarii loquantur tantummodo de juribus, ac bonis Ecclesiæ immobilibus[3].

Q. 8. *Quot sunt effectus consuetudinis legitime inductæ?*

R. Effectus consuetudinis sunt tres : — 1. *legem dubiam interpretari ;* quia consuetudo merito appellatur, et est *optima legum interpres ;* — 2. *legem veterem abrogare ;* — 3. *legem novam inducere ;* consuetudo enim vi legis potitur. Ita omnes cum Angelico[4].

Q. 9. *An consuetudo possit abrogari per subsequentem legem?*

R. Affirmative : consuetudo potest abrogari per sequentem legem ; consuetudo enim suam habet vim obligandi ab ipsa Principis auctoritate ; ergo eadem auctoritate poterit illam amittere.

Commune tamen est non abrogari consuetudinem particularem ob generalem legem contrariam, nisi recte præsumatur Princeps eam nosse saltem confuse, et voluisse eam abrogare. — Hinc particularis consuetudo unius Provinciæ non abrogatur per legem generalem totius Ecclesiæ vel Regni, nisi in lege illa fiat specialis ejusdem mentio, vel per clausulam generalem dicatur : *Non obstante quacumque consuetudine.* Aliter præsumitur Princeps ignorare eam consuetudinem particularem, et ideo eamdem abrogare noluisse. — Excipiunt Salmanticenses leges ab Episcopis sanctas ; cum Episcopi præsumantur omnium consuetudinum contrariarum habere notitiam.

Ex adverso, quia consuetudines universales præsumuntur

[1] L. ult., C. de præscript.

[2] C. de Quarta ; et Cap. ad Aures de præscript.

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. 1, n. 139 ; *Homo Apost.*, Tr. II, n. 11.

[4] 1, 2, q. 97, a. 3.

Principi esse notæ, eo ipso abrogari dicendæ erunt quod Princeps fert legem contrariam, etsi desit clausula generalis derogatoria.

Consuetudo autem immemorialis, cum majorem habeat vim, non revocatur, si ea non exprimatur in lege, ut S. C. declaravit[1].

Q. 10. *An expediat inductas consuetudines evellere?*

R. Si consuetudo sit contra fidem ac mores, utique curandum ut quoad potest cito evellatur; cum nulla dari possit hac de re legitima præscriptio. Imo non tam esset consuetudo quam corruptela.

Item præstat ut evellatur quæ inutilis est atque minus ad pietatem fovendam conducit; cum Superioris esse debeat bonum subditorum curare[2]. Hic tamen magna prudentia opus est, et habenda ratio temporis, loci ac personarum; nam non raro, uti observat Augustinus[3], *ipsa mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat* (R). — Oportet nempe ut neque desides simus, neque plus æquo solliciti. Quod si cujusmodi sunt superiores, ejusmodi plerumque esse solet et populus, hoc maxime nostrum esse debet ut operum nostrorum exemplo subditos amoveamus a malo, firmemus in bonum, atque ad meliora pertrahamus.

Si tandem consuetudines sunt laudabiles, quam maxime fovendæ sunt, uti patet; *si* tamen *aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sint*[4].

Q. 11. *Quid circa desuetudinem speciatim notandum est?*

R. Duo sunt notanda præcipua quoad desuetudinem: unum respicit conditiones necessarias, alterum effectus inde provenientes.

[1] Fagnanus, in cap. Ad hæc, n. 34, de rel. domib.

[2] Nonnullæ *reprobatæ* consuetudines, vid. *tum* penes Zamboni, *Collectio declarationum C. Concilii*, V° *Consuetudo; tum* penes Alasia, *De Legibus diss.* V, c. II, a. 2, qui eas refert, prout ab Ubaldo Giraldi; *tum* penes Filalete, *Prolegomeni di Teologia Canonico-Morale.*

[3] Ep. 2, ad Jan., c. V.

[4] S. Augustinus, *Epist.* 55, *ad Januar.*, c. XIX.

Quæ quidem omnia maxime Parochi notare debent: vid. etiam dicenda Tractatu sequenti, ubi erit *de moribus Parochorum.*

1. Desuetudinis conditiones sunt ut ea sit tum rationabilis, nimirum ut non sit contra jus divinum; tum legitime præscripta, ut habetur *Cap. Licet de consuetudine.*

2. Effectus desuetudinis est legi derogare, etiamsi in lege apposita sit clausula : *Non obstante quacumque consuetudine.* Etenim talis clausula præteritas respicit consuetudines, non vero futuras[1].

Sed notandum est quod ut desuetudo legi deroget non sufficit intentio legem transgrediendi; sed expresse intentio requiritur legem delendi. Nihilominus si lex diu bona fide, nempe ex legis ignorantia non observetur, ait Layman cum Suarez, Azorio, Glossa, etc., quod decennio ipsa præscribitur, etiam ignorante Principe; præsumitur enim Princeps, qui positive non obstat, approbare quemlibet usum qui legitime præscriptus est.

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. II, nn. 80 et seqq. Quod si revera lex intelligat derogare etiam consuetudini futuræ, id intelligitur de illa quæ contraria foret legi divinæ naturali vel positivæ, ait idem Alphonsus in Libro *Il Confessore diretto per le confessioni delle genti di campagna*, c. II, n. 27.

APPENDIX.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

Sex numerantur Ecclesiæ præcepta, quæ hisce versiculis includuntur :

Festa colas præsens Sacro; Jejunia serves;
Annua sit Confessio; sit Communio Pascha;
Solvantur Decimæ [1]; vetito ne tempore nubas.

Hic agemus tantum de 1, 2 et 5. — De 3 erit in Tractatu de *Pœnitentia;* de 4 in Tractatu de *Eucharistia;* de 6 in Tractatu de *Matrimonio.*

CAPUT PRIMUM.

De primo Ecclesiæ præcepto,

De auditione Missæ diebus Festis [2].

Articulus 1. — De hujus præcepti subjecto.

Q. 1. *Quosnam obligat præceptum Missam audiendi Festo die?*

R. Omnes fideles rationis usum habentes, legitime non impediti, cujuscumque sint status, ætatis et conditionis, etiam Sacerdotes non celebrantes, generali illo præcepto sub gravi ligantur. Id probat universalis Ecclesiæ praxis et sensus, atque juris præscriptio [3].

Q. 2. *An surdi et cæci teneantur præcepto Missæ in Festo?*

R. Qui sunt cæci simul et surdi hoc præcepto non tenentur; quia in hoc casu eorum præsentia esset physica tantum et materialis.

Qui vero sunt cæci, aut surdi tantummodo utique tenentur; quia Sacrificio moraliter præsentes esse possunt, illi

[1] Non est apud Gallias obligatio decimas solvendi. (*Not. edit.*)

[2] Hoc præceptum antiquissimum est, ac illius meminit sæculo secundo S. Justinus, martyr, *Apolog.*, n. 67.

[3] Can. 62 et 64, de cons. dist. I.

quidem *audiendo*, isti autem *videndo* Sacerdotem sacrificantem, vel saltem (si non possunt Sacerdotem videre ob multitudinem) multitudini Missam audienti se conjungendo. Ideo possunt utrique Missæ interesse pie ac devote.—Idem valet de surdo-mutis, cum videant.

Articulus 2. — De præsentia et loco ad Missæ auditionem.

Q. 1. *Quænam præsentia ad Missæ auditionem requiritur?*

R. Talis requiritur præsentia ad Missæ auditionem quæ sufficiat ut quis *Sacrificio interesse* et cum aliis audientibus moraliter conjungi dicatur : ita Theologi communiter. Et sane hæc est actio moralis.

Hinc 1. *commune* est eum satisfacere qui Missam audit in choro post altare vel post templi fenestras altare respicientes. Imo et post parietem sive columnas, vel per fenestram quæ fert in templum (etiamsi Sacerdos celebrans non conspiciatur) : dummodo moralis cum aliis unio ex communi hominum judicio censeatur adesse.

2. Item commune est et illos satisfacere qui ad breve tempus recedunt ab Ecclesia ut sumant vinum, thus, etc., vel ut pulsent campanas; cum talis recessus ordinetur ad sacrificium.

3. Docent etiam non improbabiliter *tum* illum satisfacere qui Missam audit ex fenestra domus, licet via intermediet, modo prospiciatur altare, et parva sit distantia, ut censeatur adhuc moraliter assistere; *tum* illum qui in magna Basilica in aliqua capella distantissima moratur, si possit celebrantem respicere et videre quid agat [1].

Q. 2. *In quanam Ecclesia Missa audienda est ad satisfaciendum?*

R. In qualibet Ecclesia publica, etiamsi non sit parochialis, Missa ad satisfaciendum præcepto audiri potest, prout hodie certum est.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 312, etc. Et *Homo Apost.*, Tr. VI, n. 35.

Integrum hodie, ait immortalis gloriæ Pontifex Benedictus XIV, *omnibus esse in qualibet Ecclesia, modo non sit capella seu oratorium privatum, sacris mysteriis interesse (quia contraria consuetudine in toto orbe recepta derogatum est præcepto audiendi Missam parochialem) docent Silvester, Navarrus, Trullenchus, Barbosa : addentes insuper non posse hodie Episcopum præcipere suis subditis ut se sistant Missæ parochiali; quia non potest delere consuetudinem quæ, cum viget in toto orbe, jam induit naturam juris communis... Enim vero non præcepto adigendam, sed hortationibus ad id alliciendam plebem statuit Tridentinum, sess. XXII, in Decreto* de observandis et evitandis *in celebratione Missæ*[1].

Hac de re hæc habet Synodus Novariensis : « Dominicis « ceterisque Festis diebus unam tantum Missam in Oratoriis « campestribus ab Ecclesia Parochiali valde dissitis cele- « brari permittimus circa ortum solis. In reliquis autem « Ecclesiis Diœcesis præcipue Confraternitatum Sacra fiant « multo ante vel post Missam Parochialem, ita tamen ut ubi « plures sunt Sacerdotes communis commodi ratio habea- « tur, prout Parochus censuerit.

« Sed ut id omne amoveatur quo populus a frequentanda « Parochiali Missa abduceretur, volumus atque edicimus « ut, dato ejusdem primo signo, nemo sive in Parochiali, sive « in aliis Ecclesiis aut Oratoriis (prævio præsertim cam- « panæ signo) Sacrum faciat donec absoluta sit Parochialis « Missa[2]. »

Q. 3. *An præcepto satisfaciat Missam audiens in Oratorio privato?*

R. Ex Brevibus concessionis habetur non satisfacere præ-

[1] De Sac. Miss., *App.*, 12.—Il. v. quæ habet *Notificationibus*, XLIV et CV. Quod clarius tuetur idem Summus Pontifex, *De Synodo Diœc.*, l. XI, c. XIV.

Cum plurimum conveniat ut populus Missæ Parochiali assistat, tum ut oves suum agnoscant pastorem, tum ut verbum Dei audiant, unum adhuc poterit Episcopus, uti declaravit S. Congregatio 25 maii 1552, disponere *ut diebus festis Missæ celebrari non debeant in aliis Ecclesiis, nisi celebrata Missa in Ecclesia parochiali.*

[2] *De Sacrif. Missæ*, p. 102.

cepto qui Missam audiunt in Oratoriis privatis, nisi vel sint domini aut eorum conjuncti, qui habitent in eadem domo eorumque expensis vivant; vel sint servi, qui a dominis alantur, et quidem familiares necessarii. Imo et pro istis festa principaliora [1] excipiuntur, nisi concessio facta sit causa infirmitatis.

Non tamen ut privata Oratoria sunt habenda :

1. Oratoria benedicta et designata ad usus sacros, licet erecta in domibus privatis, si tamen ingressus pateat etiam a via publica.

2. Oratoria erecta in seminariis, conservatoriis, hospitalibus, et domibus religiosorum; sic enim habet praxis; nec sunt privatæ domus.

3. Oratoria erecta in palatiis Episcoporum ac Cardinalium ex S. Congregat. Imo Episcopi possunt celebrare vel celebrare facere, se præsentibus, in omnibus domibus (etiam extra Diœcesim) ubi reperiuntur causa visitationis, aut itineris, aut moræ extra Diœcesim a jure vel a S. Sede ob aliquam causam peculiarem permissæ. Ita Bulla *Apostolici muneris* Innocentii XIII confirmata a Benedicto XIII [2].

Articulus 3. — De modo quo Missa est audienda.

Q. 1. *Quomodo Missa audienda est?*

R. Ad satisfaciendum præcepto Missa ab uno Sacerdote, integra, atque uti actio sacra audienda est :

Diximus 1. *ab uno Sacerdote.* Id patet ex eo quod ab In-

[1] Festa hæc principaliora ex S. R. C. 17 nov. 1607 sunt Pascha, Resurrectio, Feria V in Cœna Domini, Ascensio, Pentecostes, Nativitas, Epiphania; Annuntiatio et Assumptio B. V.; Festum Apostolorum Petri et Pauli; et omnium Sanctorum.

Merito autem docent Pasqualigus, Gatticò et alii quod dominus tenetur pro se et suis uti privilegio Oratorii privati in festis, si non possit adire Ecclesiam, non quidem ex vi privilegii, quia privilegium liberum est uti tale, et nemo tenetur eo uti; sed ex vi præcepti, quod obligat ad Missam audiendam illos omnes qui illud sine gravi incommodo implere valent.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 318, et seqq.: it. *Homo Apost.* Tr. VI, nn. 37 et seqq. — *Vid.* etiam de Bonis, *De Oratoriis publicis et privatis, Mediol.*, 1761.

nocentio XI diris devota sit illa n. 53 propositio : *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis Sacerdotibus audit.* Neque etiam (in longe probabiliori sententia) satisfaceret is qui duas Missæ medietates successive a duobus Sacerdotibus audiret, si nempe ab uno audiat usque ad consecrationem inclusive, ab alio reliquam partem; nam Ecclesia præcipit auditionem Missæ, quæ sit unum et integrum sacrificium; atqui hoc non constituunt duæ duorum Sacerdotum medietates [1].

Diximus 2. *integra;* nam ab Ecclesia præcipitur auditio Missæ non quoad sacrificium tantum, sed quoad totam liturgiam : et talis est praxis fidelium. Hinc communius et probabilius docent : — 1. eum graviter peccare qui omittit Missæ initium ad Evangelium inclusive, licet non pauci velint eum tantum venialiter peccare, prout illam habent vel non habent uti partem notabilem [2]; — 2. graviter item eum peccare qui Missæ non interest tempore Consecrationis etiam unius speciei, licet reliquam audiat; quia illa est pars præcipua, et probabilius essentialis, Sacrificii. Idem dicendum de Communione Sacerdotis, quæ profecto vel pertinet ad Sacrificii naturam vel certe ad substantiale ejusdem complementum. Si vero quis omnia prætermitteret quæ Sacerdotis Communionem subsequuntur, est communé cum Suarez [3] quod non peccaret mortaliter, licet omiserit etiam

[1] Ceterum probabilis est sententia Layman, Navarri, Sa, Soti et aliorum, qui docent præcepto satisfieri si quis unam, v. g., Missam audiat ab uno Sacerdote usque ad Consecrationem exclusive; alteram vero ab altero a Consecratione usque ad finem. Nam jam audiret quod est de essentia Missæ ab uno Sacerdote. Conveniunt tamen quod ille qui duas sic dimidiatas Missas audiret nullo modo excusari posset a peccato saltem veniali ob quamdam inordinationem.

[2] Imo sunt qui censent non esse nisi veniale venire tantum ante Offertorium; aiunt enim sic fieri satis præcepti substantiæ, licet non omni modo.

[3] Ceterum qui intrat Ecclesiam post consecrationem ultimæ Missæ reliqua audire tenetur; nam satis adhuc est probabile (quamvis contrarium sit probabilius) essentiam Sacrificii in sola sumptione consistere : unde qui non potest certo tenetur saltem probabiliter præceptum implere. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. VI, n. 33.

omnia quæ præcedunt Epistolam, cum ad essèntiam non pertineat [1].

Diximus 3. *uti actio sacra*, nempe necessaria est intentio Missam audiendi uti actionem religiosam, ut sic dici possit actus humanus in ordine ad id quod præcipitur. Hinc qui ex mera curiositate Sacro interesset non faceret actum religiosum, neque proinde præceptum impleret. Cum tamen opus jam sufficienter præstetur, non requiritur intentio explicita, sed sufficit implicita.

Intentionem explicitam habere dicitur qui intendit audire Sacrum, vel præcise vult satisfacere præcepto Ecclesiæ de Missa audienda. Implicitam vero intentionem habent illi : — 1. qui templum petunt volentes implere officium Christiani; — 2. qui Missæ intersunt generatim tanquam rei sacræ ad cultum divinum pertinenti.

Q. 2. *An requiratur attentio in Missa audienda?*

R. Præter intentionem ex parte voluntatis in Missa audienda, requiritur etiam attentio ex parte intellectus ad validitatem. Ecclesia enim præcipit Missæ auditionem tanquam actum qui pertinet ad cultum divinum; atqui cultus divinus plus exigit certo quam solam præsentiam physicam et materialem.

Quare mortaliter peccare et præcepto non satisfacere dicendi sunt qui per notabile temporis spatium [2] *vel* voluntarie dormiunt, *vel* cum aliis fabulantur, *vel* penitus distracti imagines, picturas aliaque templi ornamenta perlustrant, *vel* sensibus abrepti sunt. Non tamen probabilius qui exstasim patiuntur, quia tunc adest attentio ad Deum perfectior, et libertas in exstasi non amittitur ex S. Thoma [3] : sane si in ea libertas animæ amitteretur, nihil mereretur homo in exstasi; sed si hoc esset verum, raptus non esset gratia singularis. Ita argumentatur Continuator Tournely.

[1] Hic autem notamus unicam Missam integram sufficere etiam Nativitatis die, cum nullibi aliter inveniatur præscriptum. Est unanimis sententia, ait Bouvier.

[2] Tempus notabile illud est quod correspondet parti notabili Missæ.

[3] 1, 2, q. 113, a. 3, ad 2.

Sed (quæres) *qualis attentio requiritur in Missa audienda?*

Duplex distingui debet attentio : interna una, externa altera. — *Interna* ea est qua quis advertit et animum applicat vel ad verba et actiones Sacerdotis ex fine bono; vel ad sensum et mysteria, quæ per actiones et verba significantur; vel ad Deum precibus ac meditatione adorandum, laudandum, colendum. — *Externa* vero attentio in eo consistit quod ille qui Sacrum audit non ponat actionem externam impedientem mentis suæ applicationem.

Jam vero certum est necessariam esse attentionem externam; cum illius defectus omnino impediat Missæ attendere humano modo. Hinc non satisfacit qui tempore Missæ scribit, pingit, vel legit libros profanos, imo etiam sacros, si sint historiarum, et legat vel sola eruditionis vel curiositatis vel studii causa. Item nec satisfacit qui per notabile tempus aut de re seria confabulatur, aut imagines attente considerat ut res artis, aut inscriptiones legit, aut scientias meditatur, aut dormit etiam involuntarie. Dormitans tamen interdum inter Sacrum satisfacit, aut saltem non graviter delinquit, modo advertat ad id quod fit, ita ut rationem sibi reddere possit quod reapse Sacro assistat, quamvis vexatus a somno non satis attendat ad significationem.

Quod vero pertinet ad internam *attentionem*, sententia communior probabilior et consulenda cum S. Thoma [1], Billuart, Elbel, Salmanticensibus aliisque recentioribus præsertim docet ipsam quoque requiri, saltem virtualem et confusam, ita nempe ut aliquo saltem modo advertatur quid fiat [2]. Nam licet Ecclesia directe non præcipiat actus internos, eos tamen præcipit indirecte, in quantum videlicet

[1] In 4, D. 15, q. 4, a. 2, q. 4.

[2] Unde sufficit una ex tribus supra descriptis; nam ita sufficienter applicatur mens ad divinum cultum; nec plerumque a rudibus perfecta applicatio attendi potest. — Item nec requiritur ulla oratio vocalis; nam assistentia religiosa etiam sine illa haberi potest. Attamen in praxi maxime rudibus suadendum est ut orationes aliquas recitent, imprimis orationes consuetas pro Missa, vel Rosarium, ne scilicet nimiis distractionibus exponantur.

actio interna necessaria est, ut actio illa externa bene et rite fiat, sive ut Missæ Sacrificium pio et religioso modo audiatur [1].

Ceterum ad levandum animum fidelium refert animadvertere :

1. Quod, ut dicatur quis præcepto de Missa audienda minime satisfecisse, requiritur non solum ut voluntarie se distrahat per notabile temporis spatium; sed etiam ut plene advertat se in Missa audienda distrahi, et tamen adhuc in illa mentis divagatione moretur. Si secus esset, sexcentis anxietatibus foret locus.

2. Quod satisfaciunt collectores eleemosynæ, cantores, musici, attollentes folles, etc., si aliquo modo attendere studeant. Ratio est quia tales actiones Sacrificio inserviunt, et ad Dei cultum referuntur [2].

Q. 3. *An præcepto satisfaciat ille qui Missæ tempore ad Confessionem se præparat, vel illam actu conficit?*

R. Ad illum quod pertinet qui Missæ tempore ad Confessionem se præparat, dicendus est per se loquendo sufficienter Missam audire; quia sufficienter adhuc potest piis illis actionibus intendere.

Quoad illum vero qui eo tempore persolvendæ confessioni per notabile intervallum incumbit, multi adhuc affirmant, dicentes quod per confessionem honoratur Deus. Nos tamen cum Collet, Lugo aliisque communiter negamus, quia tunc ne præstaretur quidem attentio externa. Aliunde fidelis confitens adesset ut reus, non vero ut offerens Sacrificium cum Sacerdote [3].

Excipiunt Lessius et Croix, si agatur de famulis, qui aliter

[1] Sunt tamen multi qui, cum Croix, Lessio, Medina, Suarez, etc., tradunt sufficere externam et moralem præsentiam cum generali intentione colendi Deum : quod minime judicatur a nobis improbabile, saltem extrinsece. Et Gury censet hanc sententiam parum discrepare a prima, cum etiam secunda hæc pium animi motum requirat.

[2] Sentit etiam probabilius Zaccaria et Croix Sacerdotem posse Missam alienam audire, dum ipse celebrat; quia dum celebrat, jam orat.

[3] Quod probat neque ipsum Sacerdotem qui Confessionem excipit Missam audire; quia adesset non uti auditor, sed uti judex.

non confiterentur; *tunc enim*, prout ipsi aiunt, *saltem præsumitur quod Ecclesia consentiat* [1].

Q. 4. *Quomodo dirigendus scrupulosus circa Missæ auditionem?*

R. En regulas ad dirigendum scrupulosum circa Missam:

1. Pœnitens ne sit anxie sollicitus circa intentionem; sufficit enim intentio implicita assistendi Missæ tanquam rei sacræ. Hanc autem habet quicumque templum petit volens acere officium hominis baptizati, vel quod faciunt alii fideles [2].

2. Ne item sit anxie sollicitus circa attentionem tam externam quam internam; utraque enim facillime obtinetur: — *Externa*, si modeste se gerat, et omittat quod est incompossibile cum attentione interna. — *Interna* autem juxta omnes habetur si quis externe ita se gerat ut possit rationem reddere eorum quæ in altari geruntur [3].

3. Caveat Confessarius ne scrupuloso permittat Sacrum aliud audire in eum finem, ut scrupulo suo satisfaciat de Missa jam audita. Sed eumdem certo satisfecisse, neque plus ab eo Ecclesiam requirere dicat; constat enim experientia istos ab angoribus minime liberari, etsi post secundam Missam audiant tertiam et quartam.

Articulus 4. — De causis excusantibus a Missæ auditione.

Q. 1. *Quænam sunt causæ ab auditione Missæ excusantes?*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, n. 314.

[2] Imo sufficit intentio Deum per Sacrificium honorandi, gratias eidem agendi, beneficia alia impetrandi, implendi Ecclesiæ præcepta in genere, satisfaciendi pro peccatis. — Imo sufficit, etiamsi non possit indicare ullam causam ob quam templum ingressus est, dummodo aperte non constet de causa mala.

[3] Hinc fatentur communiter hanc ordinarie stare posse cum distractione involuntaria; imo etiam cum voluntaria (nisi positive et plene quis advertat se distrahi et quidem ab attentione ad Missam et velit nihilominus se distrahere). Alioquin onus nimis grave fragilitati hominum imponeretur; cum ferme sit impossibile mentis nostræ volubilitatem ita cohibere ut unum opus valeamus perficere absque ulla vagatione.

R. Regula generalis est eum non teneri præcepto humano qui illud non potest implere sine gravi incommodo. Idem est, si adest contrarius ac legitimus usus. Dispensationem autem supponimus.

Hinc, citra dispensationem, ex communi æstimatione quatuor notantur causæ excusantes : impotentia, charitas, officium et consuetudo.

1. *Impotentia* tum physica, tum spiritualis, tum moralis ; Ecclesia enim, instar piæ matris, non vult filios suos cum gravi ipsorum detrimento obligare. — 1. Ex *impotentia physica* excusantur qui gravi morbo laborant, aut a morbo ipso convalescunt, quando prudenter timent *vel* grave damnum, *vel* notabilem moram ad convalescendum, *vel* gravamen capitis exeundo domo, *vel* virium lassitudinem. Et si dubitetur an tale damnum sit satis grave, standum erit judicio vel medici, vel Superioris, vel Parochi, vel Confessarii, vel alterius viri prudentis ; et etiam proprio, si quis prudenter valeat judicare. Quod si adhuc petito judicio dubium perduret, tunc valde probabile est piam matrem Ecclesiam in tali casu non obligare, ut dicunt Croix, Gobat, Lugo, Salmanticenses, etc. Et in tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem, tanto magis quia jam possidebat morbus ; — 2. excusantur ex impotentia *spirituali* excommunicati, interdicti, quibus proinde prohibetur Sacris interesse. Hi tamen si facile possunt, probabilius tenentur sub gravi curare ut absolvantur ; nam qui ad legem tenentur, tenentur et ad removendos legis exsequendæ obices, cum commode possunt, si maneant sub ejus influxu. Sane qui tenetur ad finem tenetur quoque ad media maxime faciliora ; — 3. ex *impotentia morali* excusantur qui timent notabile damnum, si domo exeant, tam in bonis honoris quam vitæ et fortunæ. Hinc probabiliter liberantur qui timent carcerari : item muliones, rhedarii, molitores, si grave damnum subituri sint.

Huc revocatur illa controversia, an scilicet amissio lucri notabilis et transitorii excuset a Sacro audiendo ? Contra multos multi probabiliter affirmant : et *quidem merito*, ait

Bouvier : *Alioquin dicendum foret legem Ecclesiæ cum magno obligare posse incommodo* [1].

Demum doctrina hæc convenit etiam *tum* uxori quæ ex accessu ad Ecclesiam timeret mariti indignationem ; *tum* famulis, quorum ministerium est communiter necessarium, et omitti non potest sine gravi incommodo dominorum : debent tamen hujusmodi servi procurare, si possunt, ut adsint Sacro cum aliquo incommodo, v. g., auferendo aliquid a somno, citius foras egrediendo ; *tum* demum qui notabiliter distant a templo, habita ratione loci, personæ ac temporis [2].

2. *Charitas :* sic excusatur qui nequit Missam audire quin deserat infirmum qui ab illo relictus gravem turbationem patiatur. Et hoc etiamsi adesset alius assistens ; sed infirmus putaret non sibi hujus assistentiam sufficere, et alias gravem pateretur tristitiam. — Item excusantur qui aliter non possunt impedire blasphemias, rixas, furta, etc., ut ait Elbel. — Item ii qui in incendio, exundatione, hostium vastatione, messis deperditione, etc., alios adjuvant. In concursu enim duarum legum potior vincere debet : at auditio Missæ est de præcepto Ecclesiæ, officium vero charitatis est de præcepto naturæ.

[1] *Vid.* Inst. Theol., t. V.—It. Lignori, *Homo Apost.*, Tract. VI, nn. 22 et 43.

[2] *Regulariter* (ait S. Alphonsus, *Homo Apost.*, Tr. VI, n. 41) *putant Suarez, Castropalaus, Filliucius, Salmanticenses, Trullene, Croix, Mazzota et alii excusare distantiam trium milliariorum, aut iter pedestre unius horæ cum quadrante ; et minus si plueret, aut ningeret, aut adesset alia causa excusans.*

Audiatur etiam Bouvier, qui l. supra cit. habet : *Habenda est ratio personarum, loci, temporis et consuetudinis ; spatium enim unius milliarii potest esse nimis molestum respectu nobilis puellæ, et pro nihilo reputatur a forti rusticana. Iter unius leucæ* (trium milliariorum) *non est grave pro plerisque dum tempus est serenum et via sicca ; est vero incommodum si gradiendum sit nocte, in nive, in aqua, in cœno, sub pluvia, aut frigore, etc. — Hæc igitur pensanda, et ex æquo et bono judicanda sunt. Sæpe rationes non absolute sufficiunt, et tamen personas ex bona fide agentes, si non* a toto, *saltem* a tanto, *id est a mortali peccato, excusant.*

3. *Officium* : sic excusantur *milites* in custodiis positi, vel si toto fere tempore matutino militaribus exercitiis, etiam sine causa, ab impiis ducibus occupentur ; *pastores* gregum ; *laborantes* in fusoriis, quando labor ante diem festum inceptus interrumpi nequi ; *matres, nutrices* et similes, quæ assistunt infantibus vel pueris, si eos domi relinquere non possint, et in templo quietos et sine aliorum perturbatione continere nequeant [1].

Audiatur Ægidius de Coninck : *Omnino consulendum parentibus ut pueros, statim ac rationis usus in iis elucet, assuescant sacra pie frequentare, etsi nondum ad id obligentur ; hoc enim christianam pietatem omnino decet. Quandiu tamen ita parvi sunt ut neque res divinas ullo modo apprehendere, neque in templo quieti decenterque contineri possint, præstat eos domi manere ; quia alios sæpe graviter turbant et iis qui ipsos ducunt impedimento sunt quominus orare possint.*

4. Denique *consuetudo*, usus nempe rationalis et sufficienter approbatus. Sic, v. g., quibusdam in locis usu receptum est ut excusentur viduæ tempore luctus (quod mensem non excedat, ex D. Carolo [2]). Et puerperæ per aliquod temporis spatium, non tamen ultra hebdomadas sex. — Illæ tamen personæ, quæ domo jam exeunt, non possunt his causis excusari, uti patet.

Q. 2. *Quid de mulieribus non habentibus vestes convenientes ?*

R. Mulieres quæ non habent vestes decentes juxta conditionem suam et statum, vel etiam non habentes famulam vel sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, bene excusantur a Sacro audiendo, si non possint eidem interesse vel summo mane vel in Ecclesia remota, quo populus minime concurrat. Ita docent Bouvier, Elbel, Mazzota, Salmanticenses et Suarez. Quod etiam communiter dicunt, cum

[1] Nisi huic providere possint sistendo ad januam ipsius Ecclesiæ, ut aliqui dicunt. Quidquid tamen sit, si id fieri non possit absque sacerdotis et adstantium perturbatione, omnino domi manendum est ; at curandum, quoad potest, ut aliæ atque aliæ substituantur mulieres, ne eædem semper cogantur a Missa atque Verbo Dei abesse. — [2] In Concil. Mediol.

Layman ac Tournely, de puella inhoneste prægnante. Ratio est : dum quis in eo statu est, in jure comparatur ei qui vinculis est alligatus [1], qui profecto Sacro non potest interesse.

Alii excusant etiam puellam, si una tantum esset Missa, et in ea proclamationes fiant illius nuptiarum. Sed hoc non potest admitti, nisi iis in locis ubi talis est usus; aut nisi forte puella magno rubore suffunderetur, quod in nostra sententia nonnisi raro potest evenire.

Q. 3. *An qui ab audienda Missa legitime excusatur alium religionis actum in compensationem elicere teneatur?*

R. Audiatur Bouvier : « Certum est eos ad nullum teneri « vi præcepti Ecclesiastici, quo Missæ assistentia præcipitur, « et nihil ultra.

« At, notat Billuart, cum ex præcepto naturali aliquando « divinis vacare debeamus, aliquam hujusmodi compensa- « tionem Deo præstare debent. Non tamen die dominica, « potius quam altera die; quia præceptum naturale non de- « terminat tempus. Qui ergo preces matutinas et serotinas « recitat, Missam infra hebdomadam audit loco dominicæ, « huic naturali præcepto plene satisfacit. »

CAPUT SECUNDUM.

De secundo Ecclesiæ præcepto,

De jejunio ecclesiastico.

Q. 1. *Quotuplex est jejunium?*

R. Bellarminus quadruplex jejunium distinguit :

Aliud *spirituale*, quod est abstinentia a peccatis, et obligat omnes semper, et pro semper. — Aliud *naturale*, quod est abstinentia a quocumque cibo ac potu, et obligat sanos in Eucharistiæ sumptione. — Aliud *morale*, quod est parcimonia in cibo et potu ad temperantiæ regulas. — Aliud *ecclesiasticum*, quod certis temporibus ab Eccl esia affixum est sub datis limitationibus (S).

[1] Ex L. eodem caussa, ff. ex qua lib. causis.

Q. 2. *An Ecclesia possit jejunia præscribere?*

R. Affirmative, Ecclesia potest præscribere jejunia. Est contra Lutheranos et Calvinistas; si enim id potuit Synagoga, nulla est ratio cur id Ecclesiæ nostræ denegetur. Et revera ea potestate semper usa est, et eam agnoverunt Patres atque fideles.

Præterea si jejunium sit res bona, et ad fines bonos conducens, poterit præcipi ab Ecclesia. Atqui tale est jejunium: *Res bona est*, cum illud Deus in veteri lege præscripserit, ac Christus in nova exemplo suo commendaverit: *Ad fines bonos conducit*, nam dæmones expellit, Deum placat, concupiscentias refrenat, etc. [1].

Imo jejunium, prout aliquam carnis mortificationem importat, *cadit in communi sub præcepto legis naturæ*, ut ait Angelicus [2]. Cum enim illud mirifice inserviat hominum bono, et Deus jejunio in nobis *vitia comprimat, mentem elevet, virtutem largiatur et præmia* [3]; ideo unusquisque ex naturali ratione tenetur tantum jejunio uti quantum sibi necessarium est ad prædictos effectus. Hinc merito Ecclesia temperat quidem, at non omnino jejunii legem abrogat, etsi non pauci ejus violatores notentur; neque ideo excusantur, quia multi sunt violatores: hic venit potius usurpandum illud Augustini: *Væ flumini humani moris.* — Huc facit illud:

Dum caro pinguescit, vitæ destructio crescit;
Dum caro macrescit, tentatio multa quiescit.

Q. 3. *Quot sunt jejunia ab Ecclesia præscripta?*

R. Jejunia Ecclesiastica nunc generatim usitata reducuntur:

1. Ad Quadragesimam, quæ est institutionis apostolicæ ad nos usque transmissa; nam in omnibus sæculis eam observatam videmus [4].

[1] Jer. 35; Matth. 27; Ps. 34. — *Vid.* S. Basilius, *Hom. de jejunio.*

[2] 2, 2, q. 147, a. 3.

[3] *Præf. Quadrag.*

[4] Testes: Canon Apostolorum 68; S. Hieronymus *ad Marcellam;* S. Leo M., *Serm.* 6, *de Quadrag.;* S. Ignatius *ad Philippens.;* S. Irenæus, *Ep. ad Victorem;* S. Athanasius, *Epist. ad Orthodoxos*, etc. Unde

2. Ad quatuor tempora, quæ pariter ab Apostolis initium sumere tradit Eusebius [1]. Ideo autem hæc tempora sunt instituta, *tum* ut pro acceptis beneficiis Deo agamus gratias; *tum* ut nostra crimina expiemus; *tum* ut novam gratiam efflagitemus; *tum* demum ut bonos altaris ministros impetremus.

3. Ad vigilias. Vigiliæ erant nocturni cœtus, quos primi christiani in Ecclesia habebant ante solemnem aliquam diem, in quibus et oratione et jejunio se ad solemnitatem præparabant. Justa de causa sublatis vigiliis [2], una excepta vigilia Nativitatis Domini, remanserunt jejunia in pervigilio quarumdam solemnitatum [3].

Q. 4. *Quosnam obligat jejunium Ecclesiæ?*

R. Lex jejunii generalis est lata ab Ecclesia absque ulla distinctione, ideo omnes obligat baptizatos rationis compotes, nisi speciali aliqua causa aut præscripta consuetudine eximantur. — Imo ita arcta est lex ista ut qui causam habent, v. g., ætatis, dispensati utique censeantur a parte jejunii, non a toto; adeo ut ipsis permissæ sint plures refectiones, sed non omnes cibi, nempe carnes [4].

si qua hac in re opponitur diversitas, est tantum circa accidentalia, v. g., quoad rigorem: sic alicubi nonnisi semel post biduum vel triduum sumebatur cibus: alicubi etiam, ut apud Græcos, Sabbatis non jejunabatur, sed una addebatur hebdomada. Unde non est dubitandum quod jejunium Paschale semper viguerit quadragenarium vel prope quadragenarium, non vero paucorum dierum, ut falso omnino nonnulli adstruunt.

[1] His. l. v, c. 23.

[2] Antiquæ vigiliæ aliis noviter inductis locum cessere; sed illæ erant ad pietatem fovendam: hæ ad solatium duntaxat insumuntur. Has porro suis temporibus inolescentes graviter insectabatur P. Segneri junior; sic enim fit ut tardius mane e lecto surgendo pluribus pietatis operibus valedicatur. — *Vid.* Muzzarelli, *Delle cause dei mali presenti, e del timore dei mali futuri, e suoi rimedii*, *Venezia*, 1836, p. 99 et seqq.

[3] *Vid.* Devoti, *Inst. Canon.*, t. II, l. II, tit. 6.

In aliquibus regionibus, uti in Regno Sabaudiæ, nonnullis suppressis festivitatibus, jejunium indictum fuit tempore Adventus, bis videlicet in hebdomada. — De *Adventu* et *Novendialibus* tunc temporis in usu videndus Benedictus XIV, *Notificatione* XI.

[4] Si tamen indultum est vescendi carnibus pro unica refectione, tunc dispensati a jejunio toties quoties carnibus vesci possunt, ut videre est in fine Vol., *App. secunda*, n. 4.

Hoc præceptum obligat sub gravi ; cum sit opus virtutis in suo genere grave. Hinc merito damnata est ab Alexandro VII hæc n. 23 propositio : *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat; puta quia non vult se subjicere præcepto* [1].

Q. 5. *Ad quid obligat jejunium Ecclesiæ?*

R. Ex præscriptione Ecclesiæ, ex sensu Doctorum atque fidelium jejunii Ecclesiastici præceptum obligat :

1. *Ad abstinentiam a carnibus*, et quandoque etiam a lacticiniis, ceterisque quæ semen et originem habent a carnibus, uti sunt caseus, lac, ova et similia.

2. *Ad unicam refectionem* per viginti quatuor horarum spatium : quæ quidem est primaria jejunii conditio. Sed admittitur, ex Ecclesiæ indulgentia et legitima consuetudine, vespertina collatiuncula.

3. *Ad certum refectionis tempus.* — Hæc sequens continet versiculus :

Quid, quoties, quando : tribus his jejunia servas:

Articulus 1. — De abstinentia a carnibus et lacticiniis.

Q. 1. *An convenienter sit præscripta in jejunio Ecclesiæ abstinentia a carne, ovis et lacticiniis ?*

R. Affirmative : abstinentia a carne, ovis et lacticiniis in jejunio conveniens est. *Jejunium*, ait S. Thomas, *est ab Ecclesia institutum ad reprimendas concupiscentias carnis; et ideo illos cibos Ecclesia jejunantibus interdicit qui et in comedendo maximam habent delectationem, et iterum maxime ad venerea provocant. Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra nascentium et respirantium, et quæ ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressilibus, et ova ex avibus. Quia enim hujusmodi magis conformantur humano corpori, plus delectant et magis conferunt ad humani corporis nutrimentum* [2].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 1004 et seqq.; *Homo Apost.*, Tr. XII, nn. 2 et seqq. — [2] 2, 2, q. 147, a. 8.

Hæc autem tum a carnibus, tum ab ovis et lacticiniis abstinentia antiquitate commendatur. Illius enim meminit inter alios sæculo IV S. Basilius [1], et sæculo VI S. Gregorius M. [2].

Q. 2. *Quorum animalium carnes in jejunio prohibentur?*

R. S. Thomas docet in jejunio prohiberi carnes omnium animalium in terra nascentium et respirantium.

Alii vero communiter dicunt ea animalia prohiberi quæ carnes, non pisces usu habentur. Ad quod discernendum non leve judicium est attendere an diu extra aquam vivant. Magis tamen inspicienda est æstimatio communis fidelium ac peritorum, et consuetudo legitima. Hinc cum nutriantur uti pisces, et vix sanguinem habeant et frigidum, communiter non censentur prohibitæ *locustæ*, *limacæ*, *testudines*, *cammari*, *cancri*, *ranæ* et *conchæ*. Idem dicatur de *lutris*, *castoribus*, *fibris*, et aliis quæ piscibus comparantur.

Ad aves vero quod attinet, licet aliquæ nutriantur in aquis, uti *fulices*, *anates feræ* (*canards sauvages*) et *corvi marini*, inter carnes tamen adnumerantur. — In dubio autem videndum an animal sit simile an dissimile iis quorum esus interdictus est, et an illius carnes humanum corpus validius nutriant. Et si adhuc res nequeat resolvi, ea ad Sedem Apostolicam est deferenda, ex Benedicto XIV [3].

Q. 3. *Quid sentiendum est de larido et sagimine?*

R. Cum communi tuemur laridum et sagimen veras esse carnes: quia vere de substantia carnis participant. Ideo iis non licet uti diebus esurialibus, salva consuetudine diversa, si alicubi vigeat.

Attamen quoad pauperes nimis dura videtur illorum sententia qui eos damnant qui, oleo carentes, frustulum sagiminis aut laridi adhibent ad herbas temperandas, si carentia esset per tempus notabile, v. g., per hebdomadam. Saltem

[1] Hom. de jejun. — [2] Relatus can. *Denique* 6. *D.* 4.

[3] *Vid. De Syn.*, l. XI, c. V. — Circa jejunium alia Opera hujus doctissimi Pontificis, præter illius Constitutiones, utiliter videri possunt.

De jejunio *quatuor temporum* agit *Notif.* IV. — *De jejunio Quadragesimæ Notificatione* XV. — De abstinentia *a carnibus*, ejusque dispensatione *Notificatione* XVI. — De abstinentia *ab ovis et lacticiniis*, eorumque relaxatione *Notificatione* L.

in tali necessitate probabiliorem censemus sententian Alensis, Elbel et Layman, qui laridum pauperibus permittunt.

Q. 4. *An dispensati ad carnes adhuc teneantur ad jejunium?*

R. Affirmative : dispensati ad carnes adhuc jejunare tenentur. Probatur ex præscriptione Benedicti XIV, Bulla *In Suprema* an. 1741 ; et clarius Bulla *Libentissime* an. 1745, cui quidem inserta est Epistola *Fraternitas,* data ad Archiepiscopum Compostellæ.

In hac autem Epistola Pontifex declaravit hæc quinque sub gravi observanda esse ab iis omnibus qui ad carnes edendas obtinuerint dispensationem : — 1. ut adhuc habeantur obstricti lege quæ unicam in die comestionem præcipit, et epularum vetat permixtionem ; — 2. ut nequeant carnibus uti in vespertina refectiuncula ; sed eos tantum cibos assumant et ea mensura quibus utuntur jejunantes probæ conscientiæ ; 3. ut horam jejunantibus præscriptam in comestione observent ; — 4. ut sciant epulas sibi licitas esse carnes, epulas autem interdictas esse pisces ; ideoque non posse et illas et istos in eadem comestione simul assumere et manducare. Pisces tamen iis non prohibentur qui habent tantum facultatem super ova et lacticinia ; — 5. ut præceptum de utroque epularum genere non permiscendo intelligatur extendi etiam ad dies dominicos Quadragesimæ, et ad ceteros pro jejunio designatos extra Quadragesimam. Verum hæc non urgent eos qui *Cruciatæ* diplomate gaudent [1].

Dispensati ad carnes communissimum est quod possunt comedere etiam carnes non salubres, nempe porcinas et similes ; ubi enim non fit restrictio, res late accipienda est [2].

[1] Est diploma S. Cruciatæ Bulla primitus 1509 a Julio II, ab aliis dein Pontificibus concessa Hispanis ob infidelium expugnationem. Hæc aliis justa de causa applicari solet.

Continet autem multa privilegia, indulta et gratias, ideo *Cruciata* dicta est ; cum non parum assimiletur iis gratiis, et indulgentiis, quas 1095 Urbanus II concessit militantibus pro recuperatione Terræ Sanctæ. — Hanc fusius exponunt Salmanticenses et Croix. Item Pavone in Op. *La luce fra le tenebre, Nap.*, 1838, *Dissert.* x.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract., XII, n. 8.

— Item addendum quod nempe dispensati ad carnes sunt dispensati eo ipso ad ova et lacticinia; quia cui conceditur plus, conceditur etiam minus in eodem genere, ut ait Billuart.

Q. 5. *An abstinentia a carnibus, ovis et lacticiniis graviter obliget?*

R. 1. Ad carnes quod attinet, certum est ex consuetudine et praxi fidelium, atque ex Pontificum decretis illarum abstinentiam obligare *sub gravi* omnes baptizatos ratione utentes, non solum in omnibus jejuniis, sed qualibet sexta feria et singulis sabbatis[1]. Excipitur ex privilegio Honorii III (pro iis qui *nec voto nec regulari observantia jejunio obstricti sunt*) Nativitas Domini, si in illis diebus contingat.

R. 2. Quoad ova et lacticinia distinguendum est : *vel* agitur de jejunio in Quadragesima; *vel* de jejunio extra Quadragesimam.

Si 1, certum est penes Doctores abstinentiam ab ovis et lacticiniis obligare sub gravi; tum quia ab Alexandro VII proscripta est hæc n. 32 propositio : *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget*[2]; tum quia etiam id expresse colligitur ex jure canonico[3].

Imo quamvis non defuerint docentes hanc obligationem non esse pro diebus dominicis in Quadragesima, attamen contrarium omnino tenendum. Nam in eodem jure absque ulla distinctione præcipitur abstinentia in diebus quadragesimalibus; atqui dies dominici in Quadragesima pertinent ad dies quadragesimales[4].

[1] Sabbatum in aliquibus regionibus dispensatum est, non certe tamen in Italia nostra : unde evellendus nonnullorum abusus, qui, sexta Feria legem servantes, eam Sabbati die floccifaciunt, quasi illud non sit ejusdem gravitatis, ejusdemque Matris præceptum firmum atque solemne. — *Vid.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. XI, c. 5.

[2] Vocabulum *obligat* hic communiter accipitur pro gravi obligatione; et sane agitur de re et objecto per se gravi.

[3] D. 4, c. denique.

[4] Quod firmatur magis ex Rescripto Benedicti XIV ad Archiepiscopum Compostellæ, ubi etiam illis dominicis prohibetur promiscuitas epularum. — Et id quidem congruentius; hoc enim jejunium ceteris solemnius est,

Si 2, sententia communis docet non vetari lacticinia et ova *de jure communi;* nam id nullibi expresse prohibitum invenitur. — Diximus *de jure communi;* quia contingere potest ut absit aliqua lex peculiaris vel peculiaris consuetudo pro peculiari Ecclesia ac regione : quo in casu est observanda sub gravi, cum materia gravis sit.

Ad Novariensem Diœcesim quod attinet, nulla est extra Quadragesimam talis consuetudo obligans vel lex. Imo in ipsa Quadragesima ibidem alicubi privilegium est, alicubi est consuetudo vescendi ovis et lacticiniis. Sunt tamen nonnulla loca in Diœcesi in quibus, adveniente Quadragesima, usus invaluit ut hæc consuetudo vescendi ovis et lacticiniis cohonestetur facultate prius petita a proprio superiore, Episcopo vel Parocho, qui semper eam ultro libenterque concedunt. Id porro præstat observari, saltem in signum subditantiæ.

Hac de re ait Episcopus Bouvier : *In Diœcesibus ubi quotannis Episcopus a prohibitione manducandi ova dispensare solet, si ex inadvertantia hanc dispensationem concedere negligeret, fideles ova manducantes juxta morem consuetum peccati mortalis accusare nollem ; tum quia dispensationem præsumere possent ; tum quia consuetudo legi derogans sat firma videtur, ut excuset* a tanto, *si non* a toto.

Quinam (quæres) *excusatur ab abstinentia a carnibus, ovis et lacticiniis?* R. Probabile nobis videtur, cum Croix, Salmanticensibus, Sanchez, etc., cum qui in longa inedia est per plures dies (ubi aliud haberi non possit quam panis) posse utique vesci non solum ovis et lacticiniis, verum etiam carnibus.

Idem affirmandum quoad ova et lacticinia de pauperibus, qui non possunt aliud sibi comparare ad alendum se et familias suas; lex enim humana nequit obligare cum gravi incommodo.

Docent nonnulli id esse tenendum etiam de iis qui per plures dies carerent piscibus. Hoc Roncalia probabilius as-

tum quia observatur ad imitationem Christi ; *tum* quia sic disponimur ad Redemptionis nostræ mysteria devote recolenda. Ita Angelicus, 2, 2, q. 147, a. 8. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XI, nn. 3 et seqq.

serit de illis qui piscibus sunt assueti; sed non de rusticis, qui pane et herbis, aut leguminibus ordinarie aluntur. Hi tamen probabiliter ab unica comestione eximuntur, eo quod tales cibi parum sustentent[1].

Articulus 2. — De unica refectione.

Q. 1. *Quandiu durare potest unica refectio in jejunio?*

R. Si quis refectionem notabiliter continuaret, jejunii legem procul dubio frangeret; quia Ecclesia unam quidem refectionem permittit, sed uni ex ordinariis circiter respondentem.

Quæ autem sit notabilis protractio, *alii* unam horam, *alii* duas, *alii* plus vel minus assignant. Verum res est resolvenda ex usu regionum et timoratorum judicio.

Non tamen contra jejunium faceret qui nimium comederet, sed tantum contra temperantiam; cum nullibi quantitatem ciborum in una refectione Ecclesia taxaverit.

Q. 2. *An liceat refectionem interrumpere sine læsione jejunii?*

R. Si justa adest causa interrumpendi, certum est interruptionem jejunium non violare; quia tunc nova refectio habetur tanquam refectionis prioris complementum. Neque præsumi potest Ecclesiam velle ut quis semipransus maneat. — Si vero nulla adest justa interrumpendi causa, casu quo interruptio sit notabilis, certum est jejunium violari; quia tunc habentur refectiones multiplicatæ.

Quanta autem esse debeat et qualis hæc interruptio ad jejunii violationem non tam facile potest definiri. Profecto si interruptio duret per integrum horæ spatium sine causa, consentiunt omnes non posse refectionem resumi sine jejunii violatione; habetur enim communiter uti notabilis. — Idem sunt qui dicunt de dimidia hora; nam per hanc quoque, cum stomachus de novo præparetur ad cibos recipiendos, eluderetur jejunii lex[2].

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XV, n. 13.

[2] Hæc tamen omnia moraliter accipienda sunt. Unde merito probabile est quod ille qui jam surrexit e mensa animo non amplius comedendi sine peccato poterit iterum ad comedendum redire, et aliud ferculum ap-

Q. 3. *An peccet mortaliter qui sæpius in die parum cibi suscipit?*

R. Affirmative : qui sine gravi causa sæpius in die parum cibi suscipit tempore jejunii peccat mortaliter. Quia parvæ illæ cibi portiones pedetetim in die susceptæ coalescunt profecto in aliquod grave quoad se reficiendum : quod quidem jejunio adversatur. Hinc Alexander VII damnavit hanc n. 29 propositionem : *In die jejunii qui sæpius modicum quid comedit (etsi notabilem quantitatem in finem comederit), non frangit jejunium.*

Excusantur tamen qui aliquid sumunt, puta unciam, ne corporis viribus deficiant : si prandium, v. g., multum differri contingat ultra horam consuetam, quemadmodum solet evenire Religiosis mensæ ministrantibus, lectoribus, famulis ceterisque similibus. — Verum aliquid sumere ne potus noceat, vix semel atque iterum potest permitti in die.

Q. 4. *Quoties peccat qui sæpe in eadem die jejunium culpabiliter frangit sumendo cibos in notabili quantitate?*

Nota. Notabilis quantitas ex Roncalia, Salmanticensibus, etc., quoad carnes est quantitas excedens octavam circiter partem unciæ, cum nimium nutriant; sed ratio habenda est diversitatis mensurarum.

In ceteris vero cibis communibus probabiliter censet Diana cum aliis non esse notabilem, nisi materiam illam quæ excedat uncias duas. Sunt tamen qui non tantum requirunt pro ovis et lacticiniis; cum adeo carnibus assimilentur. Hoc posito,

R. Cum distinctione : *vel* iste jejunium frangit sæpius in die sumendo carnes, aut ova et lacticinia; *vel* plures tantum agendo comestiones, in iis nempe semper sumendo cibos esuriales.

Si 1, certum est eum toties peccare quoties manducat;

ponatur quod ille ignorabat, vel si convivæ adhuc comedant; quia moraliter censetur durare idem prandium.

Imo Tamburini, Elbel, Filliucius concedunt generaliter posse cibum adhuc sumi post sesquiquadrantem, nempe post viginliduo horæ momenta (*minutes*) cum dimidio.

præceptum enim abstinendi a carnibus, ovis et lacticiniis est negativum, ideoque obligat semper et pro semper, id est toto jejunii tempore.

Si 2, ex communi unum duntaxat mortale committit; quia jejunii natura in ea unica comestione consistit ex D. Thoma [1]. Ideoque semel destructa formaliter ejus essentia, cessat jejunium, neque aliqua amplius superesse potest illius obligatio.

Hinc pœnitens, si peccavit primo modo, debet explicare quoties id egerit; cum tot sint peccata quot comestiones. Non autem si comederit cibos communes; quia post primam vicem remanet deobligatus. Ita communiter tenent Azorius, Cajetanus, Suarez, etc.

Quid vero (dices) *si quis inculpabiliter bis jam in die comederit? tenebiturne se abstinere a tertia refectione?*

Sunt qui id negant probabiliter; quia essentia jejunii jam destructa est. — Sed sententia probabilior contrarium docet; nam qui jejunium fregit bis comedendo sine advertentia et ideo sine culpa, fregit quidem materialiter; sed non formaliter. Unde cum primum advertit, legem tenetur servare, ut ab ejus formali violatione se abstineat.

Q. 5. *An liceat cauponi in die jejunii omnibus indiscriminatim petentibus præbere cibos et carnes?*

Sunt qui absolute negant id licitum esse; quia esset concurrere ad malum alterius : et hoc peccatum est.

Sed probabilius nobis videtur affirmandum cum Billuart, Bouvier, Gousset, Mazzota, Navarro, Sanchez, Sporer, Tournely, Viva et aliis satis communiter, etiamsi caupo certo sciat personas cauponam ingredientes carere dispentione pro manducandis carnibus; si tamen grave ac notabile omnino damnum timeat [2]. Nam ad permittendum grave

[1] 2, 2, q. 147. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XII, n. 20.

[2] *Les hôteliers, les aubergistes peuvent les jours d'abstinence donner de la viande aux voyageurs qui leur en demandent, lorsqu'ils ont à craindre ou de provoquer par un refus des jurements, des blasphèmes, des emportements, ou de compromettre leur établissement par l'éloignement des étrangers.* Ita ill. D. Gousset, archiep., *Théologie Morale, etc. Vid.* Billuart, *de temperantia, dissert.* II, *a.* 9.

Idipsum tradit Bouvier, Episc. Cenomanensis, *Tract. de præc. Eccl.*,

peccatum proximi, quod ille paratus est committere occasione a nobis præstita, sufficit gravis causa, quæ nos deobliget a præcepto charitatis [1]. Billuart id confirmat illis Angelici verbis : *Licite possumus uti malitia alterius, vel etiam materiam qua abuteretur non subtrahere, sed præbere pro aliquo incommodo vitando* [2].

Urgenda tamen esset, ad omne scandalum vitandum, lex merito alicubi indicta, quæ scilicet taliter comedentes vult separatim ab aliis collocandos esse. — Item observamus quod non ita facile posset excusari caupo oppiduli, hac ratione quasi urgeat periculum diminutionis concurrentium, siquidem apud omnes caupones similium locorum sacrum est, uti esse debet, ut cibi vetiti nulli apponantur; atque concurrentes probe sciunt eos omnes idipsum agere.

Q. 6. *An electuaria frangant jejunium?*

R. Electuaria (vulgo *conserve*) sunt ea liquida quæ res de se nutritivæ, sed dilutæ substantiam continent. Conficiuntur ex electis rebus, v. g., saccharo et cedro, vel junipero, etc.

De his habet Angelicus : *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimen-*

ubi addit quod etiam *uxor* et *filiæfamilias* præparare et præbere possunt cibum et carnes marito, patri aut matri id exigenti, si timeant iram, blasphemias et alia hujusmodi.

Idem affirmat de *ancillis* et *famulis* respectu dominorum, si famulatum cum gravi detrimento amitterent. Qui omnes possunt etiam carnes manducare illis diebus prohibitis, si aliter panem siccum comedere, aut alias graves molestias experiri tenerentur.

Ad *Viatores* quod attinet, si isti præter cibos vetitos nihil in cauponis reperiunt, neque alio divertere possunt, eos licite sumunt, si indigeant cibo; serio tamen et instanter cibos licitos petere tenentur, et sola ratio itineris eos non eximit a lege abstinentiæ, etsi a jejunio ob nimiam defatigationem eximeret. Insuper sciant eos non excusari ob humanum timorem, ob metum displicendi sociis, ob irrisiones aliasque hujus generis difficultates; secus fere omnes agentes iter ab hac lege eximerentur. *Gury.*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. II, nn. 69 et 80; l. III, n. 1030.

[2] « Si sit dubium, iterum Billuart, an hospites habeant jus cœnandi, debent hac de re interrogari, si decore fieri possit : sin minus propter eorum reverentiam, possunt præsumi posse; quia nemo debet reputari malus, nisi probetur...

« Tibi a jejunio exempto non licet urbanitatis causa invitare ad cœnam

tum, sed ad digestionem ciborum [1]. *Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi* [2]. — Quod si quis in parva quantitate ea sumat ob delectationem, jejunium venialiter violabit ex quantitate materiæ.

Ad ceteras vero potiones *quæ in usu sunt, uti simplices potiones*, v. g., aqua mixta saccharo et succo mali citrini, caffetum, theum [3], salviata, decocta, etc., docet communis sententia illas jejunium non frangere; cum potius inductæ sint ad sitim sedandam atque ad simplex corporis refrigerium, non ad nutritionem. Neque obstat si ministrentur congelatæ; congelatio enim naturam non mutat.

Diximus *quæ sunt in usu*, etc.; aliter enim esset de sumptione lactis, jusculi, succi pomorum (vulgo *melons*), et aliorum fructuum, item uvarum confectarum aut tunc dentibus pressarum, licet postea exspuantur. Nam hæc omnia censentur habere rationem cibi; et potius ad nutritionem quam ad cibi vehiculum referuntur. — Imo quoad potiones lacte mixtas adest expressa prohibitio Clementis XIII, Bulla *Appetente sacro*, anno 1759 [4].

tecum eum quem scis jejunio teneri, quamvis paratum domi suæ cœnare. Ita Lessius, Loth, Azor et alii contra Navarrum. Ratio est quia si sola urbanitas non sit causa sufficiens ut licite præbeas occasionem aut materiam peccandi, a fortiori ut invites ad id quod sine peccato hic et nunc fieri non potest »

[1] Item rationabiliter sumuntur ad confortandum stomachum, ad oris fœtorem tollendum, ad vocem conservandam, ad sitim, etc.

[2] 2, 3, q. 147, a. 6.

[3] Excipe, nisi tanta copia sacchari admisceatur, ut sit potius pulmentum quam potus.

[4] Aliter dicendum de *sero* lactis proprie dicto, nempe ultima operatione habito; cum hoc habeatur uti simplex potio vel potius uti medicina. Adde illud nihil amplius de vera substantia lactis retinere. Unde sicut liceret jusculum sumere si operatione chimica omnis carnea substantia subtraheretur; ita licet sumere serum, a quo per ultimam operationem lac extractum fuit. Neque sane serum verum lac dici potest, sed aqua e lacte.

Sunt tamen qui jejunii die non permittunt serum, nisi ex consuetudine, aut nisi quando sumitur uti medicina; cum censeant illud adhuc aliquid de substantia lactis habere.

Sed (dices) *quid statuendum de vino, cervisia et chocolate?*

Quoad *vinum*, commune est inter Doctores, imo *unanimes declaraverunt*, ait Benedictus XIV [1], illud jejunium non frangere. Quod valet etsi quis illud sumat ad sedandam famen; cum ad id ordinatum non sit : porro *statutum legis positivæ non attendit ad intentionem observantis, sed ipsum actum, eo quod modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti* [2]. Unde hodie obsolevit vetus præceptum contrarium.

Hoc pariter dicendum est de *cervisia* seu *birra*, quæ conficitur ex aqua hordeacea et aliis ingredientibus; hæc enim pro vero ac simplici potu accipitur ab omnibus.

Ad *chocolatem* autem quod pertinet, docent alii ejus potionem jejunium frangere ; quia non habet rationem potus, sed magis cibi et alimenti ad instar lactis et jusculi. — Alii tamen negant, modo illius usus sit moderatus, et non sumatur instar densæ pultis et in magna quantitate. Pro ratione proferunt universalem consuetudinem [3], quam sciunt nec reprobant Ecclesiæ Prælati : *ex hoc ipso* (inquit Angelicus in re simili) *quod Prælati dissimulant, videntur annuere.*

Huic sententiæ favet Benedictus XIV [4] : eamque et nos tenemus, modo toties non sumatur in die quoties libuerit; sed semel tantum. Et relate ad quantitatem attendatur consuetudo recepta apud viros probatos, ut nempe sumatur unus ciathus ordinarius [5].

Articulus 3. — De hora refectionis.

Q. *Quandonam refectio sumenda est in jejunio Ecclesiastico?*

[1] *Notificatione* XV.

[2] S. Thomas, in 4, D. 15, q. 3, a. 4.

[3] Consuetudo est *in multis locis recepta; in Italia, in Hispania, in Portugalia, etc... Hæc autem in Gallia non viget.* Bouvier.

[4] *Notificatione* XV.

[5] Sic ex consuetudine licet sumere confectionem ex amygdalis, licet in ea interveniat albumen ovi.

R. Hora refectionem sumendi primitus quoad jejunium Quadragesimæ erat post occasum solis; quoad alia vero jejunia erat hora nona. Sed a sæculo XIV sensim sine sensu quoad omnia jejunia hora anteacta est ad meridiem. — Hora autem ita obligat in nostra sententia, ut qui *eam anticipat notabiliter sine causa mortaliter* peccet; cum jejunium solvat.

Probatur : 1. ex jure canonico, ubi anticipantes *nullatenus jejunare credendi sunt* [1]; — 2. ex Angelico, qui ait : *Qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit* [2]; — 3. ex ratione; anticipando enim notabiliter violatur præceptum in re gravi; cum hora multum pertineat ad rationem abstinentiæ.

Diximus : 1. *qui anticipat,* non enim peccaret quis posticipando : nam magis accederet ad antiquam consuetudinem, quæ quidem ad jejunii finem melius conducit.

2. *Notabiliter;* etenim, ut ait idem Angelicus, *ad jejunium requiritur hora determinata non secundum subtilem existimationem, sed secundum grossam æstimationem* [3]. Est autem probabilius integram horam constituere tempus notabile.

3. *Sine causa;* causa enim facit licitum in jure, quod non est licitum. Porro causa levis a levi, causa gravis a gravi anticipatione excusat : imo si admodum gravis, a jejunio liberat, uti patet [4].

§ unicus. — De collatiuncula vespertina.

Q. *Quid notandum quoad collatiunculam vespertinam in jejunio?*

R. Collatiuncula vespertina a monachis aliquomodo cœpit, qui, in jejuniis a propria regula inductis, ante vel post sacra colloquia (*collationes* dicta, seu *conferentias*) aliquos aquæ haustus vel alterius potionis ad vires refocillandas sumebant. — Morem hunc amplexati sunt fideles in Ecclesia

[1] C. *Solent* de cons. D. 1.
[2] In 4, D. 15, q. 3, a. 4. — [3] 2, 2, q. 147, a. 7.
[4] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XII, nn. 18 et 21.

jejuniis[1] : qui mos eo venit ut hodie cœna habeatur tametsi parvula, quam quidem legitimam esse probat ubique locorum recepta consuetudo[2]. — Circa hanc veniunt notanda :

1. Hora a consuetudine determinata sumendi refectiunculam ea videtur esse qua jejunans solebat sumere cœnam, vel sub vesperam. Non ergo erit sine justa causa tempus et hora ejusdem commutanda : quod tamen si fiat, non excedet veniale; quia non violatur substantia jejunii. Erit causa justa iter, officium, negotium, studium, etc.

2. Duo in collatiuncula præsertim spectanda, cibi quantitas et qualitas. In quibus dicimus generatim esse tenendam probatam locorum consuetudinem et piorum doctorumque praxim : quæ his in rebus pluris æstimanda sunt quam quædam subtilioris ratiocinationis argumenta. Usus enim qui cœnulam induxit, illam moderari poterit.

3. Ad quantitatem speciatim quod attinet, hæc S. Alphonsi verba ponimus : *Quidquid dicat Concina, qui nihil aliud permittit nisi tres uncias, alii permittunt quartam partem cœnæ consuetæ. Sed hæc regula mihi non probatur; quia aut potest esse nimis indulgens (saltem respectu aliquorum), aut saltem est nimis obscura et scrupulosa*[3].

[1] Primitus enim ita jejunium (maxime Quadragesimale) rigorosum erat ut nihil omnino extra unicam refectionem sumeretur in die, prout testantur S. Athanasius, *de Virginitate;* S. Basilius, *Orat.* 1, *de Jej.;* S. Epiphanius, *adv. hæreses,* in fine; S. Ambrosius, *Ser.* 8, *in Ps.* 118; D. Hieronymus, *ad Eustoch.*, etc.

[2] *Qui ex refectione prandii satis est confortatus, aut qui vespere non esurit, nihilominus collatiunculam juxta morem receptum sumere potest, tum propter consuetudinem existentem, tum propter anxietates ex contraria doctrina continuo obventuras. Ita Azor et Cozza apud Dens, qui eos citat et approbat* Bouvier.

[3] Hæc etiam habet pro praxi *Gousset :* « Pour ce qui regarde la collation, les personnes tenues au jeûne prendront autant de nourriture qu'elles le jugeront necessaire, pour éviter une indisposition qui les empêcherait de remplir convenablement leurs fonctions eu égard à la force ou à la faiblesse de leur constitution, aux fatigues qu'elles éprouvent et aux occupations auxquelles elles sont obligées de se livrer. Un curé, par exemple, qui est chargé d'une paroisse considérable peut certainement, sans être dispensé du jeûne, prendre plus de nourriture qu'un autre qui travaille

Melius igitur est sententiam sequi aliorum communiter hodie acceptam, uti testantur Castropalaus, Roncalia, Salmanticenses, Viva, Bonacina, Holzman, Elbel, Tamburini, Diana, Sporer, Milant, Croix, Potestas, Mazzota, etc., quæ omnibus indiscriminatim, etiam illis qui parvo cibo indigent (ut etiam communiter dicunt), permittit quantitatem octo unciarum, et aliquid aliud (nempe duas alias uncias, quod est parva materia) ei qui majori nutrimento opus haberet [1].

4. Quod respicit qualitatem, certum est excludi *carnes*, *ova* et *lacticinia*. Item *dulciaria* ovis confecta; nam ovorum substantia non deperditur, quia farina miscetur. Tamen quoad lacticinia excipiuntur loca ubi ea sumendi etiam sero consuetudo est vel privilegium [2].

Cibi autem hodie permissi sunt *panis*, *olera*, *poma*, *pira*, *ficus*, *uvæ*, *nuces*, *castaneæ*, *amygdalæ*, etc. — Ad *pisces* quod attinet, multi merito dicunt juxta hodiernam consuetudinem cibum sumi posse de piscibus etiam recentibus et magnis : atque id nunc etiam in communitatibus religiosis passim obtinere asserit doctus Episcopus Milante.

Sed (quæres) *an liceat sumere octo uncias panis in aqua simul cum oleo decocto* (*vulgo* panade)?

R. Nonnulli admittunt; sed hæc opinio jure merito ab aliis communiter refellitur, quia panis per coctionem et fermentationem in aqua diversam materiam acquirit; nam

moins, toutes choses égales d'ailleurs. » Idem currit de aliquibus juvenibus studio indefesse vacantibus.

[1] *In vigilia Nativitatis communiter admittitur collatiuncula duplo major, nempe sexdecim unciarum, ratione talis Solemnitatis, etiamsi talis vigilia incidat in sabbato quatuor temporum... Si quis autem vellet in eadem vigilia anticipare collatiunculam in mane, ut cœnet vesperi, rationabiliter advertit Sanchez, contra id quod sentiunt alii, non posse excedere octo uncias; quia tunc non adhuc incepit Festivitas, quæ incipit a vesperis.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XII, n 16.

[2] Diximus *etiam sero;* non ideo enim licerent, quia in unica refectione sunt permissa. Hinc interrogata S. Pœnitentiaria sub Benedicto XIV, an liceat sero parum casei sumere dispensatis ad lacticinia, *optime conscia mentis Sanctitatis Suæ, imo Ipsa approbante, respondit negative.*

ita consubstantiatur cum aqua ut non amplius possit separari : unde esset quid et magis nutriens et excedens quantitatem. — Vix ergo poterit permitti cum Tamburini panem in vinum aut aquam infundere, et illico illum sumere; quia tunc non intervenit fermentatio[1]. Aut cum Roncalia permitti possunt quatuor, vel cum Salmanticensibus ad summun quinque uncias panis aridi decocti in aqua. Et idem fortius videtur posse dici de leguminibus coctis seu aqua elixatis, quæ quidem minoris sunt nutrimenti.

Probabiliter autem Azor, Bonacina, Layman, Leander, Mazzota, Palaus, Salmanticenses et Viva permittunt vesci jusculo ex herbis coctis cum oleo, aqua, aceto, aut vino decocto. Sed advertendum cum Viva quod oleum, acetum et vinum computanda sunt in pondus octo unciarum, dum hæc non habent rationem potus[2].

Articulus 4. — De causis a jejunii præcepto excusantibus.

Q. *Quænam causæ excusant a jejunio Ecclesiastico?*

R. Ab Ecclesiastico jejunio excusant : 1. Superioris dispensatio; 2. impotentia tum physica, tum moralis; 3. labor; 4. pietas.

Humana enim lex *vel* contraria lege interveniente, *vel* legitima dispensatione, *vel* gravi in ea observanda incommodo, cessat habere vim.

De his porro seorsim et accurate censeo disserendum, cum sint res omnes pertinentes ad praxim, et scitu necessariæ. Sedulo curavi super hoc puncto quamplures auctores observare, eo quod doctorum auctoritas in hoc redundet in probabilitatem intrinsecam; cum agatur de re quæ valde pendet ab æstimatione prudentum. Ita S. Alphonsus noster[3].

[1] Idem valet de castaneis vino madefactis, quæ difficilius licet decoctæ intumescunt.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 1209; *Homo Apost.*, Tract. XII, n. 18.

[3] *Vid. Opus Mor.*, l. I, n. 1032.—Hic etiam videri potest in fine voluminis, appendix 3ª : *Sanctæ Apostolicæ Sedis responsa quædam recentiora circa jejunium.*

§ 1. — De dispensatione et impotentia in jejunio.

Q. 1. *Quinam a jejunii præcepto dispensare possunt?*

R. Possunt dispensare : 1. Summus Pontifex in Ecclesia universa, et quidem valide, etiamsi non adsit causa; cum dispenset in lege sua.

2. Episcopus in sua Diœcesi, sed cum causa, cum suis subditis et tantum in particulari. Ita ei limitatur dispensandi facultas; cum jejunium sit lex Superioris.

Hic habemus tres Bullas Benedicti XIV : Bulla *Non ambigimus* ait dispensare cum integra civitate, populo vel communitate circa qualitatem ciborum Sedi Apostolicæ reservatum esse [1]. — Bulla *Prodiit jamdudum* ait esse *communiorem et magis in ratione fundatam* opinionem quæ docet Episcopum non posse neque pro particulari causa, neque una vice pro tota communitate *vel* dispensare *vel* mutare jejunium, quamvis periculum sit quod non observaretur. Si tamen jejunium caderet in festum Patroni, tunc dicit jejunium esse transferendum in præcedentem diem.— Tandem Bulla *Libentissime* docet Episcopum petere non debere ab Apostolica Sede dispensationem circa qualitatem ciborum, nisi gravissima et urgente necessitate, et toties quoties. Nec valere quod sit usus eam impetrandi etiam a pluribus annis; aut quod pisces vel ova caro pretio vendantur; aut quod milites permanentes abstinentiam non servent;

[1] In Litteris concessionis, quæ ad Ordinarium mittuntur per Congregationem S. Officii, facta nonnullorum dierum reservatione, additur : *Vous voudrez bien faire connaître que vous avez reçu ce pouvoir du Saint Siége, recommander à vos diocésains l'exacte observance du jeûne quadragésimal, et les exhorter à compenser l'indult lui-même par d'autres œuvres pies, entre autres par la visite hebdomadaire que vous imposeriez, suivant le désir de Sa Sainteté, d'une église désignée par vous.*

Hanc visitationem injungunt Episcopi, alii declarantes eam sub levi tantum obligare, ut legere est in Epistola Pastorali Episcopi Montis-Regalensis anno 1844; alii vero eam simpliciter imponunt nihil declarando, uti passim fit.

Hic non abs re erit si notemus hæc duo Opuscula : 1. *Breve Istruzione sopra il digiuno Quadragesimale*, Venezia, tip. Tondelli; 2. *Orazioni per la Visita settimanale da farsi in una Chiesa nel corso della Quaresima*, Venezia, tip. Merlo.

aut quod deficiant oleum et pisces, si ova et lacticinia haberi possint. Sed esse causam sufficientem morbum universalem, vel deficientiam earum rerum sine quibus jejunium observari nequit.

3. Consuetudo et tacita Episcoporum permissio induxit ut etiam Parochi in tota Parœcia, ipso præsente Episcopo, cum subditis particularibus hac gaudeant potestate, quam valent exercere tum per se, tum opera Sacerdotum et Clericorum. Sed caveant ne utantur ancilla, quod maxime decet, nisi utantur simpliciter uti nuncia.

Et idem possunt Vicarii Parochorum, qui exercent actus parochiales, si Parochus non repugnet, ut docent Sanchez, Salmanticenses, etc.

Quid (dices) *de Confessariis et Medicis?*

Neque a jure, neque a consuetudine Confessarii potestatem habent dispensandi in jejunio proprie loquendo. Sed declarare utique possunt in foro conscientiæ pœnitentes suos in data circumstantia ad jejunii præceptum minime obligari; tunc enim quasi pro tribunali doctores ac judices sedent.

Multo minus Medici proprie dictam potestatem habent dispensandi; cum non sint jurisdictione Ecclesiastica præditi. Ad ipsos non pertinet, nisi declarare (conscientiose tamen, ne aliorum peccatis graventur) quænam sit causa vere sufficiens.

Benedictus XIV, Bulla *Prodiit*, ad dispensandum cum particulari in esu carnium, ovorum et lacticiniorum requirit *utriusque medici consilium* [1], id est et spiritualis (confessarii nempe, vel parochi), et physici seu corporum.

[1] Synodus Novariensis, p. 72, pro esu carnium requirit medici judicium in scriptis exaratum et parocho exhibendum.

Ubi notandum est quod simpliciter dispensati a jejunio non ideo intelliguntur dispensati in esu carnium. Nam jejunium est divisibile: et sic communiter accipitur dispensatio, ut valeat in reliquis, non in esu carnium, nisi speciatim nominentur carnes.

Præstat hic etiam audire laud. Archiep. Gousset: *Assez généralement les fidèles se croient dispensés du jeûne et de l'abstinence sans avoir recours au curé, lorsque, à raison de quelque indisposition, le médecin*

Sed (quæres) *an subditus semper debeat petere dispensationem?* En verba S. Alphonsi : *Ait S. Thomas* [1] *quod, si causa quæ a jejunio eximit fuerit evidens, potest subditus a se eximi ; præsertim cum sibi non esset facile Superiorem adire (hoc intelligitur ob suæ conscientiæ majorem quietem). Sed si causa est dubia, debet tunc sine dubio ad Prælatum confugere* [2].

Q. 2. *Quinam a jejunio excusantur ratione impotentiæ?*

R. 1. Ratione impotentiæ physicæ excusantur,

1. *Infirmi,* quibus jejunium graviter obesse posset : vel ita debiles, qui uno prandio male se haberent, uti convalescentes.

2. *Mulieres* fœtum utero gerentes vel prolem lacte nutrientes ; quia ipsæ indigent alimentis copiosioribus. Imo

leur conseille de faire gras, ou de ne pas jeûner.—Nous pensons qu'on ne doit point les inquiéter à cet égard, soit parce qu'ils sont dans la bonne foi, soit parce qu'ils ont un certain usage en leur faveur. Un curé n'est point responsable des abus qui résultent de la trop grande facilité des médecins en matière de jeûne et d'abstinence. N. 307, *Théol. morale.* —

[1] 2, 2, q, 147, a. 4.

[2] *Vid. Homo Apost.*, Tract. XII, n. 22. — Hoc ultimum tamen currit, præcisa alia circumstantia, uti merito notant Salmanticenses, *De leg.*, c. II, n. 111, et constat ex hactenus dictis. Nam non esset de necessitate dispensatio obtinenda, si una simul cum dubio de illa jejunii lege daretur dubium de alia lege Superioris : uti si quis, dubitans an ratione necessitatis eximatur a jejunio, recte etiam dubitaret an jejunium nocivium esset graviter saluti ; quia cum obligatio legis superioris sit potior, si detur dubium de utraque, jam patet legi superioris obtemperandum esse.

Item ad tollendas omnes apparentes contradictiones, cum iisdem DD. notandum est aliud esse dubitare num talis casus indigeat dispensatione, et aliud num talis causa sit sufficiens ad te dispensandum. — Nam in prima facti specie dubitatur num casus sit inclusus in lege et cadat sub ejus influxu, ita ut dispensandus sit ; et tunc possidet libertas. — In secunda vero facti specie, non jam dubitatur de influxu legis, cum jam supponatur eam influere, sed tantummodo an talis causa sit sufficiens ad te liberandum ab illo influxu ; ideoque possidet lex, alia circumstantia præcisa.

Tandem advertunt non bene se gerere Prælatos illos qui in dubio ad se confugientes inferiores pro dispensatione suæ conscientiæ relinquunt ; nam sic conscientiæ tranquillitati non providetur. Consultius erit, si valeant dispensare in tali dubio, ut aperte dispensent, vel saltem ut aperte dispensationem denegent.

consuetudo permittit eis etiam carnium usum, si proles ægrotet aut mater sit valde debilis.

3. *Pauperes*, illi nempe qui *non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat*, ut ait D. Thomas, *aut ea tantum habent obsonia modicæ nutritionis, quibus se satis minime reficiunt, nisi sæpius ipsa sumant*[1].

R. 2. Ratione impotentiæ moralis excusantur a jejunio,

1. *Illi quibus jejunium affert grave incommodum*, v. g., gravem capitis dolorem, vigilias diuturnas, etc. — Utrum autem si hæc possint præcavere prandium differendo ad vesperas et mane collatiunculam sumendo, ad id teneantur, probabiliter negat Viva cum aliis; quia hoc esset remedium extraordinarium et durum omnino : et ea de causa veteri disciplinæ derogatum est.

2. *Milites* sive in castris, sive in hospitiis : ita communiter; tum quia statis horis non possunt comedere, tum quia congruum non habent cibum pro jejunio. Adde consuetudinem. — Imo fere ubique milites sabbato dispensantur ab ipsa abstinentia carnium.

3. *Uxores* quibus a maritis jejunium interdicitur (nisi interdicatur in contemptum Religionis vel Ecclesiæ), et quæ jejunando paterentur gravem maritorum indignationem. — Item *mariti* qui jejunantes nequeunt debitum uxoribus solvere, ut cum Layman, Lessio, Salmanticensibus, Viva et aliis merito docet P. Concina[2]. Ratio est quia præceptum naturale justitiæ, scilicet reddendi debitum, prævalet humano jejunandi utpote inferiori[3].

4. *Adolescentes* usque ad annum 21^m^ completum; nam ipsi crebriori indigent alimento, tum ad incrementum na-

[1] Loc. cit.

[2] *Sed censet* (Concina) *teneri virum prius precibus hortari conjugem ut a petendo desistat. Si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter.* Ita S. Alphonsus in *Opus Morale*, l. III, n. 1034.

[3] Aliter esset : — 1. Si conjux redderetur tantum minus potens ad reddendum; quia non teneretur cum spirituali jactura *illud plus* curare, cum aliunde opus jam sufficienter præstet; — 2. si tantum redderetur impotens ad petendum; petere enim non est necessitatis : Excipe nisi ex charitate teneretur petere, v. g., ad vitandum incontinentiæ periculum

turæ, tum ad virium robur. Hoc autem est certum ex consuetudine universali : quod quidem locum habet, etsi aliquis adolescens esset robustus; quia hic ex communi attenditur quod ordinarie contingit. — Ita Angelicus [1], subjungens nihilominus expedire ut juvenes sese jejunio exerceant, tum ut culpas cohibeant, tum ut ad spiritualia eleventur [2].

5. *Senes*, qui ob virium imbecillitatem sine gravi incommodo jejunare non possunt, uti patet.

Quoad illos vero qui sunt viribus satis validi, utrum excusentur non una est Doctorum sententia. Illos enim a jejunio liberatos esse negant Bonacina, Layman et Filliucius; nam tunc non reputantur uti senes. — Sed probabiliter affirmant multi de illis qui 60^m^ annum habent, etsi nondum completum; nam in favorabilibus annus inceptus habetur pro completo. Ratio est ipsa universalis consuetudo, quam testantur communius doctores apud Roncaglia [3]. Sed ratio potior est quia hujusmodi senes ob defectum caloris naturalis nequeunt semel alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori. Unde si quod est salutis robur ea ætate, apparens potius est et instabile quam reale et constans, ut pro certo docet ipse Galenus [4].

Adde : difficilis est et anxietatum plenissima inquisitio an sexagenarius aliquis sit satis robustus necne ad ferendum jejunium [5]. Quod si ex una parte urget positiva jeju-

[1] Loc. cit.

[2] Hic quoque notandum juvenem qui, v. g., hora tertia annum 21^m^ complevit probabilius teneri ad jejunandum reliqua die; nam præceptum statim obligat ac illius tempus advenit, et jejunium respicit totam diem.

[3] Nempe pro *Italia* Viva, Roncalia, Naldus, Elbel, Mazzota, etc.; pro *Hispania* Salmanticenses, Sanchez, Azor, Palaus; pro *Lusitania* Sa; pro *Germania* Busembaum. Gousset Cardinalis, Archiepiscopus Remensis, id pro certo admittit pro septuagenariis.

[4] L. v, *de sanitate tuenda*.

[5] Hic audiendus Card. Cajetanus, qui floruit sæc. XVI, et quem laxitatis nota nemo incusat. Ait enim de jejunio : « Excusantur senes, quia senectus morbus est incurabilis. Sed ætas qua incipit senectus non est determinata; quia naturaliter aliqui trigesimo anno senescunt, aliqui quadragesimo, alii Quinquagesimo, prout habent naturaliter diversas ætates. Communiter tamen qui sunt sexaginta annorum sene sunt, quia scri-

nii lex, non minus urget ex altera parte jus et naturalis obligatio propriam valetudinem servandi.

Quidquid sit, semper adest periculum moraliter certum gravis diminutionis virium, quæ semel amissæ nunquam reparantur[1].

Hic juverit Synodi Novariensis consilium : *Qui jejunii abstinentiæque disciplinam ex infirmitate seu virium imbecillitate ferre nequeunt aliis pietatis officiis et charitatis operibus jejunium et abstinentiam redimere studeant*[2].

§ 2. — De labore et pietate excusantibus a jejunio.

Q. 1. *Quinam labor a jejunii observantia excusat?*

R. A jejunii observantia labor tunc liberat, cum sit talis ut sine notabili corporis defatigatione exerceri non possit.

Hinc communiter ratione laboris inter operarios excusantur a jejunio *fossores, agricolæ, lapicidæ, figuli, textores lanarii, fullones, bajuli, aurigæ, nautæ, remigantes, fabri lignarii, ferrarii,* atque *murarii.* — Item *percurrentes urbem* ad merces vendendas, *ornantes templa scalas circumferendo, magna horologia conficientes,* ac similiter *laborantes per magnam diei partem.* — Item *cursores, sutores, furnarii, pistores, coqui* dapes complures compluribus præparantes, si per totum fere diem laborare cogantur. — Item *typographi* prælum versantes, non vero typos tantum componentes[3]. — Denique *famuli,* qui tota die magnis incumbunt laboribus[4].

ptum est : *Dies annorum nostrorum septuaginta anni.* Unde in hac ætate, nisi evidenter constet ex robustiore complectione posse absque læsione jejunare, non tenentur ad jejunia ; quia ex quo de ætate constat, et de robore est ambiguum, non est exspectandus casus amplior virtutis, quæ, cum manifeste deficere incipit, irreparabilis est. »

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XII, n. 25. — [2] P. 1, c. XII, p. 73.

[3] Excusamus cum quibusdam vel ipsos typos componentes; quia hic labor nimium et corpus et stomachum et caput defatigat, maxime in correctione, si expertis credere est.

[4] Etsi autem speculative loquendo videatur probabilius quod isti omnes jejunare teneantur, si sint adeo robusti ut id sat facile possint, in praxi tamen vix reperietur unus qui ex illis laboribus non graviter relaxetur : aliunde lex non respicit quod per accidens evenit. — Item neque de jejunio

Non vero excusantur *ancillæ* lanam vel linum fuso torquentes, aut munia similia exercentes. — Neque *barbitonsores*, *sartores*, *pictores*, *notarii*, *molitores*, *sculptores*, nisi ob virium debilitatem vel ob laborem particularem artem suam exercere non valeant.

Hac in re hæc n. 30 propositio ab Alexandro VII merito damnata est, utpote nimis generalis : *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii ; nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum die jejunii.*

Quid (dices) *de itinerantibus?* — Distinguendum est : *vel* itinerantes agunt iter breve et expeditum; *vel* longum et asperum.

Si 1, quomodocumque illud agant, a jejunii lege non liberantur ; cum non sit gravis incommodi.

Si 2, liberantur modo pedibus illud conficiant, nempe ob grave incommodum. Si vero conficiunt curru vel equo, præcepto ordinarie adhuc ligantur ob rationem contrariam. Hinc ab Alexandro VII damnata fuit hæc n. 31 propositio : *Excusantur absolute a lege jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant; etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant .*

Diximus *ordinarie :* nam recte aiunt excusari qui etiam equo aut curru iter agit ad plures dies cum incommodo ; vel si iter sic agendum sit cum magna defatigatione, ut evenit cursoribus; vel si equitans sit debilis, et iter arduum aut extraordinarium.

Sed (quæres) *quid dicendum de studio vacantibus?*

Quod dicitur de artifice, illud dicendum est etiam de iis

tenentur illo uno vel altero die quo labores intermittunt ratione reficiendæ lassitudinis, et virium servandarum ad proximos labores. Excipe nisi illis diebus manifeste jejunare valeant sine incommodo gravi.

[1] Hic notanda sunt verba S. Thomæ : *Si peregrinatio commode differri potest* (intellige eam quæ fit intra territorium ubi lex jejunii viget ex dictis supra, cap. VII, quæst. 6), *non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda :* 2, 2, q. 147, a. 7.

Et sane quilibet tenetur communia impedimenta amovere ut legem impleat, quoadusque manet sub ejus influxu ; secus, vix ulla esset lex obligans.

qui studiis operam navant. Videlicet si ratione debilitatis modicis refectionibus ad laborem sustinendum crebro cibo indigeant, a jejunio excusabuntur; nihil enim refert utrum labor corporis sit an mentis.

Q. 2. *An opifices divites, qui ex officio artes laboriosas exercent, teneantur die jejunii a laboribus se suis abstinere?*

R. Alii affirmant probabiliter cum Angelico ad hoc teneri opifices divites, ut valeant jejunare; cum abstinere possint sine jactura gravi.

Verum sententia communis negat, et pro ea habetur expressa declaratio Eugenii IV anno 1440, quam nunquam audebo, quandiu non constabit, apocryphum dicere (ut aliqui contendunt) postquam tot classici AA. communiter pro vera illam tuentur. Ratio autem est quod Reipublicæ plurimum interesse videtur ne artifices hujusmodi suos intermittant labores ad jejunandum. Et ita fert etiam consuetudo et praxis quotidiana ab Ecclesiæ Prælatis non improbata.

Quid de eo qui laborem suscipit ut a jejunio liberetur?

Nulli dubium quin iste a jejunio sit liber, postquam, labore suscepto, graviter defatigatum se sentit, cum evaserit moraliter impos.

Peccavit tamen operando in fraudem legis; quia omnis lex obligat etiam ut nemo sine gravi causa, cum manet *sub legis influxu*[1], data opera quidquam agat quo ejus elidantur præcepta. Ita docet S. Thomas, qui damnat de omissione Sacri fidelem qui talibus *se occupat, quibus abeundo in Ecclesiam impediatur*[2].

Q. 3. *Quinam excusantur a lege jejunii causa pietatis?*

1. Excusantur a jejunio causa pietatis qui præstant talia pietatis opera quæ præstantiora sint et Deo gratiora quam ipsum jejunium, quocum moraliter conjungi non possunt, id est sine notabili ac gravi incommodo. — Ejus generis sunt opera misericordiæ tam spiritualia quam temporalia, atque etiam opera religionis; *etiamsi hæc opera*, ait Bouvier, *non ex officio vel obedientia, sed sponte suscipiant, si*

[1] Id est quando adhuc est eo in loco ubi lex ipsa viget. — *Vid.* quæ supra jam tradita sunt tum *de peregrinis*, c. v, q. 3; *de impedimento legis*, c. vii, q. 6. — [2] 2, 2, q. 172, a. 5.

justa sit causa ea suscipiendi, et differri non possint: ita S. Thomas, et cum illo multi Theologi.

Sane, ait idem Angelicus, *non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia ut per hoc impediret alias pias et magis necessarias causas*[1]. Cum enim Ecclesia præcipiat jejunium uti promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud ut est impeditivum majoris boni[2].

Hinc a jejunio liberantur *concionatores,* qui quotidie vel frequenter per hebdomadam in Quadragesima tota concionem habent, ut communiter docent Cajetanus, Navarrus, Salmanticenses, Toletus, Wigandt; nam actio sic concionandi est valde laboriosa[3]. Idque valet, uti dicunt Lessius, Sanchez, Sporer, etc., quamvis concio fiat cum lucro; est enim justum stipendium laboris : neque ex tali intentione impeditur utilitas audientium. — An vero idem dicendum sit de illis qui ter vel quater in hebdomada aliquando per annum concionantur, pendet a majori vel minori mentis fervore, studio, labore et corporis agitatione, quæ illos faciant jejunio inhabiles[4].

Multi excusant *Cantores,* qui jejunando vocem amitterent; et lectores scientiarum (Sanchez addit et magistros grammaticæ), qui magno studio et labore indigent, non vero qui dictant lectiones jam prius ordinatas et sæpius repetitas. — Et idem dicunt de *judicibus, medicis, advocatis* ac similibus, qui animum valde intentum habere debent studiis, ut muneri suo satisfaciant; nam isti ob spirituum consummationem opus habent cibo, sin majori, saltem frequentiori. — Idem currit pro iis qui *hospitalibus inserviunt,* sive id agant ex officio, sive ex obedientia, sive ex devotione,

[1] 2, 2, q. 147, a. 2.

[2] Hoc tamen semper intelligitur si opus majoris boni non possit commode differri : ut esset si illud præstandi et tempus et circumstantiæ præsentes sese propitiæ offerant. Secus, valeret illud adagium : *unum facere, sed aliud non omittere.*

[3] Quod etiam currit pro Missionariis, qui vehementiori corporis et animi agitatione per aliquod temporis quotidie prædicant : ita communiter cum Cajetano, Navarro, etc.

[4] Cum vero sacri Oratores et exemplo et verbis debeant prædicare, idcirco tenentur pro viribus eniti ut jejunium servent.

sive etiam causa temporalis utilitatis. — Item Roncalia, Sanchez, Sporer, Viva et alii excusant *Confessarios*, qui tamen extraordinarium laborem subeant, nempe si confessiones audiant fere per totum diem, puta per septem vel octo horas.

Sed hic omnino advertendum quod cantores, professores, judices, medici, advocati, hospitalibus servientes, confessarii et similes non per se, sed tantum per accidens a jejunio excusari possunt, nempe si aliter non valeant suis muneribus satisfacere. Quod semper præ oculis habendum; nam ubi labor per se excusat, in dubio præsumptio stat pro exemptione jejunii; e converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ vel gravitatis laboris excusat, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii[1].

CAPUT TERTIUM.

De ultimo Ecclesiæ præcepto,

De obligatione solvendi Decimas[2].

Q. 1. *Quid sunt decimæ, et quotuplicis generis?*

R. *Decimæ* nomen non semper indicat decimam portionem fructuum, sed plerumque duodecimam, quintadecimam, imo alicubi etiam, vigesimam, trigesimamve[3].

Triplex est decimarum genus : *prædiales*, *personales* et *mixtæ*.

Prædiales penduntur ex fructibus vel proventibus præ-

[1] Insuper advertunt quod si quis non haberet causam sufficientem qua excusari possit a jejunio Quadragesimali; sed contra ipse in bona fide putaret justam causam habere præcepto satisfaciendi ter vel quater tantum in hebdomada jejunando, non debet confessarius hunc obligare ut quotidie jejunet, cum adsit periculum ne postea omne omittat jejunium. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XII, n. 34.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 42; et *Homo Apost.*, Tract. XX, nn. 85 et seqq.

[3] Decimarum originem ab ipso veteri fœdere repetendam esse notum est omnibus. — Cum decimæ suppressæ fuerint in Galliis, nulla remanet apud nos obligatio illas solvendi. *Not. edit.*

diorum, sive urbana ipsa sint, sive rustica. Cum hoc solo discrimine, quod quæ de grano, vino, feno aliisque fructibus majoribus exhibentur, *majores;* quæ ex leguminibus et oleribus, *minores;* quæ vero ex prædiis recens excultis, *novales* nuncupantur.

Personales persolvuntur ex rebus quas sibi quisque opera et industria sua acquirit, v. g., negotiatione et commercio.

Mixtæ oriuntur quidem ex rebus ipsis, sed fructum exhibentibus ex sola industria hominum, uti fetus pecorum, lac, lana, etc[1].

Q. 2. *Quo jure decimæ sunt persolvendæ?*

R. Vel decimæ spectantur materialiter, quatenus nempe sunt Ecclesiæ stipendium suis Ministris debitum ad honestam eorum sustentationem; vel spectantur formaliter, quatenus nempe constant certa ac determinata fructuum terræ quantitate.

Si 1, persolvendæ sunt tam jure divino positivo; quia, dicente Apostolo: *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annunciant de Evangelio vivere*[2]*;* quam *jure naturali;* quia, clamante Christo ipso, *dignus est operarius mercede sua*[3]. Addimus jus humanum; nam ex Tridentino qui eas subtrahunt vel impediunt sunt excommunicandi[4].

Si 2, tunc decimæ non sunt persolvendæ, nisi jure Ecclesiastico[5]; nam in lege nova nullum adest præceptum divinum de solvenda ulla fructuum quantitate. Quod autem in lege veteri aderat, fatentur omnes illud utpote judiciale una cum lege ipsa exspirasse, sola remanente naturali ratione ministros alendi.

Hoc autem jus non obligat, nisi iis in locis in quibus adhuc viget consuetudo decimas persolvendi; innumeræ enim sunt provinciæ, præsertim in Regno Pedemontano, ubi decimæ amplius non exsistunt; quia vel lege sublatæ vel pactis conventis alio modo sunt compensatæ[6].

[1] *Vid.* De Nicolis, *Adnotationes theorico-praticæ ad* Tr. de Decimis Petri Monetæ. — [2] 1. Corint. 9.

[3] Luc. 10. — [4] Sess. 25, c. XII, de R.

[5] *Ex cap.* V *et seqq., de decimis.*

[6] *Vid.* Canestri, *Giurisprudenza canonica civile del Piemonte,* Aless., 1841, cap. V.

Decimæ olim Episcopo solvebantur, qui eas ministris distribuebat. Sed, facta bonorum divisione, de jure communi ad Parochum pertinent : prædiales quidem Parochi sunt, in cujus territorio prædia exsistunt ; personales vero Parochi, a quo Sacramenta recipiuntur [1].

Q. 3. *Quomodo peccant qui decimas debitas defraudant?*

R. Qui decimas fraudant peccant contra religionem et justitiam :

1. Contra religionem; quia decimas præcipit Sancta Mater Ecclesia etiam *in signum universalis dominii* [2] quod habet Deus; ac consequenter in Dei cultum.

Imo censent Elbel, Lessius et Sporer decimas non solvere etiam sacrilegium esse ; quia illæ sacræ sunt, cum sint bona Ecclesiæ. Verum negant Croix, Palaus et Tamburini hoc esse proprie sacrilegium ; quia illæ, donec ab Ecclesia non possidentur, sacræ non sunt.

2. Contra justitiam ; quia decimæ sunt justum stipendium debitum ministris Ecclesiæ, juxta illud : *Nemo militat stipendiis suis : dignus est operarius mercede sua* [3]. Non ergo sunt puræ eleemosynæ ; et ideo debentur etiam ministris divitibus, etiam improbis, cum officio suo rite funguntur. — Hinc merito damnata est a Martino V, in Concilio Constantiensi celebrato anno 1418, propositio : *Decimæ sunt puræ eleemosynæ, et possunt parochiani propter peccata suorum Prælatorum ad libitum suum eas auferre* [4].

Scholium. — *De primitiis et obligationibus.*

Q. 1. *Quid de primitiis?*

R. Primitiæ sunt primi illi rerum fructus, qui primæva ætate *tum* ad cognoscendum Creatorem, *tum* ad sustentandos ministros a fidelibus dabantur. De his meminit et Origenes l. 8 contra Celsum, et Irenæus l. 4 contra hæreses, c. 17, aliique. — Sed post sæculum v vix ulla occurrit de illis mentio [5]. Aliquod tantum vestigium remansit in quibus-

[1] Ita sæculo XII, Lucius III, cap. XX, *de Decimis*.
[2] *Cap. Tua nos*, 26 *de decim.* — [3] 1, Cor. 9 ; 1, Tim. 5.
[4] *Vid.* S. Thomas, *Quodlibeto*, V, a. 10 ; et 2, 2, q. 87, a. 3.
[5] *Vid. Institutionum Canonicarum libri quatuor* cl. Episcopi Devoti

dam montanis regionibus, in quibus incolæ aliquas offerunt Parocho vel Ecclesiæ non ex obligatione, sed boni animi ergo.

Q. 2. *Quid de oblationibus?*

R. Oblationes munera sunt sponte Deo atque Ecclesiæ a fidelibus oblata. Ab *agapis* seu sacris conviviis, quæ Apostoli instituerunt, repetendæ sunt; in illis enim singuli fideles panem ac vinum aliaque afferebant ad Ecclesiam [1]. Porro panis vinique parte consecrata, reliquum in commune convivium conferebatur. Et huc spectat illud Pauli : *Unusquisque suam cœnam præsumit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius ebrius est* [2].

Inde natæ oblationes; quarum *aliæ* ad altare fiebant ad Sacrificium peragendum, et quod reliquum erat cedebat Clericis et indigentibus. Dein cœpit offerri pecunia, et sic tandem venit honorarium Missarum [3].

Aliæ pro arbitrio in Ecclesia deponebantur in ipsius Ecclesiæ usum, aut in Clericorum et pauperum alimoniam. Ad hoc autem arca erat parata, quæ *corbona* hebraice dicebatur; cui postea suffectum est *gazophylacium*, seu locus ad recipiendas oblationes electus.

Aliæ demum pro uniuscujusque pietate dabantur cum suscipiebantur Sacramenta, vel alia sacra officia peragebantur. Cum vero istæ darentur non tanquam pretium rerum sacrarum, sed in præmium laboris et tanquam alimenta, quæ jus divinum Ecclesiæ ministris tribui vult; ideo anno 1215 Concilium Lateranense IV statuit ut fideles eas oblationes præstarent quas consueverant, et recusantes pœnis possent cogi ab Episcopo [4].

Cum videantur fideles oblationes facere propter curam

omnium acclamatione excepti, quibus expletissimæ adnotationes additæ sunt doctissimi discipuli, qui postea fuit Pius VIII, ut legere est in lib. *Memorie di Religione, morale e letteratura*, Modena, vol. XV, p. 242.

[1] De Agapis Tomassinus, *Veter. et Nov. Eccl. discipl.*, p. 3, l. III, c. 47.

[2] 1. Cor. 11.

[3] *Vid.* De Berlendis, *Dissert. de Oblat.* — Sala, *In not. Rerum Liturg. Bonæ.*

[4] Cap. XL, de Simonia.

animarum, hinc, si aliud non obstat, illæ cedunt Parocho loci.

Quid (quæres) *de oblationibus in Oratorio rurali?*

De oblationibus in Oratorio rurali B. Mariæ vel alterius Sancti factis nulla portio debetur Parocho, uti declaravit Sacra Congregatio 22 apr. anno 1719. — Si vero ex usu vel aliquo signo pateat hujusmodi oblationes ad celebrandas ibi Missas esse destinatas, Parochi est invigilare ut Missæ secundum regulas stipendia taxantes celebrentur vel per se vel per alios in loco designato[2].

ADNOTATIONES.

(A) *Page* 158.

Nonne ita se gerit quilibet legislator, ut nempe *prius* mente sua concipiat subditos, ac *postea* intendat animum in leges easdem imponendas pro publico bono?

Neque dicas : *Si ita est, ergo homo nascitur a Deo plane independens, quod est absurdum.* Responsionem præbet S. Alphonsus : *Nous répondons, et pour nous expliquer plus clairement nous avons recours à un exemple familier : Un Maure est vendu comme esclave à un chrétien; ce Maure est obligé d'obéir à son maître dans les choses qu'il lui commande; mais si son maître, au lieu de lui faire connaître ses volontés, les retient dans le secret de son cœur, l'esclave est-il tenu de s'y conformer? C'est là le cas dont il s'agit : nous disons que l'homme ne naît pas libre et exempt de toute loi; qu'il naît sou-*

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* LXXII. — Barbosa, *De Off. Parochorum.* — Fagnanus, *In c.* IX, *de his quæ fiunt*, n. 14. — Canestri, *Giurisprudenza canonica, etc.*, c. V, 6.

[2] Cerei autem in honorem SS. Sacramenti, Beatæ Mariæ Virginis, vel alicujus Sancti oblati accendi et cremari debent; et eorum reliquiæ, si quæ supersint, non in beneficium Parochi, sed in fabricæ Ecclesiæ utilitatem cedere debent. Unde neque sunt exstinguendi, neque sunt sibi a Pastore arrogandi; cum talis offerentium non sit mens. Secus pastor et contra justitiam et contra pietatem peccaret.

Vid. Bouvier, *Instit. Theol.*, tit. de oblationibus.

mis à Dieu son créateur, et qu'il est obligé de lui obéir dans tout ce qu'il lui plaît de lui commander; mais jusqu'à ce que Dieu lui fasse connaître ses volontés, comment l'homme pourrait-il être tenu de les exécuter? (*Vid.* Apolog. e Confutaz., Monza, vol. I, p. 52, n. 41.) — Deinde subjungit : *Il* (*l'homme*) *naît sujet, dépendant et obligé d'obéir à tous les préceptes que Dieu lui impose; mais pour que ces préceptes le lient, ils doivent lui être appliqués par leur promulgation, qui a lieu lorsqu'ils lui sont manifestés par la lumière de la raison; tant qu'il n'en a pas connaissance, il reste en possession de la liberté qu'il tient de Dieu, laquelle, étant certaine, ne peut être liée que par un précepte certain* (p. 215).

Saltem (addes) *negari non poterit humanam libertatem præcedi ab ipsa ratione hominis naturali.* Difficultatem sic dissolvit S. Alphonsus : Pour voir si la raison précède ou non la liberté, il faut savoir ce qu'on entend sous le nom de raison : si on entend le raisonnement, ou bien la faculté que l'homme possède, lorsqu'il est arrivé à l'usage de la raison, de discerner le vrai d'avec le faux, nous avouons que cette sorte de raison précède la liberté et la volonté; mais elle n'ôte rien à la liberté de l'homme. Si ensuite on entend par raison le discernement droit et actuel des vérités, nous n'admettons pas qu'elle possède avant la liberté parce qu'elle ne lie la liberté qu'après lui avoir été manifestée par la révélation d'elle-même. C'est ainsi seulement que nous disons que la pensée divine a eu en vue antérieurement à la loi l'homme même raisonnable, mais dans le premier sens (*Ibid.*, p. 229).

(B) *Pag.* 171.

Patet quam turpiter errent protestantes, qui, ut denegent facultatem leges ferendi Ecclesiæ, eam esse dicunt instar collegii in republica, et ab ipsa indistinctam. Utriusque enim potestatis suæ sunt partes : una nempe curat civium commoda, altera res sacras atque divinas. Unde falsum quoque quod sit status in statu; cum duo sint status, uterque diversi generis, uterque cum sua provincia, uterque suos habens fines. Sive melius : Ecclesia est in statu non quasi res status, sed ut dirigat qui in statu sunt; status autem est in Ecclesia, ut legibus Ecclesiæ subdatur. — *Vid.* Riccardi, *Gemiti*, etc., *Convers.* VI. — Audisio, *Introd. agli studii*, etc., lib. IV. — Civiltà catt., v. I. — Lib. cui tit. *De l'autorité des deux puissances.* — De la paix entre l'Église et les États, par Mons. Clément-Auguste, Paris, 1844; de quo plura referunt *les Annales religieuses*, série 2, vol. 1, p. 94.

(C) *Page* 174.

Ad praxim parum refert hæc quæstio, quæ in Tridentino agitata fuit, nec tamen decisa; etiam enim dato quod a Deo immediate sit Episcopis data potestas jurisdictionis, nil id detrahit monarchico Ecclesiæ imperio, quoniam ea subjecta est R. Pontifici, a quo arctari, amplificari ac tolli etiam potest. — *Vid.* Devoti, *Instit. Canonic. Prolegom.*, c. III, § 20. — Liguori, *Op. Mor.*, *l.* I, n. 104, v° *Hinc.* — Salzano, *Lezione di diritto pubblico ecclesiastico,* etc., vol. II, p. 134.

(D) *Page* 177.

Quæres : *quomodo citantur loca ex Corpore Juris Canonici?*

R. 1 : Si loca citanda desumuntur ex primo Codice, nempe ex *Decreto Gratiani*, en responsio, videlicet : *Decretum* istud in tres partes dividitur. Prima continet *Distinctiones* et *Capita*, vel *Canones*. Altera continet *Causas cum Quæstionibus,* et *Capitibus* propriis, addito ad Quæstionem tertiam Causæ trigesimæ tertiæ Tractatu *de Pœnitentia*. Tertia denique continet item *Distinctiones*, ut prima, sed cum additamento *de Consecratione*. — Idcirco si locus citandus pertinet ad primam Decreti partem, citabitur numerus *Distinctionis* et *Capitis*, vel *Canonis*, addito primo verbo quo Canon vel caput incipit, signa contracta vulgo *breviaturas* adhibendo, v. g., D. 88, c. IX, *negotiatorem*. Si locus citandus pertinet ad secundam partem, tunc profertur numerus *Causæ,* deinde Quæstionis et *Capitis*, v. g. C. 21, q. 4, c. I. Omnis (et si agatur de quæstione tertia causæ trigesimæ tertiæ, semper additur *de Pœnitentia*). Si denique locus citandus pertinet ad tertiam partem, tunc citabitur eodem modo quo loca partis primæ, sed cum additamento *de Consecratione* ad ejusdem discrimen : v. g., D. 4, c. VII, *Non potest de Consecrat.* Nonnulli omittunt citationem numeri ad quem pertinet Canon vel Caput; proferunt tamen semper primum ejusdem vocabulum.

R. 2. Si loca citanda desumantur ex Codice secundo, cum collectio Gregoriana quinque constet libris illo versu indicatis :

Judex, judicium, clerus, connubia, crimen ;

cumque quilibet liber diversos habeat titulos, ac titulus capita, et capita interdum § exhibeant; ideo habita ratione diversitatis materiarum et *breviaturis* adhibitis, sic vulgo citari solet, ut ponatur primum verbum quo incipit caput citandum, addita postea materia tituli ad quam pertinet illud caput, v. g., C. *Omnes, de ma-*

joritate et obedientia; vel C. *Clerici, de vita et honestate Clericorum.*

R. 3 : *Sextus Decretalium* Bonifacii VIII, qui item dividitur eodem ordine in quinque libros, citatur eodem modo quo Collectio Gregoriana, cum additamento *in sexto,* nempe *in sito libro Decretalium*, v. g., sic : C. *Prælatis, de Homicidiis i.* 6. Cum vero sub fine libri ultimi Summus Pontifex addiderit octoginta octo Regulas juris seu juristarum adagia, idcirco, quando citantur, semper profertur earum numerus cum additamento *de Regulis Juris in sexto,* v. g., sic : *Peccati venia non datur, nisi correcto.* R. 5, *de* R. J. i. 6, id est *regula quinta de Regulis Juris in sexto libro Decretalium.*

R. 4 : *Constitutiones Clementis* V citantur cum solo additamento *Clementinarum :* v. g., *Clem. Si Dominum, de Relig. et vener. SS.;* id est *Clementina*, quæ incipit : *Si Dominum, titulo de Reliquiis et veneratione Sanctorum.*

R. 5 : Denique *Extravagantes Joannis XXII* citantur eadem forma qua Collectiones ceteræ absque ullo nominis additamento. *Extravagantes* vero *Communes* citantur cum addito *inter Communes :* v. g., si dixero *Extrav. Sedes Apostolica de concess. Præbend. et Eccles. non vacant.*, hæc citatio pertinebit ad *Extravagantes Joannis XXII*, quia nullum habet additamentum. Sed si dixero *Extrav. Unam sanctam int. Com.*, tunc citantur *Extravagantes* ceterorum Pontificum, quæ dicuntur *Communes.*

Vid. Modus legendi abbreviaturas passim in jure tam civili quàm Pontificio, Venetiis, 1595.

(E) *Page* 179.

Italis primum Tridentinum promulgatum est, ab iisque lubentissime acceptum : ac primo a Venetis, Neapolitanis atque Siculis. — Item fere statim acceptatum fuit in Hispania, Lusitania, Belgio et Polonia. — In Germania item promulgatum fuit, sed renuentibus protestantibus, — Quoad Galliam autem audiatur Cabassutius (Notitia Eccl. sæc. XVI) : *Edictum confirmationis sacrosancti Concilii publicatum Romæ 7 Kalend. febr.* 1564, *universus Clerus Gallicanus in Provincialibus, quæ passim in tota Gallia postea coacta sunt, Conciliis; atque in generalibus sacri Cleri Comitiis, sacrosanctæ hujus Synodi Decreta ita complexus est, ut nefas sit ei refragari.* Similia profert alter insignis inter Gallos scriptor, ut ait Billuart, nempe Pontas, v° *Bénéficier.* Hoc porro in aliis quoque regionibus (ubi primum non

fuerat acceptatum Concilium) contigisse opera nempe Episcoporum per Synodales Constitutiones, opinio est DD.

Vid. Baldassari, *Istoria compendiosa de'Concili Ecumenici, Venezia,* 1713. — Et maxime, *Storia del ricevimento del Conc. di Trento nei diversi Stati cattolici, con documenti giustificativi, Amsterdam e Parigi*, 1752, 2 vol. in-12.

(F) *Page* 180.

Pontificis jura fuse prosequitur Salzano, *Lezioni di diritto pubbl.*, etc., vol. II, lez. III, etc. — It. vid. Passaglia, *Commentarius de prærogativis B. Petri, Apostolorum Principis, auctoritate divinarum litterarum comprobatis, Ratisbonæ*, 1850. — Barruel, du Pape et de ses prérogatives, p. 2 et 3. — Liguori, *Dissertatio de infallibilitate Papæ*, Op. Mor., l. 1, n. 110 et seqq. Nobis satis sit cum S. Francisco Salesio (*Delle regole della Fede*) adnotare nomina præcipua quibus R. Pontifex a tota antiquitate donatus fuit.

Vocatur nempe:

Petri cathedra, Ecclesia principalis, exordium unitatis sacerdotalis, vinculum unitatis, Ecclesia in qua est potentior principalitas, apostolico culmine sublimatus, dignitate Aaron a S. Cypriano; *Sacerdotii sublime fastigium* a S. Irenæo; *Ecclesiæ radix et matrix* a S Anacleto; *Sedes super quam Dominus universam construxit Ecclesiam* a S. Damaso; *cardo et caput omnium Ecclesiarum* a Marcellino I; *Episcoporum refugium* a Synodo Alexandrina; *Summa Sedes Apostolica* a S. Athanasio; *caput pastoralis honoris, principalis apostolici Sacerdotii dignitas, caput omnium Ecclesiarum, prima Sedes omnium* a S. Prospero; *caput orbis et mundi religionis, Sacerdos magnus* ab Imper. Valentiniano; *ceteris prælata Ecclesia* a Victori Uticensi; *Ecclesia præsidens* ab Imper. Justiniano; *prima Sedes a nemine judicanda, universalis patriarcha* a S. Leone M.; *tutissimus communionis catholicæ portus* a Synodo Romana; *fons apostolicus* a S. Ignatio; *sanctissimus Ecclesiæ catholicæ Episcopus, sanctiss. ac beatiss. patriarcha* a Synodo Sinuessana; *caput orbis Ecclesiæ* ab Innocentio; *apostolicæ cathedræ principatus, beatissimus Dominus* a S. Augustino; *pater patrum summus omnium præsulum pontifex, summus Sacerdos, princeps Episcoporum, ordine Melchisedech* a Concil. Chalcedon.; *rector domus Domini et vineæ custos dominicæ, Christi vicarius et fratrum confirmatio* a Concil. Carthag.; *princeps Sacerdotum* a S. Stephano; *patriarcatu Abraham* a

S. Ambrosio; *director discipulorum*, *conservator clavium regni Dei* a S. Cyrillo; *os discipulorum*, *anima Ecclesiæ*, *fidei basis*, *fundamentum confessionis Christi* a S. Chrysostomo, *heres Apostolorum*, *primatu Abel*, *auctoritate Moyses*, *judicatu Samuel*, *potestate Petrus*, *unctione Christus*, *ovilis dominici pastor*, *claviger Domus Domini*, *pastor pastorum omnium*, *in plenitudine potestatis vocatus* a D. Bernardo, etc.

(G) *Page* 182.

Mira sane institutio Congregatio de Propaganda ! mirum Catholicæ veracitatis præsidium et decus! quo ex universo, quo late patet, orbe selecti juvenes excolendi confluunt; unde veluti e salutifero fonte puritas doctrinæ, erga Apostolicam Sedem observantia, studium Regni Dei plenius et securius hauriuntur : ubi quod stupentibus omnibus infra Octavam Epiphaniæ quadraginta et amplius idiomatum quotannis exhibetur specimen, illud Actorum II in mentem revocat : *Quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram*, *in qua nati sumus? Parthi et Medi et Ælamitæ et qui habitant Mesopotamiam*, *Judæam et Cappadociam*, *Pontum et Asiam*, *Phrygiam et Pamphyliam*, *Ægyptum et partes Libyæ*, *Cretes et Arabes?*

Qui percelebris hujusce institutionis genesim, indolem, statuta aliquatenus dignoscere cupit, adeat *Vita del giovane Egiziano Abulcher Bisciarah*, *alunno del Collegio Urbano di Propaganda*, *scritta dal P. Ant. Bresciani*, *Modena*, *tip. Camerale*, 1838.

(H) *Page* 185.

Potestas Ecclesiastica, ait a Lapide in cap. XIII *ad Rom.*, est immediate a Deo; quia Christus expresse proposuit Petrum, Apostolos et sic successive : et Regnum Ecclesiæ monarchicum est, quia summa potestas uni Petro ejusque successoribus tributa fuit. — Sunt qui cum Bellarmino tuentur Ecclesiæ monarchiam aristocratia aliquatenus temperatam esse : quod tamen ait negant cum Salzano, *Lezioni di diritto*, etc., v. I, lib. VII.

Etiam sæcularis potestas a Deo procedit, quia natura et recta ratio suadet hominibus ut proponantur magistratus, quibus gubernentur. Sed mediate tantum; Deus enim dedit principia justitiæ et ordinis politici, sed immediate non præstabilivit gubernii formam, neque personas gubernantium : at reliquit ut id determinaretur facto aliquo societatis, ex libera hominis voluntate, nempe vel per popularem electionem, vel per successionem

hereditariam, quæ quidem a principio fundamentum habuit in aliquo expresso vel tacito societatis pacto. Hoc semel præstabilito, accedit Dei auctoritas, quæ pactum illud firmat, electo auctoritatem tribuens : sane auctoritas liberis hominibus præsidendi nonnisi a Deo esse potest, a quo omne dominatum est. Hinc illud Danielis ad Nabuchodonosor : *Deus tibi dedit regnum, fortitudinem, et imperium.* Hinc illud Pauli : *Non est potestas nisi a Deo;* in quem locum ait Chrysostomus : *Quid dicis? ergo omnis Princeps a Deo constitutus est? Istud non dico; non enim de quovis Principe mihi sermo est, sed de re ipsa, id est de ipsa potestate; quod enim principatus sint, quodque non simpliciter et temere cuncta ferantur, divinæ sapientiæ opus esse dico. Propterea non dicit :* non enim princeps est nisi a Deo; *sed de re ipsa disserit dicens :* non est potestas nisi a Deo.

Vid. *La Repubblica italiana del* 1849, *suo processo*, Torino, 1850, cap. XXVI. — Balmes, *le protestantisme comparé au catholicisme*, cap. XLVIII. — Origine du pouvoir. — Salzano, *Elementi di Storia antica, lib.* II, § 6.

(I) *Page* 186.

Quæres : *Commodo citantur loca ex corpore Juris civilis Romani?*

R. 1 : si loca citanda sunt ex I tomo, qui continet *Institutiones*, et *Digestum* sive *Pandectas*, hæc regula tenenda est : — *Institutiones* cum dividantur in libros quatuor, et liber quilibet contineat suos titulos, citabuntur indicio libri et tituli cum verbis quibus titulus ipse concipitur, adhibitis *breviaturis*, prout in usu sunt penes auctores : v. g., *Inst.*, l. II, t. I, *de rer. div.*, id est *Institutionum libro secundo, titulo primo, de rerum divisione.* — In *Digesto* autem sive *Pandectis* citabitur item liber et titulus, sed addito signo quo indicatur *Digestum ipsum :* signum autem istud est litera *f.* duplicata et simul conjuncta *ff.*; v, g., sic : *ff.* l. XXI, t. I, *de usur. et fruct.*, id est *Digesti libro vigesimo primo, de usuris et fructibus.* Si quis vero originem quærat illius signi duplicatæ litteræ *ff.*, historia eum docebit inde hoc ortum fuisse quod Greci *Pandectæ* nomen solebant breviare duplici littera pp.; latini duplex illud pp. acceperunt pro duplici *ff.*, sicque *Digestum* semper indicare in posterum consueverunt.

R. 2 : Si citanda sunt loca ex tomo II, qui continet *Codicem* et *Authenticas*, sive Constitutiones Justiniani, quas vocant *Novellas*, eadem est methodus; ponitur signum quo tam indicetur Codex quam significentur *Novellæ*, addito numero libri et tituli

in Codice, numero vero Novellæ in Novellis cum primis verbis; v. g., sic : *C.* l. IV, t. LXIV, *de rer. permut.*, id est *Codicis libro quarto, titulo sexagesimo quarto, de rerum permutatione.* Item A. *Plurimæ quidem*, n. 22, t. I, *de Nupt.*, id est *Authentica* quæ incipit *plurimæ quidem*, *Novella vigesima secunda, titulo primo, de Nuptiis.*

(K) *Page* 163.

Ut quæstio de legis subjecto diversis regnis aptari possit, non abs re erit referre quæ habet Bouvier, *De divisione societatis politicæ*, Institut. Philosophicæ, *Parisiis*, 1844.

« *Monarchia* (a duobus verbis græcis, *monos*, solus; et *arché*, dominatio, principatus, sic dicta) est societas in qua unus totam habet auctoritatem, et vocatur rex, imperator, princeps, dux, comes, etc. — Duplex est monarchia, absoluta et temperata. *Absoluta* ea est in qua sola Monarchæ voluntas vim legis habet, et subditos tenet obstrictos. *Temperata*, quando Monarchæ voluntas intra quosdam limites determinatos coercetur, ut nunc apud nos. Rex enim plenam non possidet auctoritatem condendi leges, tributa exigendi, etc.; sed insuper requiritur consensus per majoritatem suffragiorum expressus utriusque conventus, scilicet conventus *Pariumregni* et conventus *Delegatorum populi* (vulgo *la chambre des Pairs* et *la chambre des Députés*). Hæc monarchia gallice appellatur *gouvernement représentatif*.

Aristocratia (a vocibus *aristos*, optimus; et *cratos*, potestas) est societas in qua primates supremam auctoritatem habent, sive nobilitate, sive opibus, sive capacitate ceteris præcellant. Tale diu fuit gubernium Venetiarum. — Si in hoc regimine quidam irrepant abusus, v. g., si primates populum opprimant, si dignos a concilio avertant, si indignos vel incapaces admittant, tunc gubernium istud vocatur *oligarchia*, a vocibus *oligos*, pauci; et *arché*, potestas.

Democratia, quæ etiam in usu vulgari appellatur *Respublica*, illa est societas in qua suprema auctoritas penes generalia populi comitia residet. Nomen accipit a verbo *demos*, populus; et *cratos*, potestas — Hac gubernii forma usi sunt Lacedæmones, Athenienses, Romani, etc. — Gubernium democraticum male constitutum, in quo plebs infima prævalet, dicitur *ochlocratia*, a vocibus *oclos*, multitudo; et *cratos*, etc.

Sunt adhuc gubernia quæ vocantur *fœderata*, et coalescunt ex pluribus societatibus a se divisis, aliquo tamen vinculo unitatis inter se conjunctis, et sub hoc respectu unicam societatem politi-

cam constituentibus. Talia sunt fœdera inter respublicas Helvetiorum, inter Principes Germaniæ, inter provincias Americæ (*les États-Unis*), etc.

Porro si unum excipias *Monarcham absolutum*, ceteri omnes legislatores (etiam regnorum fœderatorum in iis in quibus simul hæc regna consociantur) suis legibus tenentur; quia iis in societatibus legislator non est homo singularis, sed communitas.

(L) *Page* 192.

Quod Ecclesiastici jure divino exempti sint a potestate sæculari quoad materias spirituales vel mere ecclesiasticas, ut sunt ordinationes, electiones prælatorum, etc., est certum; siquidem Ecclesiæ, non secularibus hæc fuit tributa potestas. Quoad loca vero atque personas Ecclesiasticas, utrum exemptio a certis oneribus sit non tantum de jure humano, sed divino, quæstio est : multi negant cum Lessio, Cajetano, Becano et Salmanticensibus ; sed alii multi affirmant cum Suarez, Azorio, Leyman, etc. — Quidquid sit, negari non potest naturali æquitati, et per consequens divinæ ordinationi consentaneum esse ut qui sacris mysteriis sunt deputati non omnino in omnibus ceteris æquiparentur hominibus; quos enim in omnibus pares habemus, eos non ita facimus, neque etiam eorum officium.

Verum enim vero vel in ipsa Republica ejus repræsentator pluribus gaudet supra ceteros, idque merito, nam illius dignitas vilesceret si ab aliis non distingueretur. Nonne apud ipsos gentiles eorum Sacerdotes semper magno in honore habebantur? Romæ ipsi erant a juramento liberi, in Ægypto a tributis soluti, in Græcia negotiorum consultores, in Asia præsides judiciorum, in Gallia præceptorum magistri, etc. — *Vid.* Liguori, *Hom. Apost.*, *Tr.* XX, n. 18. Ce que Gioberti n'a pas craint d'avancer pour appuyer ses théories (dit l'auteur du livre *Saggio intorno al socialismo*, etc., p. 644) n'est point du tout vrai; savoir, *que la morale évangélique est essentiellement démocratique, parce qu'elle est fondée sur le dogme de l'égalité naturelle* (Apol. del Ges. mod., cap. I); car l'Évangile lui-même établit dans la société spirituelle, la seule qu'il constitue, les inégalités, les plus prononcées, entre l'état clérical et l'état laïque, entre le corps enseignant et le corps enseigné. Il ne conseille, dans les sociétés humaines, aucun ordre de préférence à un autre; aucune forme préférablement à une autre forme; il ne confère et ne retire à qui que ce soit le droit du commandement ou de la propriété autrement qu'il n'en doit être d'après ses titres légitimes, fondés sur les inégalités na-

turelles et civiles, sans lesquelles la société publique serait impossible. La morale évangélique, faite pour compléter les lois divines antérieurement connues et pour réhabiliter la nature déchue, est essentiellement conservatrice de tous les droits et de toutes leurs limites, comme la nature et la justice les établissent, et comme la loi humaine les distribue, les classe et les répartit légitimement. »

Et en note, il ajoute : « Si l'Évangile était *essentiellement démocratique*, il répugnerait à la condition du genre humain, qui est *essentiellement hiérarchique* sur la terre; hiérarchique dans la distinction des sexes et la propagation; hiérarchique dans la succession des générations qui héritent de biens spirituels et temporels et d'enseignements de toute sorte; hiérarchique dans les différences d'âge, d'aptitude, de capacité relative et de sagacité. Tous ces linéaments ou éléments d'hiérarchie, qui subordonnent constamment les hommes les uns aux autres sous divers rapports, ou l'Évangile les a développés et ennoblis en créant une nouvelle hiérarchie sacrée dans la société religieuse, en sanctifiant l'union conjugale, vu que la sainteté du mariage rend sacrée pour la femme l'autorité du mari, qui est son chef, comme le Christ est celui de l'Église, et qu'elle fait la même chose pour l'autorité des parents sur leurs enfants; ou il les a sanctionnés en prescrivant le respect et l'honneur à l'égard de toute puissance et autorité légitime, de tout titre respectable de science et d'âge, et de tous les droits; de telle sorte que, en consultant la nature avec la vertu et lumière évangélique, un grand nombre d'hommes agglomérés sans classification se classeraient bientôt d'eux-mêmes. Aussi, à dire vrai, la démocratie absolue est impossible dans la nature; *elle n'a jamais duré cinq minutes*, comme l'écrivait Jean Muller, entre des hommes raisonnables et de bonne foi. Dans les républiques les plus démocratiques, pour peu qu'elles soient raisonnablement constituées, le principe démocratique et la hiérarchie artificielle qu'il est appelé à établir ne règnent qu'à la surface, *secundum quid*, et encore dans des limites fort restreintes quant à leur objet; tandis que la vie sociale se meut toujours, appuyée comme sur sa base la plus durable, sur la hiérarchie naturelle, qui se révèle avec la force de l'autorité à toute la famille humaine, et limite toutes les libertés, et qui s'affermit encore avec douceur par la hiérarchie religieuse chez les nations catholiques. »

Vid. Thomassin., *De nova et veteri Eccl. disciplina*, t. III libr. I. — De Héricourt, *Compend. Thomassin.*, etc. — Bingam; *Origines et antiquitates Eccl.*, t. II, l. V. — Natalis Alexander,

Hist. Eccl., sæc. IV et V.—Vaudet, *Des changements operés dans l'administration de l'empire*, t. II, c. II. — Bergier, *Dict.*, v° *Immunité.* — Muzzarelli, *Dissertaz. sulle immunità eccles.* — Tandem, *Dell'origine delle immunità del Clero cattolico, e d'ogni altro sacerdozio creduto dagli uomini legitimo e santo*, Libri due, Cesena, 1791.

(M) *Page* 201.

Quid (quæres) *si regni usurpator illico obedientiam, fidelitatem*, etc., *exigat?*

R. Hac in re pro norma sit Instructio data a Pio VII, 22 maii 1809, suis subditis in civili R. Ecclesiæ Principatus invasione : « Cette instruction, selon la remarque d'un historien, réglait trois objets principaux; savoir, le serment de fidélité qu'exigeait le gouvernement intrus; l'acceptation des emplois, et le chant du *Te Deum* prescrit par l'autorité laïque pour fêter l'établissement du nouveau gouvernement. Quant au serment, le pontife déclarait illicites les serments illimités, comme étant des actes d'infidélité et de félonie envers le gouvernement légitime; puis il consentait à ce qu'on prêtât le serment dans les limites de l'obeissance passive, sans qu'on pût jamais, pour cela, voir dans cette concession une abdication de sa souveraineté temporelle. Il traçait la formule du serment dans les termes suivants : *Je promets et jure de ne prendre part à aucune conspiration, complot ou sédition contre le gouvernement actuel*, comme aussi de lui être soumis et obéissant dans tout ce qui ne sera pas contraire aux lois de Dieu et de l'Église. Il ne permettait pas qu'on exerçât ou qu'on acceptât les emplois qui impliquaient la reconnaissance de l'usurpation; déclarant que autrement on encourrait les censures. Quant aux autres emplois, il consentait qu'on les acceptât, moyennant l'autorisation de l'évêque du diocèse. Enfin il défendait aux évêques et autres ecclésiastiques le chant du *Te Deum*, comme étant, par l'effet des circonstances, une injure faite à Dieu plutôt qu'un acte religieux.

(O) *Page* 220.

Les hommes politiques (ad rem, Episcopus Parisis, de l'*Église et de l'État*) accueillaient généralement avec faveur cette parole, si blessante pour nos âmes catholiques, que le Pape est *un souverain étranger.*

Oh! non, le Pape n'est pas pour nous un souverain étranger; il est au contraire le souverain de chacun de nous dans ce que nous avons de plus personnel et de plus intime, car il commande à nos esprits par sa parole, à nos consciences par sa volonté.

Cette souveraineté, le Pape l'exerce toujours et sur tous, soit par lui-même, soit par l'intermédiaire des pasteurs, dont il domine toute la hiérarchie. Elle s'étend aussi bien aux chrétiens dispersés dans des pays idolâtres qu'aux fidèles agglomérés dans des contrées catholiques; car tous, malgré les distances et les obstacles, malgré la diversité des mœurs et la rivalité des nations, tous, quelque langue qu'ils parlent, à quelque classification sociale qu'ils appartiennent, sont les membres d'un même corps, les citoyens d'une même patrie, les sujets enfin d'un même chef visible préposé au gouvernement d'une même société, spirituelle dans son objet, et néanmoins nécessairement soumise dans son existence à toutes les conditions des sociétés humaines.

(P) *Page* 232.

Agèndo de suprema Ecclesiæ potestate quæstio recurrit adeo vehementer agitata olim, at ferme semper imperfecte discussa : quid nempe sentiendum sit de anteactis sæculis, in quibus aliqui Pontifices nonnunquam res ipsas civiles exterorum moderabantur? Nostrum non est hic immorari; id unum scire satis sit, veritatem suos hodie habuisse vindices, atque adeo, ut vel ex ipsis protestantibus nemo sit cui, vix a limini genuina historia salutata, palmare non sit illa temporum iniquitate SS. Pontifices haud fines suos excessisse, sed ipsos ea esse potestate usos quam eis tribuebat universalis consensus.

Vid. Bouvier, *Instit. Theol.*, t. I. *De vera Eccl.*, sub finem.— De Maistre, *du Pape*, t. II, c. IX et seqq. — *Pouvoir du Pape sur les souverains au moyen âge*, vol. I, in-8. — Hurter, *Histoire du pape Innocent III et de ses contemporains.* — Voigt, *Histoire du pape Grégoire VII et de ses contemporains, précédée d'une introduction par le chan. Jager.* — P. Salzano, *Corso di storia Ecclesiastica*, *Napoli*, 1848, vol. 4, lib. XIII. — Audisio, *La Reale Basilica di Soperga*, lib. IV, c. II, etc.

(Q) *Page* 235.

Quoad mortem civilem hæc pro nostris temporibus habeto, ut notat *Giurisprudenza degli Stati Sardi*, Genova, 1851, Disp. VIII :

« 1. La mort civile, telle qu'elle est établie en France, n'existe en aucun autre pays de l'Europe. Parmi les peuples chez lesquels elle avait été introduite avec le Code civil français, la Belgique (art. 13 de la Constit.) et les Pays-Bas (art. 4 du Code civ.) l'ont abolie formellement. — Dans les Deux-Siciles (art. 28 et

suiv. du Code civ.) et dans le royaume de Sardaigne (art. 43 et suiv. du Code civ.) elle n'a été conservée qu'avec des modifications. Ainsi, par exemple, dans les États sardes, la mort civile n'exerce aucune influence sur le mariage (comme contrat) du condamné. Le nouveau Code pénal du Grand-Duché de Baden (§ 17) a abrogé implicitement la mort civile. La Bavière est le seul État allemand qui ait admis la mort civile, en en faisant la conséquence de la peine des fers (Code pén. de 1813). — En Angleterre et dans le reste de l'Europe, la mort civile est inconnue.

2. Il n'est point exact d'assimiler la mort civile à la mort naturelle. Tant que le condamné est en vie, il peut avoir l'espoir de sa grâce ou de quelque événement qui le remette en possession de ses droits civils perdus... Il faut admettre une exception unique, commandée également par les principes les plus élémentaires du droit et par l'équité, à propos des effets de l'amnistie, c'est celle qui résulte des droits légalement acquis par des tiers, et qui doivent être maintenus dans leur intégrité. »

(R) *Page* 260.

Circa prudentiam in evellenda consuetudine audiendus inter ceteros Benedictus XIV, qui, Constitutione *Paternæ charitatis*, quoad mercatus qui festis diebus alicubi agebantur, ait : « Quia malum « universale est, ac alte radices egit, opus est prudentia et matu- « ritate ne fructu careat medela, ac vulnus exasperet : *Quod pos- « sumus exigendum est, non quod optamus.* Admonitionibus « proinde uti satius videtur quam minis; et si minæ quandoque « intententur, servandum est exacte monitum sapientissimum san- « cti Augustini, *Epist.* XXII, ad Aurelium Carthaginensem Episco- « pum, qui agens de auferenda conviviorum licentia totam pas- « sim Africam fœde occupante, sub inani obtentu honorandi festa « martyrum, scripsit : *Non aspere quantum existimo, non duri- « ter; non modo imperioso ista tolluntur; magis docendo quam « jubendo; magis monendo quam minando; sic enim agendum « est cum multitudine; severitas autem exercenda est in peccata « paucorum. Et si quid minamur, cum dolore fiat, de Scriptu- « ris comminando vindictam futurorum, ne nos ipsi in nostra « potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur.* »

Neque etiam hic extra rem esse putamus genuinam ideam signare *tolerantiæ* et *intolerantiæ*, de qua hodie tot verba faciunt politici, ut nempe licita ab illicitis secernamus. De hac porro præstat proferre verba præclarissimi Balmes in celeberrimo suo Opere *Le protestantisme comparé au catholicisme dans ses relations*

avec la civilisation européenne, ubi, cap. XXXV, hæc notat : « L'intolérance religieuse ou théologique consiste dans cette conviction que la seule vraie religion est la religion catholique, conviction commune à tous les catholiques. L'intolérance civile consiste à ne souffrir dans la société d'autres religions que la religion catholique. Ces deux définitions suffisent pour faire comprendre à tout homme de sens que les deux espèces d'intolérance ne sont point inséparables; on peut, en effet, concevoir que des hommes fermement convaincus de la vérité du Catholicisme supportent ceux qui professent une autre religion, ou qui n'en professent aucune. L'intolérance religieuse est un acte de l'intelligence, acte inséparable de la foi; en effet, quiconque a la ferme croyance que sa religion est véritable doit nécessairement être convaincu que cette religion est la seule qui soit vraie, puisque la vérité est une. L'intolérance civile est un acte par lequel la volonté repousse les hommes qui ne professent point la même religion; cet acte a des résultats divers, selon que l'intolérance se trouve dans l'individu ou dans le gouvernement. La tolérance religieuse, au contraire, consiste à croire que toutes les religions sont vraies; ce qui, bien expliqué, signifie qu'il n'y en a aucune qui le soit; puisqu'il est impossible que deux choses contradictoires soient vraies en même temps. La tolérance civile, c'est de permettre à des hommes professant une religion différente de vivre en paix. Cette tolérance, aussi bien que l'intolérance corrélative, produit des effets divers, selon qu'elle se trouve dans l'individu ou dans le gouvernement. »

(S) *Pag.* 274.

De jejunio Ecclesiastico inter ceteros poterit vid. Natalis Alexander, *Hist. Eccl.*, sæc. II, diss. 4. — Bellarminus, *Controv. de bonis operib.*, *in* L. II, c. XIV. — Concina, *De jejunio*, diss. VII, c. I. — Bergier, *Dict.*, etc., v° *Carême*, *Abstinence*. — Scotti, *Teoremi*, par. 4, *Teor.*. 8; id. *Omelie*, t. I, Dom. *di Quares.*; id. *Catech. medico*. — Belli, *Sul digiuno e le astinenze*, *Roma*, 1842. — Dottor Pistelli, *Commentario fisico sull' astinenza e il digiuno*, *Lucca*, 1841. — Righetti, *Lettere sul Digiuno e la Quaresima*, *Roma*, *Genova*, *Milano*.

TRACTATUS TERTIUS.

DE OBLIGATIONIBUS,

SEU DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

A legibus, ut effectus a causa, diversæ oriuntur obligationes, quæ hominem afficiunt in quacumque conditione consideretur: seu quædam præcepta particularia dimanant quæ certo hominum statui propria sunt.

Quapropter, postquam *de Actibus humanis, de Conscientia* et *de Legibus* generatim peractum est, clamat ipse per se rerum ordo ut nunc *de Obligationibus,* seu de præceptis particularibus disputetur.

DISPUTATIO PRÆAMBULA.

DE OBLIGATIONIS NATURA ET DIVISIONE GENERATIM.

Q. 1. *Quid est obligatio?*

R. Obligatio sic dicitur quasi *ligatio ob,* id est ob aliquam causam, justum nempe Superioris præceptum. Potest autem definiri: *Vinculum accommodatum naturæ intelligenti, satis validum et internum, quo adstringimur ad aliquid faciendum vel ad aliquid omittendum.*

Dicitur 1. *vinculum*, ut sic indicetur vis illa maxima qua prædita est lex ad ligandos subditos.

2. *Accommodatum naturæ intelligenti.* Si enim creaturæ irrationales ad actum trahuntur pulsu exteriori et per impressiones corporeas, naturæ intelligentes et rationales trahi debent modo sibi convenienti, videlicet rationabili superioris ordinatione.

3. *Satis validum*, quod nempe gravibus rationum momentis moraliter certis innitatur ut valeat nos determinare.

4. *Internum*, quo nempe ipsa conscientia afficiatur.

5. *Quo adstringimur*, etc.; obligatio enim ita moraliter agit in homine ut clare ipse perspiciat se debere aliquid facere vel omittere, ne cogatur se reprehendere et pœnis dignum judicare, si renuat.

Q. 2. *Quomodo generatim dividitur obligatio?*

R. Homo quilibet duplici sub respectu hic a nobis consideratur : vel quatenus est membrum Ecclesiæ, vel quatenus est membrum Reipublicæ. — In quacumque vero societate homo sit, non debet certe ignorare quæ sui muneris sunt : *unusquisque*, ait S. Augustinus, *scire tenetur legem et statum quem profitetur* [1].

Hoc posito, dicimus obligationem generatim acceptam duplicis esse generis : aliam nempe, quæ ligat hominem in societate Religiosa; aliam, quæ eumdem ligat in societate civili.

DISPUTATIO PRIMA.

DE OBLIGATIONIBUS IN SOCIETATE RELIGIOSA.

Cum obligatio afficiat ipsas hominum personas, patet tot ejusdem esse genera distinguenda in societate religiosa, quot in ipsa distinguuntur genera personarum; atqui in ipsa duo distinguuntur genera personarum, nempe *Laici* et *Clerici*. Clerici autem vel sunt sæculares, et *Clerici* simpliciter dicuntur; vel regulares, et *Religiosi* appellantur. — Hoc posito, jam sit

CAPUT PRIMUM.

De obligationibus Laicorum.

Q. *Quænam sunt Laicorum obligationes in societate religiosa?*

R. Omnes Laicorum obligationes in societate religiosa eo

[1] *De fide. et oper.*, l. 1.

reducuntur ut præcepta Dei et Ecclesiæ fideliter observent, si velint ad societatis ipsius scopum pervenire, qui est salus æterna.

Primo præcepta Dei, quæ quidem Decalogo continentur; Christus enim cuidam ab eo sciscitanti quid agendo vitam æternam haberet, hoc dedit responsum : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata* [1]. Nomine autem *mandatorum* vocabantur præcepta Dei.

Secundo præcepta Ecclesiæ ; aperta enim sunt illa Christi verba ad Ecclesiæ Antistites : *Qui vos spernit, me spernit* [2]. Et iterum : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [3]. Unde ad rem Augustinus : *Nec habebit Deum Patrem qui Ecclesiam noluerit habere Matrem* [4]. — « Qui hos, ait *Stapf* [5], et similes textus maturius expendit inter alia haud parum mirabitur qua ratione fiat ut præcepta Ecclesiæ a viris etiam cultioribus et ceteroquin bonæ indolis tam parum attendantur, et vix non contemni cœperint (A). »

Qui autem Christi Ecclesiam vexare, ejus aspernari præcepta, ministros irridere, constitutiones proculcare, eique bellum intentare non erubescunt, audiant nunquam satis laudata verba percelebris *Montalembert* [6].

« Permettez-moi une comparaison familière. Quand un homme est condamné à lutter contre une femme, si cette femme n'est pas la dernière des créatures, elle peut le braver impunément; elle lui dit : Frappez, mais vous vous déshonorerez, et vous ne me vaincrez pas. Eh bien ! l'Église n'est pas une femme; elle est bien plus qu'une femme, c'est une mère; c'est la mère de l'Europe, c'est la mère de la société moderne, c'est la mère de l'humanité moderne. On a beau être un fils dénaturé, un fils révolté, un fils ingrat,

[1] Matt. 19. — [2] Luc. 10. — [3] Matth. 18.

[4] De Sym. ad catech., c. XII. Quo habet et Cyprianus. — *Vid.* Righetti, *Sul digiuno, Lett.* 1ª, § 2. — Collezione de' buoni libri, *Fedele osservanza de' precetti della Chiesa.*

[5] *Theol. Mor.*, § 62. — Cum hæc præcepta sparsim in singulis Tractatibus tradantur, non ultra immoramur.

[6] *Discussion sur les affaires de Rome à l'assemblée législative*, oct. 1849.

on reste toujours fils, et il vient un moment, dans toute lutte contre l'Église, où cette lutte parricide devient insupportable au genre humain, et où celui qui l'a engagée tombe accablé, anéanti, soit par la défaite, soit par la réprobation unanime de l'humanité (B). »

CAPUT SECUNDUM.

De obligationibus clericorum.

Q. 1. *Undenam oriuntur Clericorum obligationes?*

R. Duo sunt fontes ex quibus omnes obligationes et leges hauriuntur *Clericis peculiariter impositæ.*

1. *Excellentia status et conditionis* quam profitentur; unusquisque enim, naturali jure clamante, tenetur ea peragere quæ propria sunt sui status. Atqui status clericalis est apud omnes status sanctitatis, disciplinæ et perfectionis, juxta illud Hieronymi ad Nepotianum : *Propterea Clerici dicuntur quod de sorte Domini sint, vel quia Dominus sors, id est pars Clericorum est* [1].

2. *Ratio boni exempli* laicis exhibendi ex illo Apostoli ad Titum : *In omnibus præbe te ipsum exemplum bonorum operum* [2].

Diximus *Clericis peculiariter impositæ;* nam per has Clerici non liberantur a mandatis unicuique christiano communibus, si hæc ipsis conveniant. Neque enim qua Clerici, christiani esse desinunt : imo fortius obligantur ex eodem duplici memorato capite.

Q. 2. *Ubinam continentur obligationes Clericorum?*

R. Obligationes omnes Clericorum continentur :

1. Implicite in ipso jure naturæ et publico, quatenus utrumque præcipit ut omnes proprii status officia fideliter impleant.

2. Explicite, præter S. Scripturam et Traditionem, continentur in Corpore Juris Canonici, in Bullis Pontificum, in Conciliis generalibus, et maxime in Tridentino. Item in Sy-

[1] *Clerici* nomen est a græca voce *cleros*, quæ sortem significat.
[2] Cap. 2.

nodis Provincialibus et Diœcesanis, quæ ideo præcipue conditæ sunt. Uno verbo in omnibus Superiorum statutis et in ipsa consuetudine legitime præscripta.

Q. 3. *Quomodo Clericorum obligationes dividuntur?*

R. Clericorum obligationes aliæ sunt generales et communes; aliæ sunt speciales et propriæ.

Quilibet enim Clericus dupliciter accipi potest: *vel* prout est saltem per primam tonsuram generali et communi Clericatus nota insignitus: et sic generalibus et communibus ligatur obligationibus. *Vel* prout est speciali munere donatus in ordine hierarchico: sic nanciscitur obligationes speciales et propriás.

In his autem omnibus sita est illa *vita et honestas Clericorum*, de qua sacri Canones tam gravia verba faciunt.

Q. 4. *Cujus est Clericorum vitæ et honestati generatim invigilare?*

R. Cura Clericorum vitæ et honestati invigilandi Episcopis incumbit, unicuique pro sua Diœcesi, ut tradit Tridentinum: *Statuit sancta Synodus ut quæ alias a Summis Pontificibus et a sacris Conciliis de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda; ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, ludibus ac quibuscumque criminibus, necnon negotiis fugiendis copiose ac salubriter sancita fuerint; eadem in posterum iisdem pœnis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis observentur. Nec appellatio exsecutionem hanc, quæ ad morum correctionem pertinet, suspendat. Si quæ vero ex his in desuetudinem abiisse compererint, ea quamprimum in usum revocari, et ab omnibus accurate custodiri studeant, non obstantibus consuetudinibus quibuscumque; ne subditorum neglectæ emendationis ipsi condignas, Deo vindice, pœnas persolvant*[1].

Qua in re decretoria quoque sunt verba Pii Papæ IX Encyc. *Qui pluribus* ad omnes Episcopos, ubi item ait: *Summa cura et studio Ipsis esse elaborandum ut in Clero morum gravitas, vitæ integritas, sanctitas atque doctrina*

[1] Sess. 22, c. 1, de R.

eluceat, et ecclesiastica disciplina ex Sacrorum Canonum præscripto diligentissime servetur, et ubi collapsa fuerit in pristinum splendorem restituatur [1].

Articulus 1. — De obligationibus Clericorum generalibus et communibus [2].

In duas quasi classes dividuntur communes Clericorum obligationes :

1ª Respicit quæ generaliter prescribuntur, et revocantur *ad sanctitatem animi; ad exercitium ministerii et Ecclesiæ cultum; ad exterius sese gerendi methodum; tandem ad habitum clericalem.*

2ª Respicit quæ generatim prohibentur : et hæc sunt in triplici differentia ; sunt enim vel *actiones*, vel *artes*, vel *officia*.

§ 1. — De iis quæ Clericis generatim ac communiter præscripta sunt.

N. I. — *De Clericorum sanctitate.*

Q. 1. *An Clerici teneantur ad vitæ sanctitatem ?*

R. Affirmative : Clerici tenentur ad vitæ sanctitatem :

Prob. 1 : *Scripturis :* — In veteri Testamento Dominus de suis ipse Ministris inquiebat : *Sancti erunt Deo suo, et non polluent Nomen ejus; incensum enim Domini et panes Dei sui offerunt, et ideo sancti erunt* [3]. Jam vero, innuit Bellarminus [4], si tanta vitæ sanctitas requirebatur in illis qui sacrificabant boves et oves, quid requiretur in iis qui sacrificant Divinum Agnum? — Ex novo autem Testamento sufficiat gravissimum illud monitum Apostoli ad Timotheum : *Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis* [5], id est non ante exercitium virtutis et experimen-

[1] Ex quibus constat quam dura et atrox sit injustitia eorum qui Episcopos debitis pœnis Clericos malos plectentes nimiæ severitatis audent insimulare.

[2] *Vid. Specchio del Clero coll' aggiunta di un esame sui principali doveri degli ecclesiastici*, Mil. Pogliani 1850.

[3] Lev. 21. — [4] In Ps 10, v. 9. — [5] Epist. 1ª, c. v.

tum sanctitatis, ut exponunt Patres et Interpretes, et ratio suadet.

2. *SS. Patribus.* Hieronymus majorem in Clerico sanctitatem requirit quam in simplici religioso : scribit ad Rusticum : *Sic vive in monasterio ut Clericus esse merearis.* Sane status religiosus est status ad perfectionem ; at status Clericalis est status perfectionis. — Augustinus habet : *Clericus duo professus est, sanctitatem et clericatum* [1]. — Et D. Thomas : *Ad idoneam exsecutionem Ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens ; ut, sicut illi qui Ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu Ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis* [2].

3. *Conciliis.* Sufficiat Tridentinum, cujus hoc est decretum gravissimum ab omnibus alta mente tenendum : *Sic decet omnino Clericos in sortem Domini vocatos vitam moresque suos omnes componere ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque omnibus rebus nihil nisi grave, moderatum ac religione plenum præ se ferant* [3].

4. *Ratione.* Cur in Ecclesia Ministri sunt constituti? Teste Evangelio, non alia sane de causa quam ut sint *sal terræ* et *lux mundi ;* atqui tales esse non possunt sine insigni et præclara morum sanctitate. — Deinde Ecclesiastici sunt *Doctores pietatis,* ut eos vocat Chrysostomus : sunt *Salvatores mundi,* ut eos vocat Hieronymus : sunt *januæ populis Civitatis æternæ,* ut eos vocat S. Prosper. Sed tales esse non poterunt, si sancti non sint.

Unde merito concludere possumus cum D. Hieronymo [4] : *Clamat vestis, clamat status, clamat professio animi sanctitatem* [5].

Q. 2. *In quonam sita est hæc vitæ sanctitas?*

R. Clericorum sanctitas sita est in conformitate voluntа-

[1] Serm 83, de Div.
[2] Sup., q. 35, a. 4.
[3] Sess. 22, c. 1, de R. — Vid. Stapf, § 383.
[4] Ep. 58.
[5] *Vid.* Liguori, *Selva d imaterie predicabili,* p. 1, c. III.

tis propriæ cum voluntate divina: 1. per fugam vitiorum; 2. per virtutum exercitium.

1. Sita est in conformitate voluntatis propriæ cum voluntate divina per fugam vitiorum. Vocabulo *vitiorum* hic intelliguntur vel ipsa peccata levia; quomodo enim dici poterit filius perfecte diligere patrem, si a gravibus tantum, non vero a levibus injuriis ei irrogandis se abstineat? — Adde tam excellentem esse Ecclesiasticorum electionem, *ut* (verba sunt Leonis M.) *quæ in aliis Ecclesiæ membris non vocantur ad culpam, in illis tamen habeantur illicita.* — Adde: *Qui spernit modica paulatim decidet* [1].

2. Vitæ sanctitas sita est in conformitate voluntatis propriæ cum voluntate divina per virtutum exercitium. Et præsertim: — 1. *castitatis;* magna sane cordis mundities in eo requiritur qui minister est Agni immaculati, qui *pascitur inter lilia* [2]; — 2. *humilitatis;* quia, dicente S. Bernardo, *tanto quisque debet esse humilior quanto est sublimior* [3]; — 3. *obedientiæ;* quia hac decet illum esse præditum qui Sacerdotio perfungitur pro Christo Jesu, qui *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [4]; — 4. *patientiæ,* quia Ecclesiasticus verus est Minister Illius *qui, cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur* [5]; — 5. denique *charitatis;* in Deum quidem, ita ut possint indesinenter Clerici omnes clamare: *Quid mihi est in cœlo, et quid volui a te super terram* [6]? In proximum vero; quia Clerici supremum illum Pastorem debent imitari qui *in charitate perpetua dilexit nos* [7].

Q. 3. *Quænam sunt media ad vitæ sanctitatem?*

R. Media ad vitæ sanctitatem in Clerico hæc sunt præcipua:

Usque ora, meditare, legas, tua discute facta,
Sacra adeas, vigili præ fronte incede Tonantis,
Ad pia secedas, Divam venerare Parentem.

Nempe 1. est frequens ad Deum oratio, a quo omnis perfectio dimanat: *Invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ* [8].

[1] Eccli. 19. — [2] Cant. 6. — [3] De 7° dono S. S., c. VII.
[4] Philip. 2. — [5] 1 Petri 2. — [6] Ps. 27. — [7] Hierem. 31.
[8] Sap. 7. — *Vid.* Liguori, *Il gran mezzo della Preghiera*, etc.

2. Quotidiana rerum spiritualium ac cœlestium meditatio : hæc, dicente S. Bernardo, *regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus* [1].

3. Quotidiana lectio spiritualis; ait enim idem Bernardus [2] : *Per eam discimus quid facere, quid cavere, quo tendere debeamus.* Et Stapf : *Sacerdos sine utili lectione non incongrue militi sine armis, avi sine pennis, et equo sine frenis comparatur* [3].

4. Quotidianum conscientiæ examen, tum generale quo omnes, tum particulare quo aliquem specialem defectum illa die commissum studiosius inquirimus ad correctionem. — Hujus exercitii utilitatem vel ipsi gentiles agnoverunt : *Hoc nos pessimos facit,* ait Seneca, *quod nemo iram suam respicit, nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum, nemo elatum.* Unde de se ipso aiebat : *Utor hac potestate, et quotidie apud me causam dico. Cum ablatum est lumen, totum diem mecum scrutor, facta et dicta mea rementior* [4].

5. Sacramentorum frequentia; confessione enim peccatorum avertimur a creaturis, et convertimur ad Deum. Per sacram vero synaxim sumitur qui plenitudo est, fons et origo totius sanctitatis.

6. Custodia cordis et sensuum per cogitationem præsentiæ Dei. *Dic mihi,* perbelle ait Chrysostomus, *si tibi semper prope principem standum esset, an non cum timore adstares? adeoque quando comedis, cogita præsentem Deum; adest enim. Quando dormiturus es, quando irasceris, quando deliciaris, et quidquid tandem feceris, cogita adesse Deum* [5].

7. Exercitia spiritualia (saltem singulo quoque triennio), *quibus quidquid sordidum de mundano pulvere contractum*

[1] De Cons., l. I, c. XVII. — Huc optime faciunt *Méditations Ecclésiastiques*, etc., Lyon, 1836; Croust, *Meditationes de præcipuis Fidei mysteriis ad usum Clericorum*, Parisiis, 1836.

[2] Hic eminent Kempis, *De imitatione Christi;* Rodriguez, *Perfection chrétienne;* Liguori, *Prattica di amar G. C.;* Ricardi, *Dei doveri e dello spirito Ecclesiastico;* Massillon, *Conférences Ecclesiastiques.*

[3] *Vid.* §§ 559 et 561.

[4] *Vid.* Tronson, *Examens particuliers.*

[5] Hom. 8, in Phil. 2.

est commode detergitur, ecclesiasticus spiritus reparatur, mentis acies ad divinarum rerum contemplationem extollitur, recte sancteque vivendi norma vel instituitur vel comprobatur, uti ait Clemens XI Encyclica anno 1710. Salutare hoc opus valde etiam urget immortalis gloriæ Pontifex Pius IX Encyclica *Qui pluribus*.

Hic autem notandum omnes qui residentiæ lege et chori servitio tenentur, semel in anno per id temporis quo, Episcopo annuente, huic saluberrimo exercitio operam navant, ut præsentes esse censendos ex Encyclicis Innocentii XI, Clementis XI, Benedicti XIV, et Pii VI [1].

8. Denique pia ac fervens devotio in B. Mariam Apostolorum Reginam [2]: *In qua*, dicente S. Bernardo, *totius boni plenitudinem posuit Deus, ut proinde si quid spei nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis, ab Ea noverimus redundare* [3].

N. II. — *De Ministerii Clericalis exercitio et Ecclesiæ cultu* [4].

Q. *Quænam sunt Clericorum obligationes relate ad ministerii Clericalis exercitium et Ecclesiæ cultum?*

R. Obligationes Clericorum hac de re præcipuæ sunt sequentes:

[1] Hæc tamen permissio ab Episcopo *nullatenus concedenda erit Adventus et Quadragesimæ tempore, ac in solemnioribus festivitatibus. Nec unquam omnibus simul Canonicis, aliisque Choro inservientibus; sed eo adhibito modo, ut Chori servitium nequaquam intermittatur. Et quoad Parochos, idoneis prius Œconomis ab ipsomet Ordinario approbandis relictis, qui animarum curam laudabiliter administrent:* sunt verba Clementis XI.—Vid. etiam Synodus Novariensis, p. 163.

[2] *Vid.* Sevoy, *Devoirs Ecclésiastiques*, vol. IV.

[3] Serm. Dom. inf. Oct. Assumpt.

[4] Nonnulli parvi faciunt, at maximi momenti est tum ad devotionem in Clero, tum ad reverentiam in populo erga sacra mysteria excitandam sequens monitum, quod legere est in libro *Mem. di Rel.*, etc., t. II, p. 371: « *Les sacristies, qui sont comme le vestibule des temples, doivent être l'asile du recueillement et du silence. Quel que soit l'usage qui s'est introduit, on doit en bannir sévèrement le rire et les conversations; et en vérité, comment oserait-on se préparer par des entretiens oiseux, pour ne rien dire de pire, à la célébration des saints mystères, et offrir le redoutable sacrifice avec un cœur rempli de vaines pensées et de la joie profane du monde?* Qui habet aures audiendi audiat. »

1. Ut singuli Ordinis proprii munia recte cognoscant et exerceant; ne dicantur inaniter ordinati.

2. Ut Ecclesiæ cui addicti sunt ex animo inserviant. Et operam præstent assiduam tum in doctrina Christiana explananda, tum in ceteris functionibus (die præsertim festo) celebrandis; nam turpe esset lucrosa quidem officia libenter obire, cetera vero prætermittere. — Nemo autem, ex Constit. *Ex quo* Benedicti XIV, sine licentia Episcopi potest Ecclesiam derelinquere cujus servitio fuerit addictus.

3. Ut in sacris ipsis functionibus, præter talarem vestem, induant etiam mundum et decens superpelliceum : et præditi sint Clericali birreto, ut rite ac decenter muneri suo fungantur.

4. Ut sacros ritus ac cæremonias ediscant, et adamussim observent; atque in Ecclesiæ cantu sese exerceant (C). Teste experientia, summa reverentia mysteriis sanctis hoc modo conciliatur [1].

5. Ut in scientiarum studia sibi et populis profutura summa ope nitantur. Hoc ipsius officii ratio suadet; Clerici enim super ceteros constituuntur, ut eos viam salutis edoceant : at quomodo edocebunt quod nesciunt? quomodo scient quod non ediscunt? Hinc Deus habet : *Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi* [2]. — Et Concilium Toletanum IV : *Nullus ad sacra mysteria veniat indoctus, sed solus accedat quem morum innocentia et litterarum splendor reddunt illustrem. Aliter ordinaturis et ordinandis imminet in posterum Dei et Ecclesiæ vindicta.*

Hic etiam valde increpanda est eorum agendi ratio qui studiis vacant in Clericatu; sed vix ad Sacerdotium evecti illis valedicunt, atque obiter munus suum obeuntes reliquum tempus inutilibus terunt nugis. — *Sic* otio torpescunt, quod quidem est malorum fons [3]. — *Sic* et illa pauca amittunt quæ didicerunt Clerici; nam nos non aliud scimus nisi quod

[1] *Vid.* Fornici, *Institutiones liturgicæ ad usum Seminarii Romani.*

[2] *Oseæ* 4.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. VII, n. 52.

recordamur, nec recordamur nisi quod sæpe repetimus. — *Sic* perpetuo ignorant alia plurima, quæ continuo occurrunt addiscenda in salebroso ministerio : et hoc quidem non sine maxima animarum pernicie. — *Sic* tandem et se ipsos et proprium munus penes sæculares contemptibile reddunt (D).

Quæ quidem obligationes sequentibus versiculis includuntur :

Fungere muneribus, templo famulare libenter,
Congrua sint vestis, ritus, doctrina Levitæ.

N. III. — *De exteriori Clericorum sese gerendi methodo.*

Q. *Quænam Clericorum obligationes relate ad methodum sese exterius gerendi, atque ad spiritualem fidelium ædificationem?*

R. Obligationes Clericorum quoad methodum sese exterius gerendi atque ad spiritualem fidelium ædificationem sunt :

1. Ut interior animi pietas exteriori agendi ratione exprimatur ; nam *ex visu cognoscitur vir* [1]. Huc præcipue spectant illa Tridentini verba : *Nihil est quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat quam eorum vita et exemplum qui se divino ministerio dedicarunt. Cum enim a rebus sæculi in altiorem sublati locum conspiciantur, in eos tanquam in speculum reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt quod imitentur* [2]. Unde perbelle ait Synodus Turritana : *Liber laicorum vita Clericorum.*

2. Ut sese abstineant Clerici ab iis quæ malum vel mali speciem aliis ingerere valeant, juxta illud Apostoli : *Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum* [3]. Et pro nobis facit illud D. Bernardi : *Sicut non omne quod libet, licet ; sic non omne quod licet, expedit* [4].

[1] Eccl 19. — [2] Sess. 22, c. 1 de R.
[3] 2. Cor. 6. — [4] Epist. 25.

N. IV. — *De habitu Clericorum proprio* (E).

Q. 1. *Quænam sunt Clericorum obligationes relate ad habitum?*

R. Clericorum obligationes relate ad habitum sunt :

1. Ut proprius Clericorum habitus (excepta itineris causa, aut cum quis rure versatur) censeatur vestis talaris nigri coloris, zona vel globulis sic clausa ut pars nulla vestium interior conspici valeat, addito superpelliceo in sacris functionibus peragendis.

2. Ut nemo in publicum prodeat sine decenti collari, quod linea tænia obductum sit [1]. — Item vestes omnes quibus Clerici publice incedunt debent esse coloris nigri, et vix itineris causa tolerantur vestes subobscuræ vel nigricantes. — Ad pileum quod attinet, triangulare præscribitur. — Etiam femoralia genu prætergredientia hominis potius militaris et laici propria existimantur : ideo Clericis penitus interdicuntur.

3. Ut coronam clericalem singuli Ordini suo congruentem habeant. Ut annulum non deferant, nisi *vel* honoris gradum in Academia sint consecuti, *vel* proprii officii exercitium id expostulet, illumque deponant Missam celebraturi [2].

4. Ut in omni vestis genere neque appareat elegantia studiosius quæsita, neque conspiciantur sordes et incuria; sed in omnibus elucescat modesta quædam simplicitas, quæ Clerici animum indicet ab omni prorsus sæculari vanitate alienum.

Quis non irrideat quos interdum videre est *cincinnatulos*, *calamistratos* et *amasiunculos* Clericos, contra quos ira abreptus D. Hieronymus exclamabat (Epist. ad Nepotianum) : *Omnis eorum cura de vestibus est, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat, et ne plantas humidior via spar-*

[1] Animadvertendum collaria *artificiose elaborata* fuisse jampridem ab invictissimo illo Ecclesiasticæ disciplinæ restauratore D. Carolo Borromæo reprobata.

[2] De annulo Benedictus XIV, *Notificatione* XXXIV. — Clericatus, *Processiones*.

gat, vix imprimunt summa vestigia... tales cum videris, sponsos magis existimato quam Clericos [1].

Has obligationes sequentes exhibent versus :

Vestis, collare, et pileum, tonsuraque sunto
Longa, lino obductum, triangulare, patens.

Sed (dices) *hæc levioris sunt momenti ; quia ex vulgari adagio habitus non facit monachum.*

Respondet Tridentinum : *Etsi habitus non faciat monachum, oportet tamen Clericos vestes proprio congruentes Ordini semper deferre, ut per decentiam habitus extrinseci morum honestatem intrinsecam ostendant* [2]. Jam vero : *vel* dicendum Tridentinum, quod universam exhibebat Ecclesiam, de rebus egisse levioris momenti ; *vel* dicendum leges ad Clericorum habitum pertinentes gravis esse ponderis.

Ratio suffragatur, eamque innuit laudatum Concilium : nempe Clerici tenentur ita se exterius gerere et exhibere ut intrinsecam animi pietatem et cordis compositionem ostendant, sicque spiritualiter fideles ædificent. Atqui id inter cetera per ipsum etiam Clericalem habitum obtinetur ; nam ex Scriptura [3] *amictus corporis et risus dentium et ingressus hominis annunciant de illo* [4].

Q. 2. *An peccent Clerici non deferentes habitum Clericalem ?*

R. Clerici illi sunt vel beneficiati aut in sacris ; vel simplices Clerici :

[1] Eidem eleganter concinebat D. Bernardus : *Cernitur in nonnullis Sacerdotibus vestium cultus plurimus, virtutum aut nullus aut exiguus... muliebria potius noscuntur insignia, quæ utique curiosius et sumptuosius illæ sibi præparare consueverunt, cogitantes nimirum quæ sunt mundi, quomodo placeant viris. Verum tu, Sacerdos Dei Altissimi, cui ex his placere gestis, mundo an Deo ? Si mundo, cur Sacerdos ? Si Deo, cur qualis populus, talis et Sacerdos ? Nam si placere vis mundo, quid tibi prodest Sacerdotium ?* (De vita et mor. Episc.) — [2] Sess. 14, c. 6, de R. — [3] Eccl. 19.

[4] Hanc ipsam veritatem sic philosophice explicat S. Bernardus : *Ex cordis thesauro sine dubio procedit quidquid foris apparet viliorum : vanum cor vanitatis notam ingerit corpori, et exterior superfluitas interioris vanitatis indicium est : mollia indumenta animi mollitiem indicant : non tanto curaretur corporis cultus nisi prius neglecta fuisset mens inculta virtutibus.* Apologia ad Guill. Ab., c. 10.

Si 1, certum est eos mortaliter peccare si per notabile tempus Clericalem habitum non deferant; nam Tridentinum (Constitutionem Clementis V ea de re ampliando) ita de ipsis loquitur : *Tanta aliquorum inolevit temeritas religionisque contemptus ut, propriam dignitatem et honorem Clericalem parvipendentes, vestes etiam deferant publice laicales, pedes in diversis ponentes, unum in divinis, alterum in carnalibus. Propterea omnes ecclesiasticæ personæ quantumcumque exemptæ, quæ aut in Sacris fuerint aut Dignitates aut Personatus, Officia aut Beneficia qualiacumque ecclesiastica obtinuerint, si postquam ab Episcopo suo etiam per publicum edictum monitæ fuerint, honestum habitum clericalem illorum ordini et dignitati congruentem, et juxta ipsius Episcopi ordinationem et mandatum non detulerint, per suspensionem ab ordinibus ac officio, et beneficio ac fructibus, reditibus et proventibus ipsorum beneficiorum; nec non si semel correptæ denuo in hoc deliquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum coerceri debeant* [1].

Quæ sane loquendi ratio arguit peccatum grave. Imo addunt communiter peccare graviter Clericos hujusmodi, si ad breve etiam tempus habitum clericalem dimittant aut occultent, *vel* ad alios decipiendos, *vel* ut libere per plateas deambulent ad malum, *vel* etiam ut larvati per urbem in bacchanalibus excurrant; graviter enim id dedecet eorum gravitatem atque status decentiam.

Si 2, communius docent cum Holzman, Navarro, Soto, etc., simplices Clericos *per se loquendo* non peccare; cum hæc gravis obligatio Clericis in sacris ac beneficiatis tantum sit imposita [2]. Diximus autem *per se loquendo;* hodie enim suis in Synodis [3] Episcopi id Clericis omnibus imponunt. Neque enim sine scandalo esse potest quod ipsi suo statui non se conforment.

Q. 3. *An peccent Clerici, si non deferant tonsuram?*

R. Quidam damnant de peccato mortali Clericos qui non

[1] Loc. cit.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. v, n. 188; et l. vi, nn. 805 et seqq.

[3] Ut in Novariensi, *De vita et hon. Cler.*

deferunt tonsuram, ad modum quo eos damnant, si non deferant habitum clericalem ; quia Lateranense Concilium sub Leone X statuit : *Clerici in Sacris constituti nec barbam nec comam nutriant : sed tonsuram deferant. Si quis contra fecerit, excommunicationem incurrat* [1].

Attamen, bene ait Croix, facilius peccare mortaliter qui habitum non defert quam qui non defert tonsuram ; cum in illo sit longe major inordinatio fidelibus scandalum præbens. Unde præfatus auctor nec Sacerdotem tonsuram per sex aut octo hebdomadas non deferentem damnat de mortali [2].

Concilium vero ibi *tonsuræ* nomine non est certum locutum fuisse de simplici corona hodierna ; sed potius videtur locutum de abrasione comæ, quæ proprie venit tonsuræ nomine, quæque tunc temporis erat in usu [3].

Quid (dices) *de coma supposititia seu adscititia vulgo* perruque ?

Certum est non posse Sacerdotes Missam celebrare cum coma supposititia sine dispensatione Summi Pontificis. Cum enim Urbanus VIII, testante Benedicto XIV [4], præceperit *ut nemo audeat uti pileolo in celebratione Missarum sine expressa licentia Sedis Apostolicæ, non obstante quacumque contraria consuetudine*, quæsitum est a S. Congregatione utrum *pileoli* nomine comprehendatur etiam coma supposititia, etsi decens ac modesta ? Responsum fuit *utique comprehendi*. In hujus decreti sequelam Innocentius XII per Apostolicos Nuncios jussit Episcopos admoneri ne quemquam permitterent sine Apostolicæ Sedis privilegio Missam cum tali coma peragere.

[1] Sess. 9. — [2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, App. 3ª, n. 50.

[3] Tonsuræ ex Concilio Provinciali Mediolanensi v pro singulis gradibus ista describitur forma. Pro *Minoristis* in orbem ducta circa peripheriam pateat unciis duabus. Pro *Subdiaconis* duabus cum dimidia. Pro *Diaconis* tribus. Pro *Sacerdotibus* demum quatuor unciis. Uncia tamen illa aliquantulum minor est hac nostra.

[4] *De Syn. Diœc.*, l. XI, c. IX, ubi pluribus hanc prohibitionem doctissimus Pontifex tuetur. Aliter tamen esset si quis utatur hac coma, sed nudam relinquat ac patentem partem tonsuræ, ut notat idem Benedictus, *Notificatione* XXXIV, n. 14.

Extra Sacrificium autem, et quoad ceteros etiam Clericos plerisque Episcopis *coma* hæc semper visa est valde indecora, ita ut propriis in Synodis illam graviter Clero suo universo ipsi prohibuerint [1]. Sane quid indecorum magis ac vanitosum, ait idem Benedictus XIV, quam ut extraneam comam capiti superinducant qui sacræ militiæ nonnisi per comæ propriæ abscissionem adscribuntur, ita ut idem sit Clericum fieri ac detonderi?

Q. 4. *Quæ pœnæ in non deferentes habitum ac tonsuram?*

R. Clericus in Sacris vel beneficiatus non deferens habitum neque tonsuram, si tertio sit admonitus ab Episcopo, neque emendetur, amittit privilegium fori et canonis, si vigeat [2].

Si vero Clericus sit in minoribus, et clericalem habitum ac tonsuram non deferat, nec alicui Ecclesiæ de mandato Episcopi inserviat, vel in Seminario aut alia schola de ejus licentia non versetur, privilegium fori amittit absque ulla monitione [3]. — Requiritur tamen sententia judicis declaratoria; cum agatur de juris acquisiti amissione. Excipe nisi Clericus habitum ita dimittat ut satis appareat animum clericandi dimisisse; tunc sine ulla declaratione forum amittitur.

Iste tamen Clericus non ideo amittit simul privilegium canonis, aut competentiæ, uti a S. C. C. declaratum est.

[1] Ita Synodus Novariensis, p. 166.

Sunt qui irrident hanc prohibitionem, sicut et ceteras, quæ prima fronte videntur esse parvi momenti. Hi tamen novi sunt; qui enim experientia sunt magistri, hoc summopere laudant; nam a minimis incipiunt qui in maxima proruunt.

[2] *Ex C. Contingit*, 45, *de sent. excomm.* — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 827.

[3] Tridentinum, *Sess.* 33, c. VI. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XX, n. 19.

§ 2. — De iis quæ Clericis generaliter et communiter prohibentur.

N. I. — *Actiones Clericis prohibitæ.*

Actiones Clericis prohibitæ sunt præcipuæ : 1. armorum gestatio; 1. cohabitatio cum mulieribus; 3. choreis et comœdiis interessentia; 4. ingressus in popinas ac tabernas; 5. ludus alearum; 6. venatio; 7. negotiatio.

Q. 1. *Quid de armorum gestatione quoad Clericos?*

R. Arma offensiva et defensiva gestare extra necessitatem Clericis prohibetur; *tum* quia dedecet illorum characterem qui ad Christi exemplum debent esse mites corde, *tum* quia arma Clericorum debent esse spiritualia; cum eorum sit militare contra potestates tenebrarum : *Clerici arma portantes excommunicentur,* ait Gregorius IX [1].

Hinc et consequenter *extra necessitatem ipsi per se pugnare canonico jure prohibentur* [2]; cum eis potius competat proprium quam aliorum sanguinem effundere, uti notat Angelicus [3]. — Adde bellica exercitia maximas habere inquietudines, quæ a spiritualibus avertunt. Unde unanimiter docent cum Benedicto XIV Clericos in majoribus constitutos mortaliter peccare si militiam amplectantur [4]. Imo si militaria arma gestent in habitu laicali, nec post trinam monitionem clericalem habitum resumant, amittunt privilegium fori ac canonis [5].

Diximus : 1. *extra necessitatem;* nam necessitas legem non habet.

2. *Ipsi per se;* constat enim ex variis juris capitibus eos bellum justum posse suadere, ad strenue pugnandum hortari, et, si temporalem habeant jurisdictionem, bellum indicere, exercitum conscribere, arma præbere; non tamen personaliter Ducis officio fungi.

3. *Jure Canonico;* id enim juri divino non repugnat. Hinc etiam Sacerdotes pugnabant in lege veteri [6].

Q. 2. *Quid de Clericorum habitatione cum mulieribus?*

[1] T., de vita et honest. Cler. — [2] C. IV, Quicumque Clericus.
[3] 2, 2, q. 40, a. 2. — [4] *Notificatione* CI.
[5] Cap. *Si quis suadente*, *Caus.* 17, q. 4. — [6] 1 Machab. 10.

R. Quoad Clericorum habitatione cum mulieribus notatu digna sunt hæc, quæ in Nicæno primo (anno 325) leguntur : *Vetuit omnino Synodus ne liceat Episcopo, nec Presbytero, nec Diacono, nec uni penitus eorum qui sunt in Clero introductam* [1] *habere mulierem, præterquam utique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas quæ omnem suspicionem effugiunt* [2].— Hinc complures Episcopi suis in Synodis [3] præscripserunt, ut Clericis propriis cum iis tantum mulieribus cohabitare fas esset, quæ stricto consanguinitatis vel affinitatis vinculo, primo scilicet aut secundo gradu junctæ sunt.

Ad famulas vero quod attinet, voluerunt eas compertæ probitatis. Imo nonnulli etiam ætatem in iis præscripserunt, annorum nempe 40 completorum : ita in Synodo Novariensi, ubi mulcta 40 libellarum in usus pios impendenda contraventoribus imponitur [4].

Cujus quidem præcepti sapientiam nemo non videt : *In medio mulierum noli commorari,* ait Scriptura [5] ; *de vestimentis enim procedit tinea, et a muliere iniquitas viri* [6]. Neque

[1] Id est *extraneam*, ut legitur in aliis versionibus. — *Vid.* Pavone, *Spicilegio*, etc., n. 214. — Tridentinum, *Sess.* 25, c. XIV de R.

[2] Can. 3.

[3] In Novariensi, p. 167. Nuper id confirmat Novariæ Episcopus Lit. *idib. nov.* 1851.

[4] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificat.* LXXXII et LXXXIII. — [5] Eccli. 42.

[6] *Id est*, explicat A Lapide, *sicut tibi nihil tale volenti nascitur tinea, ita tibi nihil tale volenti nascitur a femina desiderium.* Sit ergo, monet Augustinus in Ps. 50, *cum feminis sermo brevis et rigidus*, ac sola necessitate cogente. — Christum omnes imitemur, cui adeo insolitum erat cum mulieribus sermocinari, ut Apostoli mirati sint quadam die qua ipsum viderunt cum Samaritana loquentem (*Jo.* 4). Quod utique fecit ad instructionem nostram ; neque enim illi aliquid timendum erat.

Dices : *Femina illa est vetula ac deformis.* Sed time : *Diabolus pingens*, ait Cyprianus, *speciosum efficit quidquid horridum fuerit.* — Dices : *Mihi est consanguinitate conjuncta.* Sed adhuc time ; diabolus enim, ait S. Philippus Neri, optimus logicus abstrahit a propinquitate, feminam solam relinquens. — Dices : *Sancta est.* Sed iterum time ; quo enim sanctior, eo magis allicit, ait Augustinus ; ac de facili spiritualis devotio in carnalem convertitur. — *Vid.* Liguori, *Selva*, etc., parte 2ª, istruzione III.

Item, si proprii officii ratio aliter non expostulat, congruentius est ut

in præterita castitate quis confidat; monet enim Augustinus apud S. Thomam : *Magnos prælatos Ecclesiæ sub hac specie corruisse reperi, de quorum casu non magis præsumebam quam Hieronymi et Ambrosii* [1]. Et D. Bernadus scribit : *Cum femina semper esse, et non peccare cum femina, plus est quam mortuum suscitare* [2].

Q. 3. *Quid de Clericorum interessentia choreis et comœdiis?*

R. Choreis tam publicis quam privatis, et publicis comœdiis interesse Clericos passim sub obedientiæ præcepto prohibent post Tridendinum Synodi omnes, ut notat Benedictus XIV [3], *tum* propter gravissimum damnum et status Clericalis dedecus quod inde solet exoriri, *tum* ob periculum cui exponitur Clericalis vitæ sanctitas.

Imo nonnulli Episcopi suis in Synodis eo usque merito pervenerunt ut pœnam suspensionis ipso facto incurrendæ et reservatæ inflixerint illis qui, in sacris constituti, *vel* comœdias agere, *vel* in choreis publicis saltare, *vel*, deposito habitu Clercali, per vias personati incedere præsumpserint. Ita in Synodo Novariensi [4], ubi etiam quoad inferiores Clericos decernitur a statu Clericali dejectio.

Hoc tamen non prohibet quominus honestæ recreationis et exercitationis causa Clerici agant vel intersint (uti fert usus) iis repræsentationibus quæ in communitatibus habentur, servatis tamen modestiæ ac temperantiæ regulis et ceteris servandis. Cum enim res sit ex se indifferens, nil prohibet quominus illa in bonum finem dirigatur [5].

Ecclesiasticus, quoad potest, ab omnibus sæcularibus conventibus abstineat, ne illud sibi contingat : *Quoties inter homines fui, semper minor redii.* — Quod vero speciatim pertinet ad sæcularia convivia, hæc scribit Hieronymus ad Nepotianum : « Nunquam petentes, raro accipiamus rogati : facile contemnitur Clericus qui, sæpe vocatus ad prandium, non recusat. »

[1] De modo confit., a. 2. — [2] Serm. 65, in Cant.

[3] De Syn., l. XI, c. IX. — [4] Pag. 168.

[5] Quædam etiam sunt publica spectacula, quæ ita Clericos dedecere non videntur, ut *cursus equorum, ferarum septa, gesticulatorum præstigia, extraordinarii conventus musici*, etc. Hic res tota est dijudicanda ex motivo determinante, ex usu regionis, ex loco, periculo, scandalo, ex frequentia ac qualitate personæ, et similibus.

Nobis satis sit hæc Synodi Novariensis verba proferre : *Absit ut in*

Quæres *quomodo se gerere debeant Clerici in rebus publicis, quæ inconditos clamores et strepitum in poplo excitant?* R. Id. 15 jan. 1848 declaravit S. Congregatio Episcoporum et Regularium sic inquiens : « *Bien que le clergé doive se réjouir et s'applaudir des institutions utiles et sages qui s'introduisent dans l'administration de la chose publique, néanmoins il ne convient pas aux ecclésiastiques de prendre part aux bruyantes démonstrations populaires qui en résultent, et beaucoup moins encore de faire pénétrer ces démonstrations jusque dans le sanctuaire destiné à la prière et à l'exercice des fonctions sacrées.* »

Q. 4. *Quid de Clericorum ingressu in popinas atque tabernas?*

R. Ingressus in popinas et tabernas extra necessitatem Clericis omnino vetatur; ita ex Concilio Lateranensi IV : *Tabernas prorsus evitent, nisi forte causa necessitatis itinere constituti* [1].

Id vel ipse prohibuit Apostata Julianus falsorum numinum ministris : *Sacerdotem*, scribit ad Ursacium, *hortare ne accedat ad spectacula, neve in taberna bibat... et qui tibi in his resistunt, expellito* [2]. — Et sane hoc nimium opponitur Clericali modestiæ et gravitati.

Q. 5. *An ludus alearum Clericis sit prohibitus* [3]*?*

R. Ludus alearum Clericis saltem beneficiatis et in sacris constitutis [4] sic expresse prohibetur in Lateranensi IV : *Clerici ad aleas et taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint* [5].

Jam vero, si agatur de aleatore publico et his ludis de-

plateis immorentur, mimos, mimasve eorumque lascivos cantus audiendi, aut indecoros gestus spectandi causa; aut noctu fidibus canendo canentesve comitando vagentur, p. 168.

[1] Ita etiam Synodus Novariensis, p. 169. — [2] Epist. 49.

[3] Ludus *alearum* proprie dictus, uti docent latinæ linguæ magistri, totus situs est in pura sorte. Unde illius exitus pendet a simplici casu, quin ullam in eo partem habeat ars et industria ludentis. Talis est ludus taxillorum, vulgo *dés*, etc.

[4] Quoad inferiores Clericos communiter dicunt Lugo, Lessius, Roncaglia, Salas, Sanchez, etc., id non prohiberi; quia quoad ipsos *saltem ex consuetudine* canones contrarii derogati sunt.

[5] *Can.* 10. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 893.

dito, consentiunt omnes eum peccare graviter, si in magna quantitate aleis ludat; aut in modica, sed frequenter. Ratio quia id graviter dedecet statum Clericalem, et nimium animus avocatur a divinis.

Si vero non agatur nisi de Clerico qui ludat raro, moderate et privatim sine scandalo, putamus cum Layman, Molina, Sporer et aliis hunc peccare solum venialiter. Imo probabiliter ne venialiter quidem, si ludat recreationis causa, ubi non tam rigide observetur prædictus Canon; cum non videatur ex se gravis inordinatio [1]. Sed excipe Religiosum et Episcopum, qui, etiam semel tantum ludentes ludo aleatorio, nobis videntur difficulter excusari posse a peccato gravi; quia difficulter possunt excusari a gravi scandalo. Quod etiam dicendum erit quoad alios ludos, tametsi non omnino fortuitos, si frequenter in iis versentur; cum hoc ipsis nimis indecens videatur [2].

Quid (dices) *de ludo chartarum?* Chartarum ludus, si sit puræ sortis et omnino aleatorius, jam patet de eo idem esse dicendum quod supra de aleis.

Si vero sit mixtus, qui nempe pendet partim a sorte, partim ab arte, scientia et industria ludentis, uti sunt, v. g., vulgo *tarots*, tunc dicimus Clericos sic ludentes non peccare mortaliter, nisi alicubi esset specialis prohibitio aut grave scandalum, et modo propria ministeria non negligant. Imo ne venialiter quidem, si id agant mera recreationis causa, in parva quantitate et absque scandalo : uti fert hodierna ferme universalis consuetudo, quæ certe differt ab antiqua primitivæ Ecclesiæ disciplina tam arcta [3].

In Synodo Navariensi postrema... « *Indicitur etiam pœna*

[1] Imo in ipsis communitatibus certis anni temporibus ludi qui sunt puræ sortis publice permittuntur, si sint moderati.

[2] Ex allato Canone patet Clericos prohiberi etiam interesse illis ludis. Attamen hodie communiter docent assistentes non peccare graviter ; cum ex se non videatur inordinatio gravis. Excipe nisi fortasse sint causa ludi mortalis : *vel* negligerent ludentes corrigere : *vel* nisi de tali ludo quatenus mortali sibi ipsi complacerent : *vel* nisi agatur de Episcopis, qui ex proposito et frequenter assistant; cum isti a gravi scandalo vix ac ne vix quidem valeant excusari. — *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XXXVII.

[3] *Vid.* Stapf., § 319.

« *suspensionis ipso facto incurrendæ et reservatæ iis omni-*
« *bus Ecclesiasticis qui sive in cauponis quibuslibet, sive in*
« *liquorum seu potationum officinis ad easque pertinentibus*
« *diversoriis, tam in urbe quam extra tabulis lusoriis vel*
« *taxillis ludentes, vel digitis micantes commorari ausi*
« *fuerint*[1]. »

Q. 6. *Quid de venatione quoad Clericos?*

R. Venatio vel clamorosa est, uti Scholæ loquuntur, quæ nempe exercetur magno clamore et apparatu armorum, canum, accipitrum, ut majores feræ capiantur, v. g., cervi. — Vel est quieta, quæ nempe nullum importat clamorem, et exercetur laqueis, retibus et similibus, vel etiam armis ex Benedicto XIV[2]; sed paucis adhibitis canibus, et sine ullo strepitu, ad occidendas minores feras, v. g., lepores.

Clamorosa venatio Clericis absolute prohibetur, et de ea communiter accipiunt verba Concilii generalis Lateranensis IV : *Venationem et aucupationem universis Clericis interdicimus, unde nec canes nec aves habere præsumant*[3]. — Quieta tamen venatio hodie permittitur, ut fert usus. Modo (quod caute perpendendum) mentem a Deo non distrahat; neque a studio, ab oratione, a lectione spirituali et ab operibus charitatis. Hujus periculi causa venatio indiscriminatim in Synodo Novariensi[4] prohibita est.

Hic non loquimur de piscatione, cum commune sit eam licitam esse, utpote quæ natura sua sit omnino quieta, nec ullibi legatur proscripta, quanquam non desunt qui eam comparant venationi.

Q. 7. *Quid de Clericorum negotiatione?*

R. *Negotiatio proprie dicta* tunc habetur quando aliquid emitur animo illud idem non mutatum carioris vendendi.

[1] De vit. et honest. Cler., p. 168. — [2] *De Syn. Diœc.*, l. XI, c. X.
[3] Can. 15. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 660.
[4] Quod omnis venatio sit prohibita est antiquo juri conformior; cum in eo nulla habeatur distinctio inter clamorosam ac quietam. Sed cum hodie inter DD. hæc distinctio sit recepta, ideo merito illius habetur ratio in quæstionis resolutione. — *Vid.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. XI, c. X. — Pag. 170. — Item generatim in Synodis Ecclesiarum Galliæ. (*Not. edit.*)

Hæc sub gravi vetatur Religiosis et Clericis illo Alexandri III decreto : *Secundum instituta Prædecessorum Nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur* [1]. — Benedictus vero XIV Bulla *Apostolicæ* constituit pœnas inflictas adversus Clericos negotiatores extendi etiam debere ad *Clericos illicite sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac si per se ipsos ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent.* — Tandem Clemens XIII Bulla *Cum primum* rursus prohibuit Clericis ne per personas interpositas negotientur; ac præsertim ne cambium activum per alios contrahant; addens quod si adsit familiæ necessitas, vel si negotium obveniat aliquo titulo a laicis, Clericus adhuc negotiari non possit sine Sedis Apostolicæ in Italia, extra sine Episcopi licentia.

Juxta plures graviter peccat qui frequenter negotiatur, licet præciso scandalo neque in materia gravi; *tum quia negotiatio nimis implicat animum sæcularibus curis ; tum quia est ordinata ad terrenum lucrum, cujus Clerici esse debent contemptores,* ita Angelicus [2]. Qui tamen bis vel ter in levi, vel semel in gravi materia negotiatur, aiunt illum peccare venialiter tantum; quia jura vetantia videntur indicare habitum.

Pœnæ in negotiatores sunt excommunicatio, suspensio ab officio, ac depositio a gradu et ordine, omnes ferendæ sententiæ [3].

Diximus *negotiatio proprie dicta*, seu lucrativa; solet enim distingui etiam *œconomica*, qua emuntur necessaria ad sustentationem, et superflua venduntur ; et *artificialis*, qua aliquid emitur, ut per industriam mutatum vendatur. Harum neutra prohibita est :

[1] C. 6, de vita et hon. Cler. — [2] 2, 2, q. 77, a. 4.

[3] Hic nomine Clerici intelligitur tantum beneficiatus vel in sacris, uti *communiter* dicunt Continuator Tournely, Habert, Concina, Lugo, etc., ex *Can. Placuit*, 3 q.

Item negotiatio licet Clericis, si una cum fratribus in negotium patris succedant ; his enim, uti notat Alasia, usus et consuetudo negotiari permittunt, modo per se negotium illud non exerceant.

Non 1ª, id est œconomica; eam enim prudentia ac necessitas suggerit, et si quid inde lucretur, id per accidens evenit. — Non 2ª, id est artificialis; quia, ut ait S. Thomas, sic agere non *est proprie negotiari; sed præmium laboris accipere* [1]. Et Apostolus hoc modo victum sibi comparabat [2]: unde non est verus negotiator qui emit colores, ut vendat picturas; lanas, ut vendat pannum, modo non conducat alios operarios ad hoc efficiendum; qui proprios agros colit, ut fructus vendat; qui emit animalia, et ea suis in prædiis alit, ut ex fœtu, lana, lacte pecuniam conficiat, aut ut saginata vendat.

Sed agros vel prædia aliena conducere in hunc finem a sæculo v prohibuit Concilium Chalcedonense; licet vera negotiatio non sit [3].

N. II. — *Artes Clericis prohibitæ.*

Q. *Quænam artes Clericis prohibentur?*

R. Prohibetur Clericis in sacris ac Monachis ars Medicorum et Chirurgorum, ubi opus sit incisione, amputatione vel adustione, nec adsit necessitas : et quidem sub irregularitate, si inde mutilatio vel mors sequatur [4]. Id enim opponitur lenitati, quam jugiter omnes habere debent Clerici.

Si tamen peritus non adsit, et casus urgeat, Clericus sine peccato, proinde sine pœnæ aut irregularitatis periculo, incisionem vel adustionem agere poterit. — Item Ecclesiastici aliis præsto esse possunt optimis artis salutaris consiliis.

Omnibus autem Clericis eodem canonico jure prohibetur ars quælibet, quæ status Clericalis honestati generatim contraria censetur : uti ars macellariorum, tabernariorum, joculatorum, etc. [5].

[1] Loc. cit. — [2] *Act.* 18.

[3] *In Cap. Pervenit*, 21, q. 3. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. x, n. 192.

[4] Cap. *Sententiam, Ne Clerici vel Monachi.* — Verius dicunt Tournely, Pontas, etc., quod id non currit de beneficiatis, quia in textu de illis non fit mentio.

[5] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. iv, n. 189; l. vii, n. 384. — Pavone, *Spicilegio*, n. 217.

N. III. — *Officia Clericis prohibita* [1].

Q. *Quænam Officia Clericis prohibentur?*

R. Clerici beneficiati vel in sacris passim jure canonico [2] prohibentur sequentia officia exercere :

1. Tutoris, Curatoris aut Procuratoris minorum, et quodcumque aliud quod sit ministerii publici, quodque eos obliget ad reddendas rationes de justitia vel de bonis administratis, excepto casu quo pupilli seu minores sint proximi Clericorum propinqui.

2. Judicis in causa sanguinis ; item Militis ; item Advocatorum, Procuratorum et Notariorum in Curiis sæcularibus, excepto casu quo Clericus agat causam *vel* suam *vel* suæ Ecclesiæ *vel* egeni *vel* personæ sibi in quarto gradu conjunctæ.

3. Administratoris bonorum personæ laicæ privatæ non miserabilis cum obligatione reddendi administratæ substantiæ rationes.

Quorum omnium ratio cardinalis est quod *nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit* [3]. — Adde quod esset nimis indecorum Clericum turbari in suo ministerio spirituali ad temporalium rerum rationes reddendas [4].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 838 ; l. IV, n. 190.

[2] *Vid.* Ferraris, *Bibliotheca Concion.*, etc., v° *Clericus*, art. 3.

[3] 2 Tim. 2.

[4] Hoc tamen ex se non impedit quominus aliquod publicum munus obire possint aliquando Clerici. Hinc Tridentinum, sess. 23, c. 1, de R., dum vult residere Prælatos, excipit inter cetera, *nisi cum absentia inciderit propter aliquod munus et reipublicæ officium.* Sane ex historia plane constat rem civilem sæpius prudentia Ecclesiasticorum, qui erant a publicis consiliis, stetisse. Adde id non parum conferre ad religionis tutelam, cum videlicet et consilio et voto injusta decernentibus efficaciter obstare valeant; melius autem est prohibere ab initio ne iniquæ condantur leges quam jam conditis mederi.

Verum pro praxi, quia id non de facili evenire potest sine proprii officii vel ministerii læsione, ne Clerici publicum ac civile munus sumant proprio marte, sed audiant Provinciæ Vercellensis Episcopos, qui Litt. 18 nov. 1849 *monendum Clerum censuerunt non posse quemquam absque*

In Synodo Novariensi hæc omnibus Clericis prohibentur, et præcipitur ut nemo in domo laicorum officiorum suscipiat absque Episcopi licentia [1].

Nota. Hactenus traditas obligationes ut firmius animis omnium Clericorum inhærescant, sub uno prospectu ponimus, eas in quatuor Monitis includentes : — *Primum* monitum finem vocationis attingit, ac munia præcipua aperit. — *Secundum* exteriorem sese gerendi methodum describit. — *Tertium* dignitatem nostram attollit. — *Quartum* media suggerit tutissima quibus digne ambulemus vocatione qua vocati sumus a Deo [2].

Episcopi venia civilia officia acceptare : quam veniam Ordinarii lubenter indulgebunt, ubi peculiaria rerum adjuncta suadeant.

[1] Page 170.

[2] *Vid.* Marinoni, *Speculum asceticum.* — Salamo, *Regula Cleri.* — Abelly, *Sacerdotalium meditationum sylva*, Paris., 1837.

Quatuor Monita quibus præcipuæ Clericum obligationes claudantur.

MONITUM PRIMUM

Finem vocationis attingit, habitus gravitatem commendat, proprio Episcopo submissionem tuetur, tandem quæ sint fugienda docet.

Habitum suscipe { non ex { Levitate, Avaritia, Ambitione; } Sed { Vocante Deo. Zelo tuæ proximique salutis. }

Incede in habitu { Gravi, Modesto, Mundo, Canonico, } (*Indues sanctis vestibus.* Exod. 40.)

Esto Episcopo { Obediens in { Præceptis, Decretis, Monitis; } obsequens { Corde. Verbo. Opere. }

Fuge { Domus suspectas, — Consortium mulierum, — Ludos, — Choreas, — Theatra, — Venationes perstrepentes ; Contemptus, Susurrationes, Tumultus } in { Episcopum. Superiorem. Quemcumque. } Viles famulatus, — Turpem avaritiam, — Sæcularia officia.

MONITUM SECUNDUM

Exteriorem in omni re sese gerendi methodum describit, ut sic omnibus per omnia placentes Clerici Dominici gregis sint exemplum et forma.

Exemplum esto fidelium in (1 *Tim.* 4.)

- **Scientia**
  - Divina.
  - Ecclesiastica.
  - Civili.

Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi (Os. 4).

- **Prudentia in**
  - Consiliis.
  - Judiciis.
  - Imperiis.

Dux indigens prudentia multos opprimet (Prov. 28).

- **Modestia Gravitate in**
  - Indumentis.
  - Sermonibus.
  - Moribus.

Amictus corporis et risus dentium, et ingressus hominis enunciant de illo (Eccl. 19).

- **Liberalitate erga**
  - Peregrinos.
  - Pauperes.
  - Templa.

Quomodo potueris, ita esto misericors (Tob. 4).

- **Temperentia in**
  - Divitiis.
  - Conviviis.
  - Solatiis.

Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ (Luc. 21).

- **Integritate coram**
  - Deo.
  - Hominibus.
  - Te ipso.

Custodi temetipsum et animam tuam sollicite (Deut. 4).

- **Obedientia Obsequio Amore** erga
  - Sanctam Ecclesiam.
  - Summum Pontificem,
  - Ejusque decreta.

Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit (Luc. 10).

MONITUM TERTIUM

Dignitatem nostram attollit, ita ut illa celsitudine perculsi omnes in id intendamus quid agendum, quid fugiendum, ne illi nos degeneres exhibeamus.

Perpende muneris tui

- **Dignitatem**
  - Angelicis humeris formidandam.
  - Regia celsitudine excelsiorem.
  - Omnibus venerabilem.
- **Admirandam potestatem**
  - In corpus et sanguinem Filii Dei.
  - In remissionem peccatorum.
  - In aereos atque tartareos spiritus.
- **Strictam obligationem studendi**
  - Angelicæ puritati.
  - Seraphico fervori.
  - Incessanti progressui in virtutibus.

- **Per quod factus es**
  - Interpres et legatus Dei, æterna decreta promulgans.
  - Sacerdos in æternum, immolans et offerens Filium æterni Patris in victimam.
  - Mediator inter Deum et homines per oblationem sacrificii pacis, precumque fidelium.
  - Dispensator mysteriorum cœlestium.
- **Cave itaque ne sis**
  - Sacrorum contemptor.
  - Summi Pontificis auctoritati parum obsequens.
  - Periculosæ aut dubiæ Doctrinæ sectator.
  - Rigidus et asper, aut remissus in pœnitentes.
  - Avarus. — Immundus. — Impudicus. — Vinolentus. — Turpis lucri cupidus (1 *ad Tim.* 3, — *ad Tit.* 1).
- **Sed esto**
  - Pius. — Innocens. — Sobrius. — Impollutus. — Segregatus a peccatoribus. — Excelsior cœlis factus (*Ad Heb.* 7).

Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a ceteris populis, ut essetis mei (*Lev.* 20).

MONITUM QUARTUM

Media tutissima suggerit quibus excellentissimæ vocationi nostræ respondeamus digne ea ambulantes, ut vitam habeamus.

- ***Media* ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis** (*Eph.* 4).
  - **Timor Amor** — Dei.
  - **Custodia**
    - Cordis.
    - Sensuum.
  - **Sancta occupatio** — Memoriæ, Intellectus, Voluntatis — in iis quæ sunt proprii muneris.
  - **Assidua frequentia**
    - Collationis cum Confessario.
    - Lectionis spiritualis
    - Orationis
      - vocalis.
      - mentalis.
      - jaculatoriæ.
    - Examinis conscientiæ.
    - Sacramentorum.
  - **Devotio erga**
    - Deum.
    - B. Virginem Mariam.
    - Sanctos.
  - **Moderatio in**
    - Conversationibus.
    - Solatiis.
  - **Fidelitas in**
    - Servanda temporis œconomia.
    - Sanctificandis diebus Festis.
    - Obeundis quotidianis pietatis exercitiis.

Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus... Hoc enim faciens et teipsum salvum facies et eos qui te audiunt (1 *Tim.* 4).

Articulus 2. — De obligationibus Clericorum specialibus et propriis in ordine hierarchico.

Obligationes Clericorum speciales in ordine hierarchico tot sunt quot in ipso Clericorum gradus, ita ut suæ sint 1. *Pontifici;* 2. *Cardinalibus* et *Legatis;* 3. *Patriarchis, Primatibus, Metropolitis* et *Archiepiscopis;* 4. *Episcopis,* 5. *Vicariis Generalibus* et *Capitularibus;* 6. *Canonicis;* 7. *Vicariis Foraneis;* 8. *Parochis;* 9. *Presbyteris simplicibus;* 10. denique *ceteris Clericis.*

Nostrum non est de omnibus agere. Unde, nonnullis traditis de Episcopis, erit de ceteris, hoc servato ordine.

§ 1. — De obligationibus Episcoporum.

Q. 1. *Quænam sunt Episcopi obligationes?*

R. Plurimæ ac gravissimæ sunt Episcopi obligationes; cum ipsi commissa sit gubernatio et cura totius Diœcesis. Unde merito aiebat D. Augustinus: *Episcopatus nomen est oneris, non honoris* [1].

Nos præcipuas (hisce versibus) indicabimus obligationes ex S. Alphonso [2], quem Pius VIII appellabat *illustre Episcopalis ordinis decus:*

> *Sanctorum ad Sancta, ad Curas, sacrumque Tribunal*
> *Delige promeritos, expellas fortiter, audi,*
> *Vise Diœcesim, incolito, sal esto jubarque.*

1. Nempe oportet ut ad altaris ministerium dignos duntaxat eligat, qui sint bonitate positiva præditi ac debita scientia instructi. *Accurate investigandum,* ait Angelicus [3], *num videlicet Dei causa tantum aut potius suæ commoditatis gratia ad Ordines capessendos aspirent quærentes quæ*

[1] *L.* 19 *de Civ. D.*, c. XIX. — *Vid.* Salzano, *Lezioni di diritto*, etc., vol. II.

[2] *Homo Apost.*, Tr. VII, nn. 47 et seqq. — It. *Riflessioni a' Vescovi per la prattica di ben governare le loro Chiese.*

[3] 2, 2, q. 189, a. 1.

sua sunt, non quæ Jesu Christi, Sacris inhiantes, et honores ab hominibus expetentes : quisquis talis est, non Dei filius, nec ovilis Christi idoneus pastor futurus, sed mercenarius est [1].

« Vobis summopere cavendum (ita Episcopos alloquitur « Pius IX sua prima Encyclica *Qui pluribus*, data die 9 nov. « anno 1846) ne cuipiam juxta Apostoli præceptum cito « manus imponatis [2]; sed eos tantum sacris initietis Ordi- « nibus ac sanctis tractandis admoveatis mysteriis qui, ac- « curate exquisiteque explorati, ac virtutum omnium ornatu « et sapientiæ laude spectati, vestris Diœcesibus usui et or- « namento esse possint; atque ab iis omnibus declinantes « quæ Clericis vetita, et attendentes lectioni, exhortationi, « doctrinæ *exemplum sint fidelium in verbo, in conversa-* « *tione, in charitate, in fide, in castitate* [3], cunctisque affe- « rant venerationem, et populum ad christianæ religionis « institutionem fingant, excitent, atque inflamment; *melius* « *enim profecto est*, ut sapientissime monet immortalis me- « moriæ Benedictus XIV [4], *pauciores habere ministros, sed* « *probos, sed idoneos atque utiles, quam plures qui in ædi-* « *ficationem Corporis Christi, quod est Ecclesia, nequic-* « *quam sint valituri.* »

2. Ut bonos Confessarios et Parochos eligat, ipsis continuo invigilando. *Unus Confessarius, qui sit ignarus aut moribus pravis, potest totam regionem perditam facere*, ait D. Alphonsus [5]. Quod magis currit de Parochis, ut patet [6]. Loquendo autem de eorum electione, *pro certo habendum*

[1] Dices : *Qui Episcopus potest certior fieri de recta candidatorum intentione, de eorumque in bono perseverantia?* R. S. Alphonsus (*Opusc. Degli abusi nel prender le Messe, ecc.*, n. 41) : « Chacun sait que sur cette terre de ténèbres les hommes ne peuvent agir que d'une manière humaine : on ne pourra avoir une certitude physique de la bonne intention dont il s'agit; mais on peut en avoir la certitude morale, et cela suffit pour tranquilliser la conscience des évêques. Il faut en dire autant à propos de la persévérance. »

[2] 1 Tim. 5. — [3] 1 Tim. 4.

[4] *Vid.* Encyc. *Ubi Primum*; it. *Notificatio* II.

[5] *Homo Ap.*, Tr. VII, n. 56. — [6] *L. cit.*, n. 46.

Parochum probum uno mense utiliorem esse populo quam Parochus doctior, sed minus probus toto anno[1].

3. Ut totius Diœcesis visitationem frequentius quoad poterit et cum debita diligentia persolvat, prout districte præcipit Tridentinum[2]. *Oh! quot perturbationibus occurritur a Prælato circumeundo, et propriis oculis res inspiciendo*[3]; et personaliter oves suas cognoscendo, pascendo, corrigendo, ad fervorem excitando; earumque necessitatibus auctoritate, consiliis, eleemosynis prospiciendo[4]!

4. Ut omni sollicitudine vigilando in custodia gregis Christi oves proprias a venenatis pascuis avertere satagat: et quoniam hac in re *tacere* (ex S. Hilario Pictaviensi) *diffidentiæ signum est, non modestiæ ratio*[5]*: et veritas cum minime defenditur, opprimitur* (ex S. Felice)[6], murum æneum et columnam ferream esse constituat pro domo Dei contra vaniloquos et seductores[7].

5. Ut continuo meminerit se pro bono Diœcesis, non pro se ipso positum esse Episcopum, nempe omnium patrem atque magistrum. Ideoque *accessum ad se patentem assidue tenere debet subditis*, verba sunt S. Alphonsi; *et præcipue Parochis et Vicariis Foraneis, quos statim ad sui præsentiam admittere tenetur*[8]. — Item et ceterorum de Clero sollicitam curam gerere, ne verificetur illud D. Bernardi: *Insolentiæ Clericorum mater est negligentia Episcoporum*[9]. Ipsis autem *Episcopi provideant non coacte, sed spontanee secundum Deum, neque ut dominantes in Cleris, sed forma facti gregis ex animo*[10]. Hinc D. Hieronymus, ad Nepotianum postquam sic Clericum est allocutus: *Esto subjectus Pontifici tuo et quasi animæ parentem suscipe*, addit: *Illud etiam dico quod Episcopi Sacerdotes se esse noverint, non do-*

[1] *L. cit.*, n. 54. — [2] *Sess.* 24, c. III, *de R.*
[3] S. Alphonsus, *L. cit.*, nn. 60, 61.
[4] *L. cit.*, nn. 60, 64. — *Vid.* Gavanti, *Episcopus Institutus.* — Crispino, *La Visita Pastorale.* — Piasecius, *Praxis Episcopalis.*
[5] *Exhort. ad certand. pro fide*, n. 1. — [6] S. Felix III, dist. 83.
[7] Pius IX Brevi 22 aug. 1851. — [8] *L. cit.*, n. 63.
[9] Ep. 152. — [10] 1 Pet. 5.

minos ; honorent Clericos quasi Clericos, ut et ipsis a Clericis quasi Episcopis honor deferatur.

6. Ut cunctis in omnium virtutum genere bonum exemplum præbeat ; *Episcopus enim est illa lucerna a Deo super candelabro posita, ut luceat omnibus qui sunt in domo Domini*[1].

7. Ut in Diœcesi resideat ; secus quomodo poterit recte gregi suo providere ? Et hoc quidem strictius debet ipso Parocho, cum sit principalis pastor (F). Hinc in ejus ordinatione ipsi consignatur annulus, ut illum gerendo consideret se non esse amplius sui juris ; sed Ecclesiæ suæ sponsæ, ut perpetuo dum vivit ei assistat. — Tridentinum tamen Episcopis concedit posse abesse tres menses a Diœcesi, ex causa tamen æqua, ait Concilium. *Ergo animi levitas, oblectationum cupiditas aliæque futiles causæ excluduntur,* uti declarat Benedictus XIV Bulla *Ad universæ*[2].

Q. 2. *Quomodo se gerere debet Episcopus cum suo Clerico qui declaret se ad aliquod religiosum Institutum vocari ?*

R. Episcopus non potest hunc retinere, vel a proposito suo impedire, licet sit beneficiatus, canonicus, aut parochus. Id clare deducitur ex Urbani II rescripto ad Rufinum[3], ubi de Parocho religionem ingredi volente ait Pontifex : *Etiam Episcopo contradicente, eat liber nostra auctoritate*[4].

[1] *L. cit.*, n. 65.

[2] « Episcopi temporibus a Tridentino præscriptis, scilicet Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes item et Corporis Christi diebus tenentur qui tem apud suam Cathedralem Ecclesiam residere, ita ut aliter suæ obligationi non satisfaciant, nisi munia Episcopalia in sua Diœcesi eos alio vocent. Ceterum non incidunt in pœnas a S. Synodo (c. 1, sess. 6, etc ; c. 1, sess. 23, de R.) Episcopis non residentibus inflictas. Sic declarasse S. Congregationem Concilii refert Fagnanus, *Lib.* 3 *Decr. in v. Qualiter q. de Cler. non resid.*, *n.* 39. » Ita Ferraris, *Bib. Concion.*, v° Episcopus, a. 3.

[3] C. *Duo sunt*, l. XIX, q. 5.

[4] Id patet etiam ex eo quod, Regnante Benedicto XIV, Cardinali Quirino Episcopo Brixiensi contigisse narrat historia ; eo nempe invito, discesserat e Capitulo et Diœcesi Canonicus Archidiaconus, atque ad Societatem Jesu convolaverat. Conquestus est gravissime Episcopus, et typis edito in rem opusculo postulavit a S. Pontifice ut declararet Clericos sine proprii Episcopi licentia religionem ingredi non posse : quid Pontifex ?

Tria tamen notat Benedictus XIV, Bulla *Ex quo dilectus*, anno 1747, in qua idipsum confirmat :

1. Parochus tenetur certiorem facere Episcopum de suo consilio antequam religionem ingrediatur ; ne grex sine custode deseratur.

2. Episcopus hunc adhuc poterit e Religione revocare si ejus ingressus gravi detrimento sit Ecclesiæ derelictæ.

3. Beneficium non vacat nisi post professionem. Et interim beneficiatus fructus facit suos ac si detentus legitimo impedimento.

Quid vero (dices) *si ipse Episcopus velit religionem amplecti?*

Id exsequi non potest Episcopus sine gravi causa[1], et absque Pontificis consensu, *tum* ob juramentum perpetuum quod se eidem obstrinxit, *tum* quia Ecclesiæ suæ uti maritus uxori ligatus est[2].

§ 2. — De Vicariis Generalibus Episcopi ac Capituli[3].

1. Vicarius Generalis Episcopi, qui aliquando etiam officialis vocari solet[4], in iis quæ jurisdictionis sunt, censetur una eademque persona cum Episcopo. Unde in arbitrio quidem est Episcopi illum sibi non constituere, sed semel ab ipso constitutus Vicarius *per se loquendo* habet liberam potestatem gerendi quæ potest ipse Prælatus, et alios etiam delegandi. Hinc dispensat in proclamationibus matrimonii, fert censuras, adprobat ad confessionem, absolvit percussorem Clerici, etc.

Diximus *per se loquendo ;* nam excipiuntur ea quæ pecu-

respondit quod jam D. Gregorius alteri Episcopo : *Tales nempe Clericos non modo non esse a proposito suo removendos, sed potius ad perseverantiam hortandos et confirmandos.*

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIII, n. 28.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. IV, n. 74.

[3] Sunt etiam Vicarii Apostolici, quos constituit Pontifex pro regimine alicujus Diœcesis, sive cum metus est ne diutius Ecclesia Pastore careat, sive cum dissidia fore perspicitur in Vicarii Capitularis electione, sive cum Episcopus aliqua de causa recte munus suum non potest implere. De his vid. Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. II, c. X.

[4] Officialis proprie est qui habet jurisdictionem contentiosam.

liare mandatum postulant, et quæ uni Episcopo jure servantur. Hinc non potest sine speciali mandato cognoscere causas criminales in quibus gravius in reum est animadvertendum[1]; nec conferre beneficia[2], neque in iis permutandis, uniendis, erigendis consensum præbere[3]; sed instituit præsentatos a patronis, et judicat causas beneficiarias de jure patronatus deque ejus quasi-possessione[4]; non visitat Diœcesim, neque Synodum cogit[5]; non indicit collegium Canonicorum[6]; non absolvit a casibus quæ in jure uni Episcopo reservantur[7]; neque tollit irregularitates ex delicto occulto[8]; non concedit litteras dimissorias, nisi Episcopus diu in longinquo versetur[9]; non dispensat in juramentis, nec in votis, item neque in statutis Episcopalibus et Synodalibus, quia, ut communiter dicunt, in generali commissione non includitur facultas dispensandi, nisi specialiter committatur[10]. Demum nihil potest, uti patet, eorum quæ sunt ordinis Episcopalis.

2. Vacante Sede Episcopali, nativo et proprio jure ad Capitulum Ecclesiæ Cathedralis[11] venit ordinaria Episcopi jurisdictio, atque ejus est judicare, condemnare, leges ferre ac cetera agere quæ ordinariæ sunt jurisdictionis. Sed capitulum tenetur intra octiduum eligere Vicarium Capitularem[12]; et recte eligitur etiam extraneus a Capitulo, si nemo

[1] Cap. II, de Off. Vic., in 6. — [2] De Off. Vic., in 6.
[3] Cap. V, de rer. perm. — [4] Cap. III, de Inst.
[5] S. C. C. 4 dec. 1655. Hoc tamen potest Vicarius R. Pontificis ex Benedicto XIV, *De Syn.*, l. II, c. III.
[6] Trident. sess. 25, c. de R. — [7] Cap. de pœn. et rem., in 6.
[8] Trident. sess. 24, c. VI, de R. — [9] Cap. III, de temp. ordin., in 6.
[10] *Vid.* Liguori, *Hom. Apost.*, Tr. II, n. 57; et Tr. V, n. 42.
[11] Hoc etiam habet Capitulum Cathedrale, ut sit senatus Episcopi, quem proinde adjuvare tenetur, quoad potest, tum opere tum sermone. Imo jure nonnulla sunt ad quæ agenda de necessitate Episcopus Capituli modo consensum, modo consilium habere debet: sic requiritur Capituli consensus cum agitur de alienatione bonorum Ecclesiæ, vel beneficiorum unione; requiritur vero ejusdem tantummodo consilium, si agatur de electione examinatorum prosynodalium, de seminarii administratione, etc. *Vid.* Bouvier, *Inst. Theol.*, etc., *De ordine*, ubi fusius de juribus et oneribus.
[12] Trident. sess. 24, c. XVI, de R. — Si tamen Episcopo datus sit ab

ex Canonicis habeatur aptus. Semel autem electus, amplius dimoveri non potest, nisi a Congregatione Episcoporum, probata causa; totamque ordinariam Episcopi jurisdictionem accipit (cujus nullam omnino partem[1] sibi Capitulum reservare potest). Hinc ipse solus judicat causas matrimoniales cognoscit de hæresi, absolvit a censuris, concursus indicit, vota ac juramenta dispensat, visitat Diœcesim elapso anno ab ultima visitatione, et celebrat Synodum post annum luctus, etc.[2].

Quamvis vero jurisdictio Vicarii Capitularis latius pateat jurisdictione Vicarii Generalis Episcopi, attamen multa et ipse Capitularis non potest, vel quod non habet potestatem, vel quod ei sacri canones modum constituerunt. Hinc non visitat Monasteria exempta[3], non confert beneficia quæ uni Episcopo reservata sunt[4] non concedit non arctatis dimissorias, nisi post annum luctus[5], non dat indulgentias[6] neque potest facere quæ sunt ordinis Episcopalis, etsi ad ea gerenda vocare possit exteros Episcopos. Item prohibetur aliquid innovare, ideo non potest aliquid de juribus Ecclesiæ detrahere, bona Ecclesiastica permutare, dividere, alienare[7]. Tandem tenetur futuro Episcopo de sua administratione rationem reddere, et, si deliquerit, potest puniri[8].

§ 3. — De obligationibus Canonicorum.

Q. 1 *Quænam sunt Canonicorum obligationes?*

R. Canonicorum obligationes tres sunt præcipuæ:

1ª Ut resideant in propriis Ecclesiis, cum revera talis sit canonicalium beneficiorum natura. *Non liceat,* ait Tridenti-

apostolica Sede Vicarius, is, etiam illo mortuo, officium retinet: vid. De Petra, *Const. Apost. ad Const.* 2 Leonis IX, sect. 5, n. 42.

[1] Benedictus XIV, *De Synodo D.*, l. IV, c. VIII.

[2] *Vid.* Ventriglia, *Praxis rerum notabilium præsertim fori Ecclesiastici.* — Marchetti, *Praxis Vicarii Capitularis.*— Ferraris, Bib. Concion, v° *Vicarius Capitularis.*

[3] Trident. sess. 25, de Regul., c. IX. — [4] Cap. *Illa* 2 *ne sede vac.*

[5] *Cap. Cum nullus,* 3 *de temp. ord.* — Ceterum vid. *Concordata.*

[6] Benedictus XIV, *L. cit.*

[7] Innocentius III, in cap. *Novit ille,* 1.

[8] Trident. sess. 24, de R., c. XVI.

num, *vigore cujuslibet statuti aut consuetudinis ultra tres menses ab iisdem Ecclesiis quolibet anno abesse, salvis nihilominus Ecclesiarum constitutionibus quæ longius servitii tempus requirunt* [1]. Et postea in non residentes pœnas decernit [2]. Ubi notandum non omnes simul Canonicos abesse posse, diebus permissis, sed tantum tertiam partem ; nam vacationes conceduntur Canonicis, non vero Capitulo : unde Ecclesia convenienti servitio nunquam est destituenda.

2ª Ut Missam unam quotidie celebrent pro fundatoribus et Ecclesiæ benefactoribus in genere, a qua quidem neque immemorabilis consuetudo excusat; idque sane sub gravi præceptum est, cum res gravis sit. Ita Benedictus XIV, Constitutione *Cum semper*. Ita pluries sacra Congregatio statuit ; ac ultimo Leo XII, a Capitulo Cenomanensi consultus, eo sensu respondendum esse jussit, referente [3] Bouvier. Missæ porro omnes Canonici interesse debent [4].

3ª Ut omnes choro intersint ad psallendum, statis horis : *Omnes compellantur*, inquit Tridentinum, *in choro ad psallendum instituto hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte, devoteque laudare* [5]. Unde mortaliter peccant qui absunt notabiliter ; nam assistentia est de primaria institutione beneficii ipsius. Est tamen commune tres vel quatuor dies non constituere materiam gravem. Canonici vero qui sine justa causa non intersunt choro distributiones lucrari non possunt, etiamsi consocii eas iisdem condonent [6] : hanc pœnam expresse statuit Tridentinum.

[1] Sess. 24, c. XII, de R.

[2] Hinc a Laurenio, Lottario, Pickler, etc., residentia definitur : *Præsentia personæ, seu commoratio assidua in loco beneficii, seu apud Ecclesiam, ad effectum illi personaliter deserviendi.* Quod quidem est ipsi Tridentino sane conformius ; supra enim citatis verbis duo videntur absolute Canonicis præscribi, et residentia in loco et interessentia choro. Sunt tamen qui cum Scarfantonio tenent Canonicos curam animarum non habentes posse diu noctuque moram trahere extra locum proprii beneficii, modo horis congruis accedant ad Ecclesiam pro servitio. Et Zamboni hac de re refert declarationem S. C. C. 28 feb. 1795.

[3] *Inst. Theol.*, t. IV, edit. an. 1846.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 314. — [5] Sess. 24, c. XII, de R.

[6] Distributiones quotidianæ sunt certi reditus qui dantur iis qui Choro intersunt. Habentur uti præmia quæ singulis diebus et horis ad-

Insuper in delinquentem statuit : *Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ et residentiæ fecit suos. Quod si iterum eadem usus fuerit negligentia, privetur omnibus fructibus quos eodem anno lucratus fuerit. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum Canonum constitutiones procedatur*, nempe exspolientur ipsis beneficiis.

Ubi hoc notandum esse quidem pœnale, quod debeant privari dimidiis vel omnibus fructibus, et ideo non ante sententiam solvendis. Sed distributiones et fructus absentiæ respondentes statim amittuntur; nam residentia est conditio sine qua nemo illa facit sua[3].

Q. 2. *Quænam sunt justæ causæ quæ excusant a choro?*

R. Præter menses unicuique Canonico a Tridentino vel consuetudine permissos, tres sunt constitutæ causæ a Bonifacio VIII[1], quæ excusant a chori assistentia, quin fructus amittantur aut distributiones :

1ª *Infirmitas*, si nempe sit gravis, vel gravis fieri possit per accessum ad Ecclesiam.

2ª *Rationabilis corporis necessitas*, sub qua intelligitur timor cujuscumque gravis damni in vita, honore vel bonis.

3ª *Ecclesiæ utilitas*, modo sit gravis judicio Episcopi vel Capituli, et sit Ecclesiæ propriæ vel universalis, aut totius Diœcesis.

scripta sunt, ut facilius ac frequentius hac illecebra ducti ad chorum conveniant canonici. — Tridentinum statuit ut ab Episcopo constituantur ubi nondum sunt receptæ; atque ut amissæ ab absentibus inter præsentes dividantur, si canonici habent communes reditus : vel fabricæ Ecclesiæ, aut alio loco pio, arbitrio Episcopi, adscribantur, si absentes habent præbendam a communi mensa distinctam. Sess. 21, c. III; et sess. 22, c. III, de R.

Tridentinum vult ut absentes distributionibus careant, *quavis collusione, aut remissione exclusa*; unde Canonicus absens, si eas accipiat, invalide accipit, ut declaravit Bonifacius VIII. Est *collusio* quando choro adscripti invicem conveniunt de non notandis absentiis; est *remissio* quando pars una sponte et sine ulla conventione jus suum ad lucrandas distributiones illius qui adfuit, illi remittit. Adhuc tamen licita est *donatio*, quæ tunc fit, cum canonicus distributiones jam perceptas et possessas non interessentibus donat, nullo omnino pacto præcedente.

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 675; et l. IV, n. 129; et *Homo Ap.*, Tr. XIII, n. 51. — [2] *Cap. unic., de Cler. non resident., in* 6.

Hinc communiter habentur uti præsentes Vicarius Capitularis; item Pœnitentiarius et Theologus dum propriis vacant muneribus in sua Ecclesia; item Canonicus Curatus, dum in Parœciæ cura versatur [1].

Ceterum hac in re sunt inspicienda uniuscujusque loci statuta, consuetudines vel privilegia, cum varia sint.

Q. 3. *An suæ obligationi faciant satis Canonici qui choro quidem intersunt, sed minime canentes, vel canentes voce tantum submissa?*

R. Negative : unde Canonici qui cum aliis non psallunt, etsi recitent psalmos submisse, non satisfaciunt choro, nec lucrantur distributiones neque fructus præbendæ respondentes. Servitium enim chori in eo consistit ut Clerici conveniant simul ad psallendum [2].

Id insuper definitum est a Benedicto XIV, 1744, Bulla *Cum semper;* et 1748 alio Brevi declaravit, contrariam consuetudinem *abusum esse et corruptelam.*

Aliter esset, uti docent valde probabiliter et communius Concina, Lessius, Salmanticenses, Sanchez, Suarez, etc., si quis choro non addictus suam partem submisse recitaret, alteram partem canentem audiendo. Quia, loquendo in generali, non requiritur ut recitantes in uno choro audiant voces omnium recitantium in altero; cum jam per se una pars unum corpus cum altera constituat, et sic invicem omnes communicent, neque adsit positiva lex contraria.

§ 4. — De obligationibus Vicariorum Foraneorum.

Q. 1. *Quinam dicuntur Vicarii Foranei?*

R. Vicarii Foranei sunt presbyteri illi quos in oppidis Diœcesis Episcopi solent constituere ad certos actus certasque vices pro bono Diœcesis regimine. *Foranei* autem dicti sunt, quasi *foris* constituti.

De iis D. Carolus hæc habet : *Ut Episcopus in urbe etiam externum gregem facilius quasi præsens intueri et curare*

[1] *Vid.* Benedictus XIV. *De Syn. Diœc.*, l. XIII, c. IX; et *Notificatione* CVII.

[2] *Clem.* 1, *de cel. Miss.;* et Trid., l. c.

possit, deligat aliquot probatos Sacerdotes, quibus singulis, imposito Vicarii Foranei nomine, tribuat certas regiones Diœcesis suæ [1].

Q. 2. *Quænam sunt obligationes Vicariorum Foraneorum?*

R. Ex actis Ecclesiæ Mediolanensis, ex Conciliis Provincialibus, ex synodis Diœcesanis atque ex natura rei obligationes Vicariorum Foraneorum præcipuæ sunt:

1. Ut diligenter in omnes Clericos Vicariatus inquirant utrum ea quæ de vita et honestate Clericorum præscripta observentur? Utrum Parochi muneri suo satisfaciant? Utrum altari et Ecclesiæ rite ac decore ubique teneantur? Bona Ecclesiastica, beneficia et legata bene administrentur, et onera impleantur, etc.? Quotannis vero (omni posthabito respectu) Episcopum certiorem faciant.

2. Ut delinquentes, si quos invenerint, admoneant et corrigant; ac si de re gravi agatur, neque monitiones et correctiones profuerint, Episcopo vel ejus Vicario Generali rem totam significent.

3. Ut Sacerdotes ac Clericos inferiores Vicariatus fato functos Curiæ Episcopali denuncient. Et ubi Parochus aliquis supremum diem expleverit, cito Vicarius Foraneus in eam Parœciam se conferat; ejus curam committat idoneo Sacerdoti audiendis Confessionibus adprobato, donec rei certior efficiatur Episcopus. Dein inventarium bonorum ac rerum Ecclesiæ mobilium rite conficiat; scripturas, libros et alia ad Parœciam pertinentia in tuto reponat.

4. Ut dissidia, si quæ sint in Vicariatu, maxime si inter viros Ecclesiasticos, componere studeant, si possint. Si vero nequeant, judicis personam agant, servatis tamen in jure dicendo limitibus quibus coercetur eorum potestas [2].

5. Ut suo tempore Congregationes indicant, iis præsint, atque omnia præscripta adimpleant, *tum* quoad functiones

[1] Acta Med. Eccl., p. 1, h. t.

[2] Ubi notandum, ex *C.* 3 *de appell. in* 6°, a Vicario Foraneo ad Episcopum dari appellationem, non item a Vicario Generali.

celebrandas, *tum* quoad casus resolvendos, *tum* quoad refectionem sumendam, etc.

6. Denique ut cum ad octiduum abesse voluerint a Vicariatu, si animarum curam gerant, discessum et absentiam Pro-Vicario, vel antiquiori Vicariatus Parocho significent.

§ 2. — De obligationibus Parochorum [1].

Q. *Quot sunt Parochorum obligationes* (G)?

R. Plurimæ sunt Parochorum obligationes ac partes ; pluribus enim Parochi obstringuntur tum quoad eorum mores et residentiam, tum quoad studium sacrarum functionum, tum quoad propriæ Ecclesiæ ac populi curam [2]. « Ne- « que vero ignoratis (sic Episcopos alloquitur Pius Papa IX « immortalis gloriæ, Encyclica *Qui pluribus*) majori dili- « gentia Vobis in illorum præcipue mores et scientiam esse « inquirendum quibus animarum cura et regimen com- « mittitur, ut ipsi tanquam fideles multiformis gratiæ Dei « dispensatores plebem sibi concreditam Sacramentorum « administratione, divini Verbi prædicatione ac bonorum « operum exemplo continenter pascere, juvare, eamque « ad omnia religionis instituta ac documenta informare, « atque ad salutis semitam perducere studeant. Intelligi- « tis nimirum Parochis officii sui ignaris vel negligentibus « continuo et populorum mores prolabi et christianam « laxari disciplinam et religionis cultum exsolvi atque con- « velli, ac vitia omnia et corruptelas in Ecclesiam facile « invehi. »

Ex quibus etiam illud patet tantum onus a nemine inconsiderate adsumendum esse, quippe quod tot scateat

[1] Parochia vel Parœcia vi nominis græci idem est ac *partitio*, id est *partitio curæ ;* inde Parochus dicitur cui cura illa committitur, vel etiam Curatus.

[2] *Vid.* Liguori, *Opuscol. Avvertimenti ai Parrochi ;* it. *Homo Apost.*, Tr. VII, nn. 14 et seqq., ubi fusius agit Auctor peritissimus. — Segneri. *Il Parroco istruito.* — *Méthode de Direction*, de Besançon. — Abreu, *Institutio Parochi, seu Speculum Parochorum.*

obligationibus, totque consectariis. — Etsi tamen Parochorum officium salebrosum sit, non ideo eos nimium terrere debet qui recta intentione, sufficienter instructi, ac superiorum consilio illud suscipiunt. Et putamus æque culpandam et illorum temeritatem qui indebite ad hoc munus se accingunt [1], et illorum nimiam timiditatem qui, satis apti prudentum judicio, pedem subducunt. Qui ergo sunt Dei animum addant; dabit enim virtutem qui imposuit onus. Neque sane Christus illos deserere vult qui ita propius ejus personam gerunt, et diu noctuque insudant in dominico campo, tot adversa in Dei gloriam sustinentes [2].

N. I. — *De Parochi moribus.*

Q. *Quænam sunt Parochi obligationes relate ad suos mores?*

R. Parochi obligationes, quod personales ejus mores colligimus ab Actis Ecclesiæ Mediolanensis, et ex ipsa officii natura, sunt:

1. Ut Parochus secum quotidie in animo reputet se onus sustinere Angelicis humeris formidandum. Nec tamen animo concidat; sed Deo se totum submittat, eique placere studeat, ob oculos sibi proponens mercedem quam pastoribus laboriosis pollicetur pastor pastorum Christus Dominus, qui sic inquiebat: *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus, qui est in cœlis.*

2. Ut Parochus persuasum habeat se boni Rectoris officio haud posse satisfacere, si quam aliis inculcat pietatem,

[1] Contra nonnullos, qui ad Curam quam cupiunt non eliguntur, et ideo iniquiter superiores de injustitia incusant, faciunt hæc cl. Riccardi, loc. cit.: *Un prêtre qui a un bon esprit et un vrai mérite ne se croit jamais digne d'une nomination, au point de se plaindre d'avoir été négligé. Trop souvent le supérieur se trouve exposé au ressentiment du monde pour l'accomplissement de la volonté de Dieu, qui, par des voies cachées, l'amène à seconder ses desseins.* (Dei doveri.)

[2] Sciant ex omni fere regione esse Parochos vitæ sanctitate percelebres. Hollandia quatuor colit animarum Curatores glorioso martyrio coronatos; Gallia habet S. *Ivonem* Carnatensem; Flandria S. *Valerium*; Venetiæ B. *Joannem Olini*; Neapolis B. *Grimualdum*; Etruria B. *Al-*

ipse non exprimat in se factus *forma gregis ex animo* [1]. Ut enim observat Concilium Urcellense, *magis oculis quam auribus credunt homines*. Et D. Thomas : *Cujus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur, et omnia spiritualia ab eo exhibita* [2]. Et D. Bernardus : *Bonus si fuerit qui tibi præest, nutritor tuus est; si malus fuerit, tentator* [3].

3. Ut constantem studiis sacris operam impendat, ne errare contingat cum tanto ovium suarum detrimento (H). Item Congregationibus a Vicario Foraneo, ubi sit usus, indictis intersit : atque in sua etiam Parœcia, si quatuor saltem sint Sacerdotes, eas teneat de rerum sacrarum studiis exercitationes de quibus tam gravis sermo est in Actis Ecclesiæ Mediolanensis. Istæ enim mirifice inserviunt (si rite habeantur) ad mutuam in Domino charitatem fovendam, ad fervorem augendum, abusus tollendos et disciplinam incorrupte servandam; ædificationi populo sunt, ipsis Ecclesiasticis maximo profectui [4].

4. Ut in omni agendi ratione maximam prudentiam præ se ferat, sciens non omnia semper expedire quæ licent et bona sunt. Unde sit cautus ac modum servet, *tum* in abusibus evellendis, ne eos, volens auferre, augeat [5]; *tum* in propriis juribus defendendis, ne, dum minimum curat, quod est majus et substantiale deserat ac pessundet; *tum* in novis atque extraordinariis pietatis operibus inducendis, si promovendo quod perfectius est certo periculo exponat quod est de necessitate. — Item maxima cautela opus habet in re sua familiari; cum enim in eum sint omnium oculi, rem suam domesticam ita instituat ut nec tenacitatis nec prodigalita-

bertum; Eossanum B. *Odinum*, et Novariensis Diœcesis humiles Dei servos *Giacobini*, *Arista* et *Migliacca*.

Vid. Miotti, *I Parrochi santi*, vol. II, ubi quatuorcentum circiter enumerantur Parochi, in sanctitatis odore defuncti, quorum quidem tercentum curam animarum actu gerebant, cum mortui sunt.

[1] 1 Pet. 5. — [2] Supp., q. 34, a. 4. — [3] Ser. 71, in Cant.

[4] S. Alphonsus id quoqne valde commendat, *Homo Apost.*, *Tract.* VII, n. 57. — *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XXXII, CI et CI.

[5] *Vid.* de consuet. evellenda.

tis vel incuriæ accusari queat. Domesticis (præsertim si mulieres sint, quæ adeo sunt loquaces) ne fidat, nec cum illis familiariter utatur.

5. De nullo sinistre loquatur ; sed omnibus bene velit : omnes sine ulla acceptione, sive divites, sive pauperes, paterne audiat, patienter sustineat, cum iisque, quoad res tulerit, leniter agat. Caveat autem toto cœlo ne suum antecessorem quoquo modo incuset vel notet. Omnes ecclesiasticas ac civiles potestates, Clerum universum, ac maxime viciniores Parochos plurimi faciat : honoret, et honorabitur [1]. Sicque demum fiet ut sibi omnes conciliet animos ; adeo ut liberrime postmodum valeat bono Parœciæ providere.

6. Denique ut continuo recordetur eorum quæ agit consectaria ; etenim neque bonus neque malus Parochus, ubi ex hac vita decedit, totus moritur ; sed ejusdem opera quasi viva quædam semina in novos semper multiplicatosque fructus conscendunt.

Hæc nunc non curantur ; ast ultima judicii die omnia coram omnibus aperta erunt. Hinc qui Parochus non intime commovetur dum tanti spectaculi, quod certe impendet, attente meminerit [2] ? Has obligationes hisce versibus claudentur :

Impiger atque pius, studiis incumbe, tuorum
Prudens, detrahe nunquam, post tua fata corusca.

N. II. — *De Parochorum residentia.*

Q. 1. *An Parochi teneantur ad residentiam ?*

R. Affirmative : Parochi tenentur ad residentiam, et qui-

[1] Optime etiam monet Stapf, § 73 : *Præsertim ab initio muneris pastoralis in causis delicatioribus nullus nimium sibimet ipsi innitatur. Etiam præclarissima theoria, ubi per sufficientem experientia nondum subacta et firmata fuit, nos sæpe vel inopes relinquit, vel subdolo quodam affectu inflecti solet.*

Item nuperus Parochus urbanitatis leges servare debet erga illos qui in auctoritate sunt constituti, illis primum suam electionem significans, ac dehinc eos invisens. In sua prima concione amorem et reverentiam sibi conciliet maximam, atque usibus Parœciæ studeat, ne quid insuetum a principio proponens animos avertat, etc. *Vid.* Sœtler, *Monita ad Parochos*, etc., *ab Emin. Morozzo edita*, 1825, c. ult.

[2] *Vid.* Stapf, *Th. Mor.*, t. I, § 152.

dem sub gravi. Constat apertissime ex Tridentino; postquam enim definiit residentiam esse graviter Episcopis præscriptam, declarat idem esse affirmandum *de Curatis inferioribus et aliis quibuscumque qui beneficium aliquod ecclesiasticum curam animarum habens obtineant*[1].

Præterea Parochus, eo ipso quod spirituale Parochiæ regimen in se suscepit, strictam contraxit obligationem per se ipsum incumbendi in salutem animarum quæ sibi commissæ sunt : quod assequi non valet sine personali residentia.

Quare, ex pluribus decretis S. C. C., uno ore definiunt Canonistæ Parochum teneri ad residentiam, etiamsi haberet Parœciam tenuem; et quamvis tres tantum, vel quatuor remanerent incolæ. Imo neque abesse posse ob intemperiem, vel aeris insalubritatem; neque ut grammaticam doceat in civitate, licet aliunde idoneum relinquat Vicarium[2].

Q. 2. *Quo jure tenentur Parochi residere?*

R. Quamvis adsint Theologi et Canonistæ qui dicunt Parochos ad residentiam obligari duntaxat de jure positivo Ecclesiastico; nos tamen dicimus omnino tenendum esse cum communi Parochos obligari etiam de jure naturali et divino.

Probatur ex Tridentino, in quo si non expresse definitum, suppositum tamen videtur ut certum his verbis : *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus quibus animarum cura commissa est oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini prædicatione, Sacramentorum administratione ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternum gerere, et in cetera pastoralia munia incumbere (quæ omnia ab iis nequaquam præstari et impleri possunt qui gregi suo non invigilant neque assistunt, sed mercenariorum more deserunt), sacrosancta Synodus eos admonet et hortatur ut divinorum præceptorum memores, facti-*

[1] Sess. 23, c. 1, de R. — [2] *Vid.* Ferraris, *Bib. conc.*, v° Parochus. — Benedictus XIV, *Notificatione* XVII.

que forma gregis, in judicio et veritate pascant et regant [1],

Huc facit illud Petri: *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei* [2]. — Id clarius declaravit Benedictus XIV Bulla *Ubi primum*, in qua ait residentiam *vi muneris* esse servandam [3].

Sub qua pœna (quæres) *Parochi tenentur ad residentiam?*

Præter mortale peccatum quo Parochi non residentes coinquinantur, poterunt etiam ab Episcopo post canonicas monitiones [4] ipso parochiali beneficio exspoliari [5].

Imo absque ulla sententia eo ipso amittunt omnes fructus qui irregulari eorum absentiæ respondent, quos quidem ex Tridentino vel fabricæ Ecclesiæ propriæ, vel loci pauperibus erogare tenentur [6]. Sane fructus Beneficiorum dantur vi pacti impliciti inter ipsos et Ecclesiam, et sub tacita conditione residentiæ: qua non impleta, nullo sane modo queunt Pastores sibi adquirere tales fructus.

Q. 3. *Ad quamnam residentiam Parochi tenentur?*

R. Parochus tum ex natura sui Officii, tum ex Sacræ Congregationis declaratione [7], debet habitare in domo suæ Ecclesiæ, si ibi adest; si vero non adest, debet residere in alia domo, quæ sit intra limites Parœciæ, et ita propinqua Ecclesiæ parochiali, ut commode ei possit inservire, et parochiani facile possint ad ipsum recurrere [8].

Ex quibus duo deducere est:

1. Vi hujusmodi residentiæ, uti communiter docent, teneri

[1] L. cit. — [2] Ep. 1, c. v.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. 4, n. 121.

[4] Ita S. Congregatio apud Ferraris: sed oportet ut præcedant edicta publica, et sex menses elapsi sint.

[5] Tridentinum, l. cit., sess. 23, c. 1, de R.

[6] S. Congregatio ait quod hæc restitutio fieri debet, *alia declaratione non secuta, ac quacumque compositione remota.* Unde deducere est restitutionem illam fieri non posse per Missæ celebrationem in suffragium animarum Parœciæ; quia illæ non amplius sunt pauperes illius loci ad sensum Concilii.

[7] *Vid.* Appendix 2ª, in fine vol., v° *Residentia.*

[8] Ceterum, quacumque domo habitet Parochus ratione vel circumstantiarum vel legitimæ consuetudinis, semper curare debet ut parochiani facilem ad se accessum habeant. Sciat autem ipsos ægre ferre petulantiam domesticorum, qui curiosius inquirunt, notant, scrutantur omnes ad Parochum accedentes.

Parochum quoad potest per se ipsum exercere munera principaliora, uti sunt prædicatio verbi Dei et administratio Sacramentorum; ideo enim ex Tridentino ad personalem obligatur residentiam.

Potest quidem pro meliori Parochialium officiorum implemento (non autem pro majori sua commoditate et libertate) unum aut plures habere Vicarios seu Coadjutores, quibus munera magis laboriosa committat, uti esset, v. g., divinorum officiorum celebratio in Oratoriis. Sed, legitimo cessante impedimento, omnia principaliora, quoad potest, debet præstare per se ipsum. — Quoties vero nominatim atque rationabiliter a Parochianis vocetur, statim ire tenetur; cum ipse sit eorum rector. Secus, si ei sufficit quod per alium laboret, sufficere quoque debet quod per alium manducet: *Qui per Vicarium servit per Vicarium remunerabitur*, ait ad rem S. Bernardus [1].

2. Parochum illum graviter peccare, ac teneri ad fructuum restitutionem, perinde ac si non resideret, qui resideret quidem in Parochia; sed inutiliter atque otiose. Nam ei fructus non dantur, nisi sub conditione residentiæ utilis et fructuosæ ipsimet Ecclesiæ.

Adde : ipsum Tridentinum, postquam declaravit Parochos ad personalem residentiam teneri, sic ait : *Ubi injuncto sibi officio fungi teneantur* : ergo si injuncto sibi officio minime funguntur, non censentur implere residentiam præscriptam, ideo nec facere fructus suos ; cum non de materiali residentia Concilium sit allocutum, bene vero de formali, quæ nempe cum proprii muneris implemento jungatur.

Tandem Benedictus XIV, Bulla *Grave*, aperte declaravit non esse veram et proprie dictam residentiam, nisi ea sit formalis, seu utilis.

Q. 4. *An qui non residet, vel materialiter tantum, teneatur ad integram fructuum parochialium restitutionem absentiæ respondentium, etiamsi alia munia implere curet ?*

R. Qui non residet, aut nonnisi residet materialiter teneri ad integram fructuum restitutionem, si alia munia impleat,

[1] Epist. 4.

probabiliter negant Barbosa, Bonacina et Viva cum communi, ut hic asserit. Nam fructus non dantur pro solo residentiæ onere; sed etiam ob alia, nempe ob Horas, Missam, etc. Unde videtur juri naturali consentaneum quod qui duplici onere gravatus est non debeat privari mercede utrique adsignata, eo quod unum omisit, si tamen aliud adimplevit. Neque sane Tridentinum clare contrarium expressit : unde est benigna interpretatione donandum.

Q. 5. *Quænam causæ excusant a residentia?*

R. Tridentinum ob quamlibet *honestam causam* Parochis omnibus liberam facultatem facit discedendi a propria Parœcia duorum mensium spatio [1], his adnexis conditionibus et quidem sub gravi, cum agatur de præcepto gravi : — 1. ut causa discessus ab Episcopo cognoscatur et approbetur; — 2. ut Vicarius idoneus ab ipso Ordinario approbandus cum debita mercedis adsignatione relinquatur [2].

Si tamen gravis occurrat causa quæ dilationem non patiatur, Parochus (relicto semper Vicario illo idoneo) discedere poterit etiam absque Episcopi licentia; quia *necessitas non habet legem.* Sed, quam primum fieri poterit, totius rei certiorem faciet Episcopum, nisi brevi temporis intervallo sit reversurus. Ita definiit S. Congregatio Concilii.

Item excusari poterit Parochus saltem a mortali ex parvitate materiæ, si nempe discedat per modicum tempus, modo non relinquat infirmos in articulo mortis, et Vicarium substituat.

Episcopi complures in Synodis [3] consuevere præscribere ut Parochus ultra triduum abesse nequeat absque licentia Vicarii Foranei, semper tamen idoneo Sacerdote relicto.

[1] Est sane naturæ consentaneum ut quilibet munere aliquo donatus animum aliquando relaxet, ac suas ferias habeat, ut sic vires resumat. Neque ideo violatur jus divinum residentiæ; residere enim est præceptum affirmativum, quod ideo non obligat semper et pro semper, ut observat Benedictus XIV, *Notificatione* XXXIV, n. 15.

[2] Ceterum nescirem condemnare Parochum qui ex causa evidenter justa discederet, et œconomum idoneum alias jam approbatum ab Episcopo, et qui actu jam reperiretur, in Parochiæ servitio relinqueret, ait S. Alphonsus, *Homo Ap.*, Tr. VII, n. 24.

[3] Ut refert Garcias apud Ferraris.

Vicarius vero Foraneus ultra octiduum non poterit licentiam hanc elargiri ; sed ea erit ab Episcopo vel Vicario Generali in scriptis impetranda [1].

Sed (quæres) *an sint legitimæ causæ quibus ex Episcopali licentia Parochus abesse poterit a Parœcia ultra bimestre?*

Tridentinum statuit Parochos non posse abesse ultra bimestre, nisi *ex gravi causa et cum Episcopi licentia* [2], et quidem *licentia expressa*, ut ait S. Congregatio.

Causæ autem ab eodem Concilio adsignantur sequentes :

1. *Charitas christiana :* uti si agatur de componendis litibus, præsertim inter potentes; aut de liberando aliam Ecclesiam ab hæresi, vel ab aliis enormibus sceleribus.

2. *Necessitas urgens,* nempe ipsiusmet Parochi : v. g., si immineat periculum mortis, sed particulare illius [3]; vel si ab inimicis vexetur, quo casu Sacra Congregatio concedit sex menses.

3. *Obedientia debita;* si, v. g., Parochus ab Episcopo vocetur ob gravem causam in casu aliquo particulari. Declaravit tamen Sacra Congregatio ipsum sumi non posse in Visitatorem, neque in Vicarium Generalem, nisi sit Parochus civitatis.

4. *Evidens Ecclesiæ vel reipublicæ utilitas,* si nempe contingat abesse *vel* ut Synodo assistat; *vel* ut S. Scripturam, Theologiam aut Jus canonicum doceat, prout probabiliter tenent Barbosa, Gonzalez, Roncaglia, etc.; *vel* ut se aut suos aut Ecclesiam in negotio gravi apud Regium Tribunal defendat. Attamen Benedictus XIV, Bulla *Ad Universæ*,

[1] « Invaluit usus, ait *Bouvier*, ut quandoque concedatur viva voce, et « hæc concessio sufficit, modo de voluntate Episcopi constet.

« Ferraris, Reiffenstuel aliique frequenter notant non sufficere ut licen- « tia fuerit petita, nisi sit obtenta; atque Episcopo eam negante, ad supe- « riorem est recurrendum, vel residentia tenenda. »

[2] Qui ultra bimestre abest etiam cum causa, sed ea non sit ab Episcopo approbata, adhuc habetur uti transgressor a Tridentino et Benedicto XIV, qui inde non *facit fructus suos*, ut aiunt. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. VII, n. 21.

[3] *Vid.* S. Thomas, 2, 2, q. 185, a. 5.

anno 1746, dicit, si agatur de lite propriæ familiæ, non esse concedendos nisi *menses conciliares* [1], nempe duos.

Quid (dices) *de tempore pestis?* Cum ætate Gregorii XIII nonnulli docuissent Parochos tempore pestis excusari a residentia; *tum* quia sani Parochos fugerent; *tum* quia etiam Parochi omnes morerentur, facta hujus doctrinæ relatione ad Pontificem Maximum, ipse decrevit : *Parochos tempore pestis omnino teneri residere in suis Ecclesiis : et si non resiederint, contra eos procedendum, servata forma Tridentini* [2]. Quæ verba, uti notat Benedictus XIV, de formali residentia, sive utili sunt accipienda [3]. Sane tunc maxime suarum ovium urget necessitas (I) : unde omni modo eniti debent Parochi ut ipsæ visitationem Dei patienter ac salubriter sustineant [4].

Dictum est *in suis Ecclesiis*, id est in ipso Parochiæ loco ubi grassatur morbus. Ad differentiam Episcoporum, qui possunt se conferre in loca tutiora, modo sint in Diœcesi, ut inde melius valeant providere. Rationem innuit Angelicus : Episcopi nempe se habent uti causæ universales, qui per substitutos, scilicet Parochos, operantur [5].

Q. 6. *Quale absentiæ tempus requiritur in Parocho ad inducendam gravem restitutionis obligationem?*

R. Si Parochus abest sine causa, communiter Doctores (ex quibus in moralibus res est resolvenda) censent absentiam ultra 15 vel 20 dies materiam gravem constituere; ideoque tunc obligationem adesse restitutionis sub gravi.

Si vero Parochus abest cum causa, sed absque Episcopi consensu, tunc censet Viva quod, si tantum abest per duos menses a Tridentino concessos, ad nullam teneatur restitutionem fructuum. — Id non videtur nobis improbabile omnino; quia Concilium jus naturale interpretando illud temporis spatium non reputat grave cum causa; cum ad id revera non requirat causam gravem [6].

[1] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. VII, n. 19.
[2] Sess. 23, c. 1, de R. — [3] *D. Syn. Diœc.*, l. XIII, c. XIX.
[4] *Vid.* Liguori, *Discorsi da farsi in occasione de' flagelli.*
[5] *Quodl.* 3, q. 17. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 332.
[6] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, n. 123 et 127.

N. III. — *De Parochi studio relate ad functiones sacras* (J).

Q. *Quanta esse debet Parochi cura quoad functiones sacras?*

R. Si cupit Parochus populum suum sanctis functionibus ad salutaria excitari, tria hæc maxime curare debet.

1. In omni Ecclesiæ supellectili decentiam; *cum nimis videatur absurdum in sacris sordes negligere, quæ dedecerent etiam in profanis* [1]; et quomodo ea potest populus revereri quæ non reveretur Sacerdos? — Neque inopiam suæ Ecclesiæ accuset Parochus; *nos*, ait Benedictus XIV, Constitutione *Annus*, die 19 feb. 1749, *decentiam et munditiam desideramus, quas nemini detrectare licet, quia etiam cum paupertate bene convenire et componi possunt* (K).

2. In cantu religiosam observantiam; hic enim in divinis officiis semper fuit in usu [2]; illiusque efficaciam vel ipse fassus est Plutarchus, dum ait : *Canere pium est, et præcipuum hominum munus erga Deos* [3]. *Nequaquam igitur mirandum si sanctissima Dei Ecclesia hoc quoque adjumento a natura ipsa commendato, et divinitus instituto, filiorum suorum animos ad Dei ministerium cum voluptate peragendum excitare voluerit* [4]. *Cantus in Ecclesia mentes hominum lætificat, fastidiosos oblectat, pigros sollicitat, peccatores ad lamenta invitat; nam quantumvis dura sint corda sæcularium hominum, statim ac dulcedinem psalmorum audierint, ad amorem pietatis convertuntur* [5]. — Neque officit quod non omnes intelligant quæ cantantur; *intelligunt tamen*, ait Angelicus [6], *propter quod cantantur, scilicet ad laudem Dei : et hoc sufficit ad devotionem excitandam* [7].

[1] Cap. *Reliqui*, 2, *de cust. Eccl.* — Can. *Vestimenta de cons.*, 1. *Vid.* Appendix 2ª, in fine vol.

[2] Exod. 15; Num. 21; Jud. 5, 15; 1 Reg. 18; Ps. 12, 26, etc.

[3] Lib. *de Music.* — [4] Gregorius M. *In Isagog. litur.*, c. XIII.

[5] S. Bernardus, *ad Soror., de modo bene vivendi*, c. LII, n. 122.

[6] 2, 2, q. 91, a. 2.

[7] Sed *fastidit ætas nostra*, ait Bona, *concentum gravem et stabilem, amatque modulos quosdam* quibus enervantur animi. Hoc non curant; at certum est, ipso fatente Tullio, l. II de leg., n. 15, *nihil tam facile in animos teneros atque molles influere quam varios canendi sonos :* et narrat quod Græci *ad mollitiem sunt immutati cum cantibus.*

3. In omnibus cæremonis diligentiam; his enim rite peractis, *quasi signis*, ait Bona [1], *excitatur animus ad rerum sacrarum venerationem, mens ad superna elevatur, nutritur pietas, fovetur charitas, crescit fides, devotio roboratur, instruuntur simpliciores*, etc. [2].

Parocho id etiam cordi esse debet, nempe religiosæ laicorum Sodalitates, earumdem zelum excitando, concordiam fovendo, illasque patienter sustinendo; per eas enim mirifice Dei cultus augetur et propagatur. « *Dans leur sein*, ad rem Scotti, *se retrempe ce lien de fraternité qui est si fort recommandé aux chrétiens. On fait en commun les prières, qui deviennent plus efficaces pour toucher le cœur de Dieu; on loue le Seigneur d'une voix unanime, ce qui tourne à sa plus grande gloire et à notre plus grand bien. Les fidèles s'excitent réciproquement à la fréquentation des sacrements, qui se trouve ordinairement prescrite par les réglements. On éveille cette sainte émulation qui contribue à accroître la piété. On donne et on reçoit continuellement des exemples de probité, de modestie, de charité; et chacun sait qu'au moyen de l'exemple on se forme à la discipline* [3]. » Hinc nil mirum si Concilia eas ubique erigendas curaverint, si eas SS. Pontifices indulgentiis cumulaverint, si ipsa civilis auctoritas eas defendendas susceperit.

Quæres 1 : *An Parocho liceat in templum inducere vexilla profana, ibique celebrare solemnitates clamorosas ad solum finem celebrandi festa sæcularia, atque in rebus pure politicis?*

S. Congregatio Episcoporum et Regularium ea de re respondit *negative*, die 15 jan. anno 1848, ad Vicarium Capitul. Januensem, eumdemque admonuit ut prudenter suis Ecclesiasticis persuasum facere et explanare niteretur « *combien il est en opposition avec la sainteté du temple de Dieu d'y donner lieu à des fêtes bruyantes, dans le seul but de*

[1] In div. Psalm. c. XIX, n. 1, § 3.

[2] *Vid.* De Sacram. ubi *de cæremoniis*.

[3] *Teoremi*, p. 4, t. VII. — It. Bassi, *Tract. de sodalitiis*, Romæ, 1767. — L. Ferraris, *Bibl. Conc.*, v° Confraternitas. — *Concil. Provinc. Mediol.* v. — Et Appendix 2ª, in fine voluminis.

solenniser des événements de l'ordre politique, en introduisant et suspendant des bannières profanes là où jusqu'ici on n'en avait point reçu d'autres que celles qui avaient été conquises sur les ennemis de l'Eglise, et en signe d'actions de grâces rendues au Très-Haut. »

Quæres 2 : *Quomodo se gerere debet Parochus circa publicas preces ab auctoritate civili præscriptas* (v. g., Te Deum, *processiones solemnes et similia*) *ob habitam a Principe victoriam, vel aliam publicam popularis lætitiæ causam?*

Benedictus XIV, Bulla *Quemadmodum*, 1743, expresse prohibuit ne iis per Parochum fiat locus sine Episcopi consensu, declarans nullius ponderis hac in re Magistratuum Civilium ordinationes, iisque nequaquam obtemperandum, quia Deus *imperium Principi commisit, Episcopis autem quæ sunt Ecclesiæ concredidit* [1].

N. IV. — *De Parochi obligationibus relate ad Parochialem Ecclesiam.*

Q. *Quæ Parochi obligationes relate ad Ecclesiam Parochialem?*

R. Quoad Ecclesiam suam Parochi hæc maxime debent :

1. Ut decorem domus Dei (quam *decet omnis sanctitudo in longitudinem dierum* [2]) impense curent [3]. Et ideo efficiant ut templum, altaria, supellectilia et cetera ad usum

[1] Episcopi Provinciæ Vercellensis, Litt. 18 nov. 1849, monenda censuerunt hac de re : « 1. Non licere Parochis quidpiam ad res ecclesiasticas non pertinens publice populo in Ecclesia denunciare absque Episcopi venia, exceptis casibus extraordinariis, in quibus ejusdem impetrandæ tempus non suppetat, quod prudenti Parochorum judicio tunc relinquitur.

« 2. Nec etiam posse illos ob causas mere civiles religiosa officia extraordinaria celebrare absque impetrata simili venia, nisi forte de solemnibus officiis agatur quæ ob eamdem causam jam fuerint in Ecclesia Cathedrali celebrata.

« 3. Nec etiam posse indulgere ut in Ecclesiis Parochialibus aliisve in quibus SS. Eucharistiæ Sacramentum asservatur qualescumque civiles Conventus congregentur sine prævia Ordinarii facultate. Sacri tamen Præsules congregati iisdem annuere permittunt ob gravem et urgentem causam, si agatur de aliis Ecclesiis et Oratoriis, dummodo cum primum licuerit totius rei certiorem Episcopum faciant. »

[2] Ps. 92. — [3] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* c.

sacrum pertinentia congruo decore niteant; ac reparentur quæ reparatione indigent. Quod quidem de omnibus Ecclesiis, Oratoriis, ac Capellis quæ in Parœcia sunt dicendum est [1]. De novo autem sine Episcopi licentia non permittant excitari; item curent ut erecta nonnisi decenter atque juxta Ecclesiæ regulas depingantur.

2. Ut inventarium bonorum ad Parœciam pertinentium conficiant. Libros, instrumenta omnia, reliquias sacras, indulgentiarum litteras, Superiorum decreta et similia in apposito archivio clave munito conservent. Id enim multum interest Ecclesiæ ac communi bono.

3. Ut bona et jura suæ Parœciæ diligenter tueantur; sciant enim etiam hac de causa in beneficii consecutione juramentum emisisse. Neque ægre ferant si ideo aliquas expensas debeant; id enim est de natura rerum humanarum, ut identidem vel hominum vel temporum injuria deficiant. Unde si expensæ prudenti judicio extraordinariæ non sint, non ideo videtur onerum Parœciæ postulanda imminutio; sicuti neque onera augeri solent, etsi augeantur proventus [2].

4. Ut curent eligere Ecclesiarum administratores seu ædituos (vulgo *fabriciens*) qui sint probi ac providi viri, qui utiliter negotia gerant. Præscriptam regularitatem in omni administrationis officio attente ac sollicite servent; opportunas habeant convocationes; et invigilent ut nihil de bonis

[1] Et Capellæ et Imagines piæ populi devotionem maxime fovent. Unde ait S. Carolus Conc. Prov. IV: *Oratoria ubi Missæ sacrificium non fit exstruantur non in campis, sed in via publica, ut iter facientes eorum locorum prospectu pie commoti paululum precando consistant.* Et D. Gregorius, Ep. 9: *Quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus; quia etiam in ipsa cernentes vident quod sequi debent, in ipsa legunt qui litteras nesciunt.* Quanquam et litteratos pictura movet: unde de quadam imagine Abrahæ sacrificium ad vivum referente aiebat Nissenus: *Vidi sæpius inscriptionis imaginem et sine lacrimis transire non potui, cum tam efficaciter ob oculos ponat historiam.*

[2] Probrosum si Parochus diligens esset in temporalibus defendendis, deses in spiritualibus studendo. *Vid.* Segneri, *Prediche al Palazzo Apostolico, Pred.* XI.

Ecclesiæ distrahatur, et maxime ut thesaurarius reditus fideliter notet, atque custodiat [1].

Quæ omnia Synodus Novariensis confirmat, addens hæc specialiter :

« 1. Ut novæ imagines in Ecclesia non pingantur, neque « collocentur sine Episcopi licentia, et nisi præmissa consueta « benedictione.

« 2. Ne quid novis operis vel ædificationis sine ea licentia « in sacris ædibus fiat. Quæ item permissio requiritur, si « quæ proveniant Ecclesiæ bona, ut de illis utiliter dispo- « natur.

« 3. Ne in templum segetes, ligna aut res aliæ sacris usi- « bus non addictæ inferantur. Item ne ibidem aut in atrio « vel porticu ulli fiant profani cœtus, nec res venales expo- « nantur, licet nomine Ecclesiæ vendantur.

« 4. Ut viri seorsim a mulieribus, quantum fieri potest, « ex antiqua consuetudine, in templo consistant.

« 5. Ut, excepta nocte Nativitatis ac Commemorationis « Defunctorum, conventus nocturni in Ecclesia penitus in- « terdicantur. Sed fores (ex ipsa S. Congregatione) clau- « dantur desinente die, nec mane aperiantur, nisi lucescente « ipsa aurora.

« 6. Ut identidem Parochi sermonem habeant de cultu « locis sacris exhibendo minas in profanatores alte memo- « rantes [2]. »

N. V. — *De Parochi cura relate ad populum.*

Obligationes hac de re sunt : 1. oves corrigere ; 2. cognoscere ; 3. instruere ; 4. earum gerere curam, si infirmæ vel egentes sint ; 5. pro iis orare ; 6. ipsis Sacramenta ministrare. Hæc sequens exhibet versus :

Corripe, nosce, doce, solare, precare, ministra.

Q. 1. *An debeat Parochus oves suas cognoscere?*

R. Tenetur utique Parochus vi præcepti divini oves suas

[1] Ut omnem suspicionis notam a se avertant Parochi, ne sint faciles apud se Ecclesiæ proventus custodire ; sed Paulum imitentur, qui collectas eleemosynas (1 Corinth. 8) ab aliis retineri voluit.

[2] *De Sacrosanct. Ecclesiis, ac Bonis Ecclesiarum.*

agnoscere, nempe indolem, statum ac necessitatem, si velit illud sibi accommodari : *Ego sum pastor bonus, et agnosco oves meas* [1]. Patet ex verbis Tridentini : *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus quibus animarum cura commissa est oves suas agnoscere*, etc. Sane quomodo ipsis poterit providere, si nesciat?

Quare Parochus debet cum suis parochianis paterno affectu colloqui, patres ac matresfamilias prudenter interrogare circa liberos, servos, ancillas, operarios; ac videre utrum singuli præcepto paschali satisfaciant et diem festum sanctificent, etc. Caveat tamen ne audiat ancillarum dicteria et fastidiosas aliarum fœminarum loquacitates [2]. Sed ita se gerat ut omnes oves suas perfecte agnoscat, quin ullam vel temeritatis vel imprudentiæ notam incurrat (L).

Q. 2. *Quanta est obligatio in Parochis prædicandi Verbi Dei?*

R. Maxima profecto est obligatio in Parochis prædicandi Verbi Dei, quemadmodum deducitur ex Tridentino : *Mandat S. Synodus pastoribus et singulis curam animarum gerentibus ut frequenter inter Missarum celebrationem, vel per se, vel per alios, ex his quæ in Missa leguntur aliquid exponant diebus præsertim dominicis et festis* [3]. Et merito sane; fides sicut diffunditur, ita conservatur prædicatione, juxta illud : *Fides ex auditu* [4]. — Unde Apostolus [5] Timotheum suum monebat : *Prædica verbum, insta opportune, importune* (M).

Hinc commune est atque receptum penes Theologiæ Moralis Auctores a mortali non excusari [6] :

[1] Joan. 10.

[2] Item cavere debet Parochus ne se immisceat in privatarum familiarum negotiis, vel communitatis; cum hoc fieri non possit quin a se multos avertat.

[3] Sess. 22, c. 8. — Hoc iterum exprimitur sess. 24, c. 4, de R., ubi habetur prædicandum esse etiam tempore Quadragesimæ et Adventus, si ita oportere duxerit Episcopus. — Porro de *concionatoribus Quadragesimalibus* vid. Bened. XIV, Notific. XXVII; et Synodus Novariensis, pag. 52 et seqq.

[4] Rom. 10. — [5] 1 Tim. 2.

[6] *Vid.* Liguori, *Opus. Mor.*, l. 3, n. 269.

1. Qui per tres menses etiam discontinuatos vel per se, vel per alios non prædicant. Imo rationabiliter dicunt Barbosa, Roncaglia et Salmanticenses eum quoque graviter peccare qui per integrum mensem non concionatur[1]. Imo etiam minus temporis spatium sufficit profecto ad constituendum mortale, si populus prædicatione graviter egeat. — Ex quo patet quam absurda sit et Canonum dispositioni contraria illa quorumdam consuetudo qui ferias sibi sumunt certa anni parte (vulgo *vacances*) etiam a prædicatione Verbi Dei[2].

2. Qui prædicationem agunt capacitati audientium minime proportionatam, adhibendo nempe conciones ita ornatas ut major audientium pars eas non valeat intelligere. — Hinc Tridentinum Parochis expresse præcipit ut plebes pascant *pro earum capacitate*. — Hinc Regnans Pontifex Pius IX, Encyclica *Qui pluribus*, 1846, die 9 novembris, *ne Dei sermo*, qui vivus et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti[3] *ad animarum salutem est institutus, hoc vitio infructuosus evadat*, vult ut omnes divini verbi præcones iterum atque iterum commoneantur. Hac de re quot damnabuntur Parochi! hos Avila proditores vocat animarum, qui se ipsos prædicant[4], et quorum prædicatio non pascit fidem.

3. Qui nullam aut fere nullam præparationem præmittentes ita loquuntur, ut, omnia sine ordine, multa inutilia, alia falsa proferentes, in auditoribus fastidium, in sanctum mini-

[1] « Si Parochus transitorie infirmatur, excusari potest. Si vero infirmi« tas videatur perpetua, officio cedere, vel coadjutorem ab Episcopo pe« tere debet. — Habenda est ratio majoris vel minoris necessitatis juxta « omnium vel quorumdam ignorantiam aut vitia. Ubi autem non repe« riuntur qui in tali sint spirituali indigentia? » Ita *Bouvier*.

[2] Synodus Novariensis Parochum prohibet accedere ad solemnitatem, si inde concio vel catechesis omittenda sit. Hac de re nullam feriam permittit; p. 102 et 42.

Notat autem Gury Parochum qui pias lectiones habet non obire munus suum; quia lectio non est prædicatio; nisi quis sit adeo labilis memoriæ ut aliter facere non possit. Tunc vero identidem per alium debet populo sermones habere, vel Episcopum de impedimento monere.

[3] Hebr. 4. — [4] *Vid.* Liguori, *Istruzione sulla predica*.

sterium contemptum excitent[1]. *De his ut plurimum verificatur*, ait Acquensis Episcopus, *quod quidam de suo Parocho aiebat, referente perdocto Riccardi : Curatus noster, dum super ambonem ascendit, nescit quid erit dicturus; dum dicit nescit quid dicat; et finita oratione ignorat quid dixerit*[2]. Sane requiritur magnus labor in concionibus efformandis, ut perspicuitatem, ordinem et Evangelicam simplicitatem valeant præ se ferre, ac fructus facere. Eleganter dotes prædicatoris numerat Augustinus : *Oportet eloquentem ecclesiasticum non solum docere ut instruat, et delectare ut teneat, verum etiam flectere ut vincat*[3].

Q. 3. *An Parochi teneantur sub gravi catechizare?*

R. Affirmative : Parochi omnes sub gravi tenentur catechizare. Habet enim Tridentinum : *Archipresbyteri, Plebani et quicumque Parochiales vel alias curam animarum habentes Ecclesias quocumque modo obtinent, per se vel per alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sui et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea quæ omnibus scire necessarium est ad salutem, annunciando quoque eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari oportet, ut pœnam æternam evadere, et cælestem gloriam consequi valeant*[4].

[1] Cavendum etiam est a prolixitate : *Sermonis quippe satietas non minus auribus inimica est quam immodicus cibus corpori*, ut ait Nazianzenus, *Oratione* 40. « Saint Vincent de Paul, ayant un jour demandé à un paysan si on était content des missionnaires qui étaient dans son pays, reçut cette réponse : *Ils disent de grandes choses, mais ils sont trop longs ; nous autres gens de la campagne, nous sommes comme autant de vases ; lorsque nous sommes remplis, tout ce que l'on continue à verser se perd inutilement.* » Tunc suos alumnos ad brevitatem sermonis Sanctus hortatus est.

Cavendum etiam ne verbis incautis populus offendatur ; ac multo magis ne quis redarguatur expresse : quod Lateranense v prohibet sub excommunicatione reservata. — *Vid.* Ferraris, *Bibl.*, v° *Prædicatio*.

[2] Hæc habet in *Encyclica præfixa kalendario* anni 1847.

[3] De Doctr. Christ., l. 4, c. XIII.

[4] Sess. 5, cap. II, de R.

Dicente Concilio *si legitime impediti fuerint*, docet cl. Alasia curam animarum habentem teneri per se ipsum ad explicandam Doctrinam chri-

Et signanter quoad puerorum instructionem habet : *Episcopi saltem diebus dominicis et aliis festis diebus pueros in singulis parochiis fidei rudimenta et obedientiam erga Deum et parentes diligenter ab iis ad quos spectabit doceri curabunt : et si opus fuerit etiam per censuras ecclesiasticas compellant, non obstantibus privilegiis et consuetudinibus* [1].

Imo hoc munere Parochis omnibus nil sanctius, nil inviolabilius esse potest : semel enim hoc despecto, nulli in Parœcia mores, nulla religio, nulla fides ; cum sine tali instructione neque ipsa christiana vita institui possit. Illud *opus sanctissimum* appellat S. Pius V, Const. *Ex debito ;* et Benedictus XIV, Const. *Etsi minime,* 7 feb. 1742, vocat opus *maximi momenti, maxime necessarium,* requirens *omnem curam et diligentiam.* Tandem Pius Papa IX, Encyclica *Nostis,* 8 dec. 1849, ut impiorum fraudes, quibus vel ipsam catholicam fidem funditus evertere conantur, in irritum cadant, hoc præcipue inter cetera commendat et præcipit, ut omnes Ecclesiastici, illi præsertim qui sunt in cura animarum, *majori usque alacritate, prout temporum ratio postulat, in christianæ plebis instructionem incumbant.* — Huic ergo assidue insistendum est, maxime quia fidei veritates et multæ et intellectu difficiles sunt, quæ, nisi sæpissime inculcentur, infigantur, repetantur, satis animo non imprimuntur. Quilibet ergo Parochus illud Pauli sibi aptare debet : *Væ mihi si non evangelizavero ; necessitas enim mihi incumbit* [3] !

Neque instructionis locum tenet concio matutina ; sunt enim diversa munera, ac *duo potissima onera a Tridentina Synodo Curatoribus animarum imposita festis diebus,* uti ait laudatus Benedictus. — Adde concionem jam supponere fidelem primis fidei rudimentis informatum ; cum hæc nonnisi leviter atque cursim in concione attingantur.

Neque ab hoc gravissimo munere Parochus liberatur ob exiguum numerum audientium, qui plerumque ex Recto-

stianam, et solo legitimo impedimento superveniente, excusari. Quod ait non ita rigorose currere de explicatione Evangelii ; nam de hac Concilium i mpliciter dicit *per se, vel per alios.*

[1] Sess. 24, c. IV de R. — [2] 1 Corinth. 9.

rum negligentia dimanat; etsi unus tantum ex suis audiat, Parochus imitetur Christum, qui pro una Samaritana sermonem habuit [1]. — Neque excusatur ideo, quia alii supplent; nam ipse ordinarie tenetur qui est Parochus. — Neque valet proferri immemorabilis consuetudo contraria; quæ enim sunt de necessitate salutis non præscribuntur: hinc Summi Pontifices hanc non sane consuetudinem, sed corruptelam et abusum dixerunt eliminandum omnino. Ita Benedictus XIV [2].

Hinc patet gravissime peccare Parochum si negligens sit in pueris catechizandis, in scholis visitandis, in rudibus instruendis (N): vel si, munere catechizandi aut concionandi aliis justa de causa commisso, prudenti sollicitudine non vigilet an omnia convenienti modo fiant [3]. Imo catechizandi necessitas tanta est ut si Parochus advertat parentes aut dominos non curare ut filii aut famuli catechesibus intersint, teneatur cum Episcopo ex ipso Tridentino de opportuno remedio consilium capere [4]. — Tanta est ut non solum Curatores animarum, sed ipsi Clerici ac simplices Sacerdotes hac in re operam suam Parochis commodare teneantur: quod si neglexerint, puniendi [5]. — Imo tanta est ut, si qui parochiani ob longam loci distantiam ad Parochiam convenire nequeant festis diebus, omnino teneatur Sacerdos in illorum Oratoriis sacra operaturus christianæ doctrinæ summam illis tradere [6].

Quid (dices) *si adsint rudes, qui nequeant Ecclesiam adire, quia custodiant domum aut greges, si in gravi necessitate spirituali reperiantur* [7]? Si Parocho maximæ molestiæ futurum foret eo adire ob talium rudium multiplicitatem, curet saltem eos instruere tempore præcepti paschalis, aut cum accedunt ad confirmationem, aut matrimonium [8].

[1] Joan. 9. — [2] Notificatione IX et X.

[3] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. VII, nn. 35, 55.

[4] Sess. 24, c. IV, de R.

[5] Benedictus XIV, Const. *Etsi minime.* — It. Instructio Clementis XI ad Episcopos data.

[6] Benedictus XIV, Const. *Etsi minime.* — [7] Liguori, *Op. cit.*

[8] Quæsitum fuit a S. Congregatione Concili: 1. *An Clericos tam mi-*

Q. 4. *An præstet ut Parochus interdum sanctas Missiones accersat?*

R. Affirmative : præstat sane ut Parochus interdum Missionarios vocet. Ad spirituale enim fidelium bonum magnopere conferunt sacræ Missiones [1] ; nam vix dici potest quam fructuosa sit assidua verbi Dei prædicatio, frequentes ad Ecclesiam conventus, tot preces in quas universus populus erumpit, ad divinam gratiam efflagitandam, ad mores in melius commutandos, ac scandala exstirpanda (O).

Imo *cum in regione reperiuntur*, ait Alphonsus Noster [2], *notabiles morum dissolutiones, quibus nullum occurrit remedium, Parochus tenetur curare ut Missio eo adveniat. Ille Parochus qui Missionem non curat suspicionem ingerit suorum morum* [3].

Merito ergo a Pio VI, Bulla *Auctorem fidei, propositio* n. 65 Synodi Pistoriensis *enuncians irregularem strepitum novarum institutionum quæ dicta sunt Exercitia vel Missiones..... forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere ut*

norum quam majorum Ordinum ad officium ludimagistri exercendum a communitatibus conductos Episcopus cogere possit ut pueros rudesque scholares Doctrinam christianam edoceant ; 2. an idem cogere possit ludimagistros laicos itidem a communitatibus conductos ; 3. an ad idem cogere possit magistros sive Clericos sive laicos a nemine conductos ; 4. qua pœna præfatos ludimagistros cogere possit ? — S. C. C., 17 jul. 1688, respondit *posse prius hortando, postea præcipiendo.*

[1] *Vid.* Liguori, *Lettera sull' utilità delle SS. Missioni*, c. 5. — Audisio, *Lezioni*, P. 2, Lez. 25.

[2] *Homo Ap.*, Tr. VII, n. 31.

[3] Si Parochus autem velit fructus SS. Missionum perdurari, curet ut populus assidue oret, Sacramenta frequentet, occasiones fugiat, atque gravibus verbis interdum ostendat quam grande malum sit gratia abuti, promissis deficere, atque ad vomitum redire.

Item faciat ut quos tunc fideles didicerunt cantus nunquam intermittant. *Piæ et sanctæ cantiones non modo hæreticas, sed et impudicas exterminant ; fit enim ut populus qui facile hac delectatione privari non potest, dum occupatur piis cantibus, contemnat et obliviscatur impios et vanos. Notat id accidisse in Indiis* P. Turcellinus in Vita S. Francisci Xaverii : *Quippe*, inquit, *hic mos ita percrebuit ut passim in scholis, in viis, in compitis, in tectis, in agris, in navibus pro ineptis et sordidis cantilenis, christianæ disciplinæ rudimenta jucundissime et audiantur et canantur.*

Ita Beyerlinck, *Magnum theatrum*, V° Ecclesiasticus cantus.

absolutam conversionem operentur, et exteriores illos commotionis actus qui apparuere nil aliud fuisse quam transeuntia naturalis concussionis fulgura, damnata fuit *ut temeraria, malesonans, perniciosa, mori pio salutariter per Ecclesiam frequentato et in Verbo Dei fundato injuriosa.*

Q. 5. *Quid de Parochorum obligatione corrigendi oves suas?*

R. Parochi tenentur sub gravi corrigere oves suas in peccato mortali, vel in proximo ejusdem periculo exsistentes, etiam cum discrimine vitæ propriæ : et non solum in extrema, sed in gravi quoque earum necessitate spirituali, si quæ adsit spes emendationis, juxta illud : *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis* [1]. Qui in hoc deficit Parochus timeat illam Domini exprobrationem : *Si non fueris locutus ut se custodiat impius a via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram* [2].

Quæ gravissima obligatio oritur *tum* ex officio quo Parochi præditi sunt *tum* ex stipendio quod recipiunt; ideoque est obligatio justitiæ. Ita communissime : unde negligentes tenentur de restitutione.

Neque tantum obligantur ad impedienda gravia quæ vident peccata, sed etiam ad inquirendum num aliquis in iis versetur. Parocho enim commissa est salus uniuscujusque ovis : *Porro qui habet specialem curam alterius,* ait cum communi Angelicus, *debet eum quærere ad hoc, ut corrigat de peccato* [3].

Si quis autem sit incorrigibilis, et pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ spiritualis, Parochus talem non ideo corripere desistat : *Dixisti semel, et non audivit?* ait Chrysostomus [4], *dic bis et ter, et toties donec persuaseris.* Saltem inserviet correctio ad hoc ne Parochus ab aliis subditis male audiat, cum videant scandalum durare, et pastorem obdormiscere. Ex quo etiam evenire potest ut alii quoque in peccata inducantur, cum sciant se id posse impune. — Quod si Paro-

[1] Joan. 10. — [2] Ezech. 33.
[3] 2, 2, q. 32, a. 2. — [4] *Homil.* 21, *in Matth.*

chus videat se nihil proficere, contumaces Episcopo indicet, prout etiam monet Synodus Novariensis[1]; nihil enim intentatum relinqui debet ad bonum animæ curandum. Neque valet dicere id fieri plerumque inutiliter, cum nequeat Episcopus malo occurrere; id namque nostrum non est judicare : plures etenim illi suppetunt corrigendi modi, et quod subito non potest poterit agere tempore opportuno : saltem hæc notitia inserviet Episcopo pro regimine Ecclesiæ suæ, et ipsi Parocho pro consilio ac securitate.

Hæc autem Parochi obligatio extenditur quam maxime ad Sacerdotes et Clericos, si quos habeat in Parœcia. Circa eorum mores videlicet tenetur attente invigilare, et si quem viderit minus recte se gerere, eum cito debet corrigere in spiritu primum lenitatis; et si monitiones non prosint, ne communicet peccatis alienis et graves Heli ærumnas incurrat, eumdem Episcopo denunciabit[2]. Nemo enim ita in Ecclesia sancta Dei nocet ut mali Ecclesiastici, qui exemplo suo alios ad malum trahunt : *Quidquid feceris*, ait D. Hieronymus ad Heliodorum Ecclesiasticum, *id sibi omnes faciendum putant*[3].

[1] Pag. 189. — [2] Est grave Synodi Novariensis monitum, p. 189

[3] Hic audiendum gravissimum monitum S. Alphonsi, *Hom. Ap.*, Tr. VII, n. 33 :

« Debet Parochus apud Episcopum impedire ne habitus clericalis con-
« feratur adolescentulis aut pueris qui suis moribus non sunt aliis
« exemplo, aut saltem indolem ecclesiasticam non præ se ferunt. Nam si
« ipsi tacent, et sinunt eos induere habitum clericalem, illi postea ado-
« lescerent in otio, et exui habitu erubescentes, per fas et nefas, quanquam
« vitiis onusti, niterentur ordinari, et religioni magnæ essent perniciei,
« cui in principio facile Parochus potuisset occurrere ; post vero despera-
« bitur remedium.....

« Quid miserius esse potest quam cernere Clericos qui vix bis aut ter
« in anno confessi sunt et communicaverunt Parochi fides audacter præ-
« sentare qualibet hebdomada aut bis in mense fuisse confessos et com-
« municatos ! De hujusmodi Parochis dicendum est defecisse a fide ; nam
« certe de omnibus flagitiis quæ committunt isti sic sine Dei vocatione
« promoti, et de omnibus iis quorum ipsi aliis causa sunt, Parochus sibi
« Deum vindicem facit. »

Hic etiam monendi Parochi, quoad proclamationes quæ pro Ordinibus fiunt, ut eas nempe non agant perfunctorie; sed de gravitate rei semper fideles præmoneant, deque obligatione strictissima qua quisque obstrin-

Q. 6. *Quænam Parochorum obligationes quoad Sacramenta?*

R. Parochi tenentur Sacramenta sub gravi ovibus suis ministrare: 1. quoties urget commune præceptum illa suscipiendi; 2. quando idipsum exigit privata alicujus necessitas, vel utilitas; ideo enim Parochi constituti sunt ut prospiciant bono spirituali, saluti ac profectui suarum ovium. Quod quidem melius assequi non valent quam sanctissimis Ecclesiæ Sacramentis, *per quæ* ex Tridentino *omnis vera justitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa reparatur*[1].

Hic, speciatim loquendo de Pœnitentia, dicimus quod Parochus tenetur illam ministrare toties quoties pœnitentes confiteri etiam ex devotione petunt, nisi intempestive et nimis frequenter vellent audiri; aut nisi essent alii confessarii, et ipse esset legitime impeditus.—Quoad Communionem pariter commune est Parochum teneri ad illam ministrandam quoties rationabiliter et opportune postulatur; dum pastor non solum debet prospicere ut ejus oves præcepta impleant, sed etiam ut in virtute ac robore proficiant. Hinc, ex Decreto S. C. 1679, approbato ab Innocentio XI, pastores ob justas causas possunt quidem communionem taxare alicui subdito in particulari, non tamen præscribere dies communionis pro omnibus generatim. Quare patet delinquere Parochum illum qui ægre fert si qui intra hebdomadam velint communicari. et diu eos exspectare facit, sicque a sacra mensa avertit[2].

Sed (quæres) *an Parochus teneatur omnia Sacramenta administrare suis parochianis tempore pestis.*

Rogante D. Carolo, S. Congregatio respondit: *Parochus suis parochianis peste laborantibus teneri ministrare duntaxat duo Sacramenta, nempe Baptismum et Pœnitentiam: posse autem ministrare vel per se vel per alium idoneum, ut Parochus possit audire Confessiones sanorum; quia alias eum reformidarent, si viderent ipsum accedere ad*

gitur, ut si quid grave sciat contra ordinandos, id in Domino manifestet omnino.

[1] Sess. 7. — [2] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. VII, n. 24 et seqq.

pestilentes. Hanc responsionem confirmavit Gregorius XIII, die 12 octobris anno 1576. Imo ipsa Congregatio declaravit mentem Pontificis fuisse prohibendi ne Parochi per se ipsos etiam volentes dicta Sacramenta ministrarent, idque ad commodum et favorem Parochianorum qui adhuc sani exstarent[1].

Verum est opinio valde gravis complurium, Parochum vel per se vel per alium teneri tempore pestis, etiam extra casum absolutæ ac particularis necessitatis, etiam cum vitæ periculo, ipsum Viaticum et Extremam Unctionem suis Parochianis administrare; cum ob periculum corporis non videantur tanto bono privandæ animæ. — Adde scandalum oriri, si in his Parochus renuat. Hinc merito notant quod in citati Decreti renovatione, loco *duntaxat*, appositum fuit *omnino;* ne scilicet viderentur cetera Sacramenta excludi[2]. Imo censet Benedictus XIV cum Ballerini supradictum S. Congregationis responsum nequaquam fuisse transmissum, cum nullum exstet hac de re indicium; frustra ergo illud ab adversariis citatur.

Unum tatummodo excipiunt casum, si nempe Parochus sit solus, et alii aliis Sacramentis omnino indigerent, neque inveniri posset qui ipsis ea ministraret. In hoc siquidem tenore rescriptum fuisse aiunt Vicario Apostolico Algerino[3].

Q. 7. *Quid de Parochi obligatione orandi pro ovibus suis?*

R. 1. Certum est teneri Parochos pro ovibus suis orare frequenter, ut supremæ benedictionis effusio in illas pro sua cujusque necessitate descendat: *Neque enim,* ait Apostolus, *qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus*[4].

Imo expedit summopere ut Parochus cum suis parochianis simul publice oret in Ecclesia; tum quia illud obtinebitur ut fideles addiscant quomodo orandum sit; tum quia ubi plures fuerint in Christi nomine congregati, Chri-

[1] Sic refert Fagnanus, t. III, *in c. Clericos, de Cler. non resid.*

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 233.

[3] *Vid.* Benedictus XIV, *de Syn.*, l. XIII, c. XIX, ubi etiam more suo hujus administrationis modum erudite tradit. — [4] 1 Cor. 3.

stus erit *in medio eorum*[1]. *Sane modus orationis communis præstantior est*, ut scribit S. Cyprianus, *et efficacior particulari; quia majori innititur charitati et unioni amoris cum omnibus proximis*[2]. *Eximus in cœtum*, habet Tertullianus, *ut Deum quasi manu facta precationibus ambiamus, Deum orantes : hæc vis Deo grata est*[3]. *Multi animi*, ait D. Ambrosius, *dum congregantur unanimes, magni fiunt, et multorum preces impossibile est contemni*[4].

R. 2. Speciatim vi præcepti divini, ut Tridentinum docet, qui curam animarum habent tenentur pro populo Sacrificium offerre juxta illud : *Omnis pontifex... pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*[5]. — Quoties vero id debeant controversiam definivit Benedictus XIV, Bulla *Cum semper*, 19 aug. 1744, ubi sancitum est omnes Parochos sive sæculares, sive regulares, etsi deputati fuerint ad tempus tantum, teneri applicare Missam pro populo saltem dominicis ac ceteris festis de præcepto, *licet* congruis reditibus destituantur, *licet* adsit immemorabilis consuetudo contraria, imo *licet* ipsis diebus permissum sit opera servilia exercere[6]. Unde regula nata est : *Toties tenetur Parochus applicare quoties tenetur populus audire*[7].

Verum tunc temporis, præter eos qui nunc celebrantur dies, alii festi erant, qui postea a Pio VI, anno 1786, et Pio VII, anno 1814, suppressi fuerunt. Hinc quæstio exorta est an adhuc pro iis festis *reductis* vigeat obligatio Missam populo applicandi. Pluries interrogata S. Concilii Congregatio, pluries respondit nostris et alienis (ultimo Episcopo Novariensi) obligationem adhuc vigere, facta gratia a Pontifice, ut pro præteritis omissis celebretur ab unoquoque una Missa, supplente ipso Pontifice de thesauro Ecclesiæ pro ceteris. Quæ quidem obligatio ex ipsis reductionis Brevibus

[1] Matt. 18. — [2] L. 5 de cant. et allel., c. IX.
[3] De Orat. Dom. — [4] De Pœnit. L. — [5] Hebr. 5.
[6] Etiam Episcopus, et quidem plus quam Parochus, tenetur in festis pro totius Diœcesis ovibus Missam applicare. *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. VII, n. 65.
[7] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 325.

colligitur, cum in iis habeatur nihil quoad cetera esse innovandum, uti eadem S. Congregatio a Pontifice specialiter deputata declaravit signanter 18 oct. anno 1818 in Aquilana (P).

Quid (quæres) *resolvendum si Parochus infirmetur, et nequeat per se Missam pro populo in festis celebrare, tenebiturne per alium?*

Nos censemus affirmandum; nam ista obligatio applicandi populo Missæ fructum est simul personalis (quia si potest per se, nequit celebrare per alium, cum sit ipse Parochus), et realis, cum sit una ex suis obligationibus a Tridentino indicatis. — Sicut ergo Parochus impeditus prædicare vel sacramenta administrare per se tenetur hæc agere per alium; ita impeditus Missam per se ipsum applicare tenetur per alium applicare Sacrificii fructum, qui est pabulum utilius quod fideles juvare potest[1].

Quid vero (addes) *si Parocho exhibeatur eleemosyna pro Missæ applicatione in festo?*

Si Parochus ita pauper est ut congruos ad sustentationem fructus non habeat, potest cum Episcopi consensu eleemosynam acceptare, celebrando pro populo in hebdomada. Ita citata Encyclica Benedicti XIV, et Rescriptum S. C. C. 28 nov. anno 1766.

Q. 8. *Quænam Parochorum obligationes erga pauperes?*

[1] *Vid.* Bergier, Dictionnaire, etc., *ad Append.*, l. cit.

Hic autem notanda est responsio S. Rituum Congregationis data die 22 julii 1848, in qua dicitur *posse quemlibet Parochum, accedente justa et legitima causa, adimplementum Missæ pro populo applicandæ alii Sacerdoti committere, seu per alium Sacerdotem hanc Missam celebrare facere.*

Ubi advertendum quod non omnes causæ, etsi videantur tales, sunt habendæ ut justæ ac legitimæ. Hinc S. Congregatio Concilii in Fesulana, 26 jan. 1771, ad dubium:

1. *An Parochi in Dominicis aliisque festis diebus, præsente cadavere, possint celebrare Missam pro defuncto, et ad alium diem transferre Missam pro populo applicandam, in casu,* etc. — Et quatenus negative.

2. *An saltem applicationi Missæ pro populo supplere possint per alium Sacerdotem, in casu,* etc.

Respondit: ad 1 *negative;* ad 2 *negative.*

R. Ex Tridentino hoc unum est ex Parochi muneribus, *pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere* [1]. Parochus ergo necesse est, prout illum monet Sanctus Carolus, ut *inquirat studiose de pauperibus suæ parœciæ, præsertim puellis, ægrotis, senio confectis aliisque personis temporali, vel etiam spirituali misericordia indigentibus, quibus ipse pro viribus opitulari, et alios suo exemplo et hortatu ad id officium incitare studeat* [2].

Maximam autem curam gerere debet eorum qui mendicare rubore impediuntur; alioquin non erit pater pauperum. Videat ne illud Gregorii M. verificetur : *Mirandum sane si is qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare, non habet* [3]. Vix autem dici potest quam Parocho noceat nota tenacitatis.

Q. 9. *Quænam Parochorum obligationes erga infirmos?*

R. Nullibi potest splendidius probari Pastoris charitas et sollicitudo quam ubi quis e grege suo infirmetur [4]; dicit enim Rituale hanc esse præcipuam ejus munerum partem : quare vult ut etiam non accersitus infirmum adeat. Neque semel, sed crebro infirmum debet invisere [5] : benevolis suasionibus consolari; piis etiam, quoad potest atque opus sit, eleemosynis recreare; tempestive Sacramentis munire : omnibusque ceteris officiis juvare. Idque eo magis quo ingravescit morbus, ac periculum mortis imminet [6]; nam tempore mortis, a qua salus æterna pendet, infirmi vires debiliores sunt, inferni vero fortiores; tunc enim venit *diabolus habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet* [7].

Si quod autem in Parœcia hospitale sit, non pigeat Parochum crebrius visitare infirmos qui in eo morantur, ut videat si quid eis desit, ac, quoad potest, provideat. Tenerrimæ

[1] Sess. 33, c. I, de R. — [2] *In Act. Eccl. Mediol.*, p. 1.

[3] L. IV, ep. 30.

[4] Præstat ut Parochus (maxime si alius non sit in Parœcia Sacerdos) suis indicet quo circiter pergit dum exit domo, ut, necessitate urgente, statim advocari possit. Alicubi uno vel altero campanæ ictu vocari solet.

[5] Ita etiam gravissime monet Novariensis Synodus, p. 190.

[6] *Vid.* Liguori, Opuscul. *Il Sacerdote provveduto per l'assistenza ai moribondi.*

[7] *Apoc.* XII.

erga illos charitatis viscera induat, sciens fortasse non unum adesse qui consoletur illos ex omnibus caris eorum : et forte qui eis subveniunt ad id non charitate ductos esse, sed sola mercede (Q).

Q. 10. *Quænam Parochorum obligationes ex Synodo Novariensi?*

R. Præter eas quæ jam numeratæ sunt, hæ notantur præcipuæ :

« 1. *Ut haudquaquam magistri officium suscipiant sine « licentia.*

« 2. *Ut neminem eremitarum habitum induere permittant « absque Episcopi venia quotannis confirmanda; vel quæ- « storis eleemosynarum munus exercere, maxime si id fiat « musicis concentibus, quod valde indecorum est.*

« 3. *Novas supplicationes sine Episcopi facultate ne per- « agant : nunquam eas habeant noctu, neque longiores « sine causa instituant, neque extra Parœciæ limites; cum « multis incommodis aditum aperiant.*

« 4. *Si quæ suboriantur lites inter ipsos et communitatem « vel syndicum, curent rem pacifice et privatim (non tamen « per litteras) componere; secus, statim Episcopum certio- « rem faciant, quin ultra progrediantur.*

« 5. *Ut sine Episcopi licentia non permittant funebrem « laudationem in Ecclesia* (R).

« 6. *Ut tum ipsi se, tum oves suas sæpius excitent, atque « accendant ad orandum pro defunctis*[1]. *Hoc enim sanctum « et salubre est*[2].

Scholium I. — *De Parochorum Coadjutoribus.*

D. *Quid de Parochorum Coadjutoribus?*

R. Duplicis sunt generis Parochorum Coadjutores :

Alii quibus, *vel* ex beneficii fundatione, *vel* alio nomine, id impositum est ut Parochos coadjuvent, quin curam ani-

[1] Præstat porro ut qua par est reverentia ac gravitate defunctorum Officia persolvantur; si enim præcipitanter, distracte ac negligenter, nedum suffragio sint, fidelium contemptum provocant, ac Dei maledictionem. — Quoad funera, vid. Benedictus XIV, *Notificatione* XXXVI et LXX. — It. Appendix 2ª, in fine hujusce vol.

[2] Synodus Novariensis, *Tit. De Par.; it.*, p. 212, 214, 411, etc.

marum habeant : et dicuntur etiam *Capellani*. Hos, præter ea quæ ecclesiasticis omnibus sunt communia, residentiæ lege merito adstrictos vult Synodus Novariensis[1], ut sic Coadjutoris munere rite fungi possint.

Alii sunt qui etiam animarum curam habent, licet tota in uno Parocho sit ministerii principalitas; ideoque et tota ratio reddenda in casibus occurrentibus. Isti appellantur *Coadjutores Titulares*, qui generatim iisdem quibus ipsi Parochi obligationibus tenentur.

« *Ceterum compartibus liberum est quoad hæc emolu-*
« *menta et onera temporalia secum una convenire quomodo*
« *ipsis magis placuerit.* »

Scholium II. — *De Vice-Parochis, vel Œconomis Parochialibus*[2].

Q. 1. *Quinam dicuntur Vice-Parochi?*

R. Vicarii Parochorum, seu Œconomi Parochiales dicuntur Presbyterii illi qui Parochorum vices in Parœciis gerunt.

Isti vel ab ipsis Parochis constituuntur de sui voluntate ; cum nempe officia per se sua non valentes implere, Coadjutorem sibi ipsi adsciscunt, Ordinario consentiente et approbante : et *mercenarii* appellantur ex pacta mercede. — Vel constituuntur ab ipso Ordinario : et *Vice-Parochi* dicuntur.

De Vicariis Parochialibus priori sensu acceptis hoc dicendum occurrit, et Parochos ad eos sibi adjungendos teneri, si per se non valeant omnia munia implere[3], et ipsos adjunctos teneri sub gravi et ex justitia Parochos juvare in iis quibus conventum est; cum ideo stipendio conducti sint.

Q. 2. *Quotuplici modo Vice-Parochi constitui possunt ab Ordinario?*

R. Duplici modo Vice-Parochi ab Episcopo constituuntur :

1. Si Parochi imperiti cognoscantur, vel si, ob vitæ turpitudinem et scandala, potius destruere quam ædificare aperte judicentur, tunc Ordinarii etiam tanquam Sedis Apostolicæ

[1] Tit. *de Par.*

[2] *Vid.* Devoti, *Inst. Canon., Par.* 1ª.

[3] Tridentinum, *Sess.* 21, c. IV, de R. — *Vid.* Benedictus XVI, *Notificatione* XCIV.

delegati illis a Parœcia remotis Vicarios deputant, qui officia Parochialia impleant, et de Præbendæ Parochialis reditibus vivant : ita Tridentinum [1].

2. Vacante quocumque modo Ecclesia Parochiali, debet Ordinarius ex eodem Tridentino, vix nuncio vacationis accepto, idoneum in ea Vicarium constituere, *cui congruam arbitrio suo fructuum portionem assignet, donec eidem Ecclesiæ de Rectore provideatur* [2].

Officia autem Vicariorum Parochialium sunt quæ jam supra de Parochis explanata fuerunt ; cum eorum vices gerant.

§ 6. — De obligationibus Presbyterorum simplicium ac ceterorum Clericorum inferiorum.

Qui titulo patrimonii ad Presbyteratum promoti nullum possident Beneficium quo munus peculiare iisdem imponatur, dicuntur *simplices Presbyteri*. Qui nondum Sacerdotes sunt, *Clerici inferiores*. His præter generales obligationes [3], et proprio Ordini congruentes, aliæ specialius inhærent [4]. Hinc

Q. 1. *An simplices Presbyteri teneantur Ecclesiæ cui addicti sunt inservire, atque ad salutem fidelium incumbere ?*

R. Tenentur certissime, idque probatur :

1. Ex Scriptura : Apostolus scribit : *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis : qui condolere possit his qui ignorant et errant*. Christus ipse de Sacerdotibus omnibus ait indiscriminatim : *Sicut*

[1] Sess. 21, c. VI, de R. — [2] Sess. 24, c. XVIII, de R.

[3] *Vid.* Liguori, *Regolamento di vita per un Sacerdote secolare ;* It. *Regole di spirito per un Sacerdote che attende alla perfezione.* — Perrodin, *Essai sur les caractères ecclésiastiques*, etc., Lyon, 1339.

[4] Etiam *Synodus Novariensis* his omnibus sua munia aperit, atque urget : districte præcipit ut omnes Sacramenta frequentent, — Mentali orationi incumbant, — Studiis vacent, — Ecclesiæ cui addicti sedulo inserviant, maxime vero in doctrina fidei pueris tradenda, — Ne publicam concionem habeant sine Episcopi licentia, si nondum sint diaconi, — Ne in vili occupatione versentur ; sed ab omnibus caveant quæ eorum statum dedecent. *Vid.* p. 42, 52, 161 et seqq. — [5] Hebr. 5.

misit me Pater, ita et ego mitto vos[1]. Ergo si Sacerdotes constituuntur a Deo ut ad gloriam ipsius et ad salutem animarum incumbant; si a Christo missi sunt ut succedant in ejus officium, certum est hanc eis obligationem inhærere.

2. Ex Tridentino, quod declarat Sacerdotes non ordinari nisi propter Ecclesiæ necessitatem et utilitatem[2]. Atqui nullam prorsus utilitatem Ecclesia perciperet a Sacerdotibus nisi tenerentur gloriæ Dei et animarum saluti operam dare, unusquisque pro modo sibi convenienti : nempe prædicando, Sacramenta ministrando, confessiones excipiendo, fideles instruendo, corrigendo, pro iis orando, etc.

3. Ex peculiaribus cujuscumque Diœcesis Statutis; cum nullus sit Episcopus qui suis Ecclesiasticis districte non præcipiat ut utiliter in operibus ministerii occupentur. Si autem omnes fideles Episcopalia mandata revereri debent, quanto magis Sacerdos? Hinc S. Ignatius, Epist. ad Smyrnenses, ait : *Omnes Episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem... Sine Episcopo nemo quidquam faciat eorum quæ ad Ecclesiam spectant... Honora Episcopum ut Principem Sacerdotum.* Et Cyprianus ad Jursenses scribit : *Revereamur omnes Episcopum ut Jesum Christum.*

4. Ex ipsa lege charitatis; et sane spiritualis populi indigentia hisce maxime temporibus percrebuit, et universalis est. Adde scandalum in fidelibus, si Sacerdotes desides viderint, aut parum curantes ea quæ sunt Dei (S).

Q. 2. *An simplex Sacerdos teneatur se aptum reddere ad excipiendas Sacramentales fidelium confessiones?*

Non est dubium quin etiam simplex Sacerdos teneatur se aptare ad confessionem, si in loco versetur ubi incolæ gravi laborent necessitate spirituali, ut fere ubique laborant, hodie præsertim, cum Religiosorum Instituta temporum iniquitate minorata sint.

Cur enim Sacerdotes duplicem illam potestatem et sacrificandi et a peccatis absolvendi in Ordinatione consequuntur? nisi ut et Eucharistiæ et Pœnitentia Sacramenta ministrent[3]? — Ergo, ne dicantur *in vacuum gratiam* Dei re-

[1] Jo. 20. — [2] *De Sacramento Ordinis.*

[3] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 625

cepisse (in gravi saltem populorum necessitate, qualis ætate nostra ubique invenitur) se habiles reddere tenentur ad hanc quoque potestatem exercendam.

Hinc non videmus quomodo Sacerdotes qui ob desidiam ab hoc onere se subtrahunt possint esse tuti in conscientia, et excusari ab exprobratione Domini et a supplicio inflicto servo illi otioso qui talentum abscondit[1] : *Notent hoc*, inquit A Lapide, *qui ingenio, doctrina aliisque dotibus sibi a Deo datis non utuntur ad suam aliorumque salutem ob desidiam vel metum peccandi; ab his enim rationem reposcet Christus in die judicii* (T). — Et Benedictus XIV aperte docet *non esse immunem a gravi culpa eum Sacerdotem qui, semel probatus ad Sacramentum Pœnitentiæ, deinde (postquam desiit facultatis acceptæ designatum tempus) recusat Confessarii munus exercere, ne cogatur ad novum examen accedere*[2].

Q. 3. *An simplex Sacerdos debeat sub gravi Missam celebrare?*

R. Sunt qui negant teneri simplicem Sacerdotem ad celebrandum, præciso scandalo vel alia necessitate[3]; cum nullum adsit hac de re positivum præceptum, neque divinum neque humanum. Sed S. Thomas affirmat : *Quia unusquisque tenetur uti gratia sibi data, cum fuerit opportunum juxta illud Apostoli 1 Cor. 6 : Exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*[4]. Confirmatur illis Christi verbis : *Hoc facite in meam commemorationem*[5] : quæ verba Tridentinum declarat verum continere præceptum[6].

Nos huic sententiæ uti longe communiori et tutiori subscribimus; maxime cum evenire non possit ut Sacerdos negligens Missæ celebrationem in anno non det ætatis nostræ fidelibus grave scandalum[7].

Quoties vero in anno Sacerdos simplex teneatur celebrare, Benedictus XIV ait dari obligationem sub peccato singulis dominicis ac festis celebrandi ; sed non vult definire an sit

[1] Matth. 25. — [2] *Notificatione* XCIV.
[3] *Vid.* Benedictus XIV, *Notificatione* XCIV, *circa finem*.
[4] 3 p., q. 82, a. 10. — [5] Luc. 22. — [6] Sess. 22, c. I.
[7] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, n. 313.

sub veniali, vel mortali [1]. — Ligorius noster habet multo probabiliorem sententiam docentem Sacerdotem per se loquendo non teneri sub mortali pluries quam ter aut quater in anno, id est in solemnioribus festis celebrare. Sed nesciret a culpa levi excusare Sacerdotem qui quotidie celebrare posset (uno die in hebdomada excepto ob reverentiam), et sine justa causa, sed tantum ob desidiam abstineret; Sacerdos enim non tantum pro se celebrat, sed etiam pro bono totius Ecclesiæ et populi christiani, cujus minister et intercessor est constitutus.

Juverit autem hæc duo proferre decreta S. C. C. — Primum, latum mense nov. an. 1696, habet mortaliter peccare et ab Episcopo posse puniri qui saltem ter vel quater in toto anno non celebraverit. — Aliud, latum mense feb. anno 1717, dicit Episcopum non posse obligare Sacerdotem ad celebrandum omnibus diebus dominicis et festis solemnioribus, alia ratione præclusa.

Sed adhuc unum est, cui omnino studere debent Ecclesiastici omnes, si velint proprii officii partes rite implere, nempe secum ipsis concordia. Præstat sane ut quos una simul in defensione sui Nominis adunavit Deus unam colant et fidem mentium et pietatem actionum, scilicet *eamdem charitatem habentes, unanimes idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam* [1]. Etenim *frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma* [2]. Qui ergo quærit quæ sunt Christi, non quæ sua sunt, ceteris se consociat, cum agitur de divina gloria tuenda; neque pertinaciter suum sensum sequitur qui debet sanctam unitatem curare.

Quomodo enim stabit populorum religio cum ejus ministri se invicem mordent? De primis ipsis Ecclesiæ temporibus S. Chrysostomus aiebat : *Si dissensio fuisset in discipulis illis, omnia peritura erant* [3].

Audiendus Nazianzenus : *Quis orationem huic calamitati parem invenire queat? latrones, quos scelus inter se devinxit, pacem colunt..... nos autem nullo concordiæ fœdere*

[1] De Sacr. Miss., l. III, c. I. n. 9.
[2] Philip. 2. — [3] Prov. 18. — [4] Hom. 82, in Joan.

ac vinculo constringi, nec unquam in unum coire possumus [1]*.... Cur, qui charitatem colimus, mutuis odiis flagramus? qui pacem, implacabile et inexpiabile bellum gerimus? qui angularem lapidem, diripimur et distrahimur? qui petram, concutimur? qui lucem, caligamus?..... Prius nec supervacaneum aliquod verbum proloqui periculo carebat; nunc autem etiam summa pietate præditos conviciis proscindimus..... Neque id solum : verum etiam ipsorum (profanorum) aures mutuis in nosmetipsos probris et contumeliis pascimus; ac ne illud quidem perspicere possumus minime tutum esse arma hosti committere, nec ei qui christianos odit sermonem adversus christianum. Nam quod hodie probro objicimus, idem nobis postero die objicietur....*

Quæ hæc caligo est? qui hic nocturnus conflictus? quæ hæc tempestas, amicos ab hostibus non internoscens? Cur vicinis nostris opprobrium facti sumus, subsannatio et derisio his qui in circuitu nostro sunt? Quodque omnium gravissimum est, hæc criminatio non in nobis consistit, verum ad magnum et venerandum nostrum ministerium transit [2].

Q. 1. *Quænam sunt præcipuæ dotes inferiorum Clericorum?*

R. Duo sunt præcipua quæ Clerici inferiores præ se ferre debent ex S. Alphonso Nostro [3] ut scilicet Sacris Ordinibus digni habeantur, scientiam nempe et bonitatem.

1. *Scientiam;* ignorantia enim in Ecclesiasticis non solum sibi, sed aliis etiam nocet. Et huic quidem nullum remedium, ait Salesius, si tales ignorantes Clerici Sacerdotes fiant; nam accepto Sacerdotio, difficulter cogi poterunt ad studendum. Experientia testis est (U). Neque doctrinam po-

[1] « Les méchants (dicit Frassinetti, *Riflessioni*, etc.) savent que le grand secret de la force réside dans l'union : c'est pourquoi ils ont formé comme une république universelle, dans laquelle tous les membres agissent de concert jusqu'aux extrémités de la terre ; et pour que leur union fût plus forte et plus ardente, ils ont établi partout des conventicules où ils se réunissent le plus souvent qu'il leur est possible, afin de découvrir et d'organiser sans cesse de nouveaux moyens de mettre le monde sens-dessus-dessous. Mais le malheur du bon parti, écrivait un grand génie de notre siècle, c'est l'isolement. »

[2] Orat. 3ª, *de pace.* — [3] *Homo Apost.*, Tract. VII, nn. 48 et seqq.

test supplere pietas : *Zelus absque scientia,* ait D. Bernardus, *dum prodesse festinat, invenitur obesse* [1].

2. *Bonitatem :* ubi notamus quod Episcopus non debet tantum acquiescere soli bonitati negativæ, nempe quod nihil sciat mali de Clerico; sed oportet ut ejus bonitatem positivam cognoscat [2]. Hinc Tridentinum ait eos tantum debere assumi ad Sacros Ordines *quorum probata vita senectus sit* [3], nempe qui sint senes in virtute [4].

Hæc autem bonitas sita est in frequentia Sacramentorum, in zelo religionis, in fervore devotionis : sed maxime in summa cordis munditie ac castitate, juxta illud Bernardi : *Nullus ad ministerium altaris accedere debet nisi cujus castitas ante susceptum Ordinem fuerit approbata* [5]. Et illud Gregorii M. : *Ne unquam ii qui ordinati sunt pereant, prius aspiciatur si vita eorum continens ab annis plurimis fuit* [6].

Ad quæ quidem consequenda opportunum remedium, ne dicam (hac temporum calamitate) necessarium, sunt ecclesiastica Seminaria. Sane cum omni tempore *adolescentium ætas, nisi recte instituatur, prona sit ad mundi voluptates sequendas; et nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur (antequam vitiorum habitus totos homines pos-*

[1] De Conv. ad Cler., n. 38.

[2] *Vid.* supra, c. 2, art. 2, § 1. — [3] Sess. 23, c. XII.

[4] *Circa spiritum et mores,* ait D. Alphonsus loc. cit., *parum tutus est ille Episcopus qui attestationibus Parochorum confidit : hæ plerumque fiunt ob humanos respectus...*

Propterea Episcopi zelantes non firmare solent supplices libellos nisi prius secreto certi facti fuerint de eorum morum probitate a pluribus personis fide dignis, quæ noscunt subjectum. Advertatur hoc attente, quia hoc est medium valde efficax, imo necessarium Episcopo, ut tutam faciat suam conscientiam in Ordinationibus quas habet. Ex his enim secretis cognitionibus Episcopus potest certus fieri non solum si clericus ludis, insolentiis, pravis consuetudinibus sit aliis scandalo; sed etiam si positive vitam spiritualem agit ecclesias, orationem, Sacramenta frequentando, si solitarie vivit, aut saltem cum bonis sociis comitetur, si studio dat operam, si modesto habitu et sermone incedit, et hujusmodi.

Et si forsan notitiam habeat de scandalo positivo alicujus, tunc non debet sibi satis esse ordinariam probationem exigere, sed multorum annorum resipiscentiam observare debet; cum suspicio rationabilis tunc suboriatur quod omne ab eo simulatione fiat, ut Ordines assequatur. — [5] De Conv. ad Cler., c. XXI. — [6] Epistola 42.

sideat), nunquam perfecte, ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina Ecclesiastica perseveret [1]; quid hac nostra tempestate dicendum foret, in qua tot tantaque sunt ad malum incitamenta, si juvenes Clerici sibi ipsis relicti essent? nonne mundus totus in maligno positus est?

Recte ergo Pius Papa IX hortatur Episcopos : *Pergite igitur, Venerabiles Fratres, omnem impendere industriam atque operam quo sacræ militiæ tirones a teneris annis, quoad fieri poterit, in Ecclesiastica Seminaria recipiantur : atque inibi tanquam novellæ plantationes succrescentes in circuitu tabernaculi Domini, ad vitæ innocentiam, religionem, modestiam et Ecclesiasticum spiritum conformentur : simulque litteras, et minores majoresque disciplinas, præsertim sacras, addiscant a selectissimis magistris, qui scilicet doctrinam sectentur ab omni cujusque erroris periculo alienam*, etc. [2].

Hinc male de illis Clericis ominari cogimur qui Seminarium habent uti terram devorantem habitatores suos, regulas aspernantur, atque in terra Sanctorum iniqua agentes infinitos prætextus congerunt ut a Moderatorum suorum oculis se subducant (V).

Sed (quæres) *quomodo se gerere debet Confessarius cum Clerico in occultis peccatis lasciviæ habituato* [3], *qui ad SS. Ordines aspirat quin prius sufficiens exhibuerit emendationis experimentum?*

Ex communi sententia *regulariter* Clerico in peccatis luxuriæ habituato absolutio neganda est (licet aliunde ad confessionem sit dispositus per cordis dolorem ac propositi firmitatem) si velit ordinari ante sufficientem probationem. Quare? quia clamat recta ratio, clamat Pontificum ac peritorum auctoritas quod Clericus iste non tantum a culpa

[1] Verba Tridentini, sess. 23, cap. XVIII, de R., de erect. Seminar.

[2] Encycl. ad Italiæ Archiep. Ep. data 8 dec. 1849. — Item Encycl., 9 nov. 1846.

[3] Ponimus quod talis habitus sit occultus; si enim publicus esset, Clericus esset omnino repellendus ob publicum scandalum, ex supra dictis ex S. Alphonso.

mortali debet esse immunis, sed etiam bonitatem vitæ excellentem et habitualem præ se ferre. Atqui talem bonitatem non habet pœnitens, qui pravo illo habitu etiam post absolutionem irretitus exsistit. Ergo absolutionis ejusdem prorsus est judicandus indignus si tali sit animo comparatus ut velit ad sacros Ordines ascendere quin prius sufficienti probetur experimento.

Aliud profecto est magnam possidere bonitatem, aliud simpliciter esse in statu gratiæ : magna videlicet illa vitæ bonitas haberi non potest nisi longo temporis spatio, juxta illud vulgare proverbium : *Nemo repente fit summus.* — Adde prudentem timorem ne is se iterum peccato commaculet; cum adeo illum habitus proclivem fecerit, cujus quidem ratio omnino habenda est in re tanti momenti.

Diximus tamen *regulariter;* quia potest utique casus contingere, in quo talis Clericus tanta compunctionis gratia a Deo donetur ut dignus statim sacri Ordinis existimetur; nam gratia non ligatur tempore. Tempus enim ideo creditur signum sufficiens, quia creditur signum firmæ voluntatis : at Deus unico instanti voluntatem nostram libere mutare potest omnipotenti gratia sua, atque de sui abundatia supplere bonitatem quæ Clerico deest.

Hoc tamen non ita facile credendum est; sed potius est præsumendum Deum gratiam suam conferre modo ordinario. Unde si quod citatur exemplum, ex D. Bernardo, *non tam exemplum dicendum est quam miraculum.* — Quare concludimus quoad praxim quod magna semper cautela est adhibenda in istis Clericis absolvendis, quorum frequenter malus exitus deploratur cum maximo Ecclesiæ detrimento. Ideoque cum ipsis potius rigorosius est agendum [1].

Sed (inquies) *quanto temporis spatio extra casum extraordinarium probandi sunt recidivi?*

Non una regula est, uti notat Benedictus XIV [2] : id quippe a multis pendet circumstantiis, a frequentia relapsus, ab

[1] *Vid.* Liguori, *Dissertatio hac de re* (a Benedicto XIV commendata *De Syn.*, l. XI, c. II et III) *in Opere Morali*, l. VI, nn. 63 et seqq. — Rulfus, *Male assueti congruo virtutis experimento nondum probati ad SS. Ordines, et Clericalem militiam inepti*, Dissert. *Taurini*, 1787.

[2] Loco cit.

inclinatione, indole, a conatibus, etc. — Sanctus Noster generatim requirit *longi temporis, saltem plurium mensium probationem* [1].—B. Leonardus, de rigore minime suspectus, requirit *unius anni, vel duorum* spatium [2].

Episcopus Bouvier in eo qui in incontinentias secretas secum ipse quandoque relabitur, sive in Seminario, sive tempore feriarum, etiamsi antea non adeo inveteratam relabendi consuetudinem habuerit, arbitratur *spatium duorum annorum perfectæ continentiæ communius nimium non esse. Infausta enim experientia constat juvenes peccato incontinentiæ olim habituatos in illud facillime iterum atque iterum prolabi, etiam post notabilia intervalla*[3].

An (addes) *quod dicitur de vitio turpi idem sit affirmandum de aliis vitiis sanctitati clericali oppositis?*

Affirmative, servata proportione; nam et per alia vitia semper illa positiva bonitas excluditur quæ Ordinibus prærequiritur. *Juvenes igitur*, ait ad rem Bouvier, *ebriosi, superbi, elati, iracundi, leves, rebus externis dediti, raro bene recollecti, circa pietatem indifferentes, in studiis negligentes, scientias ecclesiasticas fastidientes, libros profanos magis amantes, sæpe moniti et non emendati, nunquam sancti erunt Sacerdotes : ab Ordinibus maneant exclusi..... Ideo Seminariorum Directores enixe a Deo petere debent auxilium, quo in re tanti momenti recte judicent :* item fortitudinem, qua indignos perseveranter repellant, eos in antecessum præmonentes ut sibi opportune ac tempestive provideant. Ne verbis credant, quæ transeunt; sed inquirant facta, quæ permanent : en peritorum consilium : credamus expertis.

[1] *Homo Apost., Tract. ult.*, n. 16.

[2] *Vid.* Discorso mistico, morale, etc., n. 6, ubi de istis habituatis habet : « *Avant d'être promu au sous-diaconat, et surtout, si vous êtes diacre, avant de recevoir le caractère sacerdotal, exercez-vous une année ou deux à vivre chaste..... Écoutez-moi bien : si vous n'avez pas le courage de vivre chaste, la vie ecclésiastique n'est pas faite pour vous, et ce petit collet que vous portez au cou sera pour vous un petit collier de fer enflammé pour toute l'éternité dans l'enfer : pensez-y bien !* »

[3] Tract. *De Ordine*, ubi de Sanctitale. — *De hoc præciso casu* hæc

CAPUT TERTIUM.

De obligationibus religiosorum [1].

Monachi et Regulares non hic considerantur prout Clericali sunt insigniti dignitate; sed prout ipsa Monachorum qualitate sunt præditi. Unde sit :

Articulus 1. — De natura, origine et præstantia status religiosi.

Q. 1. *Quid est status religiosus?*

R. Status religiosus, si in se et in natura sua generatim accipiatur, non aliud indicat quam illum quemcumque vivendi modum in quo homines voluntarie se offerunt divino cultui, se ipsos nempe erga Deum obligando ad aliquam consiliorum observationem. Sic nomen istud complectitur eos omnes fideles qui ex aliqua tantum parte, v. g., per solum votum castitatis, Dei servitio specialiter consecrantur.

Usus tamen jampridem invaluit ut hoc ipso nomine stricte sumpto (quasi per *antonomasiam*) indicaretur solum illud *stabile vitæ institutum ab Ecclesia approbatum pro suis iis fidelibus utriusque sexus qui certa sub regula, sub proprio superiore, et in data communitate tendere volunt ad perfectionem christianam per tria vota perpetua, paupertatis, castitatis et obedientiæ.* His verbis continetur propria status religiosi definitio strictiori sensu accepti.

scribit Cardinalis Gousset (*De l'Ordre*, n. 658) : *Si le sujet n'est retombé qu'une fois ou deux plutôt par faiblesse que de propos délibéré, et qu'il soit vivement touché de sa faute, nous pensons que l'espace de six mois entre la dernière rechute et le sousdiaconat peut absolument suffire. Mais généralement il faudrait au moins un an, s'il était retombé facilement, sans avoir fait d'efforts pour résister.*

Diximus *de hoc præciso casu;* si enim agitur de eo qui inveteratam habuit consuetudinem relabendi, et maxime si cum aliis peccata luxuriæ consummavit, vel omnino eum a sacro ministerio excludunt, vel non admittitur nisi post longissimam probationem omni exceptione majorem. Ita sentiunt duo illi sapientes ac peritissimi Episcopi.

[1] *Vid.* Rotarius, *Theol. Moralis Regularium.* — Hyac. Donato, *Rerum Regularium praxis resolutoria,* 1691. — Liguori, *De statu religioso, in Op. Mor.*, l. IV, nn. 1 et seqq. — *De statu religioso,* etc., etc.

Dicitur 1. *stabile vitæ institutum,* ut indicetur illa animi constantia quæ iis necessaria est qui vivere volunt in statu perfectionis.

2. *Ab Ecclesia approbatum;* status enim religiosus est sacra quædam communitas, in qua debet esse jurisdictio spiritualis : hanc porro sola Ecclesia tribuit. Licet autem hæc approbatio olim concederetur ab ipsis Episcopis pro Diœcesi propria, nunc non potest nisi a R. Pontifice obtineri, ut statutum est in Lateranensi Concilio sub Innocentio III habito.

3. *Pro fidelibus utriusque sexus:* nam tam ipsos viros quam ipsas fœminas complectitur.

4. *Certa sub regula, sub proprio Superiore, et in data communitate;* secus non haberetur status ille specialis qui a se exsistit.

5. *Tendere volunt ad perfectionem christianam per tria vota;* quibus verbis et finis et medium habetur peculiare, quo fideles utuntur in illo statu.

Ex quibus colligitur tria hic requiri :

1. *Vota prædicta :* neque refert quod sint simplicia, quia adhuc homo per illa potest se Deo perpetuo mancipare. Hinc Gregorius XIII, Bulla *Ascendente,* declaravit veros religiosos in Societate Jesu etiam illos qui hæc vota solum emittunt [1].

2. *Ecclesiæ approbationem :* unde qui vovent tantum coram Confessario vel Episcopo stricto sensu non erunt religiosi.

3. *Traditionem sui superiori factam, qui eam acceptaverit;* sic enim habetur perfectus contractus.

Q. 2, *Quænam origo status religiosi ?*

R. Cum distinctione : *vel* status religiosus accipitur ge-

[1] Hodie in Gallia Monialium vota non habentur ut solemnia, prout respondit S. Pœnitentiaria ad Episcopum Bouvier, 2 jan. 1836. Sic voluit Ecclesia ob occurrentes perturbationes. — Hoc tamen non currit quoad viros, qui adhuc possunt in illo regno vota solemnia emittere : neque obstat civilis lex, qua omnes cives sunt habiles ad possidendum. Lex enim civilis non potest per se solemnitati votorum obstare. Sic a Gregorio XVI (vid. *Ami de la Relig.* 7 sep. 1840) vota Religiosorum a S. Benedicto ib i fuerunt declarata solemnia.

neratim pro quocumque vivendi modo quo homines Dei specialiter se efferunt obsequio : *vel* stricte pro vero cœtu ac stabili instituto peculiari.

Si 1, sententia est omnium catholicorum, uti ait Suarez, illum fuisse ab ipso Christo immediate traditum ; patet enim ipsum non semel ad tria illa vota exhortatum esse [1]. Unde sub hoc respectu status ille est a divino jure (non quidem præcipiente, sed consulente), et ab ipsa Apostolorum ætate viguisse tradunt eruditi.

Si 2, varias quasi illius ætates nobis pandit historia. Primo videmus *Ascetas*, sic dictos a græca voce *asceó*, quæ indicat *exercitationem*, quia durioribus regulis exercebantur.

Ab istis *Monachorum* origo deducta est : ipsis enim fideles non pauci adhærendo a civium societate se subdudere cœperunt, et vitam agere solitariam sub certa regula ac superiore in cœlestibus occupati, quibus porro *Anachoretarum*, *Eremitarum*, *Monachorum* et *Cœnobitarum* nomina adhæserunt [2] (fuerunt præcipui auctores Paulus, Pacomius, Macarius, Antonius, Hilarion, etc., in Syria præsertim ac Palæstina, quos omnes jampridem Ecclesia venerata est).

S. Basilius Monachorum institutum a mera contemplatione ad ministeria spiritualia fidelibus impendenda traduxit.

S. Athanasius ab Oriente in Occidentem invexit sæculo IV : et sic in totam Italiam ceterasque nationes permeavit : sicque pedetentim venere *Benedictini* a S. Benedicto, *Dominicani* a S. Dominico, *Franciscani* a S. Francisco, etc., [3].

Demum temporum decursu factum est ut Religiosi, qui prius extra urbes et oppida morabantur, in ipsa loca frequentiora inducerentur, quod quidem ob fidelium bonum tradit evenisse Doctor Seraphicus [4] : *Sedes apostolica*, ait,

[1] Hæc notata habentur Matth. 12, 16, 21. — *Vade, vende quæ habes. — Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cœlorum. — Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et sequatur me.*

[2] Anachoreta est a græco *anachóreó*, separari : eremita a græco *éremos*, solitudo : Monachus a *monos*, solus, et *echó*, habere, quasi solus vitam habeat : Cœnobita a *coinos*, commune, ac *bios*, vita.

[3] *Vid.* quod tradidimus in nostris *Juris Can. Instit.*, p. 2ª, tit. XVI.

[4] In *Opusc.*

vocavit nos in adjutorium tam Cleri quam populi, ut per officium prædicationis et confessionis subveniamus animabus, et onus pastorum sublevando alleviemus[1].

Origo autem Monialium cum ipso Religiosorum ortu conjuncta est. Et constat ex primis Ecclesiæ sæculis fuisse Virgines quæ se Deo consecrabant per consiliorum exsecutionem, quæque *Sanctimoniales* antonomastice dici cœperunt[2].

Q. 3. *Quænam est status religiosi præstantia atque utilitas* (Y) ?

R. Quanta sit vel ab ipso fine patet status religiosi. *Monasteria*, ad rem ait Stapf[3], *non tantum hominibus, qui se ad sublimiora vocatos sentiunt, certum perfugium præbent... sed etiam mundo viva identidem vitæ sanctioris exempla proponunt, atque suis tum precibus tum sacris functionibus publicæ saluti insignem plane operam navant. Ne quid de illis dicam quorum præcipuus labor est erudire juventutem, assistere infirmis, aliisque tum spiritualibus tum corporalibus operibus misericordiæ insudare.*

Ipsi adversarii negare nequeunt quam præclare Monachi... de posteritate meruerint[4], *utpote quorum indefessis conatibus non tantum christianam religionem, sacras æque ac profanas scientias, artes liberales, sed ipsam quoque terræ fertilitatem debemus, ut ideo ipso opere comprobaverint quod Apostolus inquit :* pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est et futuræ (1 Tim. 4)... *Est ergo pessima eorum illatio qui, dum unum alterumve Monachum degenerem vident, totum mox collegium, vel*

[1] Cum autem unusquisque Ordo locum elegerit juxta propriæ vocationis indolem, natum est vulgatum illud :

Bernardus valles, colles Benedictus amabat,
Oppida Franciscus, magnas Ignatius urbes.

[2] *Vid.* Scotti, *Teor.*, p. 2ª, *Riflessioni in favor delle Monache.* — Bergier, *Dictionnaire*, art. *Religion.* — Benedictus XIV, *Notif.* XXIX, ubi de origine Monialium, ac puellarum educatione in monasteriis.

[3] *Theol. Mor.*, tom. IV, §§ 554, 555.

[4] *Vid. Lettres de Scheffmacher, docteur allemand, à un gentilhomme et à un magistrat protestant, augmentées des plus savantes dissertations*, etc., par A. B. Caillau, Chanoine du Mans et de Cahors.—Vid. etiam *Annali Religiosi di Roma*, t. XV, *fasc.* XLIV.

omnino universum Regularium statum contemnendum ducunt.

Probrosum sane ut catholici nonnulli a protestante Leibnitio veritatem ediscant; ait enim : *Fateor mihi semper religiosos Ordines, qui in sola catholica Ecclesia reperiuntur, mire probatos fuisse*[1].

Hinc nil mirum si contra nefanda pseudo-philosophorum et politicorum improperia quibus in religiosos debacchati sunt innumeri apologiam invincibiliter texerint. Inter ceteros Valsecchi[2], Raynaudi[3], Tassoni[4], Spedaglieri[5], Scotti[6], Cauchy[7], Lenormant[8], etc.

Articulus 2. — De vocatione divina ad statum religiosum.

Q. 1. *An datur ad statum religiosum vocatio?*

R. Certum est dari vocationem Dei ad statum religiosum plerumque per internas inspirationes, aliquando etiam exterius, quomodo Christus vocavit adolescentem illum divitem in Evangelio : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus*[9]. Sane constat omnia in ordine naturali a Deo gubernari modo singulis entibus proprio; ergo a fortiori in ordine supernaturali.

Imo sancti censent vocationem istam semper esse a Deo : *Religionis propositum* (ait Seraphicus) *nec carne nec sanguine suggeritur, sed ab illo inspiratur de quo dicit Joannes : Non potest homo accipere quidpiam, nisi datum fuerit ei de cœlo.* Accedit ratio : hæc vocatio non est a natura, cum abhorreat a castigatione carnis; non a dæmone, cum neminem ad bonum ex bono fine inducat. Restat ergo ut sit a Deo.

Q. 2. *Quænam sunt signa hujusmodi vocationis?*

[1] *Syst. Theol.* — [2] *Fondamenti della Religione.*
[3] *Malevoli erga Religiosos maledicti.*
[4] *La relig. dimostrata e difesa.*
[5] *I diritti dell' uomo.* — [6] *Teoremi*, etc., Teor. 5.
[7] *Considérations sur les Ordres Religieux*, *Paris*, 1844.
[8] *Des Associations religieuses dans le Catholicisme*, *Paris*, 1844.
[9] Matt. 19.

R. Ordinaria signa vocationis, de quibus loquimur, sunt præcipue :

Primum signum consistit in fine : *Primum signum* (ait S. Bernardinus Senensis) *est voluntas bona* [1]. — Secundum in aptitudine, quæ sita est in indole recta, in animo obedientiæ jugo submisso, in scientia relative sufficienti, et in carentia defectuum qui Instituto eligendo repugnent. — Tertium in inclinatione naturali, constanti ac recta, ut patet. Non tamen obstaret aliqua titubantia præterita ex dæmone, vel naturæ repugnantia orta.

Alia signa sunt a posteriori, ut aiunt, effectus nempe vocationis ipsius, v. g., jucunditas mentis ex consideratione religionis, propositum cavendi a circumstantiis peccatorum, sacramentorum frequentia, etc,: sunt enim veluti præludia illius status.

Imo et occasio mala potest esse aliquo sensu vocationis inductivum, ut dehonoratio, egestas quæsita, etc. ; Deus enim scit ex malis bona facere. Ita plurium Sanctorum vocationem contigisse legimus : *Sæpe evenit*, ait Macharius [2], *ut Deus tribulationibus hominem exagitet, ita ut si quis omnia sibi infeliciter procedere videt, ita secum ratiocinari incipiat : quandoquidem in mundo consequi non possum quæ volebam, ecce mundum relinquo, et ad Deum accedo* [3].

Quid (quæres) *si vocatio dubia sit?* Si dubium grave circa vocationem ad statum religiosum quoad aliquem adsit, est diutius examinandum, ferventius orandum, atque donec majus lumen effulgeat exspectandum ; nemo enim ad statum superiorem temere ascendere debet. Diximus si dubium sit grave ; secus despiciendum, ut docet Angelicus [4].

[1] Finis hujusmodi duplex : Unus generalis, qui est fuga a mundi illecebris, desiderium sanctitatis. Alter particularis, id est proportionatus ordini qui eligitur.

Ordines videlicet distinguuntur in *activis*, *contemplativis*, ac *mixtis*. In primis eminet charitas ac studium in proximos ; in secundis amor solitudinis ; in aliis complexus utriusque. In omnibus tamen semper est amor Dei. — [2] Hom. 32.

[3] *Vid.* Oblig. filiorum. — [4] 2, 2, q. ult, a. 10.

Articulus 3. — De ingressu in religionem ac novitiatu.

Religionem ingredi *alii* probibentur, *alii* tenentur.—Prohibentur indigni, non vocati, qui non sunt sui juris, ut conjuges matrimonio consummato, servi, domini servitio mancipati [1].—Tenentur qui sunt vocati; secus, frustra daretur vocatio; item qui Religionem voverunt, ut promissa impleant.

Q. 1. *An peccet qui vocatus ad Religionem vocationem negligit?*

R. Cum distinctione: *vel* iste persuasum habet fore ut, si contemnat vocationem, de qua est moraliter certus, damnationem incurrat tam ob cognitam fragilitatem quam ob carentiam mediorum peculiarium; *vel* credit se æque ferme posse in sæculo salutem assequi.

Si 1, non poterit a mortali excusari; cum scienter salutem suam in tantum periculum conjiciat.

Si 2, dicimus eo in casu vocationem negligere non esse per se peccatum, cum consilia non obligent ad culpam: ratione tamen periculi æternæ salutis, cui ille se exponit negligendo divinum beneplacitum, videtur non posse excusari ab omni culpa. Quod autem ejus discrimini se committat, non videtur nobis dubitandum; quia in sæculo non habebit illa peculiaria auxilia quæ in Religione præparaverat illi Deus: verum non audemus absolutum proferre judicium quoad peccati gravitatem [2].

Q. 2. *Ad quid tenetur qui Religionem vovit?*

R. Tripliciter potest quis religionem vovere: — 1. in genere, id est quamcumque religionem; — 2. in specie, v. g., religionem Prædicatorum; — 3. in individuo, v. g., tale Monasterium in particulari.

[1] *Vid.* quoad Parochos et Episcopos, c. II, a. 2, § 1. — Quoad filios, *disp. seqq.*, c. II, § 1 et 2.—Quoad ære alieno gravatos, *de Rest.*, *disp.* 1, c. V. — Quoad eos qui a religione alios avertunt, vel ad eam adducunt, it. *de Rest.*, *disp.*, 2, c. 1.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIII, n. 26.

1. Qui vovit religionem in genere tenetur diligenter aliquam inquirere in qua vigeat disciplina, ut *vota sua Domino reddat*[1]. Quod si inventa ab ea rejiciatur, probabilius aliam inquirere debet mediocrem adhibendo diligentiam, si spem habeat quod recipiatur; quia votum illius est generale de aliqua religione ex approbatis assumenda.

2. Qui vovit religionem in specie, aliquam illius Ordinis tenet ingredi : et ubi ab una repellatur, alias domos tentare debet, quandiu spes aliqua effulgeat, et agatur, uti communiter dicunt, de monasterio sito in propria natione vel provincia[2]; tunc enim non est exorbitans et extraordinarium illuc petere : porro qui aliquid promisit tenetur mediis ordinariis curare promissum.

3. Qui eam vovit in individuo ita determinando locum, ut alium non intendat, si in domum præfixam non posset admitti, liber esset; quia sub hac tantum conditione se ligavit[3].

Sed (quæres) *an vovens religionem peccet graviter, si post ingressum egrediatur?* Affirmative, si non habeat gravem causam (quod probabilius valet, licet animum profitendi non habuerit). Nam votum religionis non tam respicit ingressum quam professionem; hæc enim est illius complementum, illius vera ratio.

Si vero a religione ejiciatur uti ineptus, v. g., ob inscitiam, infirmitatem, etc., tunc si adhibet sufficientem diligentiam ut se reddat habilem, eum probabilius liberant ab omni obligatione (sed mediocrem diligentiam adhibere debet, juxta quod supra dictum est, in alia religione inquirenda); eo enim in casu fit votum impossibile. Si secus est, cum sit in culpa, non liberatur a voto.

Q. 3. *Quid de probatione ante professionem?*

Audiatur Tridentinum : *In quacumque religione tam virorum quam mulierum professio non fiat ante decimum sex-*

[1] *Ps.* 115.

[2] Imo si agatur de femina sic vovente docent ipsi esse extraordinarium quod debeat quærere monasterium extra patriam longe a suis : *Ita Palaus, Sanchez, Toletus, Salmanticenses, Garcias*, etc.

[3] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. IV, n. 72.

tum annum expletum; nec qui minore tempore quam per annum post susceptum habitum in probatione steterit ad professionem admittatur; professio autem ante facta sit nulla, nullamque inducat obligationem[1]. Hæc autem probatio *Novitiatus* nomine appellatur; qui incipere solet ab eo puncto quo quis in statu novitiorum admittitur ad probationem; tunc enim celebratur quidam veluti contractus inter futurum religiosum et ipsam religionem, per quem mutuo conveniunt de sumendo experimento de se invicem.

Communiter sentiunt Novitiatum inchoari posse ante annum ætatis 15: quod obiter Tridentinum videtur insinuasse, cum professio debeat esse continua ac conjuncta cum probatione. Hæc quoad viros: quoad mulieres vero ex declaratione S. C. statutum est ut ipsæ habitum non suscipiant ante annum 12 completum[2].

[1] Sess. 25, c. 15.

[2] Attente hic recolatur Constitutio *Sacræ Congregationis Regular.* sic inscripta: *Decreto della Sacra Congregazione sopra lo stato de' Regolari riguardante l'ammissione de' Novizj all' abito e la professione, promulgato per comando di S. Santità il nostro Pontefice Pio IX, dat. in Roma, 25 genn.* 1848: ubi videre erit leges sapientissimas. — *Vid. Il Cattolico, giornale Religioso-Morale*, Lugano, 1848, tom. XXX, pag. 232, 253. — It. *Amico Cattolico. Mil.*, vol. XVI, p. 17 et 158.

Hic satis sit adnotare præcipuo: — 1. In quocumque Ordine, Congregatione, Monasterio, Instituto, etc., etsi non emittantur vota solemnia, nemo ad habitum est admittendus absque testimonialibus Ordinarii tum originis, tum loci in quo Postulans post expletum 15 annum ætatis ultra annum moratus fuerit. Testimoniales litteræ erunt de ætate, moribus, vita, fama, educatione, scientia, etc., etc. — 2. Qui duplici scrutinio, modo præstabilito agendo, non fuerit probatus ad habitum nullo prorsus modo admittatur in quocumque Ordine, Congregatione, etc. — 3. Superior religionis quolibet semestri ad S. Congregationem super statu regularium summarie referat de singulis Novitiis ad habitum receptis, de ætate, patria, moribus, necnon de actis confectis pro receptione, etc. — 4. Prope terminum cujuscumque trimestris novitiatus magister Novitiorum Provinciali agendi rationem cujusque Novitii scripto referat;—5. duobus mensibus ante professionem Provincialis Novitii voluntatem diligenter exploret per secreta suffragia interroget ceteros de domo an ad professionem admitti possit; hancque relationem examinatoribus communicet, ut et illorum suffragia habeat. Quæ omnia sicut et cetera in prælato Decreto præscripta sub pœna gravi sunt observanda.

Q. 4. *Qualis esse debet annus probationis?*

R. Uti certa tenenda est sententia quæ requirit annum integrum ac continuum. Licet enim Tridentinum has particulas non posuerit in suo decreto, putandum est tamen fuisse locutum juxta jura antiqua; atqui jura antiqua loquuntur de anno integro et continuo [1].

Articulus 4. — De professione religiosa.

Q. 1. *Quid est professio religiosa?*

R. Novitiatum rite completum sequitur professio, quæ vox communi usu significat *illum actum quo is qui vult fieri religiosus statum istum publice, solemniter, ac firmiter assumit.*

Q. 2. *Quænam conditiones ad valorem professionis?*

R. Tres sunt præcipuæ ex Tridentino et jure canonico:

1. *Aptitudo voventis:* nempe *ut* sit baptizatus; nam cum religio sit Ecclesiæ pars, nemo ei potest incorporari, si non sit istius membrum; *ut* non sit alterius juris, secus non posset se religioni tradere; *ut* compleverit annum 16, et per annum integrum cum habitu religioso in probatione fuerit; *ut* nullo demum impedimento ligetur quod Ordini substantialiter opponatur.

2. *Libertas;* nemo enim invitus perpetuis atque gravibus obligationibus est adstringendus.

3. *Consensus,* id est acceptatio expressa vel tacita Superioris Ordinis juxta statuta; ita enim perfectus habetur atque firmatus contractus [2].

[1] Accedit consuetudo, quæ ita illum interpretatur. Accedit ratio tum legalis, tum philosophica: *Legalis*, quia commune est inter jurisperitos quod quando lex taxat *vel* tempus, *vel* pretium, *vel* quidquam aliud hujusmodi, censetur constituere talem mensuram præcise ac sine divisione. *Philosophica* vero, quia etiam philosophi volunt mensuram consistere debere in indivisibili.

[2] Quoad mulieres declaravit insuper S. C. ut nemini detur habitus ante 12 annos: item ut antequam suscipiatur habitus et antequam emittatur professio, debeat Episcopus aut ejus delegatus voluntatem uniuscujusque puellæ explorare, secus graviter peccaretur, etsi professio esset valida. — *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. IV, n. 4.

Q. 3. *An professus possit reclamare de nullitate suæ professionis?*

R. Qui credit jus habere debet intra quinquennium reclamare : quo elapso, non amplius auditur, nisi a Sede Apostolica restituatur, ut aiunt, *in integrum* [1].

Articulus 5. — De effectibus professionis religiosæ.

Q. 1. *Quinam sunt religiosæ professionis effectus?*

R. Effectus hujusmodi plures sunt : alii *gratiosi*, alii *onerosi*.

Inter gratiosos est : — 1. remissio peccatorum quoad culpam et pœnam, posito quod professus sit in statu gratiæ ; nam hic est actus se totum divinis obsequiis mancipandi [2] ; — 2. exstinctio votorum ante emissorum [3] ; — 3. cessatio irregularitatis ex defectu natalium [4] ; — 4. solutio sponsalium ac matrimonii rati [5] ; — 5. et quidem præcipue numeratur exemptionis privilegium [6].

Unus autem est effectus præcipuus ex onerosis, nempe obligatio tendendi ad perfectionem. — Erit de his duobus ultimis.

Q. 2. *Quid de privilegio exemptionis?*

R. Hoc privilegium in eo consistit quod Regulares a jurisdictione Episcoporum sint exempti, et Sedi Apostolicæ immediate subjecti. Hoc jure factum esse nemo catholicus inficiari potest ; nam habent quidem Episcopi completam in

[1] Processus autem fieri debet a Prælato locali simul et ab Ordinario Diœcesis cum assistentia defensoris professionis : professus autem, licet habeat in sui favorem primam sententiam, non ideo potest egredi ; sed exspectare debet appellationem faciendam a defensore : quod si jam fugam arripuerit, a judicio repellitur, donec resumat habitum. Ita Benedictus XIV, Bulla *Si datam hominibus*.

[2] S. Thom., 2, 2, q. 189, a. 3.

[3] Decret., l. III, t. XXXIV, c. IV, etc.

[4] *Vid. De irregularitate.*

[5] *Vid. De matrimonio.*

[6] Bouvier, *De 1 Dec. præcepto.* — Liguori, *Op. Mor.*, l. IV, nn. 60, etc. — Gury, *De Statibus partic.*, c. IV.

propria Diœcesi jurisdictionem, sed R. Pontifici subordinatam [1].

Ceterum animadvertere est quæ Tridentinum præscripsit [2] pro quibuscumque abusibus præcavendis, quos tamen buccina ac sesquipedalibus verbis canonistæ nonnulli e schola Wanespeniana exaggerant more suo :

1. Ut Episcopus tanquam Sedis Apostolicæ delegatus Monachos extra claustra visitet, corrigat si deliquerint, et, ubi opus sit, puniat.

2. Ut Sacramentorum administrationem, curam animarum et alia id genus quæ regulares habent cum exteris Episcopus dirigat.

3. Ut nemo Religiosorum confessiones fidelium excipere audeat, nisi prius ab Episcopo probatus fuerit.

4. Ut neque in suis sine Episcopi benedictione, neque in aliis Ecclesiis sine Episcopi licentia ad populum prædicent Verbum Dei.

5. Ut in censuris evulgandis, servandis festis, et eorum ritibus custodiendis, ceterisque ad publicam divini cultus politiam spectantibus Episcopo Diœcesano Regulares omnes omnino pareant [3].

Q. 3. *Quantanam est obligatio perfectionis in Religioso?*

R. Etsi Religiosus vi professionis non teneatur actu esse perfectus, consentiunt tamen omnes illum teneri actu ad perfectionem tendere per media ipsi in sua religione ordinarie exhibita, cum teneatur servare statum suum, qui status est tendentium ad perfectionem. Hinc graviter peccat qui de ea nullo modo curat, ac multo magis si suo exemplo alios religiosos ipse inducit ad disciplinæ relaxationem.

Quod si ita animo sit affectus ut intendat quidem servare mandata sub gravi obligantia, sed non alia, licet communius ac probabilius eum a gravi excusent si sola attendatur obligatio tendendi ad perfectionem (nam sic jam videtur satis tendere posse ad illam), difficulter tamen videtur posse ex-

[1] *Vid.* Thomassinus, *Dis. Eccl.*, l. III, p. 1. — Ughellius, *Italia sacra*, t. IV. — [2] Sess. 6, de R.

[3] Quod pertinet ad Ordinationem, vid. *de Ordine*, ubi *de subjecto*. — It. quoad Confessiones excipiendas vid. *de Pœnit.*, ubi *de approbatione*.

cusari ex alio capite, prout *scite* ait Sanchez, nempe ratione periculi labendi in gravia, ratione scandali, et hujusmodi.

Quidquid sit, merito a gravi non excusant Superiorem qui negligit corrigere defectus leves in suis subditis, si complures sint et tales qui disciplinam in communitate relaxare valeant pedetentim; licet enim quilibet Religiosus non deficiat in gravi violando regulam levem, deficit utique Superior, cum inde relaxetur disciplina.

Quod dicendum est de Superioribus aliarum communitatum [1].

Cum perfectionis media præcipua sint tria illa vota quæ ipsius professionis naturam constituunt, ideo hic erit de singulis. *Fatendum autem est tria vota paupertatis, obedientiæ et castitatis congruentissime a Christo adsignata fuisse pro constituenda status religiosi essentia; persona enim hominis tria principaliter habet, ad quæ omnia ad ipsam pertinentia referuntur, animam, corpus et bona externa; atqui hæc tria perfecte consecrat per vota.* Ita Bouvier. — Muzzarelli, *Emilio disingannato*, t. II, *dial. ult.* — Stapf, § 36 (Z).

§ 1. — Votum paupertatis.

Q. 1. *Quid de voto paupertis?*

R. Religiosus ex voto paupertatis ad hoc obligatur ut nihil habeat *proprii in particulari ad disponendum ex bonis temporalibus*, sive mobilibus, sive immobilibus. Ait enim Tridentinum [2]: *nemini Regularium tam virorum quam mulierum liceat bona immobilia possidere vel mobilia quovis modo ab iis acquisita tanquam propria, aut etiam nomine conventus possidere vel tenere.*

Diximus 1. *proprii;* nam voto paupertatis non repugnat quod Religiosus possit Ordinis nomine ad Superioris nutum bona administrare.

[1] *Vid.* Liguori, *La Monaca santa.* — *Istruzioni prattiche intorno ai principali doveri degli Ordini religiosi.* Rodriguez, *Esercizio di cristiana perfezione.*

[2] Sess. 25, c. II, *de Regul.*

2. *In particulari;* nam ex Tridentino [1] Ordines possidere possunt in communi, exceptis Franciscanis, Minoribus Observantibus ac Cappuccinis, quos insuper contendunt neque earum rerum habere dominium quæ usu consumuntur; sed illud esse penes Sedem Apostolicam, quatenus nempe illud Pontifex revocare valet pro nutu [2].

3. *Ad disponendum;* nam de essentia voti non est ut dominium abjiciatur: sic ex Bulla *Ascendente* Religiosi S. J. post emissa vota simplicia vere sunt religiosi, et tamen retinent et acquirere possunt dominium radicale bonorum temporalium, quoadusque emittant vota solemnia ac publica. Tantum non habent jus actuale de illis pro arbitrio disponendi et utendi: atque in hac abdicatione proprie sita est essentia paupertatis religiosæ [3].

4. *Ex bonis temporalibus*, quia bonorum spiritualium, v. g., famæ, honoris religiosi dominium retinent. Idem dicunt de reliquiis sacris. Idem de manuscriptis, *tum* quia sunt partes ingenii licet alieni, ideoque quid spirituale; *tum* quia pertinent ad scientiam, quam non respicit paupertas; *tum* quia ita fert consuetudo [4].

Q. 2. *An Religiosus possit aliquid possidere de licentia Superioris?*

R. Si res exigatur ad præscriptum Tridentini, non potest [5]; siquidem nulla datur licentia ea de re.

Contraria tamen consuetudo ferme ubique viget: unde hodie probabilius existimamus rigorem Tridentini [6] temperatum legitime fuisse: atque ideo vi hujus consuetudinis (ubi

[1] Sess. 25, c. III, *de Regul.*

[2] C. *Exit qui sem.*, 2, *de verb. sing.*, n. 6. — *Vid.* Cont. Tournely, Salmanticenses, etc.

[3] Aliter est si res spectetur juxta jus civile et externum. Qua de re vid. dicenda *De testatore.*

[4] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, tr. XIII, nn. 7 et seqq.

[5] Sess. 25, c. II, *de Regularib.*

[6] Id confirmari posse videtur ex brevi Benedicti XIII *Postulat*, ubi de Religiosis ad dignitatem promotis ait: *Quod omnia mobilia seu immobilia cujuscumque generis, quæ eos tempore suæ promotionis penes se vel alios habere contigerit, exceptis duntaxat manuscriptis propriis, Superiori locali resignare teneantur.*

adest) posse Religiosum de Superioris consensu peculium habere, ut sibi provideat ad usus necessarios vel honestos, si paratus sit bona hæc ad nutum Superioris abdicare [1].

Et hic obiter notandum quod tale votum comitatur etiam assumptum ad Episcopatum, uti tenent communiter, adeo ut Episcopus Regularis testari non possit; cum usum, non proprietatem bonorum habeat [2]. Unde S. Thomas ait: *Religiosus qui fit Episcopus, sicut non absolvitur a voto continentiæ, ita nec a voto paupertatis, quia nihil habet proprium: similiter non absolvitur a voto obedientiæ; sed per accidens obedire non tenetur, si Superiorem non habeat* [3].

[1] Hæc adnotamus præcipua quoad praxim cum AA.

1. Permittunt communiter ut religiosus possit elargiri cui voluerit suas *pietansias*, quæ limitate ei præbentur, ut ova, carnes, etc., nisi Superior id expresse vetet.

2. Facit contra paupertatem qui accipit ab extraneo pecuniam ad libitum impendendam in opera pia, quia esset actus proprietatis sic agere. Secus est, si jam opera pia sint determinata a donatore; tunc religiosus non esset nisi canalis donatoris.

3. Monasteria mediocriter opulenta communiter dominis privatis sat opulentis æquiparantur. Unde hæc ratio habenda est in computanda gravitate, si nempe furtum fiat de bonis Monasterii.

4. Generatim non peccat graviter religiosus clam accipiens rem aliquam a sua communitate, v. g., librum ad usum proprium, non tamen in perpetuum; quia Prælatus censetur tantum invitus quoad modum.

5. Sine Prælati licentia generatim non peccat graviter religiosus res ad usum vel etiam ad non usum suum extraneis mutuando, modo sit tutus de restitutione facienda, nec tali mutuo grave damnum inferat communitati.

6. Peccat contra paupertatem qui sine facultate, saltem præsumpta superioris aliquid emit etiam pro communitate; quia agit ut proprietarius. Non peccat sub conditione licentiæ obtinendæ aliquid accipere, vel donare, modo res recuperari et dari possit, si licentia negetur; quia actus reapse est suspensus.

7. Si habeat licentiam dandi aliquid Paulo, et det Petro, non peccat religiosus, nisi Superior dederit licentiam pro Paulo ob peculiarem circumstantiam, alioquin negaturus. — *Vid.* Croix, Pellixarius, Lugo, Suarez, Sanchez, Sylvius, S. Antoninus, etc.

[2] Est autem probabilissimum Episcopum Regularem non teneri regulis sui Ordinis, ut eruitur ex *C. Statutum*, n. 18, q. 1; aiunt tamen probabilius ad omnia teneri illum Regularem qui ad parochiam tantum sit promotus, ubi non dispensetur.

[3] 2, 2, q. 88, a. 11.

Ratio est quia vota personalia comitantur personam : quare quæ talis acquirit, ea non sibi, sed suæ Ecclesiæ acquirit.

Q. 3. *An religiosus possit accipere vel dare sub licentia præsumpta?*

R. Affirmative, si licentia revera præsumi possit de præsenti, et causa sit; nam tunc religiosus in virtute vera cum dependentia agit.

Idem dicunt de licentia interpretativa, quæ, etsi non ei sufficiat ad valide contrahendum, sufficit tamen ad hoc ut proprie non agat suo nomine, ideoque ut non peccet contra paupertatis votum.

Imo sine Superioris licentia, et etiam contra ipsam potest accipere vel dare, *si periculum non patiatur moram; quia necessitas non subditur legi* [1].

§ 2. — Votum castitatis.

Q. *Quid de voto castitatis?*

R. Ex voto castitatis religiosus obligatur ad se abstinendum ab omni voluntaria delectatione venerea tam interna quam externa; ac proinde si contra fecerit, duo peccata committit, luxuriæ ac sacrilegii. Et probabilissime etiam peccat contra commune bonum, si periculum sit ne ideo infametur religio.

Communissime autem contra Billuart docet Bouvier Pontificem a tali voto bene dispensare posse; solemnitas enim illius non est nisi juris ecclesiastici. Hinc inter ceteros Pius VII plures hujus generis dedit dispensationes monialibus ac monachis solemniter professis ad eorum sacrilega matrimonia revalidanda, uti omnibus notum est.

Ad majorem castitatis tutelam clausura inducta est. Unde sit

Scholium. *De clausura.*

Lex clausuræ, quæ tam viros quam mulieres (licet diversimode) respicit, duplex quasi est. *Una*, quæ religiosorum

[1] S. Thomas, 1, 2, q. 96, a. 6

egressum e claustris; *altera*, quæ extraneorum ingressum in claustra intuetur.

Q. 1. *An liceat religiosis e claustris egredi?*

R. Vel agitur de religiosis viris, vel de religiosis mulieribus:

1. *Quoad viros* habet Clemens VIII, Const. *Nullus: Nemo religiosorum audeat egredi e conventu, nisi ex causa et cum socio et de licentia singulis vicibus impetrata a Superiore, qui non aliter eam concedat, nisi causa probata, sociumque exituro adjungat non petentis rogatu, sed arbitrio suo, neque eumdem sæpius: licentiæ vero generales exeundi nulli concedantur.*

Suarez censet grave esse sine licentia in omni casu egredi, quia consuetudo est ut talis egressus graviter puniatur. Sed communiter ac rationabiliter alii tenent id, si fiat semel aut iterum, secluso scandalo ac contemptu, neque fiat noctu, non esse nisi leve; quia id ex se profecto leve est, neque aliunde de gravitate constat.

2. *Quoad Sanctimoniales* arctissima est hæc lex quam tulit Tridentinum: *Nemini Sanctimonialum liceat post professionem exire e monasterio, etiam per breve tempus, quocumque prætextu, nisi ex aliqua legitima causa ab Episcopo probanda, indultis et privilegiis quibuscumque non obstantibus*[1]. — Imo neque id licet etiam causa translationis ad aliud monasterium ejusdem ordinis, vel alterius strictioris observantiæ, sine licentia Sedis Apostolicæ, uti declaravit S. C.[2].

Pius vero V excommunicationem papalem inflixit in Moniales clausuram violantes[3], et in receptatores vel adjuvantes. Statuit legitime non licere, *nisi ex causa magni incendii aut infirmitatis lepræ aut epidemiæ, a monasteriis exire; sed neque in prædictis casibus extra illa nisi ad necessarium tempus stare licebit.* Ad incendium communiter revocatur bellum imminens, inundatio fluminis, ruina ædificii.

[1] Sess. 25, c. v, *de regul.*

[2] *Vid.* Suarez, *De oblig. et st. relig.*, l. I, VIII.

[3] Non datur parvitas materiæ, etsi egressus fiat uno passu tantum. Ita communiter et merito Theologi.

Q. 2. *An exteri claustra ingredi possint?*

R. Vel agitur de claustris virorum vel de claustris monialium :

Si 1, generatim nunquam vetitum fuit admittere in claustra religiosorum *viros* etiam laicos. Verum etsi regula nihil injungat, munus erit Superioris ut non omnes et ita frequenter laici admittantur; quia esse non potest sine quietis ac pacis turbatione.

Diximus *viros;* mulieres enim ea ingredi (si excipiantur reginæ ac fundatrices) sub pœna excommunicationis ipso facto ac reservatæ prohibuit Pius V, tum Constit. *Decet,* tum Const. *Regularium*. — Ipsi vero religiosi qui eas admittere præsumunt ipso facto pœnam privationis officiorum, inhabilitatis et suspensionis a divinis incurrunt.

Si 2, Tridentinum Monialium septa ingredi omnibus indiscriminatim prohibuit *sine Episcopi vel Superioris licentia in scriptis obtenta sub excommunicatione ipso facto incurrenda*[1]. Quæ tunc erit reservata, si ingressus sit ad *finem malum* (id est libidinosum in sententia nostra[2]) ex S. C. sub Clemente VIII.

Hæc licentia tantum in vera necessitate est danda ex eodem Tridentino, et quidem in necessitate monasterii; nam id permittitur ob illius utilitatem tantum. Est autem hæc necessitas late accipienda pro qualibet rationabili causa; in stricta enim necessitate, lex humana jam cessat per se, si alia adjuncta non sint.

§ 3. — Votum obedientiæ.

Q. 1. *Quid de voto obedientiæ?*

R. Tali voto religiosus obligatur ad omnia quæ præcipit Superior *secundum regulas ac constitutiones*, sive præcipiat directe et explicite, ut sunt ea quæ expressa habentur in regula, v. g., silentium, abstinentia tali tempore; sive præcipiat indirecte, et implicite, quæ nempe in regulis satis continentur, ut pœnas in transgressores statuta ad earum observantiam legitime condita, et quidquid pertinet ad offi-

[1] Loc. cit. — [2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VII, nn. 221 et seqq.

cia communitatis rite obeunda. Ratio est quia religiosus se obligando ad constitutiones se implicite etiam obligavit ad ea quæ ad hunc finem conducunt. Ordinarie tamen peccata contra obedientiam non habentur ut mortalia, nisi agatur de re gravi, vel gravi scandalo, vel nisi præcipiat Superior *in virtute sanctæ obedientiæ, in nomine Domini, etc.*

Diximus *secundum regulas ac constitutiones;* non enim obligatur iis quæ sunt vel *contra regulam* (nisi adsit legitima dispensatio); cum debeat esse rationabile illius obsequium. Vel *supra regulam*, uti essent magnæ macerationes; nam id non esset fragilitati humanæ satis attemperatum. Quod autem regulæ jubeant obedire in omnibus, id præcise non est de obligatione voti, sed de obedientiæ perfectione [1].

Q. 2. *Quid si Superior præcipiat assistentiam peste infectis?*

R. Tenentur religiosi obedire, si infecti sint ejusdem ordinis; quia pertinet ad bonum commune, ut sibi invicem membra subveniant.

Secus est si agatur de aliis qui non sint in necessitate (semper intellige, si constitutiones id non præcipiant); nam nulla adest ratio cui tam gravis obligatio innitatur [2].

Articulus 6. — De religiosis ejectis, et fugitivis [3].

Q. *Quid de ejectione, apostasia, et fuga a religione?*

R. 1 : Ejectionis nomine intelligitur *perpetua separatio religiosi a suo ordine facta auctoritate judicis.* Ad extremum hoc remedium veniendum est tantum in extremis [4]. Esset — 1. si religiosus in gravi ac pernicioso crimine exsistens notorie incorrigibilis æstimetur etiam post longam sal-

[1] Quoad obedientiam *cæcam*, ut vocant, vid. Tract. *De Rest.* Append., *de obed.*

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, Tr. XIII, nn. 18 et seqq.

[3] *Vid.* Raynaudus, *De Apostasia a religiosis Ordinibus*, *Roma*, 1648.

[4] Urbanus VIII, 1644, declaravit neminem (excepto e Societate Jesu) posse expelli, nisi sit incorrigibilis, sed ut tantum possint puniri jejuniis et carcere. Quod semper observandum est cum Monialibus incorrigibilibus. Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. XIII, n. 4.

tem unius anni pœnitentiam in jejunio et carcere; — 2. si diu tolerari non possit sine ordinis infamia; — 3. si in admissione impedimentum essentiale vel valde grave reticuerit, v. g., lepram [1].

Apostata a religione est qui post emissam professionem deserit ordinem, excusso jugo regularis disciplinæ.

Fugitivus vero ille dicitur qui recedit a claustro vel timens sævitiam prælati, vel sibi vivere volens.

R. 2 : *Ejecti* obligantur ad votum castitatis. — Quoad paupertatem autem, ejus quod acquirunt habent usum. — Quoad obedientiam vero ac ceteras regulas, liberi sunt; nam istæ non respiciunt nisi regulariter viventes, a quorum porro consortio ipsi juridice avulsi sunt [2].

E contrario *apostata* ac *fugitivus* omnibus legibus obligantur; cum adhuc sint et esse debeant de familia. Ita communiter ex jure [3].

DISPUTATIO SECUNDA.

DE OBLIGATIONIBUS IN SOCIETATE CIVILI.

Homo in civili societate constitutus *vel* aliquo munere publico insignitus est ad publicum bonum; *vel* vitam agit privatam. Ex duplici hac conditione duplex obligationum species in societate civili. *Aliæ*, quæ hominem ligant publico munere in ipsa donatum, et obligationes publicas nuncupamus. *Aliæ*, quæ ligant eum in vita privata, easque appellamus obligationes privatas.

Obligationes publicæ exhibent — 1. obligationes Principum et Subditorum; — 2. obligationes personarum ad

[1] Ejecti Episcopo subduntur, qui eos tamen ad Ordines promovere non potest.

[2] Hic utiliter inter cetera videri poterunt Opuscula S. Bonaventuræ : *Alphabetum religiosorum : Item de eodem : Collationes octo : Speculum disciplinæ ad novitios : De profectu religiosorum : De institutione novitiorum : Regula novitiorum : Remedium defectuum religiosi*, etc.

[3] *Vid.* Ferrari, *Bibl. Concion.*, etc., v° Ejicere.

Forum spectantium, quæ publicam justitiæ administrationem habent; — 3. obligationes Medicorum, Chirurgorum et Pharmacopolarum, qui munia exercent publicum bonum proxime afficientia.

Item obligationes privatas in tres species dividimus, cum tres sint species privatarum societatum : est societas paterna, conjugalis et herilis. — Paterna exhibet obligationes parentum ac filiorum; cum vero tutores ac magistri habeantur uti Patres respectu minorum ac discipulorum, et istorum obligationes huc revocamus [1]. — *Conjugalis* exhibet obligationes mariti et uxoris. — *Herilis* tandem exhibet obligationes dominorum ac famulorum.

CAPUT PRIMUM.

De obligationibus publicis.

Articulus 1. — De obligationibus Principum et Subditorum.

Q. 1. *Quænam sunt Principis obligationes?*

R. Obligationes Principis præcipuas hi versus habent :

Justam, felicem, tutam tibi perfice gentem,
Sponsæ adsis Christi, dignos arcesse ministros.

1. Nempe ut bonum exemplum quoad mores ac religionem subditis præbeat; experientia enim constat subditos ad imitandum Regis exemplum, in iis præsertim quæ favent cupiditatibus, maxime ferri. Ex quo vulgare illud : *Regis ad exemplum totus componitur orbis.*

2. Ut publicæ felicitati prospiciat mediis justis, convenientibus et opportunis : *Aufer impietatem de vultu Regis, et firmabitur justitia thronus ejus* [2]. Ex hoc capite graviter

[1] *In hoc præceplo* (nempe IV Decalogi) *intelligitur mandari quidquid pertinet ad reddendum debitum cuicumque personæ, sicut secundarium includitur in principali*, ait S. Thomas, 2, 2, q. 122, a. 5 ad 2. Huc veniunt etiam patrini, de quibus in Tract. *de Sacramentis*.

[2] Prov. 25.

peccaret si rei publicæ ignaros imperitosque præficeret, si subditos plus æquo gravaret, etc.

3. Ut subditos ab hostibus et ab injustis vexatoribus omnimode tueatur ; quia bonus Princeps esse debet veluti pater vigilantissimus respectu totius populi sui ; ideo enim constitutus est Rex.

4. Quod omnium caput est, ut catholicæ Ecclesiæ potenti patrocinio suo adsit, et omnia tam spiritualia quam temporalia ejus jura tueatur [1] : *Non enim sine causa* (Princeps) *gladium portat; Dei enim minister est* [2]. Neque posthabita religione prosperabitur regnum : nam historia constat *ex depressa sæpius sacrorum Antistitum auctoritate, et ex crescente in dies multorum contumacia in divinis et ecclesiasticis præceptis impune violandis, factum fuisse ut minueretur pariter populi obsequium erga civilem potestatem* [3]. Sane : qui Deo malus est, cui bonus [4]? Hinc Leo M. ad rem scribit *regiam potestatem non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse collatam.* Vel ipse Tullius aiebat : *Omnia religione moventur* [5].

5. Tandem ut suos sibi ministros et consiliarios eligat qui tum scientia tum pietate præstent : *Consilium impiorum longe sit* ab eo [6] ; *quis enim*, ait D. Ambrosius, *in cœno fontem requirat? quis de turbida aqua potum petat? Itaque ubi luxuria, ubi intemperantia, ubi vitiorum confusio, quis*

[1] *Vid.* Liguori, *Mezzi per indurre i sudditi ad essere obbedienti a Dio*, etc. ; it. *Aggiunta di alcune massime concernenti il buon governo del regno.* — Mendo, *Il Principe perfetto.* — Scotti, *Teoremi di politica cristiana*, per totum. — Stapf, § 50.

[2] Rom. 13.

[3] Pius IX, *Encycl.* 8 *dec. anno* 1849.

[4] *Vid.* Balmes, *Le Protestantisme comparé au catholicisme*, c. LXVIII — Hoc magis ac magis urget, si religio catholica declarata sit Status religio. Ad rem Parisis, *Cas de conscience.* « *La religion d'État* serait celle dont les préceptes dirigeraient et domineraient les lois de l'État ; celle dont les doctrines seraient propagées pour elles-mêmes, par la puissance de l'État ; celle à laquelle l'État, comme pouvoir public, croirait, ou du moins serait censé croire, ainsi que les particuliers croient à la religion qu'ils professent ; celle enfin qui aurait dans l'État l'empire que la religion de chacun de nous doit exercer sur notre conduite personnelle. »

[5] Or. 5 in Verrem. — [6] Job. 21.

inde sibi aliquid hauriendum existimet?... An eum idoneum putabo qui mihi det consilium quod non dedit sibi? et mihi eum vacare credam qui sibi non vacat [1]*?* Experientia teste, mala consilia reges ac regna pervertunt (AA).

E contra, uti gallicus poeta quidam effabatur :

Les jours de l'honnête homme au conseil, au combat
Sont le vrai patrimoine et le bien de l'État.

Q. 2. *Quænam obligationes Subditorum?*

R. Obligationes subditorum sunt sequentes præcipuæ :

1. Ut Principibus eorumque repræsentantibus honorem exhibeant : *Deum timete*, inquit S. Petrus, *Regem honorate* [2].

2. Ut iisdem obedientiam præstent ; nullum enim in Principibus esse potest jus imperandi quin simul etiam exstet in subditis obligatio obediendi.

3. Ut fidelitatem erga eosdem servent [3] ; si enim Principes tenentur subditos omni via tueri, æquitas exigit ut subditi ex parte propria fideles se eisdem exhibeant.

4. Ut justa tributa persolvant [4] ; quia hæc Regibus necessaria sunt ut valeant Magistratus instituere, milites alere, et alia præstare ad publicam utilitatem [5]. — Hinc ille versus :

Regibus obsequere, esto fidelis, solve tributa.

[1] *De Offic.*, l. II. — [2] Ep. 1, c. II.

[3] In Regno Sabaudiæ antiquum est, et cum primum Rex regnum obtinet, juramentum fidelitatis, si velit, a publicis functionariis sæcularibus exigat : imo ab ipsis Ecclesiasticis, sed a Suprema Sede facultate obtenta ; nam secus id prohibet Lateranense IV, et Jus Canonicum, l. II, *jurej. tit.* XXIX, nisi agatur de Clericis vassallis.

Vid. Card. Morozzo, *Lettera circolare*, 19 jan. ; 14 et 26 apr. 1822. — Regio Editto, 11 dec. 1821.—Lettera della R. Secreteria di Stato Interna, 10 mart. 1822. — Ragioni della Sede Ap. nelle presenti controversie colla Corte di Torino, an. 1732, vol. 2, p. 3 : *Discorso sul giuramento dei Vescovi*, etc.

Hoc tamen hodie Episcopi Pedemontani ipsi Regi exhibent, cum primum Sedem occupant, utpotequi omnes sint donati aliquo sæculari titulo vel principis, vel comitis, vel marchionis, etc. ; ideoque quasi vassalli habeantur.

[4] De Tributis erit Tract. *De Rest.*, *disp.* 1, c. I.

[5] *Vid.* Liguori, Opuscol. *La fedeltà dei vassalli verso Dio li rende fedeli anche al loro Principe.* — Gualco, *L'autorità Sovrana*, *Genova*, 1840.

Articulus 2. — De personis ad forum spectantibus.

§ 1. — De obligationibus accusatoris et rei.

Q. 1. *Quisnam accusare et denunciare in judicio tenetur?*

Nota. Accusator dicitur qui crimen superiori uti judici defert, ut reus puniatur, cum obligatione probandi delictum, et pœnam incurrendi nisi probet. Accusatio fieri debet in scriptis exprimendo nomen accusatoris, rei, delicti; item tempus, horam, locum, etc.

Accusatio differt a denunciatione tam juridica, quæ est delatio facta superiori uti judici, sed absque obligatione delictum probandi, quam evangelica sive paterna, quæ fit superiori uti patri ad rei emendationem simpliciter. — Hoc posito,

R. Accusare et denunciare in judicio tenentur :

1. Fiscales, custodes agrorum et alii qui a Republica vel a dominis ideo stipendium accipiunt : qui si negligant, tenentur compensare damna ex eorum negligentia Reipublicæ vel dominis obvenientia.

2. Quilibet privatus, quando agitur de communi damno vitando, et crimen probari potest [1]; unusquisque enim uti pars communitatis tenetur illius bonum pro viribus tueri, vel cum suo damno [2].

Diximus : 1. quando agitur *de communi damno;* nam raro tenemur, si res sit de damno privato : *tum* qui accusatio sine gravi incommodo esse non potest; *tum* quia alioquin tribunalia essent plena accusatoribus cum Reipublicæ perturbatione.

2. Et *crimen probari potest :* aliter sufficit rei denuncia-

[1] S. Thomas, 2, 2, q. 68, a. 1.

[2] Crimina autem contra bonum commune sunt *hæresis, rebellio, monetarum falsificatio, homicidia* et *furta ab assassinis*, ut vocant, ac viarum grassatoribus perpetrata. Aliqui addunt *suffragiorum subornationem* in cathedris, et in aliis electionibus.

tio, ut ita judex monitus vigilet. Imo communiter videntur concludere satis nunc esse delictum denunciare, ne metu pœnæ incurrendæ, si illud non probetur, deterreantur homines a criminum manifestatione [1].

Animadvertendum ex Synodo Novariensi esse reservatam *juratam falsi in judicio depositionem, aut veri reticentiam factam ab accusatore vel teste : item inductionem falsi testis jurati in judicium* [2].

Q. 2. *An Clericus possit accusare coram judice laico malefactores?*

R. Potest Clericus suum vel suorum vel suæ Ecclesiæ malefactorem accusare etiam coram judice laico. Hinc Bonifacius VIII : *Si Prælati aut Clerici, propter metum hujusmodi (quia judex ad pœnam sanguinis posset procedere) de suis malefactoribus taliter conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, atque ipsorum bona libere deprædandi.*

Debet tamen Clericus ad vitandum irregularitatis periculum præmittere coram judice ipso protestationem se non agere ad vindictam, neque ad pœnam sanguinis; bene vero ad solam sui vel suorum defensionem, et justitiæ triumphum [4]. — Ubi hoc etiam animadvertendum nempe quod dicta irregularitas incurritur, etsi per oblivionem inculpabilem fuerit illa protestatio omissa; quia oblivio excusat a culpa, non ab hac irregularitate, quæ inducta est lenitatis causa [2]

Q. 3. *An reus judici legitime interroganti teneatur crimen confiteri?*

R. Reus in civilibus a re quæ petitur; in criminalibus, qui crimen admisit, appellatur.

Porro reus judici legitime interroganti tenetur utique sub

[1] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. IV, nn. 237 et seqq.

Si delictum redundaret in damnum solius delinquentis, debet tunc præmitti correctio, juxta Evangelium. *Homo Apost., Tract.* XIII, n. 74.

[2] Pag. 132. — [3] *C. Prælatis de hom., in* 6.

[4] Non incurritur irregularitas, si protestatio ficte sit posita; nam lex non respicit animum interius, sed factum externum. Ita Concina, Filliucius, Suarez, etc. Vid. Liguori, *Op. Mor.*, l. 7, n. 468.

mortali respondere veritatem candide aperiendo, nisi agatur de crimine capitali, aut alio valde gravi. Ratio : judex habet jus veritatem hanc a reo petendi ; ergo repugnat esse simul in reo jus eam negandi.

Hinc Benedictus XIV, Const. *Paterna charitas*, anno 1749, generatim docet negandam esse absolutionem reis renuentibus; cum multum ac semper pertineat ad commune bonum ut dignoscantur et puniantur. Quod saltem de præsenti casu est accipiendum, maxime si pœna quæ timetur sit ecclesiastica ; quia hæc est medicinalis.

Quid (dices) *si sit sermo de crimine capitali, aut alio valde gravi? teneturne in conscientia reus legitime interrogatus illud confiteri?*

Tunc est distinguendum : *vel* bonum publicum aliquam in illa veritatis inquisitione partem habet, v. g., si agatur de crimine perduellionis : *vel* habet nullam, v. g., si agatur de cognoscendo auctore mortis alicujus personæ privatæ et vilis.

Si 1, tenetur reus veritatem dicere; quia bonum publicum bono cujuscumque privati semper est præferendum. Idem dicendum si non sit spes pœnam evadendi, cum cesset tunc ratio delictum celandi.

Si 2, satis probabile est etiam intrinsece (quamvis contrarium ex dicta ratione habeamus uti probabilius) reum ad criminis confessionem minime teneri. Quia dura omnino esset lex qua quis, cessante causa boni publici, teneretur sub peccato seipsum ad mortem vel aliam pœnam gravissimam condemnare, crimen suum ex se manifestando, quod alias plane maneret occultum [1].

Quid (quæres) *si judex non interroget legitime?* Hoc in casu audiatur divus Thomas : *Tunc non tenetur ei accusatus respondere ; sed potest vel per appellationem, vel aliter li-*

[1] Nec dicas ipsum bonum publicum semper et in quolibet casu vim suam habere; tunc enim dicendum esset reum ne posse quidem e carcere fugam arripere; cum æqualis sit ratio utriusque casus.

Omnes tamen conveniunt, uti par est, quod si reus sit in bona fide, et difficile inducatur ad crimen fatendum, Confessarius eum relinquere debet in sua bona fide ad vitandum formale peccatum.

cite subterfugere : *mendacium tamen dicere non licet*[1]. Judex enim non habet auctoritatem, si illegitime interrogat.

Censetur autem non interrogare legitime : — 1. si ipse non sit legitime a Principe constitutus; — 2. si a semetipso litis processum inchoet sine præcedenti accusatione saltem virtuali; — 3. si aliqua semiplena probatio non præcesserit, neque exstet infamia, aut aliud manifestum criminis indicium, quod loco sit accusationis virtualis.

Imo si agatur de re gravi, et rationabiliter reus dubitet an interrogetur legitime, non tenetur respondere, ut absolute docent Layman, Lessius, Lugo, Navarrus, Salmanticenses, Sanchez aliique; quia ipse possidet vitam et famam suam : ac proinde jus habet utramque sibi conservandi, donec sibi constet de legitima interrogatione.

Q. 4. *An reus teneatur revelare socios sui criminis?*

R. Si bonum commune aut bonum grave alicujus innocentis revelationem expostulat, reus ad illam tenetur; quia bonum commune semper est præferendum bono privato. Item in pari causa melior est conditio innocentis.

Si vero neque bonum commune, neque bonum grave alicujus innocentis id postulet, tunc si socii sunt omnino occulti, ita ut nullis nec indiciis nec testimoniis cognosci et convinci possint, reus non tenetur eos revelare; quia in hoc casu adhuc ipsi retinent jus ad propriam famam. Secus si non sint omnino occulti : erunt revelandi ob rationem oppositam, cum judex tunc legitime interroget (BB).

Q. 5. *An reus qui vere deliquit possit a carcere fugere?*

R. *Vel* carcer ei est per sententiam adsignatus ad pœnam; *vel* non.

Si 1, nefas videtur fugam arripere, quia in exsecutione sententiæ reus tenetur obedire. Quidam excipiunt, si ipse in carcere privetur necessariis ad sustentationem; *vel* si carcer sit saluti corporis nimis noxius, aut animæ periculosus; quia tunc videtur supra vires aliquem obligari ad se minime liberandum, cum id possit sine vi.

Si 2, poterit fugam arripere, modo id fiat sine corruptione

[1] 2, 2, q. 69, a. 1.

ministrorum, sine damno alicujus, uno verbo sine mediis per se maiis; ratio est quia ante judicis sententiam nemo tenetur solvere pœnam[1].

§ 2. — De obligationibus judicum.

Q. 1. *Quid requiritur in judice ut recte munere suo fungatur?*

R. Judex est persona publica legitima auctoritate constituta, ut secundum leges justitiam administret, atque in delinquentes pœnas decernat. Sic dicitur *vel* quia jus dicit, *vel* quia partium jura disceptat juxta legum præscripta.

In eo autem requiritur

1. *Scientia sufficiens* earum rerum quæ ad proprium officium pertinent, et sine quarum cognitione munus suum exercere recte non valet, uti est notitia juris communis et patrii, ac consuetudinum locorum : *Erudimini*, inquit R. Psaltes[2], *qui judicatis terram*[3].

2. *Recta intentio et animi fortitudo*, ita ut nec odio nec amori nec promissionibus nec precibus nec minis cedat, sed solum conscientiæ suæ dictamen sequatur, clamante Ecclesiastico : *Noli quærere fieri judex nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in æquitate tua*[4].

3. *Sollicitudo* in causis expediendis ; hoc enim et æquitati convenit et rigori. — Quare peccat mortaliter sententiam differendo sine justa causa per multum temporis spatium; et tenetur compensare damna quorum per injustam illam dilationem est auctor[5].

[1] Idem sentiendum est, si quis fuerit damnatus ad mortem, vel ad aliam pœnam utcumque gravissimam, modo illi ad pœnam hanc non fuerit adsignatus carcer. Quia sententia non damnat reum ad non fugiendum, sed duntaxat ad non resistendum ministris cum sententiam exsequuntur.

[2] Ps. 11.

[3] Quare docet S. Thomas eum graviter peccare qui petit aut suscipit judicis munus sine necessaria scientia. Nec potest in foro conscientiæ absolvi, nisi paratus sit officium illud dimittere (2, 2, q. 67, a. 2.)

[4] Eccl. 7.

[5] *Litcs interest reipublicæ quanto citius finiri ; etenim non solum consumuntur familiæ in expensis et jurgiis, verum etiam in illis di-*

4. *Sententiæ* prolatio juxta legis præscripta; judex enim non est dominus, sed exsecutor legis : et *si in omnibus, maxime tamen in jure æquitas spectanda est* [1].

Id etiam habetur in Codice tum civili [2], tum pœnali Albertino [3]. — Has obligationes sequens exhibet versus :

Jura sciens, purus, fortis, vigil efferat æquum.

Q. 2. *Ad quid tenetur judex qui injustam tulit sententiam?*

R. Distinguendo : *vel* judex injustam tulit sententiam aut dolo aut magna imperitia aut negligentia in causa discutienda; *vel* id fecit per oblivionem inculpabilem, et ex humana fragilitate.

Si 1, cum sit in culpa, patet damnum partis læsæ ipsum in se transtulisse et teneri ad restitutionem. Nam tenetur ex quasi-contractu cum privatis ad munus suum rite adimplendum; unde si delinquat, violat non solum justitiam legalem, sed etiam commutativam.

Si 2, non obligatur quidem in conscientia ad restitutionem in propriis; quia culpam non commisit. Sed tenetur in conscientia (si commode potest) errorem emendare, v. g., monendo partem læsam ut per appellationem vel aliter sibi consulat; alioquin ipsius error fieret voluntarius.

Q. 3. *An judex possit condemnare reum quem privata scientia scit talem revera esse; sed juridice probetur innocens?*

R. Non potest judex eum damnare qui juridice probatur innocens, etsi privata scientia cum reum esse cognoverit;

stinti publicis muneribus vacare et aliorum hominum commodo deservire prohibentur. Ita Rota Rom. Dec. Recent. 146, n. 6, p. 1. — Et ipse Justinianus Imperator *L. Properandum ff. de judiciis* conquerebatur quod *lites fierent pæne perennes, et vitæ hominum modum excederent.* — Unde Tridentinum ipsum volens providere ait (Sess. 25, cap. x, de R.): *Admonet S. Synodus tam ordinarios quam alios quoscumque judices ut terminandis causis, quanto fieri poterit, brevitate studeant*, etc.

[1] L. IX, de reg. jur.

[2] Art. 14. — C. A. civ. § 6. — C. S. art. 3. — C. G. art. 4.

[3] Art. 4. Si sit postulanda gratia, vide modum agendi in *Codice proceduræ criminal.*, art. 766 et seqq. — C. S. art. 4.

quia judex personam publicam agit, et ideo sequi debet scientiam publicam, et procedere juxta allegata et probata, præsertim in favorabilibus. Ita S. Thomas cum communi Doctorum[1].

Quid (dices) *si judex privata scientia certo sciat reum esse innocentem qui tamen juridice probatur nocens?*

Si agitur de causa criminali et pœna corporali, res non est ita certa. Alii dicunt cum D. Thomas, Alasia, Cajetano, Paludano, Sanchez, Soto et aliis posse, imo debere a judice reum illum condemnari, casu quo nulla supersit via eum liberandi, v. g., impediendo accusationem, suspendendo judicium, remittendo causam ad superiorem, etc. Nam judicii norma non pendet a privata judicis scientia. — Sed alii valde probabiliter id negant cum D. Bonaventura, Lessio, Navarro, Pontas, Stuardi; et fuse probat Holzman; ratio quia directe occidere innocentem est per se et intrinsece malum. Unde contendunt eo in casu saltem esse desistendum a judicio.

Si vero agatur de causa civili et pœna pecuniaria, tunc judex procul dubio judicare debet secundum allegata et probata, postquam alias vias tentaverit ad innocentiam detegendam[2]. Ratio discriminis est quod Respublica non habet dominium directum vitæ et corporis subditorum, ideoque non potest directe occidere innocentem; habet tamen supremum dominium bonorum, ideoque potest subditos suos iisdem privare, quando bonum publicum id requirit ad pacem et tranquillitatem regni, et ne forma judiciorum cum scandalo subvertatur.

An juratus dare possit votum contra accusatum juridice quidem de crimine convictum, sed cujus innocentiam privata scientia certo cognoscit?

Negat Gury, quia hoc videtur contra mentem legis; jurati

[1] 2, 2, q. 67, a. 2. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. XIII, nn. 67 et seqq.

[2] *Hæc opinio*, ait Bouvier, *est communior, et sat probabilis videtur, ut judex eam sequens inquietari non debeat.* — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tr. XIII, n. 64.

enim pronunciare debent tantum circa factum : ac juxta intimam convictionem, quam de ejus exsistentia habent : nec tenentur legalem reddere sententiæ rationem ; ergo votum dare debent juxta quod in conscientia habent, non aliud inquirentes.

Q. 4. *Quomodo se gerere debet judex in causa in qua, perpensis omnibus, æqualis est probabilitas ex utraque parte?*

R. Si causa est criminalis, judex debet semper judicare pro reo ; quia ex regula juris *nemo præsumitur malus nisi probetur : et in dubio semper reo favendum est.*

Si causa vero est civilis, tunc si una pars bona fide jam possidet rem de qua est controversia, favendum est possidenti ; quia in dubio *melior est illius conditio.* Si neutra pars rem possideat, res erit ex æquo dividenda, excluso semper quocumque judicis arbitrio ; quia ipse non est rerum dominus, sed solum distributor juxta partium jura. Jura porro hic æqualia sunt ex hypothesi.

Q. 5. *An liceat judici dona accipere a litigantibus?*

R. Cum distinctione : *vel* agitur de donis gravis momenti, quæ quidem aliquo modo saltem indirecte videntur exigi, aut in quibus videre est aliquod corruptionis periculum. Vel agitur de levibus tantum munusculis sponte omnino oblatis ; in quibus nullum est corruptionis periculum, quæque neque directe neque indirecte exiguntur.

Si 1, nefas est accipere sive pro sententia justa, quia ea jam proferri debet ex officio ; sive pro injusta, quia hæc non est proferenda : quo in casu etiam qui munera tribuit peccat, quia cooperatur injustæ acceptioni.

Si 2, non videtur id posse reprobari maxime accedente consuetudine ; cum enim ea ex sola urbanitate offerantur, quasi inurbane refutarentur. Et probat jus Canonicum, ubi recipi posse dicitur *esculentum vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus*[1]. — Quidquid tamen sit, nos aperte dicimus quod semper consultius erit ut judex nihil accipiat ; tum quia partes non

[1] Bonifacius VIII, l. I, t. 3, c. XI, § *Insuper* in 6.

omnino sponte offerunt; tum *quia dona excæcant oculos judicum*[1].

Quid (dices) *si judex dona jam acceperit?* Judex, si dona pro sententia justa jam accepit, tenetur acceptum restituere; quia nullum habet titulum retinendi.

Si pro sententia injusta accepit, est probabile eum teneri ad restitutionem; quia actio peccaminosa nullo pretio digna est. Sed opinio probabilior et communis docet contrarium cum Cajetano, Croix, Lessio, Lugo, Salmanticensibus, Sanchez, Vasquez et Viva[2]. Ratio potior hæc videtur, quod nempe lex naturalis omnino velit ut in quocumque contractu oneroso : *Do ut des, facio ut facias*, quando una pars opus suum præstiterit, quod ex justitia præstare non tenebatur, teneatur omnino et altera præstare suum[3].

Quid autem (addes) *si judex aliquid accipiat pro expedienda causa unius præ causa alterius?*

Verius tunc judex tenetur ad restitutionem; cum id non sit pretio æstimabile. Etenim ex justitia, id est vi officii sui, tenetur æqualiter causas expedire eorum qui æquitaliter jus habent. Excipe laborem extraordinarium, ad quem ex munere suo non teneretur.

Q. 6. *Quotuplex est judicis inquisitio?*

R. Inquisitio judicialis præcipue distinguitur *in generalem*, et est cum quæritur in genere an leges serventur; et *in specialem*, et est cum quæritur de certo crimine et de certa persona.

Potest judex sine ulla causa et præcedenti occasione, sed sola ratione officii sui instituere inquisitionem generalem; quia ita exigit bonum Reipublicæ, neque alicui irrogatur injuria[4]. Licet autem quorumdam detegantur delicta, id contingit per accidens ac præter intentionem, cui incommodo prævalet bonum commune.

[1] Eccli. 20.

[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 712. — Vid. *De just.* et *effectibus contractuum.*

[3] Obstrictus tamen semper esset ad restituendum parti læsæ, casu quo causa movens, nempe donans non restitueret. — *Vid. de Restitutione*, ubi de *cooperantibus*. —

[4] Ex c. 1, de offic. judic.

Sed non potest instituere inquisitionem specialem nisi præcesserit *vel* semi-probatio, *vel* infamia judicialiter contestata, *vel* clamorosa insinuatio, id est rumor multorum de crimine et de criminoso. Sic enim exiget ordinis publici conservatio et fama subditorum [1].

R. 7. *An judicis sententia obliget?*

R. Si judicis sententia est injusta, non obligat in foro conscientiæ. Est commune cum S. Thoma; nam sententia eatenus obligat in conscientia, quatenus habet rationem justi judicii.

Diximus : 1 si est injusta; si enim justa est, obligat profecto; cum sit legitimum superioris præceptum. — Diximus 2. si est injusta non obligat in foro conscientiæ; nam in foro externo servanda esset, si exterius uti juste prolata habeatur. Ideoque ad plurima scandala cavenda atque incommoda [2].

Q. 8. *An judex possit litem facere propriam per cessionem litigantis?*

R. Cum distinctione : *vel* agitur de lite et juribus litigiosis quorum definitio non pertinet ad forum ubi judex munus suum exercet; *vel* de lite et juribus litigiosis quæ pertinent ad forum ipsius judicis.

Si 1, utique judex potest litem propriam facere; cum nulla lex id prohibeat : ac quoad hoc ipse habeatur uti persona privata.

Si 2, non potest; quia id vetat expresse Codex Civilis [3].

§ 3. — De obligationibus testium [4].

Q. 1. *Quid de testibus dicendum occurrit?*

R. Ad testandum neque omnes, neque in omnibus rebus, neque eodem semper numero ordinarie assumuntur homines.

Non omnes : sic excluduntur ex Codice pœnali infames, etc...

[1] Ex c. XXI et XXIII *de accus.*

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, n. 215.

[3] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 1497.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. VI, nn. 255 et seqq. — Maschardus, *De probationibus*, vol. III.

Non in omnibus rebus : sic, v. g., regulariter non admittuntur testes circa conventionem de re excedente libellarum 300 valorem[1].

Non eodem semper numero ; nam aliquando unus testis sufficit, uti si agatur *vel* de impediendo matrimonio illegitimo[2] ; *vel* de levioribus infligendis pœnis, uti cum mulctatur fur silvarum ; *vel* de perito in sua arte, id enim expedit bono publico. — Aliquando autem plures testes requiruntur, ut contingit in testamentis. — Verum ordinarie duo testes sufficiunt in omni causa ; nam ex Angelico ad humanas actiones probandas sufficit certitudo moralis. Hinc illud : *Duorum hominum testimonium verum est*[3].

Q. 2. *Quandonam quis tenetur testari?*

R. Tenetur quilibet testari : — 1. ex charitate, cum nempe id necessarium est ad avertendum grave vel proximi vel Reipublicæ damnum ; — 2 ex præcepto, cum judex legitime et juridice interrogat ; præceptum enim justum obligat in conscientia.

Porro judex censetur *legitime* interrogare si de ea re interroget quæ esse possit materia judicii. Unde ex hoc capite non teneris respondere, si te interroget de auditis in confessione, aut si deberes testificari in tui vel tuorum damnum ; nam præceptum humanum regulariter non obligat cum tanto incommodo.

Censetur interrogare *juridice* cum adest semiplena probatio : v. g., *vel* unus adest testis de visu aut de auditu proprio, *vel* adest notorietas aut infamia criminis aut manifestum indicium, *vel* si accusator se offerat ad delictum pluribus testimoniis probandum[4].

Sed (quæres) *an etiam Ecclesiasticus possit citari ut testis coram judice laico?* Habita licentia a proprio Superiore, ut ita salventur, si qui vigent Canones[5], utique Clericus po-

[1] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 1341.

[2] C. *Præterea*, 2, de spons. — [3] Joan. 6.

[4] Hæc omnia æquivalent semiplenæ probationi, qua interveniente delictum non amplius dicitur secretum ; ac proinde judex habet jus ut testis veritatem candide aperiat ad bonum publicum.

[5] Sic *Cap. Quoties*, 21, *caus.* 22, q. 5, dicitur : *Juramentum Clericus*

test citari ut testis coram judice laico [1] : ne scilicet in defectu pereat justitia : hinc testimonium ferre munus publicum habetur. Juramentum autem de veritate dicenda emittet Ecclesiasticus non tactis Scripturis more laicorum, sed tacto sibi pectore more Sacerdotali.

Quod si Clericus citetur ut testis in causa criminali (ad vitandum irregularitatis periculum), debet præmittere protestationem præscriptam a Bonifacio VIII, se nempe id non agere nec ad vindictam nec ad pœnam sanguinis, sed tantum vel ad defensionem sui aut suorum; vel ad veritatis manifestationem ac justitiæ publicæ utilitatem.

Q. 3. *Quibus in casibus testis peccat in judicio?*

R. Peccat in judicio testis :

1. Si affirmet quod ignorat; nam esset mendacium perniciosum : vel si veritatem aperiat quam deberet celare; hæc enim imprudentia vergit in damnum alterius.

2. Si pretium pro dicenda veritate acceptet; cum eam gratis dicere omni jure teneatur.

Q. 4. *Quid si testis falsum deposuerit cum damno alterius?*

R. Vel testis falsum deposuit ex ignorantia invincibili, ex inadvertentia, aut ex oblivione inculpabili; vel scienter et advertenter.

Si 1, tenetur quidem testis quod dixit retractare, ac da-

laico præstare non debet. Et cap. *Inhærentes*, 1, *de juram. calumniæ*, habetur : *Episcopus inconsulto Romano Pontifice, vel quisque Clericus, inconsulto Prælato suo, minime jurare audeat.* Et huic est conformis Instructio Sacræ Congregationis Immunitatis data 14 jun. anno 1823 pro Regno Sabaudiæ.

Quod valet, etsi juramentum sit de re honesta. Si enim esset de re mala, a nemine illud præstari posset neque ipso metu mortis; sed tunc Clerum Gallicanum imitari oporteret, qui in persecutione anni 1790 fortiter restitit, ac mori potius elegit quam schismaticam et hæreticam *Constitutionem civilem Cleri* jurare; in ea enim, dicente Pio VI, Brevi 10 mar. 1791, *non solum disciplinaria, sed et alia non pauca in eversionem puri immutabilisque dogmatis congeruntur.*

Articulos dictæ Constitutionis refert Bouvier, *Institutionis Theol.* Tract. *De vera Ecclesia*, in fine. — Heroicam vero Cleri Gallicani virtutem mire describit Barruel, *Histoire du clergé de France.*

[1] *Vid.* Ferraris, *Bibliot. Concion.*, etc.: v° *Testis*, art. 1 ; et v° *Juramentum*, art. 2, n. 44.

mnum eo quo potest modo impedire, non vero illatum reparare, nec grave detrimentum subire ad tollendam causam inculpabiliter positam ; cum nulla ratione peccaverit, neque aliquid sit consecutus.

Si 2, tenetur testis non solum reparere omnia damna quæ jam evenerunt ; sed tenetur etiam ex justitia damnosum testimonium revocare cum pari suo damno : ergo etiam cum periculo vitæ, si accusatus vi testimonii falsi ad mortem fuerit condemnatus. Ratio, quia in pari causa melior est conditio innocentis...

Q. 5. *An tenetur ad restitutionem testis, qui judici legitime interroganti veritatem celavit, dicens* se nihil scire?

R. Affirmant Salmanticenses, Sanchez, Sotus, aliique teneri ad restituendum cui venit damnum, testem qui in judicio veritatem celavit ; quia ex justitia ob bonum publicum tenebatur veritatem fateri.

Sed Lugo, Molina, Raynaudus cum aliis id negant, quod merito Lessius putat probabile ; quia revera testis non tenetur veritatem deponere, nisi *vel* ex præcepto judicis, *vel* vi præstiti juramenti. Tacendo itaque veritatem non peccavit contra justitiam [1], sed tantummodo contra obedientiam, vel etiam contra religionem [2]. — Quod quidem dicunt probabilius, etsi testis juraverit se dicturum veritatem ; nam jurando non intendit se ligare, nisi religionis vinculo. — Imo hoc idem verius, ac communissime adhuc obtinere aiunt de

[1] Intellige commutativam ; utique enim peccaret contra legalem ; quia quilibet civis utpote pars societatis tenetur quantum in se est publico bono prospicere : facit autem ad publicum bonum, ut impii puniantur. Imo vel contra ipsam commutativam justitiam peccaret, qui falsum deponeret, casu quo fuerit vocatus ad testificandum de contractu cujus fuit testis : tunc enim ipse assumendo testis officium, sese implicito pacto obligavit ad testificandum, quando ipsius testificatione contrahentes indigerent.

[2] Dispar autem est conditio judicis a teste ; judex enim ex quasi-contractu cum Republica inito tenetur ratione officii sui et ex justitia justam sententiam ferre, et ideo si negligat, tenetur ad restitutionem. Testis vero non ex justitia commutativa, sed tantum ex obedientia, et religione tenetur ad illud officium, vel ex justitia legali.

Neque suo mendacio aliquod positivum impedimentum posuit, sed simpliciter impedimentum non removit : unde damni non est vera ac positiva causa, sed negativa tantum.

eo qui sine causa se occultat ante citationem. Imo communius et probabilius etiam post citationem; nam *ante* sola charitas; *post* etiam obedientia; in neutro tamen casu obligat commutativa justitia...

Q. 6. *Quid de illo qui scripturam, chirographum aut epocham supponit vel adulterat ad supplendos actus perditos, vel ad jus certum prosequendum?*

R. 1. Nullatenus iste peccat contra justitiam commutativam, et proinde ad nullam restitutionem tenetur.

R. 2. Peccat saltem venialiter in omni casu, ratione mendacii; quia, utcumque res se habeat, chirographum quod exhibetur diversum ab illo est quod in judicio fidem facere debet.

R. 3. Potest aliquando peccare graviter contra charitatem erga seipsum, se exponendo proximo periculo gravissimarum pœnarum, si falsitas detegatur, quod facile evenire potest. Peccat etiam graviter contra justitiam legalem, si actus antea non exsistentes supponat; quia est gravis deordinatio in societate. Ita Gury.

§ 4. — De obligationibus Advocatorum et Procuratorum.

Q. 1. *Quænam sunt advocati obligationes?*

R. Advocatus vel causidicus ille est qui suum litigantibus præbet auxilium vel consilio, vel voce, vel scripto.

In advocatis, ex justitia tum legali erga societatem, tum commutativa erga litigantes, requiritur : — 1. *scientia sufficiens*, ne se periculo exponant graviter nocendi; — 2. *justitia causæ*, nam injustum est injustitiam tueri; — 3. *fidelitas ac diligentia*, ideo enim conducti sunt ut utiliter negotium gerant; — 4. *pretium justum*, nam excessus in omni re malus est. Unde si a lege sit taxatum, illud tenendum : sin autem, prudentum judicio et proborum consuetudini erit accommodandum. Qua in re hoc etiam observamus, quod ipse advocatus aliquando tenetur gratis patrocinari, nempe in extrema cum gravi suo incommodo, in gravi vero necessitate proximi cum aliquali suo incommodo : ratio est lex charitatis. Hinc illud; *qui trahuntur ad interitum, libe-*

rare ne cesses [1]. Quanquam sapienter a lege suus pauperibus advocatus designatus est.

Q. 2. *Ad quid tenetur advocatus antequam patrocinium suscipiat?*

R. Advocatus antequam patrocinium suscipiat, tenetur accurate perpendere causæ æquitatem et probabilitatem. Æquitatem; iniquum enim esset tueri injustitiam : probabilitatem, ne temere clientem ignarum periculo litis amittendæ exponat.

Quare concludimus advocatum teneri ad restitutionem, si cum falsa promissione vel inani victoriæ spe sumptibus clientem involvit. Quod etiam dicendum si statum causæ seu illius amittendæ periculum ei indicare neglexerit, quo cognito, cliens non litigaret; non deficeret enim tunc advocatus in eo quod stipendium accipit.

Q. 3. *Quomodo se gerere debet advocatus in causa tractanda?*

R. Advocatus in causa tractanda hæc agere debet :

1. Debet illam adhibere curam quam in simili negotio adhiberent viri prudentes ejusdem conditionis absque ulla personarum distinctione. — Hinc si differat causæ expeditionem cum clientis sui præjudicio, vel plures acceptet quam possit expedire, peccat profecto, et tenetur ad restitutionem. Nam ex stricto justitiæ præcepto debet clientis sui bono providere tempore et modo congruo.

2. Tenetur veritatem in omnibus sequi; nam mendacium semper peccatum est. Quare peccat si producat scripturas falsas, vel testes corruptos : item si falsas proferat leges, vel usu jam abrogatas, vel eas in falsos sensus detorqueat. S. Thomas [2] tamen docet non peccare advocatum, si adversario in causa manifeste justa aliquid prudenter occultet (dummodo nulla utatur falsitate, allegando, v. g., falsa vel mendacium proferendo); quia esset sinere ut ipse se decipiat [3].

[1] Prov. 24. — [2] 2, 2, q. 71, a. 3.

[3] Hic autem notandum quod non ideo tenetur advocatus restituere, quia fraudulenter egit; potest enim nihilominus causa sua esse justa. Quo in casu peccaret quidem fraudulenter agendo, ac injuriam irrogaret Rei-

3. Tenetur rationes et fundamenta clientis, quem juste defendit et secreta causæ adversario caute celare. Quod si ea patefecerit, et ideo cliens causam suam amiserit alias eam victurus, teneretur ad restitutionem; quia contra officium fecisset.

Sed (quæres) *an advocatus in causa dubia possit tam actoris quam rei partes suscipere?*

Si causa est civilis, potest utique tam actoris quam rei partes suscipere; uterque enim habet jus rationes suas in judicio proferendi. Cur ergo facultatem non habebit advocatus eosdem patrocinandi?

Si causa est criminalis, non licet ei partem tueri actoris contra reum; in dubio enim judex non potest decernere pœnam adversus reum; ergo neque advocatus eamdem prosequi. Alioquin judicem ad iniquam sententiam impelleret.

Quid (dices) *si advocatus causam minus probabilem velit tueri?*

Si agatur de actore tuendo, gravis agitatur quæstio. Est tamen communius cum Lorca atque Sanchez, quibus et nos adhæremus, posse utique advocatum causam illam defendere; *tum* quia opinio minus probabilis potest in decursu disquisitionis judiciariæ evadere probabilior, uti sæpe contingit; *tum* quia multoties opinio quæ advocato apparet minus probabilis, potest judici probabilior apparere.

Hic tamen duo notamus: — 1. quod hoc tantum currit, si probabilitas sit juris. Nam si sit facti, etiam in pari probabilitate, advocatus causam illam defendere prohibetur; quia tunc currit adagium: *In pari causa favendum est reo;* ideo sententia jam est certa. — 2. Quod advocatus tenetur clientem suum facere certiorem de minori causæ suæ probabilitate, si adhuc velit litem prosequi[1].

Diximus *si agatur de actore tuendo:* si enim agatur de defendendo reo, est communiter receptum, quod eo in casu potest advocatus illum defendere. Imo potest in causa criminali reum defendere, etsi ejus crimen certo cognoscat;

publicæ pervertendo ordinem judicii; sed nihil deberet alteri parti, cum de facto pars contraria non fuisset injuste læsa.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, n. 222

sicut enim reus pœnam quam meruit tuta potest conscientia a se declinare, donec convincatur; ita licet advocato quærere media ne convincatur, dummodo tamen neque mendacio neque aliis fraudibus utatur.

Q. 4. *Ad quid tenetur advocatus qui causam injustam agit?*

R. Statim ac advocatus cognoscit injustitiam suæ causæ, debet clientem admonere et eum deserere, ne illius injustitiæ cooperetur. Quo in casu neque potest compositionem suadere; cum ea non habeat locum, nisi in re dubia [1].

At si nihilominus causam injustam egerit, tenetur compensare damna omnia quæ inde utrique parti obveniunt: parti quidem contrariæ restituere tenetur ex peccato commissionis; quia illi fuit causa positiva damni: suo autem clienti si erat in bona fide, ex peccato omissionis; quia ex officio eum monere tenebatur de causæ injustitia [2].

Q. 5. *Quænam sunt obligationes procuratorum?*

R. Procurator ille est qui litigantis mandato et nomine causam in judicio prosequitur. In ipso (sicuti in advocatis) requiritur *scientia, justitia, fidelitas, diligentia*, et *justum pretium*.

Hinc maxime peccare dicendus est procurator: — 1. si litem suscipiat injustam; vel plures causas procuret quam possit opportune expedire; vel si plus mercedis accipiat quam mereatur.

2. Si reo vel actori suadeat ut veritatem neget: aut si incuria sua vel culpa causa perdatur.

3. Si tribunali vel foro sine legitimo impedimento non intersit, cum debet. Vel litigantes inducat ad compositionem injustam. Aut differat causam, vel judicem pervertat, vel terminos petat superfluos.

[1] Posset tamen compensationem suadere adversario, si advocatus prævideat quod suus cliens ipsum erit vexaturus; esset enim ei suadere redemptionem ab injusta vexatione. Non tamen posset adversario injustitiam causæ sui clientis aperire, ut docet Angelicus, 2, 2, q. 71, a. 2, nisi forte adversarius capite plectendus esset, et cliens contra ipsum injuste procederet.

[2] Si tamen cliens sit in mala fide, ipse tenetur primum restituere uti mandans. Quod si non restituat, tunc secundo loco tenetur advocatus restituere, nempe ut exsecutor.

4. Si falsos testes adhibeat, etc. In his enim omnibus deficit in officio proprio; ideo tenetur de damnis. — Hinc ille versus :

Si injustus, mendax, deses, fraudator, et impos.

§ 5. — De Referentibus, Secretariis ac Notariis [1].

Q. 1. *Quænam sunt obligationes referentium in judicio?*

R. Referentes vel Ponentes ii sunt quibus litis examen committitur, ut illam judicibus referant definiendam.

Hi porro debent primo recte scire quæ ad munus proprium pertinent. Deinte necessarium adhibere diligentiam, ut iisdem faciant satis; alioquin ipsis merito imputabuntur obventura damna, cum voluntarie munus susceperint imperiti.

Ponentes in his maxime deficiunt :

1. Si ex ignorantia male referant, aut quidquam ad causæ substantiam in relatione prætermittant. — 2. Si nitantur magis unius quam alterius partis rationes explicare. Vel si sententiam alterutri manifestent antequam legitime edita sit, si inde oriantur damna.

Q. 2. *Quænam sunt obligationes secretariorum?*

R. Secretarius dicitur qui legitima auctoritate est deputatus ut scripto referat testimonia, judicum sententias, cæteraque omnia quæ in tribunalibus peraguntur. Unde patet quam sit delicatum secretarii munus; est enim ipse quasi dextera judicis. Porro præter scientiam muneri suo necessariam, tenetur secretarius :

1. Inviolatum (ut ipsum per se officii nomen indicat) secretum servare, qua de causa et juramentum emittit.

2. Sine judicis præcepto et processum litis et aliud quidquam, quod ad eumdem pertineat, partibus non aperire.

3. Testium depositiones fideliter transcribere : et graviter peccaret, si quid in iis recipiendis ipse per se augeret vel detraheret vel immutaret in re gravi, atque ad causæ substantiam pertinenti.

Q. 3. *Quænam sunt obligationes notarii seu tabellionis publici?*

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, n. 227.

R. Notarius dicitur qui legitime est institutus ad scribenda et notanda acta vel instrumenta quæ sive in judicio sive extra fidem faciunt. Notarii munus gravissimum est; cum ei publica fides sit commissa. Huc porro præcipuæ illius obligationes reducuntur :

Expertus, fidus, diligens notarius esto.

1. *Expertus :* ex qua parte peccat graviter contra justitiam, si ex officii sui ignorantia vel negligentia testimonia aut solemnitates necessarias omittat, adeo ut actus nullus evadat.

2. *Fidelis :* unde graviter item contra justitiam peccat, si juramentum violet vel secretum; si in depositione testium aliquid addat aut detrahat gravis momenti.

3. *Diligens :* unde graviter peccat, et de restitutione tenetur, si acta negligenter custodiat; vel si differat absque justo impedimento causæ expeditionem; vel si efficiat ut processus et causa ad alios judices aut referentes deveniat quam fori ordo expostulet.

Hæc enim omnia, quæ ex publico et gravissimo officio suo cavere tenetur notarius, contingere non possunt sine gravi aliorum detrimento. Quare si culpabiliter in his deficiat, tenetur per se sub gravi ad restitutionem, ut injustus damnificator aut cooperator.

Articulus 3. — De medicis et pharmacopolis.

Q. 1. *Quænam sunt medicorum obligationes*[1]*?*

R. Grave, nobile, ac delicatum munus medicis incumbit; cum ipsa hominum vita ejusque sospitas iis concredita sit. Quanta ergo scientia, probitate, et charitate indigent, ut gravissimas sui officii partes rite impleant! Nempe sedulo medici curare debent, *tum* ut morborum ac medicamentorum vim agnoscant; *tum* ut cum fastidiosis ægrotis patienter agant; *tum* ne arcanis suæ fidei concreditis abutantur; *tum* ne Dei et Ecclesiæ præcepta parvi faciant. *Medicus sit christianus*, en prima medicorum obligatio ex celebri physico Hoffmann [2].

[1] Quod dicitur de medicis, id ipsum valet in sua arte de chirurgis.

[2] Veri medici quo sunt in sua arte sapientiores, eo sunt religiosiores.

Q. 2. *Quandonam medicus delinquit in officio suo?*

R. Vel propter periculum gravis damni, vel propter illud quod infert plerumque irreparabile, medicus gravissime peccat,

Doctrina, cura, pietate carens, reticenda revelans.

1. Nempe peccat si absque sufficienti scientia gravis morbi curam suscipiat; vel si insolito morbo grave item et speciale studium non impendat; vel si medicamenta nondum probata ceteris jam probatis et probabiliter utilibus experimenti gratia præferat.

2. Si cognito infirmi periculo, opportuna ac studiosa cura illi non adsit, aut medicos alios vocari non sinat.

3. Si quid suadeat Dei pietati contrarium, vel sine necessitate a jejunio liberet et vetitos cibos permittat.

4. Si pauperem in periculo constitutum contemnat et negligat.

5. Si morbos pudendos cum ægri infamia pandat sine causa, etc....

Q. 3. *Quando desperatur de infirmo, potestne medicus applicare remedia quæ dubitat num prosint an obsint?*

R. Certum, et commune est :

1. Esse applicandum remedium probabiliter profuturum, si aliud certius non habeatur, ut infirmo, modo quo potest, provideatur.

2. Si remedium sit dubie profuturum et certo non nocituram, applicandum esse; habetur enim tunc aliquid spei, nihil vero timoris. Quando autem dubitatur an remedium profuturum sit, an nociturum tunc sententia quæ nobis

Unde ad rem aiebat celebris medicus Broësiches : *Tanta est inter Deum, religionem et medicum connexio, ut sine Deo et religione nullus exactus medicus esse queat.*

Sane medicina a Deo est (*Eccli.* 36) : ac nedum materialismum inducat, imo Dei providentiam mirabiliter commendat, *tum* in herbarum virtute quam inquirit : *tum* in admiranda humani corporis structura, cui studet. Unde quidam anatomiam Dei exsistentiæ atque sapientiæ evidentem demonstrationem appellat. — *Vid.* Moserus, *De medicis sanctis.* — Albertus, *De convenientia medicinæ cum Theologia practica.* — Matthias, *De habitu medicinæ ad religionem.* — Chiappa, *Della vicendevole dipendenza tra la morale e la medicina*, etc., etc.

videtur satis probabilis et fortasse etiam probabilior, docet illud applicari posse (*ad ejus tamen salutem curandam*), casu quo agatur de infirmo sine spe. Nam conformius est prudentiæ et voluntati ipsius infirmi applicare illi remedium dubium, quam illud omittere cum certitudine mortis [1].

Diximus *ad ejus salutem curandam;* non enim id fieri posset ad experimentum faciendum pro aliis infirmis. Sane est illicitum quærere experimentum in alterius vita.

Q. 4. *An medicus debeat infirmum monere de confessione?*

R. Si agitur de morbo mortali, utique medicus tenetur vel ipso jure naturali infirmum monere de confessione sacramentali peragenda. Unusquisque enim tenetur, cum potest saltem sine gravi suo detrimento, periculum æternæ damnationis a proximo suo removere.

Quid (quæres) *si morbus hic et nunc non sit mortalis?* Concilium Lateranense IV sub Innocentio III celebratum an. 1215 præcipit districte (ideo sub gravi) omnibus medicis, ne infirmos in curam recipiant, nisi prius confiteantur [2]. — S. Pius V, Constitutione *Supra gregem*, data anno 1566, confirmans tale præceptum, insuper jussit ut medici non antea infirmi curationem suscipiant, quam eum admonuerint de Confessione peragenda. Eis etiam prohibet ne eum ultra tres dies invisant, nisi scripto confessarii resciant eum esse confessum. — Statuit etiam, ut medici antequam doctoratus gradum consequantur, jurent se tale præceptum observaturos.

Porro communior sententia, cui consentit Benedictus XIV [3], vult quod præfatum præceptum, etsi non obliget in quocumque morbo levi (quod esset ridiculum ex Suarez), neque tamen intelligendum est urgere duntaxat in morbis actualiter periculosis; sed etiam in illis qui judicantur posse in posterum periculosi fieri. Nam Innocentius, uti se exprimit, hoc dedit præceptum, ne infirmi si monerentur in morbo mortali, facilius mortis periculum incurrerent; ergo

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. I, n. 46; et l. IV, n. 291.
[2] *C. Cum infirmitas* 3, *de pœn. et rem.*
[3] *Notificatione* XXII.

supponit esse monendos antequam morbus mortalis evadat. — Adde in morbo jam nunc mortaliter periculoso talis obligatio oritur ab ipso jure naturæ, uti diximus [1]. Utinam autem Constitutio hæc observaretur ab omnibus! quot infirmi damnationem vitarent, qui ob medicorum oscitantiam confessionem procrastinando inconfessi, aut male confessi decedunt [2]!

Sedulo est animadvertendum ad hujus præcepti implementum sufficere : — 1. si medicus moneat infirmum per alios : jam enim totus finis obtinetur. Ita Mazzota, Suarez, Vega, Viva, etc.; — 2. si habeat aliorum testimonium, qui sint fide digni, infirmum nempe confessum esse. Ita Barbosa, Diana, Sanchez, etc.; — 3. si moraliter certus sit infirmum esse in bono statu. Ita Fagnanus, Sylvius, aliique cum S. Antonino; nam tunc cessat periculum male moriendi.

Si tamen infirmus monitus de Confessione, nolit obstinate eam peragere, et esset in periculo si a medico desereretur, adhuc potest cura eidem exhiberi. Ratio quia Pontificis decretum non adversatur charitati, quæ favet etiam obstinatis quoad potest. Et hoc esse commune et Theologis et Canonistis docet Benedictus XIV [3].

[1] « Hæc sententia (notentur hæc verba S. Alphonsi, *Praxis Conf.*, n. 57), mihi videtur vera. Hoc tamen non obstante, in contrarium est « praxis medicorum etiam timoratæ conscientiæ, qui non solent monere « infirmos ad confitendum, nisi cum infirmitas probabiliter jam pericu- « losa effecta est. — Neque in hoc putant peccare adversus juramentum « præstitum juxta Bullam, innixi doctrinæ plurium auctorum sentientium « quod præfatum juramentum non obligat, nisi pro illa parte pro qua a « consuetudine receptum est. — Ceterum non dubitandum quin morta- « liter peccent saltem medici illi qui omittunt monere infirmos (maxime « spectatæ dignitatis), cum jam infirmitas est periculosa. » Hos porro vult Sanctus Noster, ut Confessarius interroget ac moneat, *non obiter, sed cum calore; nam ex hoc pendet salus spiritualis medici, et omnium infirmorum qui sub ejus cura erunt.*

Imo ubi viget Concilium provinciale Romanum celebratum sub Benedicto XIII, lata est excommunicatio Episcopo reservata in medicos, *si tertiam post infirmi visitationem ab infirmi cura non abstineant, usque dum infirmus ipse Pœnitentiæ non susceperit sacramentum* (tit. XXXII, c. I). — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 182; et l. VI, n. 664.

[3] Loc. cit.

Q. 5. *An infirmus teneatur medicum vocare, eique parere*[1]?

R. Ad vitam, ejusque sospitatem tuendam ipsa natura nos impellit[2]. Ubi ergo sanitas nostra turbatur, ordinarie loquendo satis non est morbum patienter ferre; sed casu quo per remedia simpliciora morbus non pellatur, tenemur medicum adhibere, cum possumus, ejusque præscriptionibus obtemperare, si extraordinariam molestiam non importent. Hinc Scriptura : *Honora medicum propter necessitatem; etenim illum creavit Altissimus. Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non abhorrebit illa*[3].

Diximus 1. *ordinarie loquendo;* non enim peccaret (ut dicunt Cajetanus, Navarrus, Sanchez et Viva) qui medicinam respueret, si id faceret ad se mortificandum, neque adsit periculum mortis[4], neque ideo propria munia negligat.

2. *Casu quo per remedia simpliciora morbus non pellatur;* in pluribus enim natura ipsa per convenientem *dietam*, ut dicunt, vel per remedia vulgaria[5] convalescit. Neque nos delicatulos, ac meticulosos esse decet; qui enim medice vivit, miserrime vivit.

3. *Si extraordinariam molestiam non importent;* nam nisi rationes speciales occurrant, tenemur tantum ad remedia ordinaria, quæ scilicet communes vires non superant[6].

Q. 6. *Quandonam pharmacopola peccet in officium suum?*

R. Pharmacopola, qui artem periculis plenam exercet, maxima cautela opus habet ex vi officii sui. Hinc patet ipsum peccare :

1. Si absque scientia et diligentia medicamenta conficiat,

[1] *Vid.* Stapf, *Theol. Mor.*, t. II, §§ 284 et seqq.; cujus quidem doctrinam nos hac in re contraximus. — [2] Ephes. 5, v. 29.

[3] *Eccli.* 36. — Est contra Anabaptistas, qui usum medicinæ a Deo reprobatum docent. Vid. *Cornelius a Lapide*, in l. cit.

[4] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 30, 32, 372.

[5] Cavendum tamen ab illis pseudomedicis huc illuc cursitantibus, qui superstitiosa remedia vendunt, vel etiam sine pretio suppeditant, ac plebem insigniter decipiunt ejus integritati ac religioni insidiantes.

[6] *Vid.* dicenda Tractatu *De Restitutione*, ubi *de Suicidio*.

vel si unum medicamentum pro alio cum gravis damni periculo porrigat.

2. Si medicamenta suppeditet ad procurandum abortum; aut vendat remedia inutilia; vel plus justo pro pharmacis exposcat [1], etc.

CAPUT SECUNDUM.

De obligationibus privatis.

Articulus 1. — De obligationibus in societate paterna.

§ 1. — De obligationibus parentum.

Q. 1. *Quid debent filiis parentes?*

R. Parentes debent filiis suis amorem et educationem : 1. *amorem* internum, efficacem et ordinatum, ita ut eos ex corde diligant, et eorum bonum curent; 2. *educationem* tum quoad corpus tum quoad animam. Ratio hujusce obligationis in ipsis naturæ visceribus fundatur : sane quisque se diligere debet; ergo et parentes filios, qui sunt veluti aliquid sui, caro de carne sua.

Q. 2. *Quænam obligationes parentum ad filios quoad corpus?*

R. Parentes tria debent filiis suis quoad corpus, nempe providentiam vitæ, providentiam victus, providentiam status.

1. *Providentiam vitæ.* Ex quo capite tenentur ab ipso conceptu sedulam prolis curam suscipere; illudque omne avertere, quod ejusdem vitæ obesse possit. Hoc vel ipsa natura docet : *nam filius*, ut ait Angelicus, *est aliquid patris* [2]. — Hinc peccant mulieres uterum gerentes, *si* nimis gravia ferant pondera, vel immoderato labori vacent; *si* currant vel saltent; *si* intemperanter bibant vel comedant, ita ut se

[1] Gregorius XIII, Const. *Officii nostri*, omnem vetuit societatem pharmacopolas inter et medicos aut chirurgos.

[2] 1, 2, q. 100, a. 5.

periculo abortus exponant [1]. Peccant, si non caveant ne quid mali quomodolibet filiis eveniat per aquam, ignem, bestias, ferrea instrumenta, nimium ploratum, etc.

2. *Providentiam victus*, nempe omnia pertinentia ad cibum, vestitum, habitationem, medicinam, etc. Qui enim dederunt *esse*, illud pro posse conservare tenentur [2]. — Nec refert quod proles sit spuria; de juræ naturæ est, ut pater alat filium quocumque modo genitum.

3. *Providentiam status*, nempe filiis de futuro statu providere, ita ut honeste juxta conditionem suam aliquando vivere possint. Patet ex allata ratione; *non enim debent filii parentibus*, ait Apostolus, *thesaurizare, sed parentes filiis* [3].

Quare dicendi sunt peccare parentes [4] :

1. Qui sine gravissima ac impellenti causa prolem exponunt locis piis; cum sit contra pietatem : vel extra domum ejiciunt, cum non possint adhuc sibi providere : vel cogunt ad mendicandum, aut vilem artem exercendam ipsis haud convenientem.

2. Qui non adhibent diligentiam saltem mediocrem ut acquirant bona quibus filii alantur; habeantque hæreditatem sibi convenientem.

3. Qui filiabus absque justa causa congruam dotem denegant, v. g., quia religionem ingredi velint, vel quia ipsis invitis nupserint, saltem si non nupserint indigno.

Q. 3. *An mater teneatur lacte proprio prolem alere?*

R. Affirmative : mater tenetur prolem suam alere lacte proprio, nisi habeat justam excusationis causam, v. g., infirmitatem, debilitatem [5]; quia ad hoc natura evidenter impellit.

Licet autem probabilius mater non teneatur nisi sub veniali prolem suam lacte proprio nutrire, cum ejus obligatio gravis huc respiciat, ut proles bene alatur; tenetur tamen

[1] Hinc peccant etiam mariti, qui uxores percutiendo aliisque modis vexando, in abortus periculum impellunt.

[2] *Ex c. de eo qui duxit*, etc. — [3] 2 Cor., 12.

[4] Ex Layman, Diana, Salmanticensibus, aliisque, *probabiliter* esset justa causa illegitimitas prolis.

[5] Excusant etiam fœminam nobilem ob consuetudinem Salmanticenses cum Navarra, Azorio, Trullench., etc., etc.

semper sub mortali bonam ei nutricem quærere si hoc per se onus non sustineat; lactis enim qualitas plurimum confert ad salutem ac mores [1].

Q. 4. *Quænam obligationes parentum ad filios quoad animam?*

R. Obligationes parentum ad filios quoad animam sunt:

1. Curare ut filii vix nati baptismatis gratia regenerentur. Nam hoc primum est omnium spiritualium bonorum omnino necessarium; parvulorum autem vita variis periculis obnoxia est. Plures Synodi Diœcesanæ (uti Novariensis) *prohibent illud differri ultra triduum sine Episcopi licentia, comminata etiam excommunicatione, si ultra octiduum differatur* [2]. — Item curare debent parentes, ut nempe filios suos vix usu loquelæ præditos vel per se vel per alios edoceant præcipua christianæ doctrinæ capita, Diœcesis Catechismum adhibendo, ut instructio securior et uniformior sit. *Parochi*, ait Benedictus XIV, *gravibus solidisque argumentis parentibus ostendant in manifesto perpetuæ damnationis periculo versari, si liberos suos religionis elementis erudire negligant* [3]. — Item curare ut a primis annis, a quibus ceteri pendent non solum catecheses, sed etiam Sacramenta, ac sacras alias functiones frequentent [4]. *Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos a pueritia eorum* [5]; nam (en

[1] *Vid.* Benedictus XIV, *De Synodo*, l. XI, c. VII. — Roberti, *Opere*, vol. III.

[2] Tit. *De Bapt.* — [3] Notificatione XIX.

[4] Curandum etiam ut cultus Dei intra domesticos parietes vigeat; *etenim*, uti observat pius Stapf., § 223, *præterquamquod exinde pius religionis sensus atque orandi studium plurimum foveri soleat, multæ etiam morum corruptelæ arcentur, et totus familiaris convictus intimior evadit... Repeto quod innui: etiamsi Rosarium finito labore diurno plerumque multis cum distractionibus recitari soleat; iis tamen in ædibus ubi hæc devotio nullo die omittitur, plerumque plus probitatis invenies, quam ubi omnis cultus domesticus in desuetudinem abiit.*

Hunc cultum constituunt tum devotæ comprecationes, tum pia lectio et colloquia ad ædificationem facientia. Præcipue mos ille commendari meretur, quo pater, vel mater familiæ doctrinam in Ecclesia exceptam cum suis repetit, atque eorum captui magis accommodare studet.

[5] Eccli. ,7.

pergrande sane consectarium!) *adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea* [1].

Hinc peccant graviter parentes qui, ut sumptibus parcant, educationem spiritualem filiorum prorsus negligunt; item est si eos mittant ad scholas hæreticorum, vel aliorum magistrorum qui sint impii moribusque perditi. Videant, quæso, quam terribilem rationem sint Deo reddituri, qui de manibus eorum animas filiorum repetet; neque enim ignorare possunt quantum instituta exemplaque præceptorum in adolescentium animos influant (CC).

2. Iisdem bono exemplo præesse : *Mementote* (en gravissima verba, quibus monet parentes divus Hieronymus) *mementote vos magis exemplo docere filias, quam voce* [2].....

3. Delinquentes corripere [3]; nam *qui parcit virgæ, odit filium suum* [4]. Cavere tamen debent, ne in corrigendo modum excedant, vel in blasphemias prorumpant, quod majoris esset nocumenti. Hinc Apostolus : *Parentes, nolite ad iracundiam provocare filios vestros* [5].

4. Eos a fallacibus mundi illecebris, pompis, atque voluptatibus avertere; et præcipue a locis suspectis, a clandestinis conventiculis, a colloquiis amatoriis atque periculosis, quæ maxime haberi solent cum personis diversi sexus [6]. — Unde eos monet Apostolus : *Educate filios in disciplina, et correptione Domini* [7].

[1] Prov., 22.

[2] *Epist. ad Lætam.* — *Vid.* Muzzarelli, *Delle cause dei mali presenti*, p. 114.

[3] *Vid.* Muzzarelli, *Emilio disingannato*, Dial. I, t. II.

[4] Prov., 13. — [5] Eph., 6.

[6] Contra tales parentes filiorum suorum peremptores vult S. Alphonsus ut confessarius sit *inflexibilis in eis deneganda absolutione;* vix enim dici potest quot inde mala! quibus si a principio non obstent, sero inutiliter medicinam parant. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. ult., n. 3; et Append. IV, n. 6.

Curent etiam parentes quos libros eorum filii evolvant; nam corrumpunt bonos mores libri pravi. Neque illis omnia indulgeant in victu atque vestitu; secus eos delicatulos, difficiles, superbientes, atque pervicaces habebunt : experientiam interrogent. Hinc ad rem Quintilianus : *Ulinam liberorum nostrorum mores non ipsi nos perderemus! Infantiam statim deliciis solvimus; mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus, nervos omnes et mentis et corporis frangit.* — [7] Eph., 6.

5. Ipsis libertatem relinquere circa status electionem: *Non tenentur*, ait Angelicus, *nec servi dominis nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda*[1]. Ratio est: homo non hominum, sed Dei voluntatem sequi debet, qui in omnium corda diversi status semina jecit. Dein quod liberum linquitur a Deo, uti est consiliorum observatio, ab homine ligari non debet[2].

Hinc graviter peccant parentes qui filios invitos cogunt etiam indirecte ad statum perpetuum; vel e contra injuste retrahunt, licet sine vi. Peccant autem graviter tum contra pietatem, cum ex officio teneantur filiorum utilitati incumbere; tum contra charitatem, cum impediant alterius bonum. Ubi insuper notandum quod ex Tridentino excommunicantur ipso facto (sed absque reservatione), tum *cogentes mulieres ingredi monasterium et profiteri*, tum *qui sanctarum virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi quoquomodo sine justa causa impedierint*[3].

Non tamen negamus quod parentes complures e religione filios suos avertentes valeant a mortali excusari, saltem ad aliquod breve tempus ratione ignorantiæ vel inadvertentiæ, quæ facile in eis esse potest ob vehementem carnis affectionem erga suos[4]. — Has porro obligationes patris ad filium sequentes exhibent versus:

Invitum natum haud cogas amplectere statum;
Exemplo et voce corripe, flecte, doce.

§ 2. — De obligationibus filiorum.

Q. 1. *Quænam sunt obligationes filiorum erga parentes?*

Præcipuæ filiorum obligationes erga suos parentes sunt *amor, reverentia* et *obedientia*[5]. Amor nempe debetur ra-

[1] 2, 2, q. 104, a. 5.

[2] *Vid.* Il Cattolico, *Giornale Religioso*, Tract. XXV, p. 217, an. 1845, *Lugano*.

[3] Sess. 25, c. XVIII de R.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 339; et l. VI, n. 350.

[5] Quæ tria includuntur ex Catechismo Romano quarto Decalogi præcepto: *Honora patrem tuum et matrem tuam.*

tione causæ, reverentia ratione præeminentiæ, obedientia ratione regiminis.

1. *Amor :* filii nempe tenentur parentes amore prosequi tam interno, hoc est bene iis velle; quam externo, omne nempe malum et injuriam ab iis propulsando, benevolentiæ signa iisdem exhibendo, in necessitate tam spirituali quam corporali constitutis subveniendo. *Honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris : memento quoniam nisi per illos natus non fuisses, et retribue illis quomodo et illi tibi* [1].

Qui porro in his graviter deficit, graviter peccat : uti esset si parentibus ægrotantibus, indigentibus ac senio confectis opem non ferat; si eos male et irreverenter habeat, quia, v. g., hebetes, amentes, præ ætate delirantes, vel ebrii sunt; si in mortis articulo constitutis, ut Sacramenta opportune recipiant, non studeat; si jam defunctis exsequias fieri juxta propriam conditionem haud curet, etc. *Qui affligit patrem et fugit matrem, ignominiosus erit, et infelix*, legitur in Scripturis [2]. Sane : *Da parentibus quidquid habes*, inquid D. Ambrosius, *nondum das quod debes, quia debes quod es* [3].

2. *Reverentia :* filii nempe tenentur parentibus reverentiam profiteri tam internam quam externam. Interna in eo consistit, ut filius parentes agnoscat tanquam superiores, et inde timorem reverentialem erga eos ex corde gerat. Externa consistit in manifestatione interioris per verba, signa et facta, juxta illud : *In opere et sermone et omni patientia honora patrem tuum* [4]. *Maledictus qui non honorat patrem suum, et matrem suam* [5].

Contra hanc obligationem graviter vel leviter pro ratione materiæ peccant filii : — 1. *verbo*, si asperis et inurbanis verbis, si contumeliis et maledictionibus parentes afficiant; — 2. *signo*, si iis illudant risu, subsannatione et similiter [6];

[1] Eccli., 7. — [2] Prov., 19 et 20. — [3] *L. 8, in Luc.*
[4] Eccli., c. III. — [5] Deut., 27.
[6] Item si ad dignitatis locum evecti aut divites facti, parentes ex superbia vel despiciant, vel negligant, vel nosse recusent, vel erubescant, ut non raro evenit.

— 3. *facto*, si parentes deliberate et cum sufficienti advertentia etiam leviter verberent; vel etiamsi manum dumtaxat attollant aut instrumentum sumant ad percutiendum. Imo quibusdam in Synodis peccatum hoc merito reservatur [1].

3. *Obedientia:* filii nempe tenentur parentibus obedire in *omnibus rebus licitis atque honestis*, ita ut omnis inobedientia contra expressa parentum mandata sit ex genere suo gravis. Hinc Apostolus sic filios alloquitur: *Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino* [2]. *Qui non obediunt parentibus, digni sunt morte* [3]. — Hinc graviter peccant, si in re gravi spectante ad mores, ad animæ salutem, et domus gubernationem, parentes audire nolint, nisi inconsideratio vel ætatis defectus eos excuset. Item peccant, si operam dare nolint litteris aut artibus statui suo congruentibus, sicque tempus absumant, et expensas dilapident. Item si quæ ad bonum regimen pacemque familiæ multum spectant, exsequi recusent, vel si omnia nutu proprio administrare velint, spreta parentum auctoritate, præsertim si arroganter ac superbe respondeant: *Non faciam, attende tibi; tædium et fastidium affers mihi*, etc. [4].

Jure diximus *in omnibus rebus licitis atque honestis;* sicuti enim pater inhonesta et a lege prohibita, v. g., furtum

[1] Imo graviter peccant, si parentes in judicio accusent de crimine licet vero; id enim refugit ipsa natura. Unde dicitur: *Ne glorieris in contumelia patris tui.* (Eccli., 3.) Excipitur duntaxat casus perduellionis in Deum per hæresim, vel in Principem per conjurationem aut proditionem, quando damnum non possit aliter impediri; nam publicum damnum est privato anteponendum. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, Tract. VII, n. 1.

[2] Rom., 1. — [3] Colos., 3.

[4] Non raro tamen in praxi a peccato gravi excusari potest inobedientia filiorum ob animi levitatem, inadvertentiam, vel ob quamdam negligentiam humanam, et sæpe ob materiæ parvitatem, vel ob defectum rigorosi præcepti in ipsis parentibus. Hic audiatur Sporer: *Ex aliqua negligentia vel socordia fragilitatis humanæ, juvenilis præsertim, præceptum paternum transgredi semel, iterum, aut sæpius (non tamen sæpissime et ordinarie; tunc enim accederet virtualis saltem contemptus et pertinacia) non censetur peccatum mortale inobedientiæ. Cum obedientia paterna tali modo non censeatur lædi graviter; quamvis etiam sic merito paternæ punitioni subjacere debeant*, etc.

præcipere non potest ; ita nec filius patri talia præcipienti potest obtemperare. Quia scriptum est : *Obedire magis oportet Deo, quam hominibus*[1]. Iterum : *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*[2].

Q. 2. *An filii circa status electionem debeant parentes consulere ?*

R. Quæstio est potissimum de statibus, qui fixi sunt et immobiles, ac maxime de statu conjugali, vel religioso eligendo.

1. Si agitur de *statu conjugali*, tres sunt sententiæ principales : Prima sententia, quæ etiam communior, docet filios teneri sub gravi consulere parentes et illorum consilium sequi ; quia illi habent hac in re majorem experientiam quam juvenes. Huc facit illud : *Judicium patris audite, filii*[3]. Quare ipsos non consulere est contemnere et offendere in re ex se gravi.

Secunda tradit, teneri filios sub gravi consilium petere ex allata ratione, non tamen sequi ; cum in hac electione filii sint sui juris.

Tertia tandem tenet quod filii, si contrahant inconsultis vel invitis parentibus, peccant dumtaxat leviter ; nam obsequium, quod hac in re parentibus denegant, eos nempe non audiendo, gravem culpam non importat ; cum eorum consiliis non adstringantur[4].

2. Si agitur de eligendo *statu religioso*, quamvis filii regulariter debeant parentum consensum humiliter expostulare, benedictionem impetrare, imo usque ad pubertatem exspectare, ipsis renuentibus[5] ; ordinarie tamen loquendo, certum videtur eos neque teneri neque expedire ut parentum suorum consilium interrogent ; *tum* quia parentes plerumque hac in re nullam habent cognitionem et experientiam ; *tum* quia parentes ob proprium commodum de facili mutantur in hostes[6].

[1] Act., 5. — [2] Matth., 10. — [3] Eccli., 3.

[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. VI, n. 849 ; et *Homo Apost.*, Tract. XVIII, n. 10.

[5] Concilium Toletanum X, c. ult. ; et Tiburtinum, can. 24.

[6] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 335 ; et l. IV, n. 68.

Ita docet S. Thomas[1] : *dicitur,* causam tuam tracta cum amico tuo[2] : *Propinqui autem carnis in hoc negotio amici non sunt, sed inimici, juxta sententiam Domini :* inimici hominis domestici ejus[3]. Hoc idem observat D. Bernardus dicens[4] : *Sæpe parentes ita se in hac re cæcos exhibere, ut malint filios suos cum seipsis perire, quam salvari procul a se. Oh durum patrem ! oh sævam matrem !* (DD).

Sed (dices) *quid si parentes sint in necessitate?* Vel talis parentum necessitas communis est ; vel est gravis.

Si 1, potest filius ingredi religionem : quia non tenetur se privare gravi bono, ut tale afferat parentibus suis auxilium, sine quo ita vivere possunt, ut grave non patiantur incommodum. — Si 2, tunc adhuc poterit filius eam ingredi, casu quo in sæculo manens tali necessitati subvenire non possit; nam frustra detineretur in sæculo.

Quod si potest subvenire, tunc audiatur D. Thomas : *Aut ipse qui habet propositum intrandi religionem, videt in sæculo non posse vivere sine peccato mortali ; vel non de facili. Si timet sibi periculum peccati mortalis, cum magis teneatur saluti animæ suæ providere quam corporali necessitati parentum, non tenetur in sæculo remanere*[5]. Secus, uti patet, tenetur in sæculo remanere.

Quænam (quæres) *gravis ista parentum necessitas quæ filium retrahere valeat a religione?*

Audiatur idem S. Doctor : *Si sine ejus obsequio parentes nullo modo vivere possunt, sic tenetur eis servire et alia opera perfectionis prætermittere, et peccaret eos dimittens. Si vero sine ejus obsequio possunt aliqualiter sustentari, non autem honorifice, non propter hoc tenetur opera perfectionis dimittere*[6] *?*

Quid vero (addes) *si filii jam sint professi, tenenturne e religione egredi, ut parentibus subveniant?*

Tenentur egredi in necessitate extrema parentum, quæ

[1] Opusc. 17, c. x. — [2] Prov., 25. — [3] Mich., 7.

[4] Ep. 3. — *Vid.* Hallier, *De sacris Ordinationibus*, ubi fusius in tomo I.

[5] Quodl. 10, a. 9. — [6] *Vid.* Liguori, *Opuscoli relativi allo stato religioso.* — Lessius, *De statu vitæ eligendo.* — Pinamonti, *La vocazione vittoriosa.*

nullam agnoscit legem : et egressi ex Decreto Benedicti XIV, 1745, subduntur Ordinario loci. Sed in gravi parentum necessitate probabilius non tenentur; de hac habet Angelicus : *Ille qui jam est in religione professus, reputatur jam quasi mortuus mundo : unde non debet occasione sustentationis parentum exire e claustro* [1].

Q. 3. *Quid sibi invicem debent consanguinei laterales et affines?*

R. Consanguinei collaterales et affines sibi mutuo debent amorem, honorem et in necessitate subsidium : idque lege non tantum charitatis, sed etiam pietatis, cum inter se speciali nexu aut carnis aut affinitatis cohæreant; etsi tamen unio ac dependentia inter illos non sit tanta, prout est inter parentes et liberos [2]. Hinc colligit Henno prædictæ cognationis circumstantiam, ut quæ speciem mutat, aperiendam esse in confessione, quoties agitur de gravi injuria, detractione, contumelia, odio, percussione, et similibus. Hoc tamen restringit ad primum et secundum gradum, extra quos putat circumstantiam cognationis inducere peccatum solum veniale. Sicut si injuria fiat concivibus nostris, censent communiter talem circumstantiam non addere novam malitiam mortalem [3].

Q. 4. *Quæ obligationes filiorum erga genitores ex Codice civili?*

R. Obligationes filiorum erga genitores ex Codice civili sunt :

1. Ut ipsis exhibeant honorem et reverentiam [4].

2. Ut alimenta iisdem, ubi indigeant, suppeditent [5].

3. Ut matrimonium inire non audeant [6], neque adoptionem acceptare, sine eorum consensu [7].

[1] 2, 2, q. 101, a. 4. — [2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, n. 340.

[3] Quod etiam extendunt ad patrinos; nam hodie vix ac ne vix quidem hæc circumstantia particularis attenditur. Non tamen ad tutorem et minorem, cum adhuc in viridi sit mutua tutoris ac minoris obligatio erga se invicem.

[4] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 371.

[5] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 205.

[6] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 148, etc.

[7] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 346.

4. Ut cum genitoribus cohabitent, nec paternam domum relinquant sine consensu patris [1].

5. Tandem si filii graviter negligant obligationes suas erga parentes, ex eodem Codice dantur parentibus ipsis remedia efficacissima, quæ eo etiam pertingunt ut filii in carcerem detrudantur [2].

§ 3. — De obligationibus tutorum atque minorum.

Q. 1. *Quisnam venit nomine tutoris atque minoris ?*

R. Olim impuberes cum desinebant esse sub potestate patris, appellabantur *pupilli* [3]. Facti puberes, *minores* dicebantur usque ad annum 20^{m} : quo completo, *majores* evadebant. — Qui patris loco deputabatur ad tuendam pupilli personam et bona, dicebatur *tutor; curator*, cui cura committebatur bonorum et personæ minoris.

Hodie tamen jure civili communi, omni alia distinctione sublata, qui nondum complevit 21^{m} annum, dicitur *minor;* tali autem ætate completa, *major* [4], et cui cura minoris committitur, *tutor* appellatur [5].

Q. 2. *Quænam sunt obligationes tutorum* [6] *?*

R. Tutores imprimis tenentur in conscientia et vi quasi contractus curam gerere minoris, ejus personam tueri, imbuere bonis moribus, christiane educare vel per se vel per alios, et omnem impendere operam suam, ut artem sibi convenientem ipse ediscat.

Bona vero ejusdem temporalia tenentur curare, fideliter diligenterque administrare uti bonus paterfamilias, cujus vices gerunt. — In tali autem administratione adamussim se conformare debent dispositionibus legum civilium eam in rem editarum. Hinc ad majorem securitatem juramentum

[1] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 374.

[2] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 375, etc.

[3] Impubes dicitur qui minor est annis 14, si masculis; 12, si fœmina. Qui vero minor est septimo, dicitur infans, quasi *fandi impos.*

[4] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 388.

[5] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 393, etc.

[6] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 341 et 917.

prærequiritur a tutoribus emittendum de re fideliter administranda, inventario etiam omnium bonorum confecto. Et tenentur de damnis, si quæ ipsorum culpa in ea administratione obvenerint. Prohibentur cum minore contractum inire, vel illius nomine absque *auctorisatione* transigere. Finita tandem tutela, omnium auctorum rationem reddere obstringuntur. Ita Codex *civilis* [1].

Q. 5. *Quænam sunt obligationes minorum?*

R. Cum tutores vices agant parentum respectu minorum, brevis erit nostra responsio, si summatim dicamus minores erga tutores ligari ipsis obligationibus *amoris, reverentiæ* et *obedientiæ,* quibus filii ligantur erga parentes.....

§ 4. — De obligationibus magistrorum ac discipulorum [2].

Q. 1. *Quænam sunt magistrorum obligationes?*

R. Qui nobile alios edocendi munus suscipiunt, tenentur gravi tum officii tum stipendii ratione :

1. Idoneam ad munus quod suscipiunt, scientiam callere, ne ipsis errare contingat cum maximo discipulorum damno : *Discas quod possis docere, ne sis miles priusquam tiro, et prius magister sis quam discipulus*, ait D. Hieronymus [3].

2. Doctrinam rectam discipulis tradere, id est S. Scripturæ, Patrum traditioni, Pontificum oraculis et Conciliorum definitionibus consentaneam. — Id maxime ætate nostra præ oculis caute habendum, cum in sua celebrata Encyclica *Qui pluribus*, data anno 1846, sapienter nos monitos faciat Pontifex M. Pius IX, *perversam in philosophicis præsertim disciplinis inductam esse docendi rationem, quæ improvidam juventutem miserandum in modum decipit, corrumpit, eique fel draconum in calice Babylonis propinat* (EE).

Novas autem docendi methodos sequi poterunt magistri ; sed in iis quæ ad religionis et morum doctrinam pertinent, debent ab omni novitate se prorsus abstinere. Unde aiebat Petrus Blesensis [4] : *Non de corde tuo vaticinari præsumas ;*

[1] Cod. civ. Gall., art. 450.
[2] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 361.
[3] Ep. ad Rusticum. — [4] Epis. 111.

sed juxta sacri eloquii doctrinam universa discas, et doceas orans cum Propheta : Juxta eloquium tuum, Domine, da mihi intellectum (ubi nota), *non supra, non extra, non contra* [1].

3. Tenentur doctrinam tradere discipulorum intelligentiæ accommodatam; et methodo convenienti eam exponere, ita ut eorum animi non obruantur, neque fastidio afficiantur. Secus ut quid verba facerent?

4. Tenentur semina christianarum virtutum teneris eorumdem animis pedetentim inserere [2]; et circa ipsorum mores attente invigilare. Non tam enim agitur penes nos, ut scite observat Bouvier, de efformandis philosophis quam christianis, qui cuncta proprii status officia recte implentes ad æternam patriam perveniant.

Cum autem hac præsertim in re præcipua persuadendi via sit exemplum, necesse ideo est ut magistri in primis sint a vitiis alieni, et in virtutibus emineant : *Magister totus vocalis prodeat, gressus et motus, vocalia sint universa*, ait S. Hieronymus. — Magistri obligationes paucis excipe :

Doctus, recte, apte doceat, bona semina mittat.

Q. 2. *Quænam sunt obligationes discipulorum?*

R. Discipuli obligantur tum sibi, tum præceptoribus, tum Deo. Tria nempe discipuli debent :

1. Sibi studium et laborem assiduum; scientiæ enim et artes non addiscuntur, nisi per magnos labores atque longam studiorum assiduitatem, juxta illud vulgatissimum : *Gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo.*

2. Magistris reverentiam, docilitatem, gratitudinem. Hoc

[1] Hinc omnes Doctores atque Magistri publici cujuscumque disciplinæ, ex mente Tridentini (Sess. 25, c. II de R.), et ex Constitutione *Sacrosancta* Pii IV, tenentur antequam commissum sibi docendi munus aggrediantur, fidei professionem emittere juxta formulam ab ipso Pio præscriptam. Quæ quidem professio quantum ætate nostra adhuc sit necessaria, nemo est qui non videat. Non tamen ubique est in usu.

[2] Tenentur fidei rudimenta edocere ex Constitutione Benedicti XIV, *Etsi minime*. Quod si non agant, cogendi sunt, ut declaravit S. C. 17 jul. 1668.

[3] Page 31.

ipsis gentilibus erat officium ineluctabile : *Discipulos ut unum moneo*, ait Quintilianus, *ut præceptores suos non minus quam ipsa studia ament, et parentes non quidem corporum, sed mentium esse credant.*

3. Deo pietatem; scriptum est enim : *Initium sapientiæ timor Domini*[1]. Id nunquam satis juvenibus prædicabitur; nam tota moralis hominum exsistentia in hac vita et salus æterna in altera, generatim pendet a primis adolescentiæ annis, juxta illud : *Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua*[2]. *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea*[3].

Articulus 2. — De obligationibus in societate conjugali[4].

Q. 1. *Quænam sunt mariti et uxoris obligationes mutuæ?*

R. Conjuges sibi mutuo debent societatem, amorem ac fidem :

1. *Societatem :* unde tenentur simul habitare juxta illud : *Dimittet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una*[5]. Electio vero domicilii pertinet ad maritum, cum familiæ caput sit[6].

2. *Amorem;* dicit enim Apostolus : *Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea*[7]. Et etiam mulieres hortatur ut *viros suos ament*[8]. Hinc peccant si rixas, jurgia et odia in se invicem excitent, aut foveant; vel si conviciis atque maledictionibus se invicem afficiant.

3. *Fidem,* nempe conjugalem, juxta illud : *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir*

[1] Ps. 110. — [2] Jer. *Thr.*, 3.
[3] Prov., 22.
[4] *Vid.* Liguori, *Op. Mor.*, l. III, nn. 351 et seqq.
[5] Matth., 19.
[6] *Vid. De matrimonio,* ubi de *effectibus.*
[7] Eph., 5. — [8] Ad Tit.

potestatem sui corporis non habet, sed mulier..... Nolite fraudare invicem[1].

Hæc porro officia iis imponit non solum natura societatis conjugalis et Sacramentum, sed etiam lex civilis[2]...

Q. 2. *Quænam sunt speciales obligationes mariti?*

R. Maritus tanquam caput tria uxoris suæ curare debet, nempe animam, corpus et mores:

1. *Animam:* adeo ut peccet graviter si uxori permittat ut legem Dei transgrediatur; vel si eam impediat ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiæ, aliisque ad salutem necessariis. Non enim hoc esset ipsam diligere uti se ipsum.

2. *Corpus:* nempe tenetur uxorem suam alere secundum status sui conditionem, tum ex debito amoris conjugalis, tum ex officio capitis familiæ, tum ex justitiæ vi ratione dotis[3]...

3. *Mores:* tenetur nempe uxori invigilare, benigne compati, amicis suasionibus potius quam rigidis verbis imperare. Etsi vero aliquando conveniat fortiter cum ipsa agere; semper tamen habeatur ratio illius Marci Aurelii Imperatoris consilii: *Uxor monenda sæpe, reprehendenda raro, violentis manibus tractanda nunquam.* Uno verbo vir tenetur uxorem suam habere uti sociam, non vero uti ancillam; Deus enim dedit mulierem viro non in vitæ mancipium, sed *in adjutorium simile sibi*[4]; atque hinc est quod eam traxit de latere, non autem de pede.

Q. 3. *Quænam sunt speciales obligationes uxoris?*

R. Uxor specialiter ad hæc tenetur erga maritum suum[5]:

1. Ut ei ex corde obediat in iis quæ ad domus et familiæ administrationem pertinent, dicente Apostolo: *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino; quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus est caput Ecclesiæ*[6]. — Non licet itaque mulieri ullas agere expensas contra mariti voluntatem, quæ communem fœminarum sui status consuetudinem

[1] 1 Cor., 7.
[2] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 212.
[3] *Vid.* Cod. civ. Gall., art. 212. — [4] Gen., cap. 2.
[5] *Vid.* Zama-Mellini, *La donna forte*, Modena.
[6] Ephes., 5.

excedant, nisi forsan eas agat ex paraphernalibus bonis[1].

2. Ut ei ex animo placere studeat : sit mansueta, lenis, patiens ; omnem garrulitatem, procacitatem atque suspicionem circa fidem sedulo avertat. — Ex his enim sensim sine sensu evenire solent, experientia teste, mutuæ aversiones, sine fine altercationes, fractio fidei, scandala, ac demum divortia[2].

3. Ut ei indigenti de suo provideat : hoc enim ad debitum conjugalis amoris pertinet.

Et ab ipso Codice civili præcipitur ut ipsa concurrat ad maritum alendum propriis bonis, si indigeat[4].

Articulus 3. — De obligationibus in societate herili.

Q. 1. *Ad quid tenentur domini erga famulos suos?*

R. Hæc præcipue servare tenentur domini circa famulos suos :

1. Illos amare, et quidem amore tam interno quam externo ; ideoque eos benigne alloqui, convenienter alere, plus æquo non gravare laboribus, scientes eos confratres suos esse, unum omnium esse dominum, spem atque metam. Unde ait Scriptura : *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua ; quasi fratrem sic tracta eum*[3].

2. Illos instruere ; inquit enim Apostolus : *Si quis suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit et*

[1] Non tenetur tamen uxor marito obtemperare in iis, quæ suæ conditioni non conveniunt. Quare mulier nobilis ac dives cogi nequit ad officia famulæ, uti esset verrere domum, cibos coquere, etc.

[2] Confessarius non statim credat conjugi contra conjugem conquerenti, præsertim si uxor in maritum invehat, quia mulieres ordinarie sunt procaces. Quare melius est, re dissimulata, ipsis commendare orationem, patientiam, mansuetudinem, et majorem sollicitudinem pro viro : sicque pluribus medetur malis.

Taceat uxor dum maritus est iratus vel ebrius ; si monitio profutura videatur, id agat, dum maritus est bene affectus. Leniter autem agat semper : quod si non juvat et agatur de re gravi, curet ut per parochum vel alium virum prudentem maritus admoneatur. *Gury*.

[3] C. 33.

est infideli deterior[1]. Qui ergo dominus sollicitus non est, ut famuli rudimentis fidei imbuantur, nec tempus ad hoc conveniens concedit; qui eos ad catecheses et conciones sacras opportuno loco et tempore non mittit, iste perfecto *suorum domesticorum* curam non habet. — Sic etiam graviter peccat, si absque justa causa famulos impediat diebus festis a Missa audienda; si opera servilia iisdem imponat; si jubeat ea quæ sine gravi peccato præstare non possunt[2].

3. Illos corripere, si opus sit; domini enim vices gerunt parentum cum famulis et sunt caput totius familiæ, quam debent recte regere. Unde peccant gravissime qui non monent, vel incorrigibiles non dimittunt famulos irreligiosos, impios, blasphemantes, turpia loquentes et perversitatis præbentes exempla (maxime filiis ac filiabus, quorum ætati tanta reverentia debetur); sed iis quidquid lubet indulgent, dummodo labores rite præstent: imo perversis principiis eos imbuunt, imo ipsorum conscientiæ irrident, imo eos seducunt vere animarum interfectores.

4. Illos justo pretio nunquam fraudare; legitur enim: *Dignus est operarius mercede sua*[3]. *Qui effudit sanguinem, et qui fraudem facit mercenario, fratres sunt*[4]. — Quæ quidem domini obligationes hoc uno clauduntur versiculo:

Instrue, corripe, ama, mercedem pandito servis.

Quid (quæres) *si famulus ad annum conductus per mensem ægrotet; vel sine causa ante annum discedat?*

In primo causa ex justitia ei integrum non debetur salarium, uti docet verior et communior sententia; cum non præstiterit servitium integrum. Excipe, nisi aliter se habeat consuetuto[5]. Non tamen tenetur servus operas suas supplere; quia tota promissio tempori determinato affixa est.

[1] 1 Tim., 8.

[2] Sciant domini eo magis suos famulos fore in re domestica diligentes, quo magis erunt in religione fideles. Sane qui Deo nequam est, cui bonus erit? Qui vero e contrario Deum diligit, ejus leges curat, quæ debitam subjectionem erga majores tuentur.

[3] 1 Tim., 5.

[4] Eccli., 34.

[5] Imo dominus ne tenetur quidem ad expensas infirmitatis, ut proba-

In alio casu, licet servus non recte agat, per se tamen aliquid ei debetur, ut communius dicunt; cum servitus exhibita mereatur utique mercedem suam. Excipe adhuc, nisi ideo domino damnum obvenerit, vel aliter se habeat mutua conventio [1].

Q. 2. *Quænam sunt obligationes famulorum erga dominos?*

R. Famuli tenentur dominis ea generatim præstare, quæ filii parentibus, amorem nempe, reverentiam, obedientiam et fidelitatem.

1. *Amorem;* quia sibi sunt loco parentum : quo quidem sincero amore etiam dominorum filios prosequi tenetur. — Hac in re delinquunt illæ ancillæ, quæ vix ab oculis parentum subductæ filios adhuc tenellos despiciunt, vexant, atque uti extraneos habent.

2. *Reverentiam :* clamat enim Apostolus : *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur* [2]. Hinc peccant, si occultos dominorum defectus manifestent, si eos irrideant, aspernentur atque sinant ut in propria præsentia illorum honori detrahatur.

3. *Obedientiam;* nam prima lex famuli est voluntas domini. Unde sic eos alloquitur Princeps apostolorum : *Subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis* [3]. Hinc plus minusve pro materiæ qualitate peccant famuli, qui cum aliquid sibi non gratum præcipitur, obmurmurant, insolenter respondent, vel simulant se jam illud fecisse, etc.

4. Denique *fidelitatem* in servitio; ideo enim stipendio conducti sunt, ut fideliter serviant, strenue laborent, res domini curent ac nihil surripiant [4]; sed ea omnia studiose compleant quæ muneris sui sunt. — Unde Apostolus [5] vult *servos dominis suis subditos esse in omnibus placentes, non*

biliter tenet Lugo contra alios, modo famulus non sit in necessitate, nec aliter se habeat consuetudo. — *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. III, nn. 342 et seqq.; it., n. 864.

[1] *Vid.* Zacchia, *De salario, seu operariorum mercede, Romæ*, 1658.

[2] 1 Tim., 6. — [3] Epist. 1, c. 2.

[4] Plura Tract. *De Rest.*, c. ult. [5] 1 Tim., 2.

contradicentes, non fraudantes; sed in omnibus fidem bonam ostendentes [1].

SCHOLIUM. — *De obligationibus superiorum et inferiorum generatim erga se invicem.*

Q. *Quænam sunt speciales inferiorum atque superiorum obligationes ad invicem?*

R. Ad 1. In humana societate (præter eos quos numeravimus) sunt qui aliis præstant *vel* potestatis, *vel* dignitatis, *vel* peculiaris alicujus muneris et officii, *vel* etiam solius ætatis nomine.

His respective debetur *honor* ratione sublimitatis, *pietas* ratione propinquitatis, *reverentia* ratione ætatis, *observantia* ratione potestatis, *obedientia* ratione officii, *tributa* ratione stipendii. Hinc generatim dicitur in Scripturis sanctis : *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit;.... reddite*

[1] Quoad famulos, præter ea quæ supra docuimus, hæc quatuor ad praxim maxime conducentia notanda duximus cum toties laudato *Jo. Ambrosio Stapf.*

1. Rem esse valde periculosam, quod puellæ rusticæ majori commoditate vel vitæ splendore attractæ in urbes commigrent, ut ibidem ancillentur, præsertim ubi neminem habeant quem consulere possint. Quare facile est ut vel impio seductori in prædam cadant, vel nimio luxui indulgentes in omnia vitia præcipites ruant.

2. Illi famuli acriter increpandi sunt, qui identidem atque occulte aliquid de cibis exquisitis surripiunt. Licet enim per se res non ita gravis videatur, attamen timendum est ne sic ad domestica furta disponantur : præterquamquod etiam gula peccant.

3. Admonendi sunt famuli ut, dum viribus valent, etiam in futurum sibi provideant, ne, tempore infirmitatis aut senectutis adveniente, miserrime vitam agere cogantur. Utique nimium nos sollicitos esse dedecet, sed etiam dedecet inconsideratos esse; qui enim bona in juventute dissipat, inutiliter lugebit in senectute.

4. Curandum ut sua sorte contenti sint, neque contra Dei providentiam insurgant. Sciant terribile judicium instare iis qui præsunt; et sæpe magnam fortunam magnam esse servitutem. Sciant in humili vitam egisse tum Mariam Cœli Reginam, tum Christum Dominum dominantium. Sciant omnes homines alios ab aliis dependere, unum Deum independentem esse. Sciant eorum statum plures Sanctos numerare, etc.

M. Languet, *Du faux bonheur des gens du monde.* — Bartoli, *La povertà contenta.* Sed præ ceteris Busson, *Instructions et conseils pour les personnes de service.*

ergo omnibus debita :.... cui timorem timorem, cui honorem honorem [1].

Ad 2. Vicissim superiores sive ecclesiastici sive sæculares tenentur inferiorum bonum procurare ; cum potestas sit in subditorum utilitatem ipsis a Deo tributa. Hinc Scriptura ad rem habet : *Rectorem te posuerunt? noli extolli; esto in illis quasi unus ex ipsis; curam illorum habe* [2].

Hic tamen non est omittenda specialis illa et gravissima obligatio, quæ omnes laicos premit erga Clerum ac maxime Parochos suos, a quibus habent quidquid habent de bonis animæ.

1. Eis debent amorem ; sunt enim spirituales ipsorum patres : *Per hos Christum induimus, et cum filio Dei sepelimur*, ad rem ait Chrysostomus [3], *et membra beati illius capitis efficimur.*

2. Obedientiam, juxta illud apostoli Pauli : *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri* [4].

3. Reverentiam, et quidem maximam, cum sit maxima pastorum dignitas ; at quo major dignitas, eo major debet esse reverentia.

4. Subsidia ; nam *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere* [5].

Quæ autem debet Clerus universus, ac maxime Parochus fidelibus, jam satis abunde docuimus in prima hujusce Tractatus parte.

[1] Rom., 13. — [2] Eccli., 32. — [3] L. 3, *De Sacerd.*
[4] Hebr., XIII. — [5] 1 Cor., 9.

ADNOTATIONES.

(A) *Page* 321.

Omnibus proponimus Opuscula Ascetica sancti Alphonsi, cum inter scriptores quos dixeris Deum nostris temporibus suscitasse ut perditorum opponeret, audaciæ *præsertim vir sanctissimus idemque doctissimus B. Alphonsus De Ligorio jure optimo numeretur : imo singulari quodam excellat teneræ pietatis affectu, ut in eam potissimum curam scriptis suis incumbat, ut frequentem suadeat Sacramentorum usum, Christi Jesu amorem, et ejus misericordiæ meritorumque fiduciam, Beatæque Virginis Deiparæ, ac Cœlitum Sanctorum cultum inculcet, quæ demum firmissima sunt adversus omnem pravitatem præsidia.* Verba sunt Leonis XII ad Hyac. Marietti.

(B) *Page* 322.

Vel ipsos persecutores veritatis testes habemus; etenim morti proximi illam matrem coguntur quærere, cujus sinum dilacerave-runt. Hinc aiebat Zuinglius, se ad vivendum suam, ad moriendum catholicam religionem eligere. Unde ad rem cuidam Protestanti ministro, qui catholicorum observantias aspernabatur, sapiens mulier respondit : *Fateor : hucusque per vos optima reformatio : Missam, confessionem, purgatorium, quadragesimam abstulistis ; unum restat, destruite infernum, et vos libenter sequar.*

« La crainte de la mort arracha deux rétractations à Voltaire, l'une du 30 mars 1769, l'autre du 2 mars 1778. Il se confessa, étant malade, en 1724, en 1735, en 1750, et il déclara en 1778 qu'il s'était confessé à l'abbé Gauthier, et qu'il demandait pardon à Dieu et à l'Église des scandales qu'il avait pu donner, etc. (*Mélanges de philosophie*, t. VII, 1808.) Mais le 30 mai 1778, Voltaire meurt déchiré, accablé par le souvenir de ce Dieu qu'il a blasphémé; il rugit, et dans des spasmes, précurseurs de l'enfer, il se tord, il se débat convulsivement, il pousse avec un transport de rage ce cri terrible : « *Je suis abandonné de Dieu et des hommes.* »

« *Condorcet* se vante d'avoir calmé les frayeurs de d'Alembert à la mort, et d'avoir empêché sa rétractation.

« *Diderot*, complétement ébranlé dans ses opinions philosophiques en présence de la mort, fait appeler un ecclésiastique par un domestique fidèle, et s'entretient avec lui dans les meilleures dispositions ; mais de perfides amis rendirent ces bonnes dispositions inutiles. Ils ne les eurent pas plutôt remarquées qu'ils s'attachèrent à le tromper par des espérances de rétablissement, l'éloignèrent et le transportèrent à la campagne.

« *Helvétius* se rétracta deux fois.

« Les conversions de *Laharpe*, de *Marmontel* et d'un grand nombre d'autres, accomplies en état de parfaite santé, sont trop connues pour que nous devions en parler.

« *M. Charnois*, célèbre par ses écrits, étant témoin de la patience, de la résignation, de la gaieté des prêtres catholiques à la prison de l'Abbaye, en même temps de la rage, du désespoir des philosophes qui s'y trouvaient détenus, s'émeut, cherche à s'instruire, se convertit, se confesse et meurt dans le massacre général.

« Le comte de *Boulainvilliers* mourut après avoir reçu les sacrements avec beaucoup de présence d'esprit et de religion.

« *La Mettrie*, auteur de l'*Homme machine*, livre impie brûlé par ordre des magistrats en Hollande, d'où il s'était fait chasser, se confessa et pria, à l'article de la mort (1751), Rossembert d'invoquer avec lui tous les saints et de réciter les prières des agonisants.

« *Du Marsais*, qui mourut en 1756, voulut recevoir les sacrements, et eut un entretien touchant avec le prêtre qui les lui administrait.

« Le même Voltaire, dans la même lettre, se montre affligé que *Deslandes* eût exigé en mourant qu'on brûlât un de ses livres.

« Dans une autre lettre à d'Alembert, il dit : « Que dites-vous de *Maupertuis* mort (1750) entre deux capucins? »

« *Fontenelle*, que les philosophes se revendiquaient, demanda et reçut les sacrements en 1757.

« Le trop célèbre marquis *d'Argens* commence, dans sa longue maladie, à se méfier de ses anciens sentiments; et après de sérieuses conférences sur la religion, demeure convaincu, se repent et se confesse.

« *Buffon* se confessa au P. Ignace Bougault, capucin, reçut les sacrements en présence de plusieurs personnes; et sa mort (1788) fut édifiante. Il est vrai qu'il se montrait partout l'ennemi des incrédules, quoiqu'il les ait favorisés dans ses ouvrages.

Boulanger, qu'on supposa être l'auteur du *Christianisme dé-*

voilé, ouvrage rempli de blasphèmes et de raisonnements aussi absurdes que dégoûtants contre la religion de Jésus-Christ (et qui, toutefois, a été composé par le baron d'Holbach), assure, dans sa dernière maladie 1759), qu'il n'a jamais eu que des doutes, et que la seule peine qu'il éprouve, c'est de ne pouvoir réparer suffisamment le mal qu'il a fait dans le but déplorable de se faire un nom.

« L'abbé *de Prades*, mort en 1782, dit, dans sa rétractation du 9 avril 1754, qu'il ne pouvait vivre assez pour pleurer sa conduite passée (Barruel, *Mém.*, t. V).

« *Bouguer*, membre de l'Académie des sciences de Paris, connu pour l'érudition de ses ouvrages et son incrédulité, après beaucoup d'entretiens raisonnés sur la religion, passa chrétiennement le reste de ses jours, et mourut dans ces bonnes dispositions en 1758, âgé de soixante-trois ans.

« *Montesquieu*, dans sa dernière maladie (1755), remplit avec une grande édification tous les devoirs du chrétien, et dit qu'il n'a jamais été incrédule dans le fond de son cœur; mais que la vanité d'être connu et exalté par les plumes du jour l'a porté à le paraître.

« *Thomas* mourut en 1785, entre les bras de Montazet, archevêque de Lyon.

« L'abbé *Galiani*, ami d'Helvétius, du baron d'Holbach et de beaucoup de femmes impudemment dévouées à la philosophie, et lié avec une grande partie de ces prétendus philosophes du siècle passé, se réveilla de sa léthargie dans les dernières semaines de sa vie, et se confessa à son curé, avec de grandes marques de douleur.

« *Thiébault*, dans son livre intitulé : *Mémoires de vingt ans à Berlin*, raconte la mort pénitente (1772) du célèbre philosophe *Toussaint*, qui, au moment de recevoir la communion de la main d'un prêtre catholique, fit une allocution chaleureuse à sa femme et à ses enfants, demandant surtout pardon à Dieu et aux hommes, et déclarant que toute son incrédulité, tant dans ses actions et dans sa conduite, que dans ses livres et ses conversations, était l'effet de la vanité, du respect humain, du désir de plaire à certaines personnes; mais qu'il n'avait jamais été incrédule par conviction.

« *Marmontel* employa les dernières années de sa vie dans la retraite et les œuvres vertueuses, et la termina chrétiennement en 1799.

« *Malesherbes*, le conseiller le plus sincère de Louis XVI, dont

il resta le plus fidèle ami, abjura publiquement ses principes philosophiques, en gémissant d'avoir donné les mains à la révolution.

« *M. de Langlet*, dans la longue maladie qui le conduisit au tombeau en 1807, s'amende, se convertit, se repent, publie son repentir et demande pardon.

« *M. Larcher*, mort en 1818, à l'âge de quatre-vingt-six ans, fut éclairé bien des années avant sa mort, par les détestables effets de la révolution et les fruits de la philosophie qui l'avait produite. Le 5 mai 1792, il signa une rétractation dans laquelle il reconnut franchement qu'il s'était ligué avec quelques-uns des prétendus philosophes; qu'il avait résolu, de concert avec eux, de détruire, autant qu'il dépendait de lui, la religion chrétienne, et que, en conséquence, dans ses notes sur Hérodote, il avait avancé des maximes et des propositions tendant au renversement de toute religion.

« *M. Mercier*, fameux par son *Tableau de Paris*, publié en 1782, et par d'autres paradoxes, se convertit plusieurs années avant sa mort édifiante (1814), avec effusion de cœur, et se jeta dans les bras de la religion.

« L'abbé *Soulavie*, auteur des *Mémoires de Richelieu, d'Aiguillon, de Massillon*, fit la même chose en 1813. De même encore, Charles *Pallissot*, conservateur de la bibliothèque Mazarine, se convertit dans les dernières années de sa vie, demanda les sacrements dans les termes les plus édifiants, et mourut en 1814 avec les sentiments les plus chrétiens.

« En présence de ces noms et de tant d'autres, même de nos jours, dont une prolixité superflue ne permet pas de faire mention, nos philosophes trouveront-ils un seul catholique, disons-le, même de mœurs corrompues, qui, fidèle à sa religion, pendant sa vie, l'ait abjurée à la mort? »

(C) *Page* 329.

In *Gregoriano* videlicet, vel *Ambrosiano*, juxta proprium Ecclesiæ ritum : ille sic appellatur a Gregorio M. quia antiquum in Ecclesia Romana exsistentem reformavit; hic sic nuncupatur a D. Ambrosio, qui ipsum ex variis jam item exsistentibus pro sua confecit Mediolanensi Ecclesia. — *Vid.* Richard et Giraud, *Dictionnaire*, etc., art. *Chant*.

Qui cantus ejus gravitatem valde confert Ecclesiasticis functionibus : cum autem sit et gravis et unius soni, ideo et *planus*, seu

simplex canendi modus appellari consuevit (vulgo *plain-chant*). Sicque discriminatur ab illo, qui varius est atque multisonus, et dicitur harmonicus seu musicus (vulgo *chant figuré*). Hunc etiam profanum appellant. — *Vid.* Bergier, *Dictionnaire*, etc., art. *Chant ecclésiastique*. — *Dictionnaire des Origines*, etc., art. *Chant*.

Ipse harmonicus in Ecclesia cantus in usu est : et revera (ubi non sit more theatrali exercitus) suas et in sacris functionibus habet utilitates. Non tamen illum Ecclesiasticis commendari posse illico existimamus, ut nempe ipsi per se ei incumbant; cum ideo de facili propria munia negligant; et maxime quia occasionem inde soleant, ut plurimum, arripere et profanos musicales conventus frequentandi, et festis diebus potissimum solemnioribus, huc illucque quasi mimi cursitandi : quo fit ut proprio decori et characteris gravitati, non sine maximo fidelium scandalo deficiant.

De cantu, motetis, atque organo, et musicis instrumentis *vid.* Benedictus XIV, Encyclica *Annus*, data anno 1749.

(D) *Page* 330.

Mirandum sane esset, imo lugendum maxime, si legis doctores atque custodes scientiarum studia negligerent *hac ætate, qua non solum laicos homines se ignorantiæ incusari puderet, sed et debilis sexus hanc eamdem notam male audiret in se jactam, inque nulla alia re tantum insudare videntur sæculi homines politiores, quam vel ab ipsis vulgi personis inscitiæ caliginem depellere et ubique scientiæ radios diffundere.* Ita ad rem ait Acquensis Episcopus Epist. Kalendario anni 1847 præfixa.

Male pariter pronunciandum est de illis qui toti sunt in profanis studiis, ac quæ sua sunt floccifaciunt. Isti aptari potest illud Tullii : *Etiamsi longa homini vita suppeteret, tempus parce dispensandum esset, ut sufficeret necessariis; nunc autem quæ dementia est supervacanea discere in tanta egestate temporis?*

Vid. Frassinetti, *Riflessioni agli Ecclesiastici*. — Marchetti, *Il Sacerdozio cristiano*.— Riccardi, tum *Prattica de' buoni studii*, c. I et II; tum maxime *Dei doveri e dello spirito degli Ecclesiastici*, c. IV. — Audisio, *Introduzione agli studii Ecclesiastici*.

(E) *Page* 331.

Usque ad sæculum VI nulla videtur fuisse distinctio quoad *vestes* inter Laicos et Clericos extra functiones. Sed dicto sæculo illa di-

stineto cœpit, postquam barbari usum brevioris vestis induxere; Clerici enim longam vestem nigri coloris retinuerunt gravitatis et modestiæ causa. Postea vero idipsum in tercentis et amplius Conciliis constitutum est. Audiant hæc Clerici vestium laicalium amatores : *Nullus Clericus vestimenta vel calceamenta sæcularia induere præsumat* (Concilium Agathense) : *Laicorum habitum non portent Clerici* (Concilium Elyberitanum) : *Nemo Clericorum indumenta laicalia induat* (Concilium Mediolanense), etc.

Ceterum Concilium Tridentinum Episcoporum quidem judicio reliquit definire formam habitus ecclesiastici, sed addita clausula ut *Clericorum ordini et dignitati congruat.* — Sixtus vero V, Const. *Sacrosanctum*, et Benedictus XIII, Const. *Catholicæ Ecclesiæ*, quoad usum vestis talaris in sacrarum functionum exercitio omne Episcopis arbitrium sustulerunt, ideoque nemo amplius eam mutare potest præter Summum Pontificem.

Verus Ecclesiasticus suum habitum amat, ut miles sua insignia. Et quidem hic quanti faciat ad mores res ipsa loquitur; est enim nobis juge incitamentum ad animum ecclesiastica virtute imbuendum. Unde, sicuti qui mollibus vestiuntur molliter vivunt, ita et qui vestiuntur sanctis vestibus sancte vivunt. Sane qui sunt Clerici proprium habitum erubescentes? Scrutare illos : sunt vanitosi, superbi, procaces, disciplinæ impatientes, qui erubescunt proprium statum, illumque velare student, ut libere commisceri possint sæcularibus, et omnibus profanis lusibus indulgere. Unde sane ad rem ait S. Bernardus, *Apol. ad Guil.*, c. IX : « Mollia indumenta animi mollitiem indicant. »

Vid. Bergier, *Dict. de Théologie*, v° Habit; et maxime *Notificatio* LXXI Benedicti XIV, per totum.

(F) *Page* 351.

Sixtus V, Constitutione *Romanus Pontifex*, omnibus præcipit Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis ut, antequam consecrentur, pallium assequantur, de una in aliam Ecclesiam transferantur, licet sint Cardinales, singuli jurent se statis temporibus Limina SS. Apostolorum personaliter visitaturos; et si impediti fuerint, hoc se impleturos esse per aliquem de sui Capituli gremio, vel per alium Ecclesiastica dignitate aut beneficio præditum, qui interim faciet fructus suos.

Quod pluribus commendatur; decet sane quod omnes orbis Episcopi Romam veniant, *tum* ut cineres SS. Apostolorum venerentur, *tum* ut omnium actorum rationem reddant; *tum* ut R. Pontifici submissionem profiteantur; *tum* ut Principem Sedem di-

gnoscant, catholicæ unitatis centrum, Episcopatus apicem, unde ipse Episcopatus ac tota ejusdem nominis auctoritas emersit, ab eaque Sede opem, auxilium, præsidium implorent.

Habita tamen fuit ratio distantiæ : sic *Itali* singulo triennio; *Galli* singulo quadriennio; *Asiæ* vero et *Hiberniæ* Episcopi satis est Limina visitent singulo decennio, etc. — Item hodie petita licentia passim benigne conceditur, ut Episcopi justo quolibet impedimento detenti Limina visitent per procuratorem, etiam per Sacerdotem Romæ degentem, qui tamen de rebus Ecclesiæ et Diœcesis sit probe instructus. — *Vid.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc.*, l. XIII, c. VI.

(G) *Page* 359.

Etsi magni habeamus Parochi dignitatem, absit ut ejus institutionem dicamus de jure divino. Id unum habet a Deo Parochus, Sacerdotium; sed hoc illi cum ceteris presbyteris est commune. Hinc in hierarchia Ecclesiæ Catholicæ divina ordinatione instituta nulla fit Parochi mentio (Trident., sess. 23, c. III). Merito ergo D. Thomas ait Parochum talem fieri per *simplicem injunctionem* Episcopi (2, 2, q. 184, a. 6). Neque ideo mirum quod aliquibus in locis, uti in Gallia, Parochi sint amovibiles.

Vid. Mario Lupi, *De Parochis ante annum Christi millesimum*, *Romæ*. — Nardi, *Dei Parochi*, *Pesaro*, 1830; 2 vol. n-4; ubi solide atque fusius id defenditur.

(H) *Page* 361.

Valde præstat ut Parochi ac ceteri Ecclesiastici aliquam catholicam ephemeridem seu diarium sibi curent, tum ut sciant novas impiorum machinationes, et se ac suos muniant; tum ut ad evulgandam sanam doctrinam cum ceteris concurrant. — *Vid.* Riccardi, *Dei mezzi di promovere l'educazione religiosa*, cap. XXIII, *Dei giornali*.

Audiatur Episcopus Parisis, *Cas de conscience :* « Le journalisme est la première puissance sociale, parce que c'est lui qui popularise le plus les idées, et que ce sont les idées popularisées qui font l'opinion, et que..... c'est l'opinion qui mène le monde.

« Après cela, demander s'il faut des journaux catholiques, n'est-ce pas encore une fois demander s'il faut laisser le sceptre de la parole à nos seuls ennemis, s'il faut que l'erreur seule ait le droit de se faire entendre dans cette tribune de la publicité périodique, la plus retentissante et la plus redoutable de toutes; s'il faut enfin que l'Église, à qui il est ordonné de prêcher à temps et à contre-

temps, néglige le seul genre de prédication qui puisse parvenir à l'intelligence de ceux qui ne viennent plus entendre ou qui ne peuvent plus comprendre les graves et salutaires accents de la chaire chrétienne.

« On s'indigne contre les journaux catholiques, on les repousse, parce qu'on trouve qu'ils ont des torts dans leur rédaction. Nous devons reconnaître que ce reproche est quelquefois trop fondé; et l'on verra par ce qui suit que nous ne nous faisons aucune illusion sur ce point; mais, à part même les excuses qui tiennent aux difficultés nombreuses de cette profession, comment ces fautes, toutes personnelles, pourraient-elles diminuer en rien l'utilité ou la nécessité de l'œuvre sociale dont il s'agit? Hélas! quel est le pasteur des âmes qui n'a pas de reproches à se faire dans la manière dont il s'acquitte des fonctions du plus saint ministère? Or, de ce que Dieu a confié la dispensation de ses grâces à des hommes fragiles, serait-il juste de faire retomber ces torts de leur fragilité sur le ministère lui-même qu'ils exercent?

« Et que l'on ne soit pas surpris de ce rapprochement. A nos yeux, le journalisme religieux n'est pas seulement une occupation utile et sérieuse, ce n'est pas seulement une œuvre indispensable au salut de la société; c'est une sorte d'apostolat.

« Peut-être tous ceux qui l'exercent, même parmi les catholiques, ne le comprennent-ils pas assez de la sorte; nous le redisons donc aussi bien pour eux que pour leurs adversaires : oui, le journalisme religieux est et doit être une sorte d'apostolat. Il suffit, pour s'en convaincre, de le considérer dans son objet et dans ses travaux.

« Quel est et quel doit être l'objet du journalisme catholique, sinon de combattre l'erreur et de défendre la vérité quelle qu'elle soit, mais surtout la vérité divine? La Providence, qui fait connaître ses volontés aux hommes par le concours des événements qu'elle dispose elle-même avec une invincible force, en constituant les sociétés modernes et en y suscitant le journalisme religieux, ne semble-t-elle pas lui avoir dit, comme autrefois au prophète, quoique dans un ordre beaucoup plus restreint : *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas et destruas, et disperdas et dissipes, et ædifices et plantes* (Jer., 1, 10). Que d'injustices oppressives que le journalisme seul peut intimider! Que d'institutions utiles et nécessaires à la religion que seul il aide à naître, que seul il met à l'abri de la ruine, et cela uniquement par l'autorité d'une parole ferme, publique, infatigable et surtout toujours vraie! Que faut-il de plus pour que, du côté de son objet, il soit une espèce d'apostolat? »

(I) *Page* 368.

De ipso Luthero Audin in ejus vita narrat : « La peste était à Wittemberg. Les amis du docteur le conjuraient de les imiter et de fuir : « Fuir, dit le frère, mon Dieu, non! Pour un moine le « monde ne périra pas; je suis à mon poste, j'y reste par obéis- « sance, jusqu'à ce que l'obéissance me fasse un devoir de m'éloi- « gner : non pas que je n'aie aucune crainte de la mort; je ne suis « pas l'apôtre Paul; mais le Seigneur me délivrera de la peur. »

« Voilà le langage d'un prêtre catholique. Quand Luther en aura dépouillé le vêtement, il ne parlera plus de même. Si la peste s'abat sur son troupeau, il repoussera les âmes qui viendront à la table de la communion s'abriter contre la mort. : « C'est bien as- « sez, dira-t-il, qu'elles reçoivent publiquement, quatre fois par « ans, le corps de Jésus : l'Église n'est point une esclave; donner « le sacrement à quiconque s'approcherait de la table sainte, sur- « tout en temps de peste, serait un poids trop lourd pour les mi- « nistres. » (Vol. I.)

(J) *Page* 369.

Qui catholici cultus præstantiam floccifaciunt, aut parum curant, audiant de eo quid senserint vel ipsi Protestantes. Leibnitius (*Systh. Theol.*, p. 207) ait : « Quant à moi, je ne puis me persuader que, comme plusieurs se plaisent à le penser dans leur extrême simplicité, Dieu ait du dégoût pour les douces harmonies, pour l'encens, pour le joyeux son des cloches, et en général pour tout ce qu'un pieux désir d'expansion religieuse a su inventer en vue de la gloire de Dieu. » — Et Menzel habet (*Geschichte der Deutschen*) : « L'Église catholique possède un culte sublime qui s'empare de l'âme, une esthétique digne de la divinité, dans laquelle se réfléchissent la vie, la civilisation, la prospérité de tout un peuple. » — Et Fitz-William (*Lettres d'Atticus*) scribit : — « Quand je pense à l'Église romaine, à ses immenses conquêtes, aux splendeurs de son culte majestueux; quand je contemple les magnifiques édifices qu'elle a élevés et cette admirable discipline qu'on dirait établie par une sagesse surnaturelle, alors je reste profondément émerveillé; je me perds, je me confonds. »

Ad rem etiam aiebat Federicus Rex : « Les calvinistes traitent Dieu comme un serviteur, les luthériens comme leur égal, mais les catholiques comme un Dieu. (*Vid.* Feller, *Dict.*, art. *Frédéric.*)

(K) *Page* 369.

Negligentem Parochum describit *Manuel ecclésiastique:* « Entrez dans une paroisse qui ait à sa tête un homme sans zèle, un homme qui cherche toutes ses aises, en un mot, un curé négligent. Donnez un coup d'œil à l'église paroissiale : oh Dieu ! qu'elle est mal tenue par l'effet de son insouciance cette église qu'on peut bien comparer à une étable! les murailles sont couvertes de poussière; les toiles d'araignée pendent de tous côtés; le pavé est sale et dégoûtant; les confessionnaux méritent d'être interdits; la custode des saintes huiles est indécente et mal fermée; les nappes de l'autel du saint Sacrement sont sales et déchirées; tous les ornements en désordre; la sainte pixide avec les hosties sacrées dans un tabernacle poudreux, avec un corporal noirci et un pavillon en lambeaux; les saintes et adorables hosties elles-mêmes ne sont renouvelées qu'après un grand laps de temps, et sont en danger de se corrompre. Si vous entrez à la sacristie, tout y est confusion et malpropreté... » — It. vid. Riccardi, *Dei doveri e dello spirito degli Ecclesiastici*, c. VI.

(L) *Page* 374.

Facilius cognitionem ovium suarum Parochus consequetur, si quæ a Conciliis Provincialibus et omnibus ferme Synodis Diœcesanis præscripta sunt diligenter impleverit.

Nempe 1. ut quotannis censum seu statum, ut vocant, animarum per singulas familias accuratissime describat.

2. Ut baptizatorum, confirmatorum, matrimonio junctorum ac mortuorum nomina in libris distinctis, de vice in vicem, absque mora, et nitide scribat iis verborum formulis quæ præscriptæ sunt. S. Carolus jussit expresse ut Parochi omnes exemplaria dictorum librorum singulis annis ad Curiam Episcopalem diligentissime transmitterent. Quam legem utpote Tridentino maxime conformem sæpius et etiam recentissime confirmavit ejusdem Concilii Congregatio atque præcepit. — Vid. pro Regno Sabaudiæ, *Regolamento per la tenuta dei registri*, 20 *giugno* 1837.

Hac de re Parochis Regni Lombardi-Veneti perutile erit consulere Lib. *Elementi di diritto Ecclesiastico, aggiuntevi le norme politiche e civili austriache in oggetti misti, dell'Abate Fr. Nardi, Venezia*, 1846. — Parochis autem Siciliarum Lib. *Lezioni di diritto Canonico, pubblico e privato, considerato in se stesso, e secondo l'attual polizia del Regno delle Due Sicilie, del P. Salzano, Napoli*, 1850.

(M) *Page* 374.

Hæc expedit ut Parochus sæpe in concionibus inculcet, ut ait S. Alphonsus, *Homo Apost.*, Tr. VII, nn. 37, et seqq.

« Inculcet quod ad emendationem non sufficit peccatum fugere, sed etiam oportet fugere occasionem peccati. — Adurgeat homines ne tabernas adeant, ob innumera peccata quæ inde eveniunt — Sæpe declamet in vitium loquendi inhoneste in campis et in officinis. Quot inde depravantur jevenes ! Instet in eorum enormitatem qui peccata reticent in confessione. Hac de re expediens est ut interdum vocet confessarios exteros propter animas verecundas. — Insinuet necessitatem doloris et propositi pro confessione. — Hortetur ut in iræ motu caveant a blasphemiis ; sed bonis verbis assuescant. — In horrorem ponat superstitiones. — Inculcet ut parentes sedulo in filios animadvertant, cum blasphemant, furantur, etc. — Hortetur auditores persæpe ut arceant tentationes nominibus Jesu et Mariæ ; et, si in mortale prolapsi, illico contritionem eliciant. — Potissimum insinuet ut orationi assuescant. — Hortetur populum ad visitandum SS^m^ Sacramentum, ac B^am^ Virginem ; ad congregationes frequentandas, etc. — Tandem in fidelibus singulari studio foveat devotionem erga Virginem, ut Rosarium quotidie recitent, ut Novenas celebrent : *Felix ille Parochus*, concludit, *qui suas oves ferventes tenet erga devotionem SS. Mariæ !* « Siquidem vivus religionis sensus, filialis timor Dei, sanctaque morum integritas eo magis viget quo major et impensior viget devotio erga Beatam Virginem, » addit *Stapf*, § 252, in contestationem hujus asserti ipsos provectiores Parochos testes provocans.

Hinc laudanda devotio quæ, labente sæculo XVIII inducta, mirum in modum crevit Virginem honorandi specialius singulis annis per mensem integrum.

(N) *Page* 378.

Vid. D. Augustinus, *De catechizandis rudibus.* — Boudon, *Science sacrée du catéchisme.* — Cecca, *Le veglie dei contadini cristiani.* — *Il catechista istruito*, Roma, 1835. — Mgr Devie, *Divers essais pour enseigner les vérités fondamentales de la religion aux personnes qui ne peuvent pas apprendre la lettre du catéchisme, et surtout quand elles ne savent pas lire*, Lyon, 1843. — Riccardi, *Dei mezzi di promuovere l'educazione religiosa*, cap. III ; *dell' importanza e insegnamento del catechismo.* — Audisio, *Lezioni d'eloquenza*, Pars 2^a^, Lect. VIII et seqq. — Liguori, *Institutio cath. ad populum* : monitum ad Instructorem.

Pro pueris informandis industrium modum edocet Careno, *Catechismo elementare dei fanciulli, che si fa nella Quaresima, Milano*, 1842. — Couturier, *Catéchisme dogmatique et moral*, vol. VI, *Cremona*, 1848. — Abrate, *Spirito del Parroco*, vol. II, Romæ.

Boni pastores adnotatos tenent pueros ut sciant quis eorum desit instructioni. Item valde confert inducerere congregationes puellarum hac de re a sexdecim annis et infra. Tales enim collectiones causant bonum summum; nam si puellæ quæ illis interveniunt postea nubent, facilius docebunt filios, sicque integræ familiæ sanctificabuntur. — Huc spectat Congregatio ita dicta S. Dorotheæ, quæ pluribus in locis non sine ingenti utilitate inducta est. — *Vid. Annali della pia Opera di S. Dorotea per l'educazione cristiana delle giovinette del popolo, Firenze*, 1844, etc.

(O) *Page* 379.

Episcopi, ait Lateranense IV, *viros idoneos ad sanctæ prædicationis officium salubriter exsequendum assumant, potentes in opere et sermone, qui plebes... verbo ædificent et exemplo.* Hinc factum est ut in omnibus fere Diœcesibus electorum Sacerdotum Congregationes erectæ habeantur, quorum quidem id muneris est Exercitia et Missiones agere. Hi diu noctuque revera insudant; sed quid in tanta populorum necessitate! Optimum ergo consilium ut illis jungantur consortes et adjutores ceteri in Diœcesi Sacerdotes : Apostolicum ministerium est, quo fides et docetur et propagatur et sustinetur; quos ergo superior judicat idoneos, si charitas Dei urget illos, si zelus domus Dei illos comedit, non dubitandum quin ejus desiderio sint responsurri, ac quidem non obiter, sed studio et oratione ad opus salutare se præparando. Præmium respondet labori : *Qui ad justitiam erudiunt multos quasi stellæ in perpetuas æternitates* (Dan. 12). — *Vid.* Riccardi, *Della predicazione più efficace* — Morozzo, Cardinalis Episcopus Novariensis, *Lettera sulle Missioni*, 10 *apr.* 1835.

(P) *Page* 385.

Missæ sacrificium a pastoribus animarum applicari debet pro populo ipsorum curæ commisso, uti ex divino præcepto descendens, a Tridentino diserte exprimitur, sess. 23, c. 1, *de Ref.*, per hæc notabilia verba : *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus quibus animarum cura commissa est oves suas cognoscere, pro iis sacrificium offerre.* Circa hæc nulla difficultas : dubium esse potest quoties ad id teneantur Parochi : in quo olim

non una erat sententia. Alii docebant ad hoc toties teneri Parochos quoties celebrant; alii omnibus festis diebus; alii diebus singulis, si divites essent (*Vid.* A. Montazo, *De causis piis*, L. II, c. IV). Benedictus XIV, Bulla *Cum semper*, omne dubium sustulit decretorie declarando illud divinum præceptum bene impleri applicando Sacrum omnibus qui tunc erant festis diebus, idque observandum mandavit. — *Vid.* Lucius Ferraris, *Bibl. Concion.* v° *Missæ sacrificium*, art. 3.

Ex hactenus dictis colligitur :

1. Quia populus in aliquo festo dispensatur ab audiendo, non ideò etiam dispensari Parochum a Sacro applicando; neque enim hæc duo sunt correlata : sane præceptum applicandi est a Deo, præceptum audiendi est ab Ecclesia determinatum. Illud autem *toties tenetur Parochus applicare quoties tenetur populus audire*, nihil probat; neque enim illud fuit disciplinaris norma ab Ecclesia præstabilita, sed regula erat tunc merito vulgo inducta, cum tunc illi dies sibi essent correspondentes. Ergo Parochus tenetur Sacrum pro populo applicare etiam illis festis diebus qui post Benedictum XIV suppressi fuerint; nam hæc suppressio liberat tantum fideles ab audiendo. Et ita pluries pro variis orbis partibus declaravit S. Congregatio, specialiter ad id a Pontifice deputata, nempe 28 mart. 1801; 10 sept. 1818; 18 mai. et 27 aug. 1824; 14 jun. 1841; 24 feb. 1848. — *Vid.* De Luca, *Annali*, t. XIII, p. 104. — *Ami de la Religion*, 1842. — Bergier, *Dictionnaire*, Append., v° *Messe.* — Gardellini, *Decreta S. R. C. sub num.* 4404. — Talù, *Hierolexicon Decretorum*, v° *Missa.*

Hic unum citamus postulatum (prout refert Gury) *R. P. Tomei S. J. in collegio Romano professoris, circa obligationem celebrandi Missam* pro populo *in festis a Pio VI pro toto orbe suppressis, v. g., in plerisque Apostolorum.*

Eminence Révérendissime : Un confesseur qui se trouve dans la nécessité de savoir avec certitude si les curés sont obligés d'appliquer la messe *pro populo* les jours de fêtes supprimées, dans lesquelles les fidèles ne sont point obligés à y assister, a recours à votre Eminence Révérendissime, pour qu'elle veuille bien déclarer, 1° si on peut appliquer maintenant la règle donnée par Benoît XIV, savoir *que les curés sont obligés d'appliquer leur messe* PRO POPULO *toutes les fois que c'est pour les fidèles un devoir d'y assister?* Et en conséquence, 2° si, depuis la réduction des fêtes par Pie VI, les curés sont obligés d'appliquer leur messe *pro populo* aux fêtes supprimées, le peuple n'étant pas obligé d'y assister ?

S. Pœnitentiaria, perpensis expositis, dilectissimo in Christo respondendum censuit, prout respondet juxta responsionem alias datam, nempe per Apostolicum Indultum super imminutione festorum dierum quibus sublatum est etiam præceptum audiendi missam, nihil derogatum fuisse obligationi parochorum applicandi missam *Pro populo*, etiam in iis festis diebus, prout alias a S. Congregatione Concilii declaratum fuit in *Camerinen.* 28 *mart.* 1801.

Datum Romæ in S. Pœnitentiaria die 22 febr. 1848. P. J. de Avella S. P. Reg. Ph. Pomella, S. P. secret. »

2. Hanc obligationem neque consuetudine neque usu contrario posse abrogari; nam contra divinum præceptum nulla currit præscriptio. Hoc adeo verum est ut Pontifex pro Missis ex errore et bona fide longi temporis omissis unam injungat, et pro ceteris e thesauro Ecclesiæ suppleat: quod non ageret, si per consuetudinem illa esset exstincta obligatio. Ergo Parochi recte monentur de hac obligatione, licet sint in bona fide. — *Vid. Dissertatio* hac de re Verhœven Lovaniensis Professoris, qui hanc quæstionem scite solvit — Gury, *Compendium Theol. Mor.*, t. II, p. 168.

Neque obstat quod nonnulli Episcoporum, quibus demandata fuit exsecutio Brevis Pontificii pro festorum reductione, absolute ab applicatione illa deobligaverint Parochos: nam in hoc fines mandati transgressi sunt; cum illud tantum de festorum observantia loqueretur, ac dispensaret fideles a Sacro audiendo, sed ne verbum faceret de applicatione Parochis injuncta. Hinc cum Episcopus Novariensis Romæ quæreret an Parochi suæ Diœcesis ad hanc applicationem adhuc in festis suppressis tenerentur, humiliter exponebat in supplici libello ad R. Pontificem *quod jamdudum in sua Diœcesi invaluit opinio eos qui curam habent animarum non teneri Missam pro populo applicare diebus festorum quæ suppressa aut translata fuerunt, vigore Indulti Apostolici Pii VI* 1786, *et Pii VII* 1814. *Eo magis prædicta opinio vim habuit, quod Card. Costa, Archiep. Taurinensis, cui exsecutio primæ reductionis commissa fuerat, aperte declaravit, sub die* 21 *jun.* 1786, *dictam obligationem in diebus festis suppressis in Regno Pedemontano non vigere.* Sacra C. C. de expresso Pontificis mandato declaravit die 9 jun. 1848 Parochos ad illam applicationem teneri.

Sed cum ex mente multorum hæc responsio non omnes difficultates de medio auferre videretur pro Novariensi Diœcesi, ut ipsorum votis annueret Episcopus, novo ad R. Sedem recursu, exposuit: — 1. quod non pauci ex suis Parochis tenues habent reditus; — 2. quod Episcopus antecessor Vict. Philippus Melano,

Edict. 21 dec. 1793, notificando reductionem festorum, Apostolica Auctoritate qua se præditum declarat, conceptis verbis ait quod in festis quibus populus dispensatur a sacro audiendo etiam Parochus remanet solutus ab eo applicando; — 3. quod ab eo tempore, spatio annorum circiter quinquaginta, ea semper viguit in Parochis consuetudo, scillicet non applicandi, quin ullus reclamaverit Episcopus, vel dubium de obligatione in illis exsurgeret; — 4. quod in Novariensi Diœcesi nulla est obligatio audiendi Missam in festis suppressis; — 5. quod die 9 nov. 1814, Sede Episcopali vacante, Vicarius Capitularis, publicans Breve Pii VII datum die 9 nov. ejusdem anni, quo scillicet nonnulla festa reducta in pristinum vigorem restituebantur, expresse declarat in iis festis restitutis de novo exsurgere obligationem Sacrum applicandi pro populo; ergo pro adhuc suppressis ea obligatio non est. — Quid ad hæc S. C.? En responsum, cujus autographum est in Secretaria Episcopali.

« Die 7 decembris 1849. — S. Congregatio Em^m^ S. R. E. Cardi-
« nalium Concilii Tridentini Interpretum, vigore facultatum a
« SS^mo^ Domino Nostro ipsi specialiter tributarum, Episcopi Ora-
« toris precibus annuens, facultatem Eidem impertita est ut, firmo
« remanente Parochis onere applicandi Missas pro populo diebus
« festis de præcepto, onus applicationis diebus festis reductis ad
« quatuor tantum in singulos annos, et pro iis Parochis duntaxat
« quos congruæ tenuitate laborare censuerit, per triennium proxi-
« mum tantum pro suo arbitrio et conscientia gratis reducere pos-
« sit et valeat. — *Subscriptus* A. Card. Majus Præfectus. »

(Q) *Page* 387.

Ad rem quoad infirmorum curam Balmes (*Le protestantisme comparé au catholicisme*, *chap.* 33) : « Je plains les malheureux qui, dans leurs besoins, se trouvent réduits aux secours de l'administration civile, sans une intervention de la charité chrétienne. Dans les rapports présentés au public, la philanthropie exagérera les soins qu'elle prodigue à l'infortune; mais les choses, en réalité, iront d'une tout autre façon. L'amour de nos frères, lorsqu'il ne se trouve pas fondé sur les principes religieux, est aussi fécond en paroles qu'avare d'actions. La vue du pauvre, du malade, du vieillard infirme est un spectacle trop désagréable pour que nous en supportions la vue, si nous n'y sommes obligés par des motifs très-puissants. Peut-on espérer qu'un sentiment vague d'humanité suffise pour nous faire soutenir comme il convient les soins continus qu'exige le soulagement de ces infortunés? Là où manquera la charité chrétienne, une bonne administration obtiendra sans

doute ponctualité, exactitude, tout ce qu'on peut demander à des hommes qui reçoivent un salaire pour servir; mais il y manquera une chose que rien ne remplace, et qui ne se paye point : l'*amour*. N'avez-vous donc point foi dans la philanthropie? Non, ainsi que l'a dit M. de Chateaubriand : *La philanthropie n'est que la fausse monnaie de la charité.* »

(R) *Page* 387.

Ne permittantur inscriptiones, quas aliquando videre est sive in parvulis capellis sive in cœmeteriis, quæ risum movent aut etiam scandalum. Sed eæ sint ad artis atque veritatis regulas compositæ nec non ab ecclesiastico superiore adprobatæ. — *Vid.* Notari, *Trattato dell' Epigrafia latina ed italiana, vol. unico, Parma*, 1842.

Hic obiter notamus sapientissimam illam legem semper præ oculis habendam, quæ omnium populorum fuit, ut scilicet definitum temporis intervallum scrupulose adsit inter mortem et sepulturam; quia plurimi enarrantur casus eorum qui videbantur, nec tamen defuncti erant; sed celeriter sepulti morte teterrima obierunt.

(S) *Page* 390.

Ex his deducere est quid de illis Presbyteris sit pronunciandum qui, Breviarum recitandi ac Missam celebrandi contenti, in ceteris de ope roganti Parocho respondent se nullum obtinere Beneficium quo opem illam suppeditare cogantur : sicque otiose vitam agunt, inutilem aliis, noxiam sibi; otium enim docet omnem malitiam. Si non beneficium, Ordinem habent, quem vacuum tenere prohibentur; habent Dominicum præceptum, quo mittuntur ad opus ministerii; habent universale præceptum charitatis, quo unusquisque tenetur bonum proximi, maxime animæ, curare. Hosce cum Juda Apostolo nuncupare fas est *nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur; arbores autumnales, infructuosas, bis mortuas, eradicatas; fluctus feri maris...; sidera errantia, quibus procella tenebrarum servata est in æternum.*

Sacerdotes ne etiam obliviscantur solemnitatem promissionis in sui Ordinatione emissæ; ponens enim manus suas junctas inter manus Episcopi dicentis : *Promittis mihi et successoribus meis reverentiam et obedientiam?* respondit vix communione refectus, vestibus sacris indutus, noviter Sacerdos, in templo Domini, in faciem Ecclesiæ, coram Deo et hominibus : *Promitto.* Quæ porro Episcopo reverentia, si illum parvi faciat, atque apud ipsos

sæculares homines dehonestetur? Quæ obedientia, si infinitis studeat prætextibus ne obtemperet ejus mandatis, eum ad excolendum Dominicum gregem mittitur? *Ecce mundus totus Sacerdotibus plenus, et tamen in messe Dei rarus valde invenitur operator*, aiebat D. Gregorius, Hom. 17. Videamus ne ista de nobis etiam dici possint, qui ut ordinaremur promisimus, ordinati renuimus.

Ceterum hac nostra tempestate non parum juverit hæc etiam verba referre cl. Riccardi, *Dei mezzi di promuovere l'educaz. religiosa*, c. VIII : « La subordination, qui assure la discipline, qui consolide l'autorité, qui fait la gloire de l'Église, commence dans les simples prêtres envers les curés ; elle s'étend des curés envers les vicaires forains ; elle se continue dans les prêtres, les curés et les vicaires forains à l'égard de l'évêque, ensuite les évêques envers les métropolitains ; mais elle n'est point parfaite si elle n'aboutit à la soumission de tous au suprême hiérarque, au vicaire de Jésus-Christ, au pontife romain. C'est dans ce chef que réside la vie de tout le corps sacerdotal, et c'est de ce chef que part l'esprit de toutes les Églises. »

(T) *Page* 391.

Ad scientiam Moralis Theologiæ addiscendam retinendamque notum est plurimum conferre Congregationibus casuum conscientiæ interesse. Hoc vel ex eo solum quisque intelliget quod tunc Moralis Theologiæ scriptores volvendi sunt, pensitandi, ac simul conferendi. Hinc *S. Congregatio censuit Episcopum cogere posse ad iis interessendum Parochos tam sæculares, quam regulares* (3 sept. 1650) ; item *omnes sacerdotes sæculares confessarios, etiamsi sint Canonici* (15 mart. 1692) Imo iterum interrogata (30 aug. 1732), an illis Congregationibus omnes Ecclesiastici tenerentur assistere et quidem sub aliqua pœna pecuniaria, respondit : *Affirmative, præterquam Clericos non constitutos in sacris, qui non sunt cogendi* (Thesaurus Resolutionum S. C. C. in Larinens, 30 aug. 1737).

Unde patet hæc plurimi esse facienda. Ipsi Episcopi, cum Romam petunt ad invisenda Limina Apostolorum, etiam hujusce rei rationem reddere debent ; in tertio enim relationis capite (*Instructio S. C. C. super modo conficiendi relationem*, etc., ad calcem lib. *de Synodo Diœc.* Benedicti XIV), sub n. 14, dicitur exponendum *an habeantur conferentiæ Theologiæ Moralis, seu casuum conscientiæ, et etiam sacrorum rituum, et quot vicibus habeantur, et qui illis intersint, et quinam profectus ex*

illis habeatur? — *Vid.* Benedictus XIV, *Notificationibus* XXXII, CI et CII. — Pavone, *Spicilegio*, etc., §§ 112 et 226.

Quanam methodo casus veniant resolvendi tradit idem Benedictus, ut nempe *media via inter rigorem et laxitatem* incedere curetur (De Syn. Diœc., l. XII, c. VI, n 12).

(V) *Page* 393.

Indefessi studii necessitas hodie maxime urget nos, tum ut valeamus occurrere tot malis quæ ob scientiæ abusum ubique exundant, tum ut ignorantiæ notam, qua nos insectantur, a nobis omnino avertamus, sed merito usurpare possimus illud D. Hieronymi (De Scriptoribus Eccl., in Prol.) : *Discant Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversus Christum canes, discant eorum sectatores, qui putant Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores, quanti et quales viri Eam fundaverint, exstruxerint et adornaverint. Et desinant fidem nostram rusticæ tantum simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam agnoscant.* — *Vid.* Card. Maj., *I meriti di Pio VII, e del Clero verso la letteratura.* — Fabriani, *Dei vantaggi apportati dagli Ecclesiastici alle scienze, lettere ed arti.* — *Memorie di Relig. et di Morale, Modena*, vol. I, II, IX, etc. — *Chateaubriand, Génie du Christianisme*, l. VI.

(X) *Page* 395.

Audiendus S. Alphonsus, *Hom. Apost., Tr.* VII, n. 53, quoad Seminaria :

1. « Seminarium sit optima directione constitutum, alioquin esset majori perniciei juventuti et diœcesi. Qui Seminarium ingrediuntur (quantumvis diligentia adhibeatur) non erunt omnes angeli ; multi non afferunt eo spiritum, sed ibi acquirere debent illum. Igitur si Seminarium erit male directum, eveniet quod etiam illi qui ut angeli ingrediuntur paulo post dæmones evadant... Quare Episcopus, si ob redituum tenuitatem aut alium defectum non posset suum Seminarium de bonis ministris providere, tenetur illud penitus exstinguere, nisi velit Deo tot criminum et scandalorum rationem reddere.

2. Utendum est stricto rigore, miseratione omni postposita, cum incorrigibilibus et cum aliquo qui scandalum positivum præbuerit, v. g., impuritatis, tumultuationis, furti, etc. Hujusmodi Seminarista vix prima vice tolerandus esset post diuturnam et exemplarem animadversionem ; sed tutius consilium est eum sta-

tim e Seminario expellere; quia talis ovis contagione inquinata potens est totum Seminarium corrumpere.

3. Oporteret statuere ne tempore feriarum Seminaristæ domos adirent; nam tunc (præcipue tempore vindemiarum) isti intermittunt omnia exercitia spiritualia, et illo mense aut bimestre, cum foris vivunt, quantum boni acquisiverunt amittunt; et regrediuntur in Seminarium vitiis et peccatis onusti. »

Et revera S. C. Congregatio in hoc sensu semper respondet Episcopis, cum pergunt Romam Limina visitaturi. Et S. Carolus nullam suis Clericis ante pestem anni 1596 a litteris vacationem concedebat. Et Gregorius XVI, Emin. Card. Morozzo Novariensi Episcopo, qui in ea Diœcesi primo hunc morem induxit, vehementer est gratulatus Brevi 17 aug. 1831, *id in præcipuis studii pastoralis argumentis numerans.* — *Vid.* Tommasio, *Dell' utilità de' Seminari.* — Giovanni di Giovanni, *Storia dei Seminari Clericali.* — Riccardi, *Dei mezzi per promuovere l'educ. relig.*, c. VII, VIII. — Audisio, *Educazione fisica del Clero.* — Theiner, *Il Seminario ecclesiastico.* — Morozzo, *Lettere Pastor. a' Chierici*, etc., 1831.

Pro alumnorum directione, vid. Sevoy, *Devoirs ecclésiastiques.* — Tronson, *Manuel du Séminariste.* — Martini Luigi, *Il Seminarista, Meditaz.* — Barabino, *Il Seminarista diretto.* — *Il Direttore Spirituale de' Seminari secondo lo spirito di S. Carlo*, etc. — Liguori, *Regolamento pe' Seminari.* — *Il Nepoziano*, Bergamo, etc.

(Y) *Page* 401.

« Les politiques modernes (ad rem modernus philosophus), oublieux des bienfaits passés et insouciants des biens futurs, estiment heureux le pays qui n'a pas de moines. Peu importe que l'égoïsme triomphe, que l'amour de la patrie s'éteigne, que les athées, les épicuriens, les femmes perdues de mœurs, les suicides, les infanticides et les autres énormités s'accroissent du double chaque année, pourvu qu'il n'y ait pas de moines. Pauvres gens! Quand vous n'aurez plus ni religieux ni religieuses, ferez-vous mieux vos affaires? Serez-vous plus justes, plus sobres, plus craignant Dieu, en un mot, plus vertueux et plus heureux? Lisez l'histoire, consultez l'expérience, et vous verrez qu'aujourd'hui et dans le passé la plus grande partie des services rendus à l'humanité est due aux moines, et que nul n'est plus en mesure qu'eux d'être utile même aux hommes qui les méprisent et les haïssent. »

Non igitur nos ex eorum dispersione meliores, sed neque ex eo-

rum bonis magis divites; cum sacrilegam rapinam haud benedicat Deus. *Comprobat experientia* (vel ipse fatetur Lutherus, *Symphosiæ*, c. IV) *eos, qui ecclesiastica bona ad se traxerunt ab eis tandem depauperari et mendicos fieri.* Nemo ab Ecclesia ita rapuit ut Henricus VIII; at nemo ita debitis gravatus decessit. — *Vid.* Gobbet, *Storia della riforma protestante.*

« La Suisse (ait auctor libri, *Sui Possedimenti ed Istituti Ecclesiastici*, *Vercelli*, 1850,) ressent avec douleur les fruits des usurpations des radicaux. Dans le canton d'Argovie, qui, le premier, a donné le plus détestable exemple par le ravissement de 44 millions à l'Église de J. C., le grand conseil a été obligé de subir ces paroles de l'un de ces membres, M. Scheulniger, le 6 mai 1845 : « Les biens des couvents sont malheureusement anéantis... En fin de compte, les catholiques n'ont rien, les protestants rien, personne n'a rien. La politique de destruction nous a coûté au moins trois millions de francs de Suisse, sans y comprendre les biens des couvents. *Gazette hebdomadaire de Zurich*, n. 20, 20 mai 1845. » .

Vid. Peraldi, *Sugli Instituti Eccles. e loro possedimenti*, *Collezione de' buoni libri*, *Torino*, 1850. — Muzzarelli, *Il buon uso della Logica*, etc. — *Politicon, ou Choix des meilleurs discours sur tous les sujets de Politique traités dans la première assemblée*, etc., *Paris*, 1792. — Riccardi, *Gemiti della Chiesa di Spagna;* Conversatio 1ª.

Videatur etiam Auctor Operis laudati, *Saggio intorno al Socialismo,* etc., p. 338 et seqq.

(Z) *Page* 410.

Audiatur Balmes quoad religiosa vota : « Disons maintenant deux mots sur les vœux qui sont propres d'ordinaire à tout institut religieux. Peut-être ces vœux sont-ils une des principales raisons de l'antipathie du protestantisme contre les ordres religieux. Le vœu rend fixe et stable; or, le principe fondamental du protestantisme n'admet ni fixité ni stabilité. Essentiellement multiple et anarchique, ce principe repousse l'unité, détruit la hiérarchie ; dissolvant par nature, il ne permet à l'esprit ni de rester dans une foi permanente ni de s'assujettir à une règle. La vertu même est pour lui une entité vague, qui n'a point de base déterminée, un être qui s'alimente d'illusions, et ne supporte l'application d'aucune règle fixe et constante. Cette sainte nécessité de bien faire, de marcher sans relâche par le chemin de la perfection devait lui être incompréhensible, lui répugner au plus haut degré; cette

nécessité devait lui paraître contraire à la liberté, comme si l'homme, en s'obligeant par un vœu, perdait son libre arbitre; comme si la sanction que la promesse imprime à un dessein diminuait en rien le mérite de celui qui a la fermeté d'accomplir ce qu'il a eu le courage de promettre!

« Cet effort de l'homme pour se faire l'esclave du bien et enchaîner son propre avenir, outre le sublime désintéressement qu'il suppose, est l'exercice le plus vaste que l'homme puisse faire de la liberté : voilà ce qu'on publie lorsqu'on invoque les droits de la liberté contre cette nécessité que l'homme s'impose à lui-même. Par un seul acte, l'homme dispose de toute sa vie, et en accomplissant les devoirs qui résultent de cet acte il accomplit perpétuellement sa propre volonté. « Mais, nous dira-t-on, l'homme est si inconstant!... » Voilà précisément pourquoi, afin de prévenir les effets de cette inconstance, l'homme se lie, et, mesurant d'un coup d'œil les éventualités de l'avenir, se rend supérieur à ces éventualités, les domine d'avance. « Mais, répliquera-t-on, le bien, dans ce cas, se fait par nécessité. » Cela est certain, mais ne savez-vous pas que la nécessité de bien faire est une nécessité heureuse, qui assimile en quelque façon l'homme à Dieu? Ignorez-vous que la bonté infinie est incapable de mal faire, et que la sainteté infinie ne peut rien faire qui ne soit saint? Les théologiens, expliquant pourquoi l'être créé est capable de pécher, en signalent cette raison profonde : « C'est, disent-ils, que la créature est sortie du néant. » Lorsque l'homme s'oblige autant qu'il est en lui d'agir bien, lorsqu'il enchaîne de cette manière sa volonté, il l'ennoblit; il se rend plus semblable à Dieu; il se rapproche de l'état des bienheureux, qui n'ont plus la triste liberté de mal faire, qui sont dans l'heureuse nécessité d'aimer Dieu.

« Le mot de *liberté*, depuis l'instant où les protestants et les philosophes s'en sont emparés, semble condamné à être mal compris en toutes ses applications. Dans l'ordre religieux, moral, social, politique, on a réussi, par mille efforts, à l'obscurcir et à le fausser. Cicéron donna une admirable définition de la liberté lorsqu'il dit qu'*elle consiste à être esclave de la loi*. On peut dire pareillement que la liberté de l'intelligence consiste à être esclave de la vertu; changez cet ordre, vous tuez la liberté. Otez la loi, vous proclamez le règne de la force; ôtez la vérité, vous proclamez l'empire de l'erreur; ôtez la vertu, vous mettez le vice sur le trône. Osez soustraire le monde à la loi éternelle, qui embrasse tout dans l'homme et dans la société, qui est la raison divine appliquée aux

créatures raisonnables; osez chercher en dehors de ce cercle immense une imaginaire liberté, vous détruisez tout : il ne reste plus dans la société que l'empire de la force brutale, et dans l'homme l'empire des passions; chez l'un et l'autre la tyrannie, par conséquent la servitude. »

(AA) *Page* 420.

Hoc grave præceptum probos eligendi, debita proportione, in gubernio constitutionali ac republicano urget etiam omnes deputatorum electores : et, aliis circumstantiis præclusis, non solum peccant qui malis suffragium tribuunt, sed etiam qui non concurrendo in causa sunt ut mali ab aliis eligantur; unusquisque enim cum potest, tenetur republica malum avertere. Quot autem mala ab improbis deputatis tum religioni tum civili societati obveniant nemo ignorat; cum ipsis summa omnium rerum concredita sit, neque tantum tribuant consilium, sed ipsas leges cum aliis condant.

(BB) *Page* 424.

Ad delicta autem majora cohibenda mutua conventio inita est prò nonnullorum reorum consignatione de quinquennio in quinquennium duratura inter Regnum Pedemontanum et Austriacum 6 jun. anno 1838; it. Ducatum Lucæ 14 martii anno 1838; it. Gallicanum Regnum 3 augusti eodem anno (*Vid. Collezione celerifera di leggi*, etc., etc.)

Huc venit sane commendanda noviter instituta Societas a Rege Sabaudiæ adprobata die 21 nov. 1846 : *Reale Società di patricinio dei giovani liberati dal carcere*. Quæ in id intendit ut e carcere egressi juvenes in aliquo utiliter occupentur, a vitiis arceantur, ac bonam indolem induentes periculum effugiant iterum in delicta prolabendi.

Vid. Pedemontanæ Ephemerides 28 *feb.* 1848, n. 49 (*Gazetta Piemont.*).

(CC) *Page* 447.

Ad rem auctor libri, *Saggio intorno al Socialismo*, p. 649 : « Il y a des écoles où, dans la crainte que l'enfant ne devienne trop religieux, on lui parle à peine des choses chrétiennes pendant de courts et rares instants, tandis que de nombreux maîtres l'égayent par les scènes plus attrayantes de la nature et du monde.

L'enfant croira-t-il, d'après cela, que la chose la plus essentielle pour lui c'est la religion, la vertu, la morale de l'Évangile, et qu'elle est la base de son éducation comme elle doit être celle de toute sa vie? Ce serait peu encore si on ne voyait, ce qui arrive trop souvent, les germes les plus subtils d'un sensualisme saint-simonien infiltrés jusque dans les enfants dans le sein de certaines écoles, où leurs premières études sont fixées sur leur propre corps, sur ses diverses parties et sur les plaisirs dont ils sont susceptibles; où de longues colonnes de nomenclatures sottes, triviales et souvent lubriques éveillent dans les enfants les instincts de la gourmandise, en leur laissant plus ou moins obscurément deviner les satisfactions plus viles dont ils ont sous les yeux les objets proportionnés à leur âge, dans les classes qui réunissent les deux sexes. De tels maîtres n'ignorent que trop ce que dit l'Esprit saint : *Stultitia colligata est in corde pueri;* et ils ne savent pas mieux ce qu'a dit un païen : *Res sacra puer.*

« A ces sources négatives et souvent trop positives d'une corruption précoce nous n'ajouterons pas le champ que lui ouvrent d'autres maîtres, qui soustrayent ceux qui sont un peu plus grands à toute observance des pratiques religieuses, en laissant à leur liberté et discrétion tout exercice du culte, comme si des jeunes gens qui dans ces écoles ont coutume d'agir par impulsion et machinalement devaient être réputés assez sages pour se conduire d'eux-mêmes en matière de religion seulement, c'est-à-dire dans la chose la plus difficile, la plus gênante et la plus essentielle pour l'homme. »

(DD) *Pag.* 452.

Ad tollendam omnem hallucinationem circa status religiosi electionem, dicimus propositum de religionis ingressu esse tale ut hæc diligenter perpendi requirat :

1. An finis quo movetur adolescens ad religionem ingrediendam sit rectus, animæ nempe salus et Dei gloria; intentio enim probat opus.

2. An disciplina, observantia et fervor vigeat in illo instituto ad quod ipse vocari se putat; secus enim difficillime poterit perfectionem sectari.

3. An sit aptus officiis illius instituti; aliter in sui et aliorum ruinam illud ingrederetur.

His tribus rite perpensis auxilio docti, prudentis ac pii consiliarii, potest religionem ingredi, quin de magis diuturno examine solli-

citus sit, sperans videlicet fore ut perfectionis semitam tuto pede, Deo opitulante, percurrere possit. Status enim religionis talis est, ex Doctore mellifluo, in quo homo *vivit purius, cadit rarius, surgit velocius.*

Unde adolescentes majoris semper probationis cupidos sic alloquitur S. Thomas: *Diuturna deliberatio et multorum consilia requiruntur in magnis dubiis... ingressus religionis est melius bonum, et qui de hoc dubitat, quantum in se est, derogat Christo, qui hoc consilium dedit* (2, 2, q. ult., a. 10). Item docet D. Bernardus: *Quantos mundi sapientia maledicta supplantat, et conceptum in eis exstinguit spiritum, quem voluerat Deus vehementer accendi!... Cum a Deo verbum esse non dubitas, quid opus est deliberatione? Vocat magni consilii Angelus: quid aliena consilia præstolaris? quis enim fidelior, quisve sapientior illo?* (Serm. in Evang. *Ecce nos*).

Diversa res, si ageretur de statu Ecclesiastico, qui viros non probandos, sed probatos requirit. Verum in neutro casu ordinarie parentes audiendi, licet diversimode se gerant. A religione filios abducunt, quia nihil accipere posse probe sciunt, cum religiosus sæculo moriatur. Ad statum vero Ecclesiasticum eos cogunt, quia inde maria ac montes sperant; non enim filios suos Ecclesiæ offerunt ut Anna filium Samuelem, quæ *commodavit eum Domino* (1 Reg. 1): hodie parentes non commodant, quia commodare est mutuum dare nihil inde sperantes; sed locant, ut pretium locationis accipiant: contractus videlicet quem parentes inire contendunt, cum filiis Ecclesiasticum ministerium suadent, est: *Do ut des.*

(EE) *Pag.* 455.

Hæc ejusdem Pontificis Pii IX verba sunt notatu dignissima, qui, postquam docuit Episcoporum esse rite instituere Clericos, ad rem subjungit: *Quoniam... ceteros etiam ex laicorum ordine adolescentes ad pastoralem vestram sollicitudinem pertinere non est dubium, excubate insuper, venerabiles fratres, aliis omnibus publicis privatisque scholis, et quantum in vobis est omni ope atque industria adnitimini ut tota in illis studiorum ratio ad catholicæ doctrinæ normam exigatur... Eo autem in genere præcipuam vobis planeque liberam auctoritatem et curam vindicabitis super professoribus sacrarum disciplinarum, et in reliquis omnibus quæ Religionis sunt, aut Religionem proxime attingunt. Advigilate ut in tota quidem scholarum*

ratione, sed in iis maxime quæ Religionis sunt, libri adhibeantur ab erroris cujuscumque suspicione immunes. Commonete animarum Curatores ut seduli vobis adjutores sint in iis quæ scholas respiciunt infantium et juvenum primæ ætatis, etc. Encycl. data die 8 dec. 1849. — *Vid.* Boulogne, *Instruction sur l'éducation chrétienne.* — Cetta, *Dell' unità e libertà d' insegnamento in Italia*, *Torino*, 1849. — *La Repubblica Romana del* 1849, *suo processo*, cap. XXXII. — Riccardi, *I conti fatti al progresso*, cap. VI. — *Civiltà Cattolica*, vol. I et II. — Peyron, *Dell' Istruzione secondaria in Piemonte*, *Torino*, 1851.

TRACTATUS QUARTUS.

DE VITIIS ATQUE PECCATIS IN GENERE ET SPECIE, AC DE CENSURIS.

Humanum actum consideravimus in suis principiis, tum efficientibus, tum dirigentibus. Restat ut eumdem consideremus in principiis allicientibus. Nempe postquam homo vidit quomodo sui in se actus efficiantur, et quibus regulis directricibus ad honestatem ordinentur, necessarium imprimis est ut a regulis illis nunquam recedat, sicque malum evitet, juxta illud : *Declina a malo.*

Sed quomodo a regulis illis recedit homo, nisi per vitia ac peccata ? Oportet igitur ut de iis disputemus : en Tractactus quartus. Duo autem hic maxime fluunt : 1. ut homo peccatum in natura sua agnoscat ; 2. ut peccatorum præcipuas addiscat radices seu vitia principaliora, quæ sunt veluti peccatorum omnium capita. Hinc duplex disputatio : 1ª *de peccatis in genere* ; 2ª *de peccatis in specie*, seu *vitiis capitalibus*. — Ut autem magis a peccatis et vitiis abhorreat christianus, 3ªm addemus *de Censuris*, quæ sunt pœnæ quibus ab Ecclesia in foro etiam externo quædam graviora plectuntur.

DISPUTATIO PRIMA.

DE VITIIS ATQUE PECCATIS IN GENERE.

PROŒMIUM.

DE PECCATI DEFINITIONE ET DIVISIONE GENERATIM.

Q. 1. *Quid est peccatum?*

R. Peccatum improprie modo accipitur pro *hostia*, quæ pro peccatis offertur ; quo sensu Apostolus ait quod Christus *pro nobis peccatum fecit*[1]. Modo pro *occasione* peccati : sic Moyses vitulum aureum *peccatum* appellat[2]. Modo pro effectu, ac simul occasionali causa peccati : sic Apostolus

[1] 2 Cor. 5. — [2] Exod. 33.

concupiscentiam *peccatum* dicit[1]. Modo pro *pœna* debita peccatis; sic Daniel vult ut peccata eleemosynis redimantur[2].

Proprie autem, sed generice acceptum peccatum idem est ac quilibet defectus. Unde in ordine naturali monstra dicuntur *peccata naturæ;* in artibus opera defectuosa dicuntur *peccata artis;* in moralibus vero actus humani vitiosi simpliciter *peccata* dicuntur : quo sensu hic a nobis accipitur peccatum.

Celebris est peccati definitio quam tradit Augustinus : *Peccatum est factum vel dictum vel concupitum aliquid contra legem Dei æternam*[3]. Communiter tamen definiri solet : *Libera legis divinæ violatio,* seu *actus libere positus vel omissus contra legem Dei*[4].

Dicitur : 1. *libera;* quia debet esse in voluntatis potestate actum illum ponere vel non ponere, alioquin nunquam erit peccatum; cum tam ad merendum quam ad demerendum requiratur illa *indifferentiæ* libertas qua homo agere possit et non agere : *Peccatum,* inquit Angelicus, *essentialiter consistit in exercitio liberi arbitrii*[5].

2. *Legis;* quia *ubi non est lex, nec prævaricatio esset potest*[6]. Et quidem legis divinæ, quo nomine intelligitur lex omnis; nam quævis violatio etiam legis humanæ adversatur legi divinæ, clamante Apostolo : *Qui resistit potestati Dei, ordinationi resistit*[7].

3. *Violatio,* ut indicetur formalis ratio peccati, quæ consistit in voluntario hominis recessu a recta agendorum et omittendorum regula, sive in privatione ordinis et rectitu-

[1] Rom. 7. — [2] Cap. 4.

[3] L. 22, contr. Faust., c. XXVII. Nomine *facti* vel *dicti* venit etiam omissio; cum male agat qui omittit quod non debet.

[4] Vitium et peccatum, etsi promiscue usurpentur, proprie tamen, ut notat Angelicus, 1, 2, q. 71, differunt. Nam *peccatum* est ipse actus moraliter malus; *vitium* vero est habitus seu dispositio inclinans ad actum ipsum malum.

Unde primum est quid pejus; cum actu male agere pejus sit quam solum esse dispositum ad male agendum.

[5] 2, 2, q. 77, a. 6.

[6] Rom. 4. — [7] Rom. 13.

dinis actionis vel omissionis, quæ a lege deflectit, quæque ideo bonitate convenienti caret[1].

Hæc definitio peccati (dices) *non convenit peccato originali, cum non fuerit in nostra potestate illud ponere vel non ponere, ideoque nobis nullimode fuit liberum.*

R. Etsi originis peccatum non fuerit in potestate nostra ut sumus personæ singulares, fuit tamen in potestate nostra ut sumus membra totius naturæ humanæ, ideo liberum; cum nempe fuerit in potestate nostri capitis (quod sustinebat personam omnium) peccare vel non peccare. Hoc enim ipso quo Deus, constituendo Adamum caput nostrum naturale et morale, illi commisit voluntates nostras, moraliter et ipsi nos illi commisimus. Unde tradita definitio omnia peccata comprehendit, ac legitima est.

Sed (addes) *datur peccatum soli naturali rationi repugnans et mere philosophicum, uti vocant; ergo definitio non est recta.*

Aliqui discrimen posuerunt inter actum humanum qui soli naturali hominis rationi adversatur, et actum qui adversatur legi divinæ : 1[m] peccatum philosophicum, 2[m] theologicum nuncupavere.

Sed hæc opinio merito tanquam erronea diris devota est ab Alexandro VIII, sub n. 2; nam, etsi non pugnet peccatum per mentis præcisionem, id est abstrahendo, considerari posse uti pure repugnans rectæ rationi; nunquam tamen potest ab offensa Dei realiter separari. Qui peccat contra rectam rationem simul et indivisibiliter peccat contra legem Dei[2]; quia dictamen rectæ rationis est intimatio legis æternæ ne-

[1] Non tamen peccatum est ipsum nihilum : *Peccatum non est pura privatio*, ait S. Thomas, 1, 2, q. 72, a. 1, *sed est actus debito ordine privatus.*

[2] Imo non tantum peccat in Deum uti *legislatorem*, cujus leges aspernatur; sed etiam uti *judicem*, cujus pœnas non pertimescit; uti *testem*, cujus præsentiam non reveretur; uti *dominum*, cujus servitutem detrectat; uti *benefactorem*, cujus beneficia contemnit; uti *ultimum finem*, ipsum in creaturis collocans.

Utique effective Deus lædi non potest, juxta illud Jobi 3 : *Si peccaveris, quid ei nocebit?* At affective mala hominis voluntate utique offenditur, quatenus homo sanctissima jura Dei violat, ejusque amicitiam practice

cessario prohibentis quod dedecet naturam rationalem[1].

Q. 2. *Quomodo peccatum generatim dividitur?*

R. Prima et generalis peccati divisio est in *originale* et *personale*. Originale est quod ab ipsa origine nostra in Adamo contraximus, et definitur : *Peccatum a primo parente in posteros per generationem transmissum*. Personale est quod committimus propria nostra, physica et actuali voluntate. *La différence qui existe entre le péché originel et le péché personnel consiste en ce que le péché personnel se commet par la volonté physiquement propre, et que le péché originel a été commis par une volonté physiquement étrangère mais moralement propre*. Ita S. Alphonsus[2].

CAPUT PRIMUM.

De peccato originali.

Articulus 1. — De peccati originalis exsistentia[3].

Q. *An peccati originalis exsistentia admittenda sit?*

R. Peccati originalis exsistentiam præcipue negarunt IV sæculo *Pelagiani*, VII *Armeni*, VIII *Albanenses*, XIII *Albigenses*, XVI *Zuingliani* aliique ex Novatoribus ; et negant adhuc Sociniani et increduli.

Contra hos omnes hæc nostra sit

PROPOSITIO.

De fide catholica est peccatum originale in omnes et sin-

contemnit. Numquid non etiam veritas per mendacium læditur ? attamen veritas in semetipsa semper incorrupta remanet; qui tamen mentitur vere veritatem offendit.

[1] *Vid.* supra pag. 135, de origine obligationis ipsius legis naturalis.

[2] Opera Dogmatica, *contro gli increduli pretesi riformati*, sess. 5.

[3] Quæstio pertinet ad ipsa Religionis principia; cum, dicente Augustino, in hoc *proprie Fides Christiana consistat, et hoc qui negat ipsa Christianæ Fidei subvertere fundamenta conatur* (lib. 1, contra Julian., c. II; et l. II, de pecc. orig., c. XXIV). *Vid.* Perrone, qui in suis Prælect. ubi *de homine*, de more et argumentorum soliditate et eruditionis copia rem totam exsolvit. It. Billuart, Alasias, Frassen, De Rubeis, etc.

gulos homines transfundi, qui via naturali ex Adamo descendunt, nisi privilegio speciali eximantur.

Prob. 1. Scriptura : R. Psaltes sic habet : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea*[1]. Atqui hujusmodi iniquitas atque peccatum, in quo David conceptum se dolet, non aliud esse potest quam peccatum originale : *Numquid David* (ait S. Augustinus in hæc verba) *de adulterio natus erat, de Jesse viro justo et conjuge ipsius? Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam?*

Et Apostolus sic scribit : *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*[2]. Docet hic Apostolus per Adamum peccatum in mundum intrasse non secus ac mortem ; atqui mors intravit in omnes et singulos homines tam adultos quam parvulos absque ullo discrimine. Ergo etiam peccatum originale ; neque enim in parvulis actuale esse potest.

2. Patribus : unanimis sane fuit atque perpetuus Sanctorum Patrum consensus hac in re. Duos proferimus, Augustinum et Athanasium. Primus contra Pelagium sic inquiebat[3] : *Non ego finxi originale peccatum, quod Catholica fides credidit antiquitus. Sed tu, qui hoc negas, sine dubio es novus hæreticus.* — Alter vero hæc habet ad rem[4] : *Ob Adami iniquitatem omnes qui ab Adamo oriuntur, in iniquitatibus concipiuntur*[5].

[1] *Ps.* 50. In textu hebraico habetur numerus singularis *in iniquitate et in peccato*. Sed non officit quod ponatur plurale; tum quia peccatum originale est radix plurium peccatorum; tum quia in eo peccato plures fuerunt deformitates, nempe superbia, infidelitas, inobedientia, gula, etc. — Attamen si quæratur quodnam fuerit primum Adæ peccatum, dicimus illud fuisse non inobedientiam, sed superbiam, simul includens ac causans inobedientiam; audiens enim Adam quod foret Deo similis comedendo de ligno vetito, in superbiam elatus ex motivo hujus assimilationis, concepit voluntatem comedendi, et comedit.

[2] Rom. 5. — [3] De nupt., l. II, c. XII. — [4] In Ps. 50.

[5] De fide est omnes omnino homines ab uno Adamo derivare : hoc est contra Peyrerium, qui docuit Adamum et Evam esse tantummodo capita populi Israelitici ; parentes autem gentilium alios fuisse homines antea

3. Conciliis : sufficiat omnium loco Tridentinum, cujus Patres sic decreverunt : *Si quis Adæ prævaricationem sibi soli et non ejus propagini asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam perdidisse ; aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum quod est mors animæ, anathema sit ; cum contradicat Apostolo dicenti : Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors ; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* [1].

4. Ratione theologica. Ac : — 1. Fides Catholica semper docuit Baptismum esse necessarium ad salutem æternam : atqui nulla esset talis necessitas, si peccatum originale non exsisteret; —2. Christus fuit Salvator atque Redemptor tam adultorum quam parvulorum : atqui, sublato dogmate peccati originalis, talis dici non posset[2].

5. Denique antiquæ traditionis vestigiis, quæ apud omnes gentes etiam barbaras reperiuntur, ut ex historia apparet (A). Unde vel ipse Voltarius ultro fatetur : *Casus hominis est fundamentum Theologiæ omnium pene antiquorum populorum* [3].

Diximus 1 *qui via naturali ex Adamo descendunt*, ut eximatur Christus; et alii, qui per miraculum formarentur. Nam isti tunc non descenderent per seminalem propagationem ab Adamo : *Revera*, ait Tridentinum, *homines nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur injusti ; cum ea propagatione per ipsum dum concipiuntur propriam injustitiam contrahant* [4].

Diximus 2 *nisi privilegio eximantur*, ut exempta fuit

creatos, quos proinde vocabat *Præ-Adamitas*. Sed hoc fabulosum est, ut patet ex toto Genesis contextu, et ex illo 1 Cor. 15 : *Factus est primus homo Adam in animam viventem.* Unde Augustinus diserte scribit, Tract. 9, in Joan : *In ipso exordio Adam et Eva parentes omnium gentium erant, non tantummodo Judæorum.* — *Vid.* Billuart, *De pecc. orig.* Digressio historica. — Bergier, *Dict. de Théol.* — [1] Sess. 5, can. 2. [2] *Vid.* Muzzarelli, *Il buon uso della Logica*, Opusc. VI.

[3] *Philosoph. de l'hist.*, *ch.* 17. — [4] Tridentinum, sess. 6, c. III.

Virgo Maria; absit enim ut hic includamus S. Virginem, *opus* (ut ait Damiani) *quod solus Deus supergreditur.*

Objicies 1. *Concipi nulla ratione potest quomodo peccatum originale in posteros traducatur; ergo repugnat illud admittere.*

R. 1. Latet quidem nos modus : *Ego istam quæstionem profundam sentio*, inquiebat D. Augustinus; *libet me et hic exclamare quod Paulus : O altitudo divitiarum*[1] ! Neque tamen idcirco fas est aliquid concludere contra peccati originalis exsistentiam : secus eodem argumento negari posset commercium animæ cum corpore; quia minime innotescit quomodo anima in corpus et corpus vicissim in animam agat. Item negari posset adhæsio partium in corpore; cum modus non agnoscatur hujus adhæsionis. Unde hic *magis curandum est*, ut ait idem S. Doctor, *sive in parvulis, sive in grandibus, quo anima sanetur auxilio quam quo vitiata sit merito*[2] : sane qui cecidit non quærit quomodo ceciderit, sed quomodo surgat.

R. 2. Ceterum ad exponendum impenetrabile hoc mysterium varia sunt excogitata systemata. Alii dicunt ideo peccatum originale traduci, quia anima infunditur in corpus vitiatum : sicut liquor in vase vitiato corrumpitur; sic ipsa anima dolet si conjugatur corpori vulnerato. Sed hoc non est admittendum; quia in hac hypothesi vitium corporis supponitur ante peccatum, cum tamen sit ipsius peccati effectus. — Alii volunt inter Deum et Adamum interfuisse pactum cujus hæc conditio fuit ut penes Adamum generis humani sors foret : admittunt insuper in omnibus posteris Adæ interpretativam quamdam voluntatem vi cujus si exstitissent tale pactum libenter fuissent acceptaturi. Verum hoc pactum gratis omnino supponitur; et consensus voluntatis nondum exsistentis non potest puniri.

S. Thomas, cujus sententia communis evasit, docet Adam constitutum a Domino fuisse *caput naturale et morale totius generis humani, tum ad conservationem, tum ad amissionem justitiæ originalis*, ita ut, eo perseverante in bono, omnes

[1] *Serm.* 294, *de bapt. parv.* — [2] L. 5, contra Julian., c. IV.

nati fuissent justi, eo autem prævaricante, omnes nascerentur justitia originali exuti. Atque hinc jure merito aiebat Augustinus homines participes fieri peccati Adami *non proprietate actionis, sed contagione propaginis.* Sicut rex a populo electus cum titulo hereditatis qui, pactum fundamentale transgrediens et a potestate excidens, totam dynastiam suam in ruinam trahit, ita Adam, caput morale totius generis humani constitutus, omnes posteros suos, quorum sors et dignitas ejus fidelitati committebatur, secum perdidit [1].

Ex quo patet 1 : quare Adam nocuerit peccando, quin prodesse potuerit pœnitendo. Nam ipse delevit quidem personale peccatum, quod in mala voluntate erat ; at non potuit amplius auferre naturæ corruptionem, quæ a peccato necessario secuta est.

Patet 2 : quare cetera protoparentis peccata ad posteros non debuerint transmitti ; semel enim justitia originali amissa, protoparens non amplius agebat uti caput morale hominum. Sic explicatur illud Ezechielis : *Filius non portabit iniquitatem patris* [2] ; et alia ejusmodi.

Patet 3 : quomodo originale peccatum posteris sit voluntarium et proprium : *Omnes homines, qui nascuntur ex Adam, possunt considerari ut unus homo, in quantum conveniunt in natura quam a primo parente accipiunt....; ita*

[1] Ab Adamo solo fuit transmissum originis peccatum, juxta Apostolum, Rom. 5 : *Per unum hominem peccatum in mundum ;* et definivit Tridentinum, sess. 5, can. 2. Unde illud Ecclesiastici, 25 : *A muliere factum est initium peccati*, intellige occasionaliter, quia mulier induxit virum ad peccandum. Et præceptum datum Evæ de non comedendo ipsam spectabat tantum ut personam particularem, non ut caput morale generis humani.

Hac pariter ratione communiter docent quod si, non peccante Adamo, aliquis ex ejus posteris, puta Cain, peccasset, posteri Caini non contraxissent peccatum originale ; quia solus Adam erat constitutus caput morale omnium.

Imo probabilius est quod, si ipse Adam solum post natum filium peccasset, iste filius cum suis posteris peccatum originis non contraxisset. Ratio quia illi tantum illud contrahunt qui ab Adamo peccatore seminaliter propagantur ; at, in hypothesi, quando Adam peccavit dictus filius jam erat generatus.

[2] Cap. 18.

ut multi homines ex Adam derivati sint tanquam multa membra unius corporis : actus autem unius membri corporalis, puta manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primo movet membrum. Unde homicidium, quod manus committit, non imputaretur manui ad peccatum, si consideraretur manus secundum se, ut divisa a corpore; sed imputatur ei in quantum est aliquid hominis, quod movetur a principio motivo hominis. Hæc igitur inordinatio, quæ est in isto homine ex Adam generato, non est voluntaria voluntate ipsius; sed voluntate primi parentis, qui movet motione generationis omnes qui ex ejus origine derivantur, sicut voluntas movet omnia membra ad actum. Unde sicut peccatum actuale quod per membrum aliquod committitur non est peccatum illius membri, nisi in quantum illud membrum est aliquid ipsius hominis, propter quod vocatur peccatum humanum; ita peccatum originale non est peccatum hujus personæ, nisi in quantum hæc persona recipit naturam a primo parente. Unde et vocatur peccatum naturæ, secundum illud Ephesiorum 2 : Eramus natura filii iræ [1].

Audiatur etiam Alphonsus Noster : *On dit que nous avons péché dans Adam en tant qu'Adam contenait dans sa fécondité toute la nature humaine, et que le choix de sa volonté avait pour conséquence l'état heureux ou malheureux de cette même nature. Ainsi, en péchant, il fit que toute sa race naquit avec la tache et le désordre causés par son péché; en sorte que dans Adam la tache de la personne a souillé la nature; mais en nous c'est la tache de la nature qui souille la personne* [2].

Sed (dices) *Deus potuitne statuere ut voluntas Adæ esset habenda pro voluntate nostra?* R. cum Billuart, Bailly, etc., affirmative, et quidem absque ulla injustitia; quia cum Deus sit supremus omnium Dominus, qui, ut ait S. Augustinus, *magis habet in sua potestate voluntates nostras quam nos ipsi,* sicut nos possumus in alium transferre voluntatem nostram, ita Deus jure suo potuit, non requisito consensu nostro (cum tunc non essemus actu), transferre voluntates

[1] Angelicus, 1, 2, q. 81, a. 1. — [2] Opera Dogmatica, *Sess.* 5, n. 6. 42.

nostras in Adamum, non quatenus sumus singulares personæ; sic enim quisque habet voluntatem propriam, et est arbiter sui, sed quatenus sumus membra totius naturæ ab Adamo propagandæ. Simile quid contingit in humanis, dum Princeps includit voluntatem minoris in voluntate tutoris quantum ad actus civiles; aut dum magistratus agit nomine totius communitatis cum rege, et illi exhibet juramentum fidelitatis.

Objicies 2. *Originali peccato semel admisso, malæ essent nuptiæ ; quia per illas peccatum propagaretur.*

R. Cum Augustino : *Nuptiæ institutæ sunt causa generandi, non peccandi* [1] : unde non est per se, sed tantummodo per accidens, quod originale peccatum ex generatione sequatur. — Neque refert quod inde proles nascatur infecta; nam, uti ait S. Thomas : *Melius est proli sic esse secundum naturam quam nullo modo esse* [2], maxime cum ipsa per baptismum integretur.

Neque injustus est Deus, qui transfusionem illam permittit; adest enim justa causa, nempe generis humani propatio, cui abunde per redemptionem provisum fuit [3]. Unde Apostolus habet : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* [4]. Nempe sicut Adam fuit principium mortis, ita Christus est principium vitæ, quamvis per accidens non omnes ejus beneficium experiantur [5].

[1] L. IV, de nupt., c. XXVI. — [2] 1, 2, q. 83, a. 1.

[3] *Vid.* Moehler, *La simbolica*, t. I, *Milano*. — Fran. a Breno, *Epitome manualis Missionariorum orientalium, pars* I^a. — [4] 1 Cor. 15.

[5] On a demandé souvent pourquoi Dieu envoyait une âme pure dans un corps souillé par le péché. Pourquoi, messieurs, vous venez de le voir. Ce n'est pas Dieu qui envoie les âmes, c'est vous qui les évoquez. C'est vous, hommes doués d'une vie transmissible, investis du droit auguste de la paternité, c'est vous qui, sur l'ordre de votre chair, appelez les esprits à vous et les forcez de recevoir avec votre image la honte et la gloire d'être votre postérité. Si cette puissance vous eût été retirée, c'eût été l'arrêt de mort du genre humain. Dieu, qui voulait sauver l'humanité, vous a laissé la vie dans sa plénitude; il a maintenu la loi de la transmission héréditaire, sans laquelle demeurés au néant vous n'interpelleriez pas sa justice et sa sagesse, et, accomplissant de sa part tout ce qu'il avait promis, il permet à votre misère de souiller les âmes qu'il crée pour vous, et à votre ingratitude de le blasphémer pour le mal dont vous êtes les auteurs. (Lacordaire, *Conférence* LXV.)

Neque etiam pugnat quod parentes baptizati amplius non habeant peccatum originale, illud tamen in posteros transmittant; quia *cum parentes generent secundum corpus, non secundum mentem, nec quatenus sunt per baptismum renovati, sed quatenus de vetustate primi peccati aliquid in mortali corpore retinent; ideo, licet baptizati et sancti, peccatum originale in prolem traducunt* [1],

Objicies 3. *Peccatum originale est in anima; anima autem non est ab Adamo nec a parentibus per generationem, sed a Deo creatur, ut decisum est in Lateranensi sub Leone X, sess.* 8. *Ergo dicendum est a Deo animam vitiari, si revera originale peccatum in ea est.*

R. Peccatum originale traducitur per generationem, quatenus semen movet dispositive ad animam et ad ejus conjunctionem cum corpore, ex qua conjunctione fit hic homo, hæc natura humana. Per generationem itaque habetur et traducitur natura ab Adam seminaliter propagata, consequenter per concomitantiam seu resultantiam traducitur et culpa; quia traducitur natura privata justitia originali. *Humana natura*, ait Angelicus [2], *traducitur a parente in filium per traductionem carnis, cui postmodum anima infunditur; et ex hoc infectionem incurrit, quod sit cum carne traducta una natura. Si enim ei uniretur non ad constituendum unam naturam, sicut Angelus unitur corpori assumpto, infectionem non reciperet.* Hinc illud D. Bonaventuræ :

Adveniens anima carnis vitio vitiatur.

Hic grave monitum sit : si in omnibus theologicis disputationibus, quoad potest, cavendum est a verborum novitate, ne inducatur confusio, novus cavillationibus aditus aperiatur, errori fiat locus, ac offendantur fideles, id in præsenti quæstione maxime cavendum; cum in ea proprie fides christiana consistat. Qui amant novas in Theologia inducere voces, seu *technologias*, audiant Patres Africanos in Epistola ad Theodorum Papam : *Certum est quod tales sermonum novitates de malo amore gloriæ nascuntur. Dum sibi*

[1] Angelicus, 1, 2, q. 81, 1, 3.
[2] Q. 3, de pot., a. 9.

nonnulli volunt acuti, perspicaces et sapientes videri, quærunt quid novi proferant (D).

Articulus 2. — De peccati originalis subjecto.

Peccati originalis sujectum sunt omnes homines naturaliter ab Adamo derivati, ut patet ex generalibus tum Scripturæ tum Patrum verbis : hinc Apostolus aperte docet quod omnes in Adam peccaverunt. Est ergo contra fidem quod tradunt Calvinistæ, nempe peccatum originis filiis fidelium non imputari, quia justitia parentum per eorum fidem ipsis communicatur ; tunc enim frustra ipsi baptizarentur, si per parentum fidem essent justificati. Quare merito Tridentinum definivit : *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati quod regenerationis lavacro necesse sit expiari... anathema sit* [1].

Hoc tamen non impedit ut exceptionem faciamus pro B. Maria Virgine : « *On n'ôte rien à la vérité*, ait Liguori, *d'une maxime générale par une exception de quelque objet particulier qu'on a coutume de renfermer dans l'espèce, lorsqu'on le veut, bien qu'il y ait quelque raison spéciale de ne pas le faire.* » Sic quamvis generales sint istæ locutiones in Scripturis quoad actualia peccata : *Omnis homo mendax ; non est homo qui non peccat*, nullus tamen hic B. Virginem comprehendit.

Quare nos uti certum omnino habemus, imo proxime definibile de fide (E), atque adeo ut possit valde probabiliter votum emitti profundendi vitam ad defendendum quod nunc unanimiter fere docent catholici (cum sit actus religionis in Deum tendens Sanctorum ac præcipue ejus Matris cultum fueri), nempe *Beatissimam Virginem, quamvis ex Adamo carnali generatione descendat, a Deo tamen per gratiam prævenientem ab originali peccato fuisse præservatam vi redemptionis futuræ, eo instanti quo formata fuit ; ita ut labem peccati nunquam de facto habuerit* [2].

[1] Sess. 5, can. 4.

[2] Hac de re gravissimæ olim exstiterunt contentiones inter Patres Ordi-

1. Id satis indicat Scriptura. Genesis 3 legitur : *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illus; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.* Ergo prius Maria contrivit diaboli caput quam diabolus ejus calcaneo insidiaretur : et ita hunc locum exponit Augustinus. — Et Proverbiorum 8 : *Dominus possedit me in initio viarum suarum;* at non Deus, sed diabolus ab initio eam possedisset si contraxisset peccatum originale.— Et Canticorum 4 : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te;* et in Psalmo 45 : *Adjuvabit eam Deus mane diluculo.* Hæc leguntur in aliis sexcentis locis, quæ licet litteraliter aut de increatata sapientia aut aliter accipiantur, cum tamen in sensu mystico tum ab Ecclesia, tum a SS. Patribus Virgini accommodentur, non leve pro re nostra suppetitant argumentum.

2. Id probat auctoritas Pontificum Sixti IV, Pii V, Pauli V, Gregorii XV et Alexandri VII, qui, licet id decretorie non definierint, satis tamen declararunt toto se animo piam se-

nis Prædicatorum et Patres Ordinis Minorum. — *Illi* opinabantur B. Virginem peccatum originis contraxisse, a quo tamen adhuc in utero matris fuit mundata. — *Isti* vero defendebant Mariam ab originali macula per gratiam prævenientem fuisse omnimode præservatam. Quod hodie unanimiter tenent catholici lubentissime verbis subscribentes Benedicti XIV, *de Festis*, l. II, c. XV, n. 24 : *Declaramus toto nos animo immaculatæ conceptionis B. Mariæ sequi sententiam.* — *Vid.* Salzano, *Corso di storia Eccl.*, *Lib.* XVII, n. 17.

Plures etiam docti, cum Galatino, Cusano, Ponte, Salazar, Catharino, Navarrino, Viva, Lugo, Egidio, Richerio, fortiter tuentur Mariam non solum a macula originali fuisse mundam, sed etiam ab ipso eam contrahendi debito exemptam, quamvis ab Adamo descendat per carnem. Nempe in æterno Dei decreto de futura peccati originalis exsistentia, supposito Adami lapsu, eam comprehensam non fuisse; adhuc tamen dici debere redemptam, quia propter Christum fuit ab illa lege excepta, ideoque merito semper canitur, quod Deus eam præservavit. — Etsi hoc pie credi possit, et videatur probabile, nec certo repugnantiam involvat, tenent nihilominus communiter Mariam in Adamo peccasse, et vi conceptionis suæ habuisse debitum culpam originalem contrahendi; originem enim habuit a natura corrupta. Neque ideo Mariæ dignitas imminuitur; quia, ut ait Augustinus, l. VI, contra Jul., c. IV : *Peccatum originale, quatenus consideratur in actione alterius, alienum est; fit autem proprium tantum contagione propaginis*, id est per contractionem actualem : quod de Maria dici non potest.

qui sententiam Conceptionis Missam et Officium approbando, et indulgentias concedendo. — Imo Pontifex Gregoris XVI, postulantibus Episcopis, indulsit ut in Præfatione diei festi dicatur : *et te in Conceptione Immaculata;* et Litaniis Laurettanis addatur : *Regina sine labe originali concepta, ora pro nobis* [1]. — Et Pius Papa IX peramanter excepit preces, die 2 feb. 1849 benigne annuit Episcopis ut novo ac proprio de Immaculata Virginis Conceptione Officio atque Missa in suis Ecclesiis uterentur (F).

3. Id satis innuit Tridentinum, quod habet [2] : *Non esse suæ intentionis comprehendere in hoc decreto* de peccato originali B. Virginem.

5. Habemus SS. Patrum testimonium, qui utique conceptis verbis id non adstruunt, cum nulla hac de re tunc exorta esset controversia, sed veritatem ut certam supponere videntur ob generalia quibus loquuntur verba. — S. Ephrem ait (anno 370) : *Immaculata et intemerata, incorrupta et prorsus pudica, atque ab omni sorde ac labe peccati alienissima Virgo* [3]. — S. Cyrillus (ann. 430) : *Excepto solo Christo et beatissima ejus Matre etiam excepta, omnes in peccato nascimur* [4].— S. Joannes Damascenus (ex Calmet, locupletissimus sententiarum totius græcæ Ecclesiæ testis, atque doctrinæ præcedentium Patrum custos fidissimus)loquens de Virginis conceptione aperte ait (anno 735) [5] : *Natura gratiam antevertere ausa non est, sed tantisper exspectavit dum gratia fructum suum produxisset.* — S. Petrus Damiani (anno 1070) ait [6] : *Caro Virginis ex Adam sumpta maculam Adam non admisit* (G).

5. Adde universalis Ecclesiæ praxim; ubique enim nunc celebratur Festum Immaculatæ Conceptionis; ubique exstant sodalitates, vel pia exercitia in honorem hujusce mysterii. — Adde communem fidelium sensum, qui, dicente Cano, *in quæstione fidei haud levem facit fidem* [7]. — Adde factas

[1] Indultum primum jam ab anno 1847 ad 300 loca extendebatur, secundum ad 133.

[2] Hic, sess. 5.—*Vid.* Pallavicini, *Storia del Concilio di Trento*, L. VII, C. III. — [3] In Orat. ad Sanctiss. Dei Genitricem.

[4] L. VI, in Jo., c. XV. — [5] Orat. 1, de Nativ. Virg.

[6] Serm. de Assumpt. — [7] *De Loc. Theol.*, l. V, c. ult.

revelationes, et acta per Deum prodigia, in cultum videlicet B. M. Virginis sine labe originali conceptæ. — Adde tandem vel ipsam rationis congruentiam. Decuit enim ut Deus, sanctitatis amator, sibi talem eligeret Matrem quæ omnino esset sancta. Decuit ut Sanctorum Regina, inferorum Dominatrix, Domini Genitrix ne uno quidem instanti diceretur sub potestate dæmonis constituta [1].

Dices : *ærumnæ, mœrores et mors sunt pœnæ originalis peccati; atqui B. Virgo his fuit obnoxia; ergo et originali peccato.*

R. Cum Mazzola distinguendo majorem : « Sunt pœnæ originalis peccati vel *actu*, vel *quoad* debitum contracti, *conc.*; solum *actu*, et de *facto contracti*, *neg. maj.* Cum Maria Virgo peccaverit in Adamo, in eo peccando amisit originalem justitiam, per quam defectus illi, scilicet ærumnæ, mœrores ac mors, in statu innocentiæ fuissent impediti. Quare nil mirum si talibus pœnis fuerit obnoxia, licet actu non habuerit originale peccatum; quia per gratiam qua ab eo fuit præservata non fuit ei reddita justitia originalis, cum hæc nemini, etiam ex iis qui per baptismum a labe originali mundantur, conferatur : et ideo, sicut in istis etiam post deletionem peccati originalis actu contracti remanent memoratæ pœnalitates, ita similiter in B. Virgine esse potuerunt, quia, licet actualiter peccatum illud non habuerit, habuit tamen debito. Ceterum, ut complures advertunt, congruum non fuit ut Maria speciali Dei beneficio ab hisce pœnis libe-

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Morale*, *Dissert. super censuris circa Imm. B. V. Conceptionem*, l. VII, n. 244. — Frassen, *Scotus Academicus*, *hic.* — Suarez, *hac disputat.* — Card. Lambruschini, *Dissertaz. polemica sull' immacolato concepimento di Maria*, *Roma*, 1843 : Opus in toto catholico Orbe summis laudibus merito exceptum, quod Galli, Hispani, et Angli suis linguis cito reddiderunt. — Cerri, *Triumphus B. M. Virginis matris Dei in originale peccatum*, *Taurini*, 1851. — Perrone, *apud De Lucca*, *Annali*, etc., *Roma*, vol. XVI, p. 328. — Mazzola in V. Seminario Novariensi olim Professor, *De Beata Virgine*, *Disputat. Historico-Theologicæ*, ubi fuse veritatem prosequitur, ac solide undequaque tuetur. — *Amico Cattolico*, series 2, t. I, p. 343. — Tandem, *Collezione de' buoni libri a favore della Cattolica Religione*, *Torino*, 1850, *Dispensa* XI, *nota* 4, ubi plura ad rem hodiernam disputantur.

raretur, tum quia ad meritum et ampliorem gratiam acquirendam conferebant; tuam quia assimilabatur filio, qui ærumnas et dolores temporales, imo ipsam mortem pati voluit propter hominum redemptionem. »

Articulus 3. — De peccati originalis natura.

Q. *In quonam peccati originalis natura collocanda est?*

R. Circa naturam peccati originalis non una est catholicorum[1] sententia. Plures antiqui illam reponunt in prava quadam ac morbida carnis qualitate, quæ in animam transierit. Sed hoc non potest admitti; quia hoc est potius effectus quam essentia peccati. — Alii peccati originalis naturam ponunt in habitu inclinante hominem in bonum commutabile, ut in ultimum finem; non tamen recte, hæc enim inclinatio est effectus peccati, non vero ipsum peccatum. — Alii tandem aliter sentiunt.

Sed communis evasit sententia Angelici, qui hac de re habet: *Originale peccatum formaliter est privatio justitiæ originalis, quatenus superiorem animæ partem rectificabat in ordine ad Deum. Materialiter autem est ipsa concupiscentia, seu carnis et virium inferiorum animæ deordinatio.* Quod ut bene intelligatur, sciendum est justitiam originalem

[1] Plura etiam sunt Novatorum placita, quæ catholicus repudiare debet: « Il doit désavouer et condamner l'opinion de Matthias, luthérien illyrien, affirmant que le péché originel n'est autre chose que la substance de l'âme humaine corrompue par le péché d'Adam; dans cette hypothèse, le Dieu créateur de l'âme serait l'auteur du péché dans les descendants du premier homme. Il doit désavouer et condamner l'opinion de Pighio, qui soutenait que le péché originel était le péché actuel d'Adam, qui nous était imputé extrinsèquement, puisque, comme le susdit concile l'enseigne, ce péché est propre à chacun, *inest unicuique proprium.* Il doit désavouer et condamner l'erreur des Pélagiens, qui faisaient consister le péché originel dans le seul *reatus pœnæ;* car la peine suppose la faute. Il doit pareillement rejeter et condamner l'assertion des luthériens, qui affirment que la concupiscence est la chose qui constitue formellement le péché originel; parce que, dans une semblable supposition, le péché originel persévérerait après le baptême, et que, contrairement à la doctrine expresse de l'Église, il n'y aurait d'effacé que l'imputation extérieure de ce même péché. » Ita Giudice, *Dottrina teologica sul peccato originale e suoi connessi*, etc., § 2, *Genova*, 1850.

nihil aliud fuisse quam perfectam totius hominis rectitudinem, quæ tria hæc complectebatur :

1. Perfectam voluntatis subjectionem ad Deum, et conjunctionem cum eo per gratiam et charitatem.

2. Perfectam subjectionem inferiorum animæ virium ad rationem, ita ut nullo unquam inordinato affectionum motu perturbaretur.

3. Subjectionem item corporis ad ipsam animam, et exemptionem a morte et quovis morbo.

Ex quibus hæc sequuntur : nempe peccatum originis formaliter sumptum in omnibus esse æquale, ex parte nempe aversionis a Deo et carentiæ gratiæ; cum æqualiter in omnibus fuerit solutum vinculum originalis justitiæ. Aliunde omnes voluntates æqualiter in Adami voluntate continebantur, nec ulla ratio est cur ad unum magis quam ad alium pertineat illius prævaricatio.

Sed materialiter sumptum diversum esse : *Soluto vinculo originalis justitiæ*, ait Angelicus, *sub quo quodam ordine omnes vires animæ continebantur, unaquæque vis animæ tendit in suum proprium motum, et tanto vehementior quanto fuerit fortior. Contingit autem vires aliquas animæ esse fortiores in uno quam in alio propter diversas corporis complexiones* [1]. Veluti si diversis equis tollatur frenum, unusquisque eorum præceps fertur; sed unus alio velocior, prout vivacius est temperamentum.

Articulus 4. — De peccati originalis effectibus.

Q. *Quot sunt peccati originalis effectus?*

R. *In præsenti vita* effectus et corpus et animam spectant.

1. Effectus ex parte corporis sunt ærumnæ, morbi et ipsa mors : licet enim corpus nostrum ex contrariis compactum naturaliter esset corrumpendum; Deus tamen benignitate sua dederat per justitiæ originalis donum ut dissolutio impediretur lignum vitæ vescendo [2]. *Posse non mori Adamo præstabatur de ligno vitæ, non de constitutione naturæ*, ait

[1] Loc. cit. — [2] Gen. 2.

Augustinus [1]. — Sed semel ac fuit amissa originalis justitia, corpus in pœnam pristinæ naturæ restitutum est. Hinc ærumnæ, morbi, et ipsa mors; ut enim ait Apostolus Paulus, *per peccatum mors* [2].

2. Effectus ex parte animæ quatuor sic enumerat Angelicus : quorum primus respicit rationem, secundus voluntatem, tertius irascibilem, quartus concupiscentiam.

Quatuor sunt potentiæ animæ quæ possunt esse subjecta virtutum, scilicet ratio, in qua est prudentia; *voluntas, in qua est* justitia; *irascibilis, in qua est* fortitudo; *et concupiscentia, in qua est* temperantia. — *In quantum ergo ratio destituitur suo ordine ad verum, est vulnus* ignorantiæ. *In quantum voluntas destituitur suo ordine ad bonum, est vulnus* malitiæ. *In quantum irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, est vulnus* infirmitatis. *In quantum vero concupiscentia destituitur suo ordine ad delectabile moderatum ratione, est vulnus* concupiscentiæ. *Quæ vulnera per actuale peccatum fiant pejora* [3].

Diximus *in præsenti vita.* Quod autem spectat vitam futuram, de fide certum est [4] originale peccatum etiam solum a regno cœlorum excludere juxta illud Joannis 3 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum cœlorum* (H).

CAPUT SECUNDUM.

De peccato personali.

Q. 1. *Quomodo dividitur peccatum personale?*

R. Peccatum personale dividitur in *actuale* et *habituale.* Per peccatum actuale intelligitur peccatum in actu exsistens, id est ipsamet actio peccaminosa : per peccatum vero habituale intelligitur ipsa macula animæ inhærens ex actuali peccato, eamque deturpans, donec pœnitentia abstergatur. Hic quæstio est potissimum de peccato actuali.

[1] L. VI, de gen. ad litt., c. XXV.
[2] Rom. 5. — [3] 1, 2, q. 85, a. 3.
[4] Tridentinum, sess. 5, can. 4; et Florentinum, Sess. ultima.

Q. 2. *Quomodo dividitur peccatum actuale?*

R. Peccatum actuale multiplex dividitur, prout nempe multiplici sub respectu potest considerari.

A nobis consideratur : — 1. ratione suæ causæ, quæ est vel *externa* vel *interna;* — 2. ratione differentis speciei, et dicitur a Scholasticis *differentia peccatorum specifica;* — 3. ratione differentis gravitatis, et venit peccatum *mortale* et *veniale;* — 4. ratione differentis numeri, id est ratione multiplicationis actuum, quibus unum idemque peccatum etiam in eadem specie et gravitate potest iterum iterumque committi, et sic multiplicari : et hæc in Scholis appellatur *differentia peccatorum numerica;* — 5. ratione modi, quo peccatum ipsum patratur, et venit peccatum tum *commissionis* et *omissionis*, tum *internum* et *externum*, nempe *cordis, oris* et *operis.*

Articulus 1. — De peccato actuali ratione suæ causæ.

Causæ nomine hic non intelligitur causa proxima peccati efficiens, quæ alia non est quam voluntas hominis ; sed quidquid hanc voluntatem aliquo modo ad peccandum impellit, et dicitur *causa* occasionalis.

Duplex est : alia, quæ est extra hominis naturam, et nuncupatur extrinseca ; alia, quæ ipsi naturæ hominis inhæret, et dicitur intrinseca.

§ 1. — De causa peccati externa occasionali.

Q. *Quotuplex est peccati causa externa occasionalis?*

R. Causa externa occasionalis peccati duplex numeratur : nempe *diabolus* et *mundus :*

1. *Diabolus;* certum est enim ipsum homines *variis artibus captare pro cujusque natura et moribus* [1] : et quantum potest eos contra legem Dei concitare, uti Evæ et Jobi histo-

[1] Lactantius, *De vero cultu*, l. VI, c. IV.—Ad rem etiam scribit S. Leo M., *Serm.* 16, *in Nat. Domini* : « Omnium discutit consuetudines (dæmon), « ventilat curas, scrutatur affectus ; et ibi causas quærit nocendi ubi « quemque viderit studiosius occupari. »

ria probat [1]. — Quare S. Petrus fideles omnes sic admonet [2] : *Fratres, sobrii estote et vigilate; quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide* [3].

2. *Mundus*, quem pariter esse externam peccati causam ipsa probat quotidiana experientia; quot enim supplantat superbia mundi, quæ est stultitia apud Deum? — Ipse nos ad peccatum inducit impiis dictis, sermonibus nefariis, exemplis pravis et sensuum illecebris (I). Adeo verum est quod *mundus totus in maligno positus est* [4].

Sed (dices) *nonne ipse Deus est externa peccati causa?* Deus nedum causa peccati esse possit, imo illud summopere detestatur : *Non Deus volens iniquitatem tu es*, aiebat R. Psaltes [5]. — Et Jacobus Apostolus : *Nemo, cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur; Deus enim intentator malorum est* [6]. — Quare jure merito Concilium Tridentinum habet contra Novatores [7], qui efficientem peccati causam in Deo impie collocabant : *Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere; sed mala opera ita ut bona Deum operari non permissive solum, sed etiam proprie et per se, ita ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ quam vocatio Pauli, anathema sit* [8].

[1] Imo sunt qui censent unumquemque hominem suum habere dæmonem tentatorem, sicut unusquisque a conceptione suum habet angelum custodem. Utique hoc secundum certissime deducitur ex Scriptura, ubi Christus ipse ait (Matth. 18) : *Videte ne contemnatis unum de his pusillis; dico enim vobis quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est*, etc. Sed primum singulare est, ac communiter rejicitur; cum in nulla re fundamentum habeat. — *Vid.* Klee, *Storia dei Dogmi*, versione del tedesco, Mil., 1843, t. I, pag. 248.

[2] Ep. 1, c. v. *Vid.* Bibbia di Vence, vol. III, Dissert. *sui demonii.*

[3] Qui sane futurorum cupidine succensus fortiter resistit, nedum jacturam, imo *faciet cum tentatione proventum;* neque enim *fidelis Deus patietur nos tentari supra id quod possumus* (1 Cor. 16). — Hinc ad rem aiebat Cæsarius Arelatensis de dæmone tentatore (*serm.* 18) : « Alligatus est tanquam canis innixus catenis.... latrare potest, sollicitare « potest, mordere omnino nisi volentem non potest; non enim cogendo, « sed suadendo nocet : non extorquet a nobis consensum, sed petit. »

[4] Ep. 1 Joan., c. v. — [5] Ps. 5. — [6] Cap. 1.

[7] Hodierni protestantes hanc impietatem non amplius tuentur; ita Bouvier. — [8] Sess. 6, a. VI.

Sane peccatum consistit in ordinis perversione [1]; non ergo esse potest ab eo qui ordo est et universa ordinavit [2].

§ 2. — De causa peccati interna occasionali.

Q. 1. *Quotuplex distinguitur causa peccati interna occasionalis?*

R. Triplex distinguitur causa peccati interna occasionalis: *Ignorantia*, *concupiscentia* et *malitia*. Prima est ex parte intellectus. Secunda ex parte appetitus. Tertia ex parte voluntatis. — Ex iis autem oriuntur peccata ignorantiæ, infirmitatis atque malitiæ [3].

Q. 2. *An mala quæ fiunt ex ignorantia sint peccata?*

R. Certum omnino est (ex iis quæ traduntur de actibus humanis) mala quæ fiunt *ex ignorantia voluntaria* ad culpam esse in agente imputanda vel directe et in se, vel saltem indirecte et in causa; quia existimantur uti libere et determinate commissa. Hinc David aiebat: *Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris, Domine* [4]. Quod quidem peccatum multiplicatur pro numero vicium quibus ignorantia potest depelli et non depellitur. — Imo talis ignorantia non solum est peccatum in se ipsa, sed etiam est causa peccati; multa sane faciunt peccatores obcæcati quæ depulsa ignorantia non facerent. Unde Apostolus de Judæis aiebat: *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* [5]; atqui Judæi Christum occidendo peccave-

[1] S. Thomas, *Q.* 5, *de malo*, a. 1.

[2] Plura opponunt ex Scripturis, in quibus Deus dicitur *excæcare*, *in reprobum sensum tradere*, etc. Sed facillime refelluntur, si totus contextus attendatur; Deus enim id non facit agendo, vel movendo; sed potius deserendo, non impediendo, permittendo. — *Vid.* Bergier, *Dizionario*, *v° Permettre*.

Item Deus *tentare* dicitur, sed non ad seducendum, bene vero ad probandum. Hinc ex Augustino, *lib.* 2, *de consensu Evangelistarum*, duplex tentatio distinguitur, videlicet *probationis et seductionis*.

[3] Malitia proprie loquendo est causa peccatorum proxima, cum trahat a voluntate. Attamen communi usu etiam inter causas occasionales adnumeratur: quia simplici voluntati quamdam superaddit vehementiam, vim ac perversitatem.

[4] Ps. 24. — [5] 1 Corinth., 2.

runt, ergo per ignorantiam peccaverunt : seu, quod idem est, ignorantia in illis fuit causa peccati.

Diximus *ex ignorantia voluntaria;* ignorantia enim involuntaria non est peccaminosa; *non enim tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras*, ait Augustinus, *sed quod negligis quærere quod ignoras.*

Sed (dices) *quot modis ignorantia fieri potest nobis voluntaria?*

Quatuor modis : — 1. per negligentiam ; — 2. per passionem ; — 3. per habitum pravum ; — 4. per voluntatis inconsiderationem [1].

1. *Per negligentiam : Cum aliquis*, inquit Angelicus, *ob laborem vel alias occupationes negligit addiscere id per quod a peccato retraheretur, talis negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam et peccatum, dummodo sit eorum quæ quis scire tenetur et potest* [2]. — Ubi animadvertendum ignorantiam culpabilem non esse ejus qui involuntarie non advertit ; sed ejus qui negligit, sive ejus qui actu a voluntate quodammodo imperato animum applicare recusat ad ea addiscenda quæ scire tenetur circa præceptum quod urget. Negligentia enim quæ ignorantiam parit, ex eodem D. Thoma, *nihil est aliud quam non applicare animum ad sciendum ea quæ quis debet scire* [3].

2. *Per passionem* : quando nempe quis vult deliberate eamdem sequi, prævidens saltem confuse et in genere effectus pravos qui inde solent oriri, licet in particulari minime eosdem agnoscat. — Qui enim vult causam, dicendus est velle etiam effectus omnes cum ea conjunctos, etsi particulatim eos non videat. Sic qui vult offensorem occidere vult etiam (saltem confuse et in genere) mala quæ ab occisione proveniunt, v. g., filiorum ejus et domus ruinam.

3. *Per habitum pravum* : quando nempe quis pravum habitum emendare non curat efficaciter. — Tunc actus mali qui ex malo habitu illo proveniunt sunt prorsus voluntarii in se vel in causa, id est in prava illa consuetudine, quæ voluntarie contrahitur.

[1] *Vid.* Liguori, *Hom. Ap.*, Tr. III, n. 28.
[2] 1, 2, q. 76, a. 3. — [3] Q. 3, *de malo*, a. 7.

4. Demum *per inconsiderationem* : quando quis ita præcipitanter agit ut advertenter negligat considerationem illam quam res agenda meretur. Nam homini qui jam advertit in actione sua esse quidpiam magis considerandum, et tamen vult agere præcipitanter, merito imputantur errores omnes qui inde oriuntur.

Q. 3. *Quid de peccatis infirmitatis?*

R. Peccata quæ ex concupiscentia proveniunt dicuntur *peccata ex infirmitate*, quasi nempe sint totidem animi ægritudines. Verum concupiscentia in se spectata, quatenus ad objectum sensibile et illicitum nos inclinat, quin concurrat nostra voluntas, nullo modo peccatum est : est de fide contra Lutherum et Calvinum aliosque paucos hæreticos. Nullum sane est peccatum ubi nulla est libertas ; atqui nulla libertas in hujusmodi concupiscentiæ motibus quibus non assentimur. Quare D. Augustinus : *Frustra dictum est* post concupiscentias tuas non eas, *si jam quisque reus est, quod tumultuantes et ad mala trahere nitentes sentit eas* [1]. Hinc merito damnata est hæc n. 75 Baji propositio : *Motus pravi concupiscentiæ sunt pro statu hominis vitiati prohibiti præcepto* non concupisces; *unde homo eas sentiens et non consentiens, transgreditur præceptum* non concupisces, *quamvis transgressio in peccatum non imputetur*. Ex quo patet nonnisi improprie peccata vocari ea quæ ex concupiscentia proveniunt (J).

Non tamen negandum concupiscentiam frequentissimam esse peccati causam. Hinc Daniel ait : *Concupiscentia subvertit cor* [2]. Et Jacobus inquit : *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus ; deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum* [3]. In quæ quidem verba ait D. Augustinus : *Concupiscentia non parit nisi conceperit, non concipit nisi illexerit, hoc est ad malum perpetrandum obtinuerit voluntatis assensum* [4]. Est ergo in ipsam dimicandum fortiter, ne concipiat ac pariat peccatum.

Q. 4. *Quid de peccatis malitiæ?*

R. Peccata quæ fiunt ex plena libertate absque intellectus

[1] L. 5, cont. Jul., c. III. — [2] Dan. 13.
[3] Epist. Jac., c. I. — [4] L. 5, cont. Jul., c. XV.

ignorantia et antecedenti voluntatis passione dicuntur malitiæ. — Hinc peccata provenientia ex ignorantia affectata, vel ex passione libere excitata æquiparantur peccatis malitiæ; cum prima earum radix sit sola prava voluntas, quæ vel ignorantiam vel passionem procurat. Tale est peccatum illorum qui *lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* [1] : vel *quasi de industria recesserunt ab eo* (Deo), *et omnes vias ejus intelligere noluerunt* [2],

Idem sentiendum est de peccatis commissis ex prava consuetudine, quam quis emendare non studet; nam *manifestum est*, inquit S. Thomas, *quod quicumque peccat ex habitu peccat ex certa malitia* [3]; quia nempe peccat ex majore inclinatione voluntatis.

Peccatum malitiæ ceteris paribus gravius est peccato infirmitatis : et hoc item gravius est peccato ignorantiæ, ratione nempe voluntarii, quod plenius est in uno quam in altero.

COROLLARIUM. — *De tentationibus.*

Q. 1. *Quid est tentatio, et quid de ea?*

R. Tentatio generatim sumpta est *incitamentum ad peccandum voluntati nostræ propositum*, seu *quasi stimulus quidam quo voluntas nostra allicitur vel inclinatur ad violandum præceptum legis.* Potest autem esse *vel* a nostra corrupta natura *vel* a dæmone solo *vel* a dæmone simul atque a nobis ipsis, si nempe ab eo et simul a concupiscentia nostra originem habeat tentatio. — In quocumque autem casu ea est vel levis vel gravis.

Sentire tentationem non est peccatum; cum id impedire non sit in nostra potestate positum. Imo sæpius est occasio meriti penes Deum, qui tentationes permittit in bonum nostrum, juxta illud : *Fili, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem* [4]. *Certamen forte dedit illi, ut vinceret* [5]. *Faciet cum tentatione proventum* [6]. — Pecca-

[1] Prov. 3. — [2] Job. 34.
[3] 1, 2, q. 78, a. 2. — [4] Eccli. 2.
[5] Sap. 10. — [6] 1 Corinth., 10.

tum vero est tentationi libere consentire; malum enim est malum voluntate probare [1].

Q. 2. *Quænam sunt remedia contra tentationes* [2]*?*

R. *Vel* agitur de tentatione gravi, *vel* de tentatione levi.

Si agitur *de tentatione gravi,* remedia sunt: 1. oratio, dicente Christo: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* [3].

2. Sibi exhibere sub oculis Crucifixum; et eidem profiteri perfectam submissionem. Hæc protestatio diaboli vires infirmat.

3. Tentationem citius aperire proprio Directori; diabolus enim totus tenebrosus lucem timet. Et ita satis est pravorum machinationes pandere ut evanescant.

4. Tentationem non tam facile aspicere in se, nec disputare cum tentatore, maxime si tentet contra fidem vel castitatem; quo enim magis in id animum intendimus, magis sensus obtenebrantur [4].

5. Tandem viriliter contra tentationem insurgere; nam nemo facilius prosternitur, ut recte ait Stapf [5], quam qui vertigine laborans sese identidem lapsurum formidat. Adde: qui animo cadit nihil tribuit divinæ misericordiæ.

Si vero agitur *de tentatione levi,* remedium magis opportunum erit ut sine animi anxietate tentationes contemnantur; et actus eliciantur virtutum oppositarum, præsertim

[1] Multi, sensum et consensum, cogitationem rei malæ et delectationem in re mala promiscue sumentes, in magna idearum confusione versantur ac scrupulis torquentur; quos igitur animarum Directores instruere debent.

Item summopore præstat ut omnes confessarii accuratam sibi cognitionem acquirant circa tentationes, ut valeant pœnitentibus opportuna remedia suppeditare. *Vid.* Sales, *La Filotea*, p. 4, c. III. — Pinamonti, *Il Direttore delle anime*, c. VI et VII.

[2] *Vid.* Liguori, *Homo Ap.*, tum *Tract.* III, nn. 43 et seqq., tum *App.* II, § 2. — Stapf, *Theol. Mor.*, §§ 606 et seqq.

[3] Mar. 14.

[4] Quare opus est illico eam expellere *vel* invocando Jesu et Mariæ Nomina, *vel* signum Crucis in fronte et in pectore efformando, *vel* preces jaculatorias adhibendo; semper vero hostem acriter propulsando illis Christi verbis (Matt. 4): *Vade, Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.*

[5] Theol., § 130. — Plura de tentatione Rodriguez, *Esercizio della cristiana perfezione.* — It. vid. Scaramelli, *Direttorio*, etc., etc.

charitatis in Deum, quin ad eas animum convertamus. Sunt enim uti ignis cineri suppositus, qui fodicatione accenditur magis.

Pinamonti remedia contra tentationem ad tria reducit: nempe ad *humilitatem*, qua fit gratiæ locus; ad *orationem*, qua tribuitur gratiæ donum; tandem ad *fortitudinem*, qua gratiæ cooperando consummatur victoria nostra [1].

Articulus 2. — De distinctione specifica peccatorum.

Q. 1. *Quænam peccata specie differunt inter se?*

R. Ea peccata specie differunt inter se quæ non habent eamdem malitiam, sed omnino diversam, ut homicidium, furtum, blasphemia [2].

Q. 2. *Undenam desumenda est differentia peccatorum specifica?*

R. Putant aliqui differentiam peccatorum specificam desumendam esse ex oppositione quæ sit notabiliter major cum lege. Verum communiter id rejicitur cum S. Thoma [3]; nam majus et minus non diversificant speciem, seu non mutant malitiam, sed tantum augent, vel minuunt malitiam ipsam jam exsistentem.

Unde merito dicimus specificam differentiam repetendam esse ab oppositione specie diversa cum lege; peccatum enim constituitur per hanc oppositionem. Si ergo oppositio sit specifice diversa, peccatum quoque specie diversum habebitur.

Sed (dices) *quando habetur hæc oppositio specie diversa cum lege?*

[1] Hæc notamus cum Stapf agenda post pugnas maxime graviores. Qui infeliciter decertavit ne concidat animo; sed sincere doleat, strenue ac viriliter acturus in posterum: *Filioli mei, hæc scribo vobis*, legitur 1 Jo., 2, *ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum.*

Qui vero victor exstitit ne sibi inaniter complaceat, vel sibi fidat; sed *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum N. J. C.* (1 Cor., 15): atque ad nova se bella præparet; *non enim cessat ab insidiis suis serpens antiquus* (Apoc., 12).

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. v, n. 32; *et Homo Apost*, *Tr.* III, n. 55.

[3] 1, 2, q. 16.

Non conveniunt in verbis, licet videantur in unum coincidere. Nos, faciliorem sententiam sequentes, dicimus cum Bouvier tunc oppositionem cum lege esse specie diversam, ideoque peccata specie inter se differre : 1. *quando diversæ offenduntur virtutes ;* 2. *quando diversa violantur officia ejusdem virtutis ;* 3. *quando eadem lædítur virtus, sed modo contrario.*

Res illustretur exemplis :

1. *Apostasia a fide, desperatio, odium Dei* differunt specie inter se. Quare? quia tribus virtutibus specie diversis opponuntur, nempe fidei, spei et charitati.

2. *Furtum, detractio, homicidium* inter se specie differunt. Quare? quia opponuntur diversis ejusdem virtutis officiis, nempe justitiæ, quæ jubet ut nemo lædatur neque in bonis famæ [1], neque in bonis fortunæ.

3. *Prodigalitas* et *avaritia* pariter differunt specie inter se. Quare? quia opponuntur quidem eidem virtuti, nempe liberalitati ; sed modo plane opposito, prima nempe *per excessum,* altera vero *per defectum* [2]. — Hinc illud :

Virtutes læsæ, diversa objecta modusque
Dant speciem peccatis, diversumque reatum.

Articulus 3. — De differenti peccatorum gravitate.

Q. 1. *An detur peccatorum differentia ratione gravitatis?*

R. Fuit olim Stoicorum paradoxum omnia peccata ratione gravitatis inter se æqualia esse [3].

Errorem tam monstruosum amplexus est sæculo IV *Jovinianus,* eumque tenuit etiam sæculo XVI *Calvinus,* cujus erat effatum *omnia peccata esse ex natura sua mortalia,* et *venialium* nomine ea tantum esse appellanda quorum de

[1] Probabilius etiam ipsæ detractiones per se specie differunt in materiis specie diversis ; quia alia est fama quam quis, v. g., possidet de castitate, et alia quam habet de justitia, siquidem non est diffamatus in fornicatione qui est diffamatus in furto. Liguori, *Opus Morale,* l. III, n. 976.

[2] An vero diversa præcepta inducant diversitatem peccatorum *specificam,* vid. supra, De Leg., cap. VII, quæst. 7.

[3] Cicero, *de Off., parad.* 3.

facto venia obtineretur. — In hanc quoque sententiam lapsus esse videtur insanus Jansenistarum præcursor *Michael Bajus*, cujus hæc propositio a Pio V et Gregorio XIII diris devota fuit : *Nullum est peccatum ex natura sua veniale; sed omne peccatum meretur pœnam æternam.*

Nos vero dicimus cum Catholicis omnibus peccata vere et realiter inter se differre ratione gravitatis.

Prob. 1. *Ex Scripturis :* Jeremias de Israelitis habet : *Pejus operati sunt quam patres eorum* [1]. Et Christus Pilato de Juda proditore dixit : *qui me tradidit tibi, majus peccatum habet* [2]. — Demum Joannes aperte distinguit *peccata ad mortem, et non ad mortem* [3].

2. *Ex patribus :* S. Hieronymus ex professo scripsit pro hac tuenda catholica veritate contra Jovinianum hæreticum : eique summopere hac de re gratulatus est D. Augustinus [4].

3. *Ex Conciliis :* Tridentinum docet nos teneri in confessione manifestare omnia peccata mortalia quæ memoriæ occurrunt; non item vero peccata venialia [5]. Quæ sane doctrina stare non posset sine vera et reali peccatorum inter se differentia ratione gravitatis.

4. *Ex ratione :* eodem modo, data proportione, disserendum de injuriis hominum in Deum, ac de injuriis filiorum in patres, atque subditorum in Principes. Atqui injuriæ istæ differunt ratione gravitatis ; ergo et illæ [6].

[1] Cap. 7.

[2] *Joan.*, c. XIX. Qui textus probat contra Stoicos et Jovinianum peccata alia aliis esse posse graviora, neque semper esse æqualia, licet in eadem specie mortali.

[3] *Epist.* 1, c. V. Hic videmus damnatos Calvinum et Bajum venialia non admittentes.

[4] Epist. 29, ad eumdem. — [5] Sess. 14, c. V.

[6] Neque etiam peccata ita sunt inter se connexa ut qui unum committit et aliorum sit reus, uti patet. Et illud, quod opponunt, Jacobi 2 : *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*, est extra rem ; ibi enim agitur de peccato ex parte aversionis, quasi sensus sit : qui Deum graviter offendit in uno, in ordine ad gratiæ et gloriæ amissionem, idem est ac si eum offenderet in omnibus ; quia jam per unum mortale amittimus vitam spiritualem.

Hinc videant quomodo securi esse possint qui, hoc vel illud præceptum grave transgredientes, attamen nihil formidant, imo forsan sibi plaudunt ;

Q. 2. *Undenam repetenda est gravitas peccatorum?*

R. Cum Angelico, peccata eo graviora esse *ex suo genere* quo majori bono privant, seu quo excellentiori virtuti opponuntur, sive sit æqualis, sive sit diversæ speciei, ut patet per se.

Diximus : *Ex suo genere :* quia per accidens fieri potest ut peccatum quod privat ex se bono specie majori, *vel* ex levitate materiæ, *vel* ex imperfectione actus, *vel* ex eo quod non ita directe majori bono opponatur, sit levius peccato inferioris speciei. Sic sodomia et bestialitas perjurio utique graviora sunt ; quia magis disconveniunt et magis prohibentur [1].

Imo fieri potest ut idem actus magis disconveniat in uno quam in alio, si nempe secundum plures circumstantias opponatur rationi et legi. Hinc ait S. Thomas : *Ceteris paribus, gravius peccat fidelis quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit* [2]. Hinc illud Domini : *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique...; tu vero homo unanimis; dux meus et notus meus ; qui simul mecum dulces capiebas cibos; in domo Dei ambulavimus cum consensu* [3]. Hoc maxime de Ecclesiasticis tot gratiis dignatis.

Q. 3. *Quomodo dividitur peccatum ratione gravitatis?*

R. Peccatum ratione gravitatis dividitur in mortale et veniale.

Primum est *gravis transgressio legis divinæ, per quam homo privatur gratia sanctificante et amicitia Dei, dignusque efficitur pœna æterna.* Dicitur mortale seu lethale, quia animæ mortem affert.

Alterum est *transgressio levis ejusdem legis, minuens fervorem charitatis, et reddens hominem dignum pœna temporali.* Dicitur veniale, quia veniam facile consequitur, non vero quasi sit res in se levis ac non attendenda. Si enim et

quia reliqua sua officia strenue peragunt, ea præsertim quæ publice fiunt, sicque in humana societate honesti homines prædicantur.

[1] 2, 2, q. 144, a. 2. — [2] 2, 2, q. 125, a. 3.

[3] Ps. 54. — Vid. Stapf, § 150.

veniali peccato Deus offenditur, hoc erit malum omnia alia mala superans post mortale peccatum.

Inter mortale et veniale S. Thomas hanc indicat differentiam : *Peccans mortaliter Deum pro creatura deserit, peccans autem venialiter adhuc sincere ad Deum tendit, sed non omnibus modis* [1]. Vel etiam dici potest quod veniale et mortale differunt, quia hoc pervertit ordinem, illud solummodo turbat. — Quidquid sit, certo essentialiter differunt inter se mortale et veniale *specie theologica*, cum illorum malitiæ notabiliter differant in ratione offensæ ; licet aliquando conveniant in *specie morali*, uti, v. g., furtum grave et furtum leve, quæ eidem præcepto ex eodem fine opponuntur, et non differunt, nisi ob majorem vel minorem quantitatem.

§ 2. — De peccato mortali.

Q. 1. *Quid requiritur ad peccatum mortale constituendum?*

R. Tria ad mortale constituendum requiruntur : unum ex parte objecti ; aliud ex parte voluntatis ; tertium ex parte intellectus. Quæ quidem tria præsumuntur in homine perfecta utente ratione, qui sit plane vigil et sui compos.

1. *Ex parte objecti* requiritur materiæ gravitas, saltem ratione finis, si nempe finis sit magni momenti, ad quem id quod statuitur, plurimum conferat ; ex objecto enim actus primam malitiam desumit.

2. *Ex parte voluntatis* requiritur perfectus consensus, ille nempe actus quo voluntas objectum sibi ab intellectu propositum libere ac firmiter amplectitur. Peccatum enim, dicente Augustino, *usque adeo voluntarium est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium* [2]. Ideo ubi voluntarium est semiplenum (quod contingit quotiescumque voluntatis consensus non est perfectus), peccatum esse nequit mortale (K).

Consensus autem iste esse potest vel expressus, seu directe talis, quando nempe voluntas objectum ipsum in se

[1] 1, 2, q. 72, a. 5. — [2] *De vera Relig.*, c. XIV.

directe et expresse complectitur[1]; vel implicitus seu indirecte talis, quando nempe quis vult causam ex qua necessario oritur effectus[2].

3. *Ex parte intellectus* requiritur advertentia malitiæ actionis vel omissionis : quæ quidem advertentia in genere considerata definiri potest ut sit *consideratio sive cogitatio malitiæ et prohibitionis actus, aut saltem aliqua dubitatio aut suspicio peccati aut peccandi periculi.* Hæc autem dividitur : — 1. in plenam seu perfectam, et in semiplenam seu imperfectam : illa homo cognoscit actionem cum suis circumstantiis ; hac vero homo ob aliquod impedimentum non potest habere sufficientem actionis notitiam ; — 2. in formalem et virtualem : formalis est qua quis actionis malitiam actu cognoscit ; virtualis qua cognosceret si adverteret. Porro ad grave peccatum plena advertentia omnino necessaria est : nam nemo incurrere potest odium Dei, nisi gravem eidem irroget injuriam ; atqui ei gravis injuria a nemine irrogatur sine plena advertentia malitiæ actionis vel omissionis, ex qua injuria illa coalescit. Unde Angelicus : *Si quis subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpat quorum significationem non considerat, et tunc... non habet proprie rationem blasphemiæ*[3].

Sed (quæres) *qualis esse debet hæc advertentia malitiæ ad peccatum mortale constituendum? actualisne et expressa, an non?*

Magna quæstio est[4]. Nos diversas sententias facile conci-

[1] Notamus autem quod ad mortale peccatum non requiritur ut ejus malitia sit directe et in se volita ; sed sufficit ut sit volita indirecte, hoc est ut voluntas advertenter se ferat in aliquod objectum graviter malum, etiamsi ejus malitiam secundum se aversetur. Quia dedecet naturam rationalem ac legem divinam velle aut acceptare ullo modo quod malum est et illicitum ; et aliter agere, diabolicum esset.

[2] Animadvertendum etiam est triplici modo posse voluntatem objectum malum attingere, nempe vel *positive* consentiendo in illud, nempe eum ex professo amplexando. Vel ad illud *negative* se habendo, id est ei neque consentiendo neque dissentiendo. Vel denique ei *positive* resistendo, videlicet totis viribus illud repulsando. — *Primum* semper malum est ; *tertium* semper bonum ; *secundum* aliquando bonum, aliquando malum, scilicet ratione periculi consensus. — [3] 2, 2, 9, 13, a. 2.

[4] Alii enim cum Antoine, Concina, Continuatore Tournely, Medina, Lo-

liantes dicimus cum Billuart : quantum ad illos qui operantur malum grave vel ex culpabili negligentia, vel passione, vel habitu, vel voluntatis inconsideratione, non requiritur actualis et expressa advertentia, ad hoc ut gravi culpa teneantur; hi enim jam voluntarie posuerunt causas inadvertentiæ et obcæcationis circa malitiam suorum actuum, eamque inadvertentiam et obcæcationem ex his causis secuturam aut prævident aut facile prævidere possunt et debent[1].

Sed quantum ad illos qui ex oblivione vel distractione naturali, aut alia causa simili, aliquid operando non advertunt, ut censeatur vincibilis et voluntaria ista inadvertentia et non excusans a peccato, requiritur actualis dubitatio aut suspicio malitiæ, saltem aliqua actualis cogitatio aut cognitio sive periculi sive obligationis inquirendi; secus, nihil esset assignabile in quo quis dici queat posse animadvertere. Sane ex una parte intellectus noster cum sit potentia necessaria, non se determinat ad considerandum aliquid, sed determinatur, præsertim vero a voluntate. At voluntas ex altera parte non potest determinare intellectum ad considerandum, nisi ex prævia aliqua cognitione; voluntas enim non fertur in incognitum. Ergo in his qui non ponunt voluntarie causam inadvertentiæ, nihil est assignabile in quo dicantur posse advertere quam dicta cognitio; non ergo sufficit ad culpam advertentia virtualis qua nempe malitia potest et debet cognosci, sed requiritur actualis et

pez, Serra, Prado, Franzoja, etc., dicunt non requiri advertentiam actualem malitiæ actus; sed satis esse virtualem et interpretativam, in eo scilicet positam quod homo teneatur, et possit malitiam actionis cognoscere, quamvis actualiter non advertat. Alias essent immunes a culpa qui obcæcati passionibus malum parant, non amplius advertentes.

Alii cum S. Antonino, Adriano VI, Gotti, Lyrano, Sayno, Sanchez, Salas, Sylvio, Suarez, Salmanticensibus tum scholasticis tum moralibus, Gammachæo, Duval, Vasquez, etc., dicunt ad mortale requiri aliquam advertentiam, sive suspicionem malitiæ actus vel in se vel in sua causa, saltem in confuso; nam nil volitum, quin sit præcognitum.

Istæ sententiæ facile conciliantur per sententiam nostram. — *Vid.* Liguori, qui de ea agit fusius tum in *Opere Mor.*, l. v, n. 3; tum in *Hom. Apost.*, *Tr.* III, n. 25.

[1] Vide quæ supra exposuimus, cap. III, art. 1, § 2.

expressa advertentia qua malitia de facto aliquo modo cognoscatur[1].

Opponunt : 1. Omnis ignorantia in eo qui tenetur et potest suam obligationem advertere est vincibilis, et propterea culpabilis. Sed recte respondent Sylvius et Suarez quod ille qui omnino ignorat malitiam objecti, et adhuc obligationem advertendi, habet quidem potentiam remotam, sive physicam ad advertendum; sed caret potentia proxima et expedita quæ homini necessaria est ad cognoscendam deformitatem suarum actionum. *Quis nesciat non esse in hominis potestate quod sciat ?* ait S. Augustinus (*lib. de spir. et litt., c.* 35, *n.* 63, *in fin.*). Unde nequit ipse naturaliter ac humano modo suam vincere ignorantiam. Agnoscet quidem suam actionem qua actio est, sed ignorabit eam qua mala est; sola enim cognitio objecti in esse physico non est sufficiens principium ad discernendum, nec ad inquirendum objectum in esse morali, quod equidem prorsus differt a physico.

Opponunt 2. quod, si ad omnia peccata requireretur actualis advertentia, inculpabiles reputandi essent Judæi crucifigentes Dominum, Pagani occidentes martyres, et Hæretici innumera crimina perpetrantes. Sed uno verbo his omnibus respondetur, nempe quod horum omnium ignorantia fuit et est omnino crassa. Loquens enim Christus Dominus de Judæis, dixit : *Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent* (*Joan.*, 15,24). Idem quippe dicendum de Infidelibus et Hæreticis, quibus ob suam malitiam vel supinam negligentiam omnes sui errores juste imputantur ad culpam.

Q. 2. *Quotuplex distinguitur peccatum mortale?*

R. Peccatum mortale duplex est : aliud nempe dicitur tale ex genere suo, aliud ex accidenti.

[1] Pro praxi debet confessarius maxime venari, ex moribus pœnitentis, an inadvertentia, quam allegat, sit vincibiblis, necne. Si enim sit vitæ liberioris, sæculi moribus serviens, salutis incurius, judicanda est ut plurimum vincibilis inadvertentia ac peccaminosa. Secus si persona sit timoratæ conscientiæ, neque agatur de peccatis externis circa primaria ac secundaria præcepta legis naturæ. (*Billuart.*)

Peccatum mortale *ex accidenti* est cum actus aliquis venialis vel indifferens ex se fit mortalis per accidens : puta si quis aliquid perpetret veniale vel indifferens cum conscientia peccati mortalis.

Mortale vero *ex genere suo* est illud quod in sua specie sistendo et absque nova malitia potest esse mortale : tale est, v. g., furtum, quod, licet ex levitate materiæ fieri possit veniale, attamen sine accessione alterius malitiæ mortale esse potest. — Mortale vero ex genere suo subdistinguitur in mortale *ex genere suo toto;* et in mortale *ex genere suo non toto.*

1. Est illud cujus objectum seu materia gravis est ex omni parte, et graviter dedecet naturam rationalem; quia scilicet pars quælibet semper continet gravem inordinationem, ut est odium Dei [1].

2. Est illud intra cujus objectum vel materiam datur aliquid ex se grave et aliquid leve, aliquid nempe graviter et aliquid leviter inordinatum atque prohibitum. Hoc patet, v. g., in furto, cujus quidem materia esse potest gravis vel levis.

Q. 3. *An peccatum ex genere suo mortale evadere possit veniale?*

R. Cum ad mortale requiratur materiæ gravitas, perfectus consensus ac plena advertentia, sequitur fieri veniale, si in his deficiat.

1. *Ex parte materiæ;* si enim parva est, tantummodo parvæ inordinationis est capax. Excipe nisi res ex toto genere suo gravis sit; quia tunc in qualibet parte ejus gravis esset deformitas.

2. *Ex parte intellectus,* si nempe advertentia non sit, nisi

[1] Talia ordinarie judicantur *tum* ea quæ directe sunt contra Deum, aut aliquam ejus perfectionem : ut sunt peccata contra fidem, spem, charitatem : item blasphemia, perjurium; *tum* ea quæ gravissime nocerent humanæ dignitati, si admitterent temperamentum : ut sunt peccata contra castitatem, circa quam, admissa semel levitate, ob nostram proclivitatem, omni turpitudini pateret locus; *tum* ea quæ in indivisibili consistunt et gradum non admittunt : ut jejunium naturale in sumptione Eucharistiæ, etc.

imperfecta ; nam pro modo cognitionis peccatum est. Imperfecta autem censebitur advertentia cum is qui agit *vel* leviter apprehendit aliquid esse malum, *vel* post factum, re diligenter considerata, judicat se illud non fuisse facturum si ita apprehendisset, *vel* demum vehementissima antecedente passione, apprehensione aut distractione ita fuit perturbatus in agendo, ut ferme nesciverit quid perageret.

3. *Ex parte voluntatis*, si nempe ejus consensus non sit plenus ac perfecte liber; consensu enim solo voluntas nostra fit culpabilis. Consensus autem ipse censebitur imperfectus : — 1. si agens opus peccaminosum non sit exsecutus, licet de facili illud exsequi potuisset ; — 2. si fuerit semidormiens, nec plene compos sui ; — 3. si soleat ita esse animo comparatus ut potius mori velit quam mortaliter peccare. Hæc enim satis demonstrant voluntarium non fuisse perfectum [1].

Q. 4. *Quibus regulis cognoscitur peccatum esse mortale?*

R. Tres exstant regulæ præcipuæ a Theologis communiter admissæ ad dignoscendum peccatum esse mortale.

Prima regula est ut recurratur ad Sacras Litteras : *Quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano, sed divino sunt pensanda judicio*, ait Augustinus [2]. Ea autem peccata existimanda sunt mortalia quæ in SS. Litteris dicuntur *digna morte*, aut *excludere a regno cœlorum*, vel enunciantur cum adjuncta particula *væ*. Quia expressiones hujusmodi significant deformitatem actionis profecto gravem. Sic Apostolus loquens de operibus carnis ait : *Quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria..... prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt Regnum Dei non consequentur* [3].

Secunda regula est ut, his deficientibus, recurratur ad SS. Patres, ad SS. Pontificum definitiones, atque ad Conciliorum Generalium decreta, si nempe in iis aliquod peccatum declaretur mortale, aut gravibus conspiciatur pœnis affectum. Ab iis enim regula morum repetenda est qui positi sunt in Ecclesia sancta Dei magistri.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. v, nn. 53 et seqq.; et l. vi, n. 476.
[2] Enchir., c. LXXVII. — [3] Ad Gal. 5.

Tertia regula est ut consulantur Theologi doctrina et pietate insignes. Quæ porro ab ipsis unanimiter habentur mortalia etiam a nobis sic erunt existimanda : tunc enim non sentire quod ipsi, temeritatem sapit ; cum Doctorum consensus sit veritatis indicium.

Quidnam (quæres) *si omnes supradictæ regulæ deficiant?* Istis vel aliis similibus ac tutis regulis deficientibus[1], difficile in praxi est definire quæ sint peccata mortalia, quæ vero non. Hinc ad rem nostram monet Gerson[2] : *Doctores non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re. Nam per hujusmodi assertiones rigidas in rebus universis nequaquam eriguntur homines a luto peccatorum; sed in illud profundius, quia desperatius, demerguntur.*

Hinc non bene se gerunt qui tam facile homines damnant de mortali, etsi gravis malitia evidenter non dignoscatur. Idem sentiendum de illis qui eadem facilitate odiosam laxitatis notam solent tribuere sententiis, quæ non apparent aperte improbabiles[3].

§ 2. — De peccato veniali.

Q. 1. *An plura venialia possint constituere unum mortale?*

R. Peccata venialia, utcumque multiplicata, *per se loquendo, et ratione multiplicationis,* nunquam possunt constituere peccatum mortale; quia mortale constituitur in

[1] Cum dictæ regulæ casus vel paucos attingant, vel in genere tantum, patet plures adhuc quoad praxim indefinitos relinqui. Tunc autem non abs re erit si communem sensum fidelium, ac quotidianam praxim scrutemur. Item si intimius consideremus rem de qua agitur ; num scilicet amor Deo, nobis et proximo exhibendus per eam leviter vel graviter lædatur. — [2] *De vita spir., lect.* 4.

[3] Hic juverit notare cum S. Alphonso ad doctrinam nostram plenius intelligendam : *Cum aliquam opinionem* unice probabiliorem *appello, non ideo contrariam dicere probabilem intelligo. — Sicut pariter, cum dico de aliqua opinione* non audeo damnare, *sive* improbabilem dicere, *non ideo admitto ut probabilem ; sed de ejus probabilitate dubito. — Item cum aliquam sententiam* veriorem voco, *intelligo oppositam non solida probabilitate mihi pollere, licet omnino non reprobem. Opus Mor.*, l. v, n. 76.

ordine altiori, et plura individua unius speciei non possunt constituere speciem aliam. Sic, v. g., mille mendacia jocosa vel officiosa sunt mille peccata venialia ; sed ne unum quidem mortale conficiunt. Hinc Tridentinum docet venialia non esse de necessitate confessionis, neque gratiam exstinguere [1].

Diximus *per se loquendo, et ratione multiplicationis ;* nam si materia vel effectus peccatorum venialium possunt in unum coalescere, ita ut fiat unum objectum grave relate ad idem præceptum, tunc peccatum fiet utique mortale; sed non per se et multiplicatione actuum venialum, bene vero quia ultimus actus, etsi in se levis, ob continuationem cum aliis complet materiam gravem, seu uniuntur actus ad unum producendum effectum graviter inordinatum.

Sic qui eodem die festo pluries per quadrantem absque causa excusante operi servili incumbit singulis vicibus peccat venialiter. Sed ultima vice, si per eam unitam aliis tempus notabile compleat ad constituendum morale sufficiens, peccat mortaliter.

Q. 2. *Quot modis peccatum ex se veniale evadit mortale?*

R. Cum peccatum ex genere suo veniale illud sit quod ex se ac sine addito alienæ malitiæ semper est tale, uti, v. g., superfluitas in lætitia; ideo patet illud evadere mortale tantum ratione adjunctorum quæ novam malitiam illi tribuant.

Hoc autem variis modis potest evenire, ut sequens habet versus :

Scandala, finis, amor, discrimen, temptus et error.

1. *Ratione conscientiæ erroneæ,* qua quis putet se peccare mortaliter ; nam tunc consentit in mortale apprehensum. Conscientia autem peccatum facit.

2. *Ratione mali affectus,* si quis, v. g., rem venialiter malam aut indifferentem perficiens paratus animo sit eam facere, tametsi esset mala mortaliter. Satis enim ostendit suam voluntatem in malum : et, quantum est in se, jam illam præfert divinæ amicitiæ.

[1] *Sess.* 14, c. v.

3. *Ratione finis mortaliter mali*, si quis, v. g., ad seducendam puellam mendacium proferret officiosum. Nam actus ex se participat de malitia sui effectus, et suam a fine speciem sumit.

4. *Ratione unionis materiæ ac quantitatis*, quæ tamen sit in eodem genere, ita ut una quantitas ad alteram accedat ac invicem coacerventur, uti evenit in parvis furtis, vel laboribus diebus festivis, vel comestionibus jejunii temporibus.

5. *Ratione gravis damni* tam spiritualis, puta scandali; quam temporalis proximo illati, uti si quis, v. g., instrumentum parvi momenti auferendo, in causa sit cur artifex opus notabile perficere nequeat aut in blasphemiis erumpat. Etenim ob talem effectum gravem et prævisum actus graviter adversatur charitati et justitiæ.

6. *Ratione periculi proximi* labendi in peccatum morale: si quis, v. g., ex conspectu mulieris, vel familiari cum eadem colloquio grave incurrat periculum labendi in turpia. Nam mortale est se exponere proximo periculo peccandi mortaliter; qui enim de fine tenetur, tenetur etiam de mediis necessariis ad illum.

7. Denique *ratione contemptus formalis* legis, vel Superioris qua superior est : si quis, v. g., violet præceptum in re levi, quia renuit subjici præcepto vel Superiori. Talis enim contemptus redundat in Deum, a quo est omnis potestas.

Q. 3. *Quid debet confessarius ut pœnitentem liberet a venialibus?*

R. Duplex remedium solent ascetici suppeditare : unum quod vocant *curativum* mali præteriti; alterum *præservativum* mali futuri.

1^m^ Consistit in detestatione peccati mortalis, quam sæpius in pœnitente debet confessarius excitare. Hæc quo magis fuerit viva et vehemens, eo erit simul efficacior ac potentior ad eliminanda venialia.

2^m^ Situm est in cognitione causarum e quibus tanquam e fonte peccata venalia in pœnitente proveniunt, ut eas exstinguere valeat. Sic si confessarius videat nimium divitia-

rum amorem esse causam venialium, eidem præscribat majores eleemosynas. *Si* nimiam ambitionem, præscribat fugam conversationum. *Si* nimiam animi divagationem in precibus ceterisque muniis, ei præscribat majorem collectionem et frequentiorem solitudinem, etc. [1].

Articulus 4. — De distinctione numerica peccatorum [2].

Ea peccata dicuntur distingui numero quorum malitia est multiplicata, ita ut peccata numerari possint, v. g., duo, tria furta, etc.

Q. *Quandonam peccata numero distinguuntur?*

R. 1. Certum est ea peccata quæ specie differunt a fortiori differre numero; nam si specie differunt, unum peccatum non est aliud, et ideo habentur peccata numero multiplicata. Sic in uno parricidio duo sunt numero peccata : vel, si ita placet, unum peccatum, sed duobus æquivalens; nam occisio hominis specie differt ab occisione patris : unde tunc in uno actu duo clauduntur peccata, unum contra justitiam, alterum contra pietatem.

R. 2. Si vero peccata intra eamdem speciem committantur, quandonam numero multiplicentur, non satis conveniunt. Ad solvendam omnem difficultatem tres regulas statuimus cum Bouvier et Honorante :

Regula 1ª : tot sunt peccata numero distincta quot sunt actus externi completi. Unde qui diversis actibus plures occidit homines tot commisit homicidia numero distincta; nam singuli illi actus in se terminantur atque complentur; ideoque sunt totidem actus voluntatis distincti.

Regula 2ª : tot sunt peccata numero distincta in uno et eodem actu quot sunt objecta distincta; quia ille actus, licet unicus, tot habet malitias distinctas. Hinc qui uno actu decem occidit homines decem commitit homicidia : qui pluribus unica vice scandalum præbet plura committit

[1] *Vid.* Pinamonti, *Il Direttore*, c. v.

[2] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. v, n. 37. — *Homo Apost.*, *Tract.* III, n. 57.

peccata. Qui uno verbo de tota communitate detrahit tot committit injustitias quot sunt personæ in communitate [1]; quia unaquæque jus distinctum habet ad famam. Qui unico actu optat ad plures feminas accedere vel pluries ad eamdem feminam, tanto magis qui eadem nocte pluries eamdem feminam cognoscit, pluries peccat; quælibet enim fornicatio habet suum terminum completum. Qui unico actu vult per plures dies Horas omittere vel jejunium plura peccata committit, quia singulis diebus est affixa propria obligatio. Et sacerdos in mortali tot committit sacrilegia quot uno actu ministrat distincta Sacramenta: esset, v. g., si una absolutione plures absolveret.

Regula 3ª: tot sunt peccata numero distincta quot sunt actus voluntatis moraliter interrupti; ubi enim actus voluntatis moraliter interrumpuntur, fiunt numero completi, et iteratione multiplicantur: nam voluntas est *qua peccatur et recte vivitur* [2].

Sed (dices) *quando actus voluntatis censetur moraliter interruptus?*

Actus voluntatis censetur moraliter interruptus quando nec formaliter nec virtualiter perseverat. Quod quidem contingit:

1. Per *revocationem expressam;* hæc enim impedit ut actus posterior cum priore conjungatur moraliter: v. g., tibi complacebas in delectatione mala, actum displicentiæ elicis,

[1] Qui alicui detrahit coram pluribus, ex Croix et Holzman, plura peccata committit; quia tot jura is lædit quot sunt personæ apud quas alter infamatur. Sed probabile est, cum Azorio, Lugo, Molina, etc., unum tantum peccatum admittere, quia jus ad famam est unicum tantummodo: unde numerus audientium est habendus ut circumstantia solummodo aggravans.

Qui unico actu blasphemat duodecim Apostolos, ex Tournely, Concina, etc., probabiliter duodecim peccata committit, quia uniuscujusque Apostoli honorem lædit. Sed non improbabiliter censent Salmant., Anacletus, etc., id unum esse peccatum tantum, quia, cum omnes blasphemiæ in Sanctos malitiam desumant ex una relatione ad Deum, moraliter loquendo unica injuria per talem blasphemiam mediate Deo infertur.

Qui negat plures fidei articulos unum committit peccatum; nam cum unum sit objectum fidei, nempe veritas Dei revelantis, æque infidelis est qui unum articulum negat ac qui omnes.

[2] S. Augustinus, *De vera Religione.*

sed postea ad eamdem voluntarie redis; duplex commisisti peccatum.

2. Per *cessationem voluntariam* : v. g., consilium furandi iniisti, sed postea ab illo proposito advertenter cessas; si dein illud renovas, novum admittis peccatum diversum a primo; cum novum a primo non dependeat.

3. Per *longum intervallum*, ita ut judicio prudentum idem actus voluntatis moraliter perseverare non censeatur neque in se, neque in aliquo externo opere : v. g., malæ delectationi sero consensisti, et mane expergefactus consensum illum renovas, novo peccato reum te ipsum fecisti.

Sed (quæres) *quænam mora seu intervallum censetur sufficiens ad actuum multiplicationem?* Hic oportet accurate distinguere tum *actus mere internos*, uti est odium, mala delectatio; tum *actus internos cum intentione eos externandi*, ut est voluntas furandi, fornicandi; tum demum *actus externe consummatos*, ut est homicidium.

Si ageretur 1 *de actibus mere internis*, illi multo facilius multiplicantur; quia tales actus simplicis voluntatis nihil habent, vi cujus perseverent. Unde tot habentur numero peccata quot iterantur actus etiam post brevem, etiam post naturalem vel involuntariam cessationem. — Idcirco pœnitens in confessione debet semper explicare, si potest, quot vicibus malæ voluntati consenserit. Si vero non potest, saltem indicare debebit tam tempus quo cum malo illo animo perduravit quam interruptiones, si fuerint notabiliter raræ vel frequentes [1].

Si agatur 2 *de actibus internis cum intentione eos externandi*, multiplicantur toties quoties propositum formaliter innovatur, quia tunc novus habetur voluntatis actus. Propositum autem idem censetur perdurare majori vel minori tempore, habita ratione intensitatis, item personæ, ætatis, sexus, etc. Pro praxi si ultra biduum vel triduum perduraverit, id indicandum, ut numerus actuum internorum moraliter intelligatur a confessario.

[1] Notant tamen aliqui actus hujusmodi mere internos non constituere nisi unum peccatum mortale, quando ex eodem concupiscentiæ impetu procedunt, et si breve aliquod intervallum fluxerit inter ipsos.

Si agitur 3 *de actibus qui externe perficiuntur,* aliquando interrumpuntur moraliter, aliquando non.—Interrumpuntur si non respiciant actum completum : v. g., si quis pluries percutit inimicum non habens animum eum occidendi, tunc omnes illæ percussiones sunt distincta peccata ; quia quilibet actus habet suam distinctam, completam atque totalem malitiam [1]. — E contra non interrumpuntur, tam si actus procedant ab eodem impetu, cum in eo fiant quid unum [2], quam si actus illi moraliter ordinentur ad unum peccatum consummandum ; nam tunc *non habent rationem peccati, nisi secundum quod per unam voluntatem in perversum finem ordinentur :* quapropter in illo fine ultimo omnes conveniunt [3].

[1] Ita Navarrus, Lessius, Bonacina, Concina, ac fuse Salmanticenses, *Tract.* VI, c. VIII, n. 76 ; et *Tract.* XX, c. XII, n. 41, ubi idipsum etiam ex ipso jure canonico probant.

[2] Unde Liguori, *Homo Apost., Tr.* III, n. 62, probabiliter docet tactus statim copulam subsequentes non esse de necessitate explicandos « semper ac tactus (et idem est de complacentia, quæ habetur de copula) statim post copulam habeantur, et non dirigantur ad novam copulam ; quia tunc verisimiliter tactus illi adhibentur ad primæ copulæ complementum. — Sed hic notandum cum Viva et communi, ut ipse asserit : omnia media externa adhibita ad exsequendum peccatum, prout sunt tactus et verba obscœna, ac etiam iter susceptum, ascensus in domum meretricis, parare arma ad vindictam et ejusmodi, omnia hæc explicanda sunt in confessione tanquam peccata distincta numero, quando peccatum intentum exsecutioni non mandatur ; quia illæ actiones jam externatæ, omnes informantur a malitia pravi finis. »

Sic etiam qui eodem iracundiæ motu ac tempore pluries blasphemat, aliquem pluries percutit, vel eadem concupiscentiæ vehementia pluries se turpiter tangit, unum tantum committit peccatum.

[3] S. Thomas, in 2, D. 41, q. 1, a. 1. Unde si quis intendens occidere inimicum arma præparat, viam carpit, inimicum quærit, ac tandem occidit, etsi pluries repetat prædictam intentionem, unum peccatum committit. Item si quis ad copulam consummandam præmittit oscula, verba, etc., uno duntaxat peccato gravatur. Itaque tunc sufficit dicere se homicidium vel copulam commisisse. Item qui habet animum surripiendi 100 aureos, si eos centum vicibus surripiat, probabiliter dicit Holzman satis esse confiteri furtum 100 aureorum, dum omnes illi actus tendunt ad complendum furtum intentum. Si tamen intentum non esset ad 100, tum certe essent distincte explicanda omnia furta gravia.

Articulus 5. — De peccato ratione modi quo patratur.

§ 1. — De peccatis commissionis et omissionis.

Q. 1. *Quid est peccatum commissionis et omissionis?*

R. Peccatum commissionis est *transgressio præcepti negativi*, fitque agendo quod prohibetur a lege, v. g., furtum faciendo. — Peccatum vero omissionis est *transgressio præcepti positivi*, fitque omittendo quod a lege præcipitur, v. g., Missam die festo non audiendo, injunctum sanctum jejunium minime servando, etc.

Notandum est autem ad omissionem requiri actum positivum ac deliberatum voluntatis; voluntas enim non peccat nisi per talem actum, uti bene docent Gonet, Filliucius aliique. Omittens tamen quod facere quis tenetur, in ordine ad imputabilitatem moraliter censetur facere contra id quod facere tenetur.

Q. 2. *An peccata commissionis et omissionis differant inter se?*

R. Utique differunt peccata commissionis et omissionis, et adhuc cum eidem adversantur præcepto; quia adversantur semper diverso modo. Sic differunt specie inter se odium Dei et omissio actus amoris; ideoque qui Deum odisset peccatum suum sufficienter non declararet dicendo se contra charitatem divinam peccasse.

Imo in hoc etiam differunt quod peccatum commissionis ceteris paribus majorem habeat malitiam. Est profecto gravius amplecti objectum malum quam bono non adhærere, v. g., gravius est odisse Deum quam actum charitatis in Deum non elicere [1].

Q. 3. *Quid de iis actibus qui adjunguntur omissioni culpabili?*

[1] Alii cum D. Thoma, 1, 2, q. 72, a. 6, negant specie differre omissionem et commissionem, si eidem præcepto adversentur, et ex eodem motivo; nam peccata sicuti et ceteri actus humani habent suam speciem a fine. Attamen adhuc in hac sententia sunt seorsim confitenda; quia semper se habent ut partes integrales, ex quibus constituitur adæquate una species moralis. — *Vid.* Billuart, *De peccatis, art.* 3.

R. Actus conjungi potest omissioni culpabili vel eam causando, vel tantummodo eam concomitando.

Quando actus est causa omissionis culpabilis, videndum est num actus ille in se sit bonus an malus. — Si 1, solam malitiam contrahit omissionis, et aliam non habet; cum nulli alteri præcepto adversetur præter illud cui opponitur omissio. Unde in confessione sufficit omissionem declarare, v. g., si quis Sacrum festo die causa studendi omiserit, satis est si iste dicat se Missam sine sufficienti ratione omisisse. — Si 2, nempe si ille actus jam est ex objecto malus, tunc duplex in omissione adest pravitas : alia ipsius omissionis, alia causæ. Unde utraque aperienda est, v. g., qui ad furandum Missam omisit, utramque malitiam et omissionis Sacri et furti ille tenetur confiteri.

Si vero actus concomitanter tantum se habeat ad omissionem, quamvis ille sit cum præcepto incompossibilis; attamen nisi aliunde sit malus, nihil contrahit de pravitate omissionis; quia in illam nullimode impellit : unde non est declarandus. Sic, v. g., qui firmiter statuit omittere Sacrum, si postea tempore Sacri studet, puta ne otiosus remaneat, satis est si declaret omissionem Sacri; nam studium non participat de mala omissione, cum in ea non influxerit.

Q. 4. *Quandonam peccatum omissionis incipit imputari?*

R. Peccatum omissionis incipit imputari illo temporis puncto quo advertenter ponitur illius causa, sive omissio sequatur, sive non sequatur, ut recte docent cum Angelico [1]. Quia qui ponit causam omissionis jam tunc interpretative vult omissionem ipsam.

Si tamen peccaminosa omissio reapse sequatur, aperienda erit in confessione cum ipsa causa, si hæc suam habeat malitiam propriam. Nam actus externatus est de necessitate confessionis; cum inde notabiliter varietur ratio peccati ac status peccatoris [2].

[1] 2, 2, q. 79, a. 5.

[2] Quod valet, etiamsi tempore quo omissio contigit voluntas facta fuerit impotens ad illam vitandam; etenim effectus jam fuit sufficienter

Sed (dices) *quid si quis de sua mala voluntate doleat, sed non amplius habeat potestatem ejus effectum impediendi? ut si quis projiciat Breviarium in mare, et postea se vere pœniteat; sed amplius Breviarium habere non possit, quo Officium recitet?*

R. Recte dicunt talem peccasse, ac statim tot peccata commisisse quot prævidit omissiones ex tali Breviarii projectione : illas igitur debet confiteri ; nam illis præstitit consensum, cum causam posuit [1].

Si tamen postea de hoc vere doleat, non tenetur (ut plures cum Alasia tuentur) confiteri omissiones illas revera secutas esse ; nam non amplius sunt peccata in se spectatæ, cum fuerint retractatæ [2].

§ 2. — De peccatis externis atque internis.

Peccata interna sunt quæ tantum corde patrantur; externa quæ etiam externo opere complentur. — Inter peccata autem interna, quæ sunt ipsæ cogitationes pravæ, distinguuntur *desiderium*, *gaudium* ac *delectatio*. Quæ quidem tria diversa sunt, cum actum attingant diverso modo; et ideo ea, uti in se sunt, in confessione erunt aperienda.

Q. 1. *An peccata interna ab externis differant quoad malitiam?*

R. Essentialiter non differunt peccata interna ab externis quoad malitiam ; nam peccatum externum totam suam imputabilitatem sumit ab interno, estque ipsius peccati interni complementum [3]. Unde Augustinus ait : *Quidquid vis et non*

voluntarius in causa. Et talis est fidelium praxis : sicque et peccati gravitas et illius consectaria aperiuntur.

Hinc qui se inebriat prævidens tempore ebrietatis se esse omissurum Sacrum tenebitur tam causam quam illius effectum aperire, id est tam ebrietatem quam omissionem Sacri.

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. IV, n. 149 ; et l. V, n. 10.

[2] Si peccato consummato annexa sit censura, et quis, antequam effectus sequatur, se retractaret, in confesso est apud omnes quod, etsi esset reus effectus præcogniti, non tamen incurreret censuram, si tali omissioni sit imposita; quia censura requirit contumaciam eodem temporis momento quo peccatum consummatur. — *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, *Tr.* III, n. 45.

[3] *Vid.* Viva, *in prop.* XXV *Alexandri* VII, ubi solide hanc veritatem tuetur.

potes factum Deus computat[1], nempe voluntas pro facto reputatur.

Ex his colligitur peccata interna, sive omnes cogitationes peccaminosas, esse vera et completa peccata. Hinc S. Scriptura eas graviter damnat : *Abominatio Domini cogitationes malæ*[2]. Sane omnis affectus peccaminosus circa aliquod graviter malum graviter disconvenit rationali naturæ. Neque ad peccatum requiritur efficax consensus in opus, alioquin approbans alterius peccatum non peccaret.

Sed nonne (dices) *ex vulgato modernorum adagio facultas cogitandi est in homine essentialiter libera? Quomodo ergo quis poterit cogitatione sua peccare?*

R. 1. Retorquendo argumentum : nonne facultas volendi est in homine essentialiter libera? quæro : quomodo ergo quis poterit voluntate sua peccare?

R. 2. Directe : triplici sensu objectum adagium accipi potest, quin tamen nobis ullimode adversetur : 1. videlicet pro *immunitate a coactione*, id est a violentia extrinseca; 2. pro *immunitate a necessitate*, id est a violentia intrinseca; 3. denique pro immunitate *a quacumque lege morali*, quatenus homo possit se sine culpa malis etiam cogitationibus libere sordidare.

Porro si accipiatur priori sensu, adagium illud est verum; sed doctrinæ nostræ non nocet : est quidem verum, quia verum est cogitandi facultatem in homine immunem esse *a coactione*, cum sit rationali hominum naturæ intrinseca; nobis vero non nocet, quia id non impedit quominus homo circa suam cogitandi facultatem leges habeat a Superioris auctoritate sibi præscriptas, quas idcirco transiliendo peccabit; non enim Superioris auctoritas est violentia extrinseca, sive *coactio*.

Si autem accipiatur secundo sensu, id est pro immunitate *a necessitate*, nullo modo libertas illa neque in Philosophia neque in Theologia admitti poterit; quia Philosophi omnes, non secus ac Theologi unanimiter docent hominis intellectum esse facultatem *per se imperatam*, quæ nempe

[1] In Ps. 57. — [2] Prov., 18.

in operationibus suis patitur necessitatem[1] : voluntas videlicet est quæ in omnes intellectus operationes dominatur, si primas objectorum apprehensiones excipias : *Voluntas* (inquit Angelicus) *movet alias potentias animæ ad suos actus : utimur autem aliis potentiis, cum volumus*[2]. Ex quo quidem oritur quod homo peccet de malis cogitationibus, quia, cum eas possit cohibere, advertenter tamen et libere admittit in corde suo : *Abominatio Domini cogitationes malæ*[3] *: qui diligit iniquitatem odit animam suam*[4].

Si denique allatum modernorum adagium accipiatur tertio sensu, quasi nempe homo nulla morali lege quoad operationes intellectus sui teneatur, idcoque nulla in eo admittenda sint peccata interna, tunc illud aperte declaramus prorsus absurdum, legi naturæ et divinæ contrarium, ac fidei catholicæ subversivum. *Absurdum prorsus*, quia docet recta ratio leges honestatis afficere etiam interiores hominis potentias. *Legi naturæ et divinæ contrarium*, quia lex de non concupiscendis rebus malis et inhonestis in ipsa naturali et divina lege fundatur : *Non concupisces. Catholicæ tandem fidei subversivum*, quia doctrina est Ecclesiæ catholicæ cogitationes malas *nonnunquam animam gravius sauciare, et esse periculosiores iis quæ in manifesto fiunt*[5]. Hinc legimus in Evangelio Christum Dominum Scribas et Pharisæos, qui dicebant nullam habendam esse rationem eorum quæ in corde hominis latent, sic indignanter fuisse locutum[6] : *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia ; sic et vos a foris quidem paretis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.* En quo nos ergo

[1] *Vid.* Antoine, *De act. hum. Dissert., Proœm.*, a. 2.

[2] 1, 2, q. 9, a. 1, in corp.

[3] Psal. 18. — [4] Psal. 10.

[5] Ex Tridentino, sess. 14, cap. v : idque sane vel quia facilius perpetrantur, vel quia minoris curantur.

Hoc advertant tum *pœnitentes*, qui de illis leviter se accusant; tum *confessarii*, qui de illis vix interrogant, vel nonnisi obiter. — *Vid.* Cafreno, *Delle Regole a rettamente amministrare e ricevere i Sacramenti, Esame* X *e* XI. — [6] Matth., 6, 23.

perducunt moderni nostri illo suo in objectione prolato proverbio, ad ætatem nempe nos perducunt Scribarum et Pharisæorum (L).

Q. 2. *In quo differunt desiderium, gaudium et delectatio?*

R. In hoc differunt desiderium, gaudium et delectatio :

Desiderium respicit tempus futurum : et est actus voluntatis, quo quis deliberate intendit opus aliquod determinatum perficere. Dicitur efficax quando quis media suscipit ad opus illud perficiendum. Inefficax si non proponit opus perficere, sed in hoc per voluntatem consentit, quod nempe illud esset perfecturus si posset, v. g., si diceret : *Rem istam furto libenter compararem mihi, si possem.*

Gaudium e contrario, seu *complacentia*, respicit tempus præteritum : et est cum quis de malo opere patrato sibi blanditur. Huc revocatur displicentia malum data occasione non fecisse, v. g., puellam non seduxisse, advertendo illam tunc facile seduci potuisse.

Delectatio respicit tempus præsens : et in re nostra habetur quando quis per imaginationem reddit sibi præsens objectum peccati, et de illo delectatur deliberato consensu ac si opus actu perficeret, quin tamen habeat desiderium illud reapse perficiendi. Ut si quis fingens se fornicari in tali actu sibi præsentato delectetur, quin illum intendat perficere. — Delectatio hæc dicitur *morosa*, non quidem a temporis mora, cum etiam uno temporis puncto perfici possit; sed eo quod voluntas post plenam advertentiam in ea immoratur.

Q. 3. *An et quale peccatum est desiderium operis mali?*

R. Quodlibet desiderium rei vel actionis malæ, licet inefficax, illicitum est, utpote prohibitum nono et decimo Decalogi præcepto : *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt*[1]. Sane turpe et inhonestum est velle et desiderare quovis modo aliquid turpe et illicitum.

[1] Exodi 20.

Malum autem desiderium est peccatum ejusdem speciei atque malitiæ cujus est opus ipsum in quod desiderium fertur. Id constat ex his Christi verbis : *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est in corde suo*[1]. Ipsa naturalis ratio id suadet; quia actus internus suam sumit bonitatem atque malitiam ab objecto in quod fertur et cujus circumstantia nota est; neque enim ab illo vel per abstractionem malitia separari potest. Quare desiderium etiamsi inefficax furandi rem gravem, occidendi vel fornicandi erit peccatum grave furti, homicidii vel fornicationis.

Ideo in confessione omnia desideria sunt distincte aperienda. Non ergo sufficit ut pœnitens dicat generatim se impura desideria habuisse; sed specificare debet quid desideraverit, an copulam, an solum tactus vel aspectus; an cum persona in genere, et cujus sexus; an cum persona determinata, et quæ; an libera, an matrimonio aut castitate detenta, vel consanguinitate aut affinitate sibi ligata?

Quid (quæres) *dicendum de illo qui optat quidem objectum graviter malum, sed sub conditione,* si liceret?

Vel illa conditio *si liceret* aufert ab objecto malitiam, vel non :

Si 1, non peccat saltem graviter qui sic objectum malum optat. Esset si quis diceret : *Hodie manducarem carnes, si non esset dies veneris, vel sabbati ;* nam conditio illa totam ab objecto malitiam excludit. Quia tamen hoc, ut plurimum, est periculosum vel saltem otiosum, ideo vix excusatur a peccato veniali[2].

Si 2, tunc graviter peccat qui eo desiderio tendit in objectum graviter malum : cum nempe per eam conditionem

[1] Matth. 5.

[2] Si tamen non tantummodo hypothetice, sed etiam hic et nunc ac realiter malitia ab objecto possit excludi, tunc illud desiderare neque est periculosum neque culpabile ullo modo. Sic, etsi decimo Decalogi præcepto prohibeatur ne quis alienum concupiscat, quia id intelligitur in damnum proximi, ideo bene possumus aliena desiderare inculpabiliter omnino hoc sensu ut ea legitime acquiramus sine proximi injuria vel damno : secus, damnarentur contractus emptionis venditionis; nemo enim emit nisi illud quod se habere desiderat.

non auferatur malitia objecti, tota transfunditur in actum voluntatis. Et licet consensus conditionatus nihil ponat in objecto; in voluntate tamen ponit affectum committendi : ita peccaret graviter qui diceret : *Luxuriose viverem, si non esset peccatum.* Sic communiter, et rationabiliter [1].

Item multo magis mortaliter peccaret qui optaret absolute ne esset prohibitum quod est intrinsece malum; esset enim velle invertere ordinem et legem naturæ, uti recte dicunt Salmanticenses.

Q. 4. *An et quale peccatum est complacentia de re mala?*

R. Gaudium, seu complacentia de malo, malum est; cum includat illius approbationem. Adde : omnis virtus exigit ut ipsa non contemnatur : contemnunt autem qui de illius violatione gloriantur, et sunt *qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* [2].

Hæc complacentia comprehendit totam malitiam et omnes species quibus objectum induitur; cum secundum se tota in illud feratur. Unde qui sibi complacet de copula habita cum conjugata de novo adulterium committit; quia tunc voluntas complectitur totum objectum pravum cum omnibus circumstantiis, nec ab illis præscindere potest. Item qui gaudet de copula sodomitica committit sodomiam. Hinc docent : quando quis se jactat de peccato patrato regulariter explicare debet in confessione omnes species illius; quia in se jactando regulariter adjungit ad jactantiæ malitiam, atque peccatum scandali, etiam complacentiam de peccato commisso [3].

Q. 5. *An et quale peccatum est delectatio de re mala?*

R. Certum est delectationem deliberatam de objecto graviter malo esse peccatum mortale; quia graviter dedecet naturam rationalem : uti si quis in deliciis habeat quod

[1] Sunt tamen qui probabiliter dicunt quod qui cupit quodcumque malum sub conditione *si non esset malum* nunquam concupiscit malum revera; sed tantum ostendit quamdam inclinationem ad illud : quod ad mortale non attingit.

Vid. Liguori, *Opus Mor.*, l. v, n. 4; et *Homo Apost.*, *Tr.* III, n. 50.

[2] Prov., 2.

[3] *Vid.* Liguori, *Homo Apost.*, *Tr.* IX, n. 9.

Deus graviter offendatur. Hinc ait Scriptura : *Perversæ cogitationes separant a Deo* [1].

In probabiliori autem sententia delectatio morosa suam speciem sumit a qualitate objecti exterioris quod sibi imaginatione repræsentat; non obstante enim quacumque præcisione a mente facta, videtur ferme impossibile ut delectatio non complectatur objectum cognitum totum quodque est. Hinc S. Thomas ait : *Delectatio alicujus operationis et ipsa operatio ad idem genus peccati reducuntur; sicut operatio virtutis et delectatio de eadem ad eamdem virtutem reducuntur* [2]. — Quare qui delectatur de objecto turpi debet in confessione aperire circumstantiam objecti in quod delectatio ferebatur.

Quanquam non est negandum quod adhuc sit speculative loquendo valde probabilis contraria sententia, quam tenent Layman, Lugo, Roncaglia aliique, qui docent delectationem speciem suam sumere ab objecto duntaxat in mente repræsentato : ac ideo si quis, v. g., delectetur de copula cum conjugata ita cognita quidem, sed delectatio non sit *qua conjugata*, sed *qua pulchra*, non committit adulterium; quia tunc circumstantia adulterii ex se non intrat in delectationem [3].

Verum in praxi non recedendum a prima sententia : atque ideo sine dubio semper explicandæ sunt quoad delectationem omnes objecti circumstantiæ, quia saltem adest periculum proximum objecto secundum se toto consentiendi et desiderandi; cum vix uno gradu delectatio et desiderium inter se distent [4].

Quid vero (dices) *si quis delectetur non jam de re ipsa mala, sed de simplici cognitione, vel cogitatione rei malæ?*

[1] Sap., 1. — [2] Q. 15, de verit.

[3] Ad diversitatem desiderii et complacentiæ, quæ in omnium sententia objectum totum prout in se est ordinarie absorbent, sese nempe ferendo in objectum uti tale.

[4] Sæpe difficile est obtinere a pœnitentibus ut circumstantias objecti cogitati aperiant; tunc prudentes confessarii priori opinione innixi ab importunis quæstionibus abstinent. Ita Bouvier, *Dissertatio in sextum Decalogi præceptum, et supplementum ad Tract. de matrimonio, Parisiis, Ed.* n^a^, 1845, p. 81.

Iste non peccat, modo absit periculum consensus in malum ipsum objectum; quia cognitio rei malæ non est mala secundum se. Sic Deus ipse cognoscit mala omnia præterita, præsentia atque futura; ergo neque delectatio de hac cognitione per se mala erit. — Tamen relate ad circumstantias potest esse mala : venialiter, si cognitio sit vana et inutilis; mortaliter, si adsit periculum proximum consensus [1]; nam qui periculum non fugit cum potest et debet vult casum.

Q. 6. *An licita sit delectatio de modo malæ operationis?*

R. Si modus ille per se malus est, aut cum periculo gaudendi etiam de ipso objecto malo, v. g., si quis utatur fraudibus atque mendaciis ad seducendam puellam, clare patet delectationem de modo illo esse ex se malam; quia ejusdem objectum malum est.

Si vero modus ille talis non est, delectatio nequit mala esse; præcisus enim a malo opere, modus malus non est. Neque peccare dixeris hominem ridentem de modo quo ebrius pede ob vinum vacillante procedit, vel de modo subtili et artificioso quo quis usus est ad furtum. Etiam Dominus hoc sensu *laudavit villicum iniquitatis* [2].

Q. 7. *An liceat gaudere de opere malo ob bonum effectum secutum?*

R. Vel opus illud quod a nobis vel ab aliis commissum fuit est malum formaliter, quod nempe cum peccato perpetratum fuit, vel non :

Si 1, certum est non licere de eo delectari, non solum tanquam de peccato, sed neque tanquam de causa effectus boni inde secuti; objectum enim delectationis in hoc casu semper est malum.

Si 2, aliqui docent fas esse de eo opere delectari, non quidem per se, sed prout est causa boni effectus; quia tunc causa non attenditur nisi indirecte, neque fuit peccaminosa. — Attamen in hoc casu alii tenent oppositum, et verius; quia actio illa, etsi non fuerit peccaminosa, fuit tamen objective mala : et voluntas eam nunc approbando malum formaliter facit : paucis, quilibet affectus deliberate tendens

[1] S. Thomas, 1, 2, q. 74, a. 8. — [2] Luc. 16.

directe et immediate in objectum per se malum totus inhæret fœditate objecti [1]. Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 15 propositionem : *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hereditate consecutas* [2].

Quid vero (dices) *de illo qui non gaudet quidem de ipso opere malo, sed duntaxat de effectu bono ab illo opere secuto?*

Per se loquendo licet delectari de effectu bono secuto ab opere malo; nam tunc delectatio non fertur in objectum malum. Sic licita est delectatio de consecutione hæreditatis quæ ob mortem patris venit qui injuste fuerit occisus. — Hoc sensu Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex Adami peccato : *O felix culpa quæ talem meruit habere Redemptorem* [3]!

Q. 8. *An liceat delectari de re quæ acta est mala utpote prohibita; sed tractu temporis erit bona evasura, cessante nempe prohibitione?*

R. Negative; nam delectatio reddit objectum sibi præsens, et ideo mala est, cum actu desit conditio illud honestans. Sic, v. g., nefas erit sponso, nondum celebrato matrimonio delectari de ejusdem usu; nam matrimonium est tantum in spe, delectatio esset in re [4].

[1] *Vid.* Liguori, *Opus Mor.*, l. v, nn. 20 et 27.

[2] Pariter non licet delectari de nocturna pollutione, quæ venerit ex tactu vel ex turpi somnio; quia tunc ipsa fuisset objective mala. Secus, si ea venerit ex natura se naturaliter exonerante; nam quod a natura est malum non est. Angelicus *in* 4, *D.* 9.

Item neque licet delectari de Missa festo die ex oblivione relicta, neque de carnium comestione die jejunii facta ex inadvertentia; quia nempe hæ res sunt, supposito præcepto, ex objecto malæ. Ita Azor, Roncaglia, Sanchez, etc.

[3] Ita etiam licet per se loquendo delectari de effectu pollutionis, quamvis voluntariæ, nempe de exoneratione naturæ; quia exoneratio naturæ bona est. *Salubrius tamen est cogitationem circa hanc rem divertere*, uti monet Gerson; ob periculum videlicet delectationis venereæ, quæ de facili contingere potest.

[4] « Aliud est, ait *Roncaglia*, si sponsus desiderat simpliciter copulam « futuram cum sponsa quando sibi erit uxor; quia tunc optat rem ad « tempus quo revera illa sibi licita erit. Sed hoc non obstante ego sub-

COROLLARIUM. — *De peccati actualis effectibus.*

Q. 1. *Quinam sunt effectus peccati mortalis?*

R. Præcipui effectus peccati mortalis sunt sequentes :

1. *Gravis offensa Dei;* peccator enim Dei voluntati contumaciter reluctans contra Omnipotentem roboratur, si non verbis, facto dicens : *Non serviam* [1]. — Hinc docet Angelicus peccatum habere *quamdam infinitatem malitiæ ex infinitate divinæ majestatis* [2].

2. *Jactura gratiæ sanctificantis :* gratia nobis tribuit *ut filii Dei nominemur et simus* [3] ; hoc porro per mortale amittimus, nam per illud efficimur inimici Dei et filii diaboli. Hinc Tridentinum [4] ait *asserendum esse non modo infidelitate per quam et ipsa fides amittitur, sed etiam quocumque alio mortali peccato, quamvis non amittatur fides, acceptam justificationis gratiam amitti* [5].

3. *Fœdissima animæ macula.* Hanc per peccatum induci de fide est contra Lutheranos et Calvinianos, qui per solam imputabilitatem homines peccatores faciunt. — Id constat ex Scriptura, ubi de Jerusalem peccatrice dicitur : *Maculata es in iniquitate tua* [6]. Et iterum : *Si abluerit Dominus sordes filiorum Sion* [7]. — Et Tridentinum ait hominem fieri *inquinatum per inobedientiæ peccatum* [8]. — Unde patet aliquid relinqui in anima peccatoris ad modum vulneris, quod,

« jungo quod per hujusmodi desideria, cum quis moratur in iis cogita-
« tionibus, magnum subest periculum delectationis præsentis; ideoque
« debet confessarius omnino prohibere ne sponsi in hujusmodi desideriis
« morentur. » Liguori, *Homo Apost., Tr.* III, n. 51.

Etiam concluditur curandum maxime ut quam citissime, sponsalibus initis, matrimonium celebretur ; ne sponsi in illa facili peccandi occasione reliquantur.

[1] Jer. 2. — [2] 3, p. q. 2, a. 2.

[3] 1. Joan. 1. — [4] Sess. 6, cap. 15.

[5] *Vid.* Baudrand, l'*Ame élevée à Dieu*, c. VIII et XVIII, ubi et gravissima peccati vulnera et perexcellentes divinæ gratiæ dotes vivide expressit.

[6] Jer. 2. — [7] Ezech. 36. — [8] Sess. 5, can. 2.

licet uno ictu transeat [1], relinquit tamen in corpore deformitatem [2].

4. *Cordis perturbatio et afflictio spiritus ;* sic enim habet Job : *Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest* [3]. — *Contritio et infelicitas in viis eorum*, inquit R. Psaltes, *et viam pacis non cognoverunt* [4]. — Et D. Augustinus : *Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te* [5].

5. *Amissio meritorum omnium* quæ in statu gratiæ anima jam sibi comparaverat; legitur enim de peccatore : *Omnes justitiæ ejus quas fecerat, non recordabuntur* [6].

6. *Inhabilitas*, perdurante statu peccati, ad nova merita acquirenda in ordine ad vitam æternam; quia *ubi deest charitas, nihil est quod prosit ad gloriam* [7].

7. *Pœnæ reatus :* quo nomine non aliud intelligitur quam obligatio subeundæ pœnæ propio peccato debitæ. Æquum est enim ut qui ordinem violavit ab ordinis auctore puniatur, ne iniquitas adversus ordinem ejusque auctorem prævaleat. — Hæc autem pœna solvenda pro peccatis duplex est : una quæ solvitur in præsenti vita, uti sunt diversa morborum genera, ærumnæ, afflictiones, etc. [8]. Alia vero persolvenda in vita futura, *vel* temporaneæ in purgatorio, si peccatum fuerit quidem deletum quoad culpam, sed non totaliter quoad pœnam ; vel æternæ in inferno, si peccatum non fuerit deletum quoad culpam.

Peccatum mortale inducere reatum pœnæ æternæ de fide est; nam Christus sic reprobos allocuturus exhibetur [9] :

[1] In veniali tamen peccato hæc macula non intervenit; sed tantum privatio fervoris charitatis, ut ait idem Angelicus, in 4, D. 16, q. 2, a. 2.

[2] Differt autem a reatu pœnæ, quæ maculam jam supponit; differt ab inclinatione ad malum, quæ remanet adhuc, sublata macula. Juxta Angelicam (1, 2, q. 86, a. 1), consistit in privatione illius nitoris qui exsurgit ex debita conformitate facultatum animæ ad legem atque ad Deum.

[3] Job. 57. — [4] Ps. 13.

[5] Lib. *Confessionum*. — [6] Ezech. 18.

[7] S. Augustinus, *De Verbis Domini*.

[8] Deum frequenter etiam in hac vita punire peccata passim constat, uti ex diluvio, ex Sodomæ incensione, ex historia Davidis.

[9] Matth. 25.

Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et Angelis ejus [1]. Quare D. Augustinus scribit : *Quia vita Sanctorum sine fine erit, supplicium quoque æternum finem procul dubio non habebit* [2].

Ac merito ; cum enim peccatum æterne in anima damnatorum perseveret, æterne puniendum est. — Adde peccatum mortale habere quamdam infinitatem malitiæ ex parte infinitæ personæ quæ offenditur : cum utique a læso sit mensuranda culpa. Ergo infinite puniendum saltem (si aliter non possit) extensive, id est quoad durationem. — Hanc autem veritatem vel ipsi ethnici non pauci solo ipso lumine naturali cognoverunt [3]. Unus sit Tullius, qui aiebat : *Justis quidem reditum patere ad supremam felicitatem, improbis vero devium quoddam iter esse seclusum a concilio Deorum* [4].

Q. 2. *An unum peccatum possit esse pœna alterius?*

R. Per se unum peccatum non est pœna alterius; cum peccatum a libera hominis voluntate proficiscatur. Poterit esse per accidens, quatenus Deus in illius pœnam auxilia subtrahit, quibus homo destitutus in peccata alia voluntarie labitur. Hinc in pœnam superbiæ gentiles *tradidit Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam* [5].

[1] Pœna æterna damnatorum est duplex : damni, et sensus. Prima habetur illis verbis : *Discedite a me, maledicti.* Secunda illis : *In ignem æternum.* Porro, ut habet D. Hieronymus, *in uno igne omnia tormenta sentient damnati in inferno.*

Quæ tamen pœna erit damnatorum peccatis proportionata juxta illud Apoc. XVIII : *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctus.*

Quamvis nos lateat quomodo ignis animas cruciare possit, tenent tamen catholici cum Augustino (*De Civ. Dei*, l. XXI, c. X) revera illum ignem esse materialem ac corporeum ; nimis enim clara sunt verba Deut. 32, Job. 20, Isa. 33, 65, Jud. 16, Matth. 10, Luc. 16, etc. — S. Antoninus varias refert opiniones hac de re.

[2] L. XXII De Civ. Dei, c. XXIII.

[3] *Vid.* Rusca, *De inferno et statu dæmonum ante mundi exitium, libri quinque, in quibus tartarea civitas, paratorum ibi cruciatuum genera, ethnicorum etiam de his opiniones, etc., varia eruditione describuntur*, Mediol., 1621. — Patuzzi, *De futuro impiorum statu.* — Liguori, *Dissertaz. Teol. Morali*, Dissert. VIII.

[4] L. I Tusc. quæst. — [5] Rom. 1.

Q. 3. *Quinam sunt effectus peccati venialis?*

R. Sex maxime numerantur effectus venialis peccati. Nempe veniale

1. *Deum offendit :* quo sensu veniale est aliquid pejus omnibus mundi malis collectim sumptis, ipsa etiam morte, ipso etiam inferno prout infernus est mera pœna. Nam hæc omnia sunt mala creaturæ; peccatum vero veniale malum Dei est, quatenus ipsum offendit, etsi tamen ejus gratiam non exstinguat [1].

2. *Minuit animæ pulchritudinem :* sit equidem levis nebula, at quælibet nebula aliquantisper lucem impedit.

3. *Minuit timorem Dei* ex una parte; ex altera *auget animi teporem;* homo enim juxta viam illam quam semel elegit facile progreditur.

4. *Impedit gratias speciales ;* nosque reddit indignos peculiari illo Dei affectu quo prosequi solet justos in amore suo ferventes, juxta illud : *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis* [2].

5. *Inducit reatum pœnæ* (*per se temporalis*) subeundæ in hac vel in altera vita; æquitas enim postulat ut quilibet reus puniatur. Diximus *per se temporalis ;* sentit enim Angelicus [3] quod, licet veniale, cum a Deo non separet, non inreatur pœnam æternam; poterit tamen per accidens, sive ratione irremissibilitatis, in æternum puniri, si reperiatur in damnatis non remissum quoad culpam [4].

6. *Disponit ad mortale*, præsertim si ex habitu committatur in eadem materia. Scriptum est enim : *Qui spernit modica paulatim decidet* [5]. *A minimis incipiunt qui ad maxima proruunt* [6].

Igitur periculose negliguntur venialia, maxime ab iis qui

[1] *Vid.* Segneri, *Il Cristiano istruito*, p. 2, Rag. 22. — Belleccio, *De pec. veniali.* — Stapf, § 119, et alii ascetici passim.

[2] Matth. 7. — [3] In 4, D. 22, q. 1.

[4] Nota : *Quoad culpam ;* si enim remissum non sit quoad pœnam, hæc pœne in inferno expiatur. *Nec propter hoc sequitur quod in inferno sit redemptio, quia pœna quæ solvetur non redimitur*, nempe est solutio, non condonatio. Idem Angelicus.

[5] Eccli. 19. — [6] S. Gregor. M.

ad majorem tenentur perfectionem, uti sunt Religiosi, Sacerdotes et adolescentes ministerio Ecclesiastico proludentes.

ADNOTATIONES.

(A) *Pag.* 495.

Audiatur Roselly, *De la mort avant l'homme*, cap. IV, § 1, quoad originis peccatum : « Compulsez les *Annales des peuples ;* « au frontispice de chaque histoire s'aperçoit une tache mystérieuse, sujet de tristesse et de perplexités... Les parties civilisées « de l'univers, habitants de l'ancien monde et des continents nouveaux, insulaires et montagnards, ont conservé l'empreinte de « l'événement mystérieux qui changea la condition humaine. Les « Hindous, les Chinois, les Perses, les Scandinaves, les Tartares, « les Thibétains, les Égyptiens, les Grecs, les Romains, les Gaulois, les Mexicains, les Iroquois, la plupart des tribus de l'Amérique et des hordes africaines nous montrent également, pour « cause du châtiment de l'homme, — *sa désobéissance, inspirée par l'orgueil, à la suggestion d'un être malfaisant.* »

Idem Auctor in libro : *Le Christ devant le siècle*, cap. IX, habet ad rem : « Les Perses nous disent : « Le ciel était destiné à « l'homme, à condition qu'il serait humble, pur dans ses pensées, « dans ses actions. » — La couleuvre, cet Ahriman plein de mort, « aperçut Oramusd après qu'il eut fait l'Écrimé-Véedio (le paradis terrestre). — Ahriman et tous les dews virent l'homme pur, « et ils en furent abattus. Ahriman courut sur les pensées d'Adam « et d'Ève ; il renversa leurs dispositions, ils les trompa sur ce « qui regardait le dews, et jusqu'à la fin ce *cruel* ne chercha qu'à « les séduire...

« Les livres chinois exposent un semblable récit : « Au commencement, l'homme obéissait au ciel : il était tout esprit. — « La terre produisait spontanément des fruits en abondance. Il n'y « avait alors ni maladie, ni malheur, ni mort. » — Mais quand on « eut dégénéré de cet heureux état, les oiseaux et les bêtes fauves, « les vers et les serpents, tous ensemble, comme de concert, firent « la guerre à l'homme. — Aussi l'ancien proverbe dit : « N'écoutez pas la femme... »

« La déchéance de nos premiers parents n'est pas non plus oubliée des Tartares. Ils racontent que, éclairés de leur propre lumière, sans privations comme sans désirs, ils jouissaient d'une vie fortunée; que la terre produisait une plante dont la douceur égalait celle du miel le plus pur, dont la beauté enchantait les regards; qu'ils ne purent résister à cette séduction; qu'ils mangèrent de cette plante funeste, et éprouvèrent la même infortune. « Leurs jours furent abrégés, leurs forces s'affaiblirent » pour la première fois; ils éprouvèrent le tourment de la crainte. »

« Les Thibétains attribuent également la perte des qualités primitives, de l'intelligence et du corps, à la faute d'avoir goûté « de la dangereuse plante du schimœ, douce et blanche comme « du sucre; la connaissance de l'état de nudité fut révélée par ce » fruit.

« Les Scandinaves se rappellent l'arbre de la science du bien et « du mal. Chez eux, c'est un énorme frêne appelé l'ydrasils, dont « les branches s'étendent dans le monde entier, et que le serpent « ronge par-dessous. « Sciur (le serpent), en montant et descendant le frêne, porte la parole de l'envie. »

Id. Stevenson, *Voyage dans l'Amérique du Sud.* — Sonnerat, *Voyages aux Indes.* — Belzoni, *Viaggio in Egitto e in Nubia.* — Bruce, *Voyage en Abyssinie.* — Gomara, *Storia generale delle Indie Occidentali, e di Terra Nuova.* — *Histoire générale des Voyages.* — *Il gran Dizionario Chinese.* — *Lettres édifiantes,* etc. — Bergier, *Dictionnaire*, *Append.* v° *Réparateur.*

(D) *Pag.* 501.

Quare, ut aliqua exempla proferamus :

1. Non eos probamus qui peccatum originale *peccatum* dicunt, non vero *culpam*. « Quelle que soit la distinction possible entre « les notions de *péché* et celles de *faute*, dans les régions de l'abs- « trait (ad rem percelebris Audizio, *Introduzione agli studii* « *Eccl.*, l. III, c. VIII), je n'y crois pas du tout, dans le cas con- « cret du péché originel ou même de toute autre action, qui soit « un acte humain en opposition avec la loi. En effet, S. Thomas a « appelé du nom de faute le péché originel aussi bien que le pé- « ché actuel : *Ad culpam personæ requiritur voluntas personæ, « ut patet in culpa actuali, quæ peccatum personæ committi- « tur; ad culpam vero naturæ non requiritur nisi voluntas in « natura illa* (in 2, dis. 30, q. 2, a. 2). »

2. Neque illis subscribimus ullo modo qui docent per originis

peccatum nos damnari, non tamen illud nobis imputari. « En disant que ce péché (originel) nous damne sans être imputé (*itc-*
« *rum cit. auctor*), on semble perdre de vue l'*inest cuique pro-*
« *prium* du Concile de Trente. Et de plus on va contre cette
« persuasion universelle et très-juste, savoir, que l'imputation
« doit nécessairement précéder la condamnation ; et que de même
« que, pour un individu, il ne peut y avoir de châtiment sans faute,
« il ne peut non plus y avoir de condamnation sans une imputa-
« tion réelle et proprement dite de cette même faute. »

« Cette doctrine est celle de S. Thomas, etc. : *Pœna simplici-*
« *ter habet rationem ad culpam propriam, sed quandoque ad*
« *culpam actualem... quandoque vero ad culpam originalem.*
» Et encore : comment la faute sera-t-elle propre sans l'imputation
« divine? *Non autem punitur aliquis in spiritualibus bonis sine*
« *propria culpa, neque in præsenti neque in futuro.*

« Enfin, il me paraît que c'est la pensée explicite des Pères du
« Concile de Trente : *Si quis per Jesu Christi Domini Nostri*
« *gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum originalis*
» *peccati remitti negat; aut etiam asserit non totum id quod*
« *veram et propriam peccati rationem habet; sed illud dicit*
« *tantum radi, aut non imputari, anathema sit.* On voit,
« 1° Qu'on doit considérer comme une chose de foi que le péché
« originel n'est pas une simple difformité, mais un *reatus* qui
« atteint l'âme spirituelle, et que les théologiens nomment *reatus*
« *culpæ;* 2° que ce *reatus,* avec la faute et la peine éternelle qui
« y sont attachées, est détruit par le baptême : 3° qu'il serait con-
« traire à la foi de dire que dans le baptême ce péché est raturé ou
« non imputé, *radi aut non imputari.* Maintenant, c'est au petit
« nombre de ceux qui, par une innovation de langage, affirment
« que dans le péché originel contracté par nous il n'y a ni *reatus*
« *culpæ* ni imputation; c'est à eux, disons-nous, à se concilier
« avec le Concile de Trente. Qu'ils disent comment il se peut que
« le baptême nous dégage d'une offense qui ne nous ait point été
« imputée; qu'il nous délie de ce qui n'aurait jamais été lié; et
« puisque le Concile a prononcé l'anathème contre ceux qui sou-
« tiennent que le péché originel cesse d'être imputé à ceux qui ont
« été baptisés, qu'ils disent s'il est conforme à l'idée catholique de
« prétendre qu'il n'en existe aucune imputation ni avant ni après
« le baptême. »

3. Neque tandem iis assentimur qui concupiscentiam ordinarie absolute *peccatum* appellant : « L'Apôtre (ita laudatus scriptor)
« ayant appelé au figuré la concupiscence du nom de péché, la tra-

dition, remarquant le grave danger qu'il y aurait à ce que ce « nom de péché donné à la concupiscence passât du sens méta- « phorique au sens propre, le saint Concile de Trente rendit cette « définition : *Hanc concupiscentiam quam aliquando Apostolus « peccatum appellat sancta Synodus declarat Ecclesiam ca- « tholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere « et proprie in renatis peccatum sit; sed quod ex peccato est, « et ad peccatum inclinat.* »

« Les paroles, *quod vere et proprie in renatis peccatum sit*, en- « seignent très-évidemment que l'Apôtre a appelé la concupiscence « du nom de péché, non dans un sens propre et naturel, mais trans- « posé, en appliquant à l'effet le nom de la cause. Cet effet, c'est « la concupiscence déréglée, qui vient du péché et qui porte au « péché.

« Donc, selon la pensée de cette Assemblée œcuménique et « l'usage commun, il est plus exact, plus clair et plus sûr d'appe- « ler la concupiscence non pas un péché, mais, ou, avec le Concile « de Trente, une chose née du péché; ou, avec S. Thomas, une « blessure faite à l'âme par le péché, *vulnus concupiscentiæ*. Il est « également plus clair et plus sûr de dire non pas que le péché « reste encore sans la damnation dans ceux qui ont été régé- « nérés, mais plutôt, avec le même Concile, que le sacrement ef- « face en eux *totum id quod veram et propriam peccati ratio- « nem habet.* »

(E) *Pag.* 501.

Quando veritas potest ab Ecclesia definiri quin longiori examine et discussione opus sit, utpote satis ad liquidum explorata, atque omnimoda constans certitudine, dicitur *proxime definibilis*. Si vero eget adhuc inquisitione, quippe cum incerta adhuc et dubia obscuraque permaneat, dicitur *remote definibilis*.

(F) *Pag.* 503.

Quoad RR. Pontifices hac in re audiatur S. Alphonsus, *Hom. Ap., Tr. XIX*, n. 31 : « Loquendo de Conceptione divinæ Matris, juvat hic meminisse quinque Bullas circa hoc punctum emanatas.

1. Sixtus IV, in *Extrav. Grave nimis, de Rel. et ven. SS.*, anno 1480, imposuit ipso facto excommunicationem reservatam in eum qui damnat hæresis aut peccati mortalis alterutram sententiam quæ asserit aut negat B. Virginem conceptam fuisse sine culpa originali : et etiam in eum qui pro veris habet, aut ut veros legit libros qui affirmant SS. Virginem in peccato conce-

ptam fuisse : et contra præcepit ut in festo Conceptionis B. V. recitaretur Officium Nativitatis suæ, mutato verbo *Nativitatis* in *Conceptionis*.

2. S. Pius V, in Bulla 114, *Super speculam*, anno 1570, prohibuit disputare palam, ubi adsunt viri et mulieres, aut scribere vernacula lingua de tali quæstione, sub pœna suspensionis a *Divinis*, *reservatæ*, *ipso jure*, etc. Duntaxat permisit doctis disputare in academiis, quin uti erroneam alterutram damnarent sententiam.

3. Paulus V, in Bulla 97, anno 1616, prohibuit sub iisdem pœnis a S. Pio latis affirmare in aliquo publico actu beatam Virginem fuisse in peccato conceptam. Contra sub iisdem censuris et pœnis prohibuit defendentibus sententiam piam impugnare, et tractare de opposita opinione, dicendo : *Aliam opinionem non impugnent, nec de ea aliquo modo agant seu tractent.*

4. Gregorius XV, in Bulla 20, anno 1622, prohibuit quominus tam publice quam privatim assereretur Conceptio B. Mariæ fuisse facta in peccato; concessit tantum fratribus Ordinis Prædicatorum ut privatim colloquia inter se habere possent, de tali materia disserendo.

5. Denique Alexander VII, anno 1661, in Bulla *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* primo declarat piam sententiam de Conceptione sine labe a primo instanti B. Mariæ late longeque promulgatam fuisse, *ita ut accedentibus quoque plerisque celebrioribus Academiis ad hanc sententiam, jam fere omnes Catholici eam complectantur*. Deinde sub iisdem censuris et pœnis renovat decreta prædecessorum, et præcipit ut illa observentur in favorem festi et cultus Conceptionis B. Virginis juxta piam sententiam. Et præter pœnas latas a Sixto IV privat facultate concionandi, docendi, voce activa et passiva, qui in dubium revocaret, aut in alio sensu interpretaretur, sive voce, sive in scriptis (declarando damnatos esse omnes eorum libros ubi de hoc actum fuisset) favorem piæ sententiæ et cultui concessum, asserendo aliquid adversus piam sententiam, aut afferendo argumenta contra ipsam, et relinquendo insoluta. »

Sacræ R. C. fuerunt proposita dubia : « 1. An Magister generalis Ordinis Prædicatorum potuerit absque consensu Capituli generalis et Superiorum inferiorum Ordinis ejusdem legitime obtinere a sancta Sede, et acceptare pro toto Ordine octavam solemnem in festo Conceptionis Beatæ Mariæ Virginis, et additionem particulæ : *Et te in Conceptione Immaculata*, apponendam Præfationi Missæ Conceptionis, non obstante quod in aliquo Capitulo generali Ordinis antedicti (uti asseritur) præscribatur, nullum

novum Officium posse acceptari in Ordine, nisi a Capitulo generali? Et quatenus possit:

2. An ea facultas obtinendi, et acceptandi, de qua supra, ita conveniat Superiori generali ut non indigeat consensu Capituli generalis, etiam si aliquando decretum fuerit a Sancta Sede (uti aliqui volunt) acceptari non debere nova Officia, nisi a Capitulo generali, cum Magister generalis juxta Constitutiones apostolicas et Ordinis Prædicatorum possit solus facere id quod ipse agere potest cum definitione Capituli generalis?

3. An stante acceptatione solius Magistri generalis, sit in facultate sibi succedentium Superiorum generalium, vel Capituli generalis, vel Superiorum inferiorum acceptare vel non præfatam octavam solenem, et particulam, *Et te in Conceptione Immaculata*, eo quod in Decretis concessionis datis die 10 decembris 1843, nullum imponatur debitum, sed tantum dicitur. — *Sanctitas Sua... de speciali gratia benigne annuit juxta petita?* Et in casu negativo:

4. An omnes fratres et moniales Ordinis Prædicatorum ex præcepto adigantur celebrare Festum Conceptionis Beatæ Mariæ Virginis cum octava solemni: et omnes sacerdotes ejusdem Ordinis ex præcepto pariter teneantur addere Præfationi Missæ verbum — *Immaculata:* — Et dicere — *Et te in Conceptione Immaculata:* — ac idem servandum sit in omnibus utriusque sexus Ordinis Ecclesiis? Et si affirmative:

5. An hoc ipso præcepto adstringantur etiam ii omnes qui sentiunt Beatam Virginem conceptam fuisse in culpa originali, et illi qui jurejurando adiguntur ad sectandam doctrinam sancti Thomæ Aquinatis, supposito quod Angelicus Doctor tenuerit Beatam Virginem incurrisse in anima culpam originalem?

6. In casu affirmativæ responsionis ad quartum, et quintum Dubium, quæritur an censendi sint agere ex contemptu ii omnes qui, propriæ sententiæ inhærentes, vel prætextu sectandi doctrinam Angelici Præceptoris, renuunt se submittere responsis Sanctæ Sedis ad præsentia Dubia, etiamsi tantum omittant in Præfatione Missæ verbum *Immaculata?*

7. An Decreta a sacra Rituum Congregatione emanata et responsiones quæcumque ab ipsa propositis dubiis scripto formaliter editæ eamdem habeant auctoritatem ac si immediate ab ipso Summo Pontifice promanarent, quamvis nulla facta fuerit de iisdem relatio Sanctitati Suæ?

Et sacra eadem Congregatio ad Vaticanum, subsignata die coadunata in ordinario cœtu, audita a me subscripto Secretario fideli

relatione, expositisque rationum momentis diligenter consideratis, rescribendum censuit :

Ad 1. *Posse juxta Decretum divi* 14 *junii* 1845, *et allatam rubricam.* — Ad 2. *Non indigere ut ad proximum.* — Ad 3. *Non esse amplius in facultate.* — Ad 4. *Affirmative in casu proposito.* — Ad 5. *Affirmative, et quatenus opus sit, consulendum Sanctissimo pro absolutione.* — Ad 6. *Ex præcedentis Dubii solutione consulant conscientiæ suæ.* — Ad 7. *Affirmative.*

Atque ita rescripsit. Die 23 maii 1847 (Per Secret. J. C., *Fatati*).

Et facta de præmissis omnibus Sanctissimo Domino Nostro Pio IX, Pontifici Maximo, per eumdem suscriptum Secretarium fideli relatione, Sanctitas Sua rescripta a Sacra Congregatione in omnibus et singulis adprobavit, confirmavitque, ac omnes et singulos, quatenus opus sit, ab emissi jurisjurandi vinculo, uti in quarto Dubio, absolvens, et eximens, Apostolica Auctoritate Sua præcipit ut memorata duo decreta super elevatione ritus Festi Conceptionis Deiparæ, et additione verbi — *Immaculata* — in Præfatione Missæ Conceptionis ipsius a Sac. mem. Gregorio Papa XVI universo Prædicatorum Ordini concessa quarto idus decembris 1843, plenissime observentur tum ab omnibus et singulis alumnis Ordinis Prædicatorum, tum in omnibus pariter Ordinis ipsius ecclesiis, contrariis quibuscumque disponentibus minime obstantibus Die 17 julii 1847.

(G) *Pag.* 503.

Cum tanti sit D. Thomæ auctoritas (*quem*, ut graphice aiunt, *si solum scias, omnia scias, etsi cetera omnia ignores ; si solum ignores, ignores omnia, etsi cetera omnia scias*,, præstat ut ipsius Angelici auctoritatem proferamus circa exemptionem B. Virginis a peccato originali.

Qua de re vid. P. Angelo Bigni, *ministro generale dei Minori Conventuali*, *In lode di Maria SS. senza macchia concetta*, *Dissertazione panegirica*, *Roma*, 1845. Is primis Patribus testimonium S. Doctoris addit, proferens hæc genuina verba illius Opusculi, *Expositio Salutationis angelicæ*, quæ quidem ipse suis oculis perlegit in Codice membranaceo Vaticanæ bibliothecæ : *Ipsa* (Virgo) *fuit purissima quantum ad culpam, quia nec originale nec veniale peccatum incurrit* (Amico Cattolico, vol. X, p. 62).

Unde non immerito ex antiquis etiam ac sincerioribus Codicibus probant recentiores præsertim textum, qui habetur 3, p., q. 22,

a. 2, contrarius, fuisse corruptum. — Adde : quo utitur argumento Angelicus in *cit. loco* nostram firmat sententiam ; nam ibi probat Mariam fuisse in utero sanctificatam, quia Ecclesia celebrat ejus Nativitatem. Quid ergo nunc temporis dixisset, quo etiam celebratur Festum Conceptionis? Diceret debuisset hac ipsa de causa et Virginis conceptionem sanctam esse atque immaculatam. *Vid.* Opusculum Nicolai Cichovii, *Angelici Doctoris S. Thomæ de B. M. V. Deipara immaculata Conceptione sententia*, Patavii, 1720. — Adde sine ulla difficultate objecta verba D. Thomæ explicari posse de debito peccatum originis contrahendi, ut clarius ipse indicat 4, Dist. 43, q. 1, a. 4 ad 3. *Vid.* Joannes a S Thoma, *Tract. de approbat. et auctoritate doctrinæ Angelicæ D. Thomæ*, disp. 2, a 2.

Opponunt etiam *auctoritatem D. Bernardi*, in celebri Epistola ad Canonicos Lugdunenses, in qua aperte videtur negare hoc Virgini privilegium. Sed respondemus cum P. Perrone : in confesso est. — 1. S. Bernardum Canonicos illos redarguisse quod, inconsulta Sede Apostolica, festum de Virginis conceptione adoptaverint ; — 2. Ipsum ex eo Virginis ortum sanctum fuisse deducere, quod solemnitas ejus Nativitatis in universa Ecclesia celebratur ; — 3. Impetivisse conceptionis cultum eo quod careret objecto. Siquidem ex ipsius mente Virgo sancta esse non potuit priusquam conciperetur, cum nequiverit *ante sancta esse quam esse.* Sed nec in ipso conceptionis momento id potuit : *Quomodo namque*, pergit, *aut sanctitas absque spiritu sanctificante aut sancto Spiritui societas cum peccato fuit, aut certe peccatum quomodo non fuit ubi libido non defuit? Nisi forte quis dicat de Spiritu Sancto eam, et non de viro conceptam fuisse : sed hoc hactenus inauditum.*

Nempe ideo S. Doctor inficiatur sanctam Virginis conceptionem, quia maritali complexu genita est. Unde patet ipsum esse locutum de prima Virginis conceptione, quam *activam* dicunt, de ea nempe in qua sancti B. Virginis parentes, opere maritali invicem convenientes, præstiterunt ea quæ maxime spectabant ad ipsius corporis formationem, organizationem et dispositionem ad recipiendam animam rationalem a Deo infundendam. Non autem de conceptione *passiva*, seu de animationis momento, de quo hic agimus. Reapse hoc sensu auctores S. Bernardo suppares *conceptionis* vocabulum usurpasse ostendit Mabilonius, *in nota* 141, *in Epist.* 74 *S. Bernardi*, col. XLII. Unde legitime colligitur S. Doctorem piæ sententiæ haud infensum.

Imo cum ipse ex celebritate Festi de Natali Virginis die, quæ

jam in Ecclesia ubique vigebat, intulerit sanctam eam exstitisse ante nativitatem, merito concludimus ipsum sanctam pariter conceptionem propugnaturum fuisse, si idem festum ubique celebrari, ut nunc fit, cognovisset.

(H) *Pag.* 507.

Incertum quæ futura sit conditio eorum qui cum solo originali moriuntur. Exsules erunt a patria cœlesti; sed quæ erit eorum sors æterna? Non una est sententia catholicorum.

Alii cum Sylvio, Petavio, Gregorio Ariminense, qui, ideo dictus fuit *tortor parvulorum*, etc., docent parvulos solo originali maculatos pœna ignis, mitissima tamen, esse cruciandos : et probant ex Concilio Florentino, ubi habetur : *credimus... illorum animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.* Hoc dicunt Scripturæ, latinis Patribus et fidelium persuasioni conformius.—*Vid.* Bergier, *Dictionnaire*, v° *Enfants*.—Berti, *Theol.*, l. XIII, c. VIII.

Alii cum Valentia, Bellarmino, etc., tenent tales infantes pœna sensus non esse plectendos; cum hanc Scriptura iis solum comminetur qui actuali peccato tenentur. Attamen docent eos habituros esse perpetuam tristitiam de amissione beatitudinis, ad quam ab origine erant destinati; talis enim exclusio non potet esse sine dolore. Hanc sententiam communiorem appellat Bouvier, et ei videtur probabilior. —*Vid.* Bellarminus, *De amissione gratiæ*, l. VI, c. VI et VII.

Alii cum Petro Lombardo, Soto, D. Bonaventura, Innocentio III, D. Thoma, censent tales parvulos esse prorsus immunes a pœna sensus; ratio est, ait Angelicus, de malo, q. 5, a. 2, *quia pœna sensus respondet conversioni ad creaturam, et in peccato originali non est conversio ad creaturam, et ideo peccato originali non debetur pœna sensus.* Imo docet tales pueros nullam percepturos esse tristitiam de amissione gloriæ. *Nam sicut nullus sapiens*, ait in 2, d. 33, q. 2, a. 1, *affligitur de hoc quod non possit volare sicut avis, vel quia non est rex vel imperator, cum sibi non sit debitum; ita pueri non dolebunt de amissione visionis beatæ, cum non sit debita, nec ad illam habeant proportionem.* Imo adhuc tradit quod illi infantes participabunt de bonis naturalibus, *et de Deo gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione.* Quod tamen Billuart explicat de dilectione naturali necessaria (eo enim amore quo quis necessario diligit seipsum, diligit etiam suum essendi principium); non autem de amore libero et amicabili. « Du

reste, « ad rem S. Alphonsus (*Opera dogmatica*, sess. 5, n. 10) à part cette jouissance naturelle, le sentiment d'après lequel ils ne reçoivent, dans l'autre vie, ni récompense ni châtiment, est très-équitable, et à mes yeux plus probable, eu égard à la miséricorde divine; et S. Augustin ne s'en écarte pas, l. III de *lib. arb.*, c. XXIII... D'autant que S. Grégoire de Nazianze et S. Grégoire de Nysse ont écrit la même chose. »

Alii cum Catharino docent eos parvulos post judicii diem esse in quodam paradiso terrestri collocandos, ubi, sua sorte optime contenti, beatitudine naturali perfruentur in Dei cognitione et amore fundato : qui amor erit liber, efficax et perfectus in genere suo. Id ex parte defendit Cardinalis Sfondrati in libro *Nodus prædestinationis dissolutus*, Romæ, 1696. — Quæ opinio, etsi communiter rejiciatur, non est tamen confundenda cum hæresi Pelagianorum; isti quoque illis pueris naturalem beatitudinem concedunt, sed sine morte animæ : unde juxta ipsos exclusio ab intuitiva Dei visione non habet rationem pœnæ, quod negant catholici.

Alii tandem eo usque progressi sunt ut credant Deum in ultima judicii die gratiam baptismatis illis infantibus elargiturum fore. Ita in libro *Considerazioni sullo stato dei bambini morti senza battesimo*, Lugano, 1839. — Quid sentiendum de hoc singulari ac noviter excogitato medio videant sapientes.

(I) *Pag.* 503.

Mundus quoad essentiam semper idem est, voluptatibus inhians, æternitatis immemor, Dei inimicus, et varias pro diversis temporibus formas induit. Quænam porro sit præsens forma spiritus mundani, quam alio nomine appellamus *genium sæculi*, jam ab exordio sui Gloriosissimi Pontificatus aperte declaravit Pius IX tot machinationibus apta remedia suggerens. De his erit in Tractatu *de Justitia* atque *Virtutibus Theologicis*.

Hic interim hæc notamus cum cl. Stapf. (*Th. Mor.*, § 125) : « Maxima calamitas in Ecclesiam Dei redundat, si ipsi sacrorum « Ministri genio sui temporis turpiter assentiantur. Cum enim mun- « dus spiritum veritatis non possit accipere (*Joan.*, 14, 17), ille « qui hominibus placere gestit Christi servus non est (*Gal.*, 1, « 10)... Equidem quod ad animi cultum et morum comitatem « attinet, sacerdos ea neutiquam aspernabitur quæ ævum nostrum « vere commendant; attamen, ut veterum aliquis monet, *animum* « *ne crede colori; fallit enim vitium specie virtutis et umbra.* « Revera tentatio sectandi genium temporis non est minima, præ-

« sertim pro viris junioribus; egoismo enim vix aliud magis arri-
« det quam placere illis qui ex moderno genio sentiunt. »

(J) *Pag.* 512.

Nulli dubium est, sed consentiunt omnes concupiscentiam bonam esse, si ad licita nos impellat.

Perbelle more suo habet Catechismus Romanus, p. 3, c. x, § 6 : « Sciendum est concupiscentiam esse commotionem quamdam ac vim animi qua impulsi homines quas non habent res jucundas appetunt. Et quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuo mali sunt, ita hæc concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda. Neque enim propterea malum est si cibum aut si potum appetimus; aut, cum frigemus, si calescere; aut contra, cum calemus, si frigescere cupimus. Et quidem recta hæc concupiscendi vis, Deo auctore, nobis a natura insita est : sed primorum parentum nostrorum peccato factum est ut illa, naturæ fines transiliens, usque adeo depravata sit ut ad ea concupiscenda sæpe incitetur quæ spiritui ac rationi repugnant.

« Quin etiam hæc vis, si moderata est, suisque finibus continetur, sæpe etiam non mediocres utilitates præbet. Nam illud primum efficit ut assiduis precibus Deum oremus, supplicesque ab eo petamus quæ maxime cupimus; oratio enim cupiditatis nostræ interpres est. Quod si recta hæc concupiscendi vis abesset, non tam multæ preces essent in Ecclesia Dei.

« Efficit præterea ut chariora sint nobis Dei munera; quo enim vehementiori alicujus rei cupiditate flagramus, eo charior illa nobis res est, atque jucundior, cum eam adepti sumus : tum vero delectatio ipsa quam ex re concupita sentimus facit ut majore pietate gratias Deo agamus. »

(K) *Pag.* 519.

R. Psaltes (Ps. 18) etiam de alienis peccatis timet : *ab alienis parce servo tuo.* Quod tamen non ita accipiendum est, quasi nempe ad ea committenda non debeat concurrere nostra voluntas, quæ sola est peccati sedes. Sed eo sensu, quia illa sub aliqua ratione etiam nobis debent imputari.

Hæc imputatio incurritur dupliciter : — 1° *positive*, quando quis alium ad peccatum inducit *vel* imperio, *vel* consilio, *vel* plausu, *vel* per illecebras, ut si qui perversos libros evulgent, turpes imagines exponant; — 2° *negative*, si ob desidiam nostram alii peccatis libere indulgent. Ex qua parte parentes, magistratus, paro-

chi qui suis non invigilant horrendum plane judicium exspectent.

Ex his vero patet hanc peccatorum alienorum imputationem immensum non raro orbem describere, prout notat *Stapf.*, § 122.

(L) *Pag.* 537.

« *Non concupisces rem proximi tui :* Hæc est differentia inter legem divinam et mundanam, quod lex mundana indicat facta et dicta; divina autem non hæc tantum, sed etiam cogitata. Et ratio hujus est quia illa est per homines, qui indicant ea quæ apparent exterius; sed divina est a Deo, qui interius exteriusque conspicit. » Ita Angelicus, *Op. de* 10 *præceptis, de* IX.

Hinc bene Balmes : « Supposez que la liberté de penser s'exerce uniquement dans ce sanctuaire de l'intelligence, dans cette région où les regards d'un autre homme ne pénètrent jamais et qui n'est ouverte qu'aux regards de Dieu ; eh bien ! dans ce cas même, que signifie cette liberté? La pensée, par hasard, n'aurait-elle point ses lois auxquelles elle doit se soumettre, sous peine de s'égarer dans le chaos? Lui est-il permis de mépriser les règles de la saine raison, de fermer l'oreille aux conseils du bon sens? Peut-elle oublier que son objet est la vérité, et ne tenir aucun compte des principes éternels de la morale? » Le *Protestantisme comparé au catholicisme*, vol. I, chap. XIII, p. 160.

Vid. *Collezione di buoni libri*, Torino. — Bergier, *Dictionnaire*, v° *Liberté de conscience, tolérance.* — Sed maxime *Saggio elementare di diretto pubblico Ecclesiastico*, v. I.

APPENDIX I.

SERIES CHRONOLOGICA PROPOSITIONUM AB AP. SEDE DAMNATARUM [1].

N. 1. — *Propositiones ab Alexandro VII proscriptæ* 10 *jan.* 1659 [1].

1. Concilium Tridentinum non obligat Regulares in Gallia ad obtinendas approbationes ab Episcopis ut sæcularium confessiones audire possint, neque ex illius Concilii auctoritate privilegia Regularium restringi possunt; cum in Gallia receptum non sit, præterquam in decisionibus Fidei, neque etiam Bulla Pii IV pro confirmatione illius Concilii promulgata. *Est falsa, temeraria, scandalosa, in hæresim et schisma inducens, sacro Concilio Tridentino et Sedi Apostolicæ injuriosa.*

2. Ubi Concilium Tridentinum est receptum, non possunt Episcopi restringere vel limitare approbationes quas Regularibus concedunt ad Confessiones audiendas, neque illas ulla ex causa revocare. Quinimo Ordinum mendicantium Religiosi ad eas approbationes obtinendas non tenentur; et si ab Episcopis Religiosi non probentur, rejectio illa tantumdem valet ac si approbatio concessa fuisset. *Complexe accepta est falsa, temeraria, scandalosa et erronea.*

3. Regulares Ordinum mendicantium semel approbati ab uno Episcopo ad confessiones audiendas in sua diœcesi habentur

[1] Ad assequendum genuinum sensum damnatarum propositionum vid. Anacletus Reiffenstuel, *In initio ejusd. Theol.* edit. Antuerpiæ, 1758; item *sub fin.*, ubi ea de re habetur *Dissertatio Massæi Kresslinger.* — Carboneanus, *Notio critica sensus omnium propositionum Moralium ac Dogmaticarum*, etc. — Campioni, *Instructio pro se præparantibus ad audiendas confessiones, pars* 2ª, Romæ, 1704. — Sed præ omnibus vid. *eximiæ sapientiæ vir* (ut eum appellat Benedictus XIV, Notif. VII et LXXII) Dominicus Viva, *Damnatæ theses ab Alexandro VII, Innocentio XI et Alexandro VIII; necnon Jansenii ad Theologicam trutinam revocatæ juxta pondus Sanctuarii, ed.* 8ª, *in qua Baji, Michaelis de Molinos, et aliæ item theses recensentur, etc.* Patavii, 1717.

[2] *Vid* Arasia, *Comment. Theol. Mor.* — *Compend. Theol. Moralis*, Iriæ edit., 1840, ad Append. — Filalete, *Prolegomeni di Teologia Canonico-Morale*, etc., Lucca, 1843, *part.* 2ª *et* 3ª : ubi expletissimus habetur catalogus omnium errorum.

pro approbatis in aliis diœcesibus, nec nova Episcoporum indigent approbatione. Regulares habent potestatem absolvendi a peccatis Episcopo reservatis, etiamsi ab Episcopo auctoritas ipsis indulta non fuerit. *Quoad primam partem, est falsa, et saluti animarum perniciosa : quoad secundam partem, est falsa, auctoritati Episcoporum et Sedi Apostolicæ injuriosa.*

4. Nullus in foro conscientiæ Parochiæ suæ interesse tenetur, nec ad annuam Confessionem, nec ad Missas parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, divinam legem, Fidei rudimenta, morumque doctrinam, quæ ibi in Catechesibus annunciantur, et docentur. *Quoad primam et secundam partem simpliciter accepta, est erronea et temeraria : suppositis vero privilegiis Apostolicis, nullam meretur censuram. Et quoad tertiam partem de auditione verbi Dei, servetur dispositio sacri Concilii Tridentini.*

5. Talem legem in hac materia nec Episcopi nec Concilia Provinciarum vel Nationum sancire, nec delinquentes aliquibus pœnis aut Ecclesiasticis censuris mulctare possunt. *Suppositis itidem privilegiis Apostolicis, nullam meretur censuram ; verum ita non est prædicanda, nec publice docenda, prout nec præcedens quarta.*

6. Regulares mendicantes petere possunt licite a Judicibus sæcularibus ut injungant Episcopis quatenus ipsi mandata concedant ad prædicandum in Adventu et Quadragesima : quod si renuant facere Episcopi, decretum Judicum sæcularium tantumdem valet ac si permissio dictis Religiosis concessa fuisset. *Est falsa, erronea, et in hæresim ac schisma inducens.*

Aliæ ab eodem Pontifice damnatæ 24 sept. anno 1665.

1. Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei et Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia asserens Bullam Cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis et aliorum criminum, quando publica sunt, et id non derogare facultati Tridentini. in qua de occultis crimini-

bus sermo est, anno 1629, 18 julii, in consistorio Sacræ Congregationis Eminentissimorum Cardinalium visa et tolerata est.

4. Prælati Regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscumque sæculares ab hæresi occulta et ab excommunicatione propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hæreticum, non teneris denunciare, si probare non possis.

6. Confessarius qui in Sacramentali Confessione tribuit Pœnitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in Confessione, ac proinde non est denunciandus.

7. Modus evadendi obligationem denunciandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denunciandi.

8. Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro eadem Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem, idque post Decretum Urbani VIII.

9. Post Decretum Urbani potest Sacerdos cui Missæ celebrandæ traduntur per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra justitiam pro pluribus Sacrificiis stipendium accipere, et Sacrificium unum offerre; neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam (promissione etiam juramento firmata) danti stipendium quod pro nullo alio offeram.

11. Peccata in Confessione omissa, seu oblita ob instans periculum vitæ, aut ob aliam causam, non tenèmur in sequenti Confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

13. Satisfacit præcepto annuæ Confessionis qui confitetur Regulari Episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato.

14. Qui facit confessionem voluntarie nullam satisfacit præcepto Ecclesiæ.

15. Pœnitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent possunt sibi eligere in Confessarium simplicem Sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Est licitum Religioso vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se vel de sua Religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice et coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a Pio V imposita Beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna.

21. Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud Beneficium Ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi si Officium per alium recitet.

22. Non est contra justitiam Beneficia Ecclesiastica non conferre gratis; quia collator conferens illa Beneficia Ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione Beneficii; sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto.

24. Mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in Confessione se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta satisfacit Confessionis præcepto dicens: Commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Damnatæ die 18 *martii, anno* 1666.

29. In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

30. Omnes Officiales qui in Republica corporaliter laborant sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio.

31. Excusantur absolute a præcepto jejunii illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea Beneficiatus de fructibus sui Beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans Officium Paschale satisfacit præcepto.

35. Unico Officio potest quis satisfacere duplici præcepto, pro die præsenti, et crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis quæ sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiæ concessæ Regularibus, et revocatæ a Paulo V, hodie sunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini factum Sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali confitendi quam primum est consilium, non præceptum.

39. Illa particula *quam primum* intelligitur, cum Sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo *Regalo*, dum deficiente illo, nimis ægre ageret vitam, et

aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et aliæ famulæ nimis difficile invenirentur.

42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

44. Quoad forum conscientiæ, reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.

45. Libri prohibiti *donec expurgentur*, possunt retineri usquedum adhibita diligentia corrigantur.

N. 2. — *Propositiones damnatæ ab Innocentio XI, 2 mart.* 1676.

1. Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis aut Episcopalis.

2. Probabiliter existimo Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generatim, dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili.

5. An peccet mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile est ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.

7. Tunc solum obligat quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam qua justificari possimus.

8. Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno et formali.

11. Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam quando tenetur tantum ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortale de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas.

15. Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato propter egentes divitias inde ex hereditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, et secundum se.

17. Satis est actum fidei semel in vita elicere.

18. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo et fidei gloriosum, consulo; tacere, ut peccaminosum per se, non damno.

19. Voluntas non potest efficere ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum quem habebat supernaturalem.

21. Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis; imo cum formidine, qua quis formidet ne non sit locutus Deus.

22. Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris.

23. Fides late dicta ex testimonio creaturarum similive motivo ad justificationem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

25. Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.

26. Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus, sive

propria sponte, sive recreationis causa sive quocumque alio fine juret se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

27. Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa.

28. Qui mediante commendatione vel munere ad Magistratum vel Officium publicum promotus est poterit cum restrictione mentali præstare juramentum quod de mandato Regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis est causa justa Sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat etpost impactam alapam vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam heredi quam legatario contra injuste impedientem, ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puellá deprehensa gravida occidatur aut infametur.

35. Videtur probabile omnem fœtum, quandiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eamdem habere cum paritur; ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli et famulæ domesticæ possunt occulte heris suis

surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus Mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retro-venditionis prævie inito, cum intentione lucri.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit qui non majoris faciat pecuniam præsentem quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.

43. Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed duntaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale; vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale; imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur quam res spiritualis.

47. Cum dicit Concilium Tridentinum eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare qui nisi quos digniores et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint ad Ecclesias promovent, Concilium vel primo videtur pro hoc *digniores* non aliud significare velle nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo : vel secundo locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos : vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities juræ naturæ prohibita non est : unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.

51. Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, et si absit contemptus.

53. Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

55. Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens Confessio et Communio, etiam in his qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

57. Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessum, ratione magni concursus pœnitentium, qualis, v. g., potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis aut indulgentiæ.

60. Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, Naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio, dummodo ore proferat se dolere, et proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi qui in proxima occasione pec-

candi versatur, quam potest, et non vult omittere : quinimo directe, et ex proposito quærit, aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei, et etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat Mysterium Sanctissimæ Trinitatis et Incarnationis D. N. J. C.

65. Sufficit illa Mysteria semel credidisse.

Aliæ ab eodem Pontifice damnatæ, die 23 nov. ejusdem anni.

1. Deus donat nobis omnipotentiam suam, ut ea utamur, sicut aliquis donat alteri villam aut librum.

2. Deus subjicit nobis suam omnipotentiam.

N. 3. — *Propositiones Michaelis de Molinos damnatæ ab Innoc. XI Const.* Cœlestis, 20 *nov. anno* 1686 [1].

1. Oportet hominem suas potentias annihilare. Et hæc est via interna.

2. Velle operari active, est Deum offendere, qui vult esse ipse solus agens; et ideo opus est se ipsum in Deo totum et totaliter derelinquere, et postea permanere, velut corpus exanime.

3. Vota de aliquo faciendo sunt perfectionis impeditiva.

4. Activitas naturalis est gratiæ inimica, impeditque Dei operationes et veram perfectionem, quia Deus operari vult in nobis sine nobis.

5. Nihil operando anima se annihilat, et ad ipsum principium redit, et ad suam originem, dum est essentia Dei, in qua transformata remanet ac divinizata, et Deus tunc in seipso remanet, quia tunc non sunt amplius duæ res unitæ, sed una tantum; et hac ratione Deus vivit et regnat in nobis, et anima seipsam annihilat in esse operativo.

6. Via interna est illa qua non cognoscitur nec lumen, nec

[1] *Vid.* Bergier, *Dictionnaire*, etc., v° *Molinisme*.

amor, nec resignatio, et non oportet Deum cognoscere, et hoc modo recte proceditur.

7. Non debet anima cogitare nec de præmio, nec de punitione, nec de Paradiso, nec de inferno, nec de morte, nec de æternitate.

8. Non debet velle scire an gradiatur cum voluntate Dei, an cum eadem voluntate resignata maneat, necne : nec opus est ut velit cognoscere suum statum, nec proprium nihil, sed debet ut corpus exanime manere.

9. Non debet anima reminisci nec sui, nec Dei, nec cujuscumque rei, et in via interna omnis reflexio est nociva, etiam reflexio ad suas humanas actiones et ad proprios defectus.

10. Si proprii defectus alios scandalizent, non est necessarium reflectere, dummodo non adsit voluntas scandalizandi ; et ad proprios defectus non posse reflectere, gratia Dei est.

11. Ad dubia quæ occurrunt, an recte procedatur necne, non opus est reflectere.

12. Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de nulla re debet curam habere, nec de inferno, nec de Paradiso, nec debet desiderium habere propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem expurgare debet.

13. Resignato Deo libero arbitrio, eidem Deo relinquenda est cogitatio et cura de omni re nostra, et relinquere ut faciat in nobis sine nobis suam divinam voluntatem.

14. Qui divinæ voluntati resignatus est, non convenit ut a Deo rem aliquam petat; quia petere est imperfectio, cum sit actus propriæ voluntatis et electionis, et est velle quod divina voluntas nostræ conformetur, et non quod nostra divinæ. Et illud Evangelii, *petite, et accipietis*, non est dictum a Christo pro animabus internis, quæ nolunt habere voluntatem. Imo hujusmodi animæ eo perveniunt ut non possint a Deo rem aliquam petere.

15. Sicut non debent a Deo rem aliquam petere, ita nec illi ob rem aliquam gratias agere debent, quia utrumque est actus propriæ voluntatis.

16. Non convenit indulgentias quærere pro pœna propriis peccatis debita, quia melius est divinæ justitiæ satisfacere quam di-

vinam misericordiam quærere, quoniam illud ex puro Dei amore procedit, et istud ab amore nostri interessato; nec est res Deo grata, nec meritoria, quia est velle crucem fugere.

17. Tradito Deo libero arbitrio, et eidem relicta cura, et cogitatione animæ nostræ, non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis alia resistentia fieri debet, nisi negativa nulla adhibita industria, et si natura commovetur, oportet sinere ut commoveatur, quia est natura.

18. Qui in oratione utitur imaginibus, figuris, speciebus, et propriis conceptionibus, non adorat Deum in spiritu et veritate.

19. Qui amat Deum eo modo quo ratio argumentatur, aut intellectus comprehendit, non amat verum Deum.

20. Asserere quod in oratione opus est sibi per discursum auxilium ferre, et per cogitationes per quas Deus animam alloquitur, ignorantia est. Deus nunquam loquitur, ejus locutio est operatio, et semper in anima operatur, quando hæc sûis discursibus, cogitationibus et operationibus eum non impedit.

21. In oratione opus est manere in fide obscura et universali, cum quiete et oblivione cujusque cogitationis particularis, ac distinctæ attributorum Dei ac Trinitatis, et sic in Dei præsentia manere ad illum adorandum et amandum, eique inserviendum, sed absque productione actuum, quia in his Deus sibi non complacet.

22. Cognitio hæc per fidem non est actus a creatura productus, sed est cognitio a Deo creaturæ tradita, quam creatura se habere non cognoscit, sed postea cognoscit illam se habuisse; et idem dicitur de amore.

23. Mystici cum sancto Bernardo in Scala Claustralium distinguunt quatuor gradus, Lectionem, Meditationem, Orationem et Contemplationem infusam. Qui semper in primo sistit nunquam ad secundum pertransit. Qui semper in secundum persistit nunquam ad tertium pervenit, qui est nostra contemplatio acquisita, in qua per totam vitam persistendum est, dummodo Deus animam non trahat, absque eo quod ipsa id exspectet, ad contemplationem infusam; et hac cessante, anima regredi debet ad tertium gradum, et in ipso permanere absque eo quod amplius redeat ad secundum aut primum.

24. Qualescumque cogitationes in oratione occurrant, etiam impuræ, etiam contra Deum, Sanctos, Fidem et Sacramenta, si voluntarie non nutriantur, nec voluntarie expellantur, sed cum indifferentia et resignatione tolerentur, non impediunt orationem Fidei, imo eam perfectiorem efficiunt, quia anima tunc magis divinæ voluntati resignata remanet.

25. Etiamsi superveniat somnus, et dormiatur, nihilominus fit oratio, et contemplatio actualis; quia oratio et resignatio idem sunt, et dum resignatio perdurat, perdurat et oratio.

26. Tres illæ viæ, Purgativa, Illuminativa et Unitiva, sunt absurdum maximum quod dictum fuerit in mystica; cum non sit nisi unica via, scilicet via interna.

27. Qui desiderat, et amplectitur devotionem sensibilem, non desiderat nec quærit Deum, sed seipsum, et male agit, cum eam desiderat, et eam habere conatur; quia per viam internam incedit, tam in locis sacris quam in diebus solemnibus.

28. Tædium rerum spiritualium bonum est: siquidem per illud purgatur amor proprius.

29. Dum anima interna fastidit discursus de Deo et virtutes, et frigida remanet, nullum in se ipsa sentiens fervorem, bonum signum est.

30. Totum sensibile, quod experimur in vita spirituali, est abominabile, spurium et immundum.

31. Nullus meditativus veras virtutes exercet internas, quæ non debent a sensibus cognosci. Opus est amittere virtutes.

32. Nec ante nec post Communionem alia requiritur præparatio aut gratiarum actio (pro istis animabus internis) quam permanentia in solita resignatione passiva; quia modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, qui possunt; et fiunt in via ordinaria. Et si hac occasione Communionis insurgunt motus humiliationis, petitionis, aut gratiarum actionis, reprimendi sunt, quoties non dignoscatur eos esse ex impulsu speciali Dei; alias sunt impulsus naturæ nondum mortuæ.

33. Male agit anima quæ procedit per hanc viam internam, si in diebus solemnibus vult aliquo conatu particulari excitare in se devotum aliquem sensum; quoniam animæ internæ omnes dies sunt æquales, omnes festivi. Et idem dicitur de locis sacris, quia hujusmodi animabus omnia loca æqualia sunt.

34. Verbis et lingua gratias agere Deo non est pro animabus internis, quæ in silentio manere debent, nullum Deo impedimentum apponendo, quod operetur in illis; et quo magis Deo se resignant, experiuntur se non posse orationem Dominicam, seu *Pater noster*, recitare.

35. Non convenit animabus hujus viæ internæ quod faciant operationes, etiam virtuosas, ex propria electione et activitate; alias non essent mortuæ: nec debent elicere actus amoris erga B. Virginem, Sanctos, aut Humanitatem Christi; quia cum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa.

36. Nulla creatura, nec B. Virgo, nec Sancti sedere debent in nostro corde, quia solus Deus vult illud occupare et possidere.

37. In occasione tentationum, etiam furiosarum, non debet anima elicere actus explicitos virtutum oppositarum, sed debet in supradicto amore et resignatione permanere.

38. Crux voluntaria mortificationum pondus grave est et infructuosa, ideoque dimittenda.

39. Sanctiora opera et pœnitentiæ quas peregerunt Sancti non sufficiunt ad removendam ab anima vel unicam adhæsionem.

40. B. Virgo nullum unquam opus exterius peregit, et tamen fuit Sanctis omnibus sanctior; igitur ad sanctitatem perveniri potest absque opere exteriori.

41. Deus permittit et vult, ad nos humiliandos et ad veram transformationem perducendos, quod in aliquibus animabus perfectis, etiam non arreptitiis, dæmon violentiam inferat earum corporibus, easque actus carnales committere faciat, etiam in vigilia et sine mentis offuscatione, movendo physice illorum manus et alia membra contra eorum voluntatem. Et idem dicitur quoad alios actus per se peccaminosos, in quo casu non sunt peccata, quia in iis non adest consensus.

42. Potest dari casus quo hujusmodi violentiæ ad actus carnales contingant eodem tempore ex parte duarum personarum, scilicet maris et feminæ, et ex parte utriusque sequatur actus.

43. Deus præteritis sæculis Sanctos efficiebat tyrannorum ministerio, nunc vero eos efficit Sanctos ministerio dæmonis, qui, causando in eis prædictas violentias, facit ut illi se ipsos magis despiciant atque annihilent, et se Deo resignent.

44. Job blasphemavit, et tamen non peccavit labiis suis; quia fuit ex dæmonis violentia.

45. Sanctus Paulus hujusmodi dæmonis violentias in suo corpore passus est, unde scripsit: *Non quod volo bonum, hoc ago, sed quod nolo malum, hoc facio.*

46. Hujusmodi violentiæ sunt medium magis proportionatum ad annihilandam animam, et eam ad veram transformationem et unionem perducendam, nec alia superest via; et hæc est via facilior et tutior.

47. Cum hujusmodi violentiæ occurrunt, sinere oportet ut Satanas operetur, nullam adhibendo industriam, nullumque proprium conatum; sed permanere debet homo in suo nihilo, et etiamsi sequantur pollutiones, et actus obscœni propriis manibus, et etiam pejora, non opus est se ipsum inquietari, sed foras emittendi sunt scrupuli, dubia et timores; quia anima fit magis illuminata, magis roborata, magisque candida, et acquiritur sancta libertas. Et præ omnibus non opus est hæc confiteri, et sanctissime fit, non confitendo; quia hoc pacto superatur dæmon, et acquiritur thesaurus pacis.

48. Satanas, qui hujusmodi violentias infert, suadet inde gravia esse delicta, ut anima se inquietet, ne in via interna ulterius progrediatur; unde ad ejus vires enervandas melius est ea non confiteri, quia non sunt peccata, nec etiam venialia.

49. Job ex violentia dæmonis se propriis manibus polluebat eodem tempore quo mundas habebat ad Deum preces (sic interpretando locum ex cap. XVI Job.).

50. David, Hieremias et multi ex sanctis Prophetis hujusmodi violentias patiebantur harum impurarum operationum externarum.

51. In sacra Scriptura multa sunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminosos, uti illud de Samsone, qui per violentiam se ipsum occidit cum Philisthæis, conjugium iniit cum alienigena, et cum Dalila meretrice fornicatus est; quæ alias erant prohibita, et peccata fuissent. De Juditha, quæ Olopherni mentita fuit. De Elisæo, qui pueris maledixit. De Elia, qui combussit Duces cum turmis Regis Achab. An vero fuerit violentia immediate a Deo peracta, vel dæmonum ministerio, ut in aliis animabus contingit, in dubio relinquitur.

52. Cum hujusmodi violentiæ etiam impuræ absque mentis offuscatione accidunt, tunc anima Deo potest uniri, et de facto semper magis unitur.

53. Ad cognoscendum in praxi an aliqua operatio in aliis personis fuerit violenta, regula quam de hoc habeo nedum sunt protestationes animarum illarum quæ protestantur se dictis violentiis non consensisse, aut jurare non posse quod in iis consenserint, et videre quod sint animæ quæ proficiunt in via interna ; sed regulam sumo a lumine quodam actuali cognitione humana ac Theologica superiore, quod me certo cognoscere facit cum interna certitudine quod talis operatio est violenta, et certus sum quod hoc lumen a Deo procedit, et ad me pervenit conjunctum cum certitudine quod a Deo proveniat, et mihi nec umbram dubii relinquit in contrarium; eo modo quo interdum contingit quod Deus, aliquid revelando, eodem tempore animam certam reddit quod ipse sit qui revelat, et anima in contrarium non potest dubitare.

54. Spirituales viæ ordinariæ in hora mortis se delusos invenient, et confusos, et cum omnibus passionibus in alio mundo purgandis.

55. Per hanc viam internam pervenitur, etsi multa cum sufferentia, ad purgandas et exstinguendas omnes passiones, ita quod nihil amplius sentiant, nihil, nihil; nec ullam sentiant inquietudinem sicut corpus mortuum, nec anima se amplius commoveri sinit.

56. Duæ leges et duæ cupiditates, animæ una, et amoris proprii altera, tandiu perdurant quandiu perdurat amor proprius : unde quando hic purgatus est et mortuus, ut fit per viam internam, non adsunt amplius illæ duæ leges et duæ cupiditates, nec ulterius lapsus aliquis incurritur, nec aliquid sentitur amplius, nequidem veniale peccatum.

57. Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non faciendi amplius peccata, nec mortalia, nec venialia.

58. Ad ejusmodi statum pervenitur, non reflectendo amplius ad proprias operationes, quia defectus ex reflexione oriuntur.

59. Via interna sejuncta est a Confessione, a Confessariis et a casibus conscientiæ, a Theologia et Philosophia.

60. Animabus provectis, quæ reflexionibus mori incipiunt, et eo etiam perveniunt ut sint mortuæ, Deus Confessionem ali-

quando efficit impossibilem, et supplet ipse tanta gratia perseverante quantam in Sacramento reciperent : et ideo hujusmodi animabus non est bonum in tali casu ad Sacramentum Pœnitentiæ accedere, quia id est in illis impossibile.

61. Anima, cum ad mortem mysticam pervenit, non potest amplius aliud velle quam quod Deus vult; quia non habet amplius voluntatem, et Deus illi eam abstulit.

62. Per viam internam pervenitur ad continuum statum immobilem in pace imperturbabili.

63. Per viam internam pervenitur etiam ad mortem sensuum, quinimo signum quod quis in statu nihilitatis maneat, id est mortis mysticæ, est si sensus exteriores non repræsentent amplius res sensibiles, unde sint ac si non essent, quia non perveniunt ad faciendum quod intellectus se ad eas applicet.

64. Theologus minorem dispositionem habet quam homo rudis ad statum contemplativum; primo quia non habet fidem adeo puram : secundo quia non est adeo humilis : tertio quia non adeo curat propriam salutem : quarto quia caput reseratum habet phantasmatibus, speciebus, opinionibus et speculationibus, et non potest in illum ingredi verum lumen.

65. Præpositis obediendum est in exteriore, et latitudo voti obedientiæ Religiosorum tantummodo ad exterius pertingit : in interiore vero aliter res se habet, quia solus Deus et Director intrant.

66. Risu digna est nova quædam doctrina in Ecclesia Dei quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo; quod si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo Directore adeat. Novam dico doctrinam, quia nec sacra Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec Sancti, nec Auctores eam unquam tradiderunt, nec tradere possunt; quia Ecclesia non judicat de occultis, et anima jus habet eligendi quemcumque sibi benevisum.

67. Dicere quod internum manifestandum est exteriori tribunali præpositorum, et quod peccatum sit id non facere, est manifesta deceptio; quia Ecclesia non judicat de occultis, et propriis animabus præjudicant his deceptionibus et simulationibus.

68. In mundo non est facultas nec jurisdictio ad præcipiendum ut manifestentur epistolæ Directoris quoad internum

animæ, et ideo opus est animadvertere quod hoc est insultus Satanæ, etc.

N. 4. — *Damnatæ ab Alexandro VIII, 24 augusti, anno* 1690.

1. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; formalis vero in conformatione actuum cum regula morum. Ad hoc sufficit ut actus moralis tendat in suum finem ultimum interpretative : hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis.

2. Peccatum philosophicum, seu morale, est actus humanus disconveniens naturæ rationali et rectæ rationi ; Theologicum vero et mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave in illo qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum ; sed non offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

Aliæ ab eodem damnatæ, 7 dec. anno 1690.

1. In statu naturæ lapsæ ad peccatum formale et demeritum s ufficit illa libertas qua voluntarium ac liberum fuit in causa ua, peccato originali, et libertate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus, et solis fidelibus.

5. Pagani, Judæi, Hæretici aliique hujus generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum; adeoque hinc recte inferes in illis esse voluntatem nudam et inermem, sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere : a gratia sufficienti libera nos, Domine.

7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi : si Dei, charitas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est.

8. Necesse est infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem et disconvenientiam cum natura rationali, sine ullo ad Deum offensum respectu.

10. Intentio qua quis detestatur malum et prosequitur bonum, mere ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens.

11. Omne quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam Fides, et etiamsi videantur credere, non est Fides Divina, sed humana.

13. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

14. Timor gehennæ non est supernaturalis.

15. Attritio quæ gehennæ et pœnarum metu concipitur sine dilectione benevolentiæ Dei propter se non est bonus motus ac supernaturalis.

16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex et præscriptio, natura rei idipsum quodammodo dictante.

17. Per illam praxim mox absolvendi, ordo pœnitentiæ est inversus.

18. Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, et multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.

19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.

20. Confessiones apud Religiosos factæ plerumque vel sacrilegæ sunt vel invalidæ.

21. Parochianus potest suspicari de mendicantibus qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi et incongrua pœnitentia, seu satisfactione, ob quæstum seu lucrum subsidii temporalis.

22. Sacrilegi sunt judicandi qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

23. Similiter arcendi sunt a Sacra Communione quibus nondum inest amor Dei purissimus, et omnis mixtionis expers.

24. Oblatio in Templo, quæ fiebat a B. Virgine Maria in die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, et alterum pro peccatis, sufficienter testatur quod indiguerit purificatione, et quod Filius qui offerebatur etiam macula Matris maculatus esset, secundum verba legis.

25. Dei Patris sedentis simulacrum nefas est Christiano in templo collocare.

26. Laus quæ defertur Mariæ ut Mariæ vana est.

27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus : *In nomine Patris,* etc., prætermissis illis : *Ego te baptizo.*

28. Valet Baptismus collatus a ministro qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit : *Non intendo facere quod facit Ecclesia.*

29. Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium OEcumenicum auctoritate, atque in Fide quæstionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam Pontificiam Bullam.

31. Bulla Urbani VIII *In Eminenti* est subreptitia [1].

N. 5. — *Propositiones super amore erga Deum purissimo damnatæ ab Innocentio XII Brevi* Cum alias 21 *martii, anno* 1699.

1. Datur habitualis status amoris Dei, qui est charitas pura, et sine ulla mixtione motivi proprii interesse. Neque timor pœnarum, neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem. Non amatur amplius Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando.

2. In statu vitæ contemplativæ seu unitivæ amittitur omne motivum interessatum timoris et spei.

3. Id quod est essentiale in directione animæ est non aliud facere quam sequi pedetentim gratiam cum infinita patientia, præcautione et subtilitate : oportet se intra hos limites continere,

[1] In hac Bulla, data 1641, Urbanus VIII confirmat Constitut. Pii V et Greg. XIII, quibus damnantur 79 propositiones Baji : iterum prohibet librum Corn. Jansenii

ut sinatur Deus agere, et nunquam ad purum amorem ducere, nisi quando Deus per unctionem interiorem incipit aperire cor huic verbo, quod adeo durum est animabus adhuc sibimet affixis, et adeo potest illas scandalizare, aut in perturbationem conjicere.

4. In statu sanctæ indifferentiæ anima non habet amplius desideria voluntaria, deliberata propter suum interesse, exceptis iis occasionibus in quibus toti suæ gratiæ fideliter non cooperatur.

5. In eodem statu sanctæ indifferentiæ nihil nobis, omnia Deo volumus. Nihil volumus, ut simus perfecti et beati propter interesse proprium, sed omnem perfectionem ac beatitudinem volumus in quantum Deo placet efficere, ut velimus res istas impressione suæ gratiæ.

6. In hoc sanctæ indifferentiæ statu nolumus amplius salutem, ut salutem propriam, ut liberationem æternam, ut mercedem nostrorum meritorum, ut nostrum interesse omnium maximum; sed eam volumus voluntate plena, ut gloriam et beneplacitum Dei, ut rem quam ipse vult, quam nos vult velle propter ipsum.

7. Derelictio non est nisi abnegatio, seu sui-ipsius renunciatio, quam Jesus Christus a nobis in Evangelio requirit, postquam externa omnia reliquerimus. Ista nostri ipsorum abnegatio non est, nisi quod interesse proprium... Extremæ probationes, in quibus hæc abnegatio seu sui ipsius derelictio exerceri debet, sunt tentationes, quibus Deus æmulator vult purgare amorem, nullum ei ostendendo perfugium, neque ullam spem quoad suum interesse proprium, etiam æternum.

8. Omnia sacrificia quæ fieri solent ab animabus quam maxime desinteressatis circa æternam beatitudinem sunt conditionalia... Sed hoc sacrificium non potest esse absolutum in statu ordinario. In uno extremarum probationum casu hoc sacrificium fit aliquo modo absolutum.

9. In extremis probationibus potest animæ invincibiliter persuasum esse persuasione reflexa, quæ non est intimus conscientiæ fundus, se juste reprobatam esse a Deo.

10. Tunc anima divisa a semetipsa exspirat cum Christo in cruce dicens : *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* In hac involuntaria impressione desperationis conficit sacrificium absolutum sui interesse proprii quoad æternitatem.

11. In hoc statu anima amittit omnem spem sui proprii inter-

esse, sed nunquam amittit in parte superiori, id est in suis actibus directis et intimis spem perfectam, quæ est desiderium desinteressatum promissionum.

12. Director tunc potest huic animæ permittere ut simpliciter acquiescat jacturæ sui proprii interesse et justæ condemnationi quam sibi a Deo indictam credit.

13. Inferior Christi pars in Cruce non communicavit superiori suas involuntarias perturbationes.

14. In extremis perturbationibus pro purificatione amoris fit quædam separatio partis superioris animæ ab inferiori. In ista separatione actus partis inferioris manant ex omnino cæca et involuntaria perturbatione ; nam totum, quod est involuntarium et intellectuale, est partis superioris.

15. Meditatio constat discursivis actibus, qui a se invicem facile distinguuntur... Ista compositio actuum discursivorum et reflexorum est propria exercitatio amoris interessati.

16. Datur status contemplationis adeo sublimis, adeoque perfectæ ut fiat spiritualis : ita ut quoties anima actu orat, sua oratio sit contemplativa, non discursiva. Tunc non amplius indiget redire ad meditationem ejusque actus methodicos.

17. Animæ contemplativæ privantur intuitu distincto, sensibili, et reflexo Jesu Christi duobus temporibus diversis... Primo in fervore nascente earum contemplationis... Secundo anima amittit intuitum Jesu Christi in extremis probationibus.

18. In statu passivo exercentur omnes virtutes distincte, non cogitando quod sint virtutes; quolibet momento aliud non cogitatur quam facere id quod Deus vult, et amor zelotypus simul efficit ne quis amplius sibi virtutem velit, nec unquam sit adeo virtute præditus quam cum virtuti amplius affixus non est.

19. Potest dici in hoc sensu quod anima passiva et desinteressata nec ipsum amorem vult amplius quatenus est sua perfectio et sua felicitas, sed solum quatenus est id quod Deus a nobis vult.

20. In confitendo debent animæ transformatæ sua peccata detestari, et condemnare se, et desiderare remissionem suorum peccatorum, non ut propriam purificationem et liberationem, sed ut rem quam Deus vult, et vult nos velle propter suam gloriam.

21. Sancti mystici excluserunt a statu animarum transformatarum exercitationes virtutum.

22. Quamvis hæc doctrina (*de puro amore*) esset pura et simplex perfectio Evangelica in universa traditione designata, antiqui Pastores non proponebant passim multitudini justorum, nisi exercitationem amoris interessati eorum gratiæ proportionatam.

23. Purus amor ipse solus constituit totam vitam interiorem, et tunc evadit unicum principium et unicum motivum omnium actuum qui deliberati et meritorii sunt.

N. 6. — *Quesnellii propositiones damnatæ a Clemente XI Constitutione* Unigenitus 8 *sept.* 1713 [1].

1. Quid aliud remanet animæ quæ Deum atque ipsius gratiam amisit, nisi peccatum, et peccati consecutiones, superba paupertas, et segnis indigentia, hoc est generalis impotentia ad laborem, ad orationem et ad omne opus bonum?

2. Jesu Christi gratia, principium efficax boni cujuscumque generis, necessaria est ad omne opus bonum; absque illa non solum nihil fit, sed nec fieri potest.

3. In vanum, Domine, præcipis, si tu ipse non das quod præcipis.

4. Ita, Domine : omnia possibilia sunt ei cui omnia possibilia facis, eadem operando in illo.

5. Quando Deus non emollit cor per interiorem unctionem gratiæ suæ, exhortationes et gratiæ exteriores non inserviunt, nisi ad illud magis obdurandum.

6. Discrimen inter fœdus Judaicum et Christianum est quod illo Deus exigit fugam peccati et implementum legis a peccatore, relinquendo illum in sua impotentia; in isto vero Deus peccatori dat quod jubet, illum sua gratia purificando.

7. Quæ utilitas pro homine in veteri fœdere, in quo Deus illum

[1] *Vid.* SS. N. D. Clementis Papæ XI Constitutio *Unigenitus* theologice propugnata, etc., Romæ, typ. Salvioni, tom. 2. Celebris hæc Constitutio tantam in Ecclesia auctoritatem sibi conciliavit *ut*, quemadmodum ait Benedictus XIV, Encyc. 10 oct. 1756 ad Episcopos Galliæ, *nemo fidelium possit absque salutis æternæ discrimine a debita erga ipsam subjectione sese subducere, aut eidem ullo modo refragari.*

reliquit ejus propriæ infirmitati, imponendo ipsi suam legem? Quæ vero facilitas non est admitti ad fœdus in quo Deus nobis donat quod petit a nobis?

8. Nos non pertinemus ad novum fœdus, nisi in quantum participes sumus ipsius novæ gratiæ, quæ operatur in nobis id quod Deus nobis præcipit.

9. Gratia Christi est gratia suprema, sine qua confiteri Christum nunquam possumus, et cum qua nunquam illum abnegamus.

10. Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest aut retardare.

11. Gratia non est aliud quam voluntas Omnipotentis Dei jubentis, et facientis quod jubet.

12. Quando Deus vult salvare animam, quocumque tempore, quocumque loco effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei.

13. Quando Deus vult animam salvam facere, et eam tangit interiori gratiæ suæ manu, nulla voluntas humana ei resistit.

14. Quantumcumque remotus a salute sit peccator obstinatus, quando Jesus se ei videndum exhibet lumine salutari suæ gratiæ, oportet ut se dedat, accurrat, sese humiliet, et adoret Salvatorem suum.

15. Quando Deus mandatum suum et suam æternam locutionem comitatur unctione sui Spiritus, et interiori vi gratiæ suæ, operatur illam in corde obedientiam quam petit.

16. Nullæ sunt illecebræ quæ non cedant illecebris gratiæ, quia nihil resistit Omnipotenti.

17. Gratia est vox illa Patris quæ homines interius docet, ac eos venire facit ad Jesum Christum; quicumque ad eum non venit, postquam audivit vocem exteriorem Filii, nullatenus est doctus a Patre.

18. Semen Verbi, quod manus Dei irrigat, semper affert fructum suum.

19. Dei gratia nihil aliud est quam ejus omnipotens voluntas: hæc est idea quam Deus ipse nobis tradit in omnibus suis Scripturis.

20. Vera gratiæ idea est quod Deus vult sibi a nobis obediri, et obeditur; imperat, et omnia fiunt; loquitur tanquam Dominus, et omnia sibi submissa sunt.

21. Gratia Jesu Christi est gratia fortis, potens, suprema, invincibilis, utpote quæ est operatio voluntatis omnipotentis, sequela et imitatio operationis Dei incarnantis, et resuscitantis Filium suum.

22. Concordia omnipotentis operationis Dei in corde hominis cum libero ipsius voluntatis consensu demonstratur illico nobis in Incarnatione, veluti in fonte atque archetypo omnium aliarum operationum misericordiæ et gratiæ, quæ omnes ita gratuitæ atque ita dependentes a Deo sunt, sicut ipsa originalis operatio.

23. Deus ipse nobis ideam tradit omnipotentis operationis suæ gratiæ, eam significans per iliam qua creaturam a nihilo producit, et mortuis reddit vitam.

24. Justa idea quam Centurio habuit de Omnipotentia Dei et Jesu Christi in sanandis corporibus solo motu suæ voluntatis est imago ideæ quæ haberi debet de Omnipotentia suæ gratiæ in sanandis animabus a cupiditate.

25. Deus illuminat animam, et eam sanat æque ac corpus sola sua voluntate : jubet, et ipsa obtemperatur.

26. Nullæ dantur gratiæ nisi per fidem.

27. Fides est prima gratia et fons omnium aliarum.

28. Prima gratia quam Deus concedit peccatori est peccatorum remissio.

29. Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia.

30. Omnes quos Deus vult salvare per Christum salvantur infallibiliter.

31. Desideria Christi semper habent suum effectum, pacem intimo cordium infert, quando eis illam optat.

32. Jesus Christus se morte tradidit ad liberandum pro semper suo sanguine primogenitos, id est electos, de manu Angeli exterminatoris.

33. Proh! quantum oportet bonis terrenis, et sibimet ipsis renunciasse ad hoc ut quis fiduciam habeat sibi, ut ita dicam, appropriandi Christum Jesum, ejus amorem, mortem et mysteria, ut fecit sanctus Paulus, dicens : *Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me!*

34. Gratia Adami non producebat nisi merita humana.

35. Gratia Adami est sequela creationis, et erat debita naturæ sanæ et integræ.

36. Differentia essentialis inter gratiam Adami et status innocentiæ ac gratiam Christianam est quod primam unusquisque in propria personna recepisset; ista vero non recipitur, nisi in persona Jesu Christi resuscitati, cui nos uniti sumus.

37. Gratia Adami, sanctificando illum in semetipso, erat illi proportionata; gratia Christiana, nos sanctificando Jesu Christo, est omnipotens et digna Filio Dei.

38. Peccator non est liber nisi ad malum sine gratia Liberatoris.

39. Voluntas quam gratia non prævenit nihil habet luminis, nisi ad aberrandum... est capax omnis mali, et incapax ad omne bonum.

40. Sine gratia nihil amare possumus, nisi ad nostram condemnationem.

41. Omnis cognitio Dei, etiam naturalis, etiam in philosophis ethnicis, non potest venire nisi a Deo, et sine gratia non producit nisi præsumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris.

42. Sola gratia Christi reddit hominem aptum ad Sacrificium Fidei; sine hoc nihil, nisi impuritas: nihil, nisi indignitas.

43. Primus effectus gratiæ baptismalis est facere ut moriamur peccato; adeo ut spiritus, cor, sensus non habeant plus vitæ pro peccato quam homo mortuus habeat pro rebus mundi.

44. Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostræ nascuntur; amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; et amor quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est non refert, et propter hoc ipsum fit malus.

45. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones corrumpat.

46. Cupiditas aut charitas usum sensuum bonum vel malum faciunt.

47. Obedientia legis profluere debet ex fonte, et hic fons est charitas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria ejus finis, tunc purum est quod apparet exterius; alioquin non est nisi hypocrisia aut falsa justitia.

48. Quid aliud esse possumus nisi tenebræ, nisi aberratio.

et nisi peccatum sine fidei lumine, et sine Christo, et sine charitate ?

49. Ut nullum peccatum est sine amore nostri, ita nullum est opus bonum sine amore Dei.

50. Frustra clamamus ad Deum : *Pater mi,* si spiritus charitatis non est ille qui clamat.

51. Fides justificat quando operatur, sed ipsa non operatur nisi per charitatem.

52. Omnia alia salutis remedia continentur in fide, tanquam in suo germine et semine, sed hæc fides non est absque amore et fiducia.

53. Sola charitas christiano modo facit (actiones Christianas) per relationem ad Deum et Jesum Christum.

54. Sola charitas est quæ Deo loquitur, eam solam Deus audit.

55. Deus non coronat nisi charitatem; qui currit ex alio impulsu et ex alio motivo in vanum currit.

56. Deus non remunerat nisi charitatem, quoniam charitas sola Deum honorat.

57. Totum deest peccatori quando ei deest spes; et non est spes in Deo ubi non est amor Dei.

58. Nec Deus est, nec religio, ubi non est charitas.

59. Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit est novum in eos judicium.

60. Si solus supplicii timor animat pœnitentiam, quo hæc est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem.

61. Timor nonnisi manum cohibet; cor autem tandiu peccato adjicitur, quandiu ab amore justitiæ non ducitur.

62. Qui a malo non abstinet nisi timore pœnæ illud committit in corde suo, et jam est reus coram Deo.

63. Baptizatus adhuc est sub lege sicut Judæus, si legem non adimpleat, aut adimpleat ex solo timore.

64. Sub maledicto legis nunquam fit bonum, quia peccatur sive faciendo malum, sive illud nonnisi ob timorem evitando.

65. Moyses, Prophetæ, Sacerdotes et Doctores Legis mortui sunt, absque eo quod ullum Deo dederint filium; cum non effecerint nisi mancipia per timorem.

66. Qui vult Deo appropinquare nec debet ad ipsum venire

cum brutalibus passionibus, neque adduci per instinctum naturalem aut per timorem, sicut bestiæ ; sed per fidem et per amorem, sicuti filii.

67. Timor servilis non sibi repræsentat Deum nisi ut Dominum durum, imperiosum, injustum, intractabilem.

68. Dei bonitas abbreviavit viam salutis, claudendo totum in Fide et precibus.

69. Fides, usus, augmentum, et præmium Fidei totum est donum puræ liberalitatis Dei.

70. Nunquam Deus affligit innocentes, et afflictiones semper serviunt vel ad puniendum peccatum, vel ad purificandum peccatorem.

71. Homo ad sui conservationem potest se dispensare ab ea lege quam Deus condidit propter ejus utilitatem.

72. Nota Ecclesiæ Christianæ est quod sit Catholica, comprehendens et omnes Angelos cœli, et omnes electos et justos terræ, et omnium sæculorum.

73. Quid est Ecclesia nisi cœtus filiorum Dei manentium in eo sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in ejus persona, redemptorum ejus sanguine, viventium ejus spiritu, agentium per ejus gratiam, et exspectantium gratiam futuri sæculi?

74. Ecclesia, sive integer Christus, Incarnatum Verbum habet ut caput ; omnes vero Sanctos ut membra.

75. Ecclesia est unus solus homo compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia et persona : unus solus Christus compositus ex pluribus Sanctis, quorum est Sanctificator,

76. Nihil spatiosius Ecclesia Dei, quia omnes Electi et Justi omnium sæculorum illam componunt.

77. Qui non ducit vitam dignam Filio Dei, et membro Christi, cessat interius habere Deum pro patre, et Christum pro capite.

78. Separatur quis a populo Electo, cujus figura fuit populus Judaicus et caput est Jesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium quam non credendo Evangelio.

79. Utile et necessarium est omni tempore, omni loco et omni personarum generi studere et cognoscere spiritum, pietatem et Mysteria sacræ Scripturæ.

80. Lectio sacræ Scripturæ est pro omnibus.

81. Obscuritas Sancti Verbi Dei non est laicis ratio dispensandi se ipsos ab ejus lectione.

82. Dies Dominicus a Christianis debet sanctificari lectionibus pietatis, et super omnia sanctarum Scripturarum. Damnosum est velle Christianum ab hac lectione retrahere.

83. Est illusio sibi persuadere quod notitia Mysteriorum Religionis non debeat communicari feminis lectione sacrorum Librorum. Non ex feminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est Scripturarum abusus, et natæ sunt hæreses.

84. Abripere e Christianorum manibus Novum Testamentum, seu eis illud clausum tenere, auferendo eis modum illud intelligendi, est illis Christi os obturare.

85. Interdicere Christianis lectionem sacræ Scripturæ, præsertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere ut patiantur speciem quamdam excommunicationis.

86. Eripere simplici populo hoc solatium jungendi vocem suam voci totius Ecclesiæ est usus contrarius praxi Apostolicæ et intentioni Dei.

87. Modus plenus sapientia, lumine, et charitate est dare animabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum pœnitentiæ et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere justitiæ Dei antequam reconcilientur.

88. Ignoramus quid sit peccatum et vera pœnitentia quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum quibus nos peccatum spoliavit, et detrectamus separationis illius ferre confusionem.

89. Quartusdecimus gradus conversionis peccatoris est quod, cum sit jam reconciliatus, habet jus assistendi Sacrificio Ecclesiæ.

90. Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos Pastores de consensu saltem præsumpto totius Corporis.

91. Excommunicationis injustæ metus nunquam debet nos impedire ab implendo debito nostro. Nunquam eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Jesu Christo atque ipsi Ecclesiæ per charitatem affixi sumus.

92. Pati potius in pace excommunicationem et anathema in-

justum quam prodere veritatem, est imitari sanctum Paulum : tantum abest ut sit erigere se contra auctoritatem, aut scindere unitatem.

93. Jesus quandoque sanat vulnera quæ præceps primorum Pastorum festinatio infligit sine ipsius mandato. Jesus restituit quod ipsi inconsiderato zelo rescindunt.

94. Nihil pejorem de Ecclesia opinionem ingerit ejus inimicis quam videre illic dominatum exerceri supra fidem fidelium, et foveri divisiones propter res quæ nec fidem lædunt nec mores.

95. Veritates eo devenerunt ut sint lingua quasi peregrina plerisque Christianis, et modus eas prædicandi est veluti idioma incognitum; adeo remotus est a simplicitate Apostolorum, et supra communem captum fidelium. Neque satis advertitur quod hic affectus sit unum ex signis maxime sensibilibus senectutis Ecclesiæ et iræ Dei in filios suos.

96. Deus permittit ut omnes potestates sint contrariæ prædicatoribus veritatis, ut ejus victoria attribui non possit nisi divinæ gratiæ.

97. Nimis sæpe contingit membra illa quæ magis sancte ac magis stricte unita Ecclesiæ sunt respici atque tractari tanquam indigna ut sint in Ecclesia, vel tanquam ab ea separata : sed justus vivit ex Fide, et non ex opinione hominum.

98. Status persecutionis et pœnarum, quas quis tolerat tanquam hæreticus, flagitiosus et impius, ultima plerumque probatio est, et maxime meritoria, utpote quæ facit hominem magis conformem Jesu Christo.

99. Pervicacia, præventio, obstinatio in nolendo aut aliquid examinare, aut agnoscere se fuisse deceptum, mutant quotidie quoad multos in odorem mortis id quod Deus in sua Ecclesia posuit, ut in ea esset odor vitæ, v. g., bonos libros, instructiones, sancta exempla.

100. Tempus deplorabile quo creditur honorari Deus persequendo veritatem ejusque discipulos, tempus hoc advenit... Haberi et tractari a Religionis Ministris tanquam impium, et indignum omni commercio cum Deo, tanquam membrum putridum, capax corrumpendi omnia in societate Sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate et zelo quodam Reli-

gionis, persequendo flamma ferroque viros probos, si propria passione est excæcatus, atque abreptus aliena, propterea quod nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium, et sacrificamus diabolo Dei servum.

101. Nihil spiritui Dei et doctrinæ Jesu Christi magis opponitur quam communia facere juramenta in Ecclesia : quia hoc est multiplicare occasiones pejerandi, laqueos tendere infirmis et idiotis, et efficere ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.

N. 7. — *Propositiones damnatæ a Benedicto XIV Const.* Detestabilem 10 *nov. anno* 1752 [1].

1. Vir militaris, qui, nisi offerat vel acceptet duellum, tanquam formidolosus, timidus abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio quo se suosque sustendat privaretur; vel promotionis alias sibi debitæ ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.

2. Excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.

[1] Præter plurimas Constitutiones, quas Benedictus XIV dedit uti Pontifex, duo sunt præcipua Opera (quæ in re morali maxime inserviunt), quæ edidit uti privatus.

Sunt primo *Institutiones Ecclesiasticæ* numero 107, quæ primum seorsim Bononiæ italico sermone exaratæ prodierunt, cum Auctor illi Ecclesiæ præesset; quæque aliquando *Notificationum*, sed frequentius etiam *Edictorum* nomine donantur. In latinum versæ sunt studio P. Idelfonsi a S. Carolo Scholarum Piarum : quem laborem liberaliter excepit ipse Pontifex, ac valde gratum habuit.

Est secundum Opus *De Synodo Diœcesana*, quod jampridem excogitatum atque paratum, sed variis distractus curis Auctor non edidit, nisi septimo sui Pontificatus anno. Illa prima editio septem continebatur libris, ac paucos post annos aliam auctam de novo vulgavit in tredecim libros distributam.

Summatim ejus doctrinam exhibet Mansi, *Epitome Doctrinæ Moralis et Canonicæ ex Operibus Benedicti XIV*, ad calcem Moralis S. Alphonsi. — It. *Constitutiones selectæ, nec non Bullæ, Decreta, Epistolæ, etc., Parochis, Confessariis, etc., utiliores ac necessariæ, Venet.*, 1773.—It. *De Syn. Diœc. Opus egregium..... contractum*, Venetiis, 1765.

3. Non incurrit in Ecclesiasticas pœnas ab Ecclesia contra duellantes latas Dux vel Officialis Militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ et officii.

4. Licitum est, in statu hominis naturali, acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum jactura propulsari nequit.

5. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia vel malitia Magistratus justitia aperte denegatur.

N. 8. — *Propositiones Synodi Pistoriensis a Pio VI Bulla* Auctorem Fidei 28 *augusti, anno* 1794, *damnatæ* [1].

1. *Propositio quæ asserit* postremis hisce sæculis sparsam esse generalem obscurationem super veritates gravioris momenti spectantes ad Religionem, et quæ sunt basis fidei et moralis doctrinæ Jesu Christi, *Hæretica.*

2. *Propositio quæ statuit* potestatem a Deo datam Ecclesiæ, ut communicaretur Pastoribus qui sunt ejus ministri pro salute animarum :

Sic intellecta ut a communitate Fidelium in Pastores derivetur Ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas, *Hæretica.*

3. *Insuper quæ statuit* Romanum Pontificem esse caput ministeriale :

Sic explicata ut Romanus Pontifex non a Christo in persona B. Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi Vicarius, ac totius Ecclesiæ caput pollet in Universa Ecclesia, *Hæretica.*

[1] Hoc solemne ac dogmaticum Sanctæ Apostolicæ Sedis judicium fusius vindicat cel. Card. Gerdil, *tomo XIV omnium ejus Operum,* Romæ edit. 1809, typ. Poggioli. — It. vid. Can. Guasco, *Dizionario Ricciano ed Anti-Ricciano*, Edizione II, Vercelli, 1794. — It. passim *Dictionnaire théologique* de Bergier, cui quidem innumera ad rem nostram additamenta accedunt, Romæ primum an. 1794, dein Venetiis an. 1827, ac tandem Mediol., 1845-46 novis itemque doctissimis notis italice reddito. — It. *Sermoni istruttivi d'un vecchio Parroco della Toscana al suo popolo colle annotazioni d'un giovane Coadjutore sopra la Bolla* Auctorem fidei, *Vercelli,* 1796. Quod quidem Opus est Patris Philippi a Rimella. — It. *Le Provinciali all' italiana* per Crescimbeni, Lugano, 1831.

4. *Propositio affirmans* abusum fore auctoritatis Ecclesiæ transferendo illam ultra limites doctrinæ ac morum, et eam extendendo ad res exteriores, et per vim exigendo id quod pendet a persuasione et corde ; *tum etiam*, multo minus ad eam pertinere exigere per vim exteriorem subjectionem suis Decretis :

Quatenus indeterminatis illis verbis *extendendo ad res exteriores* notet velut abusum auctoritatis Ecclesiæ usum ejus potestatis acceptæ a Deo, qua usi sunt et ipsimet Apostoli in disciplina exteriore constituenda, et sancienda, *Hæretica.*

5. *Qua parte insinuat* Ecclesiam non habere auctoritatem subjectionis suis Decretis exigendæ aliter quam per media quæ pendent a persuasione :

Quatenus intendat Ecclesiam non habere collatam sibi a Deo potestatem non solum dirigendi per consilia et suasiones, sed etiam jubendi per leges, ac devios contumacesque exteriore judicio ac salubribus pœnis coercendi atque cogendi, *Inducens in systema alias damnatum ut hæreticum.*

6. *Doctrina Synodi qua profitetur* persuasum sibi esse Episcopum accepisse a Christo omnia jura necessaria pro bono regimine suæ Diœcesis :

Perinde ac si ad bonum regimen cujusque Diœcesis necessariæ non sint superiores ordinationes spectantes sive ad Fidem et mores, sive ad generalem disciplinam, quarum jus est penes Summos Pontifices et Concilia Generalia pro universa Ecclesia, *Schismatica, ad minus erroneæ.*

7. *Item in eo* quod hortatur Episcopum ad prosequendam naviter perfectiorem Ecclesiasticæ disciplinæ Constitutionem, *idque*, contra omnes contrarias consuetudines, exemptiones, reservationes, quæ adversantur bono ordini Diœcesis, majori gloriæ Dei, et majori ædificationi Fidelium :

Per id quod supponit Episcopo fas esse proprio suo judicio et arbitratu statuere, et decernere contra consuetudines, exemptiones, reservationes, sive quæ in universa Ecclesia, sive etiam in unaquaque provincia locum habent, sine venia et interventu superioris hierarchicæ Potestatis, a qua inductæ sunt aut probatæ, et vim legis obtinent, *Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.*

8. *Item quod et sibi persuasum esse ait* jura Episcopi a

J. C. acceptâ pro gubernanda Ecclesia nec alterari nec impediri posse; et ubi contigerit horum jurium exercitium quavis de causa fuisse interruptum, posse semper Episcopum ac debere in originaria sua jura regredi quotiescumque id exigit majus bonum suæ Ecclesiæ :

In eo quod innuit jurium Episcopalium exercitium nulla superiori potestate præpediri aut coerceri posse, quandocumque Episcopus proprio judicio censuerit minus id expedire majori bono suæ Ecclesiæ, *Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.*

9. *Doctrina quæ statuit* reformationem abusuum circa Ecclesiasticam disciplinam in Synodis Diœcesanis ab Episcopo et Parochis æqualiter pendere, ac stabiliri debere : ac sine libertate decisionis indebitam fore subjectionem suggestionibus Episcoporum : *Falsa, temeraria, Episcopalis auctoritatis læsiva, regiminis hierarchici subversiva, favens hæresi Arianæ a Calvino innovatæ.*

10. *Item doctrina* qua Parochi aliive Sacerdotes in Synodo congregati pronunciantur una cum Episcopo judices fidei, et simul innuitur judicium in causis fidei ipsis competere jure proprio, et quidem etiam per Ordinationem accepto, *Falsa, temeraria, Ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum judiciorumve dogmaticorum Ecclesiæ, ad minus erronea.*

11. *Sententia enuntians* veteri majorum instituto ab Apostolicis usque temporibus ducto, per meliora Ecclesiæ sæcula servato, receptum fuisse ut decreta aut definitiones aut sententiæ etiam majorum Sedium non acceptarentur nisi recognitæ fuissent et approbatæ a Synodo Diœcesana, *Falsa, temeraria, derogans pro sua generalitate obedientiæ debitæ Constitutionibus Apostolicis, tum et sententiis ab hierarchia superiore legitima potestate manantibus, schisma fovens et hæresim.*

12. *Assertiones Synodi complexive acceptæ* circa decisiones in materia fidei ab aliquot sæculis emanatas, quas perhibet velut decreta ab una particulari Ecclesia vel paucis pastoribus profecta, nulla sufficienti auctoritate suffulta, nata corrumpendæ puritati fidei, ac turbis excitandis, intrusa per vim, e quibus inflicta sunt vulnera nimium adhuc recentia, *Falsæ, captiosæ, temerariæ, scandalosæ, in Romanos Pontifices et Ecclesiam injuriosæ,*

debitæ Apostolicis Constitutionibus obedientiæ derogantes, schismaticæ, perniciosæ, ad minus erroneæ.

13. *Propositio relata inter acta Synodi* quæ innuit Clementem IX pacem Ecclesiæ reddidisse per approbationem distinctionis juris et facti in subscriptione formularii ab Alexandro VII præscripti, *Falsa, temeraria, Clementi IX injuriosa.*

14. *Quatenus vero ei distinctioni suffragatur,* ejusdem fautores laudibus extollendo, et eorum adversarios vituperando, *Temeraria, perniciosa, Summis Pontificibus injuriosa, schisma fovens et hæresim.*

15. *Doctrina quæ proponit* Ecclesiam considerandam velut unum corpus mysticum coagmentatum ex Christo capite, et fidelibus qui sunt ejus membra per unionem ineffabilem, qua mirabiliter evadimus cum ipso unus solus Sacerdos, una sola victima, unus solus adorator perfectus Dei Patris in spiritu et veritate :

Intellecta hoc sensu ut ad corpus Ecclesiæ non pertineant nisi fideles qui sunt perfecti adoratores in spiritu et veritate, *Hæretica.*

16. *Doctrina Synodi* de statu felicis innocentiæ qualem eum repræsentat in Adamo ante peccatum, complectente non modo integritatem, sed et justitiam interiorem cum impulsu in Deum per amorem charitatis, atque primævam sanctitatem aliqua ratione post lapsum restitutam :

Quatenus complexive accepta innuit statum illum sequelam fuisse creationis, debitum ex naturali exigentia et conditione humanæ naturæ, non gratuitum Dei beneficium, *Falsa, alias damnata in Bajo et Quesnellio, erronea, favens hæresi Pelagianæ.*

17. *Propositio his verbis enunciata :* edocti ab Apostolo spectamus mortem non jam ut naturalem conditionem hominis, sed revera ut justam pœnam culpæ originalis :

Quatenus sub nomine Apostoli subdole allegato insinuat mortem quæ in præsenti statu inflicta est velut justa pœna peccati per justam subtractionem immortalitatis, non fuisse naturalem conditionem hominis, quasi immortalitas non fuisset gratuitum beneficium, sed naturalis conditio, *Captiosa, temeraria, Apostolo injuriosa, alias damnata.*

18. *Doctrina Synodi enuncians* post lapsum Adami Deum

annunciasse promissionem futuri liberatoris, et voluisse consolari genus humanum per spem salutis, quam J. C. ablaturus erat; *tamen* Deum voluisse ut genus humanum transiret per varios status antequam veniret plenitudo temporum; *ac primum ut in statu naturæ* homo relictus propriis luminibus disceret de sua cæca ratione diffidere, et ex suis aberrationibus moveret se ad desiderandum auxilium superioris luminis :

Doctrina, ut jacet, *Captiosa;* atque intellecta de desiderio adjutorii superioris luminis in ordine ad salutem promissam per Christum, ad quod concipiendum homo relictus suis propriis luminibus supponatur se potuisse movere, *Supecta, favens hæresi Semipelagianæ.*

19. *Item quæ subjungit* hominem sub lege, cum esset impotens ad eam observandam, prævaricatorem evasisse, non quidem culpa legis quæ sanctissima erat, sed culpa hominis qui sub lege sine gratia magis magisque prævaricator evasit; *superadditque* legem, si non sanavit cor hominis, effecisse ut sua mala cognosceret, et de sua infirmitate convictus desideraret gratiam mediatoris :

Qua parte generaliter innuit hominem prævaricatorem evasisse per inobservantiam legis, quam impotens esset observare; quasi impossibile aliquid potuerit imperare qui justus est, aut damnaturus sit hominem pro eo quod non potuit vitare qui pius est, *Falsa, scandalosa, impia, in Bajo damnata.*

20. *Qua parte datur intelligi* hominem sub lege sine gratia potuisse concipere desiderium gratiæ mediatoris ordinatum ad salutem promissam per Christum, quasi non ipsa gratia faciat ut invocetur a nobis, *Propositio, ut jacet, captiosa, suspecta, favens hæresi Semipelagianæ.*

21. *Propositio quæ asserit* lumen gratiæ, quando sit solum, non præstare, nisi ut cognoscamus infelicitatem nostri status et gravitatem nostri mali : gratiam in tali casu producere eumdem effectum quem lex producebat : ideo necesse esse ut Deus creet in corde nostro sanctum amorem, et inspiret sanctam delectationem contrariam amori in nobis dominanti : hunc amorem sanctum, hanc sanctam delectationem esse proprie gratiam J. C., inspirationem charitatis, qua cognito sancto amore faciamus : hanc esse illam radicem e qua germinant bona opera,

hanc esse gratiam Novi Testamenti, quæ nos liberat a servitute peccati, et constituit Filios Dei :

Quatenus intendat eam solam esse proprie gratiam Jesu Christi quæ creet in corde sanctum amorem, et quæ facit ut faciamus, sive etiam qua homo liberatus a servitute peccati constituitur Filius Dei ; et non sit etiam proprie gratia Christi ea gratia qua cor hominis tangitur per illuminationem Spiritus Sancti (Trident. sess. 6, cap. 5) ; nec vera detur interior gratia Christi, cui resistitur, *Falsa, captiosa, inducens in errorem in secunda propositione Jansenii damnatum ut hæreticum, cumque renovans.*

22. *Propositio quæ innuit* fidem a qua incipit series gratiarum, et per quam velut primam vocem vocamur ad salutem et Ecclesiam, esse ipsammet excellentem virtutem fidei, qua homines fideles nominantur et sunt :

Perinde ac prior non esset gratia illa quæ ut prævenit voluntatem, sic prævenit et fidem, *Suspecta de hæresi, eamque sapiens, alias in Quesnellio damnata erronea.*

23. *Doctrina Synodi* de duplici amore dominantis cupiditatis et charitatis dominantis enuncians hominem sine gratia esse sub servitute peccati : ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere :

Quatenus insinuat in homine, dum est sub servitute, sive in statu peccati, destitutus gratia illa qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem hujus influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur : aut opera omnia quæ ante justificationem fiant, quacumque ratione fiant, sint peccata :

Quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati, *Falsa, perniciosa, inducens in errorem a Tridentino damnatum ut hæreticum, iterum in Bajo damnatum art.* 40.

24. *Qua vero parte* inter dominantem cupiditatem et charitatem dominantem nulli ponuntur affectus medii a natura ipsa insiti, suapteque natura laudabiles, qui una cum amore beatitudinis, naturalique propensione ad bonum remanserunt velut extrema lineamenta, et reliquiæ imaginis Dei ;

Perinde ac si inter dilectionem Divinam, quæ nos perducit ad regnum, et dilectionem humanam illicitam, quæ damnatur, *non daretur* dilectio humana licita, quæ non reprehenditur, *Falsa, alias damnata.*

25. *Doctrina* quæ timorem pœnarum generatim perhibet duntaxat non posse dici malum, si saltem pertingit ad cohibendam manum :

Quasi timor ipse gehennæ, quam fides docet peccato infligendam, non sit in se bonus et utilis, velut donum supernaturale, ac motus a Deo inspiratus præparans ad amorem justitiæ, *Falsa, temeraria, perniciosa, divinis donis injuriosa, alias damnata, contraria doctrinæ Concilii Tridentini, tum et communi Patrum sententiæ,* opus esse, *juxta consuetum ordinem præparationis ad justitiam, ut intret timor primo, per quem veniat charitas : timor medicamentum, charitas sanitas.*

26. *Doctrina* quæ velut fabulam Pelagianam explodit locum illum inferorum (quem Limbi puerorum nomine fideles passim designant) in quo animæ decedentium cum sola originali culpa pœna damni citra pœnam ignis puniantur :

Perinde ac si hoc ipso quod qui pœnam ignis removent inducerent locum illum et statum medium, expertem culpæ et pœnæ, inter regnum Dei et damnationem æternam, qualem fabulantur Pelagiani, *Falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa.*

27. *Deliberatio Synodi* qua prætextu adhæsionis ad antiquos Canones in casu dubii baptismatis propositum suum declarat de omittenda formæ conditionalis mentione, *Temeraria, praxi, legi, auctoritati Ecclesiæ contraria.*

28. *Propositio Synodi* qua, postquam statuit Victimæ participationem esse partem Sacrificio essentialem, *subjungit* non tamen se damnare ut illicitas Missas illas in quibus adstantes sacramentaliter non communicant, ideo quia isti participant licet minus perfecte de ipsa Victima, spiritu illam recipiendo :

Quatenus insinuat ad Sacrificii essentiam deesse aliquid in eo Sacrificio quod peragatur sive nullo adstante, sive adstantibus qui nec sacramentaliter, nec spiritualiter de victima participant, et quasi damnandæ essent ut illicitæ Missæ illæ in quibus, solo Sacerdote communicante, nemo adsit qui sive sacramentaliter,

sive spiritualiter communicet, *Falsa, erronea, de hæresi suspecta, eamque sapiens.*

29. *Doctrina Synodi* qua parte tradere instituens fidei doctrinam de ritu Consecrationis, remotis quæstionibus scholasticis circa modum quo Christus est in Eucharistia, a quibus Parochos docendi munere fungentes abstinere hortatur, duobus his tantum propositis : 1° Christum post Consecrationem vere, realiter, substantialiter esse sub speciebus : 2° tunc omnem panis et vini substantiam cessare, solis remanentibus speciebus, prorsus omittit ullam mentionem facere transsubstantiationis, seu conversionis totius substantiæ panis in Corpus, et totius substantiæ vini in Sanguinem, quam velut articulum fidei Tridentinum Concilium definivit, et quæ in solemni fidei professione continetur :

Quatenus per inconsultam istiusmodi suspiciosamque omissionem notitia subtrahitur tum articuli ad fidem pertinentis, tum etiam vocis ab Ecclesia consecratæ ad illius tuendam professionem adversus hæreses, tenditque adeo ad ejus oblivionem inducendam, quasi ageretur de quæstione mere scholastica, *Perniciosa, derogans expositioni veritatis catholicæ circa dogma transsubstantiationis, favens hæreticis.*

30. *Doctrina Synodi* qua, dum profitetur credere Sacrificii oblationem extendere se ad omnes, ita tamen ut in Liturgia fieri possit specialis commemoratio aliquorum, tam vivorum quam defunctorum, precando Deum peculiariter pro ipsis ; *dein continuo subjicit* : non tamen quod credamus in arbitrio esse Sacerdotis applicare fructus Sacrificii cui vult ; imo damnamus hunc errorem velut magnopere offendentem jura Dei, qui solus distribuit fructus Sacrificii cui vult, et secundum mensuram quæ ipsi placet : *unde et consequenter traducit velut* falsam opinionem invectam in populum quod illi qui eleemosynam subministrant Sacerdoti sub conditione quod celebret unam Missam specialem fructum ex ea percipiant :

Sic intellecta ut præter peculiarem commemorationem et orationem specialis ipsa oblatio seu applicatio Sacrificii, quæ fit a Sacerdote, non magis prosit, ceteris paribus, illis pro quibus applicatur quam aliis quibusque ; quasi nullus specialis fructus proveniret ex speciali applicatione, quam pro determinatis personis aut personarum ordinibus faciendam commendat ac præ-

cipit Ecclesia, speciatim a Pastoribus pro suis ovibus : quod velut ex divino præcepto descendens a Sacra Tridentina Synodo diserte est expressum, *Falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem alias damnatum in Wiclefo.*

31. *Propositio Synodi enuncians* conveniens esse pro divinorum officiorum ordine et antiqua consuetudine ut in unoquoque Templo unum tantum sit Altare, sibique adeo placere morem illum restituere, *Temeraria, perantiquo, pio, multis abhinc sæculis in Ecclesia præsertim Latina vigenti et probato mori injuriosa.*

32. *Item præscriptio vetans* ne super Altaria Sacrarum Reliquiarum thecæ floresve apponantur, *Temeraria, pio ac probato Ecclesiæ mori injuriosa.*

33. *Propositio Synodi qua cupere se ostendit* ut causæ tollerentur per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad Liturgiæ ordinem spectantium, revocando illam ad majorem rituum simplicitatem, eam vulgari lingua exponendo et elata voce proferendo :

Quasi vigens ordo Liturgiæ ab Ecclesia receptus et probatus aliqua ex parte manasset ex oblivione principiorum quibus illa regi debet, *Temeraria, piarum aurium offensiva, in Ecclesiam contumeliosa, favens hæreticorum in eam conviciis.*

34. *Declaratio Synodi* qua, postquam præmisit ordinem pœnitentiæ canonicæ sic ad Apostolorum exemplum ab Ecclesia statutum fuisse ut esset communis omnibus, nec tantum pro punitione culpæ, sed præcipue pro dispositione ad gratiam, *subdit* se in ordine illo mirabili et augusto totam agnoscere dignitatem Sacramenti adeo necessarii, liberam a subtilitatibus quæ ipsi decursu temporis adjunctæ sunt :

Quasi per ordinem quo sine peracto canonicæ pœnitentiæ cursu hoc Sacramentum per totam Ecclesiam administrari consuevit illius fuisset dignitas imminuta, *Temeraria, scandalosa, inducens in contemptum dignitatis Sacramenti, prout per Ecclesiam totam consuevit administrari, Ecclesiæ ipsi injuriosa.*

35. *Propositio his verbis concepta :* si charitas in principio semper debilis est, de via ordinaria ad obtinendum augmentum hujus charitatis, oportet ut Sacerdos præcedere faciat eos actus

humiliationis et pœnitentiæ qui fuerunt omni ætate ab Ecclesia commendati : redigere hos actus ad paucas orationes, aut ad aliquod jejunium post jam collatam absolutionem videtur potius materiale desiderium conservandi huic Sacramento nudum nomen pœnitentiæ quam medium illuminatum et aptum ad augendum illum fervorem charitatis qui debet præcedere absolutionem : longe quidem absumus ab improbanda praxi imponendi pœnitentias etiam post absolutionem adimplendas : si omnia nostra bona opera semper adjunctos habent nostros defectus, quanto magis vereri debemus ne plurimas imperfectiones admiserimus in difficillimo et magni momenti opere nostræ reconciliationis?

Quatenus innuit pœnitentias, quæ imponuntur adimplendæ post absolutionem, spectandas potius esse velut supplementum pro defectibus admissis in opere nostræ reconciliationis quam ut pœnitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis : quasi (ut vera ratio Sacramenti non nudum nomen servetur) oporteat de via ordinaria ut actus humiliationis et pœnitentiæ, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, præcedere debeant absolutionem, *Falsa, temeraria, communi praxi Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem hæreticali nota in Petro de Osma confixum.*

36. *Doctrina Synodi qua postquam præmisit*, quando habebuntur signa non æquivoca amoris Dei dominantis in corde hominis, posse illum merito judicari dignum qui admittatur ad participationem Sanguinis Jesu Christi, quæ fit in Sacramentis, *subdit* supposititias conversiones quæ fiunt per attritionem nec efficaces esse solere nec durabiles. *Consequenter* pastorem animarum debere insistere signis non æquivocis charitatis dominantis, antequam admittat suos pœnitentes ad Sacramenta, *quæ signa, ut deinde tradit* § 17, Pastor deducere poterit ex stabili cessatione a peccato et fervore in operibus bonis ; *quem insuper* fervorem charitatis *perhibet* (de Pœnit. § 10) *velut dispositionem quæ* debet præcedere absolutionem :

Sic intellecta ut non solum contritio imperfecta, quæ passim attritionis nomine donatur, etiam quæ juncta sit cum dilectione qua homo incipit diligere Deum tanquam omnis justitiæ fontem, nec modo contritio charitate formata ; sed et fervor charitatis

dominantis, et ille quidem diuturno experimento per fervorem in operibus bonis probatus, generaliter et absolute requiratur ut homo ad Sacramenta, et speciatim pœnitentes ad absolutionis beneficium admittantur, *Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, tutæ ac probatæ in Ecclesia praxi contraria, Sacramenti efficaciæ detrahens et injuriosa.*

37. *Doctrina Synodi quæ de auctoritate absolvendi accepta per Ordinationem enunciat,* post institutionem Diœcesium et Parochiarum, conveniens esse ut quisque judicium hoc exerceat super personas sibi subditas, sive ratione territorii sive jure quodam personali, *propterea quod* aliter confusio induceretur et perturbatio :

Quatenus post institutas Diœceses et Parochias enunciat tantummodo conveniens esse ad præcavendam confusionem, ut absolvendi potestas exerceatur super subditos; sic intellecta tanquam ad validum usum hujus potestatis non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa jurisdictio, sine qua Tridentinum declarat nullius momenti esse absolutionem a Sacerdote prolatam, *Falsa, temeraria, perniciosa, Tridentino contraria et injuriosa, erronea.*

38. *Item doctrina* qua, postquam Synodus professa est se non posse non admirari illam adeo venerabilem disciplinam antiquitatis quæ, *ut ait,* ad pœnitentiam non ita facile et forte nunquam eum admittebat qui post primum peccatum et primam reconciliationem relapsus esset in culpam, *subjungit,* per timorem perpetuæ exclusionis a communione et pace, etiam in articulo mortis magnum frenum illis injectum iri, qui parum considerant malum peccati, et minus illud timent, *Contraria canoni* 13 *Concilii Nicæni I, decretali Innocentii I ad Exsuperium Tholos., tum et decretali Cœlestini I ad Episcopos Viennenses et Narbonen. provinciæ, redolens pravitatem, quam in ea decretali Sanctus Pontifex exhorret.*

39. *Declaratio Synodi* de peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur ejusmodi confessiones, *Temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi a Sacro Trid. probatæ, contraria.*

40. *Propositio asserens* Indulgentiam secundum suam præ-

cisam notionem aliud non esse quam remissionem partis ejus pœnitentiæ quæ per canones statuta erat peccanti :

Quasi Indulgentia præter nudam remissionem pœnæ canonicæ non etiam valeat ad remissionem pœnæ temporalis pro peccatis actualibus debitæ apud divinam justitiam, *Falsa, temeraria, Christi meritis injuriosa, dudum in articulo* 19 *Lutheri damnata.*

41. *Item in eo quod subditur* Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum, et claræ notioni absolutionis a pœna canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum :

Quasi thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et Sanctorum, *Falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis injuriosa, dudum in articulo* 17 *Lutheri damnata.*

42. *Item in eo quod superaddit* luctuosius adhuc esse quod chimerica isthæc applicatio transferri volita sit in defunctos, *Falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices, et in praxim et sensum universalis Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem hæreticali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in articulo* 22 *Lutheri.*

43. *In eo demum,* quod imprudentissime invehitur in tabellas Indulgentiarum, Altaria privilegiata, etc., *Temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa, in Summos Pontifices atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa.*

44. *Propositio Synodi asserens* reservationem casuum nunc temporis aliud non esse quam improvidum ligamen pro inferioribus Sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro pœnitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem, *Falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, Concilio Tridentino contraria, superioris hierarchicæ potestatis læsiva.*

45. *Item* de spe quam ostendit fore ut, reformato Rituali et ordine pœnitentiæ, nullum amplius locum habituræ sint hujusmodi reservationes :

Prout attenta generalitate verborum innuit per reformationem Ritualis et ordinis pœnitentiæ factam ab Episcopo vel Synodo aboleri posse casus quos Tridentina Synodus (sess. 14, c. 7) declarat Pontifices Maximos potuisse pro suprema potestate sibi

in universa Ecclesia tradita peculiari suo judicio reservare, *Propositio falsa, temeraria, Concilio Tridentino, et summorum Pontificum auctoritati derogans et injuriosa.*

46. *Propositio asserens* effectum excommunicationis exteriorem duntaxat esse, quia tantummodo natura sua excludit ab exteriore communicatione Ecclesiæ :

Quasi excommunicatio non sit pœna spiritualis ligans in Cœlo, animas obligans, *Falsa, perniciosa, in articulo* 23 *Lutheri damnata, ad minus erronea.*

47. *Item quæ tradit* necessarium esse juxta leges naturales et Divinas ut sive ad excommunicationem sive ad suspensionem præcedere debeat examen personale, atque adeo sententias dictas *ipso facto* non aliam vim habere nisi seriæ comminationis sine ullo actuali effectu, *Falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiæ potestati injuriosa, erronea.*

48. *Item quæ pronunciat* inutilem ac vanam esse formulam nonnullis abhinc sæculis inductam absolvendi generaliter ab excommunicationibus, in quas fidelis incidere potuiset, *Falsa, temeraria, Ecclesiæ praxi injuriosa.*

49. *Item quæ damnat* ut nullas et invalidas suspensiones ex informata conscientia, *Falsa, perniciosa, in Tridentinum injuriosa.*

50. *Item in eo quod insinuat* soli Episcopo fas non esse uti potestate quam tamen ei defert Tridentinum (sess. 14, c. 1, de Ref.) suspensionis ex informata conscientia legitime infligendæ, *Jurisdictionis Prælatorum Ecclesiæ læsiva.*

51. *Doctrina Synodi* quæ perhibet in promovendis ad Ordines hanc de more et instituto veteris disciplinæ rationem servari consuevisse ut, si quis Clericorum distinguebatur sanctitate vitæ, et dignus æstimabatur qui ad Ordines Sacros ascenderet, ille solitus erat promoveri ad Diaconatum vel Sacerdotium, etiamsi inferiores Ordines non suscepisset; neque tum talis Ordinatio dicebatur per saltem, ut postea dictum est :

52. *Item quæ innuit* non alium titulum Ordinationum fuisse quam deputationem ad aliquod speciale ministerium, qualis præscripta est in Concilio Chalced.; subjungens, § 6, quandiu Ecclesia sese his principiis in delectu sacrorum ministrorum conformavit, Ecclesiasticum ordinem floruisse; verum beatos illos dies

transiisse, novaque principia subinde introducta, quibus corrupta fuit disciplina in delectu Ministrorum Sanctuarii :

53. *Item* quod inter hæc ipsa corruptionis principia refert quod recessum sit a vetere instituto, quo, ut ait § 3, Ecclesia insistens Apostoli vestigiis neminem ad Sacerdotium admittendum statuerat nisi qui conservasset innocentiam baptismalem :

Quatenus innuit corruptam fuisse disciplinam per decreta et instituta :

1. Sive quibus Ordinationes per salutem vetitæ sunt :

2. Sive quibus pro Ecclesiarum necessitate et commoditate probatæ sunt Ordinationes sine titulo specialis officii, velut speciatim a Tridentino Ordinatio ad titulum patrimonii : salva obedientia, qua sic ordinati Ecclesiarum necessitatibus deservire debent iis obuendis officiis quibus pro loco ac tempore ab Episcopo admoti fuerint, quemadmodum ab Apostolicis temporibus in primitiva Ecclesia fieri consuevit ;

3. Sive quibus jure canonico facta est criminum distinctio, quæ delinquentes reddunt irregulares ; quasi per hanc distinctionem Ecclesia recesserit a spititu Apostoli, non excludendo generaliter et indistincte ab Ecclesiastico Ministerio omnes quoscumque, qui baptismalem innocentiam non conservassent : *Doctrina singulis suis paribus falsa, temeraria, Ordinis pro Ecclesiarum necessitate et commoditate inducti perturbativa, in disciplinam per canones, et speciatim per Tridentini Decreta probatam injuriosa.*

54. *Item* quæ velut turpem abusum notat unquam prætendere eleemosynam pro celebrandis Missis et Sacramentis administrandis, sicuti et accipere quemlibet proventum dictum *Stolæ*, et generatim quodcumque stipendium et honorarium, quod suffragiorum aut cujuslibet parochialis functionis occasione offerretur :

Quasi turpis abusus crimine notandi essent Ministri Ecclesiæ, dum secundum receptum et probatum Ecclesiæ morem et institutum utuntur jure promulgato ab Apostolo accipiendi temporalia ab his quibus spiritualia ministrantur, *Falsa, temeraria, Ecclesiastici ac Pastoralis juris læsiva, in Ecclesiam ejusque Ministros injuriosa.*

55. *Item qua vehementer optare se profitetur* ut aliqua ra-

tio inveniretur minutuli Cleri (quo nomine inferiorum Ordinum Clericos designat) a Cathedralibus et Collegiatis submovendi, providendo aliter, nempe per probos et provectioris ætatis laicos, congruo assignato stipendio, ministerio inserviendi Missis et aliis officiis, velut Acolythi, etc., ut olim, inquit, fieri solebat, quando ejus generis officia non ad meram speciem pro majoribus Ordinibus suscipiendis redacta erant :

Quatenus reprehendit institutum quo cavetur ut minorum Ordinum functiones per eos tantum præstentur exerceanturve qui in illis constituti adscriptive sunt (Concilium Prov. IV Mediol.) : idque ad mentem Tridentini (sess. 23, c. 17), ut Sanctorum Ordinum a Diaconatu ad Ostiariatum functiones ab Apostolicis temporibus in Ecclesia laudabiliter receptæ, et in pluribus locis aliquandiu intermissæ juxta sacros canones revocentur, nec ab hæreticis tanquam otiosæ traducantur, *Suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, Ecclesiastici Ministerii perturbativa, servandæ quoad fieri potest in celebrandis Mysteriis decentiæ imminutiva, in Minorum Ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per Canones et speciatim per Tridentinum probatam injuriosa, favens hæreticorum in eam convictis et calumniis.*

56. *Doctrina quæ statuit* conveniens videri in impedimentis Canonicis quæ proveniunt ex delictis in jure expressis ullam unquam nec concedendam nec admittendam esse dispensationem, *æquitatis et moderationis canonicæ a Sacro Concilio Tridentino probatæ læsiva, auctoritati et juribus Ecclesiæ derogans.*

57. *Præscriptio Synodi quæ generaliter et indiscriminatim velut abusum* rejicit quamcumque dispensationem, ut plus quam unum residentiale beneficium uni eidemque conferatur : item in eo quod subjungit certum sibi esse juxta Ecclesiæ spiritum plus quam uno beneficio, tametsi simplici, neminem frui posse, *Pro sua generalitate derogans moderationi Tridentini, sess. 7, c. 5, et sess. 24, c. 17.*

58. *Propositio quæ statuit* sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum præscripto omnino subjacere ;

Quasi actus disponens ad Sacramentum non subjaceat sub hac ratione juri Ecclesiæ ; *Falsa, juris Ecclesiæ quoad effectus*

etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinæ ab Ecclesia constitutæ derogans.

59. *Doctrina Synodi asserens* ad supremam civilem potestatem duntaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta ejus generis quæ ipsum nullum reddunt, dirimentia, *quod* jus originarium *præterea dicitur cum* jure dicunturque dispensandi essentialiter connexum, *subjungens*, supposito assensu vel conniventia Principum, potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii.

Quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in Christianorum matrimoniis jure proprio impedimenta constituere, quæ matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum quibus Christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare, *Canonum*, 3, 4, 9, 12, *sess.* 24 *Concilii Trid. eversiva, hæretica.*

60. *Item rogatio Synodi* ad potestatem civilem ut e numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem atque illud quod dicitur publicæ honestatis, quorum origo reperitur in collectione Justiniani, *tum ut* restringat impedimentum affinitatis et cognationis ex quacumque licita aut illicita conjunctione provenientis ad quartum gradum juxta civilem computationem per lineam lateralem et obliquam, ita tamen ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendæ:

Quatenus civili potestati jus attribuit sive abolendi, sivi restringendi impedimenta Ecclesiæ auctoritate constituta, vel comprobata : item qua parte supponit Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse jure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis, *Libertatis ac Potestatis Ecclesiæ subversiva, Tridentino contraria, ex hæreticali supra damnato principio profecta.*

61. *Propositio quæ asserit* adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam ejus partem fore semper honorem Divinum datum creaturæ;

Quatenus per hoc verbum *directe* intendat reprobare adorationis cultum, quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas ipsaque caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se, et tanquam nuda caro,

sed prout unita Divinitati, foret honor Divinus impertitus creaturæ, et non potius una eademque adoratio qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur, *Falsa, captiosa, pio ac debito cultui humanitati Christi a fidelibus præstito ac præstando detrahens et injuriosa.*

62. *Doctrina* quæ devotionem erga Sacratissimum Cor Jesu rejicit inter devotiones quas notat velut novas, erroneas, aut saltem periculosas :

Intellecta de hac devotione qualis est ab Apostolica Sede probata, *Falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam Sedem injuriosa.*

63. *Item* in eo quod cultores Cordis Jesu hoc etiam nomine arguit, quod non advertant SS. Carnem Christi, aut ejus partem aliquam, aut etiam humanitatem totam cum separatione, aut præcisione a Divinitate adorari non posse cultu latriæ :

Quasi fideles Cor Jesu adorarent cum separatione, vel præcisione a Divinitate, dum illud adorant ut est Cor Jesu, Cor nempe Personæ Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum quo exsangue Corpus Christi in triduo mortis sine separatione aut præcisione a Divinitate adorabile fuit in sepulchro, *Captiosa, in fideles Cordis Christi cultores injuriosa.*

64. *Doctrina quæ velut* superstitiosam universe notat quamcumque efficaciam quæ ponatur in determinato numero precum et piarum salutationum :

Tanquam superstitiosa censenda esset efficacia, quæ sumitur non ex numero in se spectato, sed ex præscripto Ecclesiæ certum numerum precum, vel externarum actionum præfinientis pro indulgentiis consequendis, pro adimplendis pœnitentiis et generatim pro sacro et religioso cultu rite et ex ordine peragendo, *Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, pietati fidelium injuriosa, Ecclesiæ auctoritati derogans, erronea.*

65. *Propositio enuncians* irregularem strepitum novarum institutionum quæ dictæ sunt Exercitia vel Missiones... forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere ut absolutam conversionem operentur; et exteriores illos commotionis actus qui apparuere nil aliud fuisse quam transeuntia naturalis concussionis fulgura, *Temeraria, male sonans, perniciosa, mori pie, salutariter per Ecclesiam frequentato, et in verbo Dei fundate injuriosa.*

66. *Propositio asserens* fore contra Apostolicam praxim et Dei consilia, nisi populo faciliores viæ pararentur vocem suam jungendi cum voce totius Ecclesiæ :

Intellecta de usu vulgaris linguæ in liturgicas preces inducendæ, *Falsa, temeraria, ordinis pro Mysteriorum celebratione præscripti perturbativa, plurium malorum facile productrix.*

67. *Doctrina perhibens* a lectione sacrarum Scripturarum nonnisi veram impotentiam excusare, subjungens ultro se prodere obscurationem, quæ ex hujusce præcepti neglectu orta est super primarias veritates Religionis, *Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, alias in Quesnellio damnata.*

68. *Laudatio* qua summopere Synodus commendat Quesnellii commentationes in novum Testamentum, aliaque aliorum Quesnellianis erroribus faventium opera, licet proscripta; eademque Parochis proponit ut ea tanquam solidis religionis principiis referta in suis quisque parœciis populo post reliquas functiones perlegant, *Falsa, scandalosa, temeraria, seditiosa, Ecclesiæ injuriosa, schisma fovens et hæresim.*

69. *Præscriptio* quæ generaliter et indistincte inter imagines ab Ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem præbentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis, *Propter sui generalitatem temeraria, ac pio per Ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullæ exstent imagines Sanctissimæ Trinitatis communiter approbatæ ac tuto permittendæ,*

70. *Item doctrina et præscriptio* generatim reprobans omnem specialem cultum quem aliqui speciatim imagini solent fideles impendere, et ad ipsam potius quam ad aliam confugere, *Temeraria, perniciosa, pio per Ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiæ ordini injuriosa, quo ita Deus nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult.*

71. *Item quæ vetat* ne imagines præsertim Beatæ Virginis ullis titulis distinguantur præterquam denominationibus quæ sint analogæ Mysteriis de quibus in sacra Scriptura expressa fit mentio :

Quasi nec adscribi possent imaginibus piæ aliæ denominationes, quas vel in ipsismet publicis precibus Ecclesia probat et

commendat, *Temeraria, piarum aurium offensiva, venerationi Beatæ præsertim Virgini debitæ injuriosa.*

72. *Item quæ velut* abusum exstirpari vult morem quo velatæ asservantur certæ imagines, *Temeraria, frequentato in Ecclesia et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria.*

73. *Propositio enuncians* novorum festorum institutionem ex neglectu in veteribus observandis et ex falsis nationibus naturæ et finis earumdem solemnitatum originem duxisse, *Falsa, temeraria, scandalosa, Ecclesiæ injuriosa, favens hæreticorum in dies festos per Ecclesiam celebratos conviciis.*

74. *Deliberatio Synodi* de transferendis in diem Dominicum festis per annum institutis : idque pro jure quod persuasum sibi esse ait Episcopo competere super disciplinam Ecclesiasticam in ordine ad res mere spirituales ; ideoque et præceptum Missæ audiendæ abrogandi diebus in quibus ex pristina Ecclesiæ lege viget etiamnum id præceptum ; tum etiam in eo quod superaddit de transferendis in Adventum Episcopali auctoritate jejuniis per annum ex Ecclesiæ præcepto servandis :

Quatenus adstruit Episcopo fas esse jure proprio transferre dies ab Ecclesia præscriptos pro festis jejuniisve celebrandis : aut inductum Missæ audiendæ præceptum abrogare, *Propositio falsa, juris Conciliorum Generalium et Summorum Pontificum læsiva, scandalosa, schismati favens.*

75. *Doctrina quæ perhibet* beatis temporibus nascentis Ecclesiæ juramenta visa esse a documentis Divini Præceptoris, atque ab aurea Evangelica simplicitate adeo aliena ut ipsummet jurare sine extrema et ineluctabili necessitate reputatus fuisset actus irreligiosus, homine Christiano indignus : *insuper* continuatam Patrum seriem demonstrare juramenta communi sensu pro vetitis habita fuisse : indeque progreditur ad improbanda juramenta quæ Curia Ecclesiastica Jurisprudentiæ feudalis, ut ait, normam secuta in investituris, et in sacris ipsis Episcoporum Ordinationibus adoptavit, statuitque adeo implorandam a sæculari potestate legem pro abolendis juramentis, quæ in curiis etiam Ecclesiasticis exiguntur pro suscipiendis muniis et officiis, et generatim pro omni actu curiali, *Falsa, Ecclesiæ injuriosa, juris Ecclesiastici læsiva, disciplinæ per Canones inductæ et probatæ subversiva.*

76. *Insectatio qua Synodus* scholasticam exagitat, velut eam quæ viam aperuit inveniendis novis et inter se discordantibus systematibus, quoad veritates majoris pretii, ac demum adduxit ad probabilismum et laxismum :

Quatenus in scholasticam rejicit privatorum vitia, qui abuti ea potuerunt, aut abusi sunt, *Falsa, temeraria, in sanctissimos viros et doctores, qui magno Catholicæ Religionis bono scholasticam excoluere, injuriosa, favens infestis in eam hæreticorum conviciis.*

77. *Item in eo quod subdit* mutationem formæ regiminis Ecclesiastici, qua factum est ut Ministri Ecclesiæ in oblivionem venirent suorum jurium, quæ simul sunt eorum obligationes, eo demum rem adduxisse ut obliterari faceret primitivas notiones Ministerii Ecclesiastici et sollicitudinis pastoralis :

Quasi per mutationem regiminis congruentem disciplinæ in Ecclesia constitutæ et probatæ obliterari unquam potuerit, et amitti primitiva notio Ecclesiastici Ministerii, pastoralisve sollicitudinis, *Propositio falsa, temeraria, erronea.*

78. *Præscriptio Synodi* de ordine rerum tractandarum in collationibus, qua, posteaquam præmisit in quolibet articulo distinguendum id quod pertinet ad fidem et ad essentiam religionis ab eo quod est proprium disciplinæ, *subjungit* in hac ipsa (*disciplina*) distinguendum quod est necessarium aut utile ad retinendos in spiritu fideles ab eo quod est inutile aut onerosius quam libertas filiorum novi fœderis patiatur, magis vero ab eo quod est periculosum aut noxium, utpote inducens ad superstitionem et materialismum :

Quatenus pro generalitate verborum comprehendat, et præscripto examini subjiciat etiam disciplinam ab Ecclesia constitutam et probatam, quasi Ecclesia, quæ spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset non solum inutilem et onerosiorem quam libertas christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem et materialismum, *Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, piarum aurium offensiva, Ecclesiæ, ac spiritui Dei quo ipsa regitur, injuriosa, ad minus erronea.*

79. *Assertio* quæ conviciis et contumeliis insectatur sententias in scholis catholicis agitatas, et de quibus Apostolica Sedes

nihil aliud adhuc definiendum aut pronunciandum censuit, *Falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa, debitæ Apostolicis constitutionibus obedientiæ derogans.*

80. *Regula* 1ª quæ statuit universe et indiscriminatim statum Regularem aut Monasticum natura sua componi non posse cum animarum cura, cumque vitæ pastoralis muneribus, nec adeo in partem venire posse Ecclesiasticæ Hierarchiæ, quin ex adverso pugnet cum ipsiusmet vitæ monasticæ principiis, *Falsa, perniciosa, in sanctissimos Ecclesiæ Patres, et Præsules qui regularis vitæ instituta cum clericalis ordinis muneribus consociarunt, injuriosa, pio, vetusto, probato Ecclesiæ mori, Summorumque Pontificum sanctionibus contraria : quasi Monaci, quos morum gravitas et vitæ ac fidei institutio sancta commendat, non rite, nec modo sine Religionis offensione, sed et cum multa utilitate Ecclesiæ Clericorum officiis aggregentur.*

81. *Item in eo quod subjungit* sanctos Thomam et Bonaventuram sic in tuendis adversus summos homines Mendicantium Institutis versatos esse ut in eorum defensionibus minor æstus, accuratio major desideranda fuisset, *Scandalosa, in sanctissimos Doctores injuriosa, impiis damnatorum auctorum contumeliis favens.*

82. *Regula* 2ª, multiplicationem Ordinum ac diversitatem naturaliter inferre perturbationem et confusionem : item in eo quod præmittit, § 4, Regularium fundatores, *qui post monastica instituta prodierunt*, Ordines superaddentes Ordinibus, Reformationes Reformationibus, nihil aliud effecisse quam primariam mali causam magis magisque dilatare :

Intellecta de Ordinibus et institutis a S. Sede probatis, quasi distincta piorum munerum varietas, quibus distincti Ordines addicti sunt, natura sua perturbationem et confusionem parere debeat, *Falsa, calumniosa, in sanctos fundatores eorumque fideles alumnos, tum et in ipsos Summos Pontifices injuriosa.*

83. *Regula* 3ª, qua, postquam præmisit parvum corpus degens intra civilem societatem, quin fere sit pars ejusdem, parvamque monarchiam figit in statu, semper esse periculosum, subinde hoc nomine criminatur privata Monasteria, communis instituti vinculo sub uno præsertim capite consociata, velut spe-

ciales totidem monarchias civili reipublicæ periculosas et noxias, *Falsa, temeraria, regularibus institutis a Sancta Sede ad Religionis profectum approbatis injuriosa, favens hæreticorum in eadem instituta insectationibus et calumniis.*

84. *Art.* 1. De uno duntaxat Ordine in Ecclesia retinendo, ac de seligenda præ ceteris regula Sancti Benedicti, cum ob sui præstantiam, tum ob præclara illius Ordinis merita : sic tamen ut in his, quæ forte occurrent temporum conditioni minus congrua, instituta vitæ ratio apud Portum-Regium lucem præferat ad explorandum quid addere, quid detrahere conveniat :

2. Ne compotes fiant Ecclesiasticæ Hierarchiæ qui se huic Ordini adjunxerint, nec ad Sacros Ordines promoveantur, præterquam ad summum unus, vel duo, initiandi tanquam Curati, vel Capellani Monasterii, reliquis in simplici Laicorum ordine remanentibus :

3. Unum tantum in unaquaque civitate admittendum Monasterium, idque extra mœnia civitatis in locis abditioribus et remotioribus collocandum :

4. Inter occupationes vitæ monasticæ pars sua labori manuum inviolate servanda, relicto tamen congruo tempore Psalmodiæ impendendo, aut etiam, si cui libuerit, litterarum studio. Psalmodia deberet esse moderata, quia nimia ejus prolixitas parit præcipitantiam, molestiam, evagationem. Quo plus auctæ sunt Psalmodiæ, orationes, preces, tantumdem peræqua proportione omni tempore imminutus fervor est, sanctitasque Regularium :

5. Nulla foret admittenda distinctio Monachos inter sive choro, sive ministeriis addictos, inæqualitas isthæc gravissimas omni tempore lites excitavit ac discordias, et a communitatibus Regularium spiritum charitatis expulit :

6. Votum perpetuæ stabilitatis nunquam tolerandum. Non illud norant veteres Monaci, qui tamen Ecclesiæ consolatio et Christianismi ornamentum exstiterunt. Vota castitatis, paupertatis et obedientiæ non admittentur instar communis et stabilis regulæ. Si quis ea vota, aut omnia, aut aliqua facere voluerit, consilium et veniam ab Episcopo postulabit, qui tamen nunquam permittet ut perpetua sint; nec anni fines excedent. Tantummodo facultas dabitur ea renovandi sub iisdem conditionibus :

7. Omnem Episcopus habebit inspectionem in eorum vitam, stu-

dia, progressum in pietate ; ad ipsum pertinebit Monachos admittere et expellere, semper tamen accepto contubernalium consilio :

8. Regulares Ordinum qui adhuc remanent, licet Sacerdotes in hoc Monasterium admitti etiam possent, modo in silentio et solitudine propriæ sanctificationi vacare cuperent : quo casu dispensationi locus fieret in generali regula num. 2°. statuta, sic tamen ne vitæ institutionem sequantur ab aliis discrepantem, adeo ut non plus quam una, aut ad summum duæ in diem Missæ celebrentur, satisque ceteris Sacerdotibus esse debeat una cum communitate concelebrare ;

Vota perpetua usque ad annum 40 aut 45 non admittenda. Moniales solidis exercitationibus, speciatim labori addicendæ : a carnali spiritualitate, qua pleræque detinentur, avocandæ : expendendum utrum, quod ad ipsas attinet, satius foret Monasterium in civitate relinqui :

Systema vigentis atque jam antiquitus probatæ ac receptæ disciplinæ subversivum, perniciosum, constitutionibus Apostolicis, et plurium Conciliorum etiam Generalium, tum speciatim Tridentini sanctionibus oppositum et injuriosum, favens hæreticorum in monastica vota et regularia instituta stabiliori consiliorum Evangelicorum professioni addicta conviciis et calumniis.

85. *Propositio enuncians* qualemcumque cognitionem Ecclesiasticæ Historiæ sufficere ut fateri quisque debeat convocationem Concilii Nationalis unam esse ex viis canonicis qua finiantur in Ecclesia respectivarum Nationum controversiæ spectantes ad Religionem :

Sic intellecta ut controversiæ ad fidem et mores spectantes in Ecclesia quacumque subortæ per Nationale Concilium irrefragabili judicio finiri valeant : quasi inerrantia in fidei et morum quæstionibus Nationali Concilio competeret, *Schismatica, Hæretica*[1].

[1] « Ceterum per hanc expressam præfatarum propositionum et doctri-
« narum reprobationem, alia in eodem libro contenta nullatenus approbare
« intendimus; cum præsertim in eo complures deprehensæ fuerint propo-
« sitiones et doctrinæ sive illis quæ supra damnatæ sunt affines, sive quæ
« communis ac probatæ doctrinæ et disciplinæ temerarium contemptum,
« tum maxime infensum in RR. Pontifices et Apostolicam Sedem animum
« præ se ferunt. »—Ita laudata *Constitutio Pii VI.*

APPENDIX II.

QUÆDAM ROMANARUM CONGREGATIONUM RESPONSA.

I. Benedictio. — Benedictiones mulierum post partum [1], et fontis baptismalis fieri debent a Parochis. — *S. R. C.* 10 *dec.* 1700.

Utrum liber *Collectio sive apparatus absolutionum, benedictionum, conjurationum,* etc., auctore Bern. Sannig, sit prohibitus vigore decreti seu regulæ Indicis? aliqui enim affirmant, alii negant. Et quid de aliis libris benedictionum habentibus quidem aliquam approbationem, et non illum istius Congregationis? *Illi soli libri adhibendi et in illis tantum benedictionibus quæ Rituali Romano sunt conformes.* — S. R. C. 7 apr. 1832.

II. Bona Ecclesiastica. — « N. N. Confessarius Diœcesis Mediolanensis, videns viros pios æque ac doctos in diversam abire sententiam circa licitam retentionem bonorum ecclesiasticorum, quæ sub fine præteriti sæculi ac sub initio præsentis a Gubernio laico usurpata fuerunt, ac postmodum alienata (sunt enim qui docent, exceptis iis bonis quæ a Gubernio laico post Concordatum italicum occupata fuere, cetera posse tuta conscientia retineri; et sunt qui varias afferunt distinctiones : adeo ut alii omnem hujusmodi acquisitionem illegitimam, nec adhuc

[1] Commendandæ mulieres christianæ quæ post partum, *sive* ex reverentia erga Ecclesiam ac divina mysteria quæ in ipsa peraguntur, *sive* exemplo B. V., quæ ex humilitate legi purificationis se subjecit, cum non esset obnoxia, *sive* ad gratias Deo agendas pro incolumitate, ad tempus aliquod ab Ecclesiæ ingressu se abstinent, nec in eam intrant, nisi a Parocho petita benedictione — *Vid.* Innocentius III, *Epist. relata in C. unic. De Purific., p. part, l.* III. *Decret. t* XLVII. — S. Carolus, *Concil Prov* 1, p. 2.

Laudabilis hæc consuetudo perantiqua est : imo ab ipsa veteri lege ipsam trahere satis patet ex c. XII *Levitici.* Sed tunc erat in præcepto; hodie autem non ita. — *Vid.* Catalanus, *Rit. Romanum Comment. exornatum.* — Barrufaldus, *ad Rit. R. Commentaria.*

in ullo Concordato sancitam tradant) : humiliter quærit utrum possint tuta conscientia retineri :

1° Bona ecclesiastica quæ a Gubernio laico in Longobardia usurpata fuere et alienata ante primam Gallorum invasionem factam anno 1796.

2° Bona ecclesiastica quæ ante dictam invasionem occupata quidem, sed nondum alienata, in potestatem Gubernii Gallici devenerunt, ac deinde alienata ante vel post Concordatum italicum.

3° Bona ecclesiastica quæ a Gubernio gallico ante italicum Concordatum anni 1803 usurpata fuerunt, ac deinceps ante vel post ipsum Concordatum alienata.

4° Demum bona ecclesiastica post ipsum italicum Concordatum de novo usurpata.

Sacra Pœnitentiaria, mature perpensis expositis, Oratori respondet alienationes bonorum Ecclesiasticorum in ditione vulgo *Regno italico* a Gallico Gubernio factas Apostolica postmodum Auctoritate sanatas fuisse ; ac propterea ipsa Sacra Pœnitentiaria declarat licere iis qui bona eadem acquisiverint (modo illorum alienatio fuerit omnino consentanea legibus quæ obtinebant quo tempore alienatio ipsa perfecta est), tanquam propria et in suum dominium ac potestatem translata habere, deque iis libere disponere. Verum Sacra eadem Pœnitentiaria ipsos hujusmodi bonorum possessores ad se recurrentes hortari ac vehementer obsecrare solet ut, pro ea pietate ac religione qua catholicum quemque flagrare decet, pia onera, si quæ bonis illis inhærebant, adimplere non negligant. — In reliquis autem recurrendum est in casibus particularibus.

Datum Romæ in Sacra Pœnitentiaria die 7 julii 1845. »

« In rescriptis S. Pœnitentiariæ, quæ referuntur ad bona Ecclesiastica, vertente sæculo 18 et ineunte sæculo 19, a gubernio laico in alta Italia usurpata, mentio plerumque fit cujusdam sanationis, quæ Apostolica auctoritate facta est circa illegitimam eorumdem possessionem.

Ad dirimendas controversias de facili enascentes in re tam gravi, quæritur : — 1. *quo præciso tempore sanatio hæc a Sede Apostolica benigne concessa sit? Utrum unica tantum sanatio interfuerit* (*ea scilicet quæ in Concordato cum Re-*

pub. Cisalpina exstat); *an aliqua posterior sub regno Italico?* — 2. *utrum hæc sanatio sese extendat tantum ad bona quæ tunc temporis jam devendita privatis fuerant; an etiam ad ea bona quæ occupata quidem tunc temporis jam erant, sed postea sunt divendita, vel forte modo et in posterum divendentur?* — 3. *utrum hæc sanatio referatur etiam ad bona Ecclesiastica ante invasionem Gallorum usurpata et alienata?*

S. Pœnitentiaria, mature expensis expositis, Venerabili in Christo Patri Episc. Mantuæ respondet : alienationes bonorum Ecclesiæ in ditione vulgo Regno Italico a Gallico gubernio factas ante Concordatum 16 sept. 1803 Apostolica postmodum auctoritate sanatas fuisse; ac propterea S. Pœnitentiaria declarat licere iis qui bona eadem acquisiverint, modo illorum alienatio fuerit omnino consentanea legibus quæ obtinebant quo tempore alienatio ipsa perfecta est, tanquam propria et in suum dominium ac potestatem translata retinere, deque iis libere disponere. — Verum eadem S. Pœnitentiaria ipsos hujusmodi bonorum possessores ad se recurrentes hortari ac vehementer obsecrare solet ut, pro ea pietate ac religione qua catholicum quemque flagrare decet, pia onera, si quæ bonis illis inhærebant, adimplere non negligant.

In reliquis autem recurrat in casibus particularibus, indicando tempus et modum venditionis et acquisitionis, necnon valorem bonorum de quibus agitur, et pia onera ex testatorum dispositionibus iisdem bonis inhærentia. — *S. Pœnitentiara* 17 *jul.* 1847. »

III. CANONICUS. — An teneantur Canonici Cappam deponere tam intra quam extra Cathedralem, dum Verbum Dei prædicant vel dum Officium Sacerdotis assistentis in Missa novi celebrantis, aliasque quascumque functiones exercent? *Negative in propria Ecclesia, etiam in concionibus aliisque functionibus, excepta Sacramentorum administratione, in qua utendum superpelliceo et stola. Affirmative extra propriam Ecclesiam.* Pluries, et novissime 17 sept. 1822, confirmante Pio VII.

Absens a choro lucratur etiam distributiones, si sit *senio confectus* (S. C. penes Fagnanum); si *cæcus* (S. C. 29 jan. 1661); non vero si *surdus* (S. C. 12 mar. 1619).

Canonicus qui per annos 40 *laudabiliter* Chorum frequentavit potest abstinere a servitio quin amittat fructus aut distributiones, obtenta prius a S. C. absolutione (S. C. penes Benedictum XII, de Syn. c. 9, n. 15). — Si tamen cultus *detrimentum patiatur*, adhuc cogi potest ad inserviendum (S. C. 18 dec. 1718).

Necessaria non est *licentia Episcopi* ut trium mensium spatio a choro abesse possint Canonici, si in Diœcesi permaneant; secus si extra Diœcesim. Sed Episcopus non debet licentiam absque rationabili causa negare (S. C. 9 maj. 1626).

Ad constituendam absentiam trium mensium necesse non est ut dies sint *continui*, sed sufficit ut sint *interpolati* (S. C. 10 maj. 1573).

Tres menses vacationis permissi incidere non debent in Natale Domini, in Pascha, vel in similes magnas solemnitates, earumque octavas, scilicet Natalis Domini, Resurrectionis, Pentecostes, et Corporis Christi; neque in tempus Adventus aut Quadragesimæ. Neque Canonici ultra tertiam partem Capituli abesse possunt (S. C. 12 jul. 1631).

IV. Cantus. — An Capellani de Massa debeant possidere cantum firmum, ita ut eligi non debeant, neque possint imperiti hujusmodi cantus? *Affirmative, et in posterum examinentur a deputandis per Ordinarium.*

An sit facienda reformatio Capellanorum nunc exsistentium, qui carent peritia cantus firmi? R. *Lectum.* — S. R. C. 13 dec. 1660 in Januen.

Cantiones vulgari sermone cantare non convenit, exposito SS. Sacramento. — Neque eas canere licet inter Missarum solemnia. — *S. R. C. die* 21 *martii anno* 1609, *et* 24 *ejusdem* 1657.

Cantores non possunt in choro incipere Introitum Missæ priusquam Sacerdos celebraturus ad altare pervenerit. — *S. R. C.* 14 *apr. anno* 1753.

V. Confraternitas. — *In erectione confraternitatum vel novarum Ecclesiarum debet semper opponi clausula :* sine præjudicio jurium parochialium; *quia jura Parochi illæsa servanda sunt, et ideo non aliter quam sub ista conditione so-*

cietates hujusmodi vel novæ Ecclesiæ erigendæ sunt. — S. C. E. in Cajetana 12 dec. anno 1631.

Ordinarius, seu Episcopus potest per se ipsum, vel per suum delegatum intervenire et assistere congregationibus confraternitatum et electionibus officialium, modo non faciat novitates. S. C. C. in Novariensi 16 apr. 1692.

Diversæ confraternitates ex speciali S. Sedis facultate ab Episcopis cum brevi formula fuerunt erectæ : nomina confratrum et consororum in particularibus registris inscribuntur, sed ad directorem archiconfraternitatis non mittuntur, nec administratores pro unaquaque fraternitate eliguntur.

His positis, quæritur 1. *an aliqua determinata formula necessaria fuerit sub pœna nullitatis?* 2. *an necesse sit sub eadem pœna ut administratores eligantur?* 3. *an Episcopus designare possit directorem uniuscujusque confraternitatis suæ diœcesis sive jam exsistentis, sive ab ipso ex speciali Apostolica facultate erectæ?* 4. *an director ab Episcopo sic designatus eo ipso rosaria cum applicatione indulgentiarum et scapularia benedicere ac imponere possit?*

S. C. R. respondendum esse duxit : ad 1. negative, *quia formula præscribitur tantum pro erectione sodalitum a regularibus peragenda. Ad* 2. negative, *quia administratorum electio erit tantum ad bonum sodalitatum regimen ; minime vero ad validitatem erectionis necessaria. Ad* 3. *affirmative. Ad* 4. negative, *nisi in hujusmodi concessionibus facta sit mentio de facultate rectoribus pro tempore tradenda pro rosariorum, coronarum, seu scapularium benedictione.* — Die 18 nov. anno 1842.

VI. Consecratio, seu Dedicatio Ecclesiæ. — S. R. Congregationi proposita fuerunt sequentia dubia : 1. An jejunium in Pontificali Romano præscriptum iis a quibus consecratur Ecclesia sit strictæ obligationis, seu potius tantum de consilio?

2. An sit locale tantum, an personale ; seu potius locale, et personale simul?

3. An, si Ecclesia consecretur die feriali, sit festum observandum in Populo tali die cum obligatione in hujusmodi loco abstinendi ab operibus servilibus, et audiendi Sacrum?

4. An in loco consecrandæ Ecclesiæ officium de communi Dedicationis Ecclesiæ, sit celebrandum a primis Vesperis die præcedenti recitandis inclusive, seu potius duntaxat inchoandum finita Consecratione, scilicet in Vesperis subsequentibus?

5. An eo casu de feria, vel de festo occurrente Vesperæ, Matutinum ac aliæ Horæ præcedentes Consecrationem Ecclesiæ recitandæ sint?

6. Si officium a primis Vesperis die præcedente Consecrationem celebrandum sit de communi Dedicationis Ecclesiæ, quæritur an Pastor, aut alius Sacerdos ruri, deficientibus aliis Ecclesiis, in ipsa Ecclesia consecranda summo mane celebrans pro populi commoditate die Consecrationis peragendæ Missam de Consecratione Ecclesiæ celebrare valeat, et teneatur?

7. Si nec valeat nec teneatur, quæritur an Missam de festo alias occurrente, aut de Dominica, et quo ritu celebrare debeat?

Et Sac. eadem Congregatio, audito prius voto unius ex Apostolicarum Cæremoniarum Magistris scriptis exarato, typisque vulgato, ad relationem Eminentissimi et Reverendissimi Domini Cardinalis Archinto Ponentis rescribendum censuit. Ad 1. *Jejunium in Pontificali Romano præscriptum esse strictæ obligationis pro Episcopo consecrante, et pro iis tantum qui petunt sibi Ecclesiam consecrari; idemque jejunium indicendum esse die præcedende Consecrationi ad formam Rubricæ Pontificalis.* Ad 2. *negative quoad primam partem, affirmative quoad secundam.* Ad 3. *negative.* Ad 4. *negative quoad primam partem, affirmative quoad secundam.* Ad 5. *Vesperas, Matutinum, Laudes, et Horas consecrationem præcedentes recitandas esse vel de feria, vel de Sancto, prout descriptum fuerit in Calendario.* Ad 6. *negative juxta modum. Et modus est ut, ubi nulla alia sit Ecclesia, vel Capella, Parochus aut Sacerdos celebret post peractam Consecrationem; sin minus, ea die se abstineat a Missæ celebratione, et populus audiat Sacrum ab Episcopo decantandum.* Ad 7. *Missam non esse celebrandam de Dedicatione Ecclesiæ, sed de feria, vel de Sancto, prout descriptum fuerit in Calendario.* Et ita declaravit ac servari mandavit. *Die* 19 *julii* 1780. — Gard. 4251.

XIV. Officium divinum. — Cum duo vel plures Officium

divinum recitant privatim, debentne ad *Confiteor* omittere verba *vobis fratres* et *vos fratres, misereatur tui* et *misereatur vestri*, sicut quando unus tantum illud recitat? *Possunt et non debent.* (S. C. R. 12 nov. 1831.)

Aliqui in recitatione Divini Officii, tam in choro quam privatim, signum crucis sibi efformant, pectus percutiunt, caput detegunt et se inclinant, etc., in his locis in quibus rubrica id non præscribit, ut in fine Primæ ad *Adjutorium*, ad *Dominus nos benedicat*, ad *Converte nos* initio Completorii, ad *Nunc dimittis*; ad *benedicat nos* in fine Completorii, ad *Dominus det nobis* ante antiphonam finalem B. M. V.: quæritur quando hæc omnia sint facienda tam in publica quam in privata recitatione? *Serventur Rubricæ.* (S. R. C. 12 nov. 1831.)

Preces feriales et antiphona finalis B. M. V. non solum in choro, sed etiam privatim flexis genibus suntne recitandæ? *In choro tantum juxta rubricas.* (S. R. C. 12 nov. 1831.)

XV. Ordines. — Q. 1. In collatione primæ tonsuræ legitur in Pontificali : *quilibet cum tondetur dicit : Dominus*, etc. Hæc verba suntne proferenda etiam ab Episcopo? 2. Quando Ostiarius, Archidiacono comitante, claudit et aperit fores Ecclesiæ, debetne claudere et aperire etiam cum clavi? 3. *Amen*, quod Pontificale præscribit respondendum in traditione materiæ vel sacrorum indumentorum in ordinatione, dicendum est ab ipso ordinando, vel ab adstantibus? 4. Diaconi et Subdiaconi in sacra Ordinatione quando dicere debent *Confiteor*, ante vel postquam communicati sunt Presbyteri? — Ad 1. *proferat juxta morem.* Ad 2. *non est stricte necessarium.* Ad 3. *juxta consuetudinem ab ordinando.* Ad 4. *post communionem Presbyterorum.* — S. R. C. 12 nov. 1831. Gard. 4520.

XVI. Processio. — *Parochus non potest sine licentia Episcopi processiones extraordinarias facere, neque sufficit licentia Vicarii Foranei.* — S. C. E. die 12 jul. anno 1636.

An censeri debeant Professores Seminarii unum et idem corpus efformare cum Clericis Seminarii in publicis processionibus? *Negative.* S. R. C. 17 jul. 1830. — Gard. 4512.

XVIII. Reliquiæ. — Eliminandus abusus superimponendi

Sanctorum reliquias piasque imagines Tabernaculo quo Augustissimum Sacramentum asservatur. — *S. R. C. die* 31 *martii* 1821. (Excipe Reliquiam SS. Crucis.)

Insignes reliquiæ sunt Corpus, Caput, Brachium, Crus, aut illa pars corporis in qua passus est martyr, modo sit integra et non parva et legitime ab Ordinariis adprobata. — *S. R. C.* 8 *apr.* 1628.

Sanctorum reliquiæ quando exponuntur, ultra lampadem debent continuo super altare ardere duo saltem lumina, alias non exponantur. — *S. C.* 22 *jan. anno* 1701 *in una Camaldulensium Montis coronæ.*

XIX. Residentia. — *Parochus tenetur residere in loco ubi est Ecclesia, et in domo Parochiali: quæ si non adsit, ædificetur, et interim habitet in aliqua domo sita in Parochia, quæ quoad fieri poterit sit Ecclesiæ vicinior.* — S. C. E. die 11 mart. anno 1579.

Parochus residere debet in loco ubi sita est Ecclesia Parochialis, licet ei datus sit Coadjutor ratione infirmitatis. — S. C. E. 15 aug. anno 1607.

Parochus, qui lumen oculorum amisit, tenetur nihilominus residere. — S. C. C. die 11 apr. anno 1620.

Qui plures habet substitutos in cura, non ideo censetur liber ab onere residentiæ, et etiam administrandi per se ipsum Sacramenta. — S. C. E. die 5 dec. anno 1614.

Cuilibet Parocho præsertim seni permittendus est Coadjutor, modo ipse quoque resideat. — S. C. E. 31 mart. anno 1620.

Parochus cogendus est habitare in domo Ecclesiæ. — S. C. C. in Fulginatensi 19 nov. 1718, et 13 jan. 1720.

Parochus regularis tenetur habitare in domo Parochiali, non vero in monasterio distanti a cura; cogique potest ab Episcopo ut apud Ecclesiam Parochialem resideat. — S. C. C. 5 apr. 1621.

Ad quæsitum: an Parochus villæ in qua non est alius Sacerdos, etiamsi nullus infirmetur, sine Episcopi licentia gratis ubique concedenda, abesse possit a Parochia per duos vel tres dies, nullo idoneo relicto Vicario? Responsum fuit negative. — S. C. C. 8 februarii 1747.

Ad quæsitum : an saltem abesse possit a mane usque ad vesperas, et quid si hoc semel in hebdomada evenerit? Responsum fuit : affirmative, *dummodo non sit die festo, et nullus adsit infirmus, et raro id in anno contingat.* Ib.

Ad quæsitum : an Parochi viciniores actu exercentes curam animarum possint invicem se substituere? Responsum fuit negative, *si id fiat sine licentia ordinarii.* Ibidem.

XX. Sacramenta, Sacrificium, Anniversaria, Missalia, Breviaria, etc. — *Parochus, seclusa Episcopi reservatione, potest dare simplici Sacerdoti licentiam administrandi Sacramenta, excepta Pœnitentia : neque sine causa prohibendus est ab Episcopo.* — S. C. E. 20 aug. anno 1602.

Pro Sacramentorum administratione nihil est accipiendum hoc titulo *etiam a sponte dantibus ; quod autem offertur sponte pro eleemosyna accipi potest.* — S. C. C. 1 febr. anno 1593.

Eucharistia omnino servanda est in qualibet Parochiali : quod si reditus non sufficiant, instituatur quæstor, vel eleemosynarum collector. — S. C. E. 14 mar. anno 1614.

Si quandoque privata ex causa SS. Eucharistia exponenda videbitur, a tabernaculo nunquam extrahatur ; sed Pixide velata in aperto ejusdem tabernaculi ostiolo cum assistentia alicujus Sacerdotis stola et superpelliceo induti, et cum sex saltem luminibus cereis collocetur. Quod idem in Ecclesiis Sæcularium servari mandamus. — *S. C. Episc. et Regular. die* 9 *decembr.* 1820.

Dum datur Benedictio cum SS. Sacramento, Celebrans nihil dicere debet, nihilque vocibus modulari a cantoribus ad præscriptum Ritualis et Cæremonialis, non obstante quacumque contraria consuetudine. — *S. R. C. die* 9 *feb.* 1662.

In Benedictione Sanctissimi Sacramenti ante orationem non debet dici *Dominus vobiscum.* — *S. R. C. die* 16 *jan. anno* 1663.

Quando in Missa præscribitur tertia Oratio *ad libitum*, et Episcopi jussu apponenda est aliqua specialis Oratio seu collecta, non debet prætermitti quæ ad libitum ; sed recitanda tertio loco aliqua Oratio ad libitum ; et quarto loco quæ jussu Episcopi dici debet. — *S. R. C.* 17 *aug.* 1709.

Ad Litteram N. in Oratione *A cunctis* nominandum non esse Patronum loci aut Diœcesis, sed ipsum unum Patronum seu Titularem illius Ecclesiæ in qua celebratur Missa, pluries declaravit *S. R. C.*, *præcipue* 15 *maii* 1819. Unde si Patronus Ecclesiæ fuerit vel B. Virgo, vel S. Petrus aut S. Paulus Apostoli, ad Litteram N. nullus est nominandus. — *S. R. C.* 12 *nov.* 1831.

An fieri debeat inclinatio capitis cum pronunciatur nomen *SS. Trinitatis*, ut fit cum pronunciatur nomen *Jesus*? — *Congruere, ut fert praxis universalis, præsertim Urbis.* — S. R. C. 7 sept. 1816.

In Ecclesiis in quibus non solet quotidie Missa decantari, vel adest solus Parochus, cum clare Rubrica non loquatur, quæritur quæ Missa legenda in processione S. Marci et Rogationum, præsertim si occurrat Officium duplex? — *Si fiat processio, legenda est Missa Rogationum; secus de festo cum commemoratione earumdem.* — S. R. C. 12 nov. anno 1831.

Qui celebrat Missam in Ecclesia Regularium, aut Monalium, in qua fit de festo duplici habente Missam propriam, quæ non sit concessa omnibus, Missam dicat de Festo, sed cum Missali Romano. — *S. R. C.* 9 *jul.* 1668.

Deficiente Subdiacono pro Missa solemni, data necessitate, potest permitti per superiores ut substituatur constitutus in minoribus Ordinibus ad cantandam Epistolam paratus absque manipulo. *S. R. C.* 5 *jul.* 1698.

Una est Auctorum omnium sententia culpæ mortalis reos esse qui cum ornatu Sacerdotali notabiliter immundo et lacero Missam celebrant, nulla admissa necessitatis causa. — *Ex Decr. Pii VI,* 25 *dec.* 1775.

Parva Crux cum imagine Crucifixi posita super tabernaculum non est sufficiens in Missa, sed poni debet alia Crux in medio candelabrorum. — In altari vero in quo adest magna statua Crucifixi, est sufficiens in Missa, et non indiget alia Cruce. — *S. R. C. die* 26 *jun.* 1663.

In Missis privatis nemini licet, præterquam solis Episcopis, adhibere Sacerdotem vel clericum ministrantem, qui missali assistat, calicem tegat et detegat, in illum vinum et aquam infundat, aliaque perficiat quæ non nisi a Diacono solemniter admi-

nistrante jure exercentur. Sed omnes (præter Episcopos) debent calicem ad altare deferre, illum detegere et cooperire in Missa, atque ad Sacrarium referre, Missale aperire et claudere, et reliqua. — *S. R. C. die* 18 *aug.* 1629 (13 *jan.* 1631), (5 *jul.* 1631), (26 *jan.* 1658), (13 *jun.* 1671), (20 *jul.* 1686), (29 *jul.* 1720), (31 *maii* 1817).

Sacerdos in Missa privata, sacris indutus paramentis, potest finita Missa cineres distribuere; non potest tamen sibimet imponere. — *S. R. C.* 16 *mar. anno* 1833.

Utrum in oratione super populum ad verba *Humiliate capita,* etc., Sacerdos debeat se inclinare versus librum vel versus Crucem? *Servetur peculiaris Rubrica feriæ* 4 *Cinerum nihil præscribens.* — S. R. C. 16 mart. anno 1833.

Sacerdos non antea incipiat *Te igitur,* in principio Canonis, quam fuerit profunde inclinatus. — *S. R. C.* 7 *sept.* 1816.

An etiam Sacerdos dicere debeat in Missa solemni *Ite, Missa est, Benedicamus Domino,* et *Requiescant in pace,* vel dicantur tantum a Diacono? — Quoad *Ite, Missa est,* negative; quoad *Benedicamus Domino* et *Requiescant in pace,* affirmative. — *S. R. C.* 7 *sept.* 1816.

In Officio Defunctorum, quando recitatur integrum, nunquam est omittendum Invitatorium. — *S. R. C.* 19 *maj.* 1739.

An Sacerdos Missam celebraturus, transiens ante altare, ubi fit populi Communio, debeat permanere genuflexus donec et quousque terminatur Communio? Negative. — *S. R. C.* 5 *jul.* 1598.

An calices aliaque vasa sacra unctione consecrata, sive adhuc consecrationem retineant, sive non, antequam tradantur artifici reficiendi vel fundendi, debeant a Sacerdote exsecrari? Negative. — *S. R. C.* 20 *ap.* 1822.

In elevatione SS. Sacramenti in Missis solemnibus cani potest *Tantum ergo,* vel aliqua antiphona tanti Sacramenti propria. — *S. R. C.* 14 *ap.* 1753.

Missa votiva de B. M. V. cum Gloria et Credo, sed sine Officio, potest celebrari in aliqua die ob publicam causam, et ob rationem concursus. — *S. R. C. in Claramontana* 8 *jun.* 1658, *apud Merati, n.* 328.

Missa votiva solemnis de B. M. V. potest celebrari in die Do-

minica ratione concursus populi. — *S. R. C.* 20 *nov.* 1662, *apud Merati,* 397. — Excipe tamen Dominicam privilegiatam, vel si sit duplex 1 vel 2 classis.

An, quando non prohibentur Missæ defunctorum, possit celebrari Missa de *Requiem* pro defunctis vage sumptis, id est pro quibus Communitas debet applicare aliquam vel aliquas Missas, quin celebrans sciat determinate sintne pro Sacerdote, pro laico, pro viro, pro femina, etc.? *Affirmative; et dicenda est prima Oratio:* Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes, *ut habetur in Missali.* — *S. C. R.* 16 *feb.* 1781.

Si Missa celebratur pro aliquo vel aliquibus determinatis defunctis qui celebranti pateant, primo loco dicitur Oratio pro iis pro quibus Missa celebratur, secunda pro libitu Sacerdotis; tertia semper *Fidelium Deus.* — *Merati.*

In iis orationibus defunctorum in quibus non adest littera N. in Breviario aut Missali non licet adjicere nomen defuncti nec in Officio, nec multo minus in Missa neque in absolutionibus; neque contra suffragatur consuetudo etiam immemorabilis. — *Decretum S. R. C.* 7 *apr.* 1832, *in Viglevanensi.*

An dicendum sit in fine absolutionis mortuorum *requiescat,* vel *requiescant?* — Quando absolutio est pro uno defuncto, in singulari; pro pluribus, in plurali. In Missa vero semper *requiescant.* — S. R. C. 22 jan. 1678.

Missæ privatæ de *Requiem,* etiam corpore præsente et insepulto, dici non possunt diebus quibus fit de Officio duplici, vel aliis a Rubrica exceptis; et quæcumque consuetudo in contrarium est abusus. — *S. R. C.* 29 *jan.* 1752.

An iis in locis ubi una tantum celebratur Missa, diebus dominicis et festivis per annum (non tamen solemnibus), dum aliquis mane sepelitur, et Missa dicitur ante sepulturam, corpore præsente, debeat hæc Missa dici de *Requiem* ut in die obitus; vel potius debeat cantari Missa de die, et Missa de *Requiem* transferri ad primam diem non impeditam? — *Negative ad primam partem, affirmative ad secundam.* — *S. R. C.* 26 *jan.* 1793.

An diebus B 3°, 7°, et 30° a depositione defuncti, in quibus occurrit officium duplex per annum, non tamen festivum de præcepto, celebrari possint Officium et Missa defunctorum? Et

an prædicti dies numerari debeant a die obitus, vel a die depositionis? *Affirmative ad* 1^m *partem, dummodo sermo sit de Missa cantata. Ad* 2^m *partem, prædictos dies posse numerari a die obitus, sive a die sepulturæ juxta diversam Ecclesiæ consuetudinem.* — *S. R. C.* 23 *aug. anno* 1766.

An anniversaria perpetua in die obitus quotannis celebranda, si contingat transferri ultra aliquas octavas privilegiatas, gaudeant adhuc ut possint celebrari in duplici majori? *Negative.* — *S. R. C.* 3 *dec.* 1701.

An in anniversario translato ob festum de præcepto variari debeat Oratio, in qua vitiatur veritas verborum, seu potius omittere sufficiat illa verba : *Cujus anniversarium depositionis diem commemoramus?* — R. *Recitandam Orationem prout in Missali.* — *S. R. C.* 4 *maj.* 1686.

Cum primum accipitur nuncium de morte in loco dissito alicujus de gremio, potest statim vel prima die non impedita cantari Missa de *Requiem* ut in die obitus pro ejus anima in festo duplici majori vel minori; non tamen de præcepto, ut citius suffragetur animæ defuncti; non relicta tamen Missa in cantu de festo duplici minori occurrente, quatenus adsit obligatio cantandi. — *S. R. C.* 4 *mai anno* 1686.

Cadavera Episcoporum, Sacerdotum, Diaconorum aliorumque de Clero debentne sepeliri cum vestibus proprio Ordini congruentibus; an sufficiat ut cum his in Ecclesia exponantur? — *Servetur cujusque loci consuetudo.* S. R. C. 12 nov. anno 1831.

In sepultura vel anniversario Sacerdotis dici potest tam prima Missa quæ est pro Episcopis adsignata, ut in Commemoratione omnium fidelium, quam secunda quæ est in die obitus seu depositionis, dummodo Oratio pro eo designanda, *Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes,* omnino adhibeatur. — *S. R. C.* 29 *jan. anno* 1752.

Hymnus *Veni, Creator* extra tempus Paschale semper, etiam infra octavam Nativitatis, concluditur cum clausula quasi sibi propria *Deo Patri sit gloria, ejusque soli Filio,* etc., ut in hymno Primæ. — *S. R. C.* 28 jul. 1832.

Cum post Offertorium... celebrans incipit thurificare Crucem, inchoa verba *Dirigatur, Domine*, et prosequatur in incensatione

reliquiarum, altaris, adeo ut eodem tempore finiantur verba et incensatio. — *Cæremon. Episc., l.* 1, *c.* 23, *n.* 10, 11. *Rubr. Miss., t.* 7, *n.* 10.

In impositione thuris in thuribulum verba *ab illo benedicaris* dicantur, dum ponitur incensum; signum crucis efformetur post redditum cochlear. — *S. R. C.* 18 *dec. anno* 1779.

Illud *Deinde* quod absolutioni peccatorum immediate præmittitur recitandum est simul cum ipsa absolutione velut ejusdem contextus. — *S. R. C. in Viglevanensi,* 27 *feb.* 1847.

In adoratione Crucis Feria 6 in Parasceve celebrans et ministri debent deponere etiam manipulum. — *S. R. C.* 17 *sept. anno* 1736.

Curatus non debet dare licentiam generalem ut quilibet Parochianus in ipso die Paschalis communicare possit in Ecclesiis Regularium. — S. C. C. die 7 sept. anno 1615.

Quæritur 1. An tempore Missæ Sacrificii in administratione Viatici præsertim in Xenodochiis liceat ab Altare recedere usque ad ægrotorum lectum recitando interim Psalmum Miserere, ut fieri solet extra Missam? — 2. Utrum tempore etiam Sacrificii Missæ administrari possit Sanctissimum Viaticum in Paramentis Nigris? — 3. Cum occasione mortis alicujus Episcopi præscribat Cæremoniale Episcoporum quod, ipso sepulto, preces pro opportuna electione Deo fundantur, quæritur utrum hæc collecta pro eligendo Episcopo continuari debeat usque ad diem Consecrationis, an Electionis tantum?

Ad. 1. *Negative quoad Psalmum* Miserere *recitandum. Insuper animadvertendum quod si Celebrans pro Viatici administratione intra Missam, Altare e conspectu suo amittat, hanc administrationem non licere.* — Ad 2. *Affirmative.* — Ad 3. *Collectam continuari debere usque ad diem electionis, qui est dies Consistorii secreti.* — S. R. C. 19 dec. anno 1829.

Sacerdotes etiam Regulares, diebus quibus Officia recitant sub ritu duplici, celebrantes in alienis Ecclesiis, in quibus peragitur festum cum solemnitate et concursu populi, debent celebrare Missas conformando se ritui et colori earumdem Ecclesiarum. In aliis vero diebus possunt se uniformare, sed non tenentur, nisi quando color fuerit dissimilis, quia non licet celebrare, v. g., de S. Confessore cum colore rubro, neque de

Martyre cum colore albo. Si tamen in Ecclesia in qua celebratur non prohibentur Missæ privatæ defunctorum, tunc nemo tenetur se uniformare neque quoad colorem. — *S. R. C.* 11 *junii* 1701, *et* 7 *maii* 1746.

Q. 1. An Extrema Unctio cum stola super vestem communem absque cotta administrari possit? 2. An Sacerdos curam animarum exercens pro sua commoditate apud se in domo sua retinere possit Oleum infirmorum, saltem attenta consuetudine? — Ad 1. *negative ut ad proximum;* ad 2. *negative*, et *servetur Rituale R., excepto tamen casu magnæ distantiæ ab Ecclesia, quo in casu omnino servetur etiam domi Rubrica quoad honestam et decentem tutamque custodiam.* — S. R. C. 16 dec. 1826. Gard. 4474.

Q. 1. Episcopi tenenturne ad applicationem Missæ pro ovibus post adeptam possessionem, an statim ac electi sunt in Consistorio? 2. Vicarii Capitulares tenenturne ad hanc applicationem, Sede vacante? — Ad 1. *post adeptam possessionem.* — Ad 2. *negative.* — S. R. C. 12 nov. 1831. Gard. 4520.

In ultimo Majoris hebdomadæ triduo removendane est a vasis Ecclesiæ aqua benedicta? — *Affirmative.* — S. R. C. 12 nov. 1831.

In processionibus in quibus defertur solemniter SS. Sacramentum, Thuriferarii cum thuribulis incedere debent facie, non dorso, ad Sacramentum semiversa in incensus. — *S. R. C.* 15 *sept.* 1742.

An benedictio in articulo mortis impertienda sit pueris qui defectu ætatis primam communionem nondum instituerunt? *Affirmative.* — S. R. C. 16 dec. 1826.

In Choro genuflectitur ab iis qui non sunt Prælati ad Confessionem cum suo Psalmo. — In Missis autem Feriarum Adventus, Quadragesimæ, Quatuor Temporum et Vigiliarum quæ jejunantur, ac in Missis Defunctorum, genuflectunt omnes etiam ad Orationes; et dicto per Celebrantem *Sanctus,* usque ad *Pax Domini,* et ad Orationes post Communionem, et super populum, excepta Vigilia Paschæ, et Pentecostes, ac Nativitatis Domini, et Quatuor Temporum Pentecostes. — Et similiter ab omnibus genuflectitur quando elevatur Sacramentum. — *Rubrica Missalis Romani, num.* 17.

In Communione Monialium habentium fenestrellam in parte Evangelii, Sacerdos debet descendere et reverti per gradus anteriores, non laterales Altaris. *S. C. R.* 15 *sept.* 1756.

Patenæ suppositio per Sacerdotem cotta indutum in communione generali, quæ per dignitates agitur, licita est. — *S. C. R.* 3 *sept.* 1661.

Missarum onera relicta in determinata Ecclesia vel Capella non possunt alio transferri absque Sedis Apostolicæ licentia. — *S. C. C.* 30 *sept.* 1580.

In Communione fidelium extra Missam Sacerdos, antequam populo benedicat, osculari non debet Altare. — *S. R. C.* 15 *mart.* 1833. — Gard. 4558.

In Oratoriis privatis, in quibus pro infirmo conceditur unica Missæ celebratio, die Natalis Domini fas est tres Missas ab eodem Sacerdote celebrari. — *S. C.* (Benedictus XIV, *De Synodo Diœc. l.* 3, *c.* 4, § 8).

Missæ defunctorum non possunt celebrari, nisi cum colore nigro, vel saltem violaceo. — *S. R. G.* 21 *jun.* 1670 *in Oritana.*

Dubium propositum fuit a R. D. D. Episcopo Veronensi. — *Utrum, deficiente Oleo Infirmorum, liceat administrare sub conditione Sacramentum Extremæ Unctionis Oleo a simplici Sacerdote benedicto saltem in casu extremæ necessitatis, ut cum moribundus sensibus destitutus nullum doloris signum neque ante dedit, neque præbet?* — Semper responsum fuit : Negative; ita C. S. Officii 13 januar. 1611 coram Paulo V; 14 sept. 1842 coram Gregorio XVI; 12 jan. 1850 coram Pio IX.

In Missa pro defunctis, si celebretur cum vestibus nigri coloris, nequit administrari communio ex particulis consecratis in alia Missa. — *S. R. C. maii* 1835.

Novarien. Eminent. et Reverend. Domine Observantissime, Sacrorum Rituum Congregationi supplex exhibitus fuit Libellus pro parte Sacerdotis Joseph De Vecchi Cæremoniarii istius Cathedralis Novariens., et Rectoris Kalendarii Diœcesis, qui advertens ab anno 1788 ad hanc usque diem *Breviaria, Horas Diurnas, Missalia, Officia parva Beatæ Mariæ Virginis, Officia Hebdomadæ majoris*, quæ denuo prælo mandantur, non continere Ordinariorum attestationes, queis declaretur *hæc*

exemplaria concordare cum his quæ hic Romæ sunt impressa ad tramites Bullarum sancti Pii V, Clementis VIII et Urbani VIII, quæ in fronte Brevarii Romani reperiuntur; postulabat declarari utrum etiam nunc servari debeant recensitæ Constitutiones Pontificiæ, et an transgressores pœnas inibi inflictas incurrant, præsertim ex eo quod in præsentiarum nullus supersit dubitandi locus quin emendata Exemplaria præ oculis in cusione habeantur, eo vel magis, quod maxime torquerentur conscientiæ tum eorum qui lucrum ex venditione librorum liturgicorum percipiunt, tum Ecclesiasticorum qui illis uti debent, cum nullibi reperiantur hisce attestationibus muniti; proptereaque cupiebat demum concedi ut sine ulla dubitatione quis horum librorum usum sibi permittere valeret.

Sacra vero Congregatio in Ordinario Cœtu ad Vaticanum die inferius posita coadunata, audita relatione ab infrascripto Secretario facta, omnibus mature perpensis, accurateque consideratis, Eminentiæ Vestræ scribendum esse censuit, ac declarari : *Pontificias Constitutiones in suo robore permanere, et abusum non esse tolerandum.* Hæc ejusdem Sacræ Congregationis mandata lubentissimo animo dum exsequor, Eminentiæ Vestræ manus humillime deosculor. *Romæ,* 7 *apr.* 1832. — Eminent. Morozzo, Episcopo Novariensi. — Gard. 4541.

Decretum generale. ...Hujusmodi declarationi minime acquiescentes qui primitus supplicarunt, et probe cum intelligant contra legem latam non esse aliquo conatu pugnandum; iterum tamen institerunt, quo traderetur modus et forma quoad usum eorumdem Librorum, quin inflictas pœnas ulla ratione quis in se convertat. Hisce precibus similiter ut supra relatis in altera Ordinaria Congregatione ad Vaticanum, pariter sub die 16 mart. 1833 coacta, Eminentissimi Patres Sacris Ritibus tuendis præpositi satius duxerunt super re judicium differre. — Coadunata demum apud Vaticanas Ædes juxta morem eadem SS. Rituum Ordinaria Congregatio, in eaque jam tertio audita relatione a me infrascripto Secretario facta, omnibus accurate libratis, rescribendum et decernendum censuit : *Detur Generale Decretum juxta Mentem.* Mens est ut Ordinarii Locorum pro suo munere invigilent ut denuo non cudantur supradicti Liturgici libri sine attestatione a Pontificiis Constitutionibus præscripta, et

quoad illos qui hujusmodi attestatione destituuntur et ab anno præsertim 1788 ac deinceps cusi fuere, aliquod Exemplar ex supradictis examini probatæ personæ ecclesiasticæ subjiceant, quæ illud conferat cum iis qui in urbe juxta morem sunt impressi (exceptis tum Breviario anno 1828 typis Contedini ac Missali an. 1826 prælo De Romanis cusis, in quibus nonnulla menda irrepserunt), acceptaque fideli relatione Revisoris, quando illud adamussim concordare cum prædictis inveniatur, suo Clero declarent ipsi Ordinarii Breviaria, Missalia, etc., illius impressionis perfecta esse, adeo ut illis licite et sine ulla dubitatione uti quis valeat... *Atque ita declaravit et servari mandavit, die* 26*apr. anno* 1834.—Gard., n. 4581.

Decretum generale S. R. C. die 19 *maii anno* 1819.

Amictus, albæ, mappulæ, *si quæ ex gossipio habentur, adhiberi interea possunt usque dum consummantur : sed cum renovandæ sunt, ne ex alia materia fiant nisi ex lino vel cannabe. Sed* corporalia, pallæ, purificatoria *post lapsum unius mensis a publicatione hujus decreti linea omnino sint, vel ex cannabe.* — S. R. C. 15 mart. 1664 in Pisaur.

Ad quæsitum : an amictus, albæ *et* tobaleæ, *necnon* pallæ *et* corporalia *confici possint ex tela quadam composita ex lino et gossipio subtilissimo, quem vocant* mussulo : *responsum fuit,* Lectum[1].

Regula pro celebranda Missa votiva pro Sponso et Sponsa.

Missa votiva pro Sponso et Sponsa dici potest in duplicibus sive majoribus, sive minoribus; nunquam vero in Dominicis, aliisque diebus festis de præcepto. In diebus vero Dominicis, aliisque diebus festis de præcepto duplicibus primæ et secundæ

[1] Occurrunt nonnunquam in responsionibus Sacræ Congregationis termini non ita facilis intelligentiæ : explicantur. — *Dilata,* seu differtur respondere, ut res maturiori examini subjiciatur, utpote difficilis solutionis. — *Affirmative et amplius : Negative et amplius,* seu cum res fuerit in Sacra Congregatione plus æquo discussa et plenis votis prout jacet decisa, non amplius admittitur tale quæsitum.—*Nihil,* seu non admittitur petitio utpote incongrua. — *Relatum* vel *Lectum,* seu cum relatum vel lectum fuerit in Sacra Congregatione postulatum, non fuit admissum.

classis, dicitur Missa de Dominica, vel de festo cum commemoratione Missæ pro Sponso et Sponsa. — *S. R. C.* 20 *decembris* 1783. *Et hoc Decretum Pius PP. VI confirmavit, et ubique exsecutioni dandum esse præcepit die* 7 *januarii anno* 1784.

Insuper S. R. C. die 28 februarii 1818 declaravit Missam hanc esse votivam privatam; proindeque decrevit semper legendam esse sine Gloria, sine Credo, cum tribus orationibus, et cum *Benedicamus Domino* in fine, et ultimo Evangelio S. Joannis. *Atque præfatum Decretum Pius Papa VII approbavit, confirmavit, mandavitque publici juris fieri die* 3 *martii anno* 1818.

Si Missa dicitur de Dominica, vel de festo, etc., et fiat tantum commemoratio pro Sponso et Sponsa, hæc commemoratio non est facienda sub unica conclusione cum Oratione festi; sed sub altera conclusione : et fiat primo loco post alias a Rubrica præscriptas, sicque reliquis præstet, si quæ sint a Superiore imperatæ. — *S. R. C.* 20 *apr. anno* 1822.

Missa pro Sponso et Sponsa dicitur cum tribus Orationibus : *Prima Oratio* ejusdem Missæ votivæ propria; *secunda Oratio* de eo de quo factum est officium; *tertia* vero, quæ aliunde dicenda foret secundo loco in Missa de officio. — *S. R. C.* 28 *februarii anno* 1818.

Hæc Missa pro Sponso et Sponsa dici nequit infra octavam Epiphaniæ, in Vigilia Pentecostes; neque infra octavam SS. Corporis Christi, quatenus privilegium concessum sit ad instar octavam Epiphaniæ, ut in Novariensi Diœcesi. — *S. R. C.* 20 *aprilis anno* 1822. — Insuper ex hoc decreto neque commemoratio pro Sponso et Sponsa potest fieri in Dominicis vel feriis privilegiatis, uti esset in Dominica Palmarum, in Dominica quarta Adventus, in vigilia Nativitatis, in quibus omittenda est vel ipsa Collecta imperata.

Color in Missa pro Sponso et Sponsa semper est albus. Si vero fiat tantum commemoratio pro Sponso et Sponsa, color erit vel de Dominica de qua fit officium, vel de Sancto de quo celebratur festum. — *Ita Rubrica Missalis.*

Si mulier est vidua, non solum debet omitti Benedictio Nuptiarum; sed etiam Missa pro Sponso et Sponsa. — *S. R. C.* 3 *martii anno* 1761.

Quando Sacrum pro Sponso et Sponsa fieri nequit, si tunc Nuptiæ faciendæ fuerint, et sit permissa commemoratio pro Sponso et Sponsa, non tantum dicitur oratio pro Sponso et Sponsa; sed *aliæ pariter Orationes pro benedictione Sponsi et Sponsæ adduntur, quæ post Orationem Dominicam, etc., proferri consueverunt.* Ita Benedictus XIV, *Notificatione* LXXX.

Si pro pluribus Sponsis una dicitur Missa, nihil in ipsa Missa immutetur.

De nitore et munditie sacræ supellectilis [1].

Altaria bis singulis annis, cum sudum est, a finitis Missis ad Vesperum spoliata sint, et suppedanea item amota, ut sicci aëris sentiant beneficium; quo tempore, tum Altaria ipsa undequaque mundentur, tum suppedaneorum pars quæ subter est. Cum mappæ mutantur, et pallia, Altaria ipsa quoque mundentur arundinea scopula; tela etiam cerata, quæ sacro lapidi hæret, leviter purgetur, sive lapis sit insertus, sive totum Altare capiens. Quod si aliquo casu accideret ita rectum non esse, ob reverentiam sacri Chrismatis ne purgetur tangaturve.

Icones cum ornamentis suis, Sanctissimæ Eucharistiæ *Tabernaculum,* et quæcumque hujusmodi picta, vel inaurata, adjuncta sunt Altaribus : item *Umbellæ* superimpendentes singulis mensibus mundentur caudis vulpinis, aut arundinea scopa.

Suppedaneum Altaris quotidie mundetur arundinea scopa, si in eo sit facienda Missa.

Candelabra, Cruces, Thuribula, et reliqua supellex argentea, quantum fieri possit, manibus nudis ne contrectetur; sed adhibito panno, aut velo, parte quæ argentea non sit capiatur. Antequam recondatur, excutiatur, si quid pulveris, ceræ, aut maculæ accesserit; et extergatur leviter, adhibito linteo, et molli panno. Con-

[1] Maxima sane debet esse observantia erga sacram supellectilem tanquam divino servitio mancipatam, imo tanquam sanctimoniæ participem, quæ nimirum est sanctitatis instrumentum; unde et sancta vocatur in Scripturis, Pontificiis legibus, Patrumque monumentis. *Non enim,* ut ait D. Hieronymus, Ep. ad Theoph. Alex., *inania ea sunt et quæ quasi sensu carentia sanctimoniam non habere dicuntur; sed ex consortio Corporis et Sanguinis Domini sublimi majestate sunt honoranda.*

Quæ hic notamus depromsimus ex Actis Eccl. Mediol. — Vid. etiam Bauldry, *Manuale SS. Cæremoniarum.*

dita autem sit unaquæque res theca sua, ne quid sordium capiat. Cum tamen aliquid purgatione egere visum fuerit, palea combusta, adhibito panno lineo, leniter præstabitur. Quod si quid valde sit denigratum, puta thuribulum ignis causa, aut etiam multa cera adhæserit, in lixivia, cui sal sit admixtum, ebulliente detergendum erit, adhibito pennicillo ex sectis suillis confecto : caveatur tamen ne, si quæ pars inaurata sit, aurum vi salis deteratur; et consulantur periti.

Calices bini, *et Patenæ* binæ, saltem ubi duodecim Sacerdotes Missam faciunt, quintodecimo quoque die levi manu aqua tepida laventur; sexto quoque mense, sapone molliori; tuncque post quartam horæ partem qua maneant in sole, calida lixivia bene abluantur, adhibendo pennicillum aliquem ad saponem bene amovendum, præsertim ubi fuerit cælatura. Poterit etiam id fieri furfure cocto, et tunc statim aqua munda bis aut ter abluendi essent. Præstetur autem ab eo qui in Sacris sit, et in vase ei usui, et lavandis Corporalibus, de quo supra, tantum destinato : quod ex ablutione superfuerit, in Sacrarium fundatur. Ubi vero minor sit numerus Sacerdotum, rarius id fieri poterit, ex proportione numeri Sacerdotum.

Suppellex argentata, aut *inargentata,* eadem cautione tractetur, quo argentea : si semper est exposita, octavo quoque die panno lineo tergatur molliter; si recondenda sit, tergatur tunc: poterunt etiam inaurata sapone, aut furfure purgari, ut dictum est de Calicibus.

Candelabra et cetera *ex auricalcho* tractentur adhibito panno, vel ferrea summitate capiantur : si perpetuo usu adhibeantur, terno quoque die a pulvere et cera, si forte defluxerit, mundentur; si reponenda sint, tunc quoque id fiat. Præterea quarto quoque mense, si nunquam fuerint exposita, abstergantur diligenter pulvere pumiceo, aut eo quem dicunt *Tripoli* (quem æstivæ muscæ fugiunt), adhibito corio bubalino : aut si utrumque desit, latere in tenuissimum pulverem redacto, et loco corii, panno asperiore, quem dicunt *Saja;* nullo vero modo hac ratione adhibenda erit aqua. Nitidiora fiunt (sed non diu durat nitor) si fricentur malo Medico seu Massilico, Gallice *Orange* vel *Limon,* et marmore trito; seu vice malorum, uvis agrestibus, vel herba arida; denique aqua bene abluantur : tum siccentur, et

soli exponantur : aceto nunquam abstergantur. Recondita vero hujusmodi telaribus crassioris chartæ, aut saccis lineis amicta habeantur, qui pulverem arceant, ut nitida semper et lucida appareant.

Lampades vitreæ, quæ sunt semper quotidiani usus, quintodecimo quoque die furfure et aqua calida abstergantur.

Urceoli, præter id quod quotidie fit, singulis mensibus diligenter purgentur, adhibito ovorum cortice bene contrito, cum ligneolo aliquo instrumento, ad sordiculas bene eluendas, aut vero alia ratione, si quæ aptior inveniatur. Operecula urceolorum quotidie, cum reponuntur, bene siccentur si madeant.

Pelviculæ eorumdem quotidie abstergantur, siccenturque; si stannea fuerint, tertio quoque mense lixivia ferventi laventur, et avena, vel farre vestito, seu ovorum cortice bene contrito fricentur; post iterum aqua lotæ, in sole siccentur, et panno lineo mundo abstergantur.

Ænea vasa, pro ablutione Calicum, etc., antequam adhibeantur, et post, bene abluantur : bis vero singulis annis abstergantur accurate, si opus est, latere contrito, vel arena, et aqua; si stanno sunt illita, adhibeantur furfur et aqua.

Instrumentum ad Hostias conficiendas, cum eo usus fuerit Sacrista, aut alius, oleo perfundat, et utramque partem, charta interposita, simul jungat, quæ in exteriori parte fuligo hæserit, abradat, postea eamdem partem crassiore panno tergat, et in loco decenti reponat.

Linea omnia, Albæ, Amictus, Superpellicea, Mappæ, Panni, et si quid aliud est divini cultus gratia paratum, separatim ab indumentis domesticis cujuscumque laventur; quæ tamen habentur ad manus, faciemque lavandam, et ad nares purgandas, hoc numero ne censeantur.

Ternæ *Altarium mappæ,* superior quidem singulis mensibus, inferiores vero quater in anno mundæ apponantur.

Binæ *Corporalia*, tertia quaque hebdomada, binæ Albæ decim› quinto quoque die, Cinguli alternis mensibus, Manutergia Altarium, bini Amictus, octo dierum spatio mutentur, et hæc saltem, ubi duodecim Sacerdotes Missam faciunt. Ubi autem pauciores sunt Sacerdotes, ex defectione numeri Sacerdotum poterit augeri pro rata parte numerus dierum; et e contra, ubi

plurimi Sacerdotes, minuendus erit quoque numerus dierum.

Purificatoria singulorum Sacerdotum (convenit enim unicuique suum) spatio octo dierum, vel ad summum quindecim. Superpellicea, quæ usui vario Sacerdotalium, aut Clericalium ministeriorum destinata sunt, ad eamdem fere rationem. In suppedaneo armarii, seu mensæ, ubi Sacerdos consistit, sacra indumenta sumens, perpetuo stratus sit crassior pannus, ne qua parte Alba fœdetur.

Lintea Sacristiæ ad manus extergendas singula hebdomada munda ponantur : tum valde humido cœlo quotidie siccentur admota igni.

Mappæ ad sanctæ Communionis usum, contractiores quidem alternis hebdomadis, majores vero alternis mensibus mutentur. Quod autem hæc mutationum intervalla præfiniantur, non ideo tamen extraordinarie quoque fieri non poterunt, si oporteat; puta, si ex labe, quæ forte aspersa sit, aut alia de causa. Præcipuis solemnitatibus munda omnia adhibeantur pulchriora.

Mappæ Altarium, finitis Missis, contegantur stragulis suis; prius vero leviter purissima scopula, ejus generis, quod vestimentis domesticis adhibetur, proprie tamen ad eum usum destinata, purgentur; ipsa stragula singula hebdomada diligenti agitatione a pulvere mundentur; præter id quod etiam quotidie mane eadem levius excuti debent : tum aeri tertio quoque mense exponantur.

Corporalia et Purificatoria, cum removentur, ut alia adhibeantur, ponantur in arcula, seu canistro ad eum tantum usum destinato; et antequam dentur foras ad lavandum, ab eo qui sit in sacris laventur in proprio vase, de quo supra, lixivia, et sapone adhibito, et mox bis aqua sola abluantur. Quod ex lavatione superest in sacrarium fundatur.

Albæ et Superpellicea lavata, crispanda dentur : quoties reponuntur, apte saltem contorqueantur, si non crispentur.

Corporalia item dentur personis peritis, ut, amylo inducta, ea durescere faciant, et complicent præscripta ratione; tempus huic operi aptum erit a mense maio ad octobrem.

Recondantur autem hæc linea omnia bene sicca, et complicata, separatim suis locis, ut sint in promptu; apponanturque rosæ siccæ, et lavandula, aut similia; tum ad majorem munditiam et

elegantiam tum ut a tineis libera sint : nullus Sacerdos accedat ad missam faciendam fœdis calceis, aut crepidis ; ideo semper habendæ essent crepidæ in Sacristia ad hunc usum.

Habeatur etiam in Sacristia *Scopula*, qua Sacerdotes, et Clerici utantur ad indumenta communia mundanda, antequam vestiant sacra.

Omnia indumenta distinctis propriis scriniis habeantur, et secundum coloris, pretiique varietatem ; linea quoque pro genere et pretio sint distincta, appositas schedulis.

Casulæ recludantur ductilibus capsis, quæ in armaria inserantur ; atque posita crassiore charta, quæ fundum capsæ contegat, appositisque siccis rosarum foliis, et lavandula, aut similibus, ponatur Casula cum Stola, et Manipulo suo : mox aliæ ejusdem generis pro magnitudine capsæ. Addantur bursæ Corporalium, et integumenta, si adsint, Missalium. Recondantur vero Casulæ bene extentæ sine ruga, aut plicatura ; eodem modo *Dalmaticæ et Tunicellæ ;* super omnia autem alia charta sit, ut res mundiores serventur. Quæ sunt ex aureo vel argenteo panno, aut ornamenta habent auro vel argento asperiora, habeant pannum inter utramque superficiem, ne confricata corrodantur.

Pluvialia, maxime si aurea vel argentea sint, vel recondantur in amplo armario extenta, vel plicata recondantur ; ita tamen, ut nullo modo inflectatur pars pensilis, quæ a tergo est (vulgo Caputium), et interponatur pannus, ut dictum est.

Quandocumque extrahuntur hæc indumenta, supponatur eis mappa munda, imo et stragulum substernatur, si aliquo spatio relinquenda sint.

Quæ raro adhibentur, quandoque in sereno cœlo explicata exponantur, ne forte mucescant, vel male oleant ; sed non in sole : poterit id fieri mense maio, vel septembri, et semel in hieme pro opportunitate temporis.

Pallia Altarium semper habeantur, si fieri possit, suis telaribus extente affixa, ut supra diximus ; poteruntque uni asserculorum structuræ duo affigi diversi coloris, ut pro diei conditione necesse non sit, nisi vertere telaris faciem ; ita in amplo armario erecta habeantur, dempta linea filamentorum (quam vocant frangiam), quæ assuta non sit. Interponatur autem pannus,

sive inter duas facies palliorum in armario, sive inter Pallii et Altaris faciem, ad vitandam eam quam diximus confricationem. Commodum vero erit pannum adeo esse latum ut utramque telaris faciem, et sic pallia ab utraque parte affixa contegat; et ita in media sui parte affixus telari, nunc quidem hinc extendatur, et ab omni latere ligaculis connectatur; nunc vero ad unam partem tantum, prout duas facies telaris aut unam contegere oportuerit. Quod si plicanda fuerint, ita fiat ut, si quæ Crucis species aut imago affixa est, non inflectatur, cautioque adhibeatur, si oportet, interpositi panni.

Tapetia, crassioresque panni ad soli insternendi usum, cum recondenda sunt, prius purgentur cera, et si quid aliud sordidum adhæserit, aeri post exponantur, et diligenter exagitentur ad excutiendum pulverem; scopula bene mundentur, et ita complicata suis locis recondantur.

Sacristiæ fenestræ sæpe pateant, sereno, siccoque cœlo; tum capsulæ ductiles paululum educantur; ut etiam quæ intus sunt sentiant aeris beneficium.

APPENDIX III.

S. APOSTOLICÆ SEDIS RESPONSA QUÆDAM RECENTIORA CIRCA JEJUNIUM [1].

1. Ad Quæsitum : *Utrum in diebus jejunii possit inverti tempus comestionis, sumendo serotinam refectiunculam infra horam* X *et* XI *matutinam, prandium vero differendo ad* IV *vel* V *horam vespertinam?*

S. Pœnitentiaria 10 jan. 1834 respondendum censuit : *Si inversionis supradictæ rationabilis aliqua exstet causa, pœnitentes qui hoc more utuntur non esse inquietandos.*

2. Ad Quæsitum : *Si les pères de famille peuvent étendre indistinctement à tous les individus de la famille la permission du gras accordée à un membre de la famille.*

S. Pœnitentiaria anno..... respondendum censuit : *Infirmitatem et aliud quodcumque rationabile impedimentum de utriusque Medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium eximere posse a præcepto abstinentiæ in diebus esurialibus.*

3. Ad Quæsitum : *Si, pendant le Carême, lorsque le chef de famille est dispensé du maigre et ne peut pas ou ne veut pas qu'on fasse deux dîners, l'un gras et l'autre maigre, les enfants de la famille et les personnes qui sont à son service peuvent faire gras.*

S. Pœnitentiaria 16 jan. 1834 respondendum censuit : *Posse personis quæ sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrifami-*

[1] Excerpta sunt e perutili Opusculo, Righetti *Del Digiuno e della Quaresima.*

Quanti autem ea facienda sint vel ex hoc liquet quod Benedictus XIV, Encyclica *Libentissime,* 10 jan. an. 1745, mentionem faciens de quæstionibus quæ super Jejunio proponebantur, habet : *Sacro Tribunali nostræ Pœnitentiariæ, rerum hujusmodi conscio ac peritissimo, easdem quæstiones expendendas commisimus; quibus omnibus plene cumulateque, quoties opus fuit, satisfecit.*

lias indultis : adjecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis ; et de unica comestione in die iis qui jejunare tenentur.

4. Ad Quæsitum : *Si ceux qui sont dispensés du jeûne à cause de leur profession fatigante peuvent, pendant le Carême, lorsqu'il y a permission du gras et du laitage* (pro unica comestione), *user du gras et du laitage toutes les fois qu'ils ont besoin de manger, dans le cours de la journée, comme les jours de dimanche du même temps de carême, auxquels il n'y a pas d'obligation de jeûner.*

S. Pœnitentiaria 16 jan. 1834, de mandato felicis recordationis Pii Papæ VII respondit : *Fideles qui ratioue ætatis vel laboris jejunare non tenentur, licite posse in Quadragesima, cum indultum concessum est, omnibus diebus indulto comprehensis vesci carnibus aut lacticiniis per idem indultum permissis, quoties per diem edunt.*

5. Ad Quæsitum : *Utrum ii qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur subjiciantur Legi de non permiscendis epulis carnis et piscium, cum per indultum carnes permittuntur?*

S. Pœnitentiaria 13 februarii anno 1834 respondit : *Consulat* (quisque) *probatos Auctores* [1].

6. Ad Quæsitum : *Un confesseur demande à Votre Sainteté si ceux qui sont dispensés (de l'abstinence) les vendredis et samedis* per annum, *où il n'y a pas jeûne d'obligation, peuvent mélanger les aliments, nonobstant la réponse de Benoît XIV à l'archevêque de Sarragosse par l'organe de la secrétairerie, du 5 janvier* 1755?

S. Pœnitentiaria 15 febr. 1834, proposito dubio diligenter

[1] *Alii* docent illos quoque subjici ; nam lex *qualitatem* ciborum respiciens omnes rationis usu utentes obligat, adeo ut si indultum non esset, etiam ab illis a carnibus esset abstinendum : unde tota diversitas eo tantum respicit ut quæ *una vice* comedere possunt jejunantes, ea *toties quoties* voluerint valeant comedere a jejunio liberati.

Alii cum ipso Righetti contrarium tenent ; nam Encyclicæ Benedicti XIV, quibus ea mixtio prohibetur, de solis jejunantibus loquuntur ; ergo non ultra sunt extendendæ : alioquin si nimis essent urgendæ, a jejunio dispensatis in unica tantum comestione essent indulgendæ carnes ; cum id semel tantum ibi indulgeatur.

perpenso, factaque relatione Sanctissimo Domino Gregorio XVI, de ipsius Sanctitatis suæ mandato respondit : Permitti.

7. Ad Quæsitum : *Utrum in diebus jejunii tempore Adventus a Pio VI præscripti, permissis tamen lacticiniis, cui propter infirmitatem licitus est usus carnium, interdicta sit promiscuitas carnis et piscium?*

S. Pœnitentiaria 8 jan. 1834 respondit : *Affirmative, nempe non licere ejusmodi promiscuitatem.*

8. Ad Quæsitum : *Utrum Lege vetitæ permixtionis cum carnibus comprehendantur pisces sale siccati, an potius misceri possint ad instar condimenti alterius ferculi?*

S. Pœnitentiaria 16 jan. 1834 respondit : *Pisces sale siccatos..... vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.*

9. Ad Quæsitum : *Utrum tempore jejunii cui licitus est usus carnium liceat miscere testacea marina, quæ improprie* fructus maris *dicuntur, sed vulgo pisces censentur.*

S. Pœnitentiaria 16 januarii 1834 respondit : *Testacea marina, quæ improprie fructus maris dicuntur, sed vulgo pisces censentur, vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.*

10. Ad Quæsitum : *Utrum nempe tempore jejunii liceat mixtio carnis cum leguminibus.*

S. Pœnitentiaria anno.... respondit : *Carnes cum quibuscumque leguminum speciebus misceri posse extra omne dubium est.*

11. Ad Quæsitum : *Si ceux qui sont dispensés du maigre peuvent user de la graisse comme assaisonnement les jours où ils ne mangent que du laitage.*

S. Pœnitentiara 8 februarii anno 1828, attente consideratis expositis, respondit : *Affirmative.*

12. Ad Quæsitum : *Utrum, cum sive per Bullam Cruciatæ, sive aliam ob causam conceditur indultum pro usu laridi liquefacti solo titulo condimenti, ii qui ad jejunium tenentur eo condimento licite uti possint in serotina etiam refectione?*

S. Pœnitentiara 16 jan. 1834 de expresso sanctæ memoriæ Papæ Leonis XII oraculo respondit : *Quod ii qui ad jejunium tenentur licite uti possunt in serotina etiam refectione condi-*

mentis in indulto permissis, quia illa vi indulti olei locum tenent : dummodo in indulto non sit posita restrictio quod ea condimenta adhiberi possint in unica comestione.

13. Ad Dubium : *Utrum avis aquatilis, cui nomen Fulica, (vulgo* Foulque) *inter pisces computanda sit, illaque vesci liceat iis diebus quibus vetitæ sunt carnes? Religiosi Ordinis Minimorum S. Francisci a Paula, quibus carnes omnino interdictæ sunt, ad tollendam perplexitatem qua eorum conscientiæ hac super re angebantur, supplicationem porrexerunt Pio VII, ut sibi concederetur* posse libere uti *eo cibo :*

Quibus per S. Congregationem Regularis Disciplinæ 22 febr. anno 1804 *Sanctissimus, veris exsistentibus narratis, benigne annuit* PRO GRATIA *juxta petita, Constitutionibus Ordinis, aliisque omnibus non obstantibus, etc.*

ALIUD S. POENITENTIARIÆ RESPONSUM.

« Beatissime Pater, N. confessarius in Galliis, S. V. humillime « consulit num ipse queat et debeat absolvere illos ecclesiasticos « qui se subjicere recusant condemnationi quam sancta Sedes « edidit quatuor celeberrimatum propositionum cleri Gallicani. « Ita multæ tollentur quæstiones et conscientiæ quiescent. »

Respondit per sacram Pœnitentiariam ut sequitur : « S. Pœni- « tentiaria, diligenter perpensa proposita quæstione, responden- « dum censuit. Declarationem [1] conventus Gallicani anni 1682 « ab Apostolica Sede improbatam quidem fuisse, ejusque conven- « tus acta rescissa, et nulla atque irrita declarata ; nullam tamen « theologicæ censuræ notam doctrinæ Declaratione illa contentæ « inustam fuisse : propterea nihil obstare quominus sacramentali « absolutione donentur sacerdotes illi qui bona fide et ex animi

[1] Pontifex Benedictus XIV, scribens ad supremum Hispaniæ Inquisitorem 31 jul. 1748 circa defensionem hujus declarationis a Bossuet confectam, aiebat : *Difficile profecto est aliud opus reperire quod æque adversetur doctrinæ extra Galliam ubique receptæ de S. Pontificis ex cathedra definientis infallibilitate, de ejus excellentia super quodcumque concilium œcumenicum, de ejus jure indirecto, si potissimum religionis et Ecclesiæ commodum id exigat, super juribus temporalibus Principum supremorum.*

« sui persuasione doctrinæ illi adhuc adhærent, modo absolu-
« tione digni aliunde videantur. Datum Romæ, in sacra Pœni-
« tentiaria, die 27 sept. 1820. — Michael Cardinalis de Petro,
« Major Pœnitentiarius. »

(Cum voto Excell. Episc.)

FINIS TOMI PRIMI.

INDEX TOMI PRIMI.

Pag.

Epistola Regnantis Pontificis Maximi ad Auctorem VII

Pio IX, Pontifici Maximo, Restitutore felicium sæculorum, Petrus Scavinus IX

Auctoris præloquium ad Lectorem 1

Quæstio prolegomena, ac totius Operis partitio 5

TRACTATUS PRIMUS.

Disputatio. I. De actibus humanis 9

Cap. I. De voluntate 12

Art. 1. De voluntario 14

Art. 2. De voluntarii impedimentis 20

§ 1. De violentia 22

§ 2. De metu 24

§ 3. De ignorantia 28

§ 4. De concupiscentia 30

Cap II. De libertate 33

Art. 1. De libertatis essentia 35

Art. 2. De libertatis exsistentia 37

Art. 3. De libertatis subjecto, objecto et exercitio 43

Art. 4. De libertatis impedimento 44

Cap. III. De moralitate 45

Art. unicus. De fontibus moralitatis 48

§ 1. De morali actionis objecto ..... *ib.*

§ 2. De fine 50

§ 3. De circumstantiis 54

Disputatio II. De conscientia 63

Cap. I. De conscientiæ natura ..... *ib.*

Cap. II. De conscientiæ obligatione 64

Cap. III. De conscientiæ divisione 66

Art. 1. De conscientia ratione objecti ..... *ib.*

§ 1. De conscientia vera ..... *ib.*

§ 2. De conscientia erronea seu falsa, et perplexa 67

Art. 2. De conscientia ratione assensus 72

§ 1. De conscientia scrupulosa et laxa ..... *ib.*

Pag.
§ 2. De conscientia certa et dubia..... 80
§ 3. De conscientia probabili et improbabili..... 88
A. De opinione probabili spectata in se ipsa..... 91
B. De opinione probabili comparata ad contrariam..... 104
Catalogus Auctorum { qui stant pro lege..... 134
qui stant pro libertate..... 136
Adnotationes ad Tractatum primum..... 137

TRACTATUS SECUNDUS.

Disputatio unica. De legibus cum Appendice de Præceptis Ecclesiæ.. 148
Cap. I. De legis natura generatim, et ejus divisione..... *ib.*
Cap. II. De lege æterna, naturali, et divina positiva..... 153
Cap. III. De lege humana..... 168
Cap. IV. De auctore legis humanæ..... 170
Art. 1. De auctore legis Ecclesiasticæ..... *ib.*
Art. 2. De auctore legis civilis..... 184
Cap. V. De legis humanæ materia atque subjecto..... 191
Art. 1. De legis humanæ materia..... *ib.*
Art. 2. De legis humanæ subjecto..... 187
Cap. VI. De legis humanæ vi et obligatione..... 198
Art. 1. De legis humanæ obligatione generatim..... *ib.*
§ 1. De vi et obligatione legis pœnalis..... 206
§ 2. De vi et obligatione legis mixtæ..... 208
§ 3. De vi et obligatione legis irritantis..... 211
Art. 2. De conditionibus ad legis vim et obligationem..... 213
§ 1. De materiæ capacitate..... *ib.*
§ 2. De superioris intentione..... 214
§ 3. De justitia legis..... 215
§ 4. De legis promulgatione..... 217
Cap. VII. De legis observantia et exsecutione..... 223
Cap. VIII. De legis interpretatione..... 233
Cap. IX. De legis mutatione..... 237
Art. 1. De legis dispensatione..... 238
Art. 2. De legis derogatione, abrogatione, cessatione..... 249
Art. 3. De privilegio et consuetudine..... 252
Appendix. De Præceptis Ecclesiæ..... 262
Cap. 1. De primo Ecclesiæ præcepto..... *ib.*
Art. 1. De subjecto primi præcepti..... *ib.*
Art. 2. De præsentia et loco ad Missæ auditionem..... 263
Art. 3. De modo quo Missa est audienda..... 265
Art. 4. De causis excusantibus ab auditione Missæ..... 270

Pag.
Cap. II. De secundo Ecclesiæ præcepto..... 274
Art. 1. De abstinentia a carnibus, ovis et lacticiniis..... 277
Art. 2. De unica refectione in jejunio..... 282
Art. 3. De hora refectionis..... 287
§ unicus. De collatiuncula vespertina..... 288
Art. 4. De causis a jejunio excusantibus..... 291
§ 1. De dispensatione et impotentia in jejunio..... 292
§ 2. De labore et pietate excusantibus a jejunio..... 297
Cap. III. De ultimo Ecclesiæ præcepto..... 301
Scholium. De primitiis et oblationibus..... 303
Adnotationes ad Tractatum secundum..... 305

TRACTATUS TERTIUS.

Introductio. De obligationibus..... 319
Disputatio præambula. De obligationis natura et divisione..... *ib.*
Disputatio I. De obligationibus in Societate religiosa..... 320
Cap. I. De obligationibus Laicorum..... *ib.*
Cap. II. De obligationibus Clericorum..... 322
Art. 1. De obligationibus Clericorum generatim..... 324
§ 1. De iis quæ Clericis generatim præcipiuntur..... *ib.*
N. 1. De Sanctitate Clericorum..... *ib.*
N. 2. De Ministerii Clericalis exercitio et cultu..... 328
N. 3. De externa Clericorum sese gerendi methodo..... 330
N. 4. De Habitu Clericorum proprio..... 331
§ 2. De iis quæ Clericis generatim prohibentur..... 336
N. 1. Actiones Clericis prohibitæ..... *ib.*
N. 2. Artes Clericis prohibitæ..... 343
N. 3. Officia Clericis prohibita..... 344
Art. 2. De obligationibus Cleric. in ordine hierarchico..... 348
§ 1. De obligationibus Episcoporum..... *ib.*
§ 2. De Vicariis Generalibus Episcopi ac Capituli..... 352
§ 3. De obligationibus Canonicorum..... 354
§ 4. De obligationibus Vicariorum Foraneorum..... 357
§ 5. De obligationibus Parochorum..... 359
N. 1. De Parochi moribus..... 360
N. 2. De Parochorum residentia..... 362
N. 3. De Parochi studio relate ad functiones sacras..... 369
N. 4. De Parochi obligationibus quoad Ecclesiam..... 371
N. 5. De Parochi cura relate ad populum..... 373
Scholium I. De Parochorum Coadjutoribus..... 387

Pag.
Scholium II. De Vice-Parochis. 388
§ 6. De obligationibus Presbyterorum simplicium, et aliorum Clericorum inferiorum 389
Cap. III. De obligationibus Religiosorum. 398
Art. 1. De natura, origine et præstantia status religiosi. . . . . *ib.*
Art. 2. De vocatione divina ad statum religiosum. 402
Art. 3. De ingressu in Religionem ac de novitiatu. 404
Art. 4. De professione religiosa. 407
Art. 5. De effectibus professionis religiosæ. 408
§ 1. Votum paupertatis. 410
§ 2. Votum castitatis. 413
Scholium. De Clausura. . . . . *ib.*
§ 3. Votum obedientiæ. 415
Art. 6. De religiosis ejectis, apostatis, et fugitivis. 416
Disputatio. II. De obligationibus in societate civili. 417
Cap. I. De obligationibus publicis. 418
Art. 1. De obligationibus Principum et Subditorum. . . . . *ib.*
Art. 2. De obligationibus personarum ad Forum spectantium. . . . 421
§ 1. De obligationibus Accusatoris et rei. . . . . *ib.*
§ 2. De obligationibus Judicum. 425
§ 3. De obligationibus Testium. 430
§ 4. De obligationibus Advocatorum et Procuratorum. 434
§ 5. De Referentibus, Secretariis ac Notariis. 438
Art. 3. De Medicis, Chirurgis et Pharmacopolis. 439
Cap. II. De obligationibus privatis. 344
Art. 1. De obligationibus in societate paterna. . . . . *ib.*
§ 1. De obligationibus Parentum. . . . . *ib.*
§ 2. De obligationibus Filiorum. 448
§ 3. De obligationibus Tutorum ac Minorum. 454
§ 4. De obligationibus Magistrorum et Discipulorum. 455
Art. 2. De obligationibus in societate conjugali. 457
Art. 3. De obligationibus in societate herili. 459
Scholium. De obligationibus aliorum superiorum ac inferiorum generatim erga se invicem. 462
Adnotationes ad Tractatum Tertium. 464

TRACTATUS QUARTUS.

Introductio. De vitiis, peccatis atque censuris. 490
Disputatio I. De peccatis in genere. . . . . ib.
Proœmium. De peccati definitione et divisione generatim. . . . . *ib.*

Pag.
CAP. I. De peccato originali.... 493
Art. 1. De peccati originalis exsistentia.... *ib.*
Art. 2. De peccati originalis subjecto.... 501
Art. 3. De peccati originalis natura.... 504
Art. 4. De peccati originalis effectibus.... 505
CAP. II. De peccato personali, et actuali.... 506
Art. 1. De peccato actuali ratione suæ causæ.... 507
§ 1. De causa peccati externa occasionali.... *ib.*
§ 2. De causa peccati interna occasionali.... 509
Corollarium. De tentationibus.... 512
Art. 2. De peccato actuali ratione differentis speciei.... 514
Art. 3. De peccato actuali ratione differentis gravitatis.... 515
§ 1. De peccato mortali.... 518
§ 2. De peccato veniali.... 524
Art. 4. De distinctione numerica peccatorum.... 527
Art. 5. De peccato actuali ratione modi quo patratur.... 531
§ 1. De peccato commissionis et omissionis.... *ib.*
§ 2. De peccatis externis et internis.... 533
Corollarium. De peccati actualis effectibus.... 542
Adnotationes ad Tractatum quartum.... 546

APPENDICES AD TOMUM PRIMUM.

APPENDIX 1ª. Series chronologica propositionum a Sede Apostolica damnatarum, ab anno videlicet 1659 ad annum 1794. 553
Propositiones damnatæ ab Alexandro VII.... *ib.*
Aliæ ab eodem Pontifice damnatæ, 24 sept. ann. 1665. 559
Aliæ damnatæ die 18 martii, anno 1666.... 562
Propositiones damnatæ ab Innocentio XI.... 563
Aliæ ab eodem Pontifice damnatæ.... 558
Propositiones Michaelis de Molinos damnatæ ab Innocentio XI.... *ib.*
Propositiones damnatæ ab Alexandro VIII.... 576
Aliæ ab eodem damnatæ.... *ib.*
Propositiones super amore erga Deum purissimo damnatæ ab Innocentio XII.... 578
Quesnelli propositiones damnatæ a Clemente XI.... 581
Propositiones damnatæ a Benedicto XIV.... 581
Propositiones synodi Pistoriensis a Pio VI damnatæ.... 590
APPENDIX 2ª. Sacrarum Congregationum responsa bene multa, atque nova ad praxim maxime spectantia.... 613

Pag.
Decretum generale S. R. C. de Ecclesiæ supellectili 630
Regula pro celebranda Missâ pro sponsis..... *ib.*
De nitore et munditie sacræ supellectilis..... 632

Appendix 3ª. Sanctæ Apostolicæ Sedis responsa quædam recentiora circa Jejunium Ecclesiæ..... 638
Aliud S. Pœnitentiariæ responsum..... 641

239.02
SC92

4919

SCAVINI, P.
AUTHOR

Theologia Moralis Universa
TITLE Vol. I

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
19/3/45	J. O'Brien	MAR 19

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

4919